Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters.
Deel 6 VIC-ZYP

P.G. Witsen Geysbeek

bron

P.G. Witsen Geysbeek, *Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters. Deel 6 VIC-ZYP*. C.L. Schleijer, Amsterdam 1827

Zie voor verantwoording: https://www.dbnl.org/tekst/wits004biog06_01/colofon.php

Let op: boeken en tijdschriftjaargangen die korter dan 140 jaar geleden verschenen zijn, kunnen auteursrechtelijk beschermd zijn. Welke vormen van gebruik zijn toegestaan voor dit werk of delen ervan, lees je in de gebruiksvoorwaarden.

dbnl digitale bibliotheek voor de Nederlandse letteren

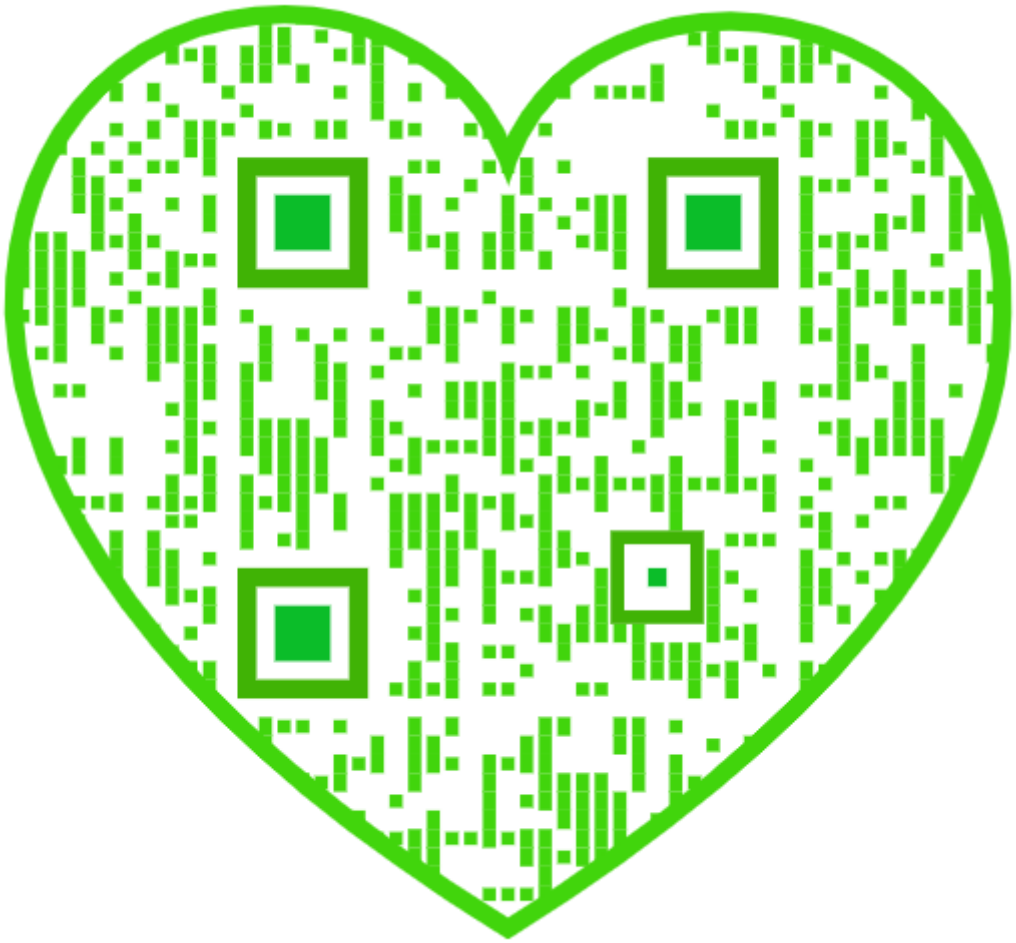

[Voorwoord]

Bij de uitgave des vijfden deels had ik, het is waar, beloofd de nalezing op dit werk als appendix *achter dit zesde en laatste deel te laten volgen; maar de uitgebreidheid der stoffe, ziet men, heeft mij dit onmogelijk gemaakt, en in de noodzakelijkheid gebragt om een afzonderlijk boekdeel tot de nalezing te bestemmen. Dit heb ik dan ook gedaan, en zal mij onverwijld met de zamenstelling van hetzelve bezig houden.*

Ik oordeel het pligtmatig deze gelegenheid waar te nemen, om den geëerden inzenderen van belangrijke bijdragen tot mijn werk daarvoor, bij vernieuwing, mijnen hartelijken dank te betuigen, en verschooning te vragen, waar ik dit mondelijk of

schriftelijk mogt verzuimd hebben, alzoo ik niet gaarne het verwijt van achtelooze ondankbaarheid op mij zou laden, maar, integendeel, zelfs door voorloopige betuiging van opregte erkentelijkheid, de welwillende gedienstigheid opwekken en aansporen wil om door vriendschappelijke mededeelingen, dit werk zoo volledig te helpen maken als mogelijk is. Wien ik, daarentegen, in staat ben in het vak der letteren eenigen dienst te bewijzen (menigeen weet dit sedert jaren bij ondervinding), dien weiger ik nimmer de behulpzame hand, die ik zelf zoo zeer noodig heb, en naar welke ik helaas dikwijls vruchteloos uitzie.

G.

Biographisch anthologisch en critisch woordenboek der Nederduitsche dichters.

[Reinerus Vicht]

Vicht (Reinerus), kanonik Norbertijn te *Tongerloo*, gaf in 1719 te Antwerpen in het licht *Het leven van den Ridder en H*. SEBASTIANUS, uit het welk de Heer WILLEMS het volgende gedichtje aanvoert Verhandeling over de Nederd. Tael- en Letterkunde, II Deel, bl. 163.:

HET CRUYS.

O Cruys, ô liefde van den Heer,
Der aerden vreught, des hemels eer,
Die ons den soeten wegh bereydt
Die tot het eeuwigh leven leydt!
O Cruys, die door een wonder kracht
Gebreydelt hebt de helsche macht,
O troost, ô hope van den mensch,
Der Martelaeren hooghsten wensch!
O Cruys, die 't soete Lamken gaf,
Die neemt des werelts sonden af,

Die ons verzoent hebt met een Godt
Wanneer den Hemel was in 't slot.
'T waer licht is uyt u opgestaen;
De duysternissen zyn vergaen;
De Tempels hebt gy neergevelt
Aen vreemde goden opgestelt.
Ghy zyt den waeren bandt van vree,
Die Christus met ons menschen deé.
O Cruys, die ons hebt vrygecocht
En uyt de slaverny gebrocht!
Ghy zyt (ten eynde hier geseyt)
Den grontsteen van ons saligheyt.

[Jacop Vilt]

Vilt (Jacob), Goudsmit te *Brugge*, begon in 1462 en voleindigde in 1466 eene vertaling van Boëtius, deels uit het oorspronkelijk Latijn, deels uit het Walsch van JAN VAN MEURS; dezelve is, even als het oorspronkelijk werk, gedeeltelijk in proza en gedeeltelijk in verzen. HUYDECOPER, die deze vertaling in zijne *Proeve van Taal- en Dichtkunde* dikwijls aanhaalt, bezat een handschrift van dezelve *Biblioth. Huydecoperiana*, pag. 119, No. 90., het welk naderhand bezeten werd door den Amsterdamschen Geneesheer H.G. OOSTERDIJK; hetzelve is gedeeltelijk op pergament en papier geschreven door zekeren A. DRUBBEL en voleindigd den 17 Junij 1470 F VAN LELYVELD, Aant. Op HUYDECOPERS *Proeve vans Taal- en Dichtk*. I Deel, bl. 23.. De Heeren DE VRIES Gesch. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 22. en WILLEMS Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. I Deel, bl. 201. deelen de volgende regels uit hetzelve mede:

Maer gheen (*dier*) en esser, dat recht is gaende,
Dan de mensche, die upwaert heeft slaende
Den lechaem recht en hemelwaert staende,
Dus waert wel recht dat in hem baende
Ghepeins, dat hem altoos vermaende
Syn ghebrec: so dat hy dat spaende.

[Ysbrand Vincent]

Vincent (Ysbrand) was een zeer werkzaam lid van het Amsterdamsche kunstgenootschap *Nil volentibus arduum*. Hij had de hand in meest al de door hetzelve uitgegeven tooneelstukken. Geheel door hem bewerkt zijn: *De Geveinsde Doodt van Joosje*, 1667, *Pefroen met 't Schaapshooft*, 1669, en *De listige Vryster*, 1690.

[Anna Maria Vincentius]

Vincentius (Anna Maria) P. DE LA RUE, Geletterd Zeeland, bl. 104. was de dochter van DANIEL VINCENTIUS, Advokaat te *Middelburg*, en MARGARETHA VAN BERKEL, en werd aldaar geboren den 18 September 1697. Al vroeg onderscheidde zij zich door schranderheid van geest en vlugheid van begrip. Haar vader, een beminnaar en oefenaar der dichtkunst, en lid van de Middelburgsche rederijkkamer, moedigde waarschijnlijk haren dichtlust aan; doch hare zedigheid wederhield haar van het in het licht geven harer dichtproeven. In haar achtëntwintigste jaar huwde zij met JOHAN HUYGE, Koopman te *Middelburg*, en overleed den 23 Mei 1730. Nog in hetzelfde jaar gaf P. DE LA RUE hare *Nagelatene Gedigten* te *Middelburg*, bij M. SCHRYVER in het licht.

[Jacob Vink]

Vink (Jacob). Van dezen zijn twee treurspelen bekend, getiteld: *Darius, of vermoorde Doorluchtigheydt*, 1663, en *Hippolitus den Kroondrager*, 1671.

[Izaak van der Vinne]

Vinne (Izaak van der) R. VAN EIJNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, Gesch. der Vaderl. Schilderk. I Deel, bl. 445., Boekverkooper te *Haarlem*, alwaar hij den 15 April 1740 ongehuwd overleed, beöefende, bij de teeken- en graveerkunst in koper en hout, ook de poëzij. Zijne teekeningen en geëtste prentjes hebben meer kunstwaarde dan zijne gedichten, meestal in den smaak van JAN LUIKEN.

[Pieter Visscher]

Visscher (Pieter), waarschijnlijk een Amsterdammer, en jong gestorven, gaf in 1707 eenige *Herderszangen en Mengeldigten* in het licht, die, hoe onnaauwkeurig in taal en dichtmaat, toch blijken dragen van vernuft en oorspronkelijkheid. De Heer DE VRIES, loffelijke melding makende van dezen dichter, voert een gedeelte uit een zijner beste stukjes aan J. DE VRIES, Gesch. der Ned. Dichtk. II Deel, bl. 75.; de wansmaak zijner eeuw kleefde hem nogtans zoo wel aan als de meesten zijner tijdgenooten; hoe belagchelijk is, bij voorbeeld, de *chûte* in het slot van zijn gedicht *Aan de Vecht!*

> ô Aangenaame Vecht en liefelyke rust;
> Vaar wel, nooit worde uw glans verdooft of uytgeblust.
> Nooit moetge uw rykdom zien, doorlugten vloed, vermind'ren,
> Of ongeval uw stroom in zynen wasdom hind'ren.

> Zo zal ik uwen lof, met onverderflyke ink,
> Doen praalen in den dag... help Goden! ik verdrink R. VISSCHER, Herderszangen en Mengeldichten, bl. 83.!

Men zou immers moeten denken dat de dichter van verrukking in het water geloopen was.

[Roemer Visscher, Anna Visscher en Maria Tesselschade Visscher]

Visscher (Roemer, Anna en Maria Tesselschade) J. WAGENAAR, Amst. fol. III St. bl. 204. J. KOK, Vad. Woordenboek, XXIX Deel, bl. 264. J. SCHELTEMA, ANNA en MARIA TESSELSCHADE, de dochters van R. VISSCHER. J. DE VRIES, Gesch. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 57.. De eerstgemelde, vader der beide anderen, was een rijk en aanzienlijk koopman te *Amsterdam* en aldaar in 1547 geboren. Hij behoort met COORNHERT en SPIEGHEL onder de eerste opbouwers der Nederduitsche taal, en was een der werkzaamste leden van de rederijkkamer *In Liefd' bloeyende*. Zijn huis was bovendien de verzamelplaats der fraaije vernuften van zijn' tijd, en de school, waarin HOOFT en VONDEL gevormd werden. Hij zelf had als dichter (de kindschheid der kunst in aanmerking genomen) onbetwistbare verdiensten. Zijn smaak viel meest op bijschriften en puntdichten, aan velen van welken men geene geestigheid ontzeggen kan Epigrammatische Anthologie, bl. 6.; zijne zinrijkheid in deze soort van gedichtjes deed hem den naam van ‘tweeden MARTIAEL’ verwerven, van wien hij ook veel overnam, doch lang niet met die kieschheid als naderhand DE DECKER. Zijne verzen zijn wel zuiver van taal, maar de uitdrukking is veelal

plat en gewrongen en de cadans lam en stooterig. Hij schepte behagen zijne stukjes onder zonderlinge rubrieken te sorteren, als *Zinnepoppen*, *Brabbelingh*, *Rommelsoo, Tepelwerken*, *Quikken*, *Tuyters, Jammertjens*, benamingen die men tegenwoordig moeijelijk algemeen zou verstaan. Van zijne werken en derzelver verschillende uitgaven heeft de Heer SCHELTEMA een uitvoerig verslag geleverd in de aanmerkingen en bijvoegsels op zijne redevoering over de beide dochters van ROEMER Bl. 80-87. In dit werk worden ook de afbeeldingen van den vader en de beide dochters gevonden., en ook eenige proeven van zijn' dichttrant aangevoerd, weshalve wij daaromtrent hier ook niet breedvoeriger behoeven te zijn.

VISSCHER bleef, even als zijn vriend SPIEGHEL, den Roomschen godsdienst aankleven, maar hij dacht ook even verlicht en gematigd als hij, gelijk ten overvloede uit zijne werken blijkbaar is, en dit belettede niet dat hij een' vriendschappelijken en vertrouwelijken omgang hield met COORNHERT, HOOFT, REAEL, COSTER, VAN HOUT en andere fraaije vernuften van zijn' tijd, die als ijverige Protestanten bekend waren. ‘De schoone kunsten vereenigden de gemoederen, die valsche godsdienstijver verdeeld had N.G. VAN KAMPEN, Geschied. der Lett. en Wetensch. I Deel, bl. 119..’ Hij stierf, waarschijnlijk te *Alkmaar*, den 11 Februarij 1620, en liet twee dochters na, ANNA en MARIA TESSELSCHADE.

De oudste, ANNA, werd geboren in 1584, en de andere, MARIA TESSELSCHADE, in 1594; de laatste voerde dezen zonderlingen naam naar de zeeschade door haren vader op de reede van *Texel* in den storm van 1593 geleden. Aan beider opvoeding werd geene zorg gespaard; zij werden onderwezen in allerlei fraaije kunsten en jufferlijke handwerken, gelijk mede in de Fransche en Italiaansche talen, en beider zucht voor de oefening der fraaije letteren door haren vader en zijne vrienden zorgvuldig aangekweekt. Al vroeg werd ANNA met de huiszorg belast door het afsterven van hare moeder. Om haren vader bij het klimmen zijner jaren bij te staan, wees zij alle huwelijksvoorstellen van de hand. Hooglijk werd zij door verscheiden dichters deswegens geroemd en als een voorbeeld van ouderliefde voorgesteld; CATS inzonderheid ging zeer hoog met haar, gelijk op verscheiden plaatsen in zijne werken blijkt; al de overige dichters verhieven om strijd haren lof.

In 1622 ondernam zij eene reis naar *Zeeland*, alwaar zij door de voornaamste dichters met vreugdezangen verwelkomd werd Eenigen dezer wezenlijk fraaije gedichten worden gevonden in den *Zeeuwschen Nachtegael*, bl. 5-9.. Deze reis had ten gevolge dat de banden van vriendschap tusschen haar en Cats naauwer werden toegehaald. Toen hij in 1623 tot Pensionaris van *Dordrecht* benoemd werd, en zijn verblijf aldaar vestigde, bezocht zij hem weder, en geraakte in kennis met

DOMINICUS BOOTH VAN WEZEL, met wien zij weldra in het huwelijk trad en te *Dordrecht* bleef wonen. Twee zonen waren de vrucht van dit huwelijk, die zij, waarschijnlijk na den dood van haren echtgenoot, in 1640 in de leerschool der Jezuiten te *Brussel* bestelde; zij reisde zelve derwaarts met brieven van aanbeveling door VAN BAERLE aan den beroemden PUTEANUS voorzien. Later begaf zij zich om het belang van hare zonen naar *Leyden*. Zij gaf der regering kennis van hare komst met een gedicht Bloemkrans van verscheidene Gedichten, bl. 226., gelijk zij tevens hare beide zonen den geleerden E. SCHREVELIUS insgelijks met een vers had aanbevolen Ibid. bl. 227.. De oudste dezer zonen, JOHAN genaamd, zag zij vóór zich ten grave dalen; zij zelve stierf den 6 December 1651. Haar andere zoon, ROEMER of ROMANUS, overleefde haar, die zich naderhand in *'s Hage* als Advokaat nederzettede en insgelijks de dichtkunst beöefende M. BALEN, Beschrijving van Dordrecht, bl. 1291. J. SCHELTEMA, t.a.p. bl. 146..

VISSCHERS andere dochter, MARIA TESSELSCHADE, overtrof hare zuster nog in schoonheid en vernuft. Hare voornaamste bekwaamheden worden door HOOFT dus opgesomd:

> Vat zy diamant, een kras
> Spreken doet het stomme glas;
> Zie dien duim, met gouden draaden,
> Maalen kostele gewaaden;

Vingers voeren pen, penseel:
Knokkels kittelen de veel.

Zie dan gaat dat mondjen weêr,
Met de nooten, op en neêr:
'T oogh zich aan de letters lijmen,
De gedachten aan het rijmen,
Tong zich krommen in den klank
Van den Roomer en den Frank P.C. HOOFT, Mengelwerken, bl. 688..

Zij was bij uitnemendheid de vriendin van HOOFT en de ziel der gezelschappen op het slot te *Muiden*, waar, gelijk men weet, de edelste vernuften van haren tijd bijeen kwamen, die haar om strijd prezen en bewierookten, gelijk overvloedig uit hunne gedichten blijkt; HOOFT zelf was onuitputtelijk in haren lof zoo in zijne brieven als in zijne gedichten; het daaronder loopend valsch vernuft moet men op rekening der galanterie zijner eeuw stellen, dat toen zelfs bij de beste dichters voor geestigheid gold.

In 1623 trad zij in het huwelijk met ALLART VAN KROMBALGH, welke echtverbindtenis door genoegzaam alle dichters bezongen werd; de bruiloftszang van HOOFT is een meesterstuk in dit vak Ibid. bl. 683. Wij hebben dit dichtstuk in zijn geheel medegedeeld in ons III Deel, bl. 301..

TESSELSCHADE woonde met haren man te *Alkmaar*, en leefde zeer gelukkig met hem; zij had de letteroefeningen laten varen, en besteedde haren tijd met de huiszorg, alleen hare vriend-

schappelijke briefwisseling met HOOFT, HUYGENS, VAN BAERLE en eenige andere fraaije geesten onderhoudende. Twee dochters waren de vruchten van haren echt; doch de oudste, ook TESSELSCHADE genaamd, verloor zij aan de kinderziekte, in 1634, en nog in hetzelfde jaar haren echtgenoot. Zij zocht haren door dit dubbel smartelijk verlies ter neder geslagen geest op te beuren door het hervatten van hare letteroefeningen, waaronder hare reeds vroeger begonnen dichtmatige overzetting van Tasso's *Verlost Jeruzalem* behoorde, die zij echter niet voltooide; volgens het getuigenis van hare tijdgenooten moet deze arbeid zeer verdienstelijk zijn geweest; ondertusschen schijnt het handschrift van het afgewerkte gedeelte verloren gegaan te zijn, althans de Heer SCHELTEMA heeft vruchteloos veel moeite aangewend om hetzelve op te sporen J. SCHELTEMA, De Dochters van R. VISSCHER, bl. 161.. Vergeefs dong VAN BAERLE naar hare hand. 'Misschien;' zegt de Heer SCHELTEMA Ibid. bl. 50., 'is nooit door iemand geleerder en bevalliger gevrijd dan door hem. Bij zijne Latijnsche gedichten is eene geheele afdeeling, *Tessalica* C. BARLAEI *Poëmata*, Tom. II, pag. 428. Bij SCHELTEMA, t.a.p. bl. 173 en volg. vindt men de vertaling van eenigen door BILDERDIJK. getiteld, allen bestaande uit verzen aan haar gerigt.' Alles was nogtans vruchteloos; zij hertrouwde niet, zoo min als VAN BAERLE, met wien zij, na hare vormlijke afwijzing van zijne

hand, toch eene onafgebroken vriendschap bleef onderhouden.

Inmiddels had zij zich van *Alkmaar* weder metterwoon naar *Amsterdam* begeven, alwaar haar in het begin van 1642 het ongeluk trof dat eene vonk uit een' smitswinkel in haar linker oog spattede, het welk zij, na het uitstaan van vele smarten, geheel verloor. Dit verlies werd door VAN BAERLE in een schoon Latijnsch gedicht C. BARLAEI*Poëmata*, Tom. II, pag. 434. Bilderdijks vertaling deelt Scheltema t.a.p. bl. 197 mede. betreurd; men wil ook dat het gedicht van HUYGENS, *Oogen-troost aen* PARTHENINE C. HUYGENS, Korenbloemen, I Deel, bl. 257.insgelijks aan haar bij deze gelegenheid gerigt is.

Veel werd haar genoegen verminderd, toen zij hare vrienden HOOFT en VAN BAERLE vóór zich ten grave zag dalen; kort daarna verloor zij ook hare tweede dochter MARIA. Deze kort op elkander volgende verliezen, schoon haar geest zich boven de droefheid verhief, waren te zwaar voor de krachten des ligchaams: zij bezweek onder den rouw op den 20 Junij 1649.

Beide zusters waren ongetwijfeld in alle opzigten edele sieraden onzer vaderlandsche letterkunde en verdienstelijke dichteressen, hoezeer beider smaak eenigzins verschillend geplooid was naar de onderscheiden scholen in welke zij gevormd waren. ANNA stelde zich hoofdzakelijk CATS ten voorbeelde; TESSELSCHADE volgde meer den trant van

HOOFT. Dichterlijke voortbrengsels van beiden hier aan te voeren oordeelen wij te meer onnoodig, daar de Heer SCHELTEMA met onvermoeide vlijt genoegzaam alles heeft opgespoord en gemeen gemaakt, wat van beiden bij mogelijkheid te bekomen was; ook maken wij geene zwarigheid om zijne oordeelvelling over beiden te onderschrijven. ‘De oudste zuster,’ zegt hij, ‘houdt zich als het ware in de laagte, schildert zacht en bevallig, put het onderwerp uit en heeft iets praat-, iets preekachtigs; de jongste verheft zich, schildert met stoute trekken, is wel meer donker, doch geeft ook meer stoffe tot nadenken J. SCHELTEMA,t.a.p. bl. 65.,’ en kent, wat zwier en kracht van zeggen en vrolijk vernuft betreft, aan TESSELSCHADE boven ANNA den prijs toe.

Beide zusters beleden, even als haar vader, den Roomschen godsdienst, en bleven dien getrouw aankleven, in weerwil der pogingen van hare vrienden om haar daarvan af te trekken. HUYGENS inzonderheid gaf zich veel moeite om TESSELSCHADE tot het Protestantismus over te halen; somtijds ging hij, door regtzinnigen ijver vervoerd, daarin op eene vrij ruwe en onkiesche wijze te werk, en gebruikte hierbij eene taal, die velen in onzen tijd niet als zacht en wellevend zal voorkomen.

Hoezeer de roem van beide zusters zich bij de nakomelingschap gehandhaafd hebbe, blijkt uit de gedurige lofspraken der latere dichters en schrijvers

op hare verdiensten; zelfs heeft men voor weinig jaren TESSELSCHADE op het tooneel gevoerd, in het stukje van den Heer A. BEELOO, getiteld: *Maria Tesselschade Visscher op het slot te Muiden*, waarin zij handelende met hare vrienden voorgesteld, en tevens een aanschouwelijk denkbeeld gegeven wordt van de zamenkomsten der fraaije vernuften op het Muiderslot, hetwelk onlangs op het punt was van afgebroken te worden.

[Johan Vlakveld]

Vlakveld (Johan). Behalve een tooneelstuk, *Hildegond, of doorstreede Kuisheit*, in 1663 gedrukt, bestaat er ook van dezen eene Psalmberijming, onder den titel van *Davids Harpzangen* J. VAN IPEREN, Kerkelijke Hist. van het Psalmgezang, I Deel, bl. 194., met muzijk van S. LEFEVRE, te *Haarlem* in 1683 gedrukt.

[Pieter Vlaming]

Vlaming (Pieter) J. WAGENAAR, fol. Amsterdam, III St. bl. 255. C. Saxii *Onomast*. T. VI, p. 294. J. KOK, Vad.Woordenb. XXIX Deel, bl. 274. N.G. VAN KAMPEN, Geschiedenis der Ned. Lett. en Wetenschappen, II Deel, bl. 103., de zoon van FLORIS WILLEMSZ. VLAMING en CHRISTINA VAN BEEK, werd geboren te *Amsterdam*, den 29 Maart 1686. Na het verlaten der Latijnsche scholen, bekwaamde hij zich op de hoogeschool te *Leyden* in de regtsgeleerdheid, en trad vervolgens in 1709 in het huwelijk met WYNANDA CALKOEN, bij wie hij veertien kinderen won, van wellen twee zonen en twee dochters hem overleefd hebben, waarvan eene, CATHARINA, gehuwd geweest is met den Schout

bij nacht JOOST SELS, vader van den dichter WILLEM HENDRIK SELS Zie over dezen hiervoor V Deel, bl. 271.. In 1719 werd VLAMING aangesteld tot Boekhouder bij de Oost-Indische Compagnie. Niettegenstaande de veelvuldige bezigheden, aan dit ambt verknocht, bleef de lust tot de letteroefeningen hem echter bij. Behalve de Latijnsche en Grieksche talen, verstond hij ook het Fransch, Engelsch, Italiaansch en Hoogduitsch. Gemeenschappelijk met zijnen vriend WELLEKENS gaf hij in 1711 eenige gedichten onder den titel van *Dichtlievende Uitspanningen* in het licht; dit werk werd in 1735 herdrukt. Beiden hadden zich voornamelijk op het herdersdicht toegelegd; WELLEKENS droeg in deze dichtstukken veelal den naam van SILVANDER en VLAMING dien van AMINTAS. In 1723 bezorgde hij eene nieuwe en zeer fraaije uitgave van SPIEGHELS *Hertsspiegel* Ibid. bl. 321.. In 1725 gaf hij de *Rederykkonst van* D. VAN HOOGSTRATEN in het licht en in 1730 eene dichtmatige vertaling der *Arcadia van* SANNAZARIUS, met aanteekeningen en het leven des Italiaanschen dichters; ook heeft hij eene nieuwe uitgave bezorgd der Latijnsche gedichten van den kanselier L'HÔPITAL, gelijk mede de uitgave der gedichten van L. SCHERMER, in 1711, die in 1725 en 1743 herdrukt werden. Hij had insgelijks de hand geslagen aan eene beschrijving van *Amsterdam*, doch er is niets van in het licht gekomen. Hij overleed op zijne hofstede

Hogerwoerd, bij *Haarlem*, door hem zoo schoon bezongen Dichtlievende Uitspanningen, bl. 43., den 2 Februarij 1733.

VLAMING, den tijd in aanmerking nemende dat hij bloeide, toen een CLAAS BRUIN, BROËRIUS VAN NIDEK, WILLINK en dergelijke verzenmakers den toon gaven, en de dichtkunst alle verheffing, ziel en leven verloren had, verdient eene voordeelige onderscheiding. Zeker moet men in zijne eclogen den geest van THEOCRITUS, VIRGILIUS of GESSNER niet zoeken; hij volgde meer den smaak van GUARINI, MARINO en andere Italiaansche dichters van den tweeden rang, maar er heerscht toch in zijne gedichten eene zachte, bevallige schildering, eene deftige eenvoudigheid, eene ongekunstelde natuurlijkheid en eene mannelijke kracht, die treffen en behagen. Eenige weinige proeven uit zijn dichtstuk *Hogerwoert* zullen dit bewijzen.

Eer telde ik al de schelpen aan het strand,
De druppelen der morgendauw, de bladen
Van boom en kruid, de menigte van 't zand,
En zou 't getal der korenaaren raden
Des zomers, eer ik noemde 't net getal
Der bloemen, die my elk om 't zeerst bekoren Ibid. bl. 48..
- - - - - - -
Gelukkige eeuw, waarin de scherpe byl
Niet wierd gewet, 't onnoozel bloed der lammeren
Bleef ongestort, men wist van zwaard noch pyl;
Der dieren moord gaf voet tot alle jammeren

Des oorlogs, zoo onmenschlyk en verwoed;
Die smaak in 't bloed der beesten had gevonden
Genoot die smaak terstond in menschen bloed,
En schepte lust in velerhande wonden.
Toen zich de mensch met moeskruid hield vernoegd,
Had nog de deugd de waereld niet verlaten;
Het land gaf graan, vrywillig, ongeploegd,
't Bosch vruchten en gezonde honingraten:
Geen ziekte, koorts, noch ongemak, noch pyn
Dee 't levenslicht gelyk een rook verdwynen.
Een zachte slaap, bevryd van zonneschyn
Door 't lommer van de groene loofgordynen,
By 't stil muzyk van 't ruischen van een beek,
Die zachtjes stroomt, terwyl de vogels zingen,
En bloem by bloem versiert de schoone streek;
Genoot het hart der eerste stervelingen;
De dood, nu wreed, wanneer ze er laatste schuld,
Vernoegd, en nooit bevreesd, natuur betaalden,
Heeft nimmer hen met schrik of angst vervuld,
Dewyl zy niet als zonder weten dwaalden.
Geen merkpaal en geen heining scheide 't land;
Geen regterstoel, of regter was van noden
Voor 't volk, in wien Natuur had ingeplant
De Liefde, d' eerste en oudste van de goden.
De moeder die een teedre zuigeling,
Die spartelbeende, en lachjes schoot en lonken,
Of om den hals, of aan de schouders hing,
Wist zich niet met gesteentens op te pronken;
't Natuurlijk schoon behoefde geen sieraad;
Doch als men 't wild gedierte kwam te slagten,
Was maar de huid het eenigste gewaad;
Toen zag men eerst verscheidenheid van dragten;

Als d' eene met eekhoorenen bekleed,
En d' andere gedost in hartevellen,
Voor haren man, begruist van stof en zweet,
Een bed van loof gewoon was toe te stellen.
De schaamte kwam na d' euveldaden voort,
Eer overspel het heilig bed ontwyde,
Wierd van geen kleed gesproken of gehoord,
Dewyl de deugd van schaamte hen bevryde,
Zoo iemand wenscht om dezen gulden tyd;
Een schets daarvan schenkt u het buitenleeven Dichtlievende Uitspanningen, bl. 55..
- - - - - -
Geen dwingeland zuipt hier de burgers uit,
Noch knaagt met staal gebit het dor gebeente,
De schonken, die uitpuilen uit den huid
Van zyn verdrukte en schamele gemeente.
Veel zachter is de boer, die 't vee ontlast
Van zynen melk of scheert de witte vlokken,
Van 't schaapje, daar de zuivre wol op wast,
Dat melk ons schenkt en warme winterrokken.
Geen bitze tong ontrust hier ons gemoed,
Niets kwetst ons, of het bytje moest het wezen,
Dat weer de wond met honing ruim verzoet,
Uit rozen, tym en hyacint gelezen.
De Noordewind, zal wel met schriklyk woên,
En fel geblaas het gansche bosch doen beeven,
Maar kan aan 't stil gepeins geen nadeel doen;
De donder, door de wolken heen gedreven,
Scheurt wel een eik van boven tot beneên,
Maar 't schuldeloos gemoed is niet t' ontstellen,
't Staat pal en blyft vernoegd en wel te vreên,
En is door storm noch bliksem neêr te vellen Ibid. bl. 65..

[Peeter de Vleeschoudere]

Vleeschoudere (Peeter de) PAQUOT, *Mém.* Tom. IV, page 198., geboren te *Brussel*, was Pastoor van *Ter Alphen*, bij *Aalst*, alwaar hij den 28 September 1679 gestorven is; hij had

> ghetracht te schryven
> Alghemeyn voor mans en wyven,
> Voor verstanden sterck en kranck,

en dat wel met eene *Rijmende Uytlegginghe naer der letterlijcken, verholen ende sedelijcken sin van de CL Psalmen van den heylighen Koninglijcken Propheet DAVID; ende van de Lofsanghen, soo van het Oud als Nieuwe Testament, dewelcke elck op sijnen dagh in de Kerckelijcke Ghetyden ghesonghen ende ghelesen worden, waer naer volghen de Lofsanghen van de H. Kercke, dewelcke ghesonghen worden, soo in de Ghetyden als in den dienst der H. Misse. Mitsgaders eenighe rymen van verscheyde gheleerde Mannen, uyt het Latyn*, enz. *Brussel*, 1660. Hij verdient, naar het oordeel van den Heer WILLEMS Verhandeling over de Nederd. Tael- en Letterkunde, II Deel, bl. 116., ‘byzonderen lof, om zyne zuyvere tael. Men vindt by hem geene dichterlyke verrukking of verhevene beeldsieraden, maer blanke godvrugt en hartelykheid.’ De proeven, die deze oordeelkundige vervolgens van 's mans dichterlijke bekwaamheden mededeelt, verlokken ons waarlijk niet om dezelven hier over te nemen.

[Cornelis van Vleuten]

Vleuten (Cornelis van) J. VAN IPEREN, Kerkel. Historie van het Psalmgezang, I Deel, bl. 220. kwam in 1699, nadat H. GHYSEN Zie ons II Deel, bl. 378. reeds in 1686 zijn'*Hooning-raat der Psalmdichten* had uitgegeven, met een nieuw *cento* of zamenlapping uit onderscheiden Psalmberijmingen te voorschijn, die echter met veel minder smaak bewerkt en in vergetelheid geraakt is.

[Carolus Vlieg]

Vlieg (Carolus), medeoprigter en nog in 1792 bestuurder en werkzaam lid van het Haagsche dichtgenootschap: *Kunstliefde spaart geen vlijt*, gaf in 1765 twee bijbelsche dichtstukken in het licht: *De Val van* ADAM, in drie boeken, en de bekeering van SAULUS, *dichtkundig beschreeven*. Dichtkundig mogen deze beide onderwerpen *beschreven* zijn, maar dichterlijk *geschilderd* zijn zij waarlijk niet.

[Adriaen van der Vliet]

Vliet (Adriaen van der), geboren te *Rotterdam*, den 9 Januarij 1708, en aldaar overleden den 10 Julij 1777, was eerst lid van het genootschap: *Nâtura et Arte*, in zijne vaderstad, en vervolgens van het Haagsche: *Kunstliefde spaart geen vlijt*. Zijne kunstgenooten hielden hem zeer in eere. SMITS stelde hem reeds in 1737 voor als een' dichter,

> Wiens zang beluisterd werd door vliet- en veldgodinnen,
> Terwyl zyn heldeluit en streelend herderriet,
> Door vloeijend dichtmuzyk, elks gunst en aendacht winnen D. SMITS, Gedichten, bl. 252..

In 1772 gaf hij eene soort van heldendichtstuk in het licht, getiteld: *De Spanjaerd binnen Rotterdam*, het welk, met eenige veranderingen en aanteekeningen, weder opgenomen is in de verzameling zijner dichtwerken, na zijn' dood in het licht gegeven te *Leyden* door den Haagschen Predikant J. VAN SPAAN, onder den titel van *Vruchten der Dichtlievendheid*. Keurigheid en angstvallige netheid van taal, versmaat en zoetvloeijendheid in het uitdrukken van dagelijksche denkbeelden kan men der verzameling niet ontzeggen, die in twee deelen gesplitst is, waarvan het eerste bijbelsche en stichtelijke onderwerpen en het tweede mengeldichten behelst. Het is in onzen tijd bijna onbegrijpelijk dat men toen zoo veel ophefs maakte van 's mans dichtvermogen, maar in den zijnen zou het welligt nog onbegrijpelijker geweest zijn dat wij geen vonkje echte poëzij of de minste geestverheffing in zijne laf-vrome rijmen aantroffen. Tot welk eene laagte de vaderlandsche dichtkunst in zijnen tijd gedaald was, blijkt genoegzaam op elke bladzijde dezer verzameling.

> In deze tydsomstandigheden,
> Waerin ik, zuiver en oprecht,
> Voor God en zyn' getrouwen knecht,
> 't Hervormd geloove heb beleden,

Gaet myne ziel, in maetgeluid,
Tot U, o dierbre Jezus! uit.
- - - -
Ik heb myn naem' des op doen tekenen,
By hen, die, in uw kruis, o Heer!
Hunn' hoogsten roem, oneindige eer,
En onvergangbre glory rekenen;
En van de hoop, die in my is,
Gedaen een breê belydenis A. VAN DER VLIET, Vruchten der dichtlievendh. bl. 241, 243..

Door zulk een ‘vloeijend dichtmuzijk kon VAN DER VLIET toen elks gunst en aandacht winnen,’ en had waarschijnlijk, bij een langer leven, er nog gouden en zilveren medailles bij gewonnen.

[Peeter Vloers]

Vloers (Peeter) PAQUOT, *Mém*. Tom. XVIII, pag. 326., geboren in 1603, Predikheer te *Antwerpen*, en aldaar den 5 Augustus 1663 overleden, was een der erbarmlijkste rijmers van zijn' tijd, wien het zoowel aan kennis van het ware wezen der dichtkunst als aan gezond oordeel ontbrak. Men kent van hem: *Wonderbare Mirakelen van den H. Roosencrans in rym beschreven*, 2 deelen, *Antwerpen*1658 en 1659; deze wonderbare (!) mirakelen zijn de lafste en armzaligste sprookjes, met eene drievoudige approbatie der H. Kerk gedrukt. Voorts nog *Gheesteliicken Roosentuyl, die* CHRISTUS *vereert heeft aen syn Moeder* MARIA, Antw. 1661, herdrukt in 1662. De vier regels, die de Heer WILLEMS Verhand. over de Nederd. Tael- en Letterk. II Deel, bl. 110. Antwerpschen Almanak, voor 1820, bl. 55. tot een

staaltje uit zijn mirakelboek mededeelt, nemen wij als een bewijs van 's mans bigot-poëtische zotheid hier over.

> Den zeeslagh van Don Jan die ick hier gaen beschryven.
> 'T is als een woeste zee om t' midden in te blyven,
> Ten waer dat ick hier kreegh Maria voor een baeck,
> Die 't my aenwysen sou, dat waer een ander saeck.

[Joannes Eusebius Voet]

Voet (Joannes Eusebius), Geneesheer en ambtenaar bij 's lands middelen en regten in *'s Hage*, en aldaar in den ouderdom van drieënzeventig jaren overleden den 28 September 1778, was, volgens het oordeel van BELLAMY, ‘een man, die onder de hedendaagsche dichters, in het vak der stichtelijke poëzij, mogelijk wel den eersten rang bekleedt. Zijne gezangen hebben veel voedzel voor godvruchtige harten, schoon 't misschien beter geweest ware, zoo hij zijne aanspelingen op den Joodschen godsdienst wat meer had agtergelaten. Hij schreef voor Christenen - voor Christenen, in 't gemeen; en kon Voet wel vooronderstellen dat alle - dat de meeste Christenen kundigheden genoeg hadden van een' godsdienst, die hun, wat de plegtigheden betreft, niet regtstreeks aangaat Poëtische Spectator, bl. 61. Men dient volstrekt Hebreeuwsch te verstaan, om te begrijpen wat de dichter meent als hij, bij voorbeeld, zegt:

> 't Was *Magor Missabib*, waar ik het oog mogt slaan.
> *Mengeldichten*, bl. 132.

?’

Die wansmaak echter was hem aangeërfd van BODDAERT, SCHUTTE en andere zijner tijdgenooten,

die wij reeds deswegens op hunne artikels berispt hebben, en erfde van hem weder voort op ELIKINK,LUSSING, PORJEERE, WOUTERS en anderen die in lang zijne bekwaamheden niet tevens erfden, TRIP misschien uitgezonderd, maar die ook de tale Kanaäns daarentegen tot in het walgelijke overdreef. VOET, wij maken de woorden van den Heer DE VRIES Geschied. der Ned. Dichtkunst, II Deel, bl. 240. hier de onzen, ‘had veel vernuft, eene gemakkelijke versificatie, lossen zwier en bevallige eenvoudigheid. Hij bezat zeer veel aanleg tot het vervaardigen van goede geestelijke gezangen, hetgeen inderdaad niet zeer gemakkelijk is.’ Zijne Psalmberijming, of liever die, welke hij op zijn' naam in 1762 heeft uitgegeven ‘Indien dit werk,’ zegt hij in de voorrede, ‘eenigen lof of dankbaarheid in de waereld verdient, komt dezelve mij niet verder toe dan als den eersten ontwerper van deze berijming, welke door een groot getal van Godgeleerden, Taal- en Dichtkundigen van allerlei geboorte, rang en geleerdheid, zodanig is beschaafd en veranderd, dat er niet alleen weinige regels zijn overgebleven, welke niet eenige verandering ondergaan hebben, maar zelfs hier en ginder geheele versen zijn ingebragt, welke ik niet ontworpen heb.’, behaagde zeer, en men heeft bij de invoering eener verbeterde Psalmberijming voor de Hervormde kerk in *Nederland*, in 1773, het grootste gedeelte daaruit overgenomen.

Behalve door deze Psalmberijming had VOET zich reeds vroeger als stichtelijk dichter aangekondigd door zijn *Uitzicht van Nebo*, Dordrecht, 1747, en

benevens eenige kleinere stukjes, zijn ons van hem bekend *Stichtelijke Gedichten*, 2 deelen, *Dordrecht*, 1754 (wij hebben den vierden druk van 1760 voor ons) en *Stichtelijke Gezangen*, Dordrecht, 1767, met muzijk. Hij schreef ook eene *Verhandeling over den Geestelijken Smaak*, te *Utrecht* in 1772 gedrukt. Zijne *Nagelaten Stichtelijke Gezangen en Mengeldichten* zijn in 1780 door de bestuurderen van het Haagsche Dichtgenootschap uitgegeven; bij deze gelegenheid stelde P. VAN BRAAM onder zijn portret in het titelvignet:

Interpres recinat Jessiade melos,
Seu vates titulos ipse eat in Dei,
Victurus, Batavae grande lyra decus,
Mundi secula VOETIUS.

Al is het dat wij hier geen zijner dichtstukken afschrijven (dat wij ook hoofdzakelijk om de uitgebreidheid der meesten nalaten), willen wij echter niets van derzelver wezenlijke waarde benemen, of door aanmerkingen op de ongepastheid van sommige uitdrukkingen Wat moet men, bij voorbeeld, zeggen van deze taal in den mond van een' geloovig' vereerder van Jezus:

Komt! het hooft eens opgestoken!
Nimmer wordt het hart verbroken,
Als men JEZUS oog ontvliedt.
Stichtel. Ged. I Deel, bl. 188.

Men denke niet dat hier een zoogenaamde wereldling dus sprekende ingevoerd wordt; neen, neen, de regtzinnige VOET voert hier het woord voor eigen rekening. verminderen, maar bewijzen aan het werk van den braven godvruchtigen VOET de eer die hetzelve toekomt.

[Simon de Vogel]

Vogel (Simon de) vermelden wij hier in het voorbijgaan als opsteller van het tooneelstuk *Rycke Kees en de Molenaer*, in 1644 gedrukt.

[Bernard Vollenhove]

Vollenhove (Bernard), Burgemeester van *Kampen* en Raad ter Admiraliteit te *Amsterdam*, komt op de naamrollen voor als dichter van een treurspel, *De Broedermoort te Tranziane*, getiteld, 1661. Hij was de broeder van [Joannes Vollenhove ...]

[Joannes Vollenhove]

Vollenhove (Joannes), in 1631 geboren te *Vollenhove*, werd Predikant bij de Hervormden in 1651 en stond eerst te *Vledder*, toen te *Zwol* en eindelijk in *'s Hage*, waar hij in 1708 overleed: hij bloeide dus gelijktijdig met de beide laatste beroemde dichters der zeventiende eeuw, ANTONIDES en BRANDT; VONDEL noemde hem, benevens ANTONIDES, zijn' zoon in de kunst, en, op zijn' naam zinspelende, een' ‘vollen vruchthooren. Dergelijke aardigheden van valsch vernuft waren toen zeer in den smaak en golden voor geestigheid. Bij de zinspeling van J. VAN DER DOES (*'s Gravenhage*, bl. 67) op Vollenhoves naam heeft men werk om ernstig te blijven:

> 'K segh VOLLENHOVE, maer het is een *vollen oven*
> Van heyligh vier, hetgeen geen werelt uyt kan dooven.

, men verhaalt ook dat hij VOLLENHOVES *Kruistriomf* voor de eerste maal ziende, zeide: ‘Daar is een groot licht in dien man, maar jammer dat hij een Predikant is VONDELS Leven, bl. 81.!’ Waarom toch? dit benadeelde immers zijne waarde als dichter in gee-

nendeele; en ook was VOLLENHOVE, hoezeer tot de regtzinnige kerk behoorende; geen heethoofd of twistzieke vervolger, maar in tegendeel zeer vredelievend en verdraagzaam ‘En zouden wy geen vrienden zijn?’ schreef de brave, ongeveinsde man aan den Remonstrantschen Predikant G. BRANDT, ‘*Ejusdem sacri, cultor uterque sumus*, om NAZOOS woorden hier te gebruiken. - Ik ben 't met u eens dat een andere verscheidenheit van gezintheden dien bant van vrientschap niet behoort te breken; dewijl de *Vreedzaame Christen* [Zie wegens dit schoone dichtstuk van Brandt ons I Deel, bl. 400.] my gebiedt te geloven dat uw Eerw. inderdaat en zonder veinzerye vredegezint is. Twee dingen worden ons boven andere van Godt aangeprezen, *Zach*. VIII. 19, waarheit en vrede. En gelyk de Geest der waarheit Jesus leerlingen best troosten zou na zijn vertrek, zoo was ook het erfgoet, dat onze Heer hun als bij uiterste wille naliet, geen ερις noch εριννις, maar ειρηνη.’
Brieven aan G. BRANDT, achter diens Leven, door J. DE HAES, bl. 125., en had niets gemeen met die geestelijken, op welken VONDEL vuile paskwillen gemaakt had, die anderen hekeldichten hebben gelieven te noemen.

Levensbijzonderheden van dezen braven en verdienstelijken man hebben wij nergens kunnen opsporen uit zijne gedichten blijkt dat hij gehuwd was met GEZINA HAKE, die hij in 1681 door den dood verloor Poëzij, bl. 317.; hij hertrouwde in 1683 met KATHARINA ROZEBOOM, weduwe van GOETHALS, die hem waarschijnlijk overleefde. Hij bragt de laatste helft van 1674 te *Londen* door als Prediker

van het gezantschap Poëzij, bl. 163-173. Brieven achter het Leven van BRANDT, bl. 158-164., (bij welke gelegenheid de universiteit van *Oxford* hem het doctorschap in de godgeleerdheid opdroeg), en kwam in het begin van 1675 in *'s Hage* terug, waar hij zijn' gewonen predikdienst met lust hervattede. Zekerlijk verdienen zijne goed bewerkte leerredenen Afscheidspredikatie van *Zwol*, Slotpredikatie over I PETRI I, 15, maar vooral de leerredenen over de*Heerlijkheid der Regtvaardigen*, in *'s Hage* 1706 gedrukt. ‘door bondigheid, zuiverheid van taal en stijl en goede denkbeelden onderscheiding boven de smakelooze kanselvoortbrengselen van dien tijd N.G. VAN KAMPEN, Geschied. derNed. Letteren en Wetenschappen, I Deel, bl. 386.,’ en ‘nog aanprijzing wegens belangrijke zaken en grondige wetenschap J. DE VRIES, Geschied. der Ned. Dichtkunst, I Deel, bl. 250, aant..’ Doch het is hier als dichter dat wij den eerwaardigen man hoofdzakelijk moeten beschouwen.

Veel heeft VOLLENHOVE in dit opzigt vooruit boven zijn' vriend, tijd-, ambt- en kunstgenoot MOONEN Zie over dezen ons IV Deel, bl. 444., hoeveel gelijkvormigs men ook in beider stijl moge bespeuren. Op hoogen prijs heeft altijd bij ons gestaan, en staat nog, zijn schoone *Kruistriomf,* als een pendant van DE DECKERS *Goeden Vrijdag*. Dat dichtstuk, zoo het schijnt, eerst afzonderlijk uitgegeven, staat aan het hoofd zijner *Poëzij,* in 1686 te *Amsterdam* gedrukt; in 1750 kwam door

de zorg van JACOB SPEX de *Kruistriomf*, eenigzins veranderd, nogmaals benevens eenige nog ongedrukte *Gezangen van* VOLLENHOVe in *'s Hage* in het licht. Hoe bekend wij 's mans hoofddichtstuk bij alle liefhebbers en kenners der vaderlandsche dichtkunst billijk mogen vooronderstellen, kunnen wij toch den lust niet wederstaan om hier ten minste eenige regels genoegzaam uit ons geheugen af te schrijven:

Zie ik niet hangen Godt den Zoon,
Des Vaders liefde en welbehagen,
Aan 't wrede moorthout vast geslagen,
Ten schimp van Onjoôn en van Joôn?
Zyn hooft, dat Thabor zag met stralen
Van gout omringt en zonneglans,
Doorboort met enen doornekrans,
Daar stralen bloets uit nederdalen?
Zyn lyf gerekt, gescheurt, mismaakt;
Het lyf van hem, die 't vee met huiden,
Den mensch met zyde, 't velt met kruiden,
De lucht met starren kleedt, gansch naakt?
Zyn hemelsch aanschyn, elx verlangen,
Zoo schoon als nooit geen aanschyn was Uitgave van SPEX, bl. 9.

Zyn aanschyn, schoon in Davids zangen,
Als nooit geen menschen aanschyn was,

,
Bestorven, als een bloem, in 't gras
Vertreden, die het hooft laat hangen?
Zyne ogen nu van tranen root,
Die flus den hemel open zagen;
Die duivenogen neêrgeslagen,
En half geloken van de doot?

Zyne oren, die met lust ontfongen
Des groten Vaders donderstem,
Dees is myn Zoon, gehoorzaamt hem,
Gekruist door bitse lastertongen?
Mont, die geen' menschenmont geleek,
Daar geest en leven uit quam vloejen,
Hoe zie ik Uitgave van SPEX, bl. 9:

Hoe ziet men

u van slagen gloejen,
Godts mont gelaaft met gal en eek?
O handen, die gehele scharen,
Al lagenze ter doot toe krank,
Noch weten haar gezontheit dank Ibid. bl. 10:

Geneest, begroet met lof en dank!

!
O voeten, die op holle baren
Zoo veilig stapt, als op het droog!
Hoe hebben d' yzers u gespleten Ibid.,

Wat yzre vuist heeft u gespleten,

,
En vleesch en been van een gereten *Kruistriomf*, Poëzy, bl. 3.!
- - - - -
Indienwe Jesus armen zien,
Zy zyn gereet om ons t° omvangen.
Hy laat het hooft voorover hangen,
Om ons den vredekus te biên.
Zyn naaktheit, die berooft van kleren,
Het blinde graaw ten schouspel strekt,
Laat onze naaktheit, dus gedekt,
Geen wit triomfgewaat ontberen.
De doornekroon op 't heilig hooft
Belooft Godts uitverkore zonen

Een ryxkroon, die alle aardtsche kronen
In glans en heerlykheit verdooft.
Hy laat zyn lyf en leden rekken,
Dat aâr en zenuw kraakt en lilt,
Om van beneên dus opgetilt,
Al zyn Gemeenteleên te trekken.
De voeten strekken, daarze staan,
Wel vast gespykert, wisse blyken,
Dat hy bezwyken zal noch wyken.
Eer 's Vaders eisch zy gansch voldaan.
De hartquetsuur in zyne zyde,
Al gaaptze vreeslyk, stort gena
By hele stromen uit, zoo dra
Het scherpe punt zyn vleesch doorsnyde *Kruistriomf*, Poëzy, bl. 12..

Het geheele dichtstuk door is kracht en gevoel op eene meesterlijke wijze gepaard. Hoe treffend en krachtig VOLLENHOVE wist te schilderen, blijkt uit zijn gedicht

OP DEN GRUWZAMEN BRANT VAN LONDEN.

Aan de verwoeste stadt.
Exsuperant flammae.

O Teemsstadt, nu de zelve stadt
Niet meer, ô Londen, nu geen Londen,
Te deerlyk van uw vier verslonden;
Nu woeste puinhoop, nu noch nat
Van tranen en van Een geweldige regen, kort op den brant gevolgt, verzwaarde d' elende der brantschade niet weinig door het bederf van veel goets, dat naulyx gebergt was. regenvlagen,

(Doch minst tot lesscheng van dien gloet)
Ook van uitheemsch en inheemsch bloet,
Dat voor Godts troon te droef quam klagen;
Is 't nu niet wel geviert, gestookt?
Is 't noch geen tydt om uit te scheiden;
En eer 't zich wyder koom' te spreiden,
Het vier te dempen, dat dus rookt
Europe en al den aardtkloot over,
Van uw ellende alom gedrukt!
Nu wort geen koolvloot u ontrukt:
Vrybuiter plaagt uw kust, noch rover:
Geen Tromp, noch Ruiter, u aan boort
Geklampt, dry nachten en vier dagen,
Jaagt u met hele en halve lagen
Geschuts naar 't krytstrant, root van moort.
In ene wolk van dikken nevel
Wert uwe krygsvloot meest gebergt.
Maar 's hemels wraakvier, lang getergt;
Uw voorspoet zelf, uit trots en wrevel
Misbruikt te dertel en te snoodt;
De goutkust, alle zeen en stranden,
Veel hondert naakten en verbranden;
En 't visscherseilant, van zo groot
Een eilant gruwlyk overrompelt,
Van Groot Britanjes oorlogsmagt
In zynen ondergangk belacht,
In tranen en in asch gedompelt;
Zyn fakkels al te maal, die u,
Met huizen, winkels, kerkgewelven,
In assche en gloeiend puin bedelven.
Hoe bruist, hoe stroomt die viervloet nu!
Hoe gaat de vlam voor wint opstreven,
En tegen wint, dat muur en dak

En toren neêrploft, krak op krak,
Als van Godts adem voortgedreven!
Godts adem, die Op den elfden van Herfstmaant, 1666, 's daags voor den aanvang van den brant te *Londen*, waren d' Engelsche en onze vloten elkander niet ver, en hielden enig schutgevaart: maar door hardt weder en holle zee wert het slaan belet; doch zulx, dat een kloek Engelsch oorlogschip, reddeloos onder d' onze vervallen, bemagtigt, en verbrant wiert. uw vloot het slaan
Verboodt, en een der kloekste schepen,
Met klawen van den Leew benepen,
Te water liet in 't vier vergaan,
Geen zeelucht, zwart van buskruitdampen,
Geen zee in lichten brant, geen pest,
Noch pestvier, dat het kerkhof mest,
Vermogt helaas dees ramp, vol rampen,
Dees allerdroefste nederlaag,
Te keren, of uw lucht te dekken,
Te zuiveren van zo veel vlekken.
't Verslindend element, uw plaag,
Slaat voort, of spaart, als droeg het kennis.
Daar legt de Beurs nu uitgeschudt:
Daar stortze neêr, vergeefs gestut
Met roofzucht, brant, en havenschennis.
't Geroofde goet, die plonderschat,
Stort neêr in assche, en stuift vast henen;
Uw ryxpraal, meest in rook verdwenen;
En in vier etmaal tyts, al wat
Gegroeit was in een ry van ewen.
Hoe steekt die brantkreet op! hoe zucht,
Hoe klinkt om hoog dat nachtgerucht!
Heel anders dan voorheen het schrewen

Van uw triomffeest, zo verheugt
Om 't jammren van den Nederlander.
Ons Neêrlant kenn' geen Salamander,
Zo boos van aart, die aâm en vreugt
Ooit scheppe, en met vermaak vaar' spelen
In dit niew Troje, root van gloet.
Het queekt geen Neroos zo verwoedt,
Belust op zulke viertonelen.
Bedroefden, die de rykste kroon
Met ons, als zoons van enen vader,
Kunt erven, (och, wat raakt ons nader?)
En naakt en bloot vergeefs ontvloôn,
Berooft van have, gins en weder
Gepakt, verpakt, berooit van zin,
De dootsche straten uit en in,
Of eer uw' aschhoop op en neder,
Elendig omzwerft, wien zou 't haar
Niet van uw klagt te berge ryzen?
Een koningsmoorders hart moet yzen.
Uw' Teemsstroom gruwt van al 't misbaar,
Dees bange lucht, te dik betogen.
Hy stikt van smook, of schrikt voor 't licht
Der gloênde vlam, die hem te dicht
Genaakt, en flikkert in zyne ogen.
Hy schreewt, dat hier een Etna barnt,
Die uit heldiepe zwavelkolken
Een zee van vlammen braakt, met wolken
Van rook en smook, tot aan 't gestarnt.
O Teems, die alle zeen wilt tomen.
Den ongetoomden oceaan
Braveren en in boejen slaan,
Gy schiet te kort met alle uw stromen.

Wy wenschten zelfs, waar 't mogelyk,
Dien fellen brant met onze vlieten,
Ja droeve tranen, uit te gieten.
Maar gy, verschrookte stoel van 't ryk,
Och Londen, al te milt beschonken
Met weelde, ai zie eens beter in,
Nu zie eens met een' nuchtren zin,
Wat gy bedreeft te dol en dronken.
Indien u reden en verstant
Niet zyn bestoven van die nevels,
Gelyk uw zwart berookte gevels,
En haartsteên, heel of half verbrant,
Gy ziet geen' vyant dus verbolgen.
Geen Fransch noch Neêrlantsch Sinon stak
Uw huizen aan, van dak tot dak.
Maar Schelling en het Vlie vervolgen,
Beschreit, bestrooit met gruizige asch
Den moetwil, al te wydt verwildert.
Gy zietze in 't groot hier afgeschildert.
Zy volgen uwe branders ras
Met duizent vloeken op de hielen,
Tot op den wreden Teemsstroom toe.
Godts wraak verteert haar eige roê,
Te heet in 't blaken en vernielen.
Dat heet de Britsche zeebanier
Met helsche gruwelen besmetten,
Een visschersdorp in vlamme zetten,
Zich vrolyk warmen by dat vier.
Dat heet met vier en staal ontzeggen
Eilanders, die men overmag,
En, zonder zeegevecht of slag,
Met moort en huisbrant eer inleggen.

Dat heet het woest Westfaalsche schuim,
En zo veel lant- en waterpesten,
Ten duistren jammerpoele uit presten.
De Staat krygt hier de handen ruim:
Een gy, zo kunstig en bedreven
In Staatsverwarringe, om de hel
Met Tunis en Algiers, schoon spel,
Tot afbreuk van Godts ryk, te geven,
Krygt met u zelf nu ander werk.
Zy zien de wraak niet stil in 't plagen,
Die heet en wreet onnooslen jagen.
Een hoger magt valt u te sterk,
En toomtze die te moedig draven;
Zet in de rechtschaal ons gelyk,
Een Schelling met uw koninkryk,
Onze arme visschers met uw Graven.
Nu, Londen, bie ons trou de hant:
't Was lang hoog tydt om op te waken.
O vierbaak, boven alle baken
Rontom uw zeeberoerend strant!
Nu help ons trou dien zeebrant blussen,
Godts gramschap in dien oorlogsbrant,
Gevloekt te water en te landt.
Godts roede, met ontzag te kussen,
Uw oorlogsramp en zeemagt, moê
Van zee en werelt te beroeren,
Dien al te dierbren kryg te voeren,
Haar winst, vol jammers, roept u toe,
Europe, ook, van uw toorts geschonden,
Met Christus Kerke en lieve leên,
(Geen Pauwels kerk van hout en steen)
Lesch, lesch dit vier: genoeg verslonden.

Of waant gy 't nu noch 's hemels wraak,
Den slag van d' almagt uit te harden,
En 's Heilants rok noch eens aan flarden
Te scheuren? vint gy nu noch smaak
In Christensch bloet, en blyftge in 't wrokken
En plondren ewig onverzaadt,
Getroost, met onzen vryen Staat,
Uw ryxkroon in 't bederf te brokken?
En blyven, met de Duitsche kerk,
Uw kerkers staan, zo fel in 't moorden,
Gelyk wy van geen Wilden hoorden,
Noch enig Heidensch diereperk?
Zo blyftge, van den vreê verlaten,
(Al blies de wint van oorlogsheil
Op niew naar uwen wensch in 't zeil;
Al stichtge schoner Beurs en straten,
Al zag men een niew Londen weêr
Gebout met enen glans en luister,
Daar 't oude doof by stont en duister)
Zo blyftge een roofnest, zonder eer J. VOLLENHOVES Poëzy, bl. 182..

Tot een pendant van dit krachtig gepenseeld vuurnoodtafereel, geven wij hier een niet minder krachtig waternoodtafereel in het onmiddellijk op het eerste volgende dichtstuk, getiteld:

OP DEN GRUWZAMEN NACHTSTORM

In Wintermaant des jaars 1660.
Disjecitque rates, evertitque aequora ventis.

Afgryslyk nachtgewelt, ô wint!
Hoe valtge aan 't stormen dus ontzint?

Hoe dus verbolgen opgesteken
Uit den Noortwesten, en die streken?
's Lants koopfortuin had u te vrient,
Met een' voorwint en spoet gedient,
Van alle winden, waar ons zeilen
De werelt kopen en weêr veilen.
Van kust tot kust, en Hollants vlag
De zon voorby zeilt en den dag,
Om onzen zeeleew vet te mesten,
Met d' inkomst van zo veel gewesten:
Toen quam uw gunst al 't lant te sta.
Wat hitste nu deze ongena
Zo schendig op; daarge al uw buien
Tot ons bederf scheent op te ruien;
Daar tonnen gouts, in zee gesmoort,
Met kielen in den gront geboort,
De Beurs uitschudden en bederven?
Dit slaat des koopmans hoop aan scherven.
Wat borg, wat zeeverzekeraar
Staat voor dees schade in? geen gevaar
Stopt Tessel nu: 's lants keel staat open.
Maar och een vloot, eerze uit kon lopen,
Legt in den schoot van 't Vrye Lant
Vergaan, verdreven en gestrant.
De Noort- en Zuidtzee dryft vol wrakken,
Gekerfde masten, kist en pakken,
En gelt en goet, dat onder een,
Langs al de dootsche kusten heen,
Geslingert, los komt aangedreven,
Met eigenaars met al gebleven.
O Maas, en Waal, en Ysselstroom,
Wat nachtstorm wekte u in den droom?

Waar bergtge al 't nat, verlege vlieten,
Gewoon uw stroomnat zacht te gieten
Uit uwe volle waterkruik
In 's oceaans gezwollen buik?
Dees zeeplaag komt uw stromen plagen,
Veroveren, en ten bedde uit jagen.
Uw vruchtbare akkers leggen blank.
De zeeplas bruischt, en gaat zyn' gangk.
(Geen dam noch paalwerk houdt nu tegen)
Ja gaat met hele dyken vegen,
En huilt, en schuimt, en schent, en sloopt,
Waar 't vetste kleilant onder loopt.
Zo ziedt de golf by d' Indianen,
Op 't bulderen der dolle orkanen:
Een zeegedruis, dat schip by schip
Te berde jaagt op bank en klip.
Zo stortte 't onweêr uit de wolken,
Dat Latium, met steên en volken,
En gansch Sicilje scheurt van een,
Met kracht bevochten van twee zeen.
Zyn weêr en wint, van haar bezeten,
Op ons verwaantheit fel gebeten?
En woedt het woeste zeegewelt,
Om zich te wreken, en weêr velt
Te winnen, in zyn' vaart en bruizen,
Te nô gestuit met magt van sluizen,
Met wint en molens uitgemaalt?
En poogt de zee heur scha betaalt
Te zetten aan de Nederlanderen,
Die haar natuurwet stout veranderen?
Noch schut geen zeescha 't lantverdriet.
Wien ryzen al de haren niet

Te berge, als 't onweêr aan komt snuiven,
Dat stenen aan hun stof verstuiven,
Dat want en gevelspits en dak
Van boven tuimelt, krak op krak;
Geen' boom alleen rukt van zyn' wortel,
Maar kerk en toren klinkt te mortel;
En treft den aardtboôm met een' schrik,
Als voor den jongsten ogenblik?
De zon rees trager op in 't dagen
Op haren sidderenden wagen,
Gedootverft in heur aangezicht:
De zon verschrikte en schroomde in 't licht
t' Aanschouwen zo veel jammernissen;
Dat handenwringen, menschevissen,
Dat loejen van het stomme vee,
De dorpen in een bare zee
Gedompelt, wei by wei verdronken,
Als waar de werelt wechgezonken;
Den lantzaat, styf van kou, doornat,
Van honger flaw, van arbeit mat,
Op dak, of boom, om zich te redden,
Gevlucht. O nacht, die gene bedden,
Hun nachtrust gunt, te droef en bang,
Gy zult ons heugen jaren lang.
O stormwint, die elx hart vervoerde,
En zo verwoedt uw vinnen roerde,
Uw les quam ons te dier te staan,
Om haastig in den wint te slaan.
Gezegent weiland, Vry Geweste,
Nu draag geen' moedt op muur, of veste,
Of huizen, hemelhoog gebout;
Al regent u de schoot vol gout;

Al juichen alle zeen en wateren
Uw vloten tegen, datze schateren;
Al zietge, op ieder stroom en vaart
Bedreven, andren in de kaart;
En vreest voor watervloek, noch rover.
Een wint, Godts adem, mag u over J. VOLLENHOVES Poëzy, bl. 188..

Onder zijne gezangen, en voornamelijk onder die, welke na zijn' dood in het licht gegeven zijn, worden er gevonden, waarin de reine, godvruchtige ziel des braven dichters zich afspiegelt op eene wijze, die het hart des weldenkenden eenvoudigen lezers of zangers gewis overredender aanspreekt en meer verkwikt dan de Hebreeuwsche klinkklank of mystieke wartaal van vele zijner navolgeren. Met het afschrijven van een zijner eenvoudig-schoone en voor elk verstaanbare gezangen, hoezeer van beter gehalte dan die vanLODENSTEIN en SLUITER, zullen wij van den verdienstelijken dichter scheiden; hetzelve voert het opschrift:

DE ELENDIGSTE SLAVERNY, DOOR GELUKKIGEN DIENST TE ONTGAAN.

Infelix, quae tanta animum dementia cepit?

Zyn Godtverachters niet ontzint,
Terwylze om stryt (och arme slaven!)
Met zwaar verdriet, als stekeblint,
In 's afgronts dienst ten afgront draven?
De wellust, daar geproeft, is niet dan waan en schyn,
En baart gewis veel pyn.

De geltzucht, zonder geltgebruik,
Blyft arm, kan nacht noch dag niet rusten.
De gulzigheit van keel en buik
Krenkt lyf en ziel met vuile lusten.
Verwaande hoogmoet kost veel moeite, en stelt met hoon
Zich jammerlyk ten toon.

Door gramschap wort de geest geplaagt,
Gestoort, geslingert, als krankzinnig;
Door nydt van bittren spyt geknaagt,
Door haat gegrieft wel scherp en vinnig.
De wraakzucht loopt, tot leet van andren, nooit bedaart,
Zelf met de borst in 't zwaart.

Prins Ammon ziet bedrukt, ontstelt,
En quynt, van snode min geprikkelt;
Vorst Achab ook, van lust gequelt,
In duizent rampen dus gewikkelt.
De staatzucht slooft zich af, belust op heerschappy,
En zucht in slaverny.

Men zwyg' van 't Heidendom, als dol,
Van blinde afgodery bezeten,
Tot vreeslyk jammer op den hol.
Wat schatten zyn daar wechgesmeten?
Hoe menig moortaltaar bevlekte stadt by stadt,
Van menschebloet bekladt?

Wie melt, hoe quade drift beroert,
Benaawt, belaân houdt en bekommert,
Tot endeloos bederf vervoert,
Met zorge en kommer 't hart beslommert?
O eedle ziel, vergeetge uw' adeldom zo dwaas?
Och! schei uit dit geraas.

Wie Godt gehoorzaam vreest en dient,
Leeft vry met een gerust geweten;
Mag als Godts knecht, Godtskint, Godts vrient,
Godts erfgenaam, een koning heten;
Wint vrede, wint veel vreugt, die last en leet verhoedt,
Of druk op druk verzoet.

D' Aartsvyant laat zyn slaven in
Veel angst en noodt van hulp versteken,
En loontze met de hel niet min.
Een kroon wort in Godts dienst gestreken,
Daar aardtsche kronen by te noemen zyn, gelyk
By kronen stof en slyk J. VOLLENHOVES Kruistriomf en Gezangen, uitgave van Spex, bl. 425..

[Joost van den Vondel]

Vondel (Joost van den) G. BRANDT, Leven van J. VAN DEN VONDEL achter het II Deel van VONDELS *Poëzy*. G. VAN LOON, Nederl. Historiepenningen, III Deel, bl. 283. L. VAN OLLEFEN, Leven van J. VAN DEN VONDEL. J. WAGENAAR, Amsterdam, fol. III St. bl. 245. Levens van Nederlandsche Mannen en Vrouwen, I Deel, bl. 306. J. KOK, Vaderl. Woordenb. XXIX Deel, bl. 315.. Wanneer iemand, die nooit eenig dichtstuk van VONDEL gelezen had, een' zijner lofredenaars zich op de volgende emphatische wijze te zijnen aanzien hoorde uitdrukken: ‘Gij, o ZOÏLUS en CARBILIUS! toon mij onder duizenden eenen VONDEL; doorblader 't geen de gansche oudheid u opdischt van HOMERUS, THEOCRITUS, VIRGILIUS, die in helden- en landgedichten uitmuntten. Luister naar de donderende lierzangen van PINDARUS en de deftigen en grootschen van FLACCUS; stort met

MOSCHUS heete tranen op het graf van Bion; trek met EURIPIDES, SOPHOCLES en SENECA hooggekurkte laarzen aan; wees verlekkerd op de navorschingen der natuur, door LUCRETIUS helaas! tot Godloochening gebruikt; blaas met LUCANUS de krijgstrompet; scherp uw vernuft met de puntdichten van MARTIAAL, of zoek het zout van 's menschen leven, de verbetering der zeden, het gispen der gebreken, bij die beroemde geessels der ondeugd, LUCILIUS, JUVENALIS, PERSIUS; treed eindelijk in het voetspoor van CICERO ter verfraaijing van stijl en taal; onderwerp u aan de wetten, door ARISTOTELES in de dichtkunde voorgeschreven; gehoorzaam de regels der redenrijkkunde, door QUINTILIAAN zoo verstandig uitgelegd. Eene opeenvolging van eeuwen werd vereischt om zulke verscheidenheid van groote voorgangers te vormen en voort te brengen, waarvan alle gaven in den leeftijd van een' enkel' mensch, van eenen VONDEL, zich heerlijk ten toon spreiden, die ze tot de allerheilzaamste oogmerken besteedde J. PLOOS VAN AMSTEL, Redevoering voor J. VAN DEN VONDEL, in de *Letteroef. van het Kunstgenootschap*: Diligentiae omnia, bl. 14.,' welk een verbazend hoog denkbeeld zou zoodanig iemand zich niet van dezen Vondel moeten maken, ten minste zoo de lofredenaar gezags genoeg bij hem had, om dit niet voor ijdele windbrekerij en zinledig gezwets op te nemen! en met welk eene gespannen ver-

wachting, ja eerbied, zou hij de werken in handen nemen van den dichter, die men beweert dat alle dichters vóór hem overtroffen heeft, en nog door niemand na hem overtroffen is! Wie zou niet bijna den moed verliezen om een critisch oog te slaan op de voortbrengselen van een genie, dat van geslacht tot geslacht ons als een model van volmaaktheid in alle vakken der dichtkunst is voorgesteld geworden? Wie zou gebreken durven opmerken en aanwijzen in de dichtstukken van een' man, op wien de schrandere JERONIMO DE BOSCH het zeggen van OVIDIUS nopens HOMERUS heeft toegepast:

A quo, ceu fonte perenni,
Vatum Piëriis ora rigantur aquis Amor. L.III. El. IX, 25.,

en beweert ‘dat alle Nederduitsche dichters de kracht hunner dichtkunst uit VONDEL moeten halen Alg. Mag. van Wetensch. Konst en Smaak, I Deel, bl. 506.,’ terwijl hij, na de vereischten in een' volmaakten dichter opgegeven te hebben, de beslissende uitspraak doet ‘dat deze vereischten, zoo ooit in iemand der Nederlanders, in JOOST VAN DEN VONDEL hebben plaats gehad Ibid. bl. 509.?’ Wie, eindelijk, zou, zonder gevaar te loopen van als een' vermetelen betweter aangemerkt en berispt te worden, het durven wagen de dichterlijke verdiensten van VONDEL te toetsen, of zelfs eenigermate aan derzelver echtheid te twijfelen, daar de Hoogleeraar SIEGENBEEK dezelven zoo meesterlijk gehandhaafd

heeft In zijne schoone oordeelkundige *Verhandeling over de dichterlijke verdiensten van* VONDEL, in de *Werken der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde*, II Deel, bl. 37., en, ofschoon hij ‘in geenendeele ontkennen wil dat zelfs op zijne voortreffelijkste kunstgewrochten, aan de regelen eener gezonde oordeelkunde getoetst, verscheidene aanmerkingen, zoo ten aanzien van bijzondere deelen, als omtrent de schikking en zamenstelling des geheels te maken zijn,’ echter wil dat men met hem zal instemmen ‘dat de gebreken, welke zijne werken, ginds en elders, ontsieren, aan zijnen leeftijd, de schoonheden daarentegen, welke daarin, met eenen alle vlekken verdoovenden luister, schitteren, aan hem zelven en aan hem alleen toebehooren Geprezen Verhandeling, bl. 70, 71.?’

Dit alles wisten wij; deze en nog veelvuldige andere lofspraken op VONDEL van mindere gezaghebbers, die doorgaans elkander afschreven, hadden wij gelezen; wij kenden den invloed, dien zij op de publieke opinie gehad hebben, van welke het somtijds gevaarlijk is te verschillen, wanneer men zelf geen gezag op dezelve kan uitoefenen, en onverminderd dit alles waagden wij het nogtans reeds ons dus rondborstig en onbewimpeld omtrent dezen dichter te verklaren: ‘Ik stem toe dat VONDEl, voor zijn' tijd, als dichter, ongemeene verdiensten heeft, maar hij heeft, bij menige schoonheden, ook menigvuldige grove gebreken, die

zijne aanbidders in anderen streng zouden berispen. Platheid, gemeenheid en valsch vernuft gaan niet zelden bij hem zamen met verhevenheid, deftigheid en stoute uitdrukkingen. Het is of men dit met opzet niet heeft willen opmerken. Honderden loftuiters hebben hem ten koste van vrij wat bekwamer en verdienstelijker dichters bewierookt, en hunne oogen gesloten voor gebreken en wanstaltigheden, zoo grof somwijlen, dat zij onmogelijk hunner aandacht konden ontgaan; alleen de geestige HOFFHAM heeft het gewaagd in zijne *Theorie der Nederduitsche Poëzij* al schertsende het publiek te beduiden dat het bij Vondel niet alles goud is wat er blinkt; en waarlijk, elk, die hem onvooringenomen leest, en eenigen smaak heeft, zal dit bijkans op iedere bladzijde bespeuren.' Apollineum, I Deel, bl. 91.

Het is ligt mogelijk dat zoodanig eene taal misschien bij sommigen als eene soort van poëtische heiligschennis aangemerkt en bij anderen het ons euvel afgenomen zal worden, gebreken te durven opmerken en aanwijzen in een' dichter, van wien duizenden bijkans eene eeuw na HUYDECOPER dezen nog nazeggen: 'De man is nog niet geboren, die VONDEL den prijs der overwinning uit de vuist zal wringen B. HUYDECOPER, Proeve van Taal- en Dichtk. *Voorr.* bl. XXXIV. Ook de Heer DE VRIES kondigt in zijne voortreffelijke *Geschiedenis der Nederd. Dichtk*. I Deel. bl. 152 VONDEL nog bij *onze* tijdgenooten aan, gelijk Brandt bij de *zijnen* deed, als een' dichter, 'wien (dien) men wel in staat is te berispen, doch op geen duizendste gedeelte in zoetvloeijendheid, hoogdravendheid, zuiverheid van stijl en aardigheid van zin te evenaren.' Ten tijde van BRANDT was dit de reine waarheid; maar of men dit in de negentiende eeuw nog met overtuiging zeggen kan, stel ik aan de beslissing van den oordeelkundigen schrijver zelven.,' of, die gebreken insgelijks

opmerkende, dezelven als de Heer SIEGENBEEK, gelijk wij straks gezien hebben, vergoêlijkende op rekening van zijnen leeftijd stellen, en al hunne aandacht geheel op zijne schoonheden in het afgetrokkene vestigen. Als wij het ons zoo gemakkelijk wilden maken, en onze oogen geheel sluiten voor het geen ons in een' man van zulke wezenlijke en uitstekende verdiensten het meest hinderlijk is, dan gewis zou dit artikel een der schitterendsten van dit werk kunnen worden; maar zoodanig eene handelwijze ware geheel strijdig met den aard en de inrigting van hetzelve; geene vooringenomenheid, met of tegen iemand, geen hartstogt of ontzag voor getitelde namen heeft eenigen invloed op onze oordeelvelling, die rondborstig en vrijmoedig behoort te zijn, al is het dat dezelve van anderen verschilt, ook van die genen, welken men gewoon is als toongevers te zien optreden, en naar welker uitspraken het openbaar gevoelen zich gewoonlijk wijzigt.

Van dit beginsel uitgaande, zullen wij onbevooroordeeld en onbeschroomd de verdiensten en bekwaamheden van Vondel beschouwen, zijne voortbrengselen aan de regelen der gezonde critiek toetsende,

derzelver schoonheden zoo min onopgemerkt laten als wij derzelver gebreken willens zullen voorbijzien, en, in plaats van hem in zijn' verworven roem te verkorten, dien handhaven en bevestigen op gronden van de onzijdigste billijkheid en de striktste regtvaardigheid, die wij gewis beiden uit het oog zouden verliezen, wanneer wij dien roem, met zoo velen, ten koste van dien der latere wezenlijk grootere dichters wilden verheffen, op welken de zoo rijkelijk aan VONDEL verspilde lofspraken met vrij wat meer regt konden toegepast worden.

Wij zullen met zijn twee en negentigjarig leven zijne letterkundige loopbaan overzien, en slechts nu en dan vertoeven bij die zijner voortbrengselen, welke ons gepaste voorwerpen toeschijnen van eene meer bijzondere aandacht of critische beschouwing.

Hoedanig de toestand onzer vaderlandsche dichtkunst was kort vóór VONDEL als dichter optrad, en Hooft eene geheele hervorming in het wezen en werktuiglijke der poëzij had begonnen, hebben wij reeds vroeger op het artikel van dezen laatsten Zie ons III Deel, bl. 249. doen zien, gelijk ook op de onderscheiden artikels van derzelver beöefenaren. Behalve COORNHERT, SPIEGHEL en HEYNS, had hij onder zijne voorgangers geene navolgenswaardige modellen; maar hij trof onder zijne tijdgenooten VISSCHER, SPIEGHEL, COSTER en den pas uit *Italië*; te rug gekeerden HOOFT aan, die wel inzonderheid hem op den regten weg hielp.

VONDEL werd geboren te *Keulen*, den 17 November 1587 Deze geboorte is door Helmers op eene overheerlijke wijze in een dichttafereel voorgesteld, hetwelk als een der schoonsten van zijn classiek dichtwerk *De Hollandsche Natie* mag aangemerkt worden; wij kunnen den lust niet wederstaan om deze voortreffelijke schilderij hier onder het oog van onze lezers te brengen.

Toen Vondel 't licht aanschouwde, in d'Agrippijnschen wal,
Verscheen op 't onvoorzienste op 't zilver Rhijnkristal
Een blanke zwanendrift met uitgespreide vlerken,
En deed het zalig oord van zijn geboort' bemerken.
Die zwanen, wonderschoon, aan Ledaas zwaan gelijk,
Verkondigden zijn komst, op 't schuimend waterrijk,
En deden de aarde toen heur' tweeden lofzang hooren,
Want d' eersten zongen zij toen Phebus werd geboren,
De dag was nevelig eer hij het licht genoot,
Maar toen het wonderkind ontgleed den moederschoot,
Schoot eensslags uit de lucht een dubble bundel stralen,
En scheen in starrengloed om 't godlijk hoofd te pralen.
Geen blanke moedermelk gaf aan het wichtje kracht,
Neen, nectar van den disch der goden aangebragt,
En door een' geestenrei onzigtbaar ingeschonken,
Gaf veerkracht aan den geest, en deed het vuur ontvonken.
De wingerds, aan den boord des Rhijnstrooms uitgestrekt,
Vertoonden zich alom met trossen overdekt;
En toen hij, fiere zwaan, den landstroom af kwam dalen,
Weèrgalmde 't strand alom het lied der nachtegalen.
Holl. Natie, VI Zang.

. Zijn vader, even als hij, JOOST genaamd, Hoedenstoffeerder van beroep, was van *Antwerpen* aldaar de geloofsvervolging ontvlugt, en gehuwd met SARA KRANEN, wier vader PETER KRANEN, mede van *Antwerpen*, onder de Brabandsche rederijkters zeer in achting was, doch

insgelijks om het geloof het land had moeten ruimen, terwijl zijne zwangere echtgenoote te *Antwerpen* gevangen werd gezet en gevaar liep van op den brandstapel om te komen, dien zij echter ontkwam door een harer kinderen, met den vader naar *Keulen* gevlugt, te ontbieden, en door een' Roomschen Priester te laten doopen. Dit was de bovengenoemde SARA KRANEN, de moeder van onzen dichter.

Deze zijne beide ouders beleden den godsdienst der Doopsgezinden. De hevige vervolgingen door het meer en meer veld winnen der hervorming allengs bedarende, vonden zij geraden zich met hunne kinderen naar *Holland* te begeven, waar zij zich eerst te *Utrecht*, en vervolgens te *Amsterdam* nederzetteden en den kousenhandel bij de hand namen, waarin zij een genoegzaam bestaan en de middelen vonden om een' hunner zonen, WILLEM genaamd, tot de studie in de regten op te leiden en eene reis naar *Italië*; te laten doen, terwijl onze Joost slechts op eene gewone school te *Utrecht* lezen en schrijven leerde en tot het ouderlijk beroep opgebragt werd.

Al zeer vroeg viel hij aan het rijmen op den gebrekkelijken trant van dien tijd. ‘Zyn eerste rijmen,’ getuigt zijn levensbeschrijver, ‘waren plat en zenuwloos, zich zelven dikwils ongelyk, somwyl voortrollende, somwyl hortende en stootende, somwyl zwetsende met woorden van anderhalven voet lang, die luidt schreeuwden en

niets zeiden G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 12..' Om zich hiervan te overtuigen, behoeft men slechts het oog te slaan op zijn *Treurdicht van* HENRIK IV, door hem in 1610 opgesteld; met welk een winderig en brommend gezwets begint hij!

> Gy Weereltgoden, ô! die op uw groote kroonen,
> Op dijn Rijxstaven, en verheven Zetels pocht,
> Wiens wortel in de hel, wiens spitzen in de locht
> Zich bergen, komt nu hier, komt hier - Wij zullen onze aanhalingen letterlijk afschrijven uit de echte oude drukken van Vondels werken in 4to. en aanwijzen waar dezelven gevonden worden in de uitgave van M. WESTERMAN, XXI Deelen, in 12vo., die wij vertrouwen dat meer algemeen verspreid is; dat somwijlen de spelling, en nu en dan zelfs de zin, daarmede niet overeenstemt, moge de uitgever verantwoorden..

Platheid en zenuwloosheid bieden vervolgens elkander genoegzaam de hand op deze en dergelijke wijze:

> Als hy naar middagh doet den koetsier zijnen wagen
> Voorthalen met 't gespan, terwijl aan 's hemels glas
> De Zonne wederom gaet valen in het gras,
> Zoo heeft de klok zijns tijds de laatste uur geslagen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 245, 248..

'Maar niettegenstaande d' onvolmaaktheit zyner kindtsche rymen,' zegt BRANDT VONDELS Leven, t.a.p., 'zagh men hier en daar noch slagen en aardigheden, die uit dat teder zaadt met der tydt een' ryken oeghst

beloofden;' van dien aard is de geestige vergelijking van den koetsier, die HENRIK IV reed, toen deze door RAVAILLAC in zijn rijtuig vermoord werd, met een' stuurman, die een vaartuig op eene blinde klip stuurt.

> De voerman die hier stiert de breydels, en de toomen,
> De stierder recht gelijkt, die met 't gevlerkte schip
> Loopt op een blinde syrt, op een verraderklip
> Op een gedoken rots in d' Oceaensche stroomen VONDELS Dichterl. Werken, t.a.p..

Ja, voorzeker, hoe gebrekkig dit stuk zich ook voordoet, het critisch oog ontmoet in hetzelve toch op vele plaatsen den aanleg tot een' dichter, die al zijne voorgangers weldra overtreffen en zijne tijdgenooten ver achter zich laten zou. 'De natuur had hem,' gelijk door den Hoogleeraar VAN CAPPELLE Redev. over de verdiensten der Amsterdammers, bl. 22. te regt aangemerkt is, 'met vele gaven bedeeld, maar zij waren diep binnen hem besloten; zij werden uitgelokt en ontwikkeld door de geestdrift, welke, op het voorbeeld van Hooft en zijne voorgangeren, onder de inwoners dezer stad was opgewekt. Dezen waren het, in wier omgang hij werd beschaafd en aangewakkerd, van wie hij werd ondersteund, en zonder welke hij nimmer zoude geworden zijn, hetgene hij geweest is; even als een ruwe diamant zijne schoonheid niet laat schijnen, ten zij hij behoorlijk worde geslepen.' Hij was nog maar dertien jaren oud, toen Hooft hem onder de aankomende

vernuften van zijnen tijd met lof vermeldde, ‘die nu al toonden wat ze hier namaals zouden zijn P.C. HOOFT, Mengelwerken, bl. 736..’

In 1610 begaf hij zich in het huwelijk met MARIA DE WOLF, dochter van HANS DE WOLF, even als hij, een Keulenaar van Brabandsche afkomst en bemiddeld Koopman in passementen en linten. VONDEL werd kousenwinkelier, doch liet het waarnemen van dit beroep meestal op zijne echtgenoote aankomen, eene schrandere en verstandige vrouw, en hield zich genoegzaam alleen met de dichtoefening bezig. In 1612 verscheen zijn tooneelstuk *Het Pascha ofte de Verlossinge Israels wt Egypte*, te *Schiedam* gedrukt ‘bij ADRIAEN CORNELISON, Boecdrvcker, voor JAN WOLFFERTSZ, Boecverkooper, woonende by de Kercke. Anno 1612,’ met een' opdragtsbrief (*Epistre dedicatoire*) aan JEAN MICHIELS VAN VAERLAER, in waarlijk voor dien tijd vrij goede Fransche verzen Ik heb dezen opdragtsbrief in zijn geheel medegedeeld in mijn *Apollineum*, I Deel, bl. 171., en gevolgd van eene *Verghelijckinghe van de verlossinghe der Kinderen Israels, met de vrywordinghe der Vereenichde Nederlandtsche Provincien* Wel deze *Verghelijckinghe*, maar geenszins de Fransche opdragtsbrief, wordt gevonden bij den quartodruk van 1636 bij DIRCK CORNELISZ. HOUTHAECK. WESTERMAN heeft in zijne uitgave beiden achterwege gelaten.; in dezelve vindt men eene soort van Plutarchische parallel van PHILIPS II met den Egyptischen Pharao

ten tijde van Israëls uittogt, en van M I met M; een fragment van dit zeldzame stuk zal hier niet onvoegzaam zijn.

Wien schildert Pharao na 't leven naecter af
Als Phlippo den Monarch; den eenen met syn Staf
Beheerscht den blauwen Nyl; den and'ren draeght in handen
Den Scepter wiens ghebiet strect over Tagus stranden;
Den eenen Osiris eert met gheboghen knien;
Den and'ren zal den God des Tybers eere bien;
Den eenen moeyt int graf d'onnoosle zuyghelinghen;
Den anderen die noch aen s'moeders borsten hinghen;
Den eenen Iacobs huys verdruckt met slaverny,
En d' ander t' Nederlandt verheert met tyranny;
Den wettighen Godsdienst belet den eenen duyster,
En d'ander al verblint ghehenght niet dat den luyster
Des Euangeliums ghelyck een Son doorbreect
Noch dat de waerheyt thooft ten hemel erghens steect.
- - - - - - -
Die eer voor Memphis heeft ghestreen als besten vriendt,
Wordt eynd'lyk haer partye, en die voorheen ghedient
Heeft t' strengh Bourgoensche Hof sich rustet teghens Spaengien,
O wonderbaerlyck schict sich Moyses met Oraengien!
Den een strijdt voor de wet, den and'ren slaet de trom,
En vrijt met synen arm het Euangelium;
Den eene gaet d'Hebreen de roode golven banen,
En d'ander leyt de syn door eenen vloet van tranen,
Al recht door 't golvich Meyr van klibber breyn en bloedt;
De Slaven d' een ontslaet en d' ander steeckt den Hoet
Der vrijheyt in de locht, en eyndlyck streckt sich even
Huns vyandts onderghangh te zamen tot den leven.
Pharao voor een graf het roode Meyr beerft,
Philippus out en grys katijvich henen sterft:

God wel verscheyden straft, d'een vroech en d'ander spade,
Maer eyndlijc overvalt hun beyd syn onghenade.

Wat het tooneelstuk zelf betreft, hoewel BRANDT VONDELS Leven, bl. 13. en zijne naschrijvers hetzelve ‘beter van rym, van taele en van gedachten dan zyn voorige dichten’ oordeelen, vinden wij het echter beneden de aandacht der critiek, en dat ‘God de Heere’ een der handelende personaadjen van hetzelve is, strekt ten bewijze dat dit stuk, hetwelk door de Brabandsche kamer *Uit levender jonst* vertoond werd, zich weinig van de gewone rederijkersstukken van dien tijd onderscheidde.

Het vertoonen evenwel van dit wanschapen tooneelstuk bragt den opsteller natuurlijk in nadere betrekking met de leden der beide toen te *Amsterdam* bloeijende rederijkkamers, waarvan de aanzienlijkste inwoners der stad en de fraaije vernuften van dien tijd leden waren, die hem waarschijnlijk de grove gebreken in zijn' dichttrant aanwezen en leerden vermijden, althans gaf hij spoedig blijken van merkelijke vordering in zijn' *Lofzangk van de Zeevaert der* Vereenigde Nederlanden VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 253., dien hij in 1613 opstelde, doch de ware toon en houding van een goed dichtstuk was in hetzelve nog ver te zoeken; de denkbeelden en figuren zijn meestal winderig en valsch; bij voorbeeld:

Gelyk als aen de strand, de duinen ons ten goeden
Beletten met gewelt den overloop der vloeden,

Wanneer het woeste meir uit zijnen afgront braekt,
Waer door al 't lage lant in rep en roere raekt,
Zoo heeft Nassouwen ook (naest Godt) in onze alarmen
't Vereenighd' Nederlant zyn vryheit gaen beschermen, enz.

Ondertusschen, schoon hij zich inmiddels op het aanleeren der Latijnsche taal toeleide, waren zijne eerste volgende voortbrengselen de *Warande der Dieren*, *Godts Helden*, zijne vertaling der *Heerlykheid van* SALOMON, een smakeloos Fransch gedicht van DUBARTAS, het treurspel *Hierusalem verwoest* en eenige anderen van weinig beteren stempel, hoezeer de stijl doorgaans beschaafder en de denkbeelden geregelder waren. Wij moeten hem nogtans het regt doen van te zeggen dat hij dien gebrekkelijken arbeid naderhand zelf verworpen heeft, waarom zij hier nog te minder voorwerpen van onze critiek kunnen zijn, die er ook waarlijk weinig eer aan behalen zou.

Doch weldra geraakte hij in vriendschappelijken omgang met HOOFT, REAEL, DE HUBERT, VISSCHER en zijne beide dochters, VAN BAERLE en andere geleerde mannen, in dien tijd beroemde dichters en lieden van de beschaafde wereld, die veelal ten huize van ROEMER VISSCHER bijeen kwamen en den tijd met taal- en dichtoefeningen doorbragten. De letterkundige bijeenkomsten op het slot te *Muiden* schijnt hij zelden of welligt geheel niet bijgewoond te hebben, waarvan eene verkoeling in de vriendschap tusschen Hooft en hem welligt de oorzaak was. Veel had hij ondertusschen aan den gezelligen omgang met de opgenoemde personen te

danken, die hij ongetwijfeld in dichtvermogen weldra overtrof, doch in kunde en smaak ver voor hen moest onderdoen. Misschien bragten de onzalige kerktwisten van dien tijd, waarin VONDEL zulk een warm aandeel nam, en waarmede de verstandige HOOFT zich geheel niet moeide, ook niet weinig bij tot de verwijdering der meesten van hem.

Zonderling is het dat VONDEL, die de leer der Doopsgezinden toegedaan was, en zelfs het diakenschap in die gemeente bediende, zoo ijverig en openlijk partij trok in de geschillen van een vreemd kerkgenootschap, die hem eigenlijk niets aangingen. Zeker, de onderdrukking en mishandeling der Remonstranten, inzonderheid na hunne veroordeeling door het beruchte Dordsche synode, en de terugwerking der geestelijke maatregelen op de staatsmaximen van dien tijd, moesten wel de verontwaardiging gaande maken van ieder' eerlijk' man, al kleefde hij ook de leerbegrippen der Remonstranten niet aan, en de voorbeelden daarvan zijn menigvuldig in onze geschiedenis voorhanden; maar Vondel betoonde zich in alle opzigten zoowel een ijverig belijder van de leer als een onzijdig verdediger van de zaak der Remonstranten; nogtans was de wijze, waarop hij de leer der onderdrukten voorstond, edeler dan de wijze, waarop hij hunne zaak verdedigde. Zijne godsdienstige gedichten, waarin hij hunne begrippen ontwikkelt, ademen liefde, vrede en verdraagzaamheid, en verwarmen het hart; doch zijne hekeldichten tegen de onderdrukkers dragen ten onregte dien naam; het zijn niets anders dan

vuile paskwillen, waarin de ware satyrieke geestigheid, waarvan men bij HORATIUS, JUVENALIS, BOILEAU, RABENER en SWIFT de voorbeelden zoeken moet, geheel en al ontbreekt, en die bij ieder' beschaafd' lezer van eenigen smaak walging verwekken moeten.

Het onthoofden van OLDENBARNEVELD leverde VONDEL de stoffe tot zijn treurspel *Palamedes*. Hoe weinig gemeenschap er ook tusschen den jeugdigen Griek en den grijzen Hollander besta, en hoezeer VONDEL de geschiedenis van den eersten heeft moeten verwringen, om haar eenige overeenkomst met die van den laatsten te doen verkrijgen; het stuk kwam tegen het einde van 1625 in het licht, en maakte veel opziens. Men merkte weldra wat de bedoeling van deszelfs inhoud was, en moest die waarlijk wel merken aan de geweldige verminking der voorgewende Grieksche geschiedenis en de taal der personaadjen, in wie men maar al te duidelijk voorname Hollanders met Grieksche namen herkende Zoo hervond men bij voorbeeld, den Predikant BOGERMAN in den Priester CALCHAS, Prins MAURITS in AGAMEMNON, de voornaamste regters van OLDENBARNEVELD in ULYSSES, SISYPHUS, DIOMEDES, THERSITES en andere helden van HOMERUS; terwijl de rei van Eubeërs de vrienden van OLDENBARNEVELD, en de rei van Ithacensers die van MAURITS vertegenwoordigden.. Het duurde ook niet lang of VONDEL geraakte om dit stuk in moeijelijkheid, en het stond geschapen dat men hem naar den *Haag* zou zenden, om aldaar wegens misbruik der dichterlijke vrijheid te regt gesteld te worden, bijaldien de Amsterdamsche regering zich

niet daartegen kloekhartig verzet en hem in hare bescherming genomen had. VONDEL zocht ondertusschen eene schuilplaats in het huis van zijne vrouws broeder HANS DE WOLF, die met zijne zuster CLEMENTIA gehuwd was; maar dezen waren zelf met de zaak verlegen, misprezen zijn geschrijf, en rieden hem liever zijne nering voor te staan dan zich dus in gevaar te brengen; doch hij hier geene ooren naar hebbende en hunne bestraffing moede, verliet hun huis en zocht lijfsberging op de hofstede *Scheibeek* bij de *Beverwijk*, toebehoorende aan zijn' vriend BAAK. Ondertusschen werd zijne zaak op de schoutsrolle bepleit, en kwam van daar voor de schepensbank, waar hij tot eene geldboete van driehonderd guldens verwezen werd, die hij gewillig betaalde, zonder dat de verdere uitgave van dit treurspel verboden of belet werd.

Doch dit was, gelijk zijn levensbeschrijver naïf aanmerkt, ‘met een' vossenstaart gegeeseld G. BRANDT, VONDELS Leven, bl. 23.;’ en diende, gelijk dit gewoonlijk gaat, slechts om het algemeen begeeriger naar dit treurspel te maken, en hetzelve eene vermaardheid te bezorgen, die het anders welligt niet zou verkregen hebben; druk op druk verving elkander, en daaronder met sleutels en ophelderende aanteekeningen ter verduidelijking van hetgeen de dichter bewimpeld gezegd had; men wil dat hetzelve binnen weinig jaren dertig malen gedrukt is; ja zelfs is hetzelve in later tijden op den Amsterdamschen schouwburg vertoond geworden.

De kunstwaarde van dit treurspel zullen wij nader ter toetse brengen.

De heldendaden van den dapperen, verdraagzamen, en beminnelijken FREDRIK HENRIK, die zijn' broeder MAURITS in het stadhouderschap opgevolgd, en gewis als veldheer niet minder groot was dan hij, leverden VONDEL vrij wat edeler stoffe dan de armzalige kerkgeschillen, die, hoe nietig in hunnen aard, men tot eene zaak van staat gemaakt had, en ten hoogsten stoffe tot ellendige paskwillen (die het ook dien tijd regende), maar geenszins tot eenig deftig dichtstuk konden opleveren. Ook van deze schoone gedichten zullen wij straks uitvoeriger spreken.

Omstreeks dezen tijd stierf VONDELS eenige broeder WILLEM, welk verlies onzen dichter zeer ter harte ging. WILLEM overtrof zijn' broeder in geleerdheid; hij had, vijf en twintig jaren oud zijnde, te *Orleans* den titel van Doctor in de regten bekomen, vervolgens deed hij eene reis naar *Italië,* en oefende zich eenige maanden te *Siena* in de wetenschappen, van daar ging hij 1625 naar *Rome,* en kwam na een afzijn van drie jaren weder te huis, waar hij kort daarop aan eene kwijnende ziekte stierf. Hij beöefende insgelijks de Nederduitsche en Latijnsche dichtkunst Behalve een klinkdicht op zijn' broeders treurspel *Hierusalem*, vindt men onder de gedichten van dezen de vertalingen van twee Latijnsche gedichten van WILLEM, namelijk op URBAEN DEN ACHTSTEN (X, 173) en *Afscheit op Alpes*, *zingende genomen van* Italië (XII, 337).. Zijne nage-

dachtenis werd door C.G. Plemp en D. de Breen met Latijnsche lijkdichten vereerd, die zijn broeder in Nederduitsche verzen overbragt Dichterl. Werken, XII Deel, bl. 263, 264..

In 1628 deed VONDEL eene reis naar *Denemarken*. Op de terugreis werd hij te *Gothenburg* deftig onthaald door JACOB VAN DIJK, voormalig' Gezant des Konings van *Zweden* bij dezen Staat, een Hollander van geboorte, voortreffelijk geleerde en hoogschatter der poëzij. Hij was op dien tijd Gouverneur der stad; doch, hoewel in Zweedschen dienst, vergat hij zijne Hollandsche vrienden niet, en onderhield eene gemeenzame briefwisseling met DE GROOT, HEINSIUS, SCRIVERIUS en andere voorname vaderlandsche geleerden. Men wil in zeker klinkdicht, dat VONDEL toenmaals vervaardigde met het opschrift: *Tot tol van Zyne Majesteit van* Zweden, *betaalt te* Gothenburg *aan den Heere* JACOB VAN DIJK, 1628, en naderhand met den titel van *Orakel* onder zijne andere klinkdichten gedrukt, Ibid. XII Deel, bl. 352. eene voorspelling opgemerkt hebben van den oorlog van GUSTAVUS ADOLPHUS tegen den Keizer, die drie jaren daarna plaats had; dit was misschien toen zulk een groot kunststuk niet van poëtische voorzegging; het slot althans was geheel mis, want in plaats dat GUSTAAF, naar VONDELS voorspelling, zich, ‘als een God (!), de tweede AUGUST en heerscher binnen *Rome*’ zou schrijven, sneuvelde hij in 1632 in den slag bij

Lutzen. Het geheele orakelsonnet is overigens niets dan winderige en brommende klinkklank.

Bij zijne terugkomst in 1629 verledigde hij zich meestal tot het opstellen van gerijmde paskwillen op bijzondere personen, vooral geestelijken, waarmede sommigen zich kittelden, en die dus gretig gezocht werden. Men noemde deze vuiligheden Vuiligheden, zeg ik: welk beschaafd lezer van eenigen smaak heeft geen walg, wanneer hij, bij voorbeeld, in de *Medaellie voor de Gommariste Kettermeester en Inquisiteur te* Dordrecht (XI Deel, bl. 210.) satyrische aardigheden leest van dezen morsigen stempel:

> Vraeghje na de narrenstoelen,
> Zoekt die op de Dortze Doelen,
> Daer men van een papeveest
> Maekt den wissen Heilgen Geest.

Of in *De Poëten tegens de Consistorie* (Ibid. bl. 208):

> De goddelooze plondergeest
> Liet vliegen eenen donderveest
> Van uit zyn lasterlogengat, enz.

Zijn dit hekeldichten? Had VONDEL wel het regt om van des Rectors MORANDTS gedichten (Ibid. bl. 213.) te zeggen:

> Die vaerzen ruiken na den aers?

in dien tijd hekeldichten, doch ik twijfel of VONDEL wel eenig gezond begrip van een hekeldicht had, zoo min als iemand zijner tijdgenooten; doch dat zijne lofredenaars nog in onzen tijd dezen naam aan deze voortbrengselen geven, en ze als meesterstukken van bijtend vernuft voordragen, kan er waarlijk niet door; zij weten, of behooren ten minste te weten, dat een hekeldicht geheel andere

kenmerken heeft dan, bij voorbeeld, de *Roskam* en de *Harpoen* Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 230, 237., die zelfs zonder kennis aan het personale van dien tijd voor ons onverstaanbaar zijn, en niets dan schimpen en schrollen behelzen op heethoofdige geestelijken van dien tijd, die al hunne vermaardheid met zich in het graf namen. Verstandige lieden, zijn levensbeschrijver ontveinst dit niet, oordeelden dat VONDEL den Remonstranten, die hij wilde begunstigen, met zulk schrijven geen voordeel toebragt; dat men de onderlinge verbittering slechts meer ontstak en de kwaal verergerde. Met regt vergeleek iemand zoodanige gedichten bij krijgsgranaten, die zwanger gaan van bederf, en niet baren om ter wereld te brengen, maar om daaruit te helpen G. BRANDT, VONDELS Leven, bl. 31.. Meer aandacht schijnt het *Decretum horribile, Gruwel der verwoesting* Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 242., te verdienen, waarin hij het leerstuk der Voorbeschikking aantast, doch de wijze, waarop hij daartegen redetwist, is zoo ruw, zoo woest, zoo gemeen, sommige uitdrukkingen zijn zoo plat en onhebbelijk, dat hij daarmede weinig voordeel op de verkondigers dezer leer behaald en hen nog meer tegen zich verbitterd zal hebben.

Met ongenoegen zagen ongetwijfeld bedaarde en verstandige lieden VONDEL zich in dien mesthoop van paskwillen wentelen, wier morsige geestigheid slechts het gemeen vermaken kon; maar verheugen moest het hen, toen hij zich tot edeler onder-

werpen bepaalde, en die op eene waardige wijze bezong; het schoone lierdicht op de *Inwijding der Doorluchtige schole te* Amsterdam Dichterl. Werken, X Deel, bl. 13., en zoo vele anderen die nu hetzelve opvolgden, hebben hem gewis met de beschaafde vrienden der fraaije letteren moeten verzoenen, die hij door zijne onhebbelijke hekelzucht van zich verwijderd had, en op welke uitnemend fraaije gedichten wij straks breeder zullen te rug komen.

Het gelukkig slagen in de lyrische poëzij bragt hem op het denkbeeld om zijne krachten te beproeven aan het heldendicht. Hij nam VIRGILIUS tot zijn voorbeeld en CONSTANTIJN tot zijn onderwerp; dadelijk viel hij aan het werk en zond het begin van het dichtstuk aan DE GROOT, die het prees en den dichter tot de voltooijing aanspoorde. Terwijl hij hiermede bezig was beviel zijne vrouw van een' zoon, dien hij CONSTANTIJN noemde, zeggende dat hij hoopte twee Constantijnen na te laten; doch het kind stierf vroegtijdig, en het heldendicht, waaraan hij vele jaren besteed had, verscheurde hij, slechts eenige gedeelten daaruit behoudende, die hij in andere dichtstukken te pas bragt. Het lijdt geen twijfel dat VONDEL onder den langdurigen arbeid hoe langer hoe meer de misslagen inzag, die hij vroeger beging, en dus deze arbeid, welligt boven zijne krachten, hem tot eene nutte zelfoefening verstrekte, waaruit hij voor het vervolg veel voordeels trok; en het strekt

hem tot eere dat hij dit zonder twijfel gebrekkelijk werk vernietigde.

Nog een ander middel tot vordering en verbetering van zijnen smaak kwam hem om dezen tijd te stade, namelijk het vertalen. ‘Het vertalen zelf,’ zegt zijn levensbeschrijver, ‘vond hij dienstig om de gedachten van de grootste geesten tot in het merg te doorgronden, hunne kunst en aardigheid hun af te zien en zijne snaren te leeren stellen op hunne toonen G. BRANDT, VONDELS Leven, bl. 39.,’ gelijk hij dan ook verscheiden stukken van VIRGILIUS, HORATIUS, OVIDIUS, SENECA en andere classieke dichters in proza en verzen heeft overgezet. In 1635 viel hem het Latijnsche treurspel *Sophompaneas*, *of Joseph in 't Hof*, van DE GROOT, in handen, hetwelk hij in Nederduitsche verzen overbragt, waarover DE GROOT, toenmaals Gezant van CHRISTINA, Koningin van *Zweden*, aan het hof van *Frankrijk*, in een' brief uit *Parijs* aan Professor VOSSIUS zijn genoegen betuigde. VONDEL voerde sedert JOSEPH nog tweemalen ten tooneele, *in Dothan* en *in Egypten*, welke treurspelen hij gelijktijdig met den *Sophompaneas* in 1640 uitgaf, en maakte vervolgens zijn voornaamste werk van het schrijven van treurspelen, waartoe het bouwen van den nieuwen Schouwburg te *Amsterdam*, in plaats van de tot hiertoe bestaan hebbende zoogenaamde COSTERS Akademie J. WAGENAAR, Amst. fol. II St. bl. 394. Hist. van den Amst. Schouwburg, bl. 11.,

hem zeker niet weinig aanmoedigde. In 1637 was het gebouw voltooid, en werd omstreeks Kerstijd deszelven jaars ingewijd met het treurspel *Gysbrecht van Aemstel*, hetwelk VONDEL opzettelijk daartoe vervaardigd had, en sedert, tot heden toe, jaarlijks omstreeks denzelfden tijd gespeeld wordt.

Dit stuk, en een ander, *Maeghden* genaamd, S. URSEL en hare elfduizend maagden ten onderwerp hebbende, hetwelk in 1639 verscheen, en aan 's dichters geboortestad *Keulen* gewijd was, waar men wil dat dit vroom gezelschap begraven ligt, behelst verscheiden zaken en redeneringen ten voordeele der Roomsche kerk, tot welke hij eerlang openlijk overging, tot groote verwondering van allen die hem kenden, en wisten welk eene veel gerucht makende rol hij in de Remonstrantsche geschillen gespeeld en welk een warm voorstander der godsdienstige vrijheid hij zich getoond had, zich ijverig verzettende tegen alle geestelijke heerschappij; zeker zou deze geloofsverandering minder opzien gebaard hebben, als VONDEL geene of wel de tegenovergestelde zijde in de voornoemde kerkelijke onlusten gekozen had. Wat hem eigenlijk tot dezen stap bewogen hebbe is niet duidelijk; sommigen willen dat hij na den dood zijner vrouw het oog geslagen had op eene bemiddelde Roomsche weduwe, en anders geene kans ziende om haar te behagen, begon te overleggen of hij met een gerust gemoed hare kerkleer zou kunnen omhelzen; eenige priesters en andere geestelijken, die er een' hoogen prijs op stelden een' man van zulk eene

vermaardheid als VONDEL in den schoot der kerk te rug te brengen, arbeidden zoo ijverig aan zijne bekeering, dat zij eindelijk hun oogmerk bereikten, en de ijverige tegenstrever van alle kerkelijk gezag over de gemoederen de gehoorzame zoon eener kerk werd, die dit gezag ten strengsten uitoefent, en geen de minste inbreuk daarop gedoogt. Inderdaad, deze stap van VONDEL verbaast nog menigeen' in onzen tijd, te meer nog, wanneer zijn levensbeschrijver ons berigt dat het huwelijk, waarnaar hij stond, daarom toch geen voortgang had, en ‘dat hy, aldus overgegaan, niet geveinsdelyk, maar in goeden ernst het Pausdom heeft aangehangen, de regels en ceremoniën deszelven stipt onderhouden, en buiten opspraak, naar de leere der Roomsche kerke geleefd, haar met zyne pen en kunst dikmaals ten dienste staande en altyd yverende om ook anderen te trekken G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 46..’- ‘Wij willen,’ zegt zijn lofredenaar, die boven alle mate met hem en alles wat hem betreft vooringenomen is, ‘geenszins 's mans geloofsverandering verdedigen, schoon zij in oprechten ernst en na overtuiging van 't geweten schijnt geschied te zijn; ja wij bekennen met leedwezen die kreuk in hem te zien, dat hij eenen godsdienst omhelsde, door zijne vaderen manmoedig bestreden, en die zijne grootmoeder misschien eene martelkroon had doen verwerven J. PLOOS VAN AMSTEL, Redev. t.a.p. bl. 22..’ Hoe

overigens deze lofredenaar iets in het gedrag van zijnen held, hetwelk hem voorkomt in *oprechten ernst* en *na overtuiging van 't geweten* geschied te zijn, eene *kreuk* noemen en zijn *leedwezen* daarover betuigen kon, laten wij de verdedigers van dergelijke valsche welsprekendheid goedmaken; trouwens de lofredenaar vond in VONDELS schriften zelven genoeg voorbeelden van dergelijk *galimathias*.

VONDELS nu volgende dichtstukken dragen meest allen de kleur van zijn nieuw geloof, en werden daarom natuurlijk door de genen, die zijn overgang groote ergernis gegeven had, op veel minder' prijs gesteld; doch zijn treurspel *De Gebroeders*, hetwelk hij in 1640 in het licht gaf, bevredigde hem weder met de meesten. Men kreet hetzelve uit als een meesterstuk, dat zijne beste treurspelen overtrof; DE GROOT schreef hem een' vleijenden brief deswegens (gelijk hij ook wegens eenige zijner vroegere treurspelen gedaan had); eenigen zeiden dat men in dit uitnemend (!) treurspel ‘de hartroerende bewegelykheid van EURIDIPES en de ryzende hoogdravendheid van SOPHOCLES’ bijeen vond G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 47.; doch waarschijnlijk zeiden dit lieden, die geen Grieksch verstonden, en EURIDIPES of SOPHOCLES wel eens hadden hooren noemen; wij voor ons ten minste nemen de vrijheid om hen niet op hun woord te gelooven, maar straks met eigen oogen te zien wat' er van dit wondertreurspel is. Het jaar te voren had hij de

Elektra van SOPHOCLES, met hulp van I. VOSSIUS vertaald, in het licht gegeven.

Om dezen tijd bereikte VONDEL, naar het oordeel van zijn' levensbeschrijver, den hoogsten top van den toenmaligen Hollandschen Parnas, wiens voet in dien tijd met veel ruigte en distelen bewassen, en wiens top toen lang zoo hoog niet was als tegenwoordig; en wij gelooven vader BRANDT gaarne, wanneer hij verzekert, dat al die zich hier te lande toen met dichten bemoeiden, hem in de laagte maar van verre naaroogden en langs de aarde kropen (HOOFT denkelijk gewis niet Tot bewijs kan de volgende anecdote verstrekken. Met den aanvang van 1643 had VONDEL de schaamteloosheid, den edelen Drost een briefje te huis te zenden van den volgenden inhoud: ‘Ik wensch CORNELIS TACITUS een gezont en zalig nieu jaer, en dewijl hy my zijn geuse tafel verbiedt om een onnoozel*Ave Maria*, zoo zal ik somtijds nog een *Ave Maria* voor hem lezen, opdat hy sterve zoo devoot Catholijk, als hy zich toont devoot Politijk.’ Deze zoutelooze scherts beantwoordde de beschaafde man met een verachtelijk stilzwijgen; doch VONDEL, niet lang daarna zich bij hem vervoegende, om eene gunst te verzoeken voor eenige Roomsche Priesters in het *Gooiland*, dreef de onbescheidenheid zoo ver, dat hij beweren durfde dat de Drost hun verzoek behoorde in te willigen, of dat het anders hem te *Brussel*, waar hij een proces had hangen, schaden mogt. De regtschapen HOOFT, op deze taal billijk verontwaardigd, antwoordde dat hij zich daarmede niet had te moeijen, en dit voor een dreigement nam. De Drost brak sedert dien tijd allen gemeenzamen omgang met VONDEL af, wiens overgang tot de Roomsche kerk den verdraagzamen man zeker minder hinderlijk was dan zijne wispelturigheid en woelzucht in het stuk van godsdienst; immers de dochters van VISSCHER, PLEMP en andere vrienden van HOOFT waren Roomsch, en derzelver omgang hem daarom niet minder dierbaar.), terwijl hij boven de starren zweefde,

hetgeen toen ook al veel gemakkelijker ging dan thans. Hoe genegen wij zijn dergelijke grootspraak te stellen op rekening van den smaak des tijds, in welken zij gebezigd werd, moeten wij toch glimlagchen dat dezelve meer dan te veel in den onzen nog ten aanzien van VONDEL herhaald wordt, niet alleen door den onkundigen napratenden grooten hoop, maar ook door lieden, die de oneindig grootere verdiensten van HELMERS, BILDERDIJK, TOLLENS, LOOTS en andere uitstekende vernuften onzer gouden eeuw der dichtkunst billijk regt doen en op hoogen prijs schatten. Men meent den eenen of anderen onzer beroemde hedendaagsche dichters al eene zeer groote eer te bewijzen met hem ‘een' tweeden VONDEL’ te noemen; maar zou men niet hartelijk lagchen, wanneer de Franschen VOLTAIRE een' tweeden DUBARTAS, de Duitschers KLOPSTOCK een' tweeden OPITZ, of de Engelschen Lord BYRON een' tweeden CHAUCER noemde? Al deze vroegeren waren ongetwijfeld verdienstelijke dichters voor hunnen tijd; doch het is den lateren luttel eer slechts hunne afdruksels te zijn; zij moeten hen overtreffen, en kunnen zij hen geheel doen vergeten, des te beter: dergelijke antieke vernuften behooren in vrede te rusten, en niet als lastige spooken hunnen opvolgers in den weg te staan op het pad van den tempel des kunstroems,

die zelf reeds lang zijne Gothische gedaante verloren heeft.

Het jaar 1645 leverde VONDEL eene schoone gelegenheid om zijn' ijver voor het Roomsche geloof eens regt te toonen. Hij vervaardigde een lierdicht op het *Eeuwghety' der Heilighe Stede t'Amsterdam* VONDELS Dichterl. Werken, X Deel, bl. 178., ter verheerlijking van zeker mirakel, hetwelk aldaar in 1345 geschied zou zijn Wat men van dit mirakel te houden hebbe, vindt men bij J. WAGENAAR, Amst. fol. II St. bl. 118.. Dit gedicht verwekte hem niet weinig vijanden onder de Protestanten; niet alleen regende het schotschriften en prulrijmen tegen hem, maar ook de verstandigen, wien zijn gedrag ten tijde van het Dordsche synode nog niet vergeten was, gaven ook hun misnoegen te kennen. HOOFT schreef deswegens aan VAN BAERLE: ‘VONDEL heeft een vaars gemaakt op 't wonder waar af de Heilige Steê haren naam draaght, en laat het openbaarlijk voor de boekwinkels ten toon hangen, gelijk de voorvechters de messen in de luifen steeken, om de oogen der voorbygangers te tergen, als met zeggen, wie 't hart heeft pluike. My deert des mans, die geenes dings eerder moede schijnt te worden dan de ruste. 't Schijnt dat hij nog drie honderd guldens in kasse moet hebben, die hem dreigen de keel af te byten. Noch weet ik niet of het hem niet wel dierder moghte komen te staan, ende d' een oft andre heetharsen by ontyde

de handen aan hem schenden, denkende dat er niet een haan naa kraajen zoude. Dit spel, immers, maakt zulk een brabbeling in de wacht, dat er alle daaghs nieuwe krabbeling uit rijst P.C. HOOFT, Brieven, Br. 747..'

Eerlang gaf VONDEL een werk van grooter adem in het licht, getiteld: *Altaergeheimenissen*. Dit was eene soort van theologisch leerdicht, in drie boeken, met de opschriften *Offereere, Offerspijze* en *Offerhande*, en had de Misse ten onderwerp. Hij had dit werk zamengesteld met overleg van de geleerdste en spitsvondigste Roomsche geestelijken, en de stof was volkomen naar hunne wijze van redekavelen behandeld; maar natuurlijk geheel niet naar den smaak der andersdenkenden. De geleerde dichter JACOB WESTERBAEN, Heer van *Brandwijk*, vatte de pen daartegen op, en schreef een gedicht, met den titel: *Kracht des Geloofs van den voortreffelyken en vermaerden Poëet* JOOST VAN DEN VONDEL, *te speuren in de* Altaergeheimenissen, *by syne E. ontvouwen in drie Boecken* J. WESTERBAEN, Gedichten, I Deel, bl. 578.. In dit dichtstuk deed de edele dichter billijk regt aan VONDELS kunstvermogen, maar berispte nadrukkelijk zijne wispelturigheid in het stuk van godsdienst, en wederleide zijne stellingen ten aanzien van de Misse met zulke bondige bewijsredenen, dat Vondel, die in geleerdheid bij dezen schranderen leerling van den wakkeren EPISCOPIUS ver te kort schoot, zich verlegen vond, en, tegen zijne ge-

woonte, daarop zweeg, zijne spijt enkel lucht gevende in acht nietsbeduidende regels *Op het ontheiligen van het H. Sacrament des Altaers door den Arminiaenschen Sociniaen N.N.* VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 22., zonder den Heer WESTERBAEN regtstreeks een enkel woord te antwoorden, dien hij, als een Sociniaan, den dommen hoop prijs gaf; maar is het niet in alle tijden de gewoonte geweest van bekrompen zielen, en is zij het niet nog,

> Wanneer men voor syn saeck geen klem van reden vind,
> Syn weerparty terstond te schelden voor een ketter J. WESTERBAEN, Gedichten, I Deel, bl. 595.?

Niet minder onaangenaam was het hem dat hij zich misleid en bedrogen zag door een' Roomsch' prelaat, van wien hij ongetwijfeld eene geheel andere behandeling verwacht, en ook als Proseliet, zeker in de oogen der genen die prijs stelden op zijne bekeering, verdiend had. De Aartsbisschop van *Mechelen*, aan wien hij zijne *Altaergeheimenissen* had opgedragen, beantwoordde hem deze beleefdheid met een' brief van dankzegging en een geschenk van eene schilderij, een oud altaarstuk. VONDEL, wanende dat dit een meesterstuk en veel gelds waardig was, beantwoordde dit geschenk met een brommend *Dankdicht*, waarin hij als eene uitgemaakte waarheid (die, met zoo vele andere waarheden van denzelfden stempel, sedert BONAPARTES tijd vervallen is) op den voorgrond stelde dat

d'Aertsbisschoppelijke staet
Het Keizerdom te boven gaet;
Het Koningspurper strijkt alom
Ter eere van 't Aertspriesterdom;
De hooge mijter kan verdooven
Der kroonen luister in de hoven VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 64., enz.

Maar het bleek weldra dat het schilderstuk eene slechte copij en hoegenaamd niets waardig was. Deze onverwachte uitspraak der kunstkenners deed den dichter, die den Aartsbisschop dezen trek niet zoo gemakkelijk kon betaald zetten met hem voor een' Sociniaan te schelden, zulk een' walg krijgen van diens bespottelijk geschenk, dat hij hetzelve uit zijne oogen verbande, en naar *Hoorn* aan zijne zuster CATHARINA zond.

Wij hebben straks gemeld Hiervoor bl. 65 dat VONDEL, als een middel tot vordering en verbetering van zijnen smaak, het vertalen bij de hand nam, inzonderheid van Latijnsche dichters, welke vertalingen, ‘schier allen door den druk bewaard gebleven,’ zegt de Hoogleeraar SIEGENBEEK Verhand. over de dichterlijke verdiensten van VONDEL. *Werken der Bat. Maatsch. van Taal- en Dichtk*. II Deel, bl. 48., ‘als gedenkstukken van 's dichters voorbeeldelooze vlijt en onverdoofbare zucht voor alles, wat ter volmaking van zijn kunstvermogen dienstig was, onze regtmatige verwondering moeten tot zich trekken.’ Wij verwonderen ons ook inderdaad over VONDELS

vlijt en geduld, daaraan tot eigen oefening besteed, en zijn het met den Hoogleeraar eens dat men ‘onbillijk handelt, wanneer men de onvolkomenheden daarvan ter verkleining van zijne dichterlijke verdiensten doet strekken, bij welker waardering die vertalingen in geene aanmerking kunnen of moeten komen Ibid. bl. 49. *aant*.;’ maar wij gelooven toch dat eene goede vertaling van eenig dichtstuk ons gunstiger denkbeelden omtrent de dichterlijke verdiensten des vertalers inboezemt dan eene slechte, en VONDEL had, naar ons inzien, beter gedaan, wanneer hij deze gebrekkelijke vertaaloefeningen niet had laten drukken; want nu verwonderen wij zeker ons zoo wel daarover als de Heer SIEGENBEEK, maar onze verwondering is van een' eenigzins anderen aard, namelijk dat VONDEL zelf ze der drukpers waardig oordeelde, en niemand zijner vrienden vermogen genoeg op hem schijnt gehad te hebben om hem daarvan te wederhouden. Had men na zijn' dood deze *exercitias* als blijken van zijn' lust en ijver in het aanleeren van Latijn en Grieksch op gevorderde jaren in het licht gegeven, dan ware dit buiten zijne schuld geweest, en men had daaraan, even als aan de studies van beroemde meesters in de teeken- en schilderkunst, welligt eenige waarde gehecht; maar nu gaf hij in 1646 bij zijn leven eene prozavertaling van VIRGILIUS in het licht, waarvan hij zelf in de opdragt aan HUYGENS voorzag ‘dat zy den Latijnen zoo

min zou behagen als den Nederduitschen, als ze zagen hoe de Fenix daar vry wat van zijne blinkende vederen had gelaten,' en hierin bedroog hij zich waarlijk niet; VAN BAERLE, dien VONDEL waarschijnlijk ook al sedert zijne bekeering voor een' Sociniaan hield, en daarom allen omgang met hem afgebroken had, schreef bij deze gelegenheid aan HUYGENS: 'Gij hebt VONDELS *Virgilius* gelezen, of ten minste gezien, maar zonder leven, zonder merg, en de lenden gebroken. Indien hem AUGUSTUS las, hij zou dezen MARO niet van het vuur bevrijden.' Ongetwijfeld dachten meer geleerden van dien tijd eveneens over dezen arbeid, en die van volgende tijden zullen moeite gehad hebben om vader BRANDT op zijn woord te gelooven, dat de genen 'die grondige kennis hadden van de Hollandsche taale en haare eigenschappen oordeelden dat zyn taal in dit werk *onverbeterlyk* was G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 53.;' in onze dagen ten minste zouden jongelingen van veertien of vijftien jaren het verbeteren van VONDELS *Virgilius* lang geen *Herculeus labor* vinden, en dezelve niet eens als een' *Pons afinorum* voor de moeijelijke plaatsen durven gebruiken, en als het ons, bij de blinde bewonderaars van alles wat van VONDEL is, vrijstaat van het gevoelen van den grooten JERONIMO DE BOSCH te zijn, dan verklaren wij met hem Algem. Magazijn van Wetenschap, Kunst en Smaak, I Deel, bl. 318., 'dat

VONDEL in zijne vertalingen, voornamelijk in die van zijnen VIRGILIUS, bijna op iedere bladzijde zijne onbedrevenheid in de Latijnsche taal doet blijken.' VONDEL bekent zelf wel in de voorn. opdragt dat het oorspronkelijke veel van deszelfs geuren en bloemen der welsprekendheid in zijne vertaling verloren had, maar hij stelde dit, of men hem gelooven wilde, op rekening van de ongelijkheid der beide talen, behalve dat, naar zijn gevoelen, dicht en ondicht onderling verschilden, gelijk trompetklank en bloote stem. In onzen tijd zou men met dergelijke argumenten ter verdediging van gebrekkelijk vertaalwerk niet ver komen.

Kort hierop verscheen zijn treurspel *Maria Stuart, of Gemartelde Majesteit*; in hetzelve blonk zijn ijver voor het Roomsch geloof ten sterkste uit. De Schotsche Koningin MARIA werd hoogelijk in hetzelve geprezen en als eene geheel vlekkelooze martelares voorgesteld, en ELIZABETH, Koningin van *Engeland*, met de hatelijkste kleuren afgemaald, als eene andere HERODIAS, die MARIA's hoofd onder de bijl had doen vallen als een slagtoffer van haren ijver voor het ketterdom. Ofschoon dit stuk zonder zijn' naam en *quasi* te *Keulen* gedrukt was, herkende men den opsteller dadelijk, en betrok hem deswegens voor het geregt, hetwelk hem in eene boete van honderdtachtig guldens verwees. Het verwondert ons inderdaad hoe men termen daartoe heeft kunnen vinden. De gebeurtenis, het onderwerp van dit treurspel uitmakende, was in 1587, dus bijna zestig jaren geleden, in een vreemd land

voorgevallen, ELIZABETH reeds in 1603 gestorven en MARIA's eigen zoon JAKOBUS haar als Koning van *Engeland* opgevolgd; bovendien bestond er geene wet, die het ongunstig voorstellen van vorstelijke karakters in treurspelen verbood, en bestaat nog niet: wij zouden dus moeten besluiten dat de regters hier eigendunkelijk, en niet volgens eene behoorlijk bekend gemaakte en bestaande wet vonnis velden; het kwam ook toen reeds, zegt BRANDT bl. 53., ‘velen vreemd voor, wetende wat vrijheid van schrijven te dezer tijd werd gedoogd, en dat men den poëten van ouds wat meer toeliet dan anderen;’ ondertusschen werd de boete aan den Schout PIETER HASSELAER door den Boekverkooper ABRAHAM DE WEES, die niet wilde dat de dichter schade zou lijden bij het werk, waarvan hij als uitgever voordeel trok, edelmoedig betaald.

Dus had VONDEL zich met zijn schrijven ten voordeele der Roomsche kerk tot hiertoe niets dan verdriet en moeijelijkheden op den hals gehaald; doch dit verflaauwde zijn' ijver niet, en hij wikkelde zich eerlang weder in eene nieuwe onaangenaamheid. DE GROOT had namelijk kort vóór zijn' dood eene toenadering tusschen de Roomschen en Protestanten getracht te bewerken, en met dit oogmerk eenige werkjes geschreven, waarin sommige stukken van het Catholicismus werden vergoêlijkt, en beweerd dat de verzoening tusschen beide partijen niet onmogelijk was. VONDEL vertaalde het

een en ander uit deze werkjes, en gaf zulks in het licht, onder den titel van GROTIUS *Testament*, en beweerde dat deze uitmuntende verdraagzame man te eenemaal Roomsch geweest was, met eene vermaning om dit voorbeeld te volgen. Doch men vond dat VONDEL met dit vertalen niet ter goeder trouw was te werk gegaan, dewijl hij uit DE GROOTS schriften alleen had getrokken wat hem in zijne kraam te pas kwam, en dan nog sommige plaatsen, uit onkunde of ijver voor zijne kerk, slecht vertaald, verdraaid of vervalscht had: zoodat dit *Testament* niet veel ingangs vond, en VONDELS gehouden gedrag met deszelfs uitgave werd hem eerlang scherp verweten in eene voorrede voor het tweede deel zijner *Poëzij* Men had namelijk zijne verspreide kleine gedichten bijeen verzameld en buiten zijne kennis en toestemming in kl. 8vo. gedrukt. Dit tweede deel kwam in 1647 te voorschijn., waarin men hem wegens zijne godsdienstverandering tevens vinnig doorstreek; daarbij behelsde dit tweede deel verscheiden gedichten, die hij na zijnen overgang tot de Roomsche kerk liever der vergetelheid gewijd had gezien, zoodat dit tweede deel, en vooral deszelfs voorrede, hem een doorn in het vleesch was. Lang hield hij PIETER DE GROOT, den zoon van HUGO, als schrijver der voorrede verdacht, doch het bleek naderhand dat het een jong mensch was, die VONDEL zelven daarover zijn leedwezen betuigde.

De onlusten in *Engeland*, ingevolge van welken

de Koning KAREL I zijn hoofd op het schavot verloor en CROMWEL als Protector het roer van staat in handen kreeg, leverde hem inmiddels weder ruime stof tot schimpen en hekelen, hetgeen hem, wanneer de staat niet met den overweldiger in oorlog geraakt ware, welligt even duur te staan gekomen zou zijn als zijn treurspel *Maria Stuart*.

Toen in 1648 te *Munster* de eeuwige vrede tusschen *Spanje* en dezen Staat werd gesloten, vierde hij deze heugelijke gebeurtenis met een landspel, *Leeuwendalers* genaamd, hetgeen veel goedkeuring vond. Kort daarop volgde zijn treurspel *Salomon*.

De aanslag van den heerschzuchtigen Stadhouder WILLEM II op *Amsterdam* in 1650 J. WAGENAAR, Vaderl. Hist. XII deel, bl. 92. Amst. fol. I St. bl. 558. maakte zijne billijke verontwaardiging gaande, en hij schreef verscheiden gedichten, die den aanslag en de vermetelheid van den jongen vorst in een hatelijk licht stelden. Kort daarna stierf de Prins, en Vondel schreef eene *Vertroosting voor de onnozele en bedroefde Ingezetenen van* Hollandt, *over de doodt van zyne Hoogheit Prins* Willem II, *Stadthouder en Kapitein der* Vereenigde Nederlanden Dit stuk wordt niet in den echten druk zijner werken gevonden, maar achter den nadruk van zijn' *Palamedes en Hekeldichten*, *quasi* te *Amersfoort*, bij P. BRAKMAN gedrukt., waarin onder anderen de volgende opmerkelijke bijtende en geestige regels voorkomen, aan den overleden Stadhouder gerigt:

Uw dood alleen, doorluchte Heer,
Heeft alle heerschappy verdreven,
Den vromen zijn onttrokken eer
En 't lant zyn vrijheit weergegeven.
- - - -
Gy andren die om gelt en goet,
Tot grootermaking van uw erven,
Gestort hebt uw staetzuchtig bloet,
Zwijgt, dit is voor de vrijheit sterven;
Dit is eenen oogenblyk
Het lant meer nuts en voordeels baren
Als door zoo menig duizent lyk
Is bygebragt in tachtig jaren.
O groote ziel, o dappre heldt,
Die nooit als t' onzen voordeel strijdde,
Die levend' ons van 't Spaensch gewelt
En stervende van 't uw' bevrijdde.
- - - -
Gy vaders van het vaderlant,
Die nu, bevrijt van juk en boejen,
Het groote stuur hebt in de hant
Van 't schip daer we allegaer aen roejen,
Ontfangt met dankbaerheit de gunst,
Die u de hemel doet ontluiken,
En voegt de liefde by de kunst
Om die met eendragt te gebruiken.
Gy weet waer dat de schoen u wringt,
En hoe gy 't quaet kunt van u weren,
En neemt geen hulp meer die u dwingt,
En laet u van geen knegt regeren.
- - - -
Gy hebt den teugel in de hant;
Van voorge leemte wel genezen,

Bewaer de vrijheit van het lant,
En houdt de wetten in haar wezen.
De hemel brengt er alles toe,
Dat gy tot bystant kunt verwachten;
Maar God wil volgers en wort moe
Te helpen die zijn gunst verachten.
Hy helpt, houdt gy ons uit den nood,
T' en komt hem altijt niet gelegen
Door zulken kostelijken doot
Te staven 's lants verkregen zegen.

In 1653 ontving VONDEL eene openbare hulde, bij gelegenheid der viering van het S. Lukasfeest, op den 20 October, door een gezelschap schilders, dichters en liefhebbers, in den S. Joris Doelen, te *Amsterdam*; men had hem, te dien einde plegtig genoodigd, bij den maaltijd aan het hoogereinde der tafel op een' hoogen stoel geplaatst, en een der gasten, waarschijnlijk THOMAS ASSELYN TH. ASSELYN, Broederschap der Schilderkunst, bl. 25, 29., die esc voorstelde, zettede hem een' lauwerkrans op het hoofd. Hij beantwoordde dit eerbewijs met zijne vertaling in proza der Oden en Dichtkunst van HORATIUS aan de kunstgenooten van S. LUKAS op te dragen, tot een blijk zijner genegenheid voor de schoone kunsten en zijner erkentenis voor de hem bewezen eere. Het volgende jaar vereerde hij het S. Lukasfeest met het volgende dichtstuk:

Gelijk de zonnebloem haer oogen
Uit minne draeit naer 's hemels bogen,

En volght met haer gezicht
Het alverquikkend licht,
De zon, die 't al zijn verwe geeft,
En daer geboomte en plant by leeft,
Zoo volght de schilderkunst
Uit aengebore gunst
Ontsteeken van een heiligh vuur,
De schoonheit van natuur
Met hare stralen en penseelen,
Geeft doode doeken en panneelen
Het leven waer ze zweeft en zwiert,
Verkloeckt de menschen en 't gediert.
O eedle Schildermin,
O tiende Zanggodin,
Wy loopen u met d' andre negen
Parnasgodinnen tegen,
Van zingen noch van spelen moê:
Ontfang dees kroon: zy komt u toe VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 150..

Nu verscheen ook zijn toenmaals veel geruchtmakend treurspel *Lucifer*, op welks kunstwaarde wij straks zullen terugkomen. Dit stuk maakte den ijver van sommige predikanten gaande, die het niet ongestraft wilden laten dat VONDEL hier op hunnen grond gejaagd had, met het zinnelijk voorstellen van den hemel en de engelen, hetwelk zij begrepen dat alleen bij uitsluiting tot hun departement behoorde; zij voeren hevig uit op den predikstoel tegen dit treurspel, en bewerkten met hun prediken en schrijven, dat men den *Lucifer* na twee vertooningen van het tooneel weerde, maar

ook tevens daardoor des te grooter nieuwsgierigheid om dit treurspel te lezen, zoodat de gansche druk van duizend exemplaren in acht dagen tijds uitverkocht was, en eerlang een tweede druk verscheen. De grootste ijveraar was de Predikant PETRUS WITTEWRONGEL P. DE LA RUE, Geletterd Zeeland, blz 152., een vinnige schouwburgshater, die in zijne predikatiën en openbare geschriften Inzonderheid in zijne *Oeconomia Christiana*, ofte Christelijcke Huyshoudinghe, II Deel, Hoofdst. XLIV. het tooneel geducht havende en de roede aan VONDEL geenszins spaarde. Deze wreekte zich naar zijne oude gewoonte op deze ijveraars met een paar rijmpaskwillen, en schreef in proza een *Tooneelschilt*, *of Pleitrede voor het tooneelrecht*, waarin hij de predikanten uitmaakte voor oordeellooze gezellen, kerkuilen, domkoppen, die lasterden hetgeen zij niet verstonden, enz., verdedigende wijders het ten tooneele voeren van gewijde onderwerpen met verscheiden vroegere voorbeelden. De geestelijken lieten hierop hem verder ongemoeid.

Ondertusschen had de opvoering van *Lucifer* eenige buitengewone kosten veroorzaakt, door het vervaardigen van eene nieuwe decoratie, den hemel voorstellende; om dezen tooneelhemel te kunnen bezigen, vervaardigde VONDEL het treurspel *Salmoneus*, hetwelk in 1657 in het licht kwam, bijna gelijktijdig met zijne Psalmberijming, onder den titel van DAVIDS *Harpzangen* J. VAN IPEREN, Kerkel. Hist. van het Psalmgezang, I Deel, bl. 182., met eene opdragt aan

de gewezen Zweedsche Koningin CHRISTINA, die, even als hij, het Roomsch geloof omhelsd had. Het schijnt dat deze geleerde Vorstin ook het Nederduitsch verstond; immers VONDEL zegt in gemelde opdragt:

> Gy, die de kerne en kracht van veele tongen,
> Ook 't Neerlantsch kent, zult - -
> Best smaeken, of ik wel heb nagezongen
> Den Harpenaer, die heilrijk juicht of treurt VONDELS Dichterl. Werken, XIII Deel, bl. 54..

Behalve deze opdragt heeft hij nog verscheiden lofdichten op deze Koningin gemaakt, voor een van welke, *Afzetsel der Koningklycke Printe* Ibid. IX Deel, bl. 235. getiteld, zij hem eene gouden keten en medaille ter waarde van omtrent vijfhonderd guldens vereerde.

Over het algemeen werd VONDEL, die de lier voor zoo vele koningen, vorsten, overheden en hooge persoonaadjes deed klinken, schraal beloond De regering van *Amsterdam* vereerde hem voor zijn gedicht ter inwijding van het nieuwe Stadhuis met een' zilveren kop of schaal; van de Raden ter Admiraliteit ontving hij voor zijn gedicht op het zeemagazijn, zegt men, een' zilveren kom met een deksel en lepel of iets dergelijks; AMALIA, Prinsesweduwe van *Oranje*, schonk hem een' gouden penning voor zijn bruiloftsgedicht op het huwelijk van hare dochter de Prinses HENRIETTE CATHARINE met den Prins van *Anhalt*, maar zeker geestelijk Keurvorst beloonde hem voor de opdragt van een gedicht met vijftien of zestien guldens! Hoe deftig de Aartsbisschop van *Mechelen* hem beloonde voor de opdragt zijner *Altaergeheimenissen*, hebben wij straks (bl. 73) gezien. De Amsterdamsche Burgemeester CORNELIS DE GRAEFF, Heer van *Zuid-Polsbroek*, zond hem voor de opdragt van VIRGILIUS in dichtmaat een aam Rijnschen wijn, en DIEDERIK BUISERO, voor de opdragt der *Herscheppingen van* OVIDIUS, een' fraaijen zilveren vergulden kop. Dit zijn, volgens het getuigenis van zijn' levensbeschrijver, al de geschenken, die hij ooit genoten heeft.,

en hij kon met al zijn' arbeid geen' MECENAS of AUGUSTUS vinden, die hem bij het klimmen zijner jaren een' kommerloozen ouderdom verzekerde; integendeel liep hij door een' zamenloop van wederwaardigheden gevaar van op zijne hooge jaren gebrek te lijden, waartoe het losbandig en kwistig gedrag van zijnen zoon ook niet weinig scheen te zullen toebrengen. Deze zoon, even als zijn vader, JOOST genaamd, en eene dochter, ANNA, die den geestelijken staat omhelsde, waren de eenige kinderen, die zijne vrouw hem in leven had nagelaten. De zoon was tot den handel opgebragt, doch hield eene slechte orde in zijne zaken. Reeds in 1657 had zijn vader nogmaals eene reis naar *Denemarken* gedaan, om eenige schulden voor hem in te vorderen, doch met weinig vrucht. Hier stelde hij verscheiden dichtstukken op tot lof van den Koning FREDRIK III, zijne gemalin SOPHIA AMALIA en andere aanzienlijke personen, te *Amsterdam* gedrukt, onder den titel van *Parnas aan de Belt*, en naderhand onder zijne bijeenverzamelde gedichten opgenomen. Bij zijne terugkomst vermeerderde het verdriet dagelijks dat hem deze zoon aandeed, die met zijne loszinnigheid eene verregaande onwetendheid paarde, zoo zelfs, dat hij

zijn' vader vroeg of JOSEPH, die het onderwerp van drie zijner treurspelen uitmaakte, Katholijk geweest was. Deze zoon was, gehuwd zijnde, met zijne vrouw en drie kinderen bij zijn' vader blijven inwonen, om diens zaken waar te nemen, en gedroeg zich tamelijk wel, doch zijne vrouw gestorven zijnde, ging hij een tweede huwelijk aan met eene vrouw, die, even loszinnig als hij, hem geheelenal op het dwaalspoor hielp en veel gelds verkwistte. Beider ongeregeld leven baarde den ouden man zoo veel verdriet, dat hij met zijne dochter afzonderlijk ging wonen, en zijn' troost zocht in de beärbeiding der straksgemelde *Harpzangen*, zeggende: ‘Indien ik den troost en de verkwikking der Psalmen niet had, ik verging in ellende.’ Met aandoening leest men bij zijn' levensbeschrijver dat hem menigmaal jegens zijne vrienden de hartroerende raadgeving ontviel: ‘Noemt geen kinders naar uwen naam, want die wordt gebrandmerkt als zij niet deugen G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 61..’ Deze zoon verkwistte en verloor door zijn losbandig leven en kwalijk beleid binnen weinig jaren niet alleen zijn eigen vermogen, maar ook zoo veel van hetgeen anderen hem hadden toebetrouwd, dat hij op het punt stond om bankroet te maken, hetgeen de vader uit eerlievendheid niet gedoogen wilde, maar de schuldeischers te vreden stelde, en groote sommen voor den ondeugenden zoon betaalde, dien men zocht te bewegen om naar *Oost-Indië*; te varen,

waartoe hij geene ooren had, zoodat de vader eindelijk van de Burgemeesters verlof verzocht en verkreeg om hem met dwang derwaarts te zenden. Hij vertrok, maar stierf op de reis. Doch de vader, die omtrent veertigduizend guldens aan dezen onwaardigen zoon opgeofferd en nog andere schade geleden had, bevond zich nu wel van hem ontslagen, maar ook in groote verlegenheid; hij had van zijne bezittingen weinig meer overig dan het moederlijke goed van zijne dochter ANNA, hetwelk hij met het weinige dat hij nog bezat aan haar geregtelijk opdroeg.

Hierdoor was zeker het overschot wel bewaard; doch het was niet genoegzaam om van te leven, en zijne kunst bragt hem wel roem, maar weinig voordeel aan. Eenige bloedverwanten zijner overleden vrouw besloten dienvolgens eenig ambt of bediening voor hem te verzoeken; dit geschiedde meest buiten zijne kennis, want VONDEL zelf was daartoe te eergierig, en door het beleid van zijn' neef JOAN DE WOLF, die omstreeks 1658 daarover sprak met ANNA VAN HOORN, echtgenoote van den Burgemeester CORNELIS VAN VLOOSWYK, met verzoek om hare voorspraak in deze zaak bij haren echtgenoot, waartoe deze edelmoedige vrouw zich liet bewegen, met dat gevolg, dat VONDEL den 31 Januarij 1658 begunstigd werd met het ambt van Boekhouder in de Bank van leening, op eene jaarwedde van zeshonderdvijftig guldens. In deze bediening was hij verpligt den Commissarissen met ongedekten hoofde ten dienste te staan, en zijne

pen, gewoon aan het schrijven van verzen, te gebruiken tot het aanteekenen van panden der behoeftigen, welke beuzelachtige en lastige arbeid hem weldra verdroot, zoodat hij menigmalen dien verzuimde, en zijnen tijd liever besteedde aan het schrijven van verzen dan aan het waarnemen van zijne ambtsbezigheden. Hierover vielen wel eens klagten, maar men zag dit verzuim heuschelijk door de vingeren, en stelde zulks op rekening van zijne hooge jaren. Tien jaren nogtans nam hij dit ambt tegen zijn' zin en met wanlust waar, doch werd eindelijk den 10 Augustus 1668 eervol daarvan ontslagen, met behoud van zijne jaarwedde, en sleet de elf overige jaren van zijn leven in stille rust.

Gedurende zijne werkzaamheden in de Bank van leening vervaardigde hij nog verscheiden treurspelen en andere dichtwerken. In 1659 gaf hij zijn' *Jephtha, of Offerbelofte* in het licht, met eene erkentelijke opdragt aan Mevrouw VAN VLOOSWYK, een treurspel, naar het begrip van BRANDT VONDELS Leven, bl. 64., ‘uitnemend in alle deelen,’ welke uitnemendheid hoofdzakelijk daarin bestaat, dat VONDEL in dit stuk de Aristotelische tooneelwetten naauwkeuriger in acht genomen heeft dan in zijne vorige stukken. VONDEL zelf ontleedt dit stuk volgens deze wetten met een' breeden omslag van woorden in zijn langwijlig *Berecht aen de Begunstelingen* (sic) *der Tooneelkunste*, en besluit op een' toon, die VOITURE of BALZAC eer zou aandoen, dat hij de ontleding

van dit treurspel niet ondienstig oordeelde, ‘of het opwassende en leergeerige Nederduitschen leerde opmercken om zich, als van een tooneelkompas, hier van op deze holle dijningen te dienen, alle klippen en zantplaeten van doolinge, en schipbreuk van onwettige schickinge te mijden, en entlijck, beter gemaniert de gewenschte haven van de volkomenheit der tooneelkunste in te zeilen.’ Wij gelooven niet dat wij den verstandigen lezer van dit *galimathias* behoeven te waarschuwen dat dit tooneelkompas aan geweldige miswijzingen onderhevig is, en men de haven van de volkomenheid der tooneelkunste er bezwaarlijk mede bereiken zou.

Op dezen *Jephtha* volgde nog eene geheele reeks van treurspelen, die wij hier slechts naar tijdorde zullen optellen, en naderhand op sommigen derzelve uitvoeriger terugkomen. De nu volgende waren: *Koning Edipus*, uit SOPHOCLES, *Koning David in Ballingschap*, *Koning David herstelt*, *Samson*, *of Heilige Wraeck*, dezen verschenen allen in 1660; *Adonias*, *of rampzalige Kroonzucht*, in 1661; *Batavische Gebroeders*, *Faeton, of reuckeloze Stoutheit*, beiden in 1663; *Adam in Ballingschap*, *of aller Treurspeelen Treurspel*, 1664; *Ifigenie in Tauren*, uit EURIPIDES, 1666; *Zungchin, of Ondergang der Sineesche Heerschappye*, en *Noah, of Ondergang der eerste Weerelt*, beiden in 1667; eindelijk besloot hij zijne dramatische loopbaan in 1668, in den ouderdom van eenëntachtig jaren, met twee vertalingen uit het Grieksch,

namelijk de*Feniciaensche*, *of Gebroeders van Thebe*, van EURIPIDES, en *Herkules in Trachin*, van SOPHOCLES; er bestaan dus van VONDEL tweeëndertig treurspelen in openbaren druk. Omstreeks 1638 had bij ook een treurspel opgesteld, *Messalina* getiteld; eene kwalijk opgevatte meening onder de tooneelspelers, alsof dit stuk toespelingen behelsde op zeker hof, en de daarop gevolgde zwarigheid der bestuurderen van den Schouwburg om dit stuk te vertoonen, waren oorzaak dat de dichter de voornaamste rollen opeischte, eenige regels in andere treurspelen gebruikte en het overige in het vuur wierp. Dergelijke toespelingen heeft men ook in andere zijner treurspelen willen vinden; welligt had de *Palamedes* aanleiding gegeven dat men ze er in zocht. Zoo zocht men in zijn' *David herstelt* de herstelling van KAREL II op den Engelschen troon, en in *Faëton* had VONDEL naar sommiger begrip de handelwijze van Lodewijk XIV jegens den Paus op het oog gehad, want de eer van den Paus, zegt BRANDT Leven van VONDEL, bl. 67., ging hem bijkans boven alles ter harte.

Slechts weinigen van dit groot getal treurspelen zijn ten toonele gevoerd geworden, en een enkel, *Gysbrecht van Aemstel*, heeft zich, met eenige verminkingen, uitlatingen en bijlapselen op het tooneel gehandhaafd, meer als eene finantiespeculatie dan als een bewijs van het gezond oordeel der schouwburgsbesturen of achting voor den dich-

ter, want dan zou men ten minste het nietsbeduidend voddetje van THOMAS VAN MALSEM Zie over dezen ons IV Deel, bl. 303., *De Bruiloft van Kloris en Roosje*, hetwelk niets hoegenaamd met den *Gysbrecht* gemeen heeft, van 1704 af tot op den huidigen dag niet naspelen.

Reeds in VONDELS leeftijd liep veel zamen om zijne treurspelen van het tooneel te houden; behalve dat sommigen geheel niet voor de vertooning geschikt, en allen in den vorm van het oude Grieksche treurspel opgesteld waren, met voorredenen, reijen, bodes, spooken, geesten, enz., vertoonde men meestal stukken uit het Spaansch vertaald of ontleend, waarin veel gewoel en weinig kunst of orde was, maar die echter grooten toeloop hadden; het vooroordeel, dat men geene bijbelsche onderwerpen op het tooneel mogt brengen, heeft ook sommigen zijner treurspelen een' langen tijd van hetzelve verwijderd, en anderen werden door het schouwburgsbestuur geweerd, omdat ze, gelijk men zich toen uitdrukte, ‘te Paapsch’ waren; hierbij kwam nog de persoonlijke misgunst van den Glazenmaker JAN VOS, die hoofd des Schouwburgs geworden zijnde, wist te bewerken dat men in die stukken van VONDEL, welke gespeeld werden, de rollen aan onbekwame spelers verdeelde, en dezen in versleten en wanvoegelijke kleeding deed optreden, zoodat deze vertooningen weinig toeloops kregen, en VONDELS treurspelen daardoor in minachting vervielen.

Inmiddels had hij ook den geheelen Virgilius in verzen vertaald, welke vertaling hij in 1660 uitgaf. In 1662 en 1663 volgden zijne *Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst* en *Johannes de Boetgezant*, benevens *De Heerlykheit der Kercke,* op welke drie werken wij straks onze aandacht nader zullen bepalen. Eindelijk verscheen in 1671, in zijn vierëntachtigste jaar, zijne vertaling der *Herscheppingen van* P. OVIDIUS NASO, welk werk den geleerden HUYDECOPER de stoffe tot eene scherpzinnige critiek heeft opgeleverd.

Behalve de tot hiertoe opgenoemde uitgebreide dichtwerken, vervaardigde hij eene verbazende menigte losse gedichten van allerleijen aard en inhoud, die, onder verschillende rubrieken gerangschikt, en met de *Aenleiding ter Nederduitsche Dichtkunste* VONDELS Dichterl. Werken, IX Deel, bl. 1. aan het hoofd en het leven des dichters, door G. BRANDT, aan het einde, in twee deelen in 4to te *Franeker* in 1682 zijn uitgegeven, onder den titel van J. VAN VONDELS *Poëzy*. Dit is de beste en volledigste druk. Reeds in 1645 hadden eenige liefhebbers buiten zijne kennis en toestemming eenigen zijner gedichten uitgegeven; deze verzameling werd in 1647 gevolgd door een tweede deel, waarin nogtans ook stukken van anderen, op zijn' naam gedicht, gevonden werden; doch in 1650 verscheen de eerste echte druk, onder zijn eigen opzigt bewerkstelligd, van welken druk die van 1682 als een tweede is aan te merken, vermeerderd met de gedichten door hem in de laatste vijfën-

twintig jaren vervaardigd of na zijn' dood onder zijne papieren gevonden. Menigvuldig zijn zijne werken nagedrukt, doch de slordige verminking in de uitgave getuigt meer van der boekverkooperen hebzuchtige overhaasting met het drukken dan van beijvering tot eene goede en naauwkeurige uitvoering, waarom ook de ware kenners en liefhebbers de uitgaven van 's mans onderscheiden werken met de jaargetallen, die wij bij elk derzelven hebben opgegeven, bijeenzamelen en doorgaans in twaalf of dertien boekdeelen doen inbinden. De zindelijke onlangs voltooide uitgave van VONDELS werken, in klein formaat, door WESTERMAN, zou meer waarde hebben, bijaldien dezelve doorgaans naar de echte zeldzaam geworden drukken gevolgd ware: nu kan dezelve niet hooger dan als eene voordeelige boekverkoopersspeculatie geschat worden.

Thans zullen wij nog eene wijl bij den grijzen dichter in den avondstond zijns levens vertoeven, en vervolgens zijne talrijke werken met een critisch oog doorloopen.

De laatste ademtogt van zijn' dichtlust was *Op het Huwelijk van* SYBRAND DE FLINES en AGNES BLOK, in 1674 VONDELS Dichterl. Werken, XII Deel, bl. 216., toen hij bijkans zevenentachtig jaren oud was. Sedert liet hij op den raad der geneesheeren de dichtoefeningen varen, van oordeel zijnde, dat deze geestinspanning hem in zijn' hoogen ouderdom mogt schaden. Hij genoot overigens tot kort voor zijnen dood eene vaste gezondheid, en

las alles zonder bril, dien hij nooit gebruikte. De ophanden slooping van zijn sterk ligchaamsgestel kondigde zich het eerst aan door eene verzwakking in zijne beenen, ook begon zijn geheugen allengs te verzwakken, schoon hij zijn oordeel behield en geenszins tot kindschheid verviel, verklarende aan zijne gemeenzame vrienden openhartig verscheiden bijzonderheden omtrent zijne zoogenaamde hekeldichten, die hij anders geheim plag te houden, en noemde ook de opstellers van die, welken op zijn' naam gingen G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 72.. Daar hij niet meer gaan kon en altijd bij den haard zitten moest, was hem het bezoek zijner vrienden zeer aangenaam en hij bedankte hen altijd daarvoor met een hartelijk ‘God loon' 't!’

In 1677, negentig jaren oud zijnde, liet hij met eene slede zich rijden naar de huizen van twee Burgemeesteren, hen verzoekende dat zij zijn' kleinzoon, naar hem genoemd, die hun beiden van moeders wege in maagschap bestond, en als Schoenmakersknecht weinig won, met eenig ambt wilden begunstigen, daar hij behoorlijk van leven kon; doch het nederig verzoek van den ouden, afgeleefden, zwakken man had weinig invloed op den burgemeesterlijken trots van dien tijd; men zond hem met goede woorden heen.

Een allengs verval van krachten volgde nu; de dood naderde hem zigtbaar, zonder zich vooraf door eenige ziekte aan te kondigen; zijne natuurlijke warmte begaf hem, en de winterkoude viel

hem zeer lastig; doch zijne helderheid van geest en vrolijke opgeruimdheid bleven hem bij; hij schertste met zijne vrienden wegens zijn' toestand, maakte lagchende een grafschrift op zich zelven, en zeide dat hij wel oud, maar niet knorrig was; ook betuigde hij dat hij geen zin in den dood had, maar wel in het eeuwige leven, doch hij wilde er wel als ELIAS naar toe varen. Eindelijk begon hij toch naar den dood te verlangen, willende dat men God voor hem bidden zou dat hij hem uit het leven haalde; want, zeide hij, ‘of ik langer wachte, ELIAS wagen zal toch niet komen: ik moet den gemeenen weg in.’ Dus boertende zag hij zijne afreize uit dit leven te gemoet. Bij zijne zwakheid kwam een weinig ziekte: hij lag omtrent acht dagen, doch zonder merkelijke pijn of benaauwdheid, en nadat hij de Roomsche kerkgeregten had ontvangen, stierf hij den 5 Februarij 1679, in den ouderdom van eenennegentig jaren, twee maanden en negentien dagen. Den achtsten daaraanvolgende werd hij door veertien dichters plegtig ten grave gedragen in de Nieuwe Kerk, voor welken begravenisdienst hen een zilveren gedenkpenning ter gedachtenis werd ter hand gesteld, vertoonende aan de eene zijde zijne beeldtenis en aan de andere zijde een zingende zwaan met de jaar- en dagteekening van zijne geboorte en dood, met dit bijschrift:

D'OUDSTE EN GROOTSTE POËET G. VAN LOON, Nederl. Historiepenningen, III Deel, bl. 283..

Zijne lijkgedachtenis werd door de vermaardste dichters gevierd met Nederduitsche en Latijnsche dichtstukken, en omtrent drie jaren na zijn' dood liet JOAN SIX Zie over dezen ons V Deel, bl. 284., Heer van *Wimmenum* en *Vromade*, het volgende tijdvers op zijn' grafzerk uithouwen:

VIr phoeboet MVsIs gratVs VonDeLIVs hICest.

Hetwelk BRANDT dus gelukkig vertaalde:

hIer rVst Van VonDeL, hoog beIaarD,
apoLLo en zIIn zangberg WaarD G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 74..

In 1772, en dus drieënnegentig jaren na zijn' dood, verzocht en verkreeg het kunstgenootschap, onder de zinspreuk: *Diligentiae Omnia* de goedkeuring der Amsterdamsche regering tot het oprigten van een eenvoudig gedenkteeken ter eere van den dichter aan eene der pilaren in de nabijheid van zijn graf in de Nieuwe Kerk. Hetzelve werd vervaardigd door den Stadsbeeldhouwer ANTHONY ZIESENIS, naar het ontwerp van CORNELIS PLOOS VAN AMSTEL, J.Cz. Vervolg op J. WAGENAAR, Amst. fol. bl. 281.. Hetzelve verbeeldt eene antieke lijkbus van wit marmer, staande op eene tombe van zwart marmer; twee festonnen van lauwerbladen hangen van de urna langs de bovenhoeken der tombe naar beneden. In het midden der tombe staat in groote gouden letters:

VONDEL.

Op den bovenrand leest men:

OVERLEDEN MDCLXXIX.

en op het voetstuk:

DOOR HET KUNSTGENOOTSCHAP:
DILIGENTIAE OMNIA,
MDCCLXXII.

De oprigting van dit gedenkteeken, hoewel even vereerend voor de oprigters als voor de nagedachtenis des genen voor wien hetzelve werd opgerigt, droeg nogtans de goedkeuring van sommigen niet weg Nog in onzen tijd blijft dit gedenkteeken niet onaangevochten. ‘Hij [VONDEL]’ schrijft de Heer L.G. VISSCHER, in zijn werkje *Over het herstel en de uitvoering der Nederlandsche Taal*, Brussel, 1825, bl. 99, ‘heeft den Amsterdamschen Schouwburg meer dan twee millioenen (guldens?) voordeel gedaan, en zijne grafplaats heeft voor geene twee oorden aan kunstwaarde.’ Het eene is zoo onwaarschijnlijk als het andere tastbaar onwaar is., die zulks in laffe paskwillen te kennen gaven; men bekladde onder anderen daarin Vondels zedelijkheid, beschuldigde hem van een slordig leven en stelde de losbandigheden van den zoon op rekening van den vader; anderen, door verkeerde godsdienstdrift gespoord, ergerden zich dat dit gedenkstuk pronkte in eene kerk, waar men eene leer verkondigt, die hij met ijver bestreed, zelfs reeds vóór hij tot eene geheel verschillende kerkgezindte overging. Deze aanvallen der bedilzucht bleven

zeker niet onbeantwoord Naamloziana, bl. 19.; de Geneesheer JACOB PLOOS VAN AMSTEL, een der medeoprigters van het gedenkteeken, verdedigde deszelfs oprigting en de eer des dichters in eene redevoering Letteroefeningen van het kunstgenootschap, onder de zinspreuk: *Diligentiae Omnia*, bl. 1., in navolging van CICERO'S verdediging van den dichter ARCHIAS. Het was natuurlijk dat de redenaar, hoog gaande met het onderwerp zijner redevoering, daarin alles van de gunstigste zijde beschouwde, en VONDEL van alle kanten in het voordeeligste licht plaatste; de gelegenheid en zijn oogmerk vorderden dit; maar dit moet bij eene onpartijdige beschouwing en waardering zijner verdiensten ons geenszins de oogen doen sluiten voor hetgeen den toets der gezonde critiek niet kan doorstaan in het voorwerp, dat men ons ter bewondering voorstelt; in tegendeel moeten wij des te scherper toezien, daar men in de meeste lofschriften (en vooral in die op VONDEL) door rhetorische kunstgrepen de aandacht behendiglijk van het onvolkomene zoekt af te leiden, of hetzelve zoo kunstig in de schaduwe, of liever in een valsch licht weet te plaatsen, dat hetzelve naauwelijks voor eenig ander dan het geoefend oog bemerkbaar blijft Meesterlijk heeft de Hoogleeraar SIEGENBEEK zich van deze kunstgreep bediend in zijne schoone *Verhandeling over de dichterlijke verdiensten van* VONDEL. Werken der Bat. Maatsch. van Taal- en Dichtk. II Deel, bl. 71 en *aant.*; doch het zij mij vergund aan te merken dat iemand met dezelfde bekwaamheden op deze wijze even goed eene lofrede zou kunnen schrijven op de dichterlijke verdiensten van JAN VOS of SWAANENBURG..

Wij betwisten VONDEL den titel van vader der Nederduitsche dichtkunst ‘Der allerzuiverste en volkomenste Poëzye,’ schrijft BRANDT (Vondels *Leven*, bl. 75); hij meende natuurlijk die er tot*zijn'* tijd toe voorhanden was, en vermoedde gewis niet dat zijne uitspraak eene magtspreuk was voor bijkans anderhalve eeuw. zoo min als wij LAURENS KOSTER, dien van vader der Hollandsche boekdrukkunst betwisten, maar in welk' Boekdrukker van gezonde zinnen zou het opkomen te beweren dat KOSTER niet, en wel zeer spoedig, door anderen overtroffen is, en dat men zijnen gebrekkelijken arbeid als een volkomen model beschouwen moet? Waarom toch zou VONDEL, omdat hij de vader is van onze dichtkunst, in dezelve meer het model zijn der nakomelingschap dan KOSTER in de boekdrukkunst? De vraag is naauwelijks het beantwoorden waardig De oorsprong van dit vooroordeel ligt in het verval der Nederduitsche dichtkunst met den te vroegen dood van den grooten ANTONIDES, die, wanneer hij VONDELS ouderdom had mogen bereiken, dezen gewisselijk in het openbaar gevoelen nog verder zou te rug gesteld hebben dan nu COORNHERT en SPIEGHEL achter VONDEL staan. Gedurende de geheele achttiende eeuw verviel, onder een aanhoudend taalzuiveren, likken en beschaven, de ware dichtkunst genoegzaam van jaar tot jaar; weinigen verstonden, begrepen en gevoelden de stoute schoonheden van ANTONIDES of waardeerden zijn oorspronkelijk vernuft op den regten prijs; men wees, zegt VAN ALPHEN, (*Inleiding tot* RIEDELS *Theorie*, bl. XV) ‘onze jonge vernuften in de poëzij op de eerste ijsbrekers; op HOOFT, op VONDEL, enz.; dezen zijn voor onze vernuften het antieke. Hen te willen voorbij streven zou, naar de meening der meesten, dwaasheid zijn.’ Hoe schadelijk dit vooroordeel voor de vordering der vaderlandsche dichtkunst in dit tijdvak was, blijkt aan de deelenrijke dichtverzamelingen der genootschappen, wier medailles zeker niet altijd eene LANNOY, een' BILDERDIJK of FEITH ten deel vielen, maar meestal door een' PORJEERE, DE WITTE, SOBELS of dergelijke geniën behaald werden..

Uit het hier voorafgegane overzigt van VONDELS burgerlijk leven blijkt dat hij als mensch een regtschapen en gevoelig hart bezat, volgens eerlijke beginsels handelde, en wij den braven man in hem niet kunnen miskennen; ook dan nog niet, wanneer ons zijn gedrag min prijsselijk voorkomt. Wij erkennen ook dat hij een' gelukkigen aanleg tot dichter had; eene levendige verbeelding, vlug begrip, gezond oordeel, kracht van stijl, stoutheid van denkbeelden (sommigen zelfs al te stout), gemakkelijkheid van uitdrukking, eene vloeijende versificatie, in één woord, al de grondstoffen bezat, die men met mogelijkheid zou kunnen verlangen bijeen gebragt te zien om in een dichterlijk gemoed behoorlijk ontwikkeld te worden; maar het is juist in de ontwikkeling dat derzelver waarde en gehalte blijkt: het fijnste marmer zou, zonder dat de beitel des kunstenaars een heerlijk standbeeld of prachtige tempelwanden daaruit schiep, een nuttelooze steenklomp blijven.

Bij al deze rijkdommen ontbrak het VONDEL aan datgeen wat men in onzen tijd theorie noemt; hij

had dus geen wijsgeerig denkbeeld van het ware wezen der dichtkunst: zijne onvolkomen *Aenleiding ter Nederduitsche dichtkunste* bewijst dit ten klaarste, schoon dit opstel doorgaans naar de *Ars poëtica* van HORATIUS gecopieerd is, behelst hetzelve toch meestal lessen in het werktuiglijke en wetenschappelijke van hetgeen hij zelf 'rijmkunste' noemt, en waarschijnlijk voor eenzelvig hield met poëzij, die hij zich overigens onder het voor ons onbevattelijk denkbeeld van 'hemelval' voorstelt.

Daarbij ontbrak het hem aan kieschen smaak, maar nog meer aan zuivere critiek: van daar dat bijkans geen enkel zijner dichtstukken een schoon geheel oplevert, en verscheiden brokken meesterstukken van schoonheden zijn, doch die even daarom des te meer uitsteken, omdat derzelver inlijsting doorgaans verwaarloosd is. Schoon VONDEL de oude dichters gelezen had, trok hij toch het nut niet uit dezelve dat er uit hen te trekken is; hij vergenoegde zich meestal met treffende plaatsen uit hen te vertalen en die in zijne gedichten in te vlechten; vele schoonheden in VONDELS gedichten zouden dus met weinig moeite tot VIRGILIUS, HORATIUS of OVIDIUS te rug te brengen zijn.

Zijne kennis van de natuur, de wijsbegeerte, de geschiedenis en andere wetenschappen was ook weinig meer dan oppervlakkig; de Latijnsche taal leerde hij te laat om dezelve ooit grondig te verstaan, en het Grieksch verstond hij niet dan met de hulp van het Latijn: men ziet dit klaar aan zijne vertalingen van SOPHOCLES en EURIPIDES; hij

nam deel in de geschillen van een vreemd kerkgenootschap, zonder kennis te hebben van de theologie, en boog zich onder het gezag der Roomsche kerk, zonder zijn' afkeer te verloogchenen van de heerschappij der geestelijken over der menschen gemoederen.

Van zijne vlijt, leerzucht en arbeidzaamheid getuigen zijne werken; en als men daarbij de geringheid der hulpmiddelen in aanmerking neemt, van welke hij zich kon bedienen ‘Om op elke stof en zaak,’ zegt BRANDT, ‘de rechte spreekwysen te vinden, onderzocht hy, by allerley slagh van menschen, wat Duitsche woorden elk ontrent zyn werk, handteering en kunst gebruikte. De landtluiden vraagde hy, hoe zy spraken ontrent den landtbou, en hoe ze 't geen daer toe behoorde noemden en uitdrukten. Ontrent den huisbou vraagde hy op gelyke wyze de timmerluiden en metzelaers; ontrent de zeevaert en 't scheepstuig de zeeluiden; ontrent de schilderkunst, en wat daartoe hoorde de schilders, en zoo voort ontrent alle ander bedryf, wetenschappen en kunsten.’ *Leven van* VONDEL, bl. 77. Hij volgde hierin het voorbeeld van BREDERO, die op de vischmarkt liep, om zich de spreekwijzen van het gemeene volk eigen te maken, waarmede hij dan zijne blijspelen stoffeerde., moet men zich inderdaad verwonderen dat er nog zoo veel goeds, ja voor zijn' tijd voortreffelijks, in gevonden wordt. Hij was ondertusschen ver van laatdunkend en eigenzinnig te zijn, maar raadpleegde gaarne met zaakkundigen, die zijn levensbeschrijver meestal met namen opnoemt, en sprak doorgaans met zedigheid van zijne eigen en met bescheidenheid van eens anders

werken, en deelde zijne onderrigtingen heusch en hulpvaardig mede. Nijd of afgunst kwelde hem niet. Hoezeer hij HOOFT en HUYGENS door zijn onrustig gedrag van zich verwijderd had, verheugde hij zich toch in hunnen kunstroem; ANSLO en DE DECKER achtte hij dichters van sierlijke netheid; ANTONIDES noemde hij zijn' zoon, en droeg hem genoegzaam vaderlijke genegenheid toe; van VOLLENHOVE en BRANDT zeide hij veel goeds, en sprak met lof van MOONENS eerstelingen, die hem kort vóór zijn' dood onder het oog kwamen.

Overigens was hij in zijn leven en wandel onbesproken, zedig en nederig, matig en ingetogen, een vijand van overdaad en pracht. Zijne dochter ANNA stierf vóór hem, en hij was haar erfgenaam, onder eenige bepalingen, die hem voor gebrek in zijn' hoogen ouderdom beveiligden. Zijne boekverzameling had hij besproken aan zekeren Priester, doch deze had geen geduld om den dood des ouden mans af te wachten, en bewoog hem, onder voorwendsel dat het lezen voor zijne gezondheid nadeelig ware, dat hij ze hem bij zijn leven afstond en liet weghalen, waarvan hij echter eerlang berouw had.

Hij had al zijne kinderen en kindskinderen overleefd, op één' kleinzoon na, den Schoenmakersknecht hiervoor gemeld, die de erfgenaam van zijn' naam en het vierde gedeelte zijner nalatenschap was.

Zijne afbeelding is meermalen door de vermaardste kunstenaars van zijnen tijd geschilderd en op onder-

scheiden wijzen in het koper gebragt; de onderlinge gelijkenis van al deze portretten op elkander waarborgt de gelijkenis met het origineel.

Thans kennen wij den dichter, zijne betrekkingen en omstandigheden, zijn karakter en denkwijze, den geest des tijds, in welken hij bloeide, en den toestand der letteren, op welken hij zulk een' gewigtigen invloed had. Wij kunnen nu tot de nadere beschouwing zijner werken en de waardering zijner dichterlijke verdiensten overgaan.

Dit zal ons hoofdzakelijk tot het slotgevolg brengen dat VONDEL een dichter is van uitstekende bekwaamheden, doch in wiens werken, bij gemis van genoegzame theoretische kennis, wijsgeerige behandeling der poëzij en gezuiverden critischen smaak, de grofste gebreken naast de voortreffelijkste schoonheden gevonden worden, dien men derhalve niet dan met de uiterste omzigtigheid in onzen tijd jongen dichters als model kan aanbevelen, en dat alleen een willens blind vooroordeel hem onvoorwaardelijk thans nog als onovertroffen en onovertrefbaar voordragen kan. 's Mans welverdiende roem kan hierbij niets verliezen, maar integendeel veel er bij winnen, naardien wij niets van hem zullen prijzen, dan hetgeen wezenlijk verdient geprezen te worden.

Het is zeker gemakkelijker voor een' Professor in eene inwijdingsredevoering bij de aanvaarding van zijn ambt zijnen voorgangeren aangaande VONDEL na te praten, en hem op hun gezag voor te dragen, als een' man ‘dien de natuur tot dichter had

gevormd, en die het werk der natuur door oefening heeft volmaakt (!). Kracht van ziel, vruchtbaarheid van vernuft, levendigheid van verbeelding, warmte van hart, rijkdom van kundigheden, heerschappij over de taal hebben zich bij hem in de hoogste mate vereenigd. Hij is verheven en bevallig; stout en edel; vol van hoogen ernst en van fijnen geest. - Hij was lierdichter, treurspeldichter, hekeldichter, bijschriftdichter; en *alles*, wat zijn dichterlijk penseel bearbeidde, kenmerkt den meester C. FRANSEN VAN ECK, Redevoering, gehouden den 16 Jan. 1817, ter aanvaarding van het Hoogleeraarambt in de Ned. Taal- en Letterk. aan de Doorl. Schole te *Deventer*, bl. 12, 13.,' dit is, zeggen wij, gemakkelijker dan op zijne collegiën den studenten critisch dit alles uiteen te zetten en te bewijzen, hetgeen zijn Hooggel. wel eenigzins moeijelijker zou vallen, maar dat men van zulke uitbundige lofprijzers toch billijk verwachten en vorderen kan De Hoogleeraar SIEGENBEEK, heeft in zijne verhandeling *Over de dichterlijke verdiensten van* VONDEL zijne lofspraken wel met aanhalingen uit 's mans werken gestaafd; doch daar zijn doel was VONDEL enkel te *prijzen*, kwam er bij die fragmenten geene critiek te pas.. Doch een Professor spreekt of schrijft niet altijd voor lieden, die hem, hoe welsprekend hij dit schijnt te vooronderstellen, op zijn woord gelooven; en dit is hier, ten aanzien der lofredenaars van VONDEL, met ons het geval, die met hunne dikwijls woordelijk van elkander ont-

leende winderige en gezwollen *loci communes* ons niet kunnen te vreden stellen. Wanneer een Professor, gelijk zoo even, ons VONDEL aanduidt als ‘lierdichter, treurspeldichter, hekeldichter en bijschriftdichter,’ dan geeft hij ons het regt om zijnen man in die hoedanigheden aan te spreken, van wien hij nog bovendien stellig verzekert dat *alles*, wat hij in die vakken bearbeid heeft, den meester kenmerkt. Men zou waarlijk zelf wel Professor dienen te zijn, om aan zulk eene verzekering eenigzins te durven twijfelen.

VONDEL was dan, gelijk de Professor hem zoo even voordroeg, een man, ‘dien de natuur tot dichter had gevormd, en die het werk der natuur door oefening *volmaakt* heeft;’ dit is eene soort van experimentale applicatie van VONDELS eigen woorden: ‘De natuur baart den dichter, de kunst voedt hem op.’ Ongetwijfeld had de natuur VONDEL tot dichter gevormd, maar even zoo als zij alle dichters vormt, en de rederijkers vóór hem gevormd had, van wien hij zich aanvankelijk in niets onderscheidde, en zelfs in geestigheid beneden een' BREDERO en ZACHARIAS HEYNS stond; eerst toen hij, gelijk wij gezien hebben, zich in den omgang met verstandige letterkundigen oefende, en zich toeleide op de kennis der Latijnsche dichters, heeft hij het werk der natuur door oefening verbetert en beschaafd (*volmaakt* durven wij den Professor niet nazeggen, omdat wij nog niet hooggeleerd genoeg zijn om dit te kunnen zien). Aan deze kennis der ouden is VONDEL

alles en aan de natuur niets meer dan ieder ander dichter verschuldigd. ‘Zoo lang VONDEL,’ zegt de schrandere DE BOSCH Verhand. van TEYLERS tweede Genootsch. II St. bl. 47., ‘geen kennis aan de Grieken en Latijnen had, maakte hij zeer slechte gedichten, waarvan nog zoo vele deerlijke voorbeelden in zijne werken te vinden zijn,’ en dit is de reine waarheid; het was inzonderheid ‘VIRGILIUS,’ getuigt dezelfde bevoegdste van alle beoordeelaars over beiden Ibid. bl. 41., ‘aan wien VONDEL de meesten van zijne dichterlijke schoonheden verschuldigd is, en zonder welken hij mogelijk niet eens zoude genoemd worden.’ Dit pleit ondertusschen niet zeer voor VONDELS oorspronkelijkheid, met welke het er in zijne vroegere dichtstukken ook bedroefd schraal uitziet, en zelfs in sommigen zijner lateren, die hij niet ‘met den honig uit die bloemen rijkelijk bedauwd heeft,’ is zijne oorspronkelijkheid niet zelden gemeen en onhebbelijk.

Wij zullen des Professors qualificatie behouden, en VONDEL in de eerste plaats beschouwen als lierdichter, in welk vak hij ongetwijfeld het sterkst was, en waarin hij waarlijk veel goeds en fraais voor zijn' tijd geleverd heeft; zelfs slaagde hij somwijlen daarin ‘zoo gelukkig, dat hij,’ zegt de Heer SIEGENBEEK Geprezen Verhandeling, bl. 60., ‘als een waardig mededinger naar den roem der meest vermaarde lier-

dichters beschouwd mag worden.' Ondertusschen is hij altijd beneden zijn' voorganger MALHERBE gebleven, dien hij toch hier en daar copiëerde; en schoon de Heer DE VRIES van oordeel is dat hij in dit vak 'onnavolgbaar schijnt geweest te zijn Gesch. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 159.,' *schijnt* dit ook maar zoo; want bij de lateren, LAMOTTE, ROUSSEAU, FEITH, kan hij geheel niet in aanmerking komen.

VONDELS fraaiste en krachtigste lierdichten zijn ongetwijfeld de reijen zijner treurspelen, op welken wij straks te rug zullen komen; wij bepalen ons hier tot de lierdichten, die, in drie boeken gerangschikt, onder zijne werken gedrukt zijn. Met het eerste daaronder, *Amsterdams Wellekomst aan* FREDRIK HENRIK Dichterl. Werken, X Deel, bl. 7., gaan sommigen zeer hoog, en dit gedicht is meermalen in anthologiën opgenomen Ook in M. SIEGENBEEKS *Proeven van Ned. Dichtk. uit de* XVIIde *Eeuw*, bl. 93. als een meesterstuk. Wij kunnen zoo gunstig over hetzelve niet oordeelen. De vijf eerste regels zijn louter bombast en valsch vernuft:

> Welkom, welkom, Welhemszoon:
> Neem mijn keizerlijke kroon,
> Die uw grootvaêr plagh te dragen,
> Toen de Duitschen voor hem lagen
> Op hun aenzicht in het stof.

Dit compliment der Amsterdamsche Stedemaagd aan den Vorst behelst immers niets dan onzin en

onwaarheid; zij had geene andere keizerlijke kroon aan te bieden dan die van het stads wapenschild, en wat toch zou de Vorst daarmede uitvoeren? Bovendien wil zij hem beduiden dat zijn grootvader Dit was van zijns vaders zijde WILLEM DE OUDER, Graaf van *Nassau-Dillenburg*, die in 1559 stierf. Zie J. ORLERS *Geslachtboom der Graven van Nassau*, bl. 34, en van zijne moeders zijde GASPARD DE COLIGNY, Admiraal van *Frankrijk*, die in den moord van *Parijs*, den 24 Aug. 1572, om het leven kwam. de keizerlijke kroon gedragen heeft Dit was eigenlijk zijn voorneef ADOLPH, Graaf van *Nassau-Wisbaden* en *Idstein*, die in 1292 RUDOLPH I als Keizer van*Duitschland* opvolgde., toen de Duitschers als slaven voor hem in het stof kropen Integendeel; de meesten wilden hem niet erkennen, en hielden de zijde van RUDOLPHS zoon, ALBERT, door wien hij in den slag bij*Spiers*, den 2 Julij 1298, eigenhandig van kroon en leven beroofd werd.. Welk eene taal voor een' republikein als VONDEL tegen een' vorst van zulk eene edele en liberale denkwijze als FREDRIK HENDRIK!

> 't Schelt *dat* dook vol schrik en beven:
> Al te milt van bloet en leven
> Is die krijgshelt voor zijn volck,
> Kreet de Vlietnimf uit haer kolck.
> Y en Aemstel met haer stemde.
> Ick verslegen *driemael hemde*.

Al geven wij het ‘Schelt *dat* dook’ voor ‘de Schelde week,’ en de gewrongen woordschikking ‘met haar stemde;’ in plaats van ‘stemde met haar’ aan het gebruik van zijn' tijd toe, dan moeten wij toch lachen om het driemaal hemmen der Amsterdamsche maagd, en dat wel

't Elkens met een' diepen zucht;

want, zegt zij, in dezelfde verwrongen woordschikking en op denzelfden lang niet lyrischen toon:

Want ick nau 't gevaer kon kroppen;
En de schrik my toe quam stoppen
Wat my dient tot ademtoght.

Wij moeten ons bijna schamen dat een achtenswaardig Hoogleeraar VONDELS zangster, met betrekking tot dit stuk, in goeden ernst heeft kunnen voordragen als ‘de verhevene tolk der aandoeningen van vreugde en eerbied M. SIEGENBEEK, Geprezen Verh. bl. 60.,’ bij deze gelegenheid.

Onder de dappere daden van FREDRIK HENRIK herinnert Vondels ‘verhevene tolk’ den vorst niet alleen dat hij

Diepe stroomen doorgezwommen,
Hooge bergen over(ge)klommen,
Zware toghten uitgevoert,

maar ook, en dit is inderdaad iets bijzonders,

Nacht en dagh de trom geroert

heeft; want uit geen onzer vaderlandsche geschiedschrijvers is ons gebleken dat de Prins ooit als Tamboer gediend heeft.

Waarlijk, het gedicht zou mogelijk nog meer van zijne schoonheden verliezen, indien wij er langer bij vertoefden: wij stappen er dus van af, en zullen liever in andere lierzangen van VONDEL die

kracht en zwier, stoutheid en zachtheid' opzoeken, die de Heer DE VRIES in dezelve 'zoo vereenigd, zoo welgepast als door eenen gelukkigen echt verbonden' vindt, 'dat men niets beters verlangen kan Geschied. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 159.;' in dit stuk hebben wij er vruchteloos naar gezocht.

HUIGH DE GROOTS *Verlossing* VONDELS Dichterl. Werken, X Deel, bl. 16. is door anderen krachtiger en edeler bezongen Dit zal de stijfzinnigste aanbidder van Vondel, ten minste zoo hij eenigen smaak heeft, moeten toestemmen, wanneer hij de beide prijsverzen van Loots en Tollens op Huig de Groot leest; beiden schilderen ook 's mans ontkoming uit *Loevestein*; de eerste, insgelijks in eene spraakwending aan Maria van Reigersbergen, op de volgende wijze:

Bewonderd, toegejuicht van de aarde,
Graaft gij 't kleinood, van zoo veel waarde,
Uit Loevesteins stikdonkre hel;
Gij ziet de volken, vol verlangen,
Het dankbaar uit uw' arm ontvangen,
En lacht, hoe wrok uw vonnis vell'!

Ja, gij, om 't kostlijk pand te hoeden
Voor klaauwen, die vernielend woeden,
Voor 't oog, dien heilgen glans onwaard,
Gij weet, hoe de Arguswacht moog' loeren,
In 't koffer hem een' schat te ontvoeren,
Door u bestemd ter gift voor de aard'.

Zoo zat geleerdheid diep verscholen
In cel en sombre kloosterholen,
Toen 't Noord, met ongetemde magt,
Haar woedend uit Europa stormde,
Dat zij weêr tot een' hemel vormde,
Toen ze oprees uit dien ijzren nacht.

Uw lof is 't nageslacht geheiligd;
Niet slechts uw' ga hebt gij beveiligd,
De wijsheid zelf dankt u haar lot:
Zij, in haar kroost door u herschapen,
Stapt rustig heen door wacht en wapen:
Vernuft treedt kerker om en slot.

Werken der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde, II Deel, bl. 54.

Dit klinkt toch eenigzins anders dan het matte en zenuwlooze

Een vrouw is duizent mannen t' ergh.
O eeuwige eer van Reigersbergh,
De volgende eeuwen zullen spreken
Hoe gy den Haet hebt uitgestreken.

Noch 'Marye neffens 't kruis,' noch Michol, noch Hypermnestra zetten de verdere ijskoude regels van Vondel hier eenig vuur en leven bij., om dit stuk thans nog als belangrijk aan te voeren.

Terstont verandert hy in boeken

Is de eenigste poëtische regel in het geheele stuk. *De Roomsche Lier* VONDELS Dichterl. Werken. X Deel, bl. 18., behelst eene karakteristiek der gedichten van HORATIUS; hij verklaart onder anderen daarin dat de maat (*metrum?*) van den Venuzijner

is uitgeleert wanneer ze vrijt:
Zy janckt van hartepijn, of kropt haer spijt,
Of pracht om 't mondekijn, of walght of bijt
Verslete boelen.

Toen VONDEL, aangaande dit vers, aan DANIËL MOSTERT vroeg:

> Hoe dunckt u, Daniël? hoe klinckt die klanck?

had deze hem voegzaam kunnen antwoorden: Als klinkklank.

Met wegwerping der zestien eerste regels Onder dezen zijn de vier volgenden zelfs belagchelijk:

> Hoewel mijn blijde geest vaert speulen
> Daer draeiboom sluit noch heck,
> Een heimelijke treck
> Verleit het hart naer mijn geboortstadt Keulen.

vinden wij den *Olijftak aen* GUSTAEF ADOLF Dichterl. Werken, X Deel, bl. 25. een wezenlijk fraai en krachtig gedicht, dat boven menig ander van VONDEL verdiende in Anthologiën opgenomen te worden; wij willen hetzelve hier, zonder de inleiding, eene plaats inruimen:

> Hoe wensch ick, als een Rijnzwaen, Mars t' ontmoeten,
> En met de borst in stroom,
> Aldus door zangh zijn toom
> Te temmen, langhs het stof van paerdevoeten!
> De zware smack van Tyrus trotse muren
> Deê sidderen in 't ront
> Den Asiaenschen gront,
> En schreeuwde, dat ter weerelt niets kan duren.
> 't Verslegen Sion laet zijn schilden hangen.
> Het heiligh Priesterdom
> Zich statigh toereed om
> Den dappren triomfeerder wel t' ontfangen.

Hy naeckt in 't eindt: läddus treed hem tegen,
Met Godtgewijde pracht
Van 't Kerkelijck geslacht,
Om den gesteurden Veltheer te bewegen.
De jonge Krijghshelt blijft verwondert staren
Op 't priesterlijck gewaet;
En 't Goddelijck cieraat;
Zijn bittre wraeck verweldight tot bedaren.
Hy leeft Jehovaes dieren naem gesneden
In 't voorhooft op den hoet.
Hy ziet der steenen gloet,
Den glans van goude en purpere offerkleeden.
Ootmoedigh stijght hy van den hoogen paerde,
En eert Godts Priesters zelf,
En Salems kerckgewelf,
Met neigend hooft en afgeleiden zwaerde.
Jerusalem, bekleet met groene meien,
Hem feestelijck begroet;
Terwijl hy met zijn' stoet
Op Davids burgh zich vreedzaem laet geleien.
Zoo vreedzaem wensch ick dat met fluit en cyter,
Mijn Rijcksstadt u onthael',
Met geestelijcke prael,
En Roomschen Bisschops staf, en witten myter:
Dat zy niet zwijm voor uwen rooden stander;
Maer hou haer verwe braef,
En groete u, o Gustaef,
Als een van Godt gedreven Alexander.
Gy zult haer gryzen ouderdom verschoonen,
Wanneerze heusch en milt
U toont den wapenschilt,
Het bloedigh velt gewijt met goude Kroonen.

Dat 's d' eeuwige eer der Perssiaensche Wijzen,
Die met geschenck en stem,
In 't nedrigh Betlehem,
Den grooten Koningh offeren en prijzen.
Dat 's 't jammerteecken, dat haer oude straten
Gedoopt zijn zoo verwoet
In 't kuische Maeghdenbloet,
Vergooten van Barbarische soldaten.
Ghy zult, als eertijdts Francksche en Hunsche rotten
En woedende Attila,
Niet stuiten uw genâ;
Maer harten winnen door bedaerde Gotten.
Zoo wort aldus uw zege niet besproken
Van 's dichters scharpen stijl:
Hier heeft de Gotsche bijl
Den arbeit der Agrippen afgebroken.
Zoo zweeftge boven Alexanders vlercken,
Die Pindars wooningh stut;
Daer mijn gezangh beschut
Een stadt vol volcks, vol kloosters, en vol kercken.

In het gedicht *Aen de Beek op de hofstede van* LAURENS BAEK Dichterl. Werken. X Deel, bl. 32. zijn de meeste gedachten uit HORATIUS ontleend; het geheel is regt in den stijl des Venuzijners gedicht, en bevalt ons beter dan het daarop volgende op de hofstede zelve,

Daer Baek zich bakert in de zon Ibid. bl. 34..

Het stuk, getiteld: *Geluck aen den Heer* GEERRAERT SCHAEP*, met zijn burgemeester-*

schap Dichterl. Werken, X Deel, bl. 34., zouden wij als nietsbeduidend Ja wel nietsbeduidend!

Regeeren voeght niet alle man

wordt daarin den Burgemeester als eene gewigtige staatsmaxime onder het oog gebragt. Vrij wat beleefder, geestig, galant zelfs, was Vondels compliment aan des Burgemeesters echtgenoote, Maria Spieghel, ten minste het slot zou in een Fransch madrigal nog bruikbaar zijn:

'k Zie Pallas, gaet gy zonder zusters treên:
Verzelt gy haer, 'k zie drie Bevallijckheên,
Of zulke drie, als Paris voor zich hadt,
Toen hy beducht in zijne vierschaer zat.
Dichterl. Werken, X Deel, bl. 45.

voorbij gaan, zoo daarin niet een uiterst belagchelijk beeld, uit de kinderprent van de verkeerde wereld ontleend, onze aandacht een oogenblik tot zich trok; zie hier dit fraaije compliment aan den Burgemeester:

Wat gaf de zon een blijden schijn,
Toen Schapen Herders zouden zijn
Van menschen en de kudden voên
Met bloemen, kruit en klavergroen,
En drenkenze aen den Amstelvliet
Dier die in 't Y vol schepen schiet.

Ja, maar *Quandoque bonus dormitat Homerus*, zullen 's mans lofredenaars zeggen, en daarmede voor alle verdere critiek afgedaan!

Doch thans komen wij aan een dichtstuk, hetwelk met volle regt en in alle opzigten den naam van lyrisch dragen mag, namelijk dat, getiteld:

De Rijnstroom, aen JOHAN WOLFARD, *Heer te* Brederode, *Vrijheer te* Vianen Dichterl. Werken, X Deel, bl. 37.. Genoegzaam nergens vinden wij dit fraaije gedicht uitgetrokken of aangevoerd, zelfs niet eens hier of daar in de menigvuldige lofschriften op den dichter eene enkele van deszelfs menigvuldige schoonheden vermeld, veel minder ontleed. Wij willen hetzelve hier in zijn geheel doen kennen.

Doorluchte Rijn, mijn zoete droom,
Van waer zal ick u lof toezingen?
Mijn treckende geboortestroom,
Gy komt uit Zwitsersche Alpes springen;
Als hoofdaêr der begaefde Euroop.
De Donau, uw afkeerigh broeder,
Nam oostwaert op zijn' snellen loop,
Gy noortwaert; toen een zelve moeder,
Begort Bevrucht, bezwangerd; men zie wat wij wegens dit gegord (begordeld, *enceinte*)
III Deel, bl. 279 hebben aangeteekend. van regen, ys en sneeuw,
U baerde voor zoo menighe eeuw.

Germanje lagh noch wilt begroeit
Van zijn Hyrcijnsche wilde wouden,
Tot dat het namaels wiert besnoeit,
En door de tucht in toom gehouden.
Ten leste dorst ghy, strijtbre Rijn,
Den Tiber op zijn feest bestoken;
Die voor u neegh, toen Konstantijn,
Van uwen oever opgebroken,
Gingh strijken met den ouden roof
Van Rome en 't Heidensch bygeloof.

Gy naemt het juck van Christus aen.
Men hoorde uw vrolijcke oevers schatren;
En scheent de heilige Jordaen
Te tarten met gedoopte watren.
Het Kristensch Kruis viel uwen rugh
Zoo zwaer niet, als wel eer te dragen
De last van Cezars legerbrugh,
En Drufus, die u dede klagen
Om vijftigh sloten, zwaer van steen,
Gebout langs uwe kanten heen.

Maer uw geloovigh Kristendom
Beproeft wert, als het gout in d' oven,
Toen Attilaes verwoede trom
't Geruisch uws waters quam verdooven,
En verfde met onnozel bloet
En damde uw kil met kuische dooden,
En trapte met een' dronken voet
Op woeste steden, leegh gevloden;
Of brande uw hair af met zijn toorts,
Beklat en druipend van veel moorts.

Gy schreide met een heesche keel
Den hemel aen, om troost verlegen;
Die zond u Karel, 't Rijcksjuweel:
Dees kon d' onveilige oevers veegen
Van onduitsch en baldadigh schuim,
Gelijck uw Konstantjn voorheenen.
Toen kreeght gy uwe randen ruim,
En zamelde uw verstroide steenen,
En zaeght dien helt vol godesvrucht
Zijn' lusthof planten in uw lucht.

O onvermoeide molenaer,
O stedebouwer, schepedrager,

O rijcksgrens, schermheer in gevaer,
Wijnschenker, veerman, oeverknager,
Papieremaker, schaf papier,
Daer ik uw glori op magh schrijven:
Uw water dat ontvonckt mijn vier,
Mijn zinnen in uw wedde drijven,
En speelen als een dartle zwaen,
Verleckert op uw wijngertblaên.

Gy schijnt een aerdtsche regenhoogh,
Gekleet met levendige kleuren,
En tart den hemelschen om hoogh,
Die hierom nijdigh schijnt te treuren.
De blaeuwe en purpre en witte druif
Verciert uw stedekroon en locken,
En muskadelle wijngertkuif;
De vlieten staen met wijngertstocken
Rontom u druipende van 't nat,
En offren elck hun watervat.

Daer is de Main, een pijnberghs zoon,
De Moezel met haer appelvlechten,
De Maes, die met een myterkroon
Om d' eer met onzen Rijn wil vechten,
De Roer, die 't hair met riet vertuit,
De Necker, met een' riem van trossen,
De Lip, gedoft met mosch en kruit
Van overhangende eickeboschen,
En duizent andren min van roem,
Bekranst met loof en korenbloem.

Gy streckt de voeten aen 't geberght,
Daer zich de Zwitsers in bescharmen,
Wanneer men hen om oorlogh verght:
Gy grijpt de Noortzee met uw armen,

Waerin het heldeneilant leit,
Daer Bato zich ter nederzette,
En dat zoo schuw van dienstbaarheit,
Uitheemsche beckeneelen plette,
En deê gevoelen, dat de Rijn
Geschapen was om vry te zijn.

Gy slingert, als de Griecksche slangh,
Uw blaeuwe krullen om de struiken,
En groene bergen, breet en langh,
En zwelleght in zoo veele kruiken
Van stroomen, dat uw lichaem zwelt
Van waterzucht, en parst de planten,
En schuurt zoo menigh vruchtbaer velt,
En knabbelt aen de ruige kanten,
Nu tusschen bergh en krommen bult,
Nu door een dal, met wijn gevult.

Al is in uw eene keel verzant,
Die 't huis te Britten plagh te schaven,
Dat nu verdroncken leit op strant;
De Leck en Yssel doorgegraven
Vergelden dubbel deze schaê,
En leiden u met hooge dijken
In zee; op dat uw onghenaê
De vlacke beemden niet koom' strijken
Met macht van regen, en gewelt
Van sneeu, dat in de zonne smelt.

De heldre en starrelichte vliet,
Die door den hemel vloeit bij duister,
Is d' Italiaensche Padus niet,
Noch ook de Nijl, Egyptens luister;
Neen zeker, 't is de rijke Rijn,
Wiens vischen, met een wuft gewemel,

In 't onbevleckte kristalijn
Van eenen onbetrocken hemel,
Met zilvre schubben zilverklaer
Als starren dolen, hier en daer.

O zuivre en blanke Rijnmeermin,
Die my tot stervens toe kunt kittlen,
Gy helpt veel zielen aen gewin,
En menigh Graef aen eeretittlen,
En landen aen een' hoogen naem.
Hoe menigh heeft u overtogen,
En met uw' rant bepaelt zijn faem?
Hoe dikwijls zaeght gy met uw oogen
Het hooghgeboren Hollantsch bloet,
En voelde in 't water zynen gloet?

Het zy ik dan mijn oogen sla
Op uw bisschoppelijke torens;
Of met een lent van vaerzen ga
Bevlechten uwe zilvre horens;
Of volge uw' wuften ommezwaei;
Of zinge op 't ruisschen van uw baren;
Of huppele op mijn Keulsche kaei;
Of koom door Bazel afgevaren,
Daer gy Erasmus grafsteê kust,
En wenscht het wijs gebeente rust;

Het zy gy 's Keizers vierschaer schaeft
Te Spier, dat zwart van pleiters grimmelt,
Daer Themis grijs en afgeslaeft
Bekommert zit, en 't pleit beschimmelt;
Het zy gy brult in 't Binger loch;
Of Neêrlant drenckt met volle vaten,
En groeien doet van wijngertzogh,
En ydle en zotte zorgen haten;

Uw vocht bestelt mijn veder inckt,
Tot datze in zee met u verdrinckt.

Maer, och! ik schrey mijn oogen uit,
En zal noch in een vliet verkeeren,
Om dat 'er zulk een Hydra spruit
Uit kerckgeschil en haet van Heeren;
Een helsche Hydra, vol vergift,
Die 's Rijns gezonde en zoete boorden
Vergiftigt, en gantsch Duitschlant schift,
En groeit in onverzoenbre moorden.
Een langh gewenscht Verlosser vaegh'
Het Rijck van 's Rijcks vervloeckte plaegh.

Hoe moedigh zal de Rijnsche Leck
Al schuimend bruizen langhs Vianen,
Wen Wolfard, wachter van ons heck,
En d' eere der Nassausche vanen,
Een jonge zoon geboren wort,
In wiens gemoedt de goude zeden
Der overouderen zijn gestort,
En 's Vaders strenge dapperheden;
Een telgh die weder bloeien doe
Den grijzen stam van Brederoê.

De Rijnsche Leck die teere ranck
Daer na met zachter tongh zal lecken,
En vrolijck wiegen zonder dwangk;
Om met haer schaduw te bedecken
De Moeder, die nu met een schaer
Van schoone dochtren dezen zegen
Verbeit, en wenscht om 't blijde jaer,
Gelijck een roozengaert om regen.
De hemel bouw dien vruchtbren hof,
En hellep my aen wiegestof.

Van VONDELS beide gedichten *Aen de Beurs van* Amsterdam Dichterl. Werken, X Deel, bl. 51, 53., schrijven wij met hetzelfde genoegen het laatste af, als een wezenlijk fraai, krachtig en geestig dichtstuk, hetwelk schoonheden van den eersten rang bezit.

O vruchtbare acker, gront van steen,
Die zich, ten oorbaer van 't gemeen,
Laet alle middagen bezaeien
Met koopzaet, eêl en milt van aert,
Dat goude en zilvere oesten baert,
Daer duizenden genot van maeien;

Het gansche jaer is uw saizoen:
En of geen licht verwelkend groen
Uw heiningen en pylers kleede,
Noch teelen die in d' Aemstellucht
Een overkostelijcker vrucht
Dan Atlas boomgaert eertijdts deede:

Want gy hebt weêr en wint te vrient,
En zon en daeu, en wat u dient.
Jupijn daelt met een' gulden regen
In uwen schoot van boven neêr,
En ieder zegen smaekt naer meer.
Wat gy omhelst gedijt tot zegen.

De schellen van uw appels zijn
Van gout, de korlen klaer robijn,
Het loof safier en esmerouden.
Hier rieckt men wat het hart verfraeit,
En van vier winden overwaeit
Door 't water, dat uw stuurmans bouwden.

Der Mooren opperste gezagh
Strijckt voor uw vloten en uw vlagh.
De watergoden duicken onder,
Als gy, van d' een aen d' ander reê,
Het oorloghsonweêr voert op zee,
En volght den blixem, en den donder.

Uw veder, op 't papier gewent,
Vlieght van het een naer 't ander endt
Des aerdtboôms, en beschaduwt d' assen
Des hemelkloots van wederzy.
Zy vlieght de weerelt zelf voorby,
En ziet den dagh vergaen, en wassen.

O achtste weerelts wonderstuck!
Kan slechts uw voet zijn aertsgeluck
En weelde gelijckmoedigh dragen,
Zulck een onwankelbaer gemoedt
Gaet boven al het weereltsch goet:
Want deught kan steên en muren schragen.

Minder goeds en schoons vinden wij in den *Getemden Mars* Dichterl. Werken, X Deel, bl. 64.. Woestheid en winderigheid brengen daarin den geheelen Heidenschen godenhemel in rep en roer; nadat MARS als een dolleman alles op de aarde door moord en brand verwoest heeft, zendt JUPITER zijn' bode MERCURIUS derwaarts, om hem te rug te roepen, en dus een einde te maken aan het woeden en verdelgen;

Maer Mars, och arm! in stede van bedaren,
Verbittert op den oppersten Jupijn,
Schelt d' aerde quyt om Heer van al te zijn,

En rukt te hoop de kracht der oorlogsscharen.
Hy roept -

Ja, hij roept wat ieder losgebroken krankzinnige in de gegeven omstandigheden zou roepen, die, in heldere oogenblikken den *Typhon of Reuzenstrijd* van FOCQUENBROCH gelezen hebbende, zich nu verbeeldde dat hij de aanvoerder der reuzen was; en daar heeft men ook het arme leven gaande:

De hemel stont in enkel vier en gloet.
Het buskruit weeck den blixem niet een' voet.
De berghkortouw versufte voor geen donder.
De hemel kraeckte, en al 't gestarrent schudde,
Gelijck de blaên by buien aen een' boom.
De hemel scheen een wagen zonder toom,
Al 't hemelsch heir een herderlooze kudde.
Neptuin verloor den drytant, die de stranden
En rotsen schudt. De Krijghsgodt wrongh Vulkaen
Den moker uit zijn vuisten, onder 't slaen,
En klonck den staf van stael uit Plutoos handen.
Hy brack de speer van Pallas, ruckte 't wapen,
Meduses hooft, van haeren slincker arm,
En schrickte voor geen slangen, die noch warm
En klam van gift, naer bloet en aders gapen.
Alcides most zijn hantknots nederleggen.
De Wijngodt zagh vast naer zijn Panters om:
En Tritons schulp was by trompet en trom
Te heesch, te schor om vijanden 't ontzeggen.
De gantsche burgh des hemels stont verlegen.
Saturnus maeide al wat naer boven quam,
Tot dat hem Mars de kromme zeissen nam,
En die gebruickte in plaets van zijnen degen.

Toen zagh Jupijn zijn recht in twijfel hangen,
En 's hemels kans aen 't keeren, slagh op slagh.
Zijn vyant had geen ooren tot verdragh,
Noch wou geen wet van hooger hant ontfangen.
Wat raet, Jupijn? -

Ja toch, wat raad, toen het met den opperste der goden er zoo misselijk uitzag! De benaauwde god

- zagh om troost uit allerwegen,

en, als of het zoo wezen wilde,

- uit de lucht van Neêrlant een Godin
In eene wolck verschijnen, meer noch min
Als Venus komt te wagen aengestegen:
Als Pallas door den hemel aen komt strijken.
't Most Pallas zijn, of Venus zelf, of geen
Van beide, of uit haer aengezicht gesneên,
Om twee in een gemengelt te gelijken.

Het was noch PALLAS noch VENUS, maar eigenlijk de vrede, gecostumeerd volgens CESARE RIPA.

Gerustheit schijnt uit haer gezicht te stralen.
d' Olijfkrans, versch gevlochten, deckt het hooft.
Haer aenschijn elck een' blijden dagh belooft,
En troost al wat zijn' adem niet kan halen.
Het wit gewaet, bezaeit met gulde olyven,
Verrijcktze met een' glans van majesteit,
Die hooger draeft dan 's menschen sterflijckheit
Bereickt. Zoo komtze allengs wat nader dryven.
De wagen wort van Nederlantsche Leeuwen,
Zachtmoedigh voortgetrocken door de lucht.
Zy luisteren mack naer haere roede en tucht,
En weten nu van brullen, noch van schreeuwen.
- - - - -

JUPIJN, die natuurlijk CESARE RIPA niet gelezen had, en dus niet wist wie op dezen *wagen* met *Nederlandsche leeuwen* daar *door de lucht* kwam *aandrijven*,

- twijfelt of dit Cibele magh wezen;
Maer z' is te jongk, en voert geen torenkroonn.
't Is Juno niet op haren leeuwentroon,
Noch Ceres, voor wier sikkel slangen vreezen,

doch JUPIJN riep, haar in allen geval toe, zij mogt wezen wie zij wilde:

- - - Ry aen, ry aen, gy Schoone,
Betem nu met een' lonck van uw gezicht
Den barssen Godt, die voor geen blikxems zwicht:
Geen schooner parle aen 't loof van uwe kroone.
Dus nadert zy den Godt der oorelogen;
Die staeckt den storm, als hy dat aenschijn ziet.
Hy ziet zich blint, en kent die Godtheit niet,
Én zuight terwijl de voncken uit haer oogen.
Een luchtje speelt, en zwaeit de blonde locken
Om hals en neck. De minnelijcke mont,
De roode roos, op 't sneeu der wangen, wont
Het hart des Godts, dat walght van al zijn wrocken.
't Geweer ontzijght van zelf zijn ruwe handen.
Zy stijght hierop om laegh, en vleugelt vlugh
En bint hem bei zijn armen op den rugh
Met geen metael, maer zachte Oranje banden.
Zoo drijftze Mars groothartigh voor haer wielen,
En voert hem in triomf heel Neerlant door.

Wij behoeven naauwelijks den wansmaak aan te wijzen van den vorm, waarin dit dichtstuk gegoten is; hij valt van zelven genoeg in het oog, zoowel

als het zonderlinge *kleed* van *tranen, bloed* en *jammerklagten*, hetwelk VONDEL den Heer MICHIEL HINLOPEN wil doen *aantrekken*

> Nu volgh me weder naer Tuskanen,
> En treck met my een kleet van tranen
> En bloet en jammerklaghten aen.
> *Dichterl. Werken*, X Deel, bl. 84.

Bij Sels vindt men, waarschijnlijk op dit voorbeeld, de bleeke rouw

> Gekleed in een gewaad van biggelende traanen.
> *Brieven en Bespiegelingen*, bl. 70.

. In hetzelfde gedicht lezen wij:

> Hier brengt de disch den Vorst om 't leven:
> Hier schuilt een doodshoofd in een toert.

De dichter wil zeggen dat de toert (taart) vergiftigd was (metaphorisch dat er de dood in schuilde); doch een doodshoofd zou eene taart slechts walgelijk, maar geenszins doodelijk maken: de metonymie van *doodshoofd* voor *dood*, is hier dus valsch vernuft; want de oorzaak, die in dit beeld met de uitwerking verwisseld wordt, is *arsenicum* of eenig ander vergift, hetwelk wel overdragtelijk de dood Zoo zeiden ook in dien zin de zonen der profeten tegen ELIZA (II *Kon*. IV, 40.): ‘Man Gods! de dood is in den pot;’ zij konden zoo min zeggen: Er is een doodshoofd in den pot, als Vondel: Er is een doodshoofd in de taart, om vergiftiging der spijze aan te duiden., maar geenszins doodshoofd genoemd kan worden.

Wij kunnen hier geen verslag geven van alle stukken, die men onder VONDELS lierdichten ge-

rangschikt heeft (velen daaronder zeker ten onregte); doch wij moeten echter eenige oogenblikken vertoeven bij het roerend gedicht, getiteld: *Het Christelijk Gedult* Dichterl. Werken, X Deel, bl. 188., hetwelk onder het afschrijven ons hart zoo bemoedigend aanspreekt.

't Gekruist gedult vint nergens steê
Als midden in de woest zee,
Daer zitze en klappertant alleen,
Half naeckt op eenen kouden steen,
Waer op 't verbolgen water barnt.
Het grimmigh onweer, al 't gestarnt
Bedeckend, gunt haer droef gezicht
Niet eene vonck van troostlijck licht;
Of zoo het haer wat klaerheits schenckt,
't Is licht van vier, dat d' ooghen krenckt;
't Zijn wolcken, die van gloet geperst
Den blixem baeren met een' berst.
Een hoop gedroghten, wijt van mont,
Van uit den omgeroerden gront
Omringen de geschockte klip.
Zy ziet een aengevochten schip
Van ver genaken, en wort bly,
Maer och vergeefs, het zeilt voorby.
Zy heeft nochtans hier vrienden in,
Doch flaeuwe harten, koudt van min.
Of roept er een met ernst: legh aen;
Al d' andren vreezen te vergaen,
En schreeuwen om het stijfst: hou af:
Vermy den zerck van 't zoute graf;
Dies 't eenighst dat er overschiet,
Ten troost in afgepijnt verdriet,

Is 't goet geweten, 't eenigh goet
Van 't afgemartelde gemoedt,
Een schat der onderdruckte deught
Die somtijdts traenen schreit van vreught,
En, zonder hulp of troost te zien,
Noch spreeckt: Godts wille moet geschiên.

Als een waardige tegenhanger van dit aandoenlijk schoon gedicht schrijven wij met hetzelfde genoegen het onmiddellijk daarop volgende af, getiteld: *Bede voor het Walen Weeshuis t'* Amsterdam Dichterl. Werken, X Deel, bl. 190..

Och laet uw mededogen straelen
Op dees van elck vergete schaer,
Op 't arme Weeshuis van de Walen,
Wiens last noch aengroeit jaer op jaer,
Wanneer 't ontfanght met open armen
Die arm zijn zonder hunne schult,
De Weeskens, die om noodtdruft kermen;
En voedt hen op met groot gedult
In tucht en eerelijcke zeden.
Wie zietze zonder schreien aen?
Heeft Christus arm voor ons geleden,
Wie kan voorby dees kribben gaen
En stallen, zonder met den Wijzen
Te offeren een luttel gout,
Om 't naeckt en hongrigh kint te spijzen,
Dat in dit Betlehem verkout?
Ay zorght niet, dat de schatten mindren,
Die gy aen Godt op woecker geeft,
Door vreemde en ouderlooze kindren.
Gedenckt dat Godt hun Vader leeft,

Die in uw weldaet wort geprezen
En 't goet dat nimmer zal vergaen.
De zuivre Godsdienst is den Weezen
In hun ellende by te staen.

Het zou ons eenigzins verdrietig vallen, na deze wezenlijk fraaije dichtstukken, weder op eenige minbeduidende en gebrekkelijke uitvloeiselen van Vondels weelderige rijmen te rug te komen; wij stappen te gereeder van de overigen dezer zoogenaamde lierdichten af (waaronder velen ver van lyrisch zijn), omdat de meesten, aan Roomsche heiligen, geestelijken, monniken en nonnen gerigt, weinig verscheidenheid van inhoud opleveren, en doorgaans over dezelfde schijven loopen. De onderwerpen, voor Roomschen zoo min als Protestanten, hoegenaamd geen belang meer hebbende, is het der moeite niet waardig deze gelegenheidsstukjes met een critisch oog te doorloopen. Liever willen wij VONDEL thans als treurspeldichter beschouwen.

In twee opzigten zouden wij VONDEL onbillijk behandelen, wanneer wij namelijk zijne eerste treurspelen, *Pascha*, *Hierusalem verwoest*, enz. wier gebrekkelijkheid hij zelf naderhand erkende, en omtrent wier onwaarde en uitsporigheid, met erkenning van enkele stoute en schoone trekken, alle latere kunstkenners het eens zijn, tot voorwerpen van onze critische beschouwing wilden nemen, en anderdeels zijne treurspelen wilden toetsen aan de later ingevoerde kunstregelen, die VONDEL natuurlijk niet kende. Hij had geene andere voorbeelden

dan de gebrekkelijke en gedrochtelijke dramatische zamenstellingen der rederijkers, de wel eenigzins betere tooneelstukken van HOOFT en COSTER, doch op welken ook nog vrij wat te berispen viel, en de oude classieke tooneeldichters, wier vormen hij dan ook voor zijne latere treurspelen verkoos en bleef behouden, niettegenstaande hij onmogelijk onkundig kon blijven van den Franschen tooneelvorm, door CORNEILLE ingevoerd, en sedert ook door onze beste tooneeldichters aangenomen. Wij zullen, wat VONDELS dramatische eerstelingen betreft, (het *Pascha* hebben wij reeds eenigzins in deszelfs wanschapenheid doen kennen Hiervoor, bl. 53.,) dezelve met stilzwijgen voorbijgaan, en ons tot eenige weinige zijner treurspelen bepalen, die voor de besten gehouden worden, gelijk *Palamedes*, *Gijsbrecht van Aemstel*, *Lucifer*, *Faëton* en eenige anderen, omtrent welken ongetwijfeld eenige omstandigheden zamenliepen, die dezelve meer vermaardheid dan de anderen deden verkrijgen, en daarom meer de opmerkzaamheid tot zich trokken.

En onder dezen worden zeker de *Gijsbrecht van Aemstel* en de *Lucifer* het meest genoemd. Het eerste stuk is het menigvuldigst van allen ten tooneele gevoerd, en heeft, uit hoofde van het onderwerp, een bijzonder belang voor de Amsterdammers; het andere werd en bleef, na twee vertooningen, door den ijver der geestelijken van het tooneel geweerd; en ook dit was welligt tot deszelfs vermaardheid

bevorderlijk, die het en bij berispers en bij loftuiters verkreeg, zoowel als de *Palamedes*, terwijl VONDELS overige tooneelstukken, zoodanige prikkels der nieuwsgierigheid ontberende, allengs in vergetelheid geraakten, en van velen thans naauwelijks de titels meer bekend zijn.

De karakters der handelende personen in den *Lucifer* werden nog weinig jaren geleden door een' verdienstelijk' beoefenaar van onze vaderlandsche dicht- en letterkunde op eene aesthetisch-critische wijze ontleed, en op den voorgrond als eene uitgemaakte waarheid, die niemand tegensprak, gesteld dat, ‘van welk eene zijde men dit stuk ook beschouwe, wij overal schoonheden ontwaren, welke, ieder op zich zelve, elk ander Treurspel tot eene voordeelige aanbeveling zouden verstrekken; doch die hier door het veelomvattend genie van den Dichter met elkander in verband gebragt, dat uitmuntend geheel helpen daarstellen, het welk onze bewondering overwaardig is, en, met het hoogste regt, bij de nieuwe uitgave van VONDELS *Werken*, aan het hoofd van allen is geplaatst Iets, over de karakters der hoofdpersonen in den *Lucifer* van VONDEL, door W.H. WANSINCK, Bz. *Vad. Letteroefen. voor* 1812, Mengelw. bl. 550..’

Of WESTERMAN dit met het ‘hoogste regt’ gedaan heeft, is ons, en waarschijnlijk ook het publiek, tamelijk onverschillig, en wij zullen daaruit niet beweren het ‘hoogste regt’ te hebben, om

den *Lucifer* het eerst van VONDELS treurspelen een weinig van naderbij te beschouwen; gene aan het hoofdplaatsing is slechts de toevallige aanleiding tot deze prioriteit.

Dit treurspel is een voortbrengsel van VONDELS rijpen ouderdom, en kwam in 1654 in het licht. Hetzelve heeft mogelijk zoo veel berispers als bewonderaars gevonden; de eersten, meest geestelijken en lieden van bekrompen denkbeelden, laakten meer den vorm des gedichts, dan wel het gedicht zelve, niet uit een beginsel van zuiveren kunstsmaak of gezonde aesthetiek, maar uit leerstellige vroomheid, die tusschen tooneel en hemelgeesten eene scherpe grenslijn trok, welke het dichterlijk vernuft, naar hun begrip, niet overschrijden mogt; de anderen bleven doorgaans aan de menigvuldige schoonheden van *détail* hangen, die onbetwistbaar in dit stuk voorkomen, en overzagen daardoor zamenhang en geheel; en de vraag bleef lang onbeslist, welke wezenlijke waarde dit veel geruchtmakend treurspel toch wel had in de oogen van den onbevooroordeelden kunstkenner, alzoo niemand zich op goede critische gronden verklaarde waarom hij dit stuk eigenlijk zoo hemelhoog verhief of zoo diep verachtte. Alleen, voor zoo ver wij weten, heeft, onder de geletterden van naam, de oordeelkundige MACQUET eene eenigzins uitvoerige critische beschouwing van den Lucifer geleverd Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, III Deel, bl. 41.; het zoo even gemelde opstel van den Heer WARNSINCK is

eigenlijk slechts eene karakteristiek der handelende personen, en geenszins eene critische waardering des treurspels zelven, die wel in zijn plan niet viel, doch misschien nuttiger geweest ware dan de uitvoerige opgave van deszelfs inhoud, en het breed uitmeten in algemeene uitdrukkingen der verdiensten, die dichtstuk en dichter in zijne oogen hebben. Het spijt ons eenigermate dat de Heer WARNSINCK deze taak voor ons heeft overgelaten; te meer, omdat wij dan welligt zijne stelling, waarmede hij deze karakteristiek der handelende personen besluit, dat VONDEL namelijk ‘in de beoefening der edelste kunst de onveranderlijke voorschriften van het eenig *ware*, *goede* en *schoone* kende en vereerde,’ grondig gestaafd en bewezen zouden zien; de bloote verzekering, behoudens alle achting, die wij den kundigen schrijver toedragen, is ons niet genoeg, omdat het ons voorkomt dat VONDEL, integendeel, die voorschriften *niet* kende en vereerde, omdat hij meermalen op allerlei wijze daartegen zondigde, hetgeen niemand van eenigen smaak, ten zij hij, uit vooringenomenheid niet den Agrippijner, willens de oogen sluite, met eenige mogelijkheid ontgaan kan.

Het verwondert ons waarlijk niet, dat, toen men dit stuk op het tooneel bragt, eenvoudige, naauwgezette, op hunne wijze godsdienstige menschen eene ergernis daaraan namen, en de geestelijken luide hunne stem daartegen verhieven; zij leiden daarmede meer gezond oordeel aan den dag dan zij zelf wisten dat zij bezaten. Eene tooneelvoorstelling

van den hemel, engelen in opstand tegen God, wien zij de heerschappij des heelals betwisten.... welk een denkbeeld voor een eenvoudig, godvruchtig gemoed! voor lieden, die van Hemel, God, Engelen, Duivel, enz. geene andere dan zinnelijke begrippen hebben, en toch niet willen dat deze voorwerpen hun op zulk eene wijze als hier onder het bereik der zinnen gebragt worden! Dan, dit daar gelaten, eene zwarigheid van meer gewigt had VONDEL moeten wederhouden van dit onderwerp in den tooneelvorm te behandelen. Een tooneelstuk (het zinnespel uitgezonderd) moet uit handelende menschen bestaan, en menschelijke daden voorstellen, die door menschelijke hartstogten bestuurd worden; het drama ligt binnen de grenzen der ervaring en spreekt niet alleen tot ons verstand, maar ook tot onze zinnen; andere dichtsoorten spreken enkel tot ons verstand. Handelende dieren, in eene fabel, bij voorbeeld, hebben niets vreemds, niets hinderlijks voor ons, doch een tooneelstuk uit handelende dieren bestaande, gesteld dat de vertooning mogelijk ware, zou onmogelijk behagen, omdat het drama de grenzen der menschelijkheid niet mag overschrijden; en dit geschiedt ook niet eens in de zinnespelen en opera's, in welken altijd gepersonifieerde redenwezens, goden, geesten, spoken, feeën, sylphen, enz. onder menschelijke vormen en volgens menschelijke begrippen handelen. Even zoo moest VONDEL de handelende personen van het onderhavig treurspel in menschen herscheppen en als menschen doen spreken en handelen. Deze herschepping nu moge stout

en nieuw wezen, maar een bewijs van zijn gezond oordeel is zij waarlijk niet, en zoo hij, gelijk de Heer WARNSINCK verzekert, de voorschriften van het *ware*, *goede* en *schoone* kende, althans geen blijk dat hij dezelve hier gevolgd hebbe.

Het komt er hier niet op aan of wij aan het bestaan der engelen gelooven of niet, zoo min als het onderzoek, of zij als boodschappers, gelijk hun naam (Αγγελοι) aanduidt, tusschen hemel en aarde in de kindschheid des menschendoms (of liever des Jodendoms, want in de oude oorkonden der Egyptenaren, Perzen, Hindo's en andere volken worden zij niet vermeld) moeten aangemerkt worden, dan als louter hersenschimmige wezens, waarmede de verrukte verbeelding der oude Hebreeuwsche dichters de geestenwereld bevolkt heeft; dit alles is hier geheel onverschillig. VONDEL verkoos wezens buiten den kring der menschheid tot handelende personen van een treurspel; hij nam dus in het volksbegrip wezens van eene verhevener soort, en plaatste ook het tooneel hunner handeling in den hemel; de daad is eene verijdelde zamenzwering om der Godheid de oppermagt des heelals te betwisten. Stouter, laat ik liever zeggen vermeteler en onzinniger denkbeeld kon er in VONDELS brein niet opkomen dan de behandeling van dit onderwerp. Bij geluk heeft hij de Godheid zelve hier niet ten tooneele gevoerd, gelijk in zijn armzalig *Pascha*, waardoor dit stuk nog aanstootelijker zou geworden zijn; maar het is de vraag nog, of deze bedrijveloosheid, deze lijdelijke toestand van God in

dit hemeloproer, hetwelk door een' enkelen wenk zijner almogendheid te dempen ware geweest Zelfs het denkbeeld aan de *mogelijkheid*, dat onder de bewoners van de gewesten der volmaakte gelukzaligheid een oproer uit dezelfde oorzaken als op de aarde *zou hunnen* ontstaan, vinden wij bijsterzinnig, om niet te zeggen afschuwelijk en godhoonend., niet even hinderlijk en aanstootelijk is in het oog van elken verstandigen Godsvereerder, die zich het ideaal der Godheid onbevatbaar voor alle menschelijke denkvormen voorstelt. ‘De *Lucifer* is, in deszelfs geheele wijze van inkleeding en bewerking, de schepping van den éénigen VONDEL,’ zegt de Heer WARNSINCK; maar niemand twijfelt daaraan, en wij evenmin: waartoe dus deze herinnering? Wij voor ons meenen daarin een' wenk te zien tot blinde bewondering, alsof dat ‘meesterstuk’ niet zonder eene soort van heiligschennis met de fakkel der critiek in de hand van naderbij beschouwd mogt worden; dan zulk een wenk komt bijkans eene halve eeuw te laat; de scherpzinnige MACQUET, de kundige VAN ALPHEN en de geleerde DE BOSCH lieten zich door de beroemde namen van HOOFT, Vondel, ANTONIDES, of HOOGVLIET niet afschrikken om hunne vermaardste dichtstukken vrijmoedig te toetsen en billijk te waarderen, en wij, die sedert de herschepping van onze vaderlandsche dichtkunst, door BILDERDIJK, HELMERS, TOLLENS, LOOTS en den verdienstelijken WARNSINCK zelven, beleefd hebben, nog veel minder.

Slaan wij een oog op de handelende personen van

van den *Lucifer*, dan vinden wij al ras in deze engelen dichterlijk gepersonifieerde natuurkrachten en zedelijke hoedanigheden, die VONDEL niet zelf uitgedacht, maar reeds met hare zinrijke Hebreeuwsche, Chaldeeuwsche, Grieksche en Latijnsche benamingen bij de oude dichters voorhanden vond. Zoo beteekent reeds de naam van zijne hoofdpersonaadje, LUCIFER, lichtdrager, lichtbrenger (*lucem ferens*); VIRGILIUS en OVIDIUS geven deze benaming aan de morgenster; deze naam komt ons geheel strijdig voor met zijne onderneming, eene zamenzweering tegen de Goddelijke oppermagt, hetgeen, als een werk der duisternis, hem voegzamer den naam van LUCIFUGUS, lichtschuwer (*lucem fugiens*), zou doen dragen. BELZEBUB, eigenlijk BÉELZEBUB, beteekenende vliegengod of koning der vliegen, was de naam des afgods te *Ekron*, dien men II *Kon*. I. leert kennen, en *Luk*. XI. 15 als overste der duivelen wedervindt. BELIAL beteekent verdorven, snood (*perversus*); Belialskinderen komen *Regter*. XIX. 22, en Belialsman *Nahum* I. 11, 15 voor. APOLLION beteekent in het Grieksch uitroeijer, verdelger, verwoester; hij is volgens *Openb*. IX. 11 dezelfde die in het Hebreeuwsch ABADON heet, en in die taal ook hetzelfde beteekent. Deze drie allegorische wezens, wier historisch bestaan eerst in het tijdvak der koningrijken van *Juda* en *Israël* valt, zijn reeds hoofden van LUCIFERS aanhangers (door VONDEL wonderlijk genoeg Luiciferisten genoemd) ten tijde van ADAM en EVA, en dus lang vóór zij zedelijk'

bestonden; dit anachronismus is hier even hinderlijk als in eene handeling tusschen werkelijk historische personen. Men wil deze wezens wel als goed geschapen en naderhand afgevallen doen voorkomen, maar al stemmen wij dit toe, dan vatten wij toch niet duidelijk hoe in een' staat der regtheid een vliegenafgod, een verdorvene (*perversus*) en een verdelger, als in die hoedanigheden geschapen, kunnen voorkomen; immers moesten zij deze karakteriserende namen eerst na hunnen val verkrijgen: niemand toch wordt een moordenaar of dief genoemd vóór hij een' moord of diefstal gepleegd heeft.

Tegenover deze vier kwade engelen staan vier goeden, die de zaak van God tegen deze wederspannigen verdedigen (het denkbeeld dat God zelf bedrijveloos blijft, en zijne zaak door anderen *laat* verdedigen, is zoo grof zinnelijk en terugstootend, dat het ieder ergeren moet, die zich een gezond begrip van God en almagt vormt VONDEL moet dit zelf gevoeld hebben, toen hij APOLLION en LUCIFER dus liet redekavelen:

APOLLION.
Van wien, of hoe, of waer dien aenslagh aengevangen?
Het overpeinzen quetst alree Godts majesteit.

LUCIFER.
Men hou haer ongequetst, en stappe met beleit
Die steile steilten op, en noit gebaende rotsen.
Beleit en moet verwint en durf gevaren trotsen.

APOLLION.
Geene Almaght, noch haer kroon: men koomze niet te na,
Ten zy men leeren wil met naberou te spa.

LUCIFER.
Laet d'Almaght rusten, enz.
Dichterl. Werken, I Deel, bl. 26.

.) Deze vier engelen, of, zoo men wil, aartsengelen, voeren insgelijks allegorische en karakteristieke namen; de naam van hem, die hier als ‘Gods geheimenis-

tolk' voorkomt, GABRIEL, beteekent man Gods of sterkte Gods; hij werd aan DANIËL gezonden om hem een gezigt te verklaren (*Dan*. VIII, 16), vervolgens aan den Priester ZACHARIAS en MARIA, om de geboorte van JOANNES en JEZUS aan te kondigen (*Luk*. I.). De naam van den 'Veldheer,' MICHAËL, beteekent wie is gelijk God? ook nederigheid of armoede Gods, die van zijn' 'Schildknaap', URIËL, vuur Gods, of licht Gods, en die van den 'Beschermengel,' RAPHAËL, artsenij Gods Hij zegt ook tegen LUCIFER:

> Ick koom, met medecijne
> En balzem van gena, gesteegen uit den schoot
> Der Godtheit.
> *Dichterl. Werken*, I Deel, bl. 64.

; de beide laatsten zijn historische personen uit de oude joodsche geschiedenis, en komen in de Heilige Schriften niet voor als engelen of geesten, maar wel als zoodanig in de litaniën van sommige Roomsche gebedenboeken. Wijders heeft ieder viertal zijn' aanhang, verdeeld in een' Rei van Engelen en dien van Luiciferisten.

Thans kennen wij de handelende personen van dit zonderlinge bovenaardsche treurspel, die VONDEL natuurlijk in de *gedaante* van menschen, (en wel

van gevleugelde menschen, naar aanleiding van de Cherubim der oude Joden) ten toneele gevoerd heeft, omdat hij de wezenlijke gedaante der engelen zoo min kende als wij die kennen. ‘Wij weten zoo weinig van de handelingen dezer hoogere wezens, dat wij dezelve in hunne ware gedaante niet kunnen voordragen. Wij moeten dezelven in Menschen herscheppen, hen met menschelijke hartstogten afmalen, menschelijke verrigtingen laten uitvoeren MACQUET, t.a. pl. bl. 43.,’ en dit heeft Vondel dan ook gedaan. Hoogmoed, nijd, afgunst, haat, gramschap, veinzerij zijn aan den eenen, medelijden, deelneming, dienstijver aan den anderen kant werkzaam, even als in een gewoon aardsch treurspel, waarin eene verijdelde staatsomwenteling behandeld wordt. Deze hemelsche personen zijn dus in alle opzigten, wat hunne karakters en handelingen betreft, gewone menschen, door menschelijke hartstogten gedreven, menschelijke waardigheden en militaire rangen bekleedende en menschelijke daden verrigtende Zoo zijn zij stedehouder, veldheer, veldmaarschalk, kornellen, schildknaap, soldaten, enz. en spreken in den hemel van plakkaat, wapenhuis, regementen, ridderschap en troepen, die, even als op de aarde, gewapend zijn met harnas, helm, schild, rondas, heirbijl, knods, hellebaard, sabel, speer en dolk; zij voeren hunne vanen, standert en banier, worden aangevoerd met trommels en trompetten, en maken gebruik van geschut en stormgevaarten, zelfs van eene hemelsche kortou. Dergelijke onzinnigheid moet van VONDEL zijn, om fraai te heeten.; zij hebben eigenlijk niets van engelen dan den naam, en het onderwerp des treurspels is

genoegzaam de historie van den opstand van PUGATSCHEFF en honderd andere rebellen, op eene

grof zinnelijke wijze in den hemel verplaatst. Dat VONDEL de karakters zijner personaadjen meesterlijk geschilderd en hunne onderscheiden hartstogten krachtig in werking gebragt heeft, zal niemand betwisten, men heeft dit lang reeds opgemerkt vóór de Heer WARNSINCK dit in eene breede verhandeling ontwikkelde. Met VONDEL hemelhoog te prijzen en te zeggen ‘dat zijn rijk vernuft hier bij uitnemendheid onzen lof verdient,’ is de groote vraag, die het gezond oordeel bij de lezing van dit treurspel nooit uit het oog verliest, of deze meesterlijk geschilderde karakters en deze menschelijke hartstogten voegzaam zijn voor engelen, voor hooger, voor hemelsche wezens, nog in geenen deele beslist, en wij zullen de beslissing zoo min wagen als de Heer WARNSINCK, die VONDELS handelwijze gemakkelijk had kunnen verdedigen met het voorbeeld van HOMERUS; doch VONDEL geloofde zoo min aan den *Olympus* als de Heer WARNSINCK en wij er aan gelooven, die geheel andere denkbeelden hebben aangaande het bovenzinnelijke en hemelsche dan hetgeen de menschelijke vormen der oude Grieksche mythologie ons daaromtrent aan de hand geven, om een' opstand en val der engelen ons op dezelfde wijze te vertegenwoordigen als, bij voorbeeld, den reuzenstrijd tegen het godendom bij OVIDIUS.

Deze engelen, of liever deze hemelmenschen, zijn, gelijk wij gezien hebben, in twee partijen

verdeeld; al wat zij verrigten is zeer aardsch en zinnelijk, en hunne gesprekken onderscheiden zich in niets van die der aardsche menschen; zij zeggen elkander zelfs de onnoozelste eeuwige waarheden; gelijk, bij voorbeeld:

> Wat ree gewonnen is, behoeft men niet te winnen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 31..

-

> Zoo zien wy tegens 't lichtst het zwaerste zwaerderwegen Ibid. bl. 40..

-

> Het stuck ontdecken, is den handel gladt bederven Ibid. bl. 46..

Zoo ergens, dan kwam hier de ‘hemelval’ te pas, dien VONDEL wil dat een dichter zal spreken, en dus ook zijne ingevoerde personen; doch wij twijfelen zeer of men dien fraai klinkenden naam aan gemeene platheden zal willen geven, als, bij voorbeeld, de volgende uitdrukkingen:

> Een ieder zit in druck gedompelt *over d'ooren* Ibid. bl. 59..

-

> Hy gaf Godts ooghmerck u oock scherp genoegh te *ruicken* Ibid. bl. 23..

-

> Laet kraecken al wat wil: *het moet er nu op staen* Ibid. bl. 28..

en nogmaals:

> Het gelt Godts eer alleen: *het moet er nu op staen* VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 60..

-

> - - dies moet - -
> - - ghy, met kracht en *zonder om te kycken*,
> Dien standert en mijn star verdadigen Ibid. bl. 62..

-

> Men *stroie wat men wil* den hemel door Ibid. bl. 65..

-

> - - wat ziet men al *grimassen*
> *In Engletronien* Ibid. bl. 83..

Voorwaar een schoone engelenstijl! Hooggeprezen VONDEL! al ergerde uw *Lucifer* mij minder,

> Gij zoudt, door uwe tael, me een' walg er van doen krijgen STRICK VAN LINSCHOTEN, Gedichten, bl. 160..

Deze ellendige straattaal steekt des te ongunstiger af bij de wezenlijk fraaije en edele verzen, die door dezelve in hunne uitwerking benadeeld worden. Dit blijkt al dadelijk in het begin, waar BELIAL het vliegen van APOLLION dus fraai beschrijft:

> Hy steigert steil, van kreits in kreits, op ons gezicht.
> Hy streeft den wint voorby, en laet een spoor van licht

En glanssen achter zich Waarschijnlijk van OVIDIUS ontleend:

> - *Luna volat altius illa*
> *Flammiserumque trahens spatioso limite crinem*.
> Metamorph. XV, 847.

waer zijn gezwinde wiecken
De wolcken breecken. *Hy begint ons lucht te riecken* VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 4.,

en wij beginnen - om dezen stoplap hartelijk te lagchen.

Dat VONDEL zich deftig en edel kon uitdrukken, behoeft niemand in twijfel te trekken; geen onvermogen, maar gebrek aan smaak is oorzaak van zoo vele platte, gemeene en wanschikkelijke verzen, als wij er eenigen hebben aangehaald. De volgenden zijn een bewijs dat hij den deftigen en edelen stijl, waarin het geheele stuk had behooren geschreven te worden, volkomen meester was; men oordeele:

De hooghste Goetheit, uit wiens boezem alles vloeit
Wat goet, wat heiligh is; die nimmer wort vermoeit
Door 't weldoen, noch verarmt van haer genadeschatten,
Tot noch met geen begrijp van schepselen te vatten,
Dees Goetheit schiep den mensch haer eigen beelt gelijck Ibid. bl. 9..

-

Een eeuw beneden is omhoogh een oogenblick Ibid. bl. 37..

Het moeit ons dat zulke edele verzen slechts schaars in dit stuk, en dan nog in zulk gemeen gezelschap worden aangetroffen.

De ontknooping van dit stuk, hetwelk, strikt genomen, eigenlijk geen knoop heeft, en slechts eene geregeld afloopende daad, zonder incidenten, in zamenspraken voorstelt, de ontknooping nogthans, zoo men wil, is de val van LUCIFER, waarmede de opstand gedempt en het stuk uit is, gelijk VONDEL hetzelve ook waarschijnlijk geëindigd had met deze epilogische regels:

> Zoo moet het gaen, die Godt en zijnen stoel bestrijden,
> Den mensch, naer 't hemelsch beeldt geschapen, 't licht benijden VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 85..

Maar het zij dat VONDEL de daad van zijn stuk te eenvormig en te schraal gevonden heeft, of dat hij begreep zijn' lezer en aanschouwer eens op eene geheel ongewone wijze te verrassen, hij hechtte er nog eene soort van appendix aan, die in ons oog het geheele stuk bederft, en de overwinning der engelen, zoo niet nutteloos maakt, ten minste veel van derzelver luister beneemt; wonderlijk immers luidt het, wanneer op het oogenblik dat men het vallen des gordijns verwacht, GABRIEL op het tooneel terug komt en met veel misbaar jammert:

> Helaes, helaes, helaes, hoe is de kans gekeert!
> Wat viert men hier? 't Is nu vergeefs getriomfeert VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 85..

Hij verhaalt hierop hoe LUCIFER zijne nederlaag gewroken en ADAM (den twistappel onder de engelen en de aanleidende oorzaak van den opstand

in den hemel) ten val gebragt heeft, zeggende met het pathos van een' kaaiwerker:

Hy leit er toe VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 86..

Zoodat LUCIFER eigenlijk triomfeert, ondanks zijne nederlaag, en de overwinnaars elkander met lange gezigten aanzien, die dezen trek van den wreveligen LUCIFER zeker niet verwacht hadden. Wij zullen op dit ongelukkig bijlapsel niet langer staan blijven, hetwelk de goede smaak, het zij men gunstig of ongunstig over den *Lucifer* denke, als een onnutte staart, altoos der afknotting waardig oordeelen zal. Hetzelve had mogelijk voegzamer tot een voorspel kunnen dienen van den *Adam in Ballingschap*, die ook in WESTERMANS uitgave onmiddellijk op den *Lucifer* volgt, welke beide stukken dit *hors d'oeuvre* daarin toevallig tot een geheel aaneenschakelt. Men weet dat de *Adam* eene zakelijke vertaling is van DE GROOTS *Adamus Exul*, waaruit men wil dat MILTON zijn *Verloren Paradijs* ontleend heeft. Het oorspronkelijke heeft zoowel als de vertaling enkele gelukkige regels. Dit is al wat wij van beiden verkiezen te zeggen.

Veel goeds zouden wij nog kunnen zeggen van de reijen, in den *Lucifer*, gelijk in alle overige treurspelen van VONDEL, voorkomende, doch dan zouden wij grootendeels de Heeren SIEGENBEEK, DE VRIES en anderen moeten naschrijven, in wier oordeel, wat deze reijen betreft, onafhankelijk van

de stukken, waartoe zij behooren Zelfs de reijen in het planloos *Hierusalem verwoest* kan men fraai noemen; doch de reijen zijn bij EURIPIDES en SOPHOCLES geenzins de hoofdzaak van een treurspel; bij VONDEL wel. De Heer DE VRIES heeft nog voor weinig jaren eene Bloemlezing uit de reijen van VONDELS treurspelen in het licht gegeven., wij kunnen berusten: waarom wij niet noodig oordeelen bij deze tragische lierzangen Gelijk VONDELS paskwillen *hekeldichten*, heeten ook zijne treurspelreijen lierzangen, niet alleen bij den grooten hoop, waar de eene den anderen napraat, maar zelfs bij geleerden, die men vooronderstellen moet dat bij JUVENALIS en HORATIUS gezien hebben hoe satyren en oden er uitzien, en niet ligt op den inval zouden komen om, bij voorbeeld, de reijen uit SENECA'S treurspelen lierzangen te noemen, van welke VONDEL toch veel in de zijnen heeft overgenomen. langer stil te staan, maar den meer algemeen bekenden *Gijsbrecht van Aemstel* tot een onderwerp van onze critische beschouwing nemen.

Men weet dat de Amsterdamsche schouwburg in 1637 met dit treurspel is ingewijd, hetwelk sedert jaarlijks, omstreeks Kerstijd, tot heden toe, en dus bijkans twee eeuwen lang, ten tooneele gevoerd is geworden.

Het onderwerp heeft een historisch voorkomen, ook berust hetzelve op eene historische daadzaak; doch dezelve is zoodanig misvormd en verhaspeld, dat het geheele treurspel niets dan eene loutere fictie is, die het onkundig publiek omtrent de vroegere geschiedenis van *Amsterdam* in eene grove dwaling brengt.

De verwoesting van *Amsterdam*, of liever van het slot van GIJSBRECHT VAN AMSTEL, door de Kennemers had plaats in 1204, omdat GIJSBRECHT de gravinne ADA en haren gemaal LODEWIJK VAN LOON bescherming verleend had tegen de geweldenarij van haren oom WILLEM. - VONDEL doet deze verwoesting door de Kennemers voorkomen als eene wraakoefening over den moord van Graaf FLORIS V, die in 1296 voorviel, en waaraan een andere GIJSBRECHT VAN AMSTEL medeschuldig was, die het lijf door de vlugt bergde en waarschijnlijk zijne stad nimmer wedergezien heeft, die ook geenszins ten tweede male door de Kennemers verdelgd, maar in 1300 door Graaf JAN II met GIJSBRECHTS overige bezittingen verbeurd verklaard en opgedragen werd aan GUY VAN HENEGOUWEN. Dit zij genoeg ter aanduiding der historische valschheid des onderwerps; de Heer KONING heeft op eene scherpzinnige wijze dit breeder uit elkander gezet Redevoering over VONDELS treurspel *Gijsbrecht van Aemstel*, in het *Apollineum*, I Deel, bl. 1. dan hier noodig is. In de zamenbinding der *détails* vereenigt VONDEL bijzonderheden en personen uit de dertiende en zeventiende op één punt in de veertiende eeuw. De tooneeldichter heeft zeker vrijheid om sommige gebeurtenissen of omstandigheden naar vereisch van tijd en plaats te verschikken, dit heeft in meest alle treurspelen plaats; maar hij moet de waarschijnlijkheid niet uit het oog verliezen, en geene volstrekte onmogelijkheden

waarschijnlijk willen maken. In het onderhavige treurspel van VONDEL treden personaadjen gelijktijdig op, die reeds lang dood of nog niet geboren zijn, en worden gebouwen vernield, die nog niet eens bestonden; zelfs de beurs, die eerst drie honderd jaren daarna bij VONDELS leeftijd gebouwd is. Al deze grove anachronismen, hinderlijk in den hoogsten graad reeds voor elk, die slechts oppervlakkig de vroegere geschiedenis van *Amsterdam* kent, worden volgendermate door MACQUET vergoêlijkt: 'De dichter heeft door eene poëtische vrijheid, die hem NB. niemant van goeden smaek zal betwisten, het aenzien en de grootheid der stad *Amsterdam* vermeerderd, omtrent in dien staet als het was toen hij schreef Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, III Deel, bl. 5..' Honderden met hem spreken op dezelfde wijze dus de taal der blinde vooringenomenheid met dit stuk Deze blinde vooringenomenheid heeft zelfs plaats bij lieden, die anders geheel niet blind zijn voor de gebreken van dit stuk; onder de lateren besluit de Heer BARBAZ (*Amst. Schouwt*. I Deel, No. 1.) na dezelve zeer wel opgemerkt en vinnig berispt te hebben, met dit waarlijk wel zeer zonderling *corollarium*: 'Het is mijn gevoelen dat de *Gijsbrecht Van Aemstel* een *zeer gebrekkig* treurspel, maar een *zeer uitmuntend* dichtstuk is, dat, als een gedenkstuk van een' onzer grootste dichters, hoogst waardig is, in weêrwil van alle smaakverwisseling, voor altoos op ons tooneel te blijven bestaan, en jaarlijks met geestdrift te worden gespeeld en aanschouwd.' Tot zulk eene valsche redekaveling worden de meeste lofprijzers van VONDELS arbeid door hunne blinde vooringenomenheid daarmede verleid. Een dichtstuk immers kan niet bestaan dan door de soort, en derhalve niet dan *in genere* gebrekkig of uitmuntend, slecht of middelmatig zijn; zoo min als een gebrekkelijk epigram, bijschrift of klinkdicht tevens een uitmuntend dichtstuk (als geheel genomen) zijn kan, even zoo min is een gebrekkige lierzang, heldendicht of tooneelspel ooit een uitmuntend dichtstuk; het kan (*objective*) ten hoogste uitmuntende deelen hebben, maar daarom maakt het (*subjective*) nog geen uitmuntend geheel uit; het is alleen in de soort dat eenig dichtstuk (*positive*) uitmuntend is of niet is. De Heer BARBAZ had zich door omkeering der praedicaten slechts een *zeer uitmuntend* treurspel als *zeer gebrekkelijk* tragisch dichtstuk tevens behoeven voor te stellen, om het oncritische van zijne critiek te gevoelen.,

hetwelk, onbevoordeeld beschouwd, onder al de treurspelen van VONDEL misschien de minste kunstwaarde heeft.

De bijzonderheden dezer ingebeelde verwoesting van *Amsterdam* zijn voornamelijk ontleend uit het tweede boek der *Aeneis*. De oordeelkundige De Bosch heeft de plaatsen opgegeven en aangewezen Verhandelingen van TEYLERS Tweede Genootschap, II Stuk, bl. 229.. Dit boek behelst het verhaal der verwoesting van *Troje*. VONDEL heeft verscheiden der daarin voorkomende handelende Grieken en Trojanen, even als in zijn' *Palamedes*, tot Nederlanders gemaakt, blijkens deze lijst, getrokken uit het *Voorspel aen Schout, Burghermeesters en Wethouders van* Amsterdam:

ENEAS - GIJSBRECHT VAN AEMSTEL.
SINON - VOSMEER.
CREUSA - BADELOCH.

PRIAMUS - GOZEWIJN VAN AMSTEL.
ULYSSES - de helsche en goddelooze Vries.
HELENA - MACHTELD VAN VELZEN.
PANTHUS - Proost WILLEM.
ASCANIUS - VEENERIK.
PYRRHUS - WITTE VAN HAAMSTEDE.

De overige personaadjen geeft hij niet op, doch men herkent ze gemakkelijk bij VIRGILIUS. Sommigen dezer personaadjen zijn bekend in onze vaderlandsche geschiedenis, gelijk GIJSBRECHT en ARENT (eigenlijk ARNOLD) en GOZEWIJN VAN AMSTEL, WITTE VAN HAAMSTEDE Deze was een natuurlijke zoon van Graaf FLORIS V, en een wakker krijgsheld, die den Hollanderen voortreffelijke diensten bewees in den oorlog tegen GUY, Graaf van *Vlaanderen*, onder de Hollandsche Graven JAN II en WILLEM III. Hij had geenszins dat wreed en afschuwelijk karakter, in hetwelk VONDEL hem in het verhaal van den Bode doet voorkomen., KLAAS VAN KYTEN en eenige anderen; de overigen, gelijk BADELOCH De eigenlijke naam der echtgenoote van dien GIJSBRECHT, welken VONDEL hier ten tooneele voert, was BAARTE, door hare dappere verdediging van het slot te *IJsselstein* in 1298 genoegzaam bekend., VOSMEER, WILLEBORD (eigenlijk WILLIBRORD), WILLEM VAN EGMOND, DIEDERICK VAN HAARLEM, KLARIS VAN VELZEN en GIJSBRECHTS beide kinderen VEENERIK en ADELGUND De eerste komt hier als een kind voor, ‘d'onnoosle VEENERIK;’ GIJSBRECHT had ondertusschen geen anderen zoon dan JAN, die in 1304 en dus ten tijde der vooronderstelde verovering van *Amsterdam* reeds volwassen was, en in zijns vaders afzijn diens bezittingen aan het hoofd eener gewapende bende tegen de aanvallen zijner vijanden verdedigde. GIJSBRECHTS dochter heette ELIZABETH en was eene non. zijn verdicht.

De daad op zich zelve is een louter verdichtsel, gegrond op eene strooperij der Kennemers in 1204 en dus juist honderd jaren vroeger voorgevallen. In 1304 zwierf GIJSBRECHT in ballingschap, en was dus bij het gebeurde met zijne stad niet eens tegenwoordig; het was zijn zoon JAN, die in dat jaar zijn vaderlijk erf voor de overmagt zijner vijanden moest verlaten. ARENT (ARNOLD) is ook niet in 1304 bij het verdedigen van *Amsterdam* gesneuveld; hij was reeds in 1291 gestorven. GOZEWIJN VAN AMSTEL was van 1249 tot 1251 Bisschop van *Utrecht*, doch moest toen den zetel ruimen voor HENRIK VAN VIANDEN, en stierf te *Keulen* in 1267: hij kon dus niet in 1304 op eene deerlijke wijze vermoord worden in het Klarissenklooster te *Amsterdam*, hetwelk eerst ruim honderd jaren daarna gesticht werd Te weten het eerste in de *Nes*, na de hervorming tot woonhuizen verbouwd; het tweede op den*Heiligen Weg* werd eerst in 1496 aangelegd en naderhand in een tucht- of rasphuis veranderd.. De historische grondslag van dit stuk is derhalve klaarblijkelijk valsch en nietig, en zelfs, uit hoofde der menigvuldige grove anachronismen, in den hoogsten graad ongerijmd; het is bijkans ongeloofelijk dat zulk een misselijk zamenweefsel van onwaarheden en onmogelijkheden, gedurende twee eeuwen zulk eene levendige

belangstelling heeft kunnen inboezemen, dat men, zelfs bij het aanwijzen der grofste gebreken, altijd met de uiterste behoedzaamheid, ja met eene soort van eerbied van hetzelve sprak. Wij weten sints jaren bij ondervinding dat een groot gedeelte der Amsterdammeren in het denkbeeld verkeert dat VONDEL in dit stuk eene ware gebeurtenis heeft voorgesteld, en alle bijzonderheden daarbij werkelijk hebben plaats gehad. WAGENAAR ging dit vooroordeel met goede bewijsgronden te keer, doch voegde huiverende er bij: 'Al dit zy egter niet gezeid, om de waarde van zyn *schoon tooneelstuk* te verkleinen; maar alleen om min opmerkende te binnen te brengen dat men de waarheid der geschiedenissen uit andere bronnen scheppen moet Amsterdam, fol. I St. bl. 96..' De Heer KONING deed insgelijks een naauwkeurig onderzoek naar de waarheid van den historischen grondslag; doch ook 'zonder echter de waarde van dat *uitmuntend dichtstuk* in eenigen opzigte te verminderen, of den roem van deszelfs boven allen lof verheven vervaardiger te verdonkeren Apollineum, II Deel, bl. 4..' Sprak men reeds met zoo veel omzigtigheid en *reserve* van de historische stof van dit tooneelstuk, die blijkbaar zoo in het oogvallend verknoeid en misvormd is, nog meer deed men dit met betrekking tot de poëtische behandeling; wij hebben gezien dat de Heer BARBAZ, erkennende dat de *Gijsbrecht van Aemstel*

een zeer gebrekkig treurspel is, hetzelve niettemin een zeer uitmuntend dichtstuk noemt. Nog voor weinig jaren getuigden zekere zich niet weinig gezags aanmatigende anonyme tooneelrecensenten aangaande den *Gijsbrecht*: ‘Hoe dikwerf wij dit treurspel aanschouwen, iedere keer ontdekken wij in hetzelve nieuwe schoonheden, en bewonderen die krachtige schildering der karakters, die vreesselijke barning der hartstogten van schrik en medelijden, woelende als de baren der zee, door stormen beroerd, die onuitputbare rijkheid der verhalen, verhoogd door de schitterendste beelden, en altijd in verhevenheid klimmende; die stoutheid en liefelijkheid van toon naar den eisch des onderwerps De Tooneelkijker, II Deel, bl. 231..’ Deze zwellende lofspraak, ten hoogste op enkele *détails* van dit stuk toepasselijk, is slechts de naklank van hetgeen reeds zoo velen, vóór deze heeren, uit bewonderende vooringenomenheid gezegd hebben, maar geenszins de taal der gezonde critiek, die al dit fraais veelal misplaatst of in het kwaad gezelschap der grofste gebreken en plompste gemeenheden zal aantreffen; om één' blinkenden regel ziet men bij VONDEL honderden triviale regels voorbij. ‘Wij erkennen echter,’ zeggen deze zelfde heeren (en het is bijkans een wonder dat zij, bij hunne stikziende vooringenomenheid met hunnen poëtischen afgod, dit erkennen) ‘dat er eenige *kleine* (!) misvattingen in het meesterstuk bestaan; doch

die feilen zijn tiendubbe uitgewischt door de tallooze schoonheden, waarvan het dichtjuweel glinstert De Tooneelkijker, I Deel, bl. 211..' Misschien doet die glinstering de feilen in sommiger oogen *klein* voorkomen, maar uitgewischt, *tiendubbel* uitgewischt, worden zij zoo min als de lelijkheid eener mismaakte vrouw door het oppronken met diamanten uitgewischt wordt; bij sommigen trekken deze de aandacht van hare lelijkheid af, bij anderen doen zij dezelve des te sterker uitkomen: even zoo is het met de poëtische diamanten, waarmede *Gijsbrecht van Aemstel* rijkelijk genoeg versierd is, en waaronder ook nog wel een valsch steentje loopt, dat het oog des kenners niet ontsnapt.

Thans zullen wij het stuk critisch doorloopen en bij sommige *détails* een oogenblik vertoeven. Het spreekt van zelven dat wij ons hierbij geenszins van den verminkten en verknoeiden druk zullen bedienen, volgens welken het stuk op den Amsterdamschen schouwburg vertoond wordt Genoegzaam alle jaren verknoeit en verandert men aan dit stuk op de willekeurigste en smakeloosste wijze. Het is inderdaad curieux een' ouden echten druk van hetzelve mede naar den schouwburg te nemen, om daarmede te vergelijken hetgeen op het tooneel uitgesproken wordt en de geheele versristen op te merken, die men weglaat., maar daartoe een' der eerste onvervalschte drukken zullen bezigen en de plaatsen daaruit in WESTERMANS uitgave aanwijzen.

De voorstelling, inwikkeling en ontknooping, als-

mede de geheele handeling, naar het voorbeeld der ouden ingerigt zijnde, begint het stuk ook met eene voorafspraak of *prologus*, waarin de *expositie* door den held zelven buiten de poort aan eenige soldaten gedaan wordt. GIJSBRECHT, uit zijne ballingschap te rug gekeerd, doet zijn volk daarin een naauwkeurig verslag van den tegenwoordigen toestand der zaken en zijn vorig wedervaren. Deze voorafspraak (derzelver ongepastheid volgens onze tegenwoordige tooneelpractijk en vervelende langwijligheid daargelaten) wordt door eenigen op zich zelve een meesterstuk van kunst geacht De Tooneelkijker, II Deel, bl. 234., anderen berispen het kunstige, het weelderige der gelijkenissen en overdragten en het omslagtige in de zelve J. MACQUET, Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, III Deel, bl. 6.. De toon van deze alleenspraak is mannelijk, deftig, zonder tot gezwollenheid of platheid te vervallen. Ook zonder leenspreuken of dichterlijk tooisel zijn onder anderen de volgende verzen zoo krachtig als behagelijk:

> Verblinde menschen, zeght,
> Indien geen wrock en wraeck uw ooghen dus verblindden,
> Zoudt ghy niet stofs genoegh tot Aemstels onschult vinden?
> Hoe zocht men hem van outs te maecken tot een slaef!
> Wat leedt hy niet al leets van Bisschop en van Graef!
> Men wou zijn loflijck bloet in 't bisdom niet gedooghen,
> d'Artsbisschop aen den Rijn kon met zijn nijdighe ooghen
> Niet aenzien ons geluck, gaf Gozewijn de schop,
> En zette zijnen neef den hooghen myter op.

Wy streeden om den staf, tot datze my en Woerden,
Aen weêrzy van zijn paert, tot een triomfe voerden
In Uitrecht, met veel smaets, van ieder aenghehoort.
Men heeft my 't Vrelantsch slot ontweldight, hem Montfoort.
'k Beken het slot was my met voorwaerde opghedraeghen;
Maer nerghens om gebouwt dan om mijn lant te plaeghen,
'k Heb 's Graven vanghenis wel zeven jaeren langh
Bezuurt Hieruit blijkt, gelijk wij straks bl. 155 aanmerkten, dat het stuk in 1304 speelt.,
en Zwaenenburgh noch afghestaen door dwangh,
Mijn erf in leen verkeert, en manschap moeten zweeren;
Daer ick eerst Godt alleen, en anders geene heeren
Oit kende in mijn gebiet, noch rekeninghe gaf Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 187..

Deze regels zijn bij uitnemendheid geschikt om belang in den genen te doen stellen die ze uitspreekt.

Hierop neemt de handeling een begin met de komst van den Vader (Prior) van het Karthuizer klooster. Dadelijk bij zijne verschijning verandert reeds, als wij het zoo noemen mogen, de tragische physiognomie van het stuk, hetwelk een geheel middeneeuwsch triviaal voorkomen krijgt, zoodra hij op den monnikentoon van dien tijd begint te spreken:

Mijn welgeboren heer, de zoete Jesus zy
Met u en uwe stadt, en sta u eeuwigh by
In allerhande noot. De broeders van onze orden,
En ick, zijn zoo verblijt, als of we levent worden
Getrocken in den troon van Godts volmaeckte vreught.
Ons klooster zinght, en klinght, en is niet meer verheught

Op 't allerhooghste feest en heiligh jaergetije,
Geviert van al de kerck, ter eere van Marije,
De zuivre moedermaeght, en Christus, haeren zoon,
Die ons verloste aen 't kruis, en droegh een doorne kroon,
Als nu om uwent wil, die van de wreede plaegen
Des goddeloozen krijghs verlost zijt en ontslaegen,
Nu al uw vyanden verbaest zyn doorgegaen,
En laeten tenten, tuigh en hunne hutten staen,
En alles, wat zy meer uw volk ten beste geven.
'k Geloof Godts engel heeft den vyant wechgedreven,
Als 't heir des Assyriers, die zijn vermeetle stem
Hiskia hooren liet, tot voor Jerusalem,
Het welck in eenen nacht zoo wonderlijck verkeerde,
Toen een, die 't al regeert, dat stoffen hem verleerde Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 189..

Dit is de ware treurspelstijl niet; ook worden bij de vertooning tegenwoordig sommigen van deze regels eenigzins verhaspeld, om er ‘Marije’ en ‘Christus haeren zoon’ uit te krijgen; anderen worden geheel weg gelaten. Men deed misschien wel, wanneer men den geheelen monnik samt zijn klooster maar achterwege liet: hij is zoo min een personaadje voor een treurspel in den Griekschen smaak, als een melkboer dit zou zijn, bij wien EGMONT, in plaats van in het klooster, ‘zijn leghersteê’ genomen had, en die GIJSBRECHT, wat de hoofdzaak betreft, even goed zou hebben kunnen zeggen hetgeen nu vader WILLEBORD (WILLIBRORD) hem zegt.

‘Wat betreft de inwikkeling (*intrigue*) van het stuk, het is laag,’ merkt de Heer BARBAZ

aan Amstels Schouwtooneel, I Deel, bl. 6., ‘en beneden de waardigheid des treurspels, dat men hiertoe de personaadje van VOSMEER heeft gebezigd, die niet blijkt een man van eenig aanzien geweest te zijn;’ een ander ondertusschen, die mogelijk nadere berigten omtrent dien Gooischen SINON ingewonnen heeft, zegt stellig: ‘VOSMEER is geen man uit het gemeen, in die tijden allerongeschiktst tot het behartigen van zaken en vooral van krijgslisten, maar een der leden van EGMONTS krijgsraad, en dus een Overste, een Ridder en waarschijnlijk wel een Baanderheer; ongetwijfeld een edelman, die voor het algemeene belang de rol van eenen overlooper aanneemt, en, zoo als het blijkt, de geheele krijgslist bestiert De Tooneelkijker, I Deel, bl. 214..’ Dit is mogelijk; maar wij twijfelen zeer of VONDEL, die VOSMEER eenvoudig ‘de spie’ noemt, er wel aan gedacht heeft om een' vermomd' edelman van hem te maken; nergens immers geeft hij den acteur daarvan den geringsten wenk, die dan ook getrouwelijk een' Gooischen boer voorstelt, en door zijn plat Amersfoortsch accent het publiek aan het lagchen maakt; trouwens dit doen zelfs de deftigste personaadjes in dit stuk insgelijks met deze en dergelijke regels:

> Noit kraeide een haen, als hem de kam was afghebeten,
> Noit baste een dogh, maer droop heel stil, als hy 't verloor,
> Met ingetrocken staert, en hanghende ooren, door VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 194..

-

Een krijghsman laet zich van geen paepen ringhelooren VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 202..

-

O Jesus, sta ons by, dit is een mislijck teecken Ibid. bl. 204..

-

Wy zienze noo van voor en allerliefst van achter Ibid. bl. 204..

-

Katuizerbroêr, hier gelt geen prevelen, noch preecken Ibid. bl. 207..

-

Nu blijckt het, dat ghe zijt
Een krijghsman, op wiens woort men wel een kerck magh bouwen Ibid. bl. 208..

'Alles wat de dichter heeft aangeraakt,' verzekert een ijverige Vondeliaan De Tooneelkijker, I Deel, bl. 213., 'is in goud herschapen geworden.' Nu, als deze en dergelijke verzen goud zijn, dan zijn zij het wel door de aanraking van een' MIDAS geworden!

In het onderhoud van GIJSBRECHT met VOSMEER begint VONDEL VIRGILIUS te copieren; men vindt genoegzaam in al het overige van het stuk het geheele tweede boek der *Aenëis* weder. Met dit onderhoudt eindigt het eerste bedrijf.

Het gesprek tusschen DIEDERIK VAN HAERLEM en de beide kloostergeestelijken in het tweede bedrijf is nutteloos gerekt; 'hier en daar loopt vrij veel van het boertige en comieke onder, dat in

een treurspel nimmer eenige goede uitwerking doen kan, en den lezer van het gewigt der zake aftrekt J. MACQUET, Proeven van Dichtkundige Letteroefen. III Deel, bl. 12.;' bij voorbeeld:

'k Geloof ge deunt met mij VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 205..

-

Wie kloosters raeckt, die raeckt den appel van Godts oogen VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 205..

-

't Is om een uur of twee te doen, ten hooghste dry VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 205..

-

Twee Alexanders zelfs, de vierde en oock de derde
Gelijck de tweede Urbaen, bevestighden dit slagh
Van Godtsdienst Ibid. bl. 206..

-

Och maerschalck, hou gemack; och wil u toch ontfermen:
Het is geen Kristen mensch, die brant in kloosters sticht Ibid. bl. 207, 208..

Na het vertrek van den geestelijken komt Vosmeer

al heimelijck gezwommen door de grachten Ibid. bl. 208.,

en doet EGMONT verslag hoe hij in zijne onderneming geslaagd is. VONDEL heeft blijkbaar de verrassing van het kasteel van *Breda*, door middel van een turfschip, bij deze vinding onder het oog gehad, en verscheiden bijzonderheden, die daarbij plaats hadden (beuzelingen nogthans, te nietig voor het

treurspel), hier overgenomen; zoo verspilt, bij voorbeeld, VOSMEER den tijd met EGMONT te vertellen dat het schip door het stooten op een' paal een lek kreeg,

> Waerdoor een ieder zat
> In 't water tot de knie.

Dit was zeker in den avond van den 24 December geen aangenaam voetbad;

> Het ongemack was groot -

en nog, denk eens!

> noch durfde niemant kicken VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 208..

Na het verhalen van nog eene menigte bijzonderheden wegens het lossen van het schip, en degenen die daaraan werkzaam waren, meldende met de uiterste naauwkeurigheid:

> Men schonckze vry gelagh, en gafze gelt Ibid. bl. 209.,

zegt VOSMEER nog:

> De tijdt gehenght nu niet u alles te vertellen Ibid. bl. 209..

Dit had de slimme knaap vroeger moeten begrijpen, al die *détails* van ‘hoesten, zinghen dat het klonck, pompen, toebrengen met kroezen en met kannen’ daarlaten, en dadelijk met zijn rapport tot de hoofdzaak komen, zeggende, zonder zulk eene nietige en belagchelijke inleiding:

Het zeepaert, zwangher van gewapenden, zal gaen
In arbeit, en van vracht, voor 't opgaen van de maen,
Ontrent ter middernacht, verlossen, als de kercken
Op 't hooghtijdt zijn gepropt van menschen, die 't niet mercken:
Dan zal de laegh in twee gedeelt, eer 't iemant hoort,
Terstont vermeesteren de Haerelemmer poort,
En rammenze met kracht: en ick, om u te lichten
Van verr', zal daedlijck brant in 't holle zeepaert stichten,
Dat midden in de stadt by d'andre schepen leit VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 210. Verg. Virg.*Aeneid*. L. II, 254..

Dit is het eenige dat EGMONT belang heeft hoe eer hoe beter te weten; de rest is zelfs geheel beneden zijne aandacht, en ware slechts bruikbaar tot een wachtpraatje onder gemeene soldaten.

Met het derde bedrijf verschijnt BADELOCH, GIJSBRECHTS echtgenoote, ten tooneele, eene volstrekt overtollige personaadje, die geen ander deel aan de handeling neemt dan dat zij haren droom vertelt, om welken zij haren kerkgang verslapen heeft, en voorts jammert en klaagt als alle andere burgervrouwen, wier mannen den vijand moeten tegentrekken. Welk eene schoone gelegenheid had VONDEL hier, om BAERTE, de dappere verdedigster van het slot te *IJsselstein*, in te voeren, en haar de verdediging van een gedeelte der stad toe te vertrouwen! hoe ligt had hij het gebeurde te *IJsselstein* naar *Amsterdam* kunnen verplaatsen, en haar het slot laten verdedigen, terwijl GIJSBRECHT den vijand elders bezig hield! Het is bijkans onbegrijpelijk dat VONDEL niet op dit denkbeeld ge-

komen is, te meer daar hij BADELOCH deze BAERTE toch als GIJSBRECHTS moeder laat vermelden, en zeggen:

> Uw moeder Baerte toont hoe veel een vrou vermagh,
> Wanneer zy Ysselstein verdaedight jaer en dagh VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 254..

Deze persoonsverwisseling ware vrij wat verschoonlijker geweest dan het als aanwezig vermelden en doen verwoesten van kerken en kloosters, die nog gebouwd moesten worden. Deze geheele BADELOCH is in het stuk volstrekt over de hand, en

> gedijt tot last: zy weet niet uit te rechten Ibid. bl. 253.,

gelijk HEER PETER tegen het einde des stuks zeer snedig aanmerkt; zij is niet alleen op zich zelve met haren droom, haar geklag, gekerm en gejammer, en zelfs met hare fraaije poëtische bespiegelingen over de ijdelheid der menschelijke grootheid Gelijk, bij voorbeeld, de volgende uit Horatius *Lib*. II, *Od*. X. ontleende regels:

> Hoe veel geluckigher zijn arme en slechte dorpen,
> En hutten laegh gebouwt, min stormen onderworpen,
> Dan eenigh heerenhuis, dat door 't geboomte steeckt,
> En daer het bulderen des winds zijn kracht op breeckt.
> *Dichterl. Werken*, VII Deel, bl. 218.

, vervelend voor den aanschouwer, maar doet zelfs haren man een misselijk figuur maken, terwijl hij van tijd tot tijd haar eene soort van rapport komt brengen wat er zoo al in de stad voorvalt, en telkens de *mal en pire*, waarmede hij een' kostbaren tijd ver-

spilt, die beter tot het bestrijden van den vijand besteed ware, en wanneer hij zelf niet komt, doet zijn broeder ARENT Mevrouw VAN AMSTEL verslag tot van de minste bijzonderheden. Wonderlijke krijgshoofden, die, terwijl de vijanden in de overrompelde stad op eene vreesselijke wijze moorden en branden, dit eener vrouw op hun gemak zitten te vertellen, in plaats van zich op hunnen post te bevinden! VONDEL heeft deze verhalen grootendeels van VIRGILIUS ontleend, die AENEAS den ondergang van *Troje* insgelijks aan DIDO laat verhalen, doch in eene geheel andere omstandigheid dan die waarin GIJSBRECHT en ARENT zich bevinden. VONDEL heeft in deze verhalen op sommige plaatsen VIRGILIUS al te sterk gecopiëerd, tot zelfs het wonderbare (*merveilleux*), hetwelk in het heldendicht treft en behaagt, doch in het treurspel; als wonderdadig (*miraculeux*), het gezond verstand beleedigt; immers moet men twijfelen of GIJSBRECHT niet raaskalt, wanneer hij zijner vrouw in goeden ernst verzekert dat hij op den Stadhuistoren een hemelsch visioen had.

> In die verbaestheit scheen een nevel uit den hooghen
> En goddelijcke glans te blincken voor mijn ooghen,
> En uit die heldre wolck quam eene stemme voort.
> Ick heb het licht gezien, en zelf de stem gehoort:
> O Gijsbrecht, laetghe nu Klaeris uw nicht verleghen?
> Magh u oom Gozewijn, die grijze, niet beweghen?
> En steltghe huis en vrou en kinders in gevaer VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl, 237.?

Dit is immers tastbaar de verschijning van VENUS aan ENEAS; men oordeele:

Talia jactabam, et furiatâ mente ferebar;
Quum mihi se, non ante oculis tam clara, videndam
Obtulit, et pufâ per noctem in luce rerulsit,
Alma parens, confessa deam, qualisque videri
Coelicolis et quanta solet; dextrâque prehensum
Continuit, roseoque haec insuper addidit ore:
Nate, quis indomitas tantes dolor excitat iras?
Quid furis? aut quònam nostri tibi cura recessit?
Non prius adspicies ubi fessum aetate parentem
Liqueris Anschisen? superet conjuxne Cruësa,
Ascaniusgue puer? quos omnes undique Grajae
Circum errant acies VIRGILIUS, *Aeneid*. L. II, 588..

Toen schrickte ick,

zegt GIJSBRECHT, en geen wonder! in zijn' tijd geloofde men nog paalvast aan spooken,

en steegh af en packte my van daer,
Door een' verholen gangh, die uitkomt in een' kelder VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 237..

Welk belang een held kan inboezemen, die, terwijl de vijand zijne stad te vuur en te zwaard verdelgt, te huis zijner vrouw zeer bedaard en omstandig vertelt dat hij in die vreesselijke oogenblikken op een' toren klom GIJSBRECHT is een regte liefhebber van klimmen; op het eerste berigt van HEER PETER, wegens het overrompelen der stad, zegt hij:

Ick zal terstont omhoog gaen zien van Schreiers toren [Vondels Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 217.].

In het klooster roept hij bij het naderen des vijands zeer naïf:

Daer is de vyant zelf. Ick vliegh naer boven toe,
En zal, zoo langh ick magh, de kioosterpoort beschutten [Ibid. bl. 226.];

denkelijk met het afwerpen van dakpannen,

En boven op het dack my in het uiterst quijten [Vondels Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 238.];

doch, vertelt hij aan zijne vrouw,

eer ick boven quam, lagh poort en post om veer:
Dies gleê ick by een tou in 't kloosterschuitje neêr,
Dat juist noch achter lagh, en 'k voer den Aemstel over.
Daer klom ick op een' boom -

en voegt er, tot een bewijs van ongemeene naauwkeurigheid, bij:

nu dor en zonder lover [VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 238.]:

hetgeen omstreeks Kerstijd juist geene meldenswaardige bijzonderheid is, en sommige vitters hebben dit ‘dor en zonder lover’ een' ellendigen pleonasmus en stoplap om het rijm geoordeeld; doch wanneer zij zich herinnerd hadden dat

GIJSBRECHT even te voren bij het verhaal zijner beklimming van den Stadhuistoren met dezelfde naauwkeurigheid zijner vrouw berigtte dat men van dien toren haar

> kon wijzen
> De tenten om de stad, en hoe al 't legher lagh,
> En van wiens trans men flaeu den Dom van Uitrecht zagh,
> By klaer en helder weêr [Ibid. bl. 266. Verg. VIRG. *Aeneid*. L. II, 460.],

zij zouden dit met ons als een' karaktertrek van den held aangemerkt hebben, die onder het vechten zijne benden verlaat, torens, kloosterdaken en boomen beklimt, en het overige van den tijd te huis bij zijne vrouw zit te verpraten., eene spookerij vernam,

schrikte, zich van daar pakte langs een' geheimen trap, die in een' kelder uitkwam, op straat geraakte en behouden in een' klooster aanlandde, laat ik ieder' onbevooroordeeld' lezer van eenigen smaak zelven beslissen.

Even overtollig, zelfs nog overtolliger, is de bisschop GOZEWIJN en zijn geestelijk gezelschap. Die prelaat heeft hoegenaamd geen onmiddellijk deel aan de handeling des stuks. De vertooning der kloosterkerk, het zingen der Roomsche kerkgezangen, waarmede het vierde bedrijf aanvangt, is even zoo aanstootelijk en onvoegzaam als het zijn zou, wanneer men eene Protestantsche kerk op het tooneel voorstelde, een' Voorzanger met de gemeente een' Psalm aanheffen en vervolgens een' Predikant eene leerrede houden liet: ieder verstandig mensch zou dit immers als uitsporig, ergerlijk en profaan veroordeelen; in der grond is toch de zaak hetzelfde, om het even of er op het tooneel Psalmen of Vesperliederen gezongen worden, en eene Christelijke godsdienstoefening is eene vertooning, die op het tooneel niet behoort. Toen de Hervormde godsdienst de heerschende was, en de Roomsche onderdrukt en veracht werd, was er ten minste eene reden, waarom men deze aanstootelijke onbetamelijkheid toeliet; doch sedert de kerk van den staat gescheiden is, en de Roomsche godsdienst in gelijke regten met de Protestantsche godsdiensten getreden is, had men reeds lang niet meer den eersten door eene ijdele tooneelnabootsing van deszelfs kerkceremoniën moeten hoonen en belee-

digen, en den Bisschop met de nonnen weglaten, alzoo toch het hoofdzakelijke hun betreffende, hunne vermoording namelijk Sedert ettelijke jaren is men op den Amsterdamschen schouwburg gewoon deze ijsselijkheid door eene stomme vertooning (*tableau*), even als in een wassenbeeldenspel, voor te stellen, naar aanleiding van het verhaal van den Bode, en dezelve dus zoo wel voor het gezigt als voor het gehoor des aanschouwers te verzinnelijken: eene kwakzalverij, waarin de wansmaak alleen behagen vindt, en die de hoogste afkeuring van alle verstandigen verdient., in het verhaal van den Bode omstandig genoeg vermeld wordt.

Dit verhaal van den Bode is altijd als een meesterstuk van kunst geacht. Het heeft ongetwijfeld vele verdiensten, maar ook vele gebreken, waarvan de ongelijkheden in den stijl wel de minsten zijn. De fraaiste en dichterlijkste regels zijn zoo onvoegzaam in het verhaal als in den mand des verhalers; ‘een bode behoort in een treurspel eenvoudig te verhalen wat hij gezien heeft, zonder uit te weiden in zulke geestige spelingen,’ zegt MACQUET Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, III Deel, bl. 25.. ‘Hij is een man van geringer karakter, zelf in haast en verbaasdheid den vijand ontsnapt, en spreekt tegen ontroerde, beangste menschen, die geene opgesmukte reden verdragen. Alles wordt er ook te lang door, daar zulke verhalen altijd kort zijn en naar het einde moeten spoeden. Men behoeft de verhalen in de treurspelen van SOPHOCLES alleen te lezen, om te

zien dat zij niet met zoo veel tooi van geestige gedachten moeten afloopen.'

Dit verhaal behelst hoofdzakelijk het innemen en plunderen van de kloosterkerk, het vermoorden van den Bisschop GOZEWIJN, het schofferen der Abdis KLARIS VAN VELZEN, voorafgegaan door eene vreesselijke slagting onder de overige nonnen; het is eene verschrikkelijke schildering van ijsselijkheden en gruwelen, somtijds tot in de afschuwelijkste *détails* met eene overdreven naauwkeurigheid geteekend, die het kiesch gevoel beleedigt. De dichter heeft volgens de Aristotelische theorie medelijden en schrik willen verwekken, doch door de middelen, welke hij bezigt, verwekt hij eigenlijk verontwaardiging en afgrijzen. Hij doet WITTE VAN HAAMSTEDE, natuurlijken zoon van Graaf FLORIS V, een man van een zeer edel en braaf karakter, met roem in onze vaderlandsche geschiedenis bekend, eene dubbele schenddaad begaan, van welke die regtschapen held gewis den grootsten afschuw had, en bezoedelt dus zijne roemwaardige nagedachtenis met de aantijging van gruwelen, waaraan hij niet alleen geheel onschuldig was, maar die hij op dat tijdstip zelfs niet eens had kunnen plegen, alzoo hij zich bezig hield met *Holland* van de Vlaamsche overheersching te verlossen De opvolging van JAN II in het graafschap van *Holland* en*Zeeland* werd JAN VAN AVENNES, Graaf van *Henegouwen*, betwist door GUY, Graaf van *Vlaanderen*, die hem met voordeel beöorloogde. Reeds waren de Vlamingen meester van het grootste en beste gedeelte des lands, en het overige werd reeds zoo goed als verloren geacht, toen WITTE VAN HAAMSTEDE in den winter van 1304, en dus op het tijdstip der gewaande verovering van *Amsterdam* door de Kennemers, zich met een enkel schip uit *Zierikzee* naar*Holland* begaf, te *Zandvoort* aan land stapte en uit *Haarlem* de Hollandsche steden kennis gaf en van zijne komst en zijn oogmerk om het land van de Vlaamsche overheersching te verlossen, waarin de wakkere held zijn woord hield, en den bijnaam van 'geesel der Vlamingen' verkreeg, die hij weldra het land deed ruimen. Wij staan waarlijk in twijfel of wij VONDELS bekladden van de vlekkelooze nagedachtenis des edelen helds met zulk eene afschuwelijke snoodheid aan onkunde in onze vaderlandsche geschiedenis moeten toeschrijven, dan of wij zulks als eene te ver gaande dichterlijke vrijheid, of liever schaamtelooze vermetelheid, moeten beschouwen.. Deze HAAMSTEDE nu, zegt de Bode,

Vloogh de kerckdeur in, daer Gozewijn noch zat,
In 't midden van den rey, die even vierigh bad,
En door een vast geloof op Godt zoo moedigh steunde,
Dat niemant zich het woên der vyanden en kreunde VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 239..

Zeer ongepast voor de gelegenheid en onvoegzaam in den mond des verhalers, is de bijgevoegde vergelijking:

Hij scheen een zon gelijck, en zy de klaere maen,
Al d'andren starretjes, die bly ten reye gaen,
En juichen om dees twee daer zy haer' glans uit scheppen VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 239..

HAAMSTEDE grijpt den ouden man met de eene hand bij den baard en wil hem met de andere doorsteken: de nonnen wederhouden hem eene wijl; KLARISSE omarmt den Bisschop; doch HAAMSTEDE

doorsteekt de eene non na de andere. Dit alles wordt juist, natuurlijk en levendig, hoewel langwijlig en met onnutte uitweidingen, beschreven in den natuurlijken stijl des verhalers, doch die nu weder eensklaps dichter wordt. De nonnen, zegt hij,

> Vielen overhoop, en lagen by malkander
> In 't rond gelijck een krans van rozen wit en root.
> Doen stont Klaerisse daer by Gozewyn, ontbloot
> Van menschelijcke hulp. Ghy zoudtze bey zien proncken
> Als bloemen op haer' steel, in eenen beemd, verdroncken
> Van eenen rooden plas VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 240..

KLARISSE

> scheen gevormt albast, met purper overspat Ibid. bl. 241. Dit beeld en de kort voorafgaande ‘krans van rozen wit en rood’ zijn blijkbaar van LAVINIA'S blozen bij VIRGILIUS ontleend:
>
> *Indum sanguineo veluti violaverit ostro*
> *Si quis ebur, aut mixta rubent ubi lilia multá*;
> *Alba rosâ: tales virgo dabat ore colores*.
> *Aeneid*. L. XII, 67.

.

De bewonderaars van VONDEL vinden deze regels zeer fraai; wij ook, schoon wij de aanmerking van MACQUET laten gelden ‘Bloemen,’ zegt hij, ‘die verdronken lagen onder rood water, zouden luttel schoons vertoonen. Helder water, dat de bloemen zacht bedekt, kan in stille beken eene lieflijke vertooning maken; doch zoo dat water eenigzins troebel wordt, verdwijnt de schoonheid der bloemen geheel. Fraai drukt onze dichter dit uit:

> Gelijck langhs eene beeck de bloemen schooner schijnen,
> Daer 't water over drijft.
> *Joseph in Egypten*, II Bedr. I Toon.

‘Helder water, over bloemen zacht drijvende, is aangenaam in de natuur, die geene bloemen in beemden door een' rooden plas verdronken toont, en die zelfs de inbeelding niet gevallig zich weet voor te stellen.’
Proeven van Dichtk. Letteroef. III Deel, bl. 30.; maar even daarom oor-

deelen wij dezelve zeer ongepast in den mond desgenen die ze uitspreekt, ten ware hij als een troubadour of meesterzanger in dienst van GIJSBRECHT voorkwam. Ook steken zij geweldig af bij de onmiddellijk daarop volgende platte prozaïsche, minutieuse optelling van de bewegingen der gewonde en zieltoogende nonnen:

> D'een zuchte noch, en d'een
> Vertrock het hooft, die d'arm, en deze noch haer been;
> Een ander had den geest zoo dadelijk gegeven VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 240..

De taal des Bisschops tegen den moordenaar is natuurlijk, krachtig en die der edele verontwaardiging; daarbij is zij kort, en kort het gramstorig antwoord des moordenaars, overeenkomstig met de omstandigheid, die geene lange redewisselingen toelaat. HAAMSTEDE rukte hem om ver, en

> duwde 't bloedigh zwaerd in 's grijzen loome zijde
> Tot aen 't vergult gevest Ibid. bl. 241. Dit vermoorden van GOZEWIJN door HAAMSTEDE is genoegzaam letterlijk het vermoorden van PRIAMUS door PYRRHUS, bij VIRGILIUS, *Aeneid*. L. II, 526 sqq..

Hier behoorde de Bode zijn verhaal, zoo niet te eindigen, ten minste eenige oogenblikken af te breken, ten einde zijnen toehoorders gelegenheid te geven om zich eenigermate van den schrik te herstellen, dien de ijsselijkheid van dezen priestermoord hen natuurlijk veroorzaakt heeft, en die hen belet genoegzaam acht te geven op de vergezochte gelijkenis, die de Bode zijn verhaal, als een' onnutten staart, geheel ontijdig aanhangt:

> Zoo zagh men eer ten tijde
> Van 't blinde heidendom, voor 't aengesteken vier,
> Met 's priesters mes gekeelt een' witten offerstier,
> Wiens gladde hoornen goud, wiens lenden kranssen decken Vondels Dichterlijke Werken, VII Deel, bl. 241. Deze gelijkenis, behalve dat zij hier zeer ongepast aangevoerd wordt, is niet juist. Een vermoord wordende bisschop heeft zoo min eenige overeenkomst met een' offerstier als zijn moordenaar met een' priester, die met het keelen van een slagtoffer in het plaatselijk volksbegrip eene godsdienstige, en dus prijswaardige daad verrigt; dit doet geenszins een krijgsman, die een' weerloozen geestelijken om het leven brengt; men zou hem niet eens bij een' slagersknecht kunnen vergelijken, al vergeleek men ook met eenige juistheid een' bisschop bij een' os of schaap..

In plaats dat dit verhaal, gelijk men natuurlijk verwachten zou, de toehoorders van schrik moest doen verstijven, hooren zij hetzelve met de onverschilligste bedaardheid aan; en laten den Bode al zijne poëtische fraaiheden op zijn gemak uitkramen, zonder hem door een enkel ‘ach!’ of ‘helaas!’ te storen. GIJSBRECHT zelf, waarschijnlijk meer vermoeid van zijn klimmen dan van zijn vechten,

betoont gene de minste ontroering of droefheid over het ongelukkig lot van zijn' oom, maar vraagt met eene ijskoude nieuwsgierigheid:

> Hoe droegh Klaerisse zich?

en bekomt ten antwoord:

> Zy holp den deghen trecken
> Uit 's ooms gewonde zijde, en zette hem terstont
> Den mijter op het hooft, en kust den bleecken mont.
> Hy opent pijnelijck zijn halfgelokene ooghen,
> En zietze noch eens aen, en schijnt met haer bewoghen,
> Die hem zijne ooghen luickt. Hy geeft den lesten zucht.
> Zy vanght den veeghen geest, en die benaeude lucht,
> En zwijmt een poos van druck VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 241..

'Deze verzen bevatten een eenvoudig verhaal' (wij schrijven ons oordeel, hier met de woorden van MACQUET Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, III Deel, b1. 26. neder), 'en hebben niets van dien tooi der vorigen, waarom zij zoo veel te beter zijn om schrik en medelijden te schilderen, die door alle geestige invallen verloren gaan. Dat pijnelijk openen der halfgeloken oogen, dat nog eens aanzien, en met haar bewogen schijnen, schilderen zeer schoon de smarten van den stervenden bisschop, begaan met de zijnen. Zij drukken een lijden van ziel en ligchaam uit.'

Doch nu volgt de mishandeling en het deerlijk uiteinde der abdis, door MACQUET als een voorbeeld van het schrikkelijk schoon bijgebragt, doch hetwelk, naar ons gevoelen, tot het afschuwelijk beestachtige behoort.

Maer Haemsteê, eerze weder
Bekomt, die worrept haer op 't doode lichaem neder,
En boet 'er schendigh meê zijn' godtvergheten lust.
z' Ontwaeckt in 't ende, en wort van 't schellemstuck bewust,
En roept: mijn bruidegom, zie neder hoe ick lije,
En hoe men my schoffeert. ô Zuivre maeght Marije!
O Klaere, aenschouwtghe dit? Vrou Machtelt, zie uw kint.
De booswicht slaet haer klaght en woorden in den wint,
Gelijck een voghelgrijp 't gepiep der simple duiven,
Wen hy 'er uit de vlught een vast krijght in zijn kluiven.
Ga hene, zeit hy, klaegh uw moeder uwe smart.
Hy trappeltze op de buick, en op 't benaeude hart,
Dat haer het bloet ten neus en monde uit quam gevloghen,
En zy den dootsnick gaf, en sloot die hemelsche ooghen,
En uitgingh ofze sliep, in 's Bisschops open arm VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 241..

Wij zijn te verontwaardigd, om ons hier, gelijk MACQUET, op te houden met beuzelen over de *epenthesis* werrept Hij vindt in deze misselijke uitrekking eene ‘zekere traagheid, die eene zwaarte van het ligchaam aanduidt, dat hij geweldig moest opligten, om het met veel kracht neer te smakken.’ T.a.pl. bl. 26.,’ het *frequentativum* ‘trappelen, den vogelgrijp,’ enz.; maar ons liever met hem vereenigen in zijne verklaring als man van kiesch gevoel en gezonden smaak dat deze schildering ‘te veel afgrijsselijkheden bevat, die ons eer doen gruwen dan de ziel met schrik en medelijden vervullen Ibid. bl. 28..’ Een booswicht, die achtervolgens een' bisschop aan het altaar vermoordt, eene bezwijmde non schoffeert, en zoo lang op den

buik trappelt tot het bloed haar den neus en mond uitkomt en zij het besterft, is een voorwerp, te laag en te afschuwelijk om van het tooneel aan de oogen of de verbeelding der aanschouwers voorgesteld te worden; nog meer: de Bode doet dit schandelijk wreed verhaal ten aanhoore van GIJSBRECHTS beide nog jonge kinderen: de aanschouwer moet dus zoo wel blozen als gruwen om zulk een gemeen schelmstuk, dat wij andermaal voor eene beestachtigheid verklaren, die het tooneel onteert, en die het vooroordeel alleen daarmede verschoonen kan, dat zij van VONDELS vinding is. Doch van VONDELS vinding is zij eigenlijk niet; de moord van Klarisse is, gelijk de moord van GOZEWIJN door HAAMSTEDE eene nabootsing van den moord van PRIAMUS door PYRRHUS, eene afschuwelijke overdrijving der mishandeling van CASSANDRA, die ENEAS slechts als in het voorbijgaan vermeldt; men moet den smaak en de kieschheid van VIRGILIUS bewonderen, waarmede hij het afgrijsselijke van dit bedrijf doet gevoelen, zonder hetzelve te beschrijven. CASSANDRA wordt bij het haar uit MINERVA'S tempel gesleept; zij heft hare brandende oogen vergeefs ten hemel, slechts hare oogen, want hare tengere handen waren gebonden.

Ecce trahebatur passis Priameïa virgo
Crinibus a templo Cassandra odytisque Minervae,
Ad coelum tendens ardentia lumina frustra;
Lumina, nam teneras arcebant vincula palmas VIRGILIUS, *Aeneid.* L. II, 403.

Men vermoedt ligt wat er verder van haar wordt, zonder dat VIRGILIUS dit met ronde woorden zegt, of behoeft te zeggen.

Eindelijk toch barst BADELOCH uit, niet in eene natuurlijke weeklagt over dien ijsselijken gruwel, maar in eene onnatuurlijke, bitterscherpe, godslasterlijke, ironische vraag of het (welk een verschrikkelijk denkbeeld!) ‘God lust de boosheid in haar kwaad door straffeloosheid te stijven,’ en GIJSBRECHT vraagt andermaal op denzelfden onverschillig- ijskouden toon:

> Was toen zijn moedt gekoelt van alle schendery,
> En d' oude wrock gepaeit?

Toch niet; HAAMSTEDE was in VONDELS oog zeker nog niet afschuwelijk genoeg; het doorsteken van een' bisschop, het verkrachten en doodtrappelen van eene abdis en het vermoorden van een paar dozijnen nonnen was nog niet voldoende om hem tot een volmaakt monster te maken: er moest nog meer bijkomen om aan VONDELS ideaal van volslagen boosheid te beantwoorden.

> Niet verre van 't altaer, vereert met rijcke gaven,
> Stont een albaste tombe: in deze lagh begraven
> Het kostelijck gebeente en d' overheilighe asch
> Van een', die om 't geloof aen Godt gemartelt was;
> Daer most de snoode schelm zich zelven noch aen wreecken.
> 't Is wonder, als Godt zwijght, dat dooden niet en spreecken!
> Hy schonze, en sloegh 'er aen zijn klaeuwen, vuil van bloet,
> En brackze brullende op met grooten overmoedt.
> Terstont quam hem een geur en yet wat lieflijcks teghen:
> Maer die verwaten mensch, [wat zou zijn hart beweghen?]

> Vaert grimmigh voort, en stroit de beenders hier en daer,
> En smijt de tombe in twee, en breeckt 't gewijde autaer,
> Gebiet terstont den brant in 't kloosterdack te steecken.
> Het vier nam de overhant, waer voor de plondraers weecken VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 242..

De Bode eindigt zijn verhaal met het voortslaan van den brand, hetwelk hij in dezen enkelen schoonen poëtischen regel zamenvat:

> Een zee van gloet verdrinckt al d' overighe huizen Ibid. bl. 243.

Natuurlijk ontstaat hier de vraag: Wie is toch deze Bode, die in zulke fraaije poëtische beelden spreekt en toont dat hij VRGILIUS gelezen heeft? Dit blijkt nergens in het geheele stuk, hij heeft geen werkzaam deel aan de handeling, geene hoedanigheid, niet eens een' naam; de taal, die hij voert, is die van een' man boven het gemeen verheven, doch die ten ontijde geleerdheid uitkraamt, en de akeligste dingen met de bloemen der welsprekendheid en poëzij opschikt. Op het tooneel begrijpt men ook dat hij een man van aanzien is, alzoo deze rol altijd door een' der eerste acteurs, tamelijk prachtig gecostumeerd, uitgevoerd wordt. Wij willen dus vooronderstellen dat hij een van M bondgenooten is, een man, die tot den beschaafden stand behoort, eene goede opvoeding genoten en de dichters gelezen heeft; maar een man van goeden smaak is hij gewis niet, want dan zou hij weten dat het zeer ongepast is GIJSBRECHT en de zijnen in zulke hagchelijke omstan-

digheden met vernuftspelingen bezig te houden; hij had zich van eene deftige, zelfs eenigzins zwierige voordragt kunnen en mogen bedienen; vooral zoo men wist wie hij eigenlijk was en in welke betrekking hij tot GIJSBRECHT stond, gelijk THERAMENES, die als de opvoeder van HIPPOLYTUS voorkomt Dit herinnert RACINE den aanschouwer met zoo veel smaak als kunst, door THESEUS tegen THERAMENES, even vóór dat deze zijn verhaal begint, te laten zeggen:

> Qu'as-tu fait de mon fils?
> Je te l'ai confié dès l'âge le plus tendre.
> *Phèdre*, Act. V. Sc. VI.

, en zich in zijn verhaal, ook als bode, wegens het omkomen van zijn' kweekeling insgelijks van metaphoren en beelden bedient, die ver van hinderlijk en pedant, integendeel zeer gepast en natuurlijk zijn; gelijk, bij voorbeeld, dezen:

> Cependant sur le dos de la plaine liquide
> S'élève à gros bouillons une montagne humide:
> L'onde approche, se brise, et vomit à nos yeux
> Parmi des flots d'écume un monstre furieux Ibid..

Hoe fraai, en toch hoe natuurlijk en ongezocht *verheft zich* hier *op den rug der vloeibare vlakte met groote bobbels een vochtige berg!* Dit tot een berg opgerezen water *nadert, verdeelt zich* en *braakt* - ja wel *voor onze oogen - onder golven van schuim een woedend monster* Zeer weinig van de oorspronkelijke eenvoudig schoone en treffende beelden vindt men weder in UYLENBROEKS zwakke vertaling van dit uitmuntend treurspel; zelfs deze vier regels hebben bij hem of iets anders, of eene andere wending:

> En 't *helder spieglend vlak van 't onafmeetbaar ruim*[Deze uitgerekte laffe prozaische *locus communis* vervangt RACINES poëtischen *rug der vloeibare vlakte*.]
> Vertoont op eenmaal zich gelijk een *berg van schuim* [Deze berg van schuim is zeker ook wel eene *montagne humide*, maar waarlijk niet van RACINE! Men moet het oorspronkelijk niet gelezen hebben, om zulk eene vertaling eenigzins dragelijk te vinden.],
> Die, met een woest gebrul *geborsten* op uw stranden,
> Een *woedend monster braakt* -

onder golven van schuim, volgens RACINE, doch volgens UYLENBROEK

> uit kokende ingewanden.

. Dit is ten

naasten bij de taal, die M Bode had behooren te voeren, in plaats van vermoorde nonnen bij een' krans van roode en witte rozen te vergelijken, of een' bisschop en eene abdis onder deze lijken te laten pronken als bloemen door een' rooden plas overstroomd, en wat des meer is. Men werpe mij niet tegen dat ik VONDELS *Gijsbrecht* toets aan een later treurspel, in den Franschen tooneelvorm, daar hij den Griekschen tooneelvorm het zijne aangepast heeft, en ik dus, tegen mijne belofte, onbillijk handel; maar RACINES *Phèdre*, hoezeer zonder reijen, bodes en overtollige personaadjes, is misschien Griekscher dan VONDELS *Gijsbrecht*, die niets van het Grieksch heeft dan de tooneelschikking en den *deus ex machina*, dien vriend in den nood der Grieksche treuspeldichters, als zij met de ontknooping geen raad wisten.

RACINE heeft de schoonheden, VONDEL de gebreken van het Grieksche tooneel overgenomen; dit valt ieder' verstandigen in het oog.

Zoo heeft VONDEL dan ook, zonder oordeel of noodzakelijkheid, door de nederdaling van den Engel RAFAËL een einde gemaakt aan de handeling van zijn' *Gijsbrecht* (ontknooping kan men deze verschijning niet noemen; het is veeleer den knoop doorhakken). Bovendien komt deze Engel zeer ten ontijde, want de handeling zou nu eerst regt beginnen. De stad is ingenomen, en GIJSBRECHT met de zijnen op het slot geweken. Hij doet een' uitval, doch wordt met verlies door den vijand weder naar binnen gedreven; zijn broeder ARENT, die gekwetst met hem te rug komt, sterft op het tooneel. Hoe burgerlijk, mat, zenuwloos en ijskoud dit VONDEL heeft voorgesteld, valt ieder terstond in het oog, die eenig gevoel van tooneelpathetiek, of ten minste zoo veel goeden smaak heeft, om te begrijpen dat een held op het tooneel niet behoort te sterven als een burgerman in zijn huis. Men zou in eene parodie op dit stuk hier gerust VONDELS eigen woorden, zonder de minste verandering kunnen gebruiken om den lach op te wekken.

Arent van Aemstel.
Och, broeder, laet me los.

Gijsbrecht van Aemstel.
Hoe is 't?

Arent van Aemstel.
'k En kan niet meer.

Badeloch.
Hoe is het, Arent broêr?

Heer Peter.
Nu doe ons eenigh teecken.

Arent van Aemstel.
Ick ben den adem quijt. Ick kan niet langher spreecken.
Mijn hart bezwijckt door 't bloên. Ick heb mijn plicht voldaen,
Mijn vaderlijcke stadt ten ende voorghestaen,
Na dat ick had zoo langh in ballinghschap gezworven.
Heer broeder, 'k neem verlof, en als ick ben gestorven,
Zoo voer, indienghe moet verlaeten deze plaets,
Mijn lijck met u, op dat de wraecklust des soldaets
Het niet onteere, en gun het een gewijde stede.
Gedenck mijn ziel voor Godt, ô priester, in uw bede.
Ick schey, ick zwijm, ick sterf. Mijn tijdt is hier geweest.
Och vrienden, bidt voor my, ô Godt, ontfangh mijn' geest.

Heer Peter.
Hy is bereght, en heeft gena by Godt verworven VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 244..

Dit is immers zoo goed als den spot drijven met het Roomsche kerkgebruik omtrent stervenden; men moet vooronderstellen dat HEER PETER, die zoo stellig zegt dat de overledene ‘berecht’ is, hem in het overvoeren uit het gevecht de biecht afgenomen, de absolutie gegeven en het H. olijsel toegediend heeft; doch het opwekken van dit denkbeeld is even zoo ergerlijk alsof de ceremonie voor het oog van den aanschouwer verrigt wierde. Een regtschapen Catholijk, die prijs op zijn geloof stelt, moet er eene gewetenszaak van maken, wanneer hij de vertooning bijwoont van dit stuk, waarin

zoo ergerlijk met zijn' godsdienst geprofaneerd wordt.

GIJSBRECHT troost zich over het verlies zijns broeders met eene ijskoude bedaardheid, zeggende:

> Hy is met krijghsmans eer in 't harrenas gestorven,
> En volght zijn' broeder Ot in 't hemelsch vaderlant,
> En triomfeert by Godt.

Waarop hij, na de snedige aanmerking van BADELOCH:

> Ghy mist uw rechte hant,

en eene optelling van den Rei der Edelinghen wat de overledene voortaan niet meer verrigten zal, beveelt:

> Men treck het lichaem uit: men draegh' den doode binnen VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 245..

Op dit triviaal en laf tooneel, hetwelk zoo regt tragisch en aandoenlijk had moeten en kunnen zijn, volgt een tooneel van vrij wat beter' stempel, namelijk het onderhoud van GIJSBRECHT, met den Heer VAN VOOREN, die het slot komt opeisschen. De taal van beiden is krachtig en nadrukkelijk, natuurlijk en overeenkomstig met elks karakter. Met dit tooneel had het stuk gevoeglijk kunnen beginnen; het heeft er volkomen de strekking toe. Na het vertrek van den vijandelijken gezant met een weigerend antwoord, besluit GIJSBRECHT zich tot het uiterste te verdedigen, en wil zijne vrouw en kinderen onder het geleide van den priester in veiligheid zenden. BADELOCH weigert standvastig in

dezen nood van haren man te scheiden, in wiens lot zij heldhaftig deelen wil; ook dit tooneel is in vele opzigten fraai, teeder, aandoenlijk en belangrijk, doch wat te lang. GIJSBRECHT, die gedurende het innemen der stad den tijd verloren heeft met klimmen op torens, boomen, kloosterdaken, enz. en telkens zijne vrouw naauwkeurig verslag kwam doen wat hij van die hoogten gezien had, geraakt eindelijk in drift, maar haalt, gelijk men zegt, den doctor als de zieke dood is.

> Waer zijtghe dienaars? Waer mijn lijfwacht? Waer mijn knapen?
> Brenght herwaert mijn geweer. Op mannen, wapen, wapen.
> Het is de jonghste dagh, en met dit huis gedaen.
> Noch zal het wraeckeloos zoo niet te gronde gaen:
> Daer moet een groot getal met ons ten hemel vaeren.
> Koomt volghtme, daerwe flus in 't harnas bezigh waren,
> In 't midden van den moort. 'k Gevoel een nieuwe krachten VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 255..

BADELOCH, voor wie deze hevigheid van haren echtgenoot gewis iets nieuws is Deze regels stroken ook inderdaad weinig met het bedrijveloos karakter van GIJSBRECHT. VONDEL heeft ze van VIRGILIUS ontleend, die AENEAS vrij wat gepaster doet zeggen:

> Arma, viri, ferte arma: vocat lux ultima victos.
> Reddite me Danais, sinite instaurata revisam
> Proelia: nunquam omnes hodie moriemur inulti.
> Aeneid. L. II. 668.

, ontstelt er van, en wil hem door langer weigeren niet nog meer in grammen moed ontsteken, maar zoekt hem te bezadigen als eene gewone burgervrouw, die

haren man door eigenzinnigheid getergd en in eene kwade luim gebragt heeft. Och, vader! zegt zij,

> Och vader, 't is mijn schuld: och, zijt zoo niet verbolghen.
> Bedaer wat: ick ga scheep: ick zal den Deken volghen, enz.
> - - - - - -
> Ick neem verlof, ick gae. Ick kus voor 't lest uw handen,
> Gehoorzaem u, gelijck een Christe vrouwe past.

Alles vruchteloos; GIJSBRECHT wil en zal vechten. Wanhopig roept BADELOCH:

> Ick schrey en klaegh vergeefs. Och mannen, houdt hem vast VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 256..

Dit is immers eene volslagen parodie van den treurspelstijl. De geheele wedstrijd der edele huwelijksliefde, die hier eene vernieuwing des afscheids van HECTOR en ANDROMACHE had moeten zijn, wordt op deze wijze niets meer dan een burgerlijk gekibbel tusschen man en vrouw, waarin niemand belang stelt; zelfs de aanwezige getuigen op het tooneel voeren geene andere taal dan de getuigen zouden voeren van een huiskrakeel in eene der Amsterdamsche achterstraten; men stelle slechts andere personaadjen boven de regels van VONDEL; bij voorbeeld:

> **De winkelknecht.**
> Och Baes, ontferm u toch om uw bedruckte vrouwe:
> Zy luistert naer uw' raet: zy zwijmt: zy sterft van rouwe.

> **De dochter.**
> Och vader, moeder sterft. Hoe zal 't met my nou gaen!

Eene Buurvrouw.
Bedaer wat, man, bedaer, of 't is met haer gedaen.

Een Catechiseermeester.
Om Godts wil, geef gehoor, enz.

Zulk een gesprek keurt immers niemand eenige aandacht waardig, wanneer hetzelve in het gewone leven gevoerd wordt, en menigeen bewondert hetzelve nogtans jaarlijks op het Amsterdamsche tooneel als andere personaadjen woordelijk daar hetzelfde zeggen.

Het antwoord van GIJSBRECHT is op denzelfden platten en gemeenen toon gestemd; hij snaauwt allen ongeduldig toe:

Men recht met jammeren en jancken hier niet uit:
De traenen doen 't hem niet. - -
- - - - -
Het kermen is onnut: men moet de handen roeren.
Scheep, scheep VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 256..

BADELOCH is eindelijk bereidwillig om aan boord te gaan;

Heer Peter, bid voor ons,

zegt zij, en de geestelijke doet daarop in allen ernst een krachtig gebed van twintig regels Ibid. bl. 257., die men echter bij de vertooning wijsselijk achterwege laat.

Hier nu zou eigenlijk de hoofddaad des stuks moeten beginnen; al het voorgaande is als eerste

bedrijf aan te merken, en had ook daarin oordeelkundig zamengevat moeten worden; de verwachting des aanschouwers is gespannen en de held des stuks werkzaam; hij maakt zich gereed tot eene dappere verdediging van zijn belegerd kasteel, en ziedaar, eensklaps komt de Engel RAFAËL op eene geheel wonderbaarlijke wijze aan alles een einde maken met GIJSBRECHT te bevelen dat hij zijn wettig erf verlaten en naar het vette land van *Pruissen* trekken moet. HORATIUS leert:

Nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus De Arte Poët. 193.;

maar zoo immer dit voorschrift verwaarloosd is, dan is het hier. Zoodanig een *deus ex machina* mag in geen treurspel ingevoerd worden, zegt MACQUET Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, III Deel, bl. 35., dan bij den uitersten nood, als het stuk bij geene mogelijkheid anders kan ontknoopt worden, en er in de geheele intrigue eenigen invloed van hooger wezens bespeurd wordt. SOPHOCLES heeft ook in zijn treurspel *Philoctetes* den vergoden HERCULES doen nederdalen, ter vereffening van zeker geschil; doch hoe kunstig heeft de Grieksche dichter hiertoe een personaadje gebezigd, om wiens pijlen de geheele gebeurtenis voorvalt, en die dus onmiddellijk aan het stuk is gehecht A.L. BARBAZ, Amstels Schouwt. I Deel, bl. 6.! De Engel RAFAËL, daarentegen, heeft geen het minste deel in de intrigue van

den *Gijsbrecht* Zoo verminkt als het stuk thans vertoond wordt weet men zelfs niet eens wie hij is, want men laat de regels van HEER PETER achterwege, in welke hij RAFAËL, als eene oude kennis, dus gemeenzaam begroet:

> Zijt ghy dat Rafaël? Zijt ghy dat zelf, die beide
> Tobias en zijn bruit zoo veiligh t'huis geleide?
> Of liever d'afghezant des hemels, die zoo klaer
> Voor Moses trock, gelijck een vierighe pijlaer?
> Of die den vroomen Lot noch berghde, eer 't vier van boven
> De steden stack in brant? Of die den gloênden oven
> Verkoelde, en broght 'er gaef drie jonghelinghen uit?
> Wy volghen op uw licht: wy zien 't is Godts besluit.
> *Dichterl. Werken*, VII Deel, bl. 259.

Zonder deze schriftuurlijke opheldering verschijnt RAFAËL hier volstrekt incognito.; hij komt letterlijk uit de lucht vallen, om een' dapper' held, die gereed staat zijn eigendom op eene wettige wijze te verdedigen, van dit voornemen te doen afzien; de beweegredenen, die hij daartoe aanvoert, had VONDEL even goed en veel natuurlijker GIJSBRECHTS huispriester PETER in den mond kunnen leggen. Bovendien is het ook een fraaije troost, dien RAFAËL den vromen Catholijken GIJSBRECHT komt brengen met deze kettersche profecij:

> De Hollantsche gemeent zal, eer drie hondert jaer
> Verloopen, zich met maght van bontghenooten stercken,
> En schoppen 't Roomsch altaer met kracht uit alle kercken VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 258..

Overigens heeft VONDEL blijkbaar dezen RAFAËL naar de verschijning van CREUSA'S geest gecopiëerd;

dit ontdekt men reeds terstond als de eerste zijn' mond opent:

> O Gijsbrecht, zet getroost uw schouders onder 't kruis
> U opgheleit van Godt. 't Is al vergeefs dit huis
> Verdaedight; hadden wy 't in ons behoed genomen,
> Het waer met Amsterdam zoo verre noit gekomen.

CREUSA zegt genoegzaam letterlijk hetzelfde tegen AENEAS:

> *Quid tantum insano juvat indulgere dolori*,
> *O Dulcis conjux? Non haec sine numine divûm*
> *Eveniunt* Aeneid. L. II. 775..

En hetgeen zij vervolgens zegt:

> *Longa tibi exilia, et vastum maris aequor arandum*:
> *Et terram Hesperiam venias, ubi Lydius, arva*
> *Inter opima virûm, leni fluit agmine Tybris*.
> *Illic res laetae, regnumque, et regia conjux*
> *Parta tibi* Ibid. 780.,

vindt men insgelijks weder in RAFAËLS

> Zijn wil is, dat ghy treckt naer 't vette lant van Pruissen,
> Daer uit het Poolsch geberght de Wijsselstroom komt ruisschen,
> Die d'oevers rijck van vrucht genoeghelijck bespoelt.
> Verhou u daar, en wacht tot dat de wraeck verkoelt.
> Ghy zult in dit gewest een stadt, Nieuw Hollant, bouwen,
> En in gezonde lucht, en weelighe landouwen,
> Vergeten al uw leet en overbroghten druck VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 259..

Na de statige wederopvaart des Engels, onder het ophalen der schouders van alle verstandigen, stelt GIJSBRECHT orde op den aftogt, en - het stuk is uit.

Dit is dan nu de hooggeprezen *Gijsbrecht van Aemstel*, dat meesterstuk van VONDEL, waarmede velen zoo hoog gaan, en voor welks grove gebreken zelfs mannen van een helder oordeel willens blind zijn; gebreken, erger dikwijls dan die, welken zij billijk in anderen berispen. Misschien bestaat er geen hardnekkiger vooroordeel dan ter gunste van dit treurspel, hetwelk daardoor in alle tijden zoo magtig beschermd is geworden, dat zelfs de stoutste critiek er zich niet dan huiverend aan waagde, en altijd de inschikkelijke uitspraak deed dat de gebreken geenszins beletten dat het een goed treurspel mag heeten J. MACQUET, Proeven van Dichtkund. Letteroefeningen, III Deel, bl. 39.. Wij hebben moeds genoeg om deze uitspraak geenszins te bevestigen, om dat wij van een *goed* treurspel ons een geheel ander ideaal voorstellen (ook zelfs in den Griekschen vorm) dan dat, volgens hetwelk deze *Gijsbrecht* is zamengestel. Is dus dit stuk in ons oog niet eens een *goed* treurspel, nog minder is het bij ons een *schoon* treurspel, waarvoor het door de hardste schreeuwers, bij wijze van magtspreuk, zoo dikwijls uitgekreten wordt. Wij ontzeggen hetzelve geene enkele schoonheden, maar, behalve dat de meesten het eigendom van VIRGILIUS zijn,

waarmede VONDEL in de oogen des grooten hoops pronkt, zijn die schoonheden meestal zoo onoordeelkundig en zoo smakeloos aangebragt als kostbare borduursels op een grof en versleten kleed. Het ware schoone bestaat geenszins in enkele schoonheden, maar in de evenmaat en harmonie des geheels. Een treurspel, en ieder ander gedicht, kan vele enkele schoonheden bezitten, maar toch een slecht geheel, en dus een gebrekkelijk kunstwerk zijn, en hiervan is juist deze *Gijsbrecht* een overtuigend bewijs. Dat de schouwburgsbestuurderen jaarlijks den Amsterdammeren op eenige vertooningen van dit stuk onthalen, en er THOMASVAÊR met zijn' afgesleten nieuwjaarswensch in eene morsige bordeelklucht aanlappen, is welligt meer aan de zorg voor de finantiëele belangen des tooneels dan aan den kwaden smaak dier heeren toe te schrijven, en dus ligt te verschoonen; maar dat uit den grooten toeloop bij die vertooningen zou volgen dat treurspel en aanlapsel beiden heerlijke, boven alle critiek verheven meesterstukken zijn, is een argument, dat ten minste bij ons niet geldt.

Hiermede stappen wij van den beruchten *Gijsbrecht* af, om ons eenige oogenblikken bezig te houden met den twee eeuwen geleden nog veel beruchter *Palamedes*. De geschiedenis van dit treurspel hebben wij reeds verhaald Hiervoor, bl. 58, en aangemerkt dat dit stuk eene toespeling op het onthoofden van OLDENBARNEVELD moet heeten. Een

PLUTARCHUS zelf zou er tegen opgezien hebben om een parallel tusschen den jongen Griekschen Krijgsman en den grijzen Hollandschen Staatsminister te treffen: er zijn volstrekt geene punten van aanraking, veeleer contrast dan overeenkomst tusschen deze beide personaadjen. De hier ten tooneele gevoerde PALAMEDES is dus geheel van VONDELS vinding, en heeft niets dan den naam gemeen met den PALAMEDES, dien wij bij DICTYS van *Krete* aantreffen. Doch al de verwringingen, die VONDEL zich heeft moeten veroorloven, willen wij hem gaarne ten goede houden, om dat zijn stuk desniettegenstaande veel verdienstelijks heeft, en in verscheiden opzigten te stellen is boven zijn' misselijken *Gijsbrecht*. Het is opmerkelijk dat *Palamedes*, dien hij twaalf of dertien jaren vroeger opstelde dan den *Gijsbrecht*, veel meer wezenlijke schoonheden en veel minder gebreken heeft dan het jongere treurspel, het welk, met het andere vergeleken, een bewijs zou kunnen opleveren van achteruitgang, in plaats van vordering in de tooneeldichtkunst.

Veel goeds staat ons dus te zeggen van den *Palamedes*, dien wij voor VONDELS beste treurspel houden, hetwelk op het tooneel ongetwijfeld den echten kenneren beter behagen zou dan de *Gijsbrecht van Aemstel*.

Zeker kan men den *Palamedes* niet met een treurspel van SOPHOCLES vergelijken; dit stuk zou ten hoogste gelijk staan met een van SENECA;

maar de daad loopt geleidelijk volgens een geregeld plan af, en neemt met ieder bedrijf toe in belangrijkheid. De karakters zijn zeer goed geteekend, hoezeer in de toepassing op bekende Hollanders wat geforceerd, zoowel als hunne redeneringen, die op personen en zaken toespelen uit den tijd, toen VONDEL dit stuk schreef. De stijl is doorgaans deftig en tamelijk gelijkvormig; gezwollen winderigheid en platte gemeenheid ontsieren denzelven veel minder dan dien van VONDELS latere stukken; en gelijk de *Palamedes* veel minder gebreken heeft, heeft dit treurspel ook veel minder van die gewaande schoonheden, waarmede sommigen in den *Gijsbrecht* zoo veel ophebben, doch die, door derzelver smakelooze en onoordeelkundige plaatsing, gelijk wij aangetoond hebben, ophouden schoonheden te zijn, en in valsch vernuft en *galimathias* ontaarden.

Met even veel vermaak als ons zelven, hopen wij onze lezers eenige oogenblikken met de nadere beschouwing van den *Palamedes* bezig te houden; te meer, daar, zoo ver ons bewust is, niemand zich tot eene opzettelijke critiek van dit treurspel verledigd heeft.

De alleenspraak van PALAMEDES (OLDENBARNEVELD), waarmede het stuk begint, is zeker wat lang, doch behelst bij uitstek fraaije, zinrijke en krachtige regels; reeds het begin verkondigt eene waarheid, die de ondervinding, helaas! maar al te dikwijls gestaafd heeft:

Die zorght, en waeckt, en slaeft, en ploeght, en zwoeght, en zweet,
Ten oirbaer van het lant een lastigh ampt bekleet,
En waent de menschen aen zijn vroomheit te verbinden,
Zal zich te jammerlijck in 't eindt bedroghen vinden
Van 't wispeltuurigh volck, dat, veel te los van hooft,
Genooten dienst vergeet, en 't erghste liefst gelooft VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 115..

De toespeling op sommige vroegere gebeurtenissen is doorgaans onder deze inkleeding niet ongelukkig aangewend; in de volgende regels herkent men terstond het gebeurde even vóvór den slag bij *Nieuwpoort*:

Hier by en rust het niet: men smijtme voor de scheenen
Dat ick de koninghen van Sparten en Mycenen
Met al de vorsten, toen men landde op 's vyants kust,
Wou smooren in hun bloet, uit godtvergheten lust,
Naerdien ick, voor den slagh en 't bloedigh oorloghsteecken,
Beval de gantsche vloot terstont in zee te steecken,
En zelf te schepe gingh. 't Geleek wat, wist men niet
Dat Agamemnon, 't hooft, die zelf belastte en riedt,
Die, toen wy 't wijcken der verleghe krijghsliên vruchtten,
Hun allen troost en hoop beneemen wou van vlughten,
Elck moedighden tot slaen, wanneer de noodt hen deê
Aenloopen op het spits, of 't zwalpen van de zee Ibid. bl. 116..

Op het voorbeeld van COSTER, die in zijn treurspel *Iphigenia* Zie ons II Deel, bl. 97. niet schroomde den geestelijken deugnieten van zijn' tijd het schijnheilig masker af te ligten, en hunne huichelarij en heersch-

zucht openlijk ten toon te stellen, spaarde Vondel deze heeren ook in het geheel niet. Palamedes beklaagt zich dat men hem te lijve wil, omdat hij,

trots, en stouter
Dan andre, eer Ifigeen noch verfde 't bloedigh outer,
Het offren hinderde, en dit stuck leide in beraet,
Of juist onnozel bloet, en Agamemnons zaet
De felle Hekaté most zoenen, en verzachten,
Dan of men haer een hinde, of wilde geit zou slaghten;
Een laster die zich schaemt: recht of hy veel verbeurt,
Die Kalchas in zijn drift en schelmsche droomen steurt,
En billijck twijfelt of oit goden en godessen
In 't gruwzaem moorden van geheilighde princessen
Behaeghen naemen, juist gelijck der goden tolck
Dees grove loghens veilt voor waerheit aen het volck,
Dat voor hem nedervalt, en lust schept in 't vernielen
En ommebrenghen van zoo veel gedoemde zielen VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 117..

-

Voort dat ick Thestors zoon bestrafte, en niet wou schroomen,
Is waer. My docht 't was tijdt zijn hovaerdy te toomen,
Naerdien hy verder dan de kerck en't outer gaet,
En ommesnufflen komt uit staetzucht in den raet.
Hy is een vreemdelingh, ja een Trojaen geboren,
En kent ons zeden niet, en hantvest, dier bezworen,
Noch wat 's lants welvaert eischt. Hy spitze zijn verstant
Op 't geen zijn ampt betreft, en kruipe in 't inghewant
Der dieren met zijn' geest, en staere op 's hemels lichten:
Hy lette op voglezangh, en droomen, en gezichten,
Op godtsspraeck, en geheim, en hangh 'er niet wat by
Van 't zijne: of lust hem dit, elck heb zijn oordeel vry Ibid. bl. 118. Hoe menig woel- en heerschzuchtig geestelijke beantwoordde in Vondels tijd aan de beschrijving, die de Priester Kalchas van zich en zijne ambtgenooten geeft:

Wy staen met Goden in een noit gekrenckt verbont.
Al wie ons wederspreeckt, die wederspreeckt Godts mont.
Wy zijn Godts beelden, zijn gewettighde gezanten,
Beroepen en gestelt tot Jupiters trouwanten
En stoet, en draeghen zijn lievrey. Wie raedt zoeckt, gaet
Door onzen mont alleen by Jupiter om raet.
De wereltlijcke stoel, die ons durf teghenwroeten,
Moet nederzijghen, staet op wanckelbaere voeten.
Een blixem is ons wenck, een donder ieder woort.
Wy zijn de muur om 't rijck, de sleutels van stadts poort,
De fackels om een lant in lichten brant te stellen.
Wy geven aengheterght d'uitbraexelen der hellen,
En vloecken vryen toom: en geen Monarch zoo gaeu.
Zijn heir brenght op de been, als wy het woeste graeu.
Palamedes (Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 157).

.

PALAMEDES overpeinst in deze alleenspraak (die hier den *prologus* der ouden vervangt) de netelige omstandigheid, waarin hij zich bevindt, door de lagen zijner vijanden, die zijn' val bedoelen. Hij doet zich kennen als een regtschapen, braaf en standvastig man:

> Ick hanthave ieders recht, en passe op niemants blaffen.
> Elcks vryheit is de mijne: ick weeghze in eene schael.
> Wie hier uit vreze zwicht: ick sta, gelijck een pael.
> Dreight Palamedes vry te moorden, en te priemen:
> Hy blijft de zelve man, al sneedt ghy hem aan riemen;
> Hy draeght zich, naer zijn' plicht, gehou, en trou, en kuisch.
> Men zoeke waer men wil, hier leght d'Eubeër t'huis VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 118..

Hij weet genoegzaam wat lot hem te wachten staat;

> Doch een manhafte ziel moet dit ter zijde stellen VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 120.,

en besluit dus gelaten af te wachten wat men tegen hem moge ondernemen. Ik weet, zegt hij,

> Ick weet waer op ick steun. Mijn onghekreuckt geweeten
> Geene ontrouw is bewust, noch heeft zich oit vergeeten
> Aen eenigh schendigh stuck. Indien ick hierom ly,
> Zoo wassch' mijn edel bloet een anders schelmery Ibid. bl. 121..

Deze deftige en krachtige alleenspraak wordt vervangen door den Rei van Eubeërs en den Rei van Ithakoizen (onder de eersten moet men de vrienden van OLDENBARNEVELD en onder de anderen de gunstelingen van Prins MAURITS verstaan). Deze reijen onthalen elkander op hetgeen de Franschen *pointes* noemen, en wedijveren in schimpschoten en bijtende epigrammen op hunne wederzijdsche opperhoofden. Aan dit beurtelingsch snorken en schimpen en tevens aan het eerste bedrijf wordt een einde gemaakt door eene spookverschijning, die uit den afgrond opkomt, namelijk SISYPHUS en MEGERA, met wier gesprek het tweede bedrijf aanvangt. Dit gesprek heeft weinig betrekking tot de hoofddaad. MEGERA, die uit den val van PALAMEDES een' burgeroorlog in *Griekenland* voorspelt, noopt SISYPHUS om ULYSSES in den droom het kortste middel aan te wijzen, waardoor hij PALAMEDES uit den weg ruimen kan.

SISYPHUS gehoorzaamt haar, en beide spooken verzinken weder in den afgrond Deze spookerij bevalt ons niet, en is zelfs, naar onze tegenwoordige wijze van denken, belagchelijk. VONDEL volgde hierin het voorbeeld van HOOFT, in wiens treurspelen ook geesten en spooken voorkomen..

ULYSSES ontwaakt en zendt dadelijk om DIOMEDES.

> Flus toen hy van my scheidde,

zegt hij,

> Wert d'aenslagh opgheschort tot wijder overlegh.
> Dan was er 't een, en dan wat anders in den wegh:
> Nu gaet hy gladt VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 131..

De verschijning van SISYPHUS heeft alle zwarigheden weggeruimd, en de omstandigheden zijn gunstig. Mijn vijand, zegt ULYSSES,

> Mijn vyant staet versuft, en dut, en is versaeght.
> Hy vint zich radeloos, om zich van lastermonden,
> En loghenen t'ontslaen, waerme hy wert geschonden.
> Hoe hy zich meer verweert, en naar zijne onschult tracht,
> Hoe 't lastren stercker groeit. Hy is, en blijft verdacht.
> Het krijghsvolck is gedeelt: d'een looft hem als een vader,
> En d'ander lastert hem, gelijck een lantverraeder.
> Het lasteren wint velt, dewijl der Goden tolck
> Die vuile schennis queeckt, en koestert onder 't volck VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 131..

-

> Nu 't ga hier me hoe 't wil, 't kan anders niet als wel.
> Ick ben het niet alleen, de grootsten zijn in 't spel.
> Wy hebben op ons zy de weereltlijcke maghten,
> En priesterlijcken arm, gesterckt met dommekrachten:

En noodeloos is hy beducht voor veel gevaers,
Die tot zijn voorspraeck heeft de tongh des wichelaers VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 132..

DIOMEDES verschijnt, en ULYSSES deelt hem het ontwerp van een' aanslag mede, om PALAMEDES onder schijn van regt van kant te helpen.

Hy brack door 's krijghsraets last zijn tent op gistren morghen,
En sloegh zich elders neêr, waerom men kan verborghen,
In d'eerste legherplaets, een zeker wight van gout,
Recht of zijn zorgh dien schat aen d'aerde had vertrout.
Als hij nu wort betight van zijne ontfanghe gaven,
Zoo zal de krijghsraet flus dien rijckdom op doen graven:
Dan schijnt hy schuldigh aen het opghedicht verraet.

Diomedes.
Het heeft niet schijns genoegh.

Ulysses.
Dit komt ons noch te baet:
Ick zal in Priams naem een' brief aen hem doen schrijven,
Die, meldende van 't gout, hem zoeckt ter daet te stijven.

Diomedes.
Wie zal de bode zijn?

Ulysses.
Een slaef uit Priaems stadt,
Mijn krijghsghevanghe. Als ghy de ronde doet, zoo vat
Den bode by den hals, en help hem voort om 't leven;
Dan Agamemnon flucks den loozen brief gegheven.
Hoe kan d'Eubeër toch ontworstelen dien strick Ibid. bl. 133.!

DIOMEDES oppert zwarigheden, die ULYSSES behendig uit den weg weet te ruimen of krachteloos

te maken. Dit gesprek is zeer belangrijk, en karakteriseert ten levendigsten den genen dien Vondel onder de personaadje van ULYSSES in het oog had, namelijk FRANÇOIS VAN AARSSEN, Heer van *Sommelsdijk*, den onverzoenlijksten vijand van OLDENBARNEVELD. Om te toonen dat wij VONDEL regt doen, en hem den lof, dien hij billijk verdient, geenszins weigeren, schrijven wij het overige van dit gesprek met genoegen af:

Diomedes.
't Is recht Ulysses vont: maer als ick overwick',
Het stuck is vol gevaers: laet dezen raet besterven.

Ulysses.
Ick vrees uw blooheit zal de gantsche zaeck bederven.
Hoe stouter aenghevat, hoe lichter uitghevoert.
Men waeghe slechts de kans.

Diomedes.
Waer 't schaeckspel, waer het boert.
Best dat men 't wat vertreckt: de tijdt is niet geboren.

Ulysses.
Daer is met sammelen tot noch toe meer verloren,
Meer schade als winst gedaen.

Diomedes.
De man heeft groote gunst
By 't volck en by den Raet.

Ulysses.
Vermomde loghenkunst
Heeft zijn gezagh verkleent door 't langh en stadigh knaeghen.

Diomedes.
Al die hem zijn verwant van vrienden en van maeghen
Begunstighen zijn zijde, en dreighen ons met wraeck.

Ulysses.
Geen maegh of bloetverwant magh tuighen in zijn zaeck.
Noit man van dreighen storf.

Diomedes.
Ick zie hem triomfeeren,
Daer Ajax en Achil zijn zaeck in 't recht verweeren,
Door 's grijzen Nestors tongh.

Ulysses.
De veltheer draeght de klingh,
De veltheer is de ziel en stuurman van 't gedingh:
's Rechts uitspraeck staet by hem. Hy kiest bequame mannen,
En kipt de rechters uit, die 's leghers vierschaer spannen.

Diomedes.
Zoo d'aengheklaeghde zich beroept op 't Griecksche recht?

Ulysses.
't Geschil wort naer de plaets gewezen, en geslecht.
Wy staen op 's vyants boôm. Wy kennen hier geen wetten,
Dan die 's veltmaerschalcks mont en lippen zullen zetten.
Zijn wil is wets genoegh; die spreecke, en ieder zwijgh'.
Des oppervorsten zwaert is rechter in den krijgh.

Diomedes.
Of d'oppervorst bezweeck, als d'aenslagh waer begonnen?

Ulysses.
De weerelt lijdt geensins twee schitterende zonnen;
Zoo dult geen heerschappy twee hoofden in een rijck,
Geen vorst zijn wederga, geen koningh zijns gelijck.
D'Eubeër is te hoogh in mogentheit gesteeghen,
En aenzien by 't gemeen: dit 's Agagmemnon teghen;
Die heeft wel duizentmael geklopt op zijn rappier,
Gevloeckt by alle Goôn, gezworen hoogh en dier,
By zijnen gordels draeck, by 't krunckelen der slanghen,
Waermê de Gorgon van zijn beucklaer is behanghen,
En by den staf des rijcks, van Mulciber gesmeet,

Dat hy zich wreecken zal van al 't ontfanghen leet,
's Eilanders krijghsghezagh niet langh in 't heir gehenghen,
Al zou hy d'oppergoôn met d'onderaerdsche menghen.

Diomedes.
Met Agamemnons wrock is 't legher niet gepaeit.

Ulysses.
't Is waer, maer dat is vol oneenigheit gezaeit.
De meeste hoop is blint, om d'oirzaeck van dit wrocken
Te zien met onderscheit: oock heeft m'er in betrocken
Het kerckelijck geschil, de maght van 't wichelhof,
En 't geen den dienst betreft der Goden. Deze stof
Zoo kitligh is van aert, dat allerley krackeelen,
Dat zucht tot eighe baet en staet hier onder speelen:
En alle schelmery, die slechts een schijnghestalt
Van heiligheit ontleent, licht door dien trechter valt.
Men hitst 's volcks harten op tot razernij door 't krijten,
En d'aldersterckste past den zwacksten uit te bijten.

Diomedes.
Maer wacht u, als de tijdt de waerheit eens ontdeckt.

Ulysses.
Al hebtghe 't heilighdom met vadermoort bevleckt,
Uw zusters schaemte ontbloot, in 't aenzicht van uw' zwagher,
Den blixemdragher zelf gekroont tot horendragher,
Verkracht zijn bedtghenoote, en schencker Ganimeed,
Het wort niet eens gemerckt, als maer een outerkleet
Die gruwelen bedeckt, het strecken dan geen zonden.

Diomedes.
En of de Priesters 't pleit met Palamedes stonden?

Ulysses.
Dat is onmoghelijck: want hoe ment went, of keert,
't Schort even Kalchas daer het Agamemnon deert.
Zijn hoogheit is geraeckt; en heiligheit, die stedes
Door d'onderkruipinghen en list van Palamedes,

Allenghs gemuilbant wort, en van zijn' glans berooft:
En 't was zoo verr' gebroght, dat geen gemytert hooft
Zou spreecken in den raet, of met de vorsten stemmen;
Een toom om naer zijn' wensch de wichelaers te temmen:
Dit steeckt hem in den krop: behalve dat hy steef
De vorsten teghens hem, die zoo godtyvrigh dreef,
Dat elcke Grieksche stadt zou legghen nieuwe drempels,
Om 't noodtlot op 't altaer, in Godtghewijde tempels,
Te vieren met den reuck van 't gulden wieroockvat;
Een dienst daer 't priesterdom een' koninghlijcken schat,
En rijcken ooghst af maeit. Hoe geestigh zagh men schaecken
Den tabbert, en de kap! Met onbeschaemde kaecken
Dreef Kalchas, naer zijn' wensch, met luttel stemmen door
't Besluit des tempeliers, en gaf geen reên gehoor.
D'Eubeër heeft zijn kans in Aulis oock verkeecken.
Daer riep hy: schoon de vloot door storm niet af kan steecken,
Men magh zoo reuckeloos niet plenghen koninghs bloet.
Men stell' den neêrslag uit: misschien is oock de vloet
Hier mede niet gepaeit: wilt u der joffer jamren:
Houdt liever af den hals van witghewolde lamren.
Daer schon hem 't priesterdom de krijghsliên op het lijf.
Elck vloeckte, en scholt om 't felst. Zy kreeten even stijf:
Het zaet van Nauplius, van Godtsdienst gansch verbastert,
Viert tempel, noch altaer: Diana wort gelastert.
Verworght den vryen geest, of stort hem van een' rots.
Dees smaelt op wichlery, en droomen, stout en trots.
Hy twijfelt aen Godtsdienst, en zal het heir verwarren:
Hy acht noch voghlezangh, noch inghewant, noch starren.
Ick rep van geen geheim: ghy Diomedes zaeght
Wat hy te lijden had, om 't redden van de maeght.

Diomedes.
Zijn aenghewende vlijt tot Isigeens verschooningh,
Te lichter hem in gunst kan brenghen by den koningh.

Ulysses.
't Blijft tusschen u en my: 't is Agamemnons aert,
Dat zijn gedachtenis geen weldaet langh bewaert:
Maer 't leet, hem aenghedaen, en eens gelede smarte
Schiet diepe wortelen in zijn wraeckgierigh harte,
Al t'onverzoenelijck. 't Was Atreus, die voorheen
By opdraght onderkroop 't oud recht der Grieksche steên.
De zoon vlamt op de vrucht van deze perckementen,
En hoopt zijn' laurentelgh op dezen boom te enten:
Maer Palamedes oogh zijn ganghen onderschept,
En is voor hem gereet, en waeckt eer hy zich rept;
Dies raest 's krijghsvorsten wraeck, die om hem te betraepen,
Misbruickt den ouden haet der Grieksche legherpaepen,
Bedienaers van den noodt, en noit verbeden dwangh:
Die doen hem 't koude zweet afloopen, door 't gedrangh
Der lasteraeren, en staêgh lieghende onverboden,
Geen misdaet reecknen 't quaet, 't geen streckt tot dienst der Goden.
Doch 't gelt ons evenveel. Wy doelen naer ons wit,
Het zy dan slincks of rechts: waerom ick ernstigh bid,
Dat uwe dapperheit dit heldenstuck verzelle.

Diomedes.
Ick vint den aenslagh nut, 't is waer, maer dat ick stelle
My zelven in gevaer, is overweeghens waert.
Ick ben een man in 't velt, om op een moedigh paert,
Dat schuimbeckt, briescht, en krapt, en stof worpt met zijn voeten,
Mijn' vyant, voor de vuist, met zwaert en speer t' ontmoeten;
Maer 'k heb uw veinzery, Ulysses, langh verleert,
Ick stem het nietemin, dewijl gy 't zoo begeert.

Ulysses.
Ay, Diomedes, laet die zorgh aen my bevolen:
Het moet er donker zijn, daer d' Ithakois zal doolen VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel bl. 134..

Op dit gesprek volgt een gebed aan DIANA door den Priester EURYPILUS en den Rei van Peloponesers en Ithakoizen, en tot besluit een lofzang aan het noodlot, waarin het gevoelen der Contra-Remonstranten wegens de praedestinatie in al de hardheid wordt voorgesteld, waarmede sommigen in dien tijd dit spitsvondig leerstuk dreven. Deze lofzang is krachtig en op den waren
hymnentoon der ouden gestemd; men oordeele:

O kracht, van niemants maght t'ontvliên,
Gewelt, dat tusschen uwe knien
Beklemt de diamante spil,
Daer 't al op draeit naer uwen wil;
Die hebt van eeuwigheit gezaeit
't Zaet, daer de tijdt zijn vrucht af maeit;
O dwanghbestuurster van al 't werck,
Die Goôn en menschen stelt een perck;
Houvast en ancker van 't gesticht
Der weerelt, die in teghenwight
De hooftstof houdt; ô zuil, die zelf
Draeght onbezwaert dat zwaer gewelf,
Met uwen ysren scepter heerscht,
En blijft 'er lest, en waert 'er eerst;
Die hemel, aerde, en hel bestiert,
En eischt dat elck uw Godtheit viert,
Die op haer beurt de starren riept,
En meerdre en mindre Goden schiept,
En blijft versteenight en verstockt,
En hebt al 't nodigh quaet berockt.
- - - - -
Ghy noodtlot nimmer gruwlen moe,
Waert d' oirzaeck: u komt d'eere toe,

Die dubbeltroni Janus slacht,
Van achter grimt, van vore lacht.
Zoo noch 't verraet smeult in zijne asch,
Ontdeck het toch uw' priestren ras:
Scherp Argos sabel meer en meer,
En smijt den Troischen standert neêr VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 141..

Het derde bedrijf begint met het bewerkstelligen van den aanslag. DIOMEDES sleept den vermoorden Trojaanschen gevangenen naar de tent van AGAMEMNON, en overhandigt dezen den verdichten brief, op den naam van PRIAMUS aan PALAMEDES geschreven, die DIOMEDES voorgaf den gewaanden spion afgenomen te hebben. AGAMEMNON laat dadelijk ULYSSES, NESTOR en AJAX ontbieden, deelt hun den inhoud van den valschen brief mede, dien hij voor echt houdt, en vraagt wat hun er van dunkt. ULYSSES en DIOMEDES spelen hunne rol voort; NESTOR en AJAX trekken den inhoud des briefs in twijfel; de eerste raadt tot voorzigtigheid:

Ghy heeren, ziet wel toe, 't zijn zorghelijcke zaecken.
Hy vanght wat wightighs aen, die tot een schelm zal maecken
Een welgheboren vorst, een man van groot bewint;
Dies wensch ick dat geen wraeck uwe ooghen en verblind'.
Men overweegh de zaeck, en vell' geen onrijp oordeel Ibid. bl. 148..

De andere schijnt het schelmstuk te vermoeden; AGAMEMNON zoekt hem van de wezenlijkheid des verraads te overtuigen, maar AJAX houdt hard-

nekkig de onschuld van PALAMEDES staande, met klemmende redenen.

Agamemnon.
Die 't legher heeft bespiet,
Met brieven afgherecht, leght hier voor u verslaeghen.

Ajax.
Indien hy levend waer, men moght hem ondervraeghen.

Agamemnon.
De doode melt de zaeck: het is een Frygiaen.

Ajax.
Een slaef, die kortelingh in 't oorlogh wert gevaên.

Agamemnon.
Zoo zou men alles wel in twijffel kunnen trecken.

Ajax.

Zoo zou men altijdt wel des vroomen naem bevlecken.

Agamemnon.
Die man was langh verdacht.

Ajax.
Zoo was de valsche tongh,
Des grooten loghenaers

Agamemnon.
Ghy, Ajax, zijt te jongh,
Om Agamemnons mont zoo kort te heeten lieghen.
Of lust het u, zoo wil u zelven niet bedrieghen;
Maer dat uw deghen passe op 't koninghlijcke stael.

Ajax.
Zoo doet hy VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 149..

De bezadigde NESTOR zorgt dat het geschil niet hooger loope:

Houdt gemack, ghy heeren. Laet de schael
Van ware billijckheit beslechten d'onghelijcken.
Hoe kan een toornigh zwaert een wettigh vonnis strijcken!
Wie 't recht heeft op zijn zy dick sneuvelt door het spits.
Laet reên u scheiden: 't zwaert is oordeelloos, en bits.
Het zwaert zy op Dardaens meinedigh zaet verbittert,
Drijf Hektor op de vlught, als 't in zijne ooghen schittert,
En blixemt. Jupiter noch geen der Goôn gehengh'
Dat d' eene bontghenoot het bloet des anders plengh',
Het Dorisch legher ryt' zijne eighene inghewanden,
Geweer en wapens mengh, verwarre zwaert en handen,
Wat had de vyant stof te lachen in ons doot!
Hoe zou hy vier en trots in ons gedeelde vloot
Dan slingheren met maght, en met bebloede sabels
Doorhouwen, voor de vuist, ons anckertouw en kabels,
En zenden brandende de kielen zeewaert in,
In 't aenzien van de stadt, en Priams hofghezin!
Verblijft de zaeck aen my. Vertrout mijn zilverhairen,
En grijzen ouderdom, wien veel is wedervaeren VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 150..

Dit geheele tooneel is zeer fraai; elk der zamensprekers voert eene hem voegende deftige en nadrukkelijke taal, zonder eenige opsiering met ontijdig aangebragte poëtische bloemen, valsche vernuftspelingen of vergehaalde beelden, die de man van smaak gaarne ontbeert voor deze en dergelijke daarom niet minder dichterlijk voorgedragen wijze staatslessen:

Gerechtigheit bout steên, en koninghlijcke muuren;
Daer onrecht en gewelt paleizen ommeruckt.
Van elcken druppel bloets, door onrecht onderdrukt,

> Gedoemt door 't schendigh stael, ontspruiten duizent wrocken,
> Die bersten uit tot wraeck, wiens zwaert eens uitghetrocken
> Keert langhzaem in zijn schee. Wie heiligh bloet vergiet,
> Terght Nemesis. Zie toe, en roer dees Hydra niet.
> 't Is licht een hooft gevelt, in reuckeloozen toren:
> Maer kunst is 't groote kunst, den wortel gansch te smooren,
> Wanneer de hals, in plaets van een, veel hoofden teelt VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 152..

Wij zouden dit geheele lange tooneel moeten afschrijven, om al de schoonheden van hetzelve aan te wijzen; doch wij vertrouwen met het aangevoerde bij de genen, die dit treurspel niet mogten kennen, den lust om hetzelve te lezen opgewekt en onze lofspraak geregtvaardigd te hebben.

De listige ULYSSES maakt een einde aan dit gewigtig gesprek met den voorslag:

> Dat elck den vorst verschoone. en quaet vermoeden schort',
> Zoo langh naer luit des briefs geen gout gevonden wort,
> Omtrent de legherplaats van Palamedes tenten Ibid. bl. 155..

waarin men algemeen genoegen neemt; ULYSSES en DIOMEDES worden tot dit onderzoek gemagtigd, en men voorziet dat PALAMEDES verloren is!

De Priester KALCHAS verschijnt, nadat de Grieksche vorsten vertrokken zijn, en voert in zijne alleenspraak eene taal, die menig heerschzuchtige geestelijke deugniet en schijnheilige volksmisleider in VONDELS tijd gewis zich niet geschaamd zal hebben te voeren, als hij onder zijne medehuichelaren was. Het is of VONDEL den beruchten

BOGERMAN dien men wil dat hij met deze personaadje bedoelde, van woord tot woord beluisterd heeft:

> Onsterfelijcke Goôn, wier overgroot vermoghen
> Uw priesterschap beschermt, als d'appel van uwe ooghen,
> Uit uwe stoelen daelt, beschaduwt van een wolck,
> En hanthaeft uw gemeente, uw eerophoudend volck,
> En waerde speelghenoots, die over hunne waeien,
> De zoomen van hun kleet, en mantels laeten zwaeien,
> Wier langghebaerde kin van hairen hanght vermast;
> Wier winckbraeu en gebaer niet lochent hoe hun past
> Een wetteloze maght, die prat op vorstenbanden,
> En keizers kroonen treet: wier hoeden breet van randen,
> Geboghen van ter zy, voor spits, en achter spits,
> Beschaduwen 't gelaet, daer 't liefelijck en bits
> Zich in het staetigh menght, tot stijvingh van geboden,
> En tucht van zielen; ônsterfelijcke Goden,
> Die onze ootmoedigheit gebeurt hebt uit het stof
> Op uwen tempeltroon; ô Goden, u zy lof,
> Dat ghy uwe eere wreeckt, en straftze, die vermetel
> Opdraeghen 't kerckenrecht den weereltlijcken zetel,
> Te vast en zeker staen op 't slibberigh en steil,
> En buighen 't heilighdom ten dienst van burgherheil.
> Dat Palamedes ons nu muilbande, en ten spot maeck'
> 't Gezagh des tempeliers, de zekerheit der Godtsspraeck:
> Dat hy op 't outer nu zijn nieuwe gruwlen zett',
> En wuft, en onbesuist onze outerkleên besmett'.
> Nu zal hy leeren wat het in heeft, dus t' ontijde,
> Dus stout, de hant te slaen aen 't priesterlijck gewijde VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 156..

EURYPILUS komt KALCHAS berigten dat men het goud, waarmede schijnbaar PRIAMUS den onschul-

digen PALAMEDES zou hebben willen omkoopen, ontdekt heeft: waarop deze beide vrome guiten het volgende stichtelijke gesprek houden:

Kalchas.
Mijn hart van blijschap zwilt, en geeft den geeft meer bots:
Mijn inghewant springht op, en juight van vreught, nu Godts
Erfvyant is beknelt in d'Ithakoïsche stricken.
Dit 's noodtlot en Godts werck, geen menschelijck beschicken.

Eurypiles.
Maer of dees schalcke noch het lijfsghevaer ontsprongh,
Door zijn ervaeren brein en honighzoete tongh?

Kalchas.
De zaeck lijdt geen gevaer: wy zullen 't zoo bestellen
Dat zijn dootvyanden en haters 't oordeel vellen;
Na dat men 't oude en langhvergheten uit den hoeck
Gehaelt hebbe en wel naeu doordocht zijn levens boeck,
Van dinghen die hem zijn ontschooten door de jaeren:
En waer de loghen gelt, daer zal men waerheit spaeren,
En geven 't valsch een schijn van oprecht, en een verf
Van bloetbadt en verraet, van liên- en lantbederf.
Zijn vonnis boven aen zal in het voorhooft voeren
Hoe godtloos hy bestont het heilighe aen te roeren,
En brack met eenen bant 's rijcks banden altemael,
Het heir verwarrende met een gedeelde tael,
Verweckende een gedroght en Hydra van geschillen,
Van noodt, gebeurlijckheit, van moeten en van willen,
En eischte in dit geschrey dat slechts zijn bovenzangh
Alleen zou zijn gehoort, in kerck- en priesterdwangh,
Ja wetten smedende, waer naer wy outerknechten,
Een hemelsch Godtvry volck, ons zouden moeten rechten.
Hy steef het onderscheit van noodigh en van nut,
En streckte door gezagh der nieuwigheden stut,

Afslaende een wettighe verzaemelingh van paepen,
En brenghende om zijn tent vreemt krijghsvolck in hun wapen,
Zelfs buiten 's maerschalcks last: en duizent dinghen meer.
Maer gaenwe binnen; want de raet vergadert weer VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 158..

In eene hierop volgende alleenspraak van PALAMEDES herkent men OLDENBARNEVELD nog sterker in deze personaadje. Hij beklaagt zich dat men hem onschuldig vervolgt, allerlei geruchten tot zijn nadeel verspreidt en zijne vrienden om hem bekommerd zijn, die hem raden te vlugten, waartoe hij, als van niets kwaads bewust, niet kan verstaan, maar besluit te blijven. De alleenspraak is wat gerekt, maar zij behelst toch zeer edele gevoelens; bij voorbeeld:

De maght ontbreecktme niet om dit gevaer t' ontvliên.
Jupijn en Peleus zoons my hulp en bystant biên,
Verbinden zich om strijt, met hooghe en heilighe eeden,
Te keeren 's maerschalcks wrock en ongherechtigheden,
Mijn zuivre onnozelheit, in spijt van loghentael,
En ziedend heete wraeck, door wapens en door stael
Te vryen wettelijck: maer als ik 't overweeghe,
't Is beter dat ick ly, dan mijnen naem en zeghe
Met burghermoort bevlecke, en om hun onverstant
Grieck teghens Grieck, en standers teghen standers kant':
't Is beter dat men een' verdelghe hier op aerde,
Als 't euvel uitwasch' met den schitterenden zwaerde Ibid. bl. 160..
- - - - - -
Ick zal gedaghvaert dan voor Agamemnon treden,
En teghenwoordigh zelf den loozen raet bekleeden,

En uitstaen met gedult, het zy oock wat het zy.
Koom, lasters loghentael: ick ken my zelven vry.
Koom, overjaerde wrock; koom, langgedreighde wraecke:
Ick steun op mijn gemoedt en mijn gerechte zaecke.
Ick stap mijn doot te moet, zy streckt 't gemeen tot haet,
Als ick mijn bloet vergiet, ten offer voor den staet VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 163..

Het verhoor van PALAMEDES, dat hierop volgt, is eenigzins langwijlig, en hier en daar zelfs triviaal, doordien VONDEL de burgerlijke regtsvormen van zijn' tijd op een' antieken Griekschen krijgsraad overgebragt heeft. Men wil PALAMEDES op de pijnbank brengen, hetwelk NESTOR afraadt; AGAMEMNON wil den beschuldigden op convictie doen vonnissen, en laat het lijk van den gewaanden spion herwaarts slepen; de regtspleging krijgt nu eene geheel burgerlijke gedaante: men zou de zaak naauwlijks anders voor een modern hof van assises behandelen.

Agamemnon.
Wat dunckt u van dien man?

Palamedes.
Het is een zielloos lijf.

Agamemnon.
Dit is 't niet datwe vraeghen.
Is 't niet de spie, die nu het legher quam belaeghen?

Palamedes.
't Waer mooghlijck.

Agamemnon.
't Is hy zelf, die dickwijl was gewent

Te sluipen door het heir in Palamedes tent.

Palamedes.
Mijn aenghezicht dien mensch met kennis noit aenschoude.

Agamemnon.
Uw ooghen zaghen hem, toen ghy hem toebetroude
't Geheim van brief op brief, wanneer hy van Priaem
U schriften braght, en groette in 's grijzen koninghs naem.

Palamedes.
Mijn hair moet, als Megeer, van zwarte slanghen krielen;
Mijn schim gevoele alleen de plaegh, die alle zielen
In 't onderaerdsche hol van Dis is toeghedoemt;
Mijn naem een vloeck zy, waer dees erghens wort genoemt;
Of als Prometheus moet ick 't leverpicken lyen;
Indien ick kennis heb aen die verraderyen.

Agamemnon.
Spaer uw meineedigheit, ô boos verraders hart:
Want hoe ghy hoogher zweert, hoe dieper ghy verwart.
Lees zelf den loozen brief van 's koninghs ringh gezeghelt,
Geteekent met zijn hant, en vloeck niet ongheregheIt.

Palamedes.
Het schrijven is Priaem noch Hecktor niet verboôn,
Noch strecktme tot geen vleck. Ghy weet het, goede Goôn,
Zoo verre van bedrogh in uwen troon gezeten,
Hoe onbevleckt ick ben, en zuiver van geweten.

Agamemnon.
Nu Diomedes, tuigh.

Diomedes.
Wat eischt men voor bescheet?

Agamemnon.
Tuigh wat u wedervoer, als ghy de ronde deedt VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 168..

DIOMEDES legt hierop eene verklaring af van hetgeen wij reeds weten, en vertoont tot bewijs den verdichten brief, dien wij reeds kennen. Het gewaande *corpus delicti*, namelijk het opgegraven goud, *quasi* door PRIAMUS aan PALAMEDES gezonden, om hem te corrumperen, wordt hierop door ULYSSES *in judicio* vertoond. PALAMEDES, die, om zijne onschuld te betuigen, straks vloekte en zwoer dat een Griek er van ijzen zou, staat nu geheel versuft, en rigt een schietgebedeke aan JUPITER en THEMIS. AGAMEMNON stoort er zich niet aan;

> Wy neemen 't voor bekent,

zegt hij:

> 't verraet is ons gebleecken.
> Ga voort in hechtenis, tot dat er word' gestreecken
> Een vonnis over u. Legh af 't meineedigh zwaert VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 171. Dit *meineedig* zwaard is misschien uit dezelfde stof geschapen als de *kraaijende* weêrhaan van ANTONIDES, *Ystroom*, II B. bl. 66..

PALAMEDES wordt hierop ontwapend en in hechtenis gezonden, en het derde bedrijf eindigt met den uitmuntenden Rei van Eubeërs, beginnende:

> Het dun gezaeit gestarnt verschiet, enz. Ibid. bl. 172.,

dien VONDEL uit den *Hercules furens*, van SENECA *Chorus Thebanor*. Act. I. 125., zeer gelukkig vertaald heeft.

OATES, de broeder van PALAMEDES (met wien VAN DER MYLE, de schoonbroeder van OLDENBAR

NEVELD gemeend is), begint het vierde bedrijf met eene alleenspraak, in welke hij zoo wat oude zeeren opkrabt, op THERSITES, een' der regters, schimpt, hem op een' gansch niet tragischen toon noemende een'

> razebul, die geen van allen riecken
> Noch luchten magh, en pas twee woorden spellen kan VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 177.,

en zich in eene bespiegeling verdiept over de bedorvenheid der regtbank. Deze alleenspraak wordt, afgebroken door de komst van AJAX, die hem berigt dat het leven van PALAMEDES gevaar loopt:

> De noit verdiende schult zal hy onschuldigh boeten,
> Ten zy het wert geschut VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 177.;

maar hoe? de tijd is kort en OATES radeloos; ACHILLES wordt te *Lesbos* opgehouden: ware dit niet zoo, zegt AJAX,

> wy twee doorhieuwen met ons stael
> 's Gevanghens ysren bant, in spijt van loghentael
> En valscheit, die doortrapt dit, naer heur' wensch, bestellen,
> Het recht van dezen vorst verdrucken, en hem knellen
> Door openbaer gewelt Ibid. bl. 178..

Maar nu moeten zij den ongelukkigen PALAMEDES aan zijn lot overlaten. De verontwaardiging van AJAX is billijk en edel; zijne gramschap treft ook de geestelijke stokebranden gevoelig:

> Maer dat d'aertswichelaer geveinst hier onder roeit
> Met zijn doortrapte tonghe, en koestert onze plaeghen,

> En baeckert ons bederf, is schande te verdraeghen;
> Dat een verloopen Frygh, gansch Griecken tot verdriet,
> In zulck een fellen brant al juichende oli giet VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 178..

De levensloop van KALCHAS, dien AJAX nu met fiksche stoute trekken schetst, is misschien een *hors d'oeuvre*, omdat men vooronderstellen kan dat OATES dien priester zeer wel kent; ook vraagt hij AJAX niet om nadere berigten wegens dien 'verloopen Phrijg,' wiens karakteristieke biographie AJAX hem mededeelt, enkel en alleen omdat het hem nu lust

> beknopt zijn leven door te loopen.

Ondertusschen is deze levensschets van KALCHAS ongetwijfeld een der fraaiste brokken van dit treurspel; en schoon de toespelingen op den beruchten BOGERMAN door ons zoo goed niet gevat kunnen worden als door VONDELS tijdgenooten, is nogtans de gedaante van dien regtzinnigen Sycophant door verloop van tijd onder de vermomming geenszins geheel verloren gegaan; doch al ware dit ook zoo, dan verdient toch altijd deze poëtische biographie, als een stout, krachtig en meesterlijk dichttafereel, met belangstelling en aandacht beschouwd te worden, waarom wij geene zwarigheid maken hetzelve hier ten toon te hangen, verzekerd dat de echte kenners zich aan deszelfs ouderwetsche lijst geenszins zullen storen.

Zijn vader Thestor had van kintsbeen af doorkroopen.
't Half levende inghewant der dieren, zoo hy zey.
Hy noemde zich een zoon van Febus en Aglay,
Nam acht op voghlezangh, op spoock en ydle droomen,
Op drift van Godt en geeft, op 't ruischen van de boomen
En 's hemels aenghezicht, in 't allernaeste dorp,
't Welck roockte by het leck, omtrent een slingherworp.
Hier queeckt hy Kalchas brein, en leert hem buldren, trappen,
En droomen menghen in lantnutte weetenschappen,
Oock raemen op een hair de hairen van een dogh,
De korlen van een vijgh, de bigghen van een zogh,
Eer zy geworpen had, en 't maecksel van haer jonghen.
Hy spitste zijn vernuft op drie- en zevenspronghen,
Het wettighe gebruick van woorde- en letterkracht,
Zeef becken en gebeent. Hy leit den zoon by nacht
Op hemelhoogh geberghte, en starrende in de starren,
Geeft diepe raetzels uit, en laet hem kloeck ontwarren
Verwarde vraeghen, en ontstricken knoopen, daer
Een Godtschalck Arabier, of out Egyptenaer,
Of Indiaensch Brachman van zweeten zoude en hijghen.
Hier prachte Kalchas mede, om nooddrufts eisch te krijghen,
En bedelde achter lant, gelijck hy was gewent,
Tot dat Laokoön en Panthus in het endt
Hem kruiden in het hof. Dit wilt hy zoo te smeecken,
Te vleien met zijn tonghe en naer den mont te spreecken,
Dat hy gewijt wert tot aertswichelaer van 't rijck.
Toen blies de staet hem op. Hy zat verghult, gelijck
Een Godtheit op 't altaer, en die noch korts gaet beedlen,
Regheert de Tempeliers en ringheloort 's lants eedlen.
Die rechte schijndeught borst tot booze stucken uit,
Zagh Godt noch menschen aen, schoffeerde een jonghe bruit,
Dorst stroien dat geen ziel voor Minos hoeft te schroomen,
Voor Cerberus, noch Styx, al molicken, en droomen.

Eurypilus bedeckte al 't overighe vuil,
Tot dat zijn meester, bangh, voor straf, gelijck een uil,
Van elck verpickt, het hof van Priam most begheven.
Toen quam de ballingh naeckt in Griecken aenghedreven,
In Agamemnons hof, en vlamde op 't out genot,
Verhaelde hoe hy 's nachts, door inspraeck van den Godt
Apollo, wiert vermaent uit Trojes slot en wallen
Te wijcken, om t' ontvliên de dreighende onghevallen,
Die 't stamhuis van Dardaen nu hanghen over 't hooft
Dit nam ons priesterschap dus in, en 't wert gelooft
Van 't volck; waer op de Faem door alle steên gingh strojen,
Hoe Kalchas zagh by nacht den hooghen burgh van Trojen
Verweldight, d'oude wacht in 't sluimeren gedoot,
Minervaes kerck van heil en heilighdom ontbloot,
De Sceesche poort berooft van wijlen 's koninghs asschen,
Het hof, in lichten brant, het Griecksche zwaert verasschen,
De stadt in wijn en slaep verdroncken op haer feest;
En tot een klaerder blijck, hoe zijn verlichte geest
De goden, vyantlijck op Ilium gebeeten,
Zagh waeren. Pallas op de kruin van 't slot gezeten,
Met helm en beucklaer, schoot en drilde haere lans,
Of stack de krijghstrompet van tin en hooghen trans.
Der Goden vader afgesteeghen uit de wolcken,
Steef zelf de zenuwen en arm der Griecksche volcken,
Dreef al wat Troje haet op d'afkomst van Dardaen,
Den vloecken toegedoemt, met ernst en yver aen.
Zijn wreede Juno, met den aengeghorden deghen,
Bezet de waterpoort, en houdt alom de weghen
En straeten veiligh, langhs de zee, en waterkant,
Verdaghvaert overluit de krijghsliên van het strant.
De vloot gaf drommen uit, den anderen tot bystant.
Neptunus schudde vast met zijnen scherpen drytant
D'aeloude grontvest, die zoo diepe wortels schoot.

De priesterschap, verbaest en wit bestorven, vloodt
Om troost naer d'outers toe en godtgewijde drempels;
Maer ydel en vergheefs. Zy vonden alle tempels
Verlaeten van de Goôn, geen heilighdom in 't koor.
Zy wieroockten te spa: geen Godtheit gaf gehoor.
Daer spoocken met haer toorts de wreede Razernyen,
Met slingherslangigh hair. Men zagh aen alle zyen
De stadt ten val gedoemt. Zoo raetkt hy in zijne eer:
Wat Ilium ontnam, gaf hem Mycene weêr.
De veltheer most zijn tongh met groote kosten huuren,
En d'eerste in Ifigeen zijn huurlinghs wrock bezuuren,
Toen hy, op dat de vloot van Aulis raeckte in zee,
Haer overgaf door dwangh ten zoen van Hekaté.
Een eerlijck burgher, die dit aenzagh met verwondren,
Most vlughten, en bedruckt zijn huisgoôn noch zien plondren
Van 't krijghsvolck, heimelijck door Kalchas opgeruit.
Die riep noch dat dees plaegh hem trof door Godts besluit.
De veltheer lochent niet dat Theftors zoon een schelm is:
En evenwel dewijl hy hem gelijck een helm is,
By dees geleghenheit, misbruickt hy 's wichlaers dienst
En boosheit tot zijn wit: maer zal op 't onghezienst
Dien booswicht, die hem op den hals leght, noch verschoppen,
Gelijck het kint, nae 't spel, zijne afghesleurde poppen VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 178..

OATES merkt hierop aan dat zijn broeder den geestelijken intrigant bestendig dwarsboomde in zijn oogmerk, het verkrijgen namelijk van gezag en invloed op het bestuur der zaken van staat en regering, doch welk oogmerk hij eindelijk bereikte. VONDEL stelt dit niet ongeestig voor onder het beeld van een paard, van hetwelk PALAMEDES de teugels hield,

Tot dat de wichelaer den voet kreegh in den beughel,
En door 't veltmaerschalcks heup den steun der steghelreep.
Nu leert hy 't Dorisch paert heendraeven naer zijn zweep,
En wacker luisteren naer 't pricklen van de sporen VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 182.

Tot dus ver is dit beeld juist, en zelfs fraai; doch wie kan zich van lagchen onthouden, wanneer hij ziet dat VONDEL dit fraaije beeld door eene ontijdige en geheel onnoodige bijreflectie dus bespottelijk inverteert:

Nu rijdt hy die hem reedt.

Dit immers zegt dat het paard eerst den ruiter bereden had. VONDEL ontleende meer denkbeelden uit de kinderprent van de verkeerde wereld Hiervoor, bl. 117..

Na dit alles komt OATES op zijne eerste vraag te rug:

Wat raet? De tijdt is kort.

De raad van AJAX komt, na eenige nuttelooze langwijlige uitweidingen en mogelijkheden, afgeleid uit het thema:

Al winst genoegh, indien wat tijdts gewonnen waer,

eindelijk hierop neder:

Oates, 't voeght u eerst te dinghen voor uw bloet.
Rand Agamemnon aen, en grijp hem in 't gemoedt.
Betuigh hem hoe het strijt met 's rechten stijl en orden,
Dat een betighte zal van zijnen vyant worden
Veroordeelt: en hou aen, en drijf het door dat hy
Den zoon van Neleus laet met d'overighe dry

> Ter vierschaer gaen: misschien zal hy u dit verghunnen
> Uit schaemte, en oock dewijl drie rechters stemmen kunnen
> Vermeestren 's vierden stem. Dit 's 't naeste dat ick weet VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 182.

en neemt vervolgens afscheid van hem op deze triviale wijze:

> Jupijn bescherme uw broêr, en schenze, die hem haeten Ibid. bl. 183.:

dat is waarschijnlijk ‘snijde hun neus en ooren af!’

AGAMEMNON komt peinzende op; OATES beklaagt zich bij hem dat zijns broeders leven gevaar loopt;

> De rechters spannen vast de vierschaer,

zegt hij; maar

> Zy weeghen, altemael op hunnen vyant nijdigh,
> De zaeck niet naer den eisch, maer draeghen zich eenzijdigh.
> Schut deze onbillijckheit, en toomze door uw maght Ibid. bl. 183..

Maar het is te laat; al wat AGAMEMNON doen kan is dat hij PALAMEDES nog een' regter toevoege, naar de keus van OATES, en op zijn bevel:

> Draegh ons iemant veur,

benoemt deze daartoe NESTOR, en oogenblikkelijk beveelt AGAMEMNON dat men hem kennis geve van deze benoeming.

In de hierop volgende alleenspraak van AGAMEMNON verliest VONDEL het karakter van deze personaadje geheel uit het oog, en laat hem onbewimpeld spreken als Prins MAURITS:

Zy waenen ons dit werck met loosheit t' onderkruipen,
Maer 't is de dootsnick: 't zijn d'Eubeërs leste stuipen.
Het recht is zoo doornaeit, en zoo bezet in all's,
Hy raeckt er eer niet af, of 't kost hem zijnen hals.
De sabel moet er deur, het zy men 't recht of krom houwt:
En eer de rechtbanck zweegh, ik goot een tongh van stom gout.
Dat hondertooghde hooft, dien wachter ben ik moe,
En Argos Argus haet, al was 't maer om de koe,
Die tot den buick toe treet in groene klaverweide.
Ik zie, ik zie den beul 't zwaert trecken uit de scheide,
Den ouden hondsvot bangh staen siddren voor den slagh.
Daer leght de gryze kop, 's lants uitgedient gezagh VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 184..

De drie laatste regels behelzen zelfs woordelijk hetgeen MAURITS, volgens het volksvertelsel, gezegd zou hebben, toen hij het onthalzen van OLDENBARNEVELD uit een der vensters van het Binnenhof aanschouwde.

AGAMEMNON verwijdert zich, en de regtbank vergadert om PALAMEDES te vonnissen. ULYSSES is president; na eene korte inleiding, wil hij

Dat Nestor zich verklare.

Maar naauwelijks heeft NESTOR den wensch geuit dat

't gerecht veel liever hell'
Tot maetigheit, dan al te straf een vonnis vell',

of THERSITES valt hem onbeschoft in de reden:

Wat zeght de gryze man? Ghy sust, o oude vader,
Geen strengheit is te hardt. Het is een lantverraeder.
Verschoontghe noch een schelm, die 't legher heeft verraên?

Betrouwme 't scherprecht toe: laet my met hem begaen.
Ick heb al langh gewenscht dien booswicht aen te randen,
En, tot elcks schouspel, hem te villen met mijn tanden VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 185..

ULYSSES vermaant THERSITES met een ‘hou gemak, en spreek op uwe beurt’ (waarlijk geen Graecismus!) tot de orde, en beduidt NESTOR dat strengheid hier noodwendig is; DIOMEDES is insgelijks van dit gevoelen, en THERSITES neemt het NESTOR geheel niet kwalijk dat hij van hem in dit punt verschilt:

De vader was langh kintsch, men hou hem dit ten beste,

en is van oordeel dat er geene raadpleging noodig is, alzoo de beschuldigde zijn vonnis medebrengt. NESTOR geeft hun in overweging of het niet geraden ware

den mistrouden
Eubeër eeuwigh in gevanghenis te houden Ibid. bl. 186.;

doch ULYSSES vindt hierin vele zwarigheden; NESTOR wil die door borgtogt uit den weg ruimen; onderwijlen dringt de rei nader, en Nestor vraagt op den toon van een' Amsterdamschen matroos:

Wie komt ons hier aen boort?

Het is de goê gemeente,

zegt THERSITES;

't is het volck, dat heeft er in te spreecken,

en vraagt dadelijk deszelfs advies:

> Wat zeght er 't legher toe? Ontvouwt uw oordeel dra.
> Zal Palameed de lantverraeder sterven?

Alles, tot zelfs het rijmwoord toe, noopt deze militaire volksstem dat zij ‘ja’ moet schreeuwen. *Vox populi, vox Dei*, zeggen de genen die hunne rekening bij volksgeschreeuw vinden; zoo ook de Priester KALCHAS:

> Dat is Godts eighe stem. Ghy rechters, opent d'ooren,
> En stemt met Godts gemeente, of vreest der Goden toren VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 188..

ULYSSES, DIOMEDES en THERSITES veroordeelen hierop PALAMEDES ter dood. NESTOR voorziet en beklaagt de gevolgen van dit onregtvaardig vonnis. Dit vierde bedrijf wordt besloten met eene jammerklagt van den Rei van Eubeërs, waarin de daden van HERCULES opgesomd worden.

Met den aanvang van het vierde bedrijf bestaat PALAMEDES reeds niet meer. Een Bode komt OATES het treurig uiteinde van zijn' broeder verhalen. Dit verhaal is over het geheel eenvoudig, deftig, krachtig en schilderend, veel natuurlijker dan dat van den Bode in *Gijsbrecht*, en, zonder ontijdige dichterlijke opsieringen, veel poëtischer in zijne beschrijvingen, waaronder al dadelijk de beschrijving van den verwoesten Apollo'stempel aan den voet van den berg *Ida* voordeelig in het oog valt:

> Een heuvel rijst er, aen den voet des berghs, die schuin
> Zich, als een schouburgh, kromt, van wiens verheve kruin

> En toppunt, als de vloot eerst anckerde in dees haven,
> Een kerck, de zon gewijt, geciert met rijcke gaeven,
> Verstreckte een baeck in zee, door 't beelt des Godts, die korts
> Voor d'ooster gevel braef ten toon stont met een torts,
> Wiens goude flonckervlam natuurlijck scheen te lichten,
> En neer te straelen op der menschen aenghezichten.
> Nu leght dat schoon gebou geschonden en gesloopt VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 194..

Deze beschrijving is, zonder eenigen opschik, buiten tegenspraak fraai; doch het schijnt dat Vondel zelf haar niet fraai genoeg vond, en zijn gebrek aan smaak liet zich door het valsch vernuft misleiden om er de twee volgende ongelukkige regels aan te hangen:

> De heilghe *steenen*, hier en ginder opghehoopt,
> d'Aeloude heerlijckheit *besteenen* en *beschreien* VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 194..

Dit, laffe *galimathias* en beuzelachtig woordenspel kwam ondertusschen sommigen later dichters zoo geestig voor, dat zij op VONDELS voorbeeld, insgelijks de *steenen* deden zuchten en *steenen* Uit eene menigte andere voorbeelden voeren wij slechts deze twee aan:

> De *steenen* tuigen 't, die noch *steenen*
> Door 't overladen brein en bloed.
> K. LESCAILJE, *Mengelpoëzij*, I Deel, bl. 33.

> Wat hoor ik? sus: de *steen* roept uit den muur,
> En *steent* om mijn *versteenigde* natuur.
> H. SCHIM, *Kruisfeest*, bl. 33.

.

Het verhaal der verwoesting van dezen tempel is misschien overtollig, doch volgt geheel natuurlijk en ongezocht:

In dees gewijde kerck gingh 's krijghsvolcks moetwil weien,
En brandde en blaeckt 'et al. d'Aertswichelaer stont stom,
En loegh om 't plonderen van Febus heilighdom,
En grenickte, als hy zag, hoe 't schuim der menschen veiligh
Een schouspel maeckte van den Frygiaenschen heiligh VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 194..

Waarschijnlijk bedoelde VONDEL hier het plunderen der Remonstrantsche kerken en vergaderplaatsen door het gepeupel, op aanhitsing der heethoofdige geestelijken. Men had

Deze eertijdts een gewijde en afghekeurde plaets,
Nu een verspoghen vloeck, na 'et woeden des soldaets,
Ten vadermoort gedoemt VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 194..

De vinding, om PALAMEDES in de nabijheid van een' verwoesten tempel en met deszelfs puin te doen steenigen, is zeer gelukkig, en vernuftig in de toepassing: elk moet het geestig bijtende van VONDELS meening zonder nadere aanduiding hier gevoelen.

Levendig en natuurlijk is de schildering van het gewoel op de schouwplaats en der ontmenschte politieke bloeddorstigheid; men heeft genoegzaam aanschouwelijk voor oogen hoe het aldaar

Vast grimmelt van het volck; dat zwart van alle oorden
Hier dringht, en t' zaemenschoolt; en Idaes steilheit leeft
Van menschen, daer de bergh een open uitzicht heeft
Op dezen heuveltop. Men ziet ontelbre zielen
In zijn cypressen en geboghe tacken krielen,
En beven in de blaên. Wat is er een gewoel!
Een ieder heeft zijn wit. Dees draeght zich stil en koel

In 't weereltlijck beloop, noch weet wat hy zal wenschen,
En om te kijcken volght slechts 't spoor van andre menschen:
Die braeckt zijn gal, en scherpt zijn tongh, gelijck een pijl,
En bootst in 't spreecken na den priesterlijcken stijl,
En schelt, en is vol viers, en groeit in 's naesten schennis,
En wort al heel bereên van yver zonder kennis,
En dorst naer eedel bloet. Een ander, ruim zoo flaeu
In teghenyveren, uit vreeze van het graeu,
Zich intoomt, en met rou het treurspel komt bekijcken,
En 't voorspel van 't bederf der Europeesche rijcken.
Een eenigh zwijgher weeght de weerelt in een schael,
's Volcks razerny belacht, en zucht om 's lijders quael VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 194..

Het gedrag van PALAMEDES is in dit verhaal met waardigheid en edel geschetst; hij bewaart tot in zijn uiterste oogenblik zijne grootheid van ziel en zijn eerbied inboezemend karakter. Men begeeft zich naar de tent, waar hij gevangen gehouden wordt, om hem ter strafplaatse te voeren; Kalchas spreekt hem schamper toe en kondigt hem den dood aan. PALAMEDES staat op, en zegt op een' bedaarden en nadrukkelijken toon:

o Mannen, die met onrecht zijt gebeeten
Op mijne onnozelheit, wat is dit voor een wijs,
Dat veertighjaerghe dienst, en zoo veel slavernijs,
Met horten van mijn bloet vergolden wort in 't ende Ibid. bl. 193?

Men schreeuwt en scheldt hem voor een' landverrader. PALAMEDES verwaardigt den bloeddorstigen hoop met geen antwoord, maar

zweegh, en trat voorheen.

‘Wat kan men grooter zeggen van zulk een personaadje, bewust van zijne onschuld, die hij voor eene onzijdige regtbank met kracht van tale zou kunnen bepleiten, maar die door een' hoop opgeruide en vervoerde menschen, op hem verbitterd, wordt overschreeuwd, dan hem een verheven stilzwijgen, de grootheid van zijn gemoed uitdrukkende, toe te schrijven J. MACQUET, over het schoon in de Poëzye, *Werken van de Maetsch. der Ned. Letterk. te* Leyden, III Deel, bl. 101.?’ De oordeelkundige MACQUET heeft de kracht van dit zwijgen van PALAMEDES zeer wel gevoeld; het is welsprekender dan de nadrukkelijkste verdediging hier zou kunnen zijn. Waarlijk, sommige dichters deden beter, wanneer zij in zekere omstandigheden hunne ingevoerde personaadjen van pas lieten zwijgen, dan hun fraaije, dikwijls voor de omstandigheden geheel ongeschikte regels (gelijk VONDEL zijn' Bode in den *Gijsbrecht*) in den mond te leggen Wil men een voorbeeld van zulk een verheven en welsprekend zwijgen, men leze het heerlijk gedicht *Mozes Mendelssohn*, van den Duitschen dichter SCHUBART (of de vertaling in mijne *Gedichten*, bl. 145). JEZUS eindigt aldaar zijne reden tegen MENDELSSOHN in dezer voegen:

> ‘Het kroost van Abraham geloove in mij, en 't wordt
> Op nieuw 't begunstigd volk mijns Vaders.’
> Jezus zweeg.

De uitwerking van dit ontzettend zwijgen op de ziel van den regtschapen MENDELSSOHN kan men in het slot van dit schoone dichtstuk nalezen, als men die op zijn eigen gemoed niet gevoelt..

De optogt naar de moordplaats is statig en somber. PALAMEDES, verhaalt de Bode,

trat voorheen.
d'Aertsofferwichlaer quam de rechte zy bekleên.
Eurypilus de slincke, en scheenen zich t' ontfermen.
Een Cephaleensch soldaet, droegh voor hem op zijne armen
Het Trotsche gout, zoo 't hiet, in eenen beuckelaer.
Zoo gingh hy moedigh, en met voeghelijck gebaer,
Omcinghelt en bestuwt van krijghslien en van trossen,
En zette zijnen tret naer Idaes hooghe bosen VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 193..
- - - - - -
De domme menighten haer handen t' zaemenklappen,
Met dat hy, als een leeu, grootmoedigh aen komt stappen,
En klimt den heuvel op, eer dat hem iemant verght,
Hy keert, zoo ras hy staet, naer 't rijzende geberght.
Dat staetigh aenghezicht, waermeê hy onbezweecken
Plagh in Mycenens zael voor 't heiligh recht te spreecken,
En voor den Grieckschen staet te dinghen met zijn tongh.
't Nieusgierigh volck, door 's mans vrypostigh wezen, hongh
In twijfel, of hy met den hals zijn schult zou boeten,
Dan of men door gena het vonnis zou verzoeten Ibid. bl. 195..

Roerende is de aanspraak van PALAMEDES aan de vergaderde menigte:

Zoo staende in 't openbaer, met opgerechten hoofde,
O mannen, zeght hy, of uw heuscheit noit geloofde
Al 't geen de valscheit heeft van lantverraet gedicht,
Dat was mijn leste wensch. 'k Heb volghens mijnen plicht
Gansch vroom, en ongeveinst, en opentlijck gehandelt,
En sterf een oprecht Grieck, gelijck ick heb gewandelt Ibid. bl. 195..

Treffend en schilderachtig, levendig en vol waar pathetiek is het uiteinde des onschuldigen slagtoffers der heerschzuchtige staatkunde.

Uit had hy, als daer op van wederzijden hem
De priesters by de Goôn verbaden met hun stem,
En steenden overluit. Na 't sluiten der gebeden
Zoo weeckenze af verbaest, en gaven zich beneden.
Hy met zijn dienaers hulp, getroost, en wel te moê
Bereidde zich ter doot, en tot den middel toe,
Ten halven lijve naeckt, in 't uiterst van zijn lijden,
Den lijfknecht oorlof gaf, die treurigh trat ter zijden,
Na dezen jonghsten dienst. Daer stont de Deught geciert
Met ware onnoozelheit, van 't leelijck onghediert
Begreenen en begrimt. De gruwelijcke krijghers
Van menschen nu veraert in luiperden en tijghers,
Van reedlijckheit ontkleet, bezeten van de Wraeck,
En helsche Razery, bevingh een gragher smaeck
Naer 't goddelijcke bloet. Zy knarsten op de tanden.
Men zagh de gramschap uit hun dreighende ooghen branden,
Die gloeiden vreesselijck, als gloênde koolen viers:
En nu verkropt van toorne, ontzinnigh, vol getiers
En vloeckens, als de haet hun krachten had geslepen,
De vadermoordenaers en vloecken steenen greepen,
En blixemden met maght op dien manhaften vorst.
Ick zagh den eersten steen afstuiten van zijn borst,
Den tweeden van den slaep des hoofts, en hoorde klincken
Den slagh van 't beckeneel. Terstont vergingh hem 't blincken
Van 't eerlijck grijze hair. Dat aenzicht van den staet
Wert jammerlijck van bloet besprenghkelt en begaet.
Met zeegh hy zwijmend neêr. De moordenaers des braven
Vast haghelen, zoo langh tot datze hem begraven,
En smooren door 't gewicht van steenen meer en meer:
Gelijck Godt Bacchus rey gingh razend te keer

> Den zoeten harpenaer, die voghels aen kost locken,
> En dieren, en geboomt, met toortsen, steenen, stocken,
> En morzelden zijn vleesch met allerley geweer VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 196..

De gelijkenis van het verscheuren aan ORPHEUS door de Bacchanten is hier zeer gepast in den mond van dezen Bode, om dat de oude Grieken met dergelijke mythen even zoo gemeenzaam waren als wij met de historie van ADAM en EVA.

Minder in den geest der oude Grieken is het gedrag der aanschouwers na het ombrengen van PALAMEDES: het is eene al te getrouwe afbeelding van het gedrag der aanschouwers na het onthalzen van OLDENBARNEVELD:

> Zoodanigh was het eindt van dezen wijzen heer,
> Als 't reuckelooze volck toevlieghende, op gingh krabblen
> Het bloedigh puin, en om de wreede steenen grabblen;
> Dees uit nieuwsgierigheit, en die uit encklen haet,
> Op dat zijn dolheit, haet en moortlust wert verzaet.
> Veel doopten er in 't bloet de vochtbezweete doecken,
> En wronghen 't uit in wijn, en zoopen 't op met vloecken,
> En nooden juichend tot d'onmenschelijcke feest
> Hun spitsbroêrs, van dien Godt, en zelven tuimelgeest
> Gedreven en geraeckt Ibid. bl. 197..

Om zijn stuk te eindigen (hetwelk eigenlijk met het vierde bedrijf reeds uit is, wat de handeling betreft), neemt VONDEL hier insgelijks zijne toevlugt tot een' *deus ex machina*, namelijk NEPTUNUS, die, door OATES triviaal genoeg met de woorden:

> Grootvader, slaepghe nu in zee op uwen stoel VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 197.? enz.

opgeroepen, verschijnt, en eene nietsbeduidende, vervelende en langdradige redevoering houdt; onder anderen voorspelt hij OATES ook deze volslagen zotheid:

> Uw vader gaet met geile minne pricklen
> Der koninginnen en princessen eenzaem bedt,
> Wier bruidegoms de krijgh voor Troje houdt verlet;
> Wier poezelachtigh vleesch door 't langh ontbeeren weeligh,
> De wellust kiest voor schaemte, en draeght zich overspeeligh,
> En heelt zijn kittelingh, en lonckt, en streelt, en kust,
> En onderlinghen brant met zoet omhelzen bluscht,
> Versmaet der mannen trou, om 't puick der jonghelinghen Ibid. bl. 199..

Men heeft gezien dat VONDEL de personaadje van PALAMEDES als een' oud' man heeft voorgesteld, die van een' veertigjarigen dienst spreekt, en dus niet jonger dan ten minste zestig jaren kan zijn; ook is zijn vader NAUPLIUS nog in leven, en derhalve ten minste tachtig jaren oud; deze grijsaard nu ‘gaat der koninginnen en prinsessen eenzaam bed met geile minne prikkelen!’ dacht VONDEL dan geheel niet aan het *turpe senilis amor*, om het bespottelijke der profecy van NEPTUNUS te gevoelen? Hoe zou LUCIANUS zich daarmede vermaakt hebben, als hij in VONDELS tijd geleefd hadde! Doch wij hebben te veel schoons in den *Palamedes* opgemerkt, om lang onze aandacht tot dit ongelukkig aanlapsel te bepalen, waarin zeker

wel stoute partijen en krachtige uitdrukkingen voorkomen, doch, als voorspellingen van toekomende gebeurtenissen en gevolgen der verdelging van *Troje*, met de afgeloopen handeling des treurspels niets gemeen hebben. VONDEL schijnt zelf gevoeld te hebben welk een misselijk figuur hij NEPTUNUS met zijn langdradig profetisch gezwets laat maken; want naauwelijks is hij weder in zee gedoken, of OATES vraagt geheel verwonderd:

> Grootvader vlughtghe uw' zoon, en laet hem in zijn lijen,
> Getroost met woorden, en met schoone wickleryen,
> En martghe met uw wraeck VONDELS Dichterl. Werken, VI Deel, bl. 207.?

Deze woorden behelzen eene volkomen critiek van deze volstrekt nuttelooze verschijning.

Even nutteloos is de vlugtige verschjning van PRIAMUS en HECUBA, de eerste om twaalf en de andere om twee matte en zenuwlooze regels op te zeggen. Een reizang van Trojaansche maagden (waarlijk wel de minst beduidende van inhoud) maakt aan dit laffe en vervelende vijfde bedrijf eindelijk een einde.

Het blijkt klaar dat VONDEL moeite gehad heeft om dit vijfde bedrijf tot genoegzame lengte te rekken; hij had er geene andere stof toe dan het verhaal van den Bode, hetwelk niets anders behelst dan hetgeen reeds in het vierde bedrijf gebeurd is, en dus den *epilogus* van het stuk uitmaakt. De verschijning van NEPTUNUS (eene copij der verschijning

van DE VECHT in HOOFTS *Geraardt van Velzen*), PRIAMUS met zijne gemalin en de Trojaansche maagden zijn volslagen overtolligheden, die met de handeling niets gemeen hebben, en dus beter achterwege gelaten waren. Het stuk heeft ongetwijfeld verscheiden echt tragische situatiën en gelukkige incidenten; de karakters zijn goed geteekend en tamelijk wel volgehouden; de stijl der gesprekken is doorgaans deftig, en valt slechts zelden in het lage en platte (en wel meest dan, wanneer VONDEL zijne aanspeling op bekende personen en zaken wat sterk wil doen uitkomen), maar hetzelve heeft ook zoowel in het plan als in de uitvoering verscheiden gebreken, die, al wil men ze ook op rekening van 's dichters leeftijd stellen, toch toegekend moeten worden aan 's dichters gebrek aan goeden smaak en genoegzaam fonds van eigen middelen om ze te vermijden of te verhelpen. Men ziet klaar dat zijne vinding met het derde bedrijf reeds uitgeput is, en zijn treurspel in eene kwijning vervalt, die hetzelve hoe langer hoe meer verzwakt, en eindelijk, om zoo te spreken, aan eene teering doet sterven.

Het verwondert ons niet dat dit treurspel, bij deszelfs in het licht verschijning met geestdrift ontvangen werd door de genen die den staatkundigen moord van OLDENBARNEVELD met diepe verontwaardiging verfoeiden, en het bloed des afgeleefden eerlijken staatsdienaars den heerschzuchtigen MAURITS en zijnen believers bij elke gelegenheid in de oogen deden spatten; het verwondert ons ook niet

dat van den anderen kant de willekeurige magthebbers zich door het vervolgen van den weerloozen VONDEL zochten te wreken, doch die moedig door de Amsterdamsche regering, ten minste tegen lijfsgevaar in bescherming genomen werd, hoezeer zij moest toelaten dat een hebzuchtige schout den armen dichter driehonderd Guldens afknevelde Twintig jaren later verwees de toenmalige regterlijke eigendunkelijkheid VONDEL andermaal in eene boete van honderdtachtig Guldens, wegens de uitgave van zijn treurspel *Maria Stuart*, gelijk wij hiervoor bl. 77 reeds gezien hebben. Wij kennen geen strafwetboek, waarin eenig artikel eene geldboete stelt op het vervaardigen van slechte treurspelen; maar bestond zulk eene wet in 1646, dan was dezelve zeker toepasselijk op deze *Gemartelde Majesteit*, met welke de goede smaak en de waarheid tevens deerlijk gemarteld worden., dit alles verwondert ons niet, als wij de politieke en theologische woelingen van dien tijd in aanmerking nemen; maar het verwondert ons dat dit treurspel nimmer eenig ander dan staatkundig belang heeft ingeboezemd, en niemand hetzelve, zoo wel als andere treurspelen van VONDEL, aan eene bijzondere critiek heeft onderworpen, aangezien deszelfs wezenlijke kunstwaarde toch onmogelijk door de oordeelkundigen onopgemerkt gebleven kan zijn; hetzelve verdiende in meer dan een opzigt eene critische ontleding, zoowel als de*Lucifer, Gijsbrecht van Aemstel, Jephtha, Joseph in Dothan* en anderen, die veel minder wezenlijke schoonheden opleveren dan de *Palamedes*, en veel meer ontsierd zijn door smakeloos gekunstelden opschik, vergezocht

valsch vernuft en ongelijken, gezwollen of platgemeenen stijl. Het is om die reden dat wij ons bij dit stuk eenigzins langer opgehouden hebben dan wel ons voornemen was, en echter hebben wij nog lang niet alles van hetzelve gezegd wat wij er van zouden kunnen zeggen: anderen mogen dus aanvullen wat wij hebben overgeslagen; het stuk zou zelfs ruime stof opleveren tot eene afzonderlijke critische verhandeling.

De Bijbelheld JOSEPH was in VONDELS oog eene personaadje, gewigtig genoeg, om hem tot drie malen toe handelende ten tooneele te voeren, immers heeft men drie stukken van hem, waarvan JOSEPH, of een zijner levensgevallen, de hoofddaad uitmaakt, namelijk *Joseph in Dothan*, *Joseph in Egypte* en *Sofompaneas, of Joseph in 't Hof*; het laatste is eene vertaling naar een Latijnsch stuk van HUGO DE GROOT. Wij zullen ons eenige oogenblikken tot het eerste bepalen, als meest bekend, en, als eene eigen vinding van VONDEL, van welke mede veel goeds te zeggen valt.

Het onderwerp van dit treurspel is genomen uit *Genes*. XXXVII, 13-32, behelzende het verhaal van het verkoopen van JOSEPH door zijne broeders aan de Midiannitische kooplieden. Deze daadzaak is op zich zelve zeer eenvoudig, en VONDEL heeft weinig meer gedaan dan het verhaal van MOZES in handeling te brengen en genoegzaam woordelijk te dramatiseren. Het is opmerkelijk dat hij zulk eene schrale stof, zonder het invlechten van eenige episode, tot een tooneelstuk in vijf bedrijven heeft

kunnen verwerken. Het stuk is zeker wel een zeer eenvoudig treurspel, maar inderdaad daarom niet minder belangrijk; de handeling geschiedt tusschen zeer weinig personen, maar derzelver onderscheiden karakters zijn fraai geteekend en volgehouden; de werking der hartstogten is krachtig, natuurlijk en overeenkomstig met de karakters der broeders voorgesteld; de meeste gebreken kleven den stijl aan, die somtijds te zwierig, te gekunsteld of te gezwollen, en somtijds gemeen, plat en laag is. Wij zullen in het vlugtig doorloopen van dit stuk voorbeelden van het een en ander aantreffen.

Het eerste bedrijf is weinig meer dan de *prologus* en zeer kort. De Rei van Engelen wijst de plaats aan waar JOSEPH te slapen ligt, terwijl zij

> Hemelreijen
> Door last des hemelvooghts heen naerstigh gadeslaen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 273..

Men zou denken dat deze Engelen, als gelei- of beschermgeesten van JOSEPH, een werkzaan deel in de handeling zouden nemen, doch zij blijven bedrijvelooze, koele en onverschillige aanschouwers van al wat er gebeurt, zingen lofzangen, verdiepen zich in metaphysische bespiegelingen of vermaken zich met poëtische beschrijvingen, en laten den armen JOSEPH door zijne ontaarde broeders als slaaf verkoopen, zonder de geringste poging te doen om hem te redden, of ten minste hem een enkel woord van troost of bemoediging toe te spreken. Deze

Engelen, van welke VONDEL, als geleigeesten in den Oosterschen smaak, zoo veel partij had kunnen trekken, zijn nu volstrekt overtollige personaadjes in dit stuk, die met de handeling niets gemeen hebben en beter achterwege gebleven waren.

JOSEPH ontwaakt, en karakteriseert zich terstond als geheimzinnig droomer, eene hoedanigheid, die hem den haat zijner broeders op den hals haalde en de bron van zijn ongeluk was. ‘Mij docht,’ zegt hij,

> My docht ik wert omringt van negen wreede slanghen,
> Zich stellende in 't gelit en schrap, om my te vanghen.
> Zy geesselden in 't eerst malkandren met den start,
> En sarden haren wrock door stramen en door smart.
> De gramschap steegh allengs in 't hooft, en quam gevloghen
> En sloegh, gelijck een brant en lichte vlam, ten ooghen,
> Als door twee vensters, uit in 't ende, en dreef en drongh
> De groene gal en 't blaeuw vergift tot op de tongh;
> Geslepen als een pijl, toeleggende om te micken,
> En drillende in de keel, verhit om bloet te slicken.
> Dat gaf een naer gezicht. De duisternis verdween;
> En wert geklooft, waer 't vier door d'ope blicken scheen.
> 'k Zagh blaeu en scheemrend gout den rug vol schubbenspicklen,
> En 't lange lijf zich uit en in met krullen wicklen
> Ick hoorde 't sissen van haer becken, geel van zucht;
> Als moeders geest (zoo 't scheen) het hooft in onze lucht
> Opsteeckende uit den put, met nagelen en handen
> Heur slordigh hair de borst en 't aenzicht aen quam randen,
> En stooren mijnen slaep met heesch en droef misbaer:
> Op zoon, op op, vlie wegh, uw leven loopt gevaer.
> 'k Vloogh op verbaest. Ick zagh verbaest rontom my heenen,

> Maer zagh noch hoorde niets, als driemeel deerlijck steenen
> Uit dezen put, toen ick my weer te ruste ley VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 275..

Overigens doet hij zich kennen als een erglooze, goedhartige, gulle jongen, die de genegenheid zijner broeders door minzaamheid wil herwinnen:

> 'k Wil dan, getroost in Godt, mijn broedren gaen bejeegnen,
> En groeten hen van verre, ootmoedigh en beleeft,
> Uit vaders naem, die my tot hen gezonden heeft.
> Een heusche groetenis kan onlust en krackeelen
> En huistwist, tusschen bloet en broeders zomtijds heelen,
> En harten strengelen door onderlinghen vreê
> En vriendschap; en misschien waer in ick hen misdeê
> Door onbedachtzaemheit, waer uit iet quaets moght wassen.
> Zulck een bejegeningh wil my den jonghsten passen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 275..

Met dit besluit begeeft hij zich op weg naar *Sichem*, om, ingevolge van zijns vaders last, zijne broeders te zoeken. ‘Gods Engel,’ zegt hij,

> Godts Engel, die weleer mijn' vader heeft geleit,
> Geley my eerst naer stat, om 't zekerste bescheit Ibid. bl. 276..

Ondertusschen blijkt niet dat een der Engelen den rei verlaat om met JOSEPH mede te gaan; zij blijven allen op het tooneel, om het eerste bedrijf met beurtzangen te sluiten. VONDEL schijnt zelf het onvoegzame van dit toeven dezer geleigeesten gevoeld te hebben, hetwelk hij volgendermate zoekt te verschoonen en goed te maken met hen te laten zingen:

't Gaet boven menschelijck vermoên,
Dat wy met Joseph herwaert reizen
Naer Dothan, en van Memphis deizen,
Om derwaerts grooter sprongh te doen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 277..

VONDEL heeft zeer wel gedaan dat hij van de tien broeders slechts vier doet spreken en handelen, en de zes overigen als zwijgenden ten tooneele voert. SIMEON en LEVI zijn zeer op JOSEPH verbitterd; hunne hevigheid ontziet geene palen; JUDAS is gematigder in zijn' haat, en wil zachte middelen gebruiken, doch weifelt in het aanwenden; RUBEN is de ijverige verdediger van JOSEPH, en eigenlijk zijn ware beschermgeest, die hem ten minste voor den dood beveiligt, doch te magteloos, om hem geheel te redden. Ieder spreekt vrij gepast naar de omstandigheden, en overeenkomstig met zijn karakter, of de drift, die hem bezielt. SIMEON maakt met den aanvang des tweeden bedrijfs LEVI en JUDAS opmerkzaam dat iemand van verre nadert, in wien JOSEPH vermoed en straks herkend wordt. Het gesprek der drie broeders ademt niets dan haat en woede, die somtijds tot onbeschoftheid overslaat:

Dat hem de haghel sla.
De donder sla dat hooft, 't welck altijt maelt van droomen Ibid. bl. 279.,

zegt LEVI, en SIMEON kort daarna op denzelfden Amsterdamschen achterstraatstoon:

Men breeck hem strax den neck Ibid. bl. 283..

JUDAS spreekt wel tot verschooning van JOSEPH, doch zijne redenen zijn zoo zwak, zoo onbeduidend Bij voorbeeld:

> Wat heeft dat kint misdaen? -
>
> De jonghen is nog dom en wulpsch, en vader suft.

-

> De jaren zullen hem noch leeren en betoomen.

Deze en dergelijke laffe redenen zijn niet geschikt om woedende bloedgierige menschen te bedaren; doch zij voegen, (hoezeer het beschaafdere treurspel onwaardig) zeer wel in den mond van JUDAS, wiens flaauwhartig karakter zich in deze weinige regels volkomen uitdrukt:

> Zal ick, om Josephs wil, my steecken in gevaer
> Van 't leven? Neen, dat pack valt mijnen hals te zwaer.
> Lust u een proef te doen, tot reddingh van zijn leven;
> Begin vry; ick zal u daer in niet tegenstreven,
> Noch 't vonnis hinderen; maer aenzien, met gedult
> Het algemeen besluit, zoo draegh ick scha noch schult.
> Dichterl. Werken, I Deel, bl. 286.

Sterk contrasteert hiermede de nadrukkelijke verklaring van den moedigen RUBEN:

> Ick zal dien jonghen voorstaen,
> En eerst verdadighen, zoo langh ick adem schep;
> Zoo langh ick hart in 't lijf, en bloet in d'adren heb.
> Ibid. bl. 284.

, dat zij geen den minsten indruk op deze beide wreedaards maken, die den dood van den onschuldigen JOSEPH besluiten, waartegen hij zich niet verzet, maar enkel aanmerkt dat RUBEN er insgelijks in toestemmen en het moorddadig besluit eenparig zijn moet.

Het hierop volgend gesprek tusschen JUDAS en RUBEN is zeer belangrijk: beider karakters ontwik-

kelen zich hier op eene sterk contrasterende wijze. RUBEN poogt vruchteloos JUDAS over te halen om hem in het behouden van JOSEPH behulpzaam te zijn.

Ruben.
Biet ghy my niet de hant, die vlack zal op u kleven.

Judas.
Laet kleven, eer men my met Joseph helpe om 't leven.

Ruben.
Zult ghy dien broedermoort met drooge wanghen zien?

Judas.
'k Moet zien, al 't geen ick niet kan hindren noch verbiên.

Ruben.
Ghy hebt u zelven niet, gelijck 't betaemt, gequeten,

Judas.
Ghy weet wel, hoeze zijn van outs op hem gebeten.

Ruben.
Maer niet tot moordens toe. Wat grover onbescheit!

Judas.
'k Heb al zijn feilen in de beste ploy geleit.

Ruben.
Kunt ghy die harten niet tot mededoghen neighen?

Judas.
Zy borsten echter uit met u en my te dreighen.

Ruben.
Het koste oock wat het koste, ick zal er teghens woên.

Judas.
Ghy zult u zelven leet, den knaep gheen voordeel doen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 286..

SIMEON en LEVI verschijnen;

> Zy dreighen u den doot, en moorden met hun ooghen VONDELS Dichterl. Werken I Deel, bl. 287.,

zegt JUDAS tegen RUBEN, en laat hem met hen alleen. Dit gesprek is mede zeer belangrijk; RUBEN poogt uit al zijn vermogen JAKOBS bijzondere genegenheid voor JOSEPH te verschoonen en zijne broeders van hun boosaardig voornemen af te brengen. Hij spreekt nogtans meer tot het hart en het gevoel dan tot het verstand, en zedemeestert wat veel, als wij het zoo noemen mogen, ten ontijde. ‘Bij wrokkende verstoorde menschen,’ merkt MACQUET zeer juist hierop aan Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, II Deel, bl. 20., ‘die in eene blakende gramschap zijn, moet men sterker klemmender redenen gebruiken, die niet ver gezocht zijn, omdat zulke personen niet geschikt zijn om naar afgetrokken, fijne redeneringen te luisteren. Met regt verveelde RUBENS geteem Ja wel geteem! Men oordeele:

> 'k Sloegh dickwils de oirzaeck ga, waerom der oudren zin
> Meer op den jonghsten valt, en op den outsten min.
> Zou 't wezen, dat de spade en leste vrucht van allen
> Gemeenelijck wat teêr en zwacker wil bevallen,
> Als spruitende uit een raeuw en ongekoockter bloet,
> En dat dees teêrheit treckt der ouderen gemoedt
> Tot d'onvermogendste en onnozelste der erven,
> In wien zylieden, nu op d'oevers van hun sterven,
> Verrijzen uit den grave? Of zou 't wel zijn uit vrees,
> Dat moeder Lea niet die moederlooze wees,
> Na vaders doot, wat ruw moght op zijn stiefmoers handlen?
> Of Bilha al te haets, of Zilpa hem deê wandlen,
> En Agar Saraes zoon eens wees zijn' broeders baen?
> Hoe 't zy, eenzijdigheit broght altijdt onlust aen
> In huisgezinnen; en het gingh er noit zoo even,
> Of Esaus liefde stont in Isax hart geschreven,
> En Jacob had de gunst der moeder op zijn hant.
> De weeghschael helt aen dien of aen den andren kant.
> *Dichterl. Werken*, I Deel, bl. 290.

Wij kunnen waarlijk Simeon geen ongelijk geven dat hij het geduld verloor. aan SIMEON, die hem brusk antwoordt:

Indien u 't preecken lust, zoo preeck voor deze boomen Ibid. bl. 291..

‘Gramschap wordt best gestild door op een' ernstigen toon den verwoeden vrees aan te jagen of in verwondering te brengen door iets, dat hem aftrekt van het voorwerp zijner grimmigheid, en op een ander onderwerp brengt MACQUET voert hier het beroemde ‘wacht! ik zal u....’ (*quos ego*....) van NEPTUNUS aan bij VIRGILIUS, doch die, zeer oordeelkundig den vergramden zeegod, zich bedwingende, dus tegen de oproerige winden laat vervolgen:

Sed motos praestat componere fluctus.
Post mihi non simili poena commissa luetis.
Maturate fugam, regique haec dicite vestro:
Non illi imperium pelagi, saevumque tridentem,
Sed mihi forte datum. Tenet ille immania saxa,
Vestras, Eure, domos: illâ se jactet in aulâ;
Aeolus, et clauso ventorum carcere regnet.
Aeneid. L. I. 135.

Dergelijk eene taal had RUBEN hier ook behooren te voeren; ieder oordeelkundige moet dit gevoelen..’

RUBEN, door SIMEONS beschimpingen van zijn geteem, zoo het schijnt, eenigermate verbluft, geeft wat toe:

Hoort, broeders, ick beken 't, zijn droomen zien wat veer:
Maer droomen in der daet zijn droomen, en niet meer.
De droomen grenzen dicht aen ydelheit en loghen.
Wie 's nachts van schatten droomt, vint 's morgens zich bedrogen.
Al wat op zulck een gront gebout wort, zackt terstont.
Bedenckt oock, hoe wy staen op een uitheemschen gront,
Die naeuw om Sichems moort, verdraeght de vreemdelinghen.
Splist tweedracht 't huis, 't gaet vast, dit volck zal 't huis bespringhen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 291..

Maar dit is olie in het vuur; hij krijgt nu, om zoo te spreken, den bout geheel op zijn hoofd:

Simeon.
Verwijt ghy ons dat stuck? O aller schanden schandt!

Levi.
O bloetschant van 't geslacht, wat bed durft ghy beklimmen!

Simeon.
Die moederschender! Ziet zyn aenzicht nu eens glimmen.

Levi.
Wijt ghy ons, dat wy zijn van Hemors bloet bekladt.

Simeon.
Hy zelf heeft van dien buit het beste deel gehadt.

Levi.
Wy hebben Dinaes smaet en schennis recht gewroken VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 291..

VONDEL vergeet eindelijk geheel RUBENS karakter, en doet hem zelfs tot laagheid vervallen:

Och broeders, 'k heb u niet een woort te na gesproken Ibid. bl. 292..

zegt hij, en neemt vervolgens zijne toevlugt tot een vertelsel van een zinnebeeldig dier:

Een schrickelijck gedroght: het broet, niet veer van hier,
In 't grondelooze hol een heilloos slagh van jonghen:
Het knaeght zijn eighen hart, van spijt schier toegewronghen.
Het aengezicht ziet dootsch: het keert de blicken dwars
Van ieder af, van 't licht, van lach en blyschap wars:
Het blaeuwe schuim begroet de scherpe en holle kiezen:
De tong hangt zwart van gift: de beck doet niet dan biezen:
De kaecken vallen in, begruist met eene korst
Van schimmel: groene gal verstopt de raeuwe borst:
Het slorrept menschenbloet, en plast 'er in tot d'encklen:
Het lijf schijnt een geraemt, gestut van magre schencklen,
Gantsch dor en mergeloos: het schept alleen vermaeck
In 's anders ongenoeght: het oogh krijght nimmer vaeck:
Een scherreprechter, in zijn ingewant gewickelt,
Met staele prickelen zijn bord en nieren prickelt:
Dan balckt het overluidt, tot razens toe verstoort.
Een gruwelijck gedroght: heeft niemant dat gehoort VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 293.?

Men zou een EDIPUS moeten zijn, om te raden wat RUBEN met dit geheimzinnig dier bedoelt. SIMEON vermoedt hier een' vernuftigen satyrieken trek, en geeft dit te kennen:

'k Geloof ghy schimpt, en waent de broeders in de luien.

Doch LEVI vraagt eene ronde verklaring:

Hoe heet dit dier? Zegh op, wat wil dit dier beduien VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 293.?

RUBEN geeft hun hierop de volgende ontknooping van zijn raadsel:

Dat dier heet Haet en Nijt, het welck niet zonder smart
Vervloeckte jonghen worpt in 't hof van 's menschen hart.
Ay mannen, geeft gehoor, ay laet dat dier niet binnen

Ons huis; want waer het komt, daer sloopt het huisgezinnen
En huizen in den gront, en scheit met schande en stanck VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 294..

Deze raadselachtig-poëtische schildering van den haat en nijd moge op zich zelve fraai zijn, zij voegt, naar ons gevoelen, nogtans niet in den mond van RUBEN, ten minste niet in deze omstandigheden, daar zijne broeders op geheel wat anders bedacht zijn dan om zinrijke raadsels op te lossen, gelijk dadelijk blijkt, alzoo zij, nadat hij nogmaals hunne erbarming over JOSEPH heeft afgesmeekt, en dezen wil te gemoet gaan en waarschuwen, hem dit met geweld beletten.

Simeon.
Hou stant en ga niet voort.

Levi.
Sta vast, of 't gelt u 't leven.

Ruben.
Laet los, of 'k zal een kreet op dezen heuvel geven,
Daer Syrie van waegh, en dat het Mambre hoor.
Laet los. Help Judas, help: wat hebt ghy met my voor?

Simeon.
Zwijg kort, of 't geldt dien hals.

Levi.
Wil ik hem 't hart afsteken?

Ruben.
Hoort broeders: houdt gemack: vergunt my tijdt te spreken Ibid. bl. 295..

Hij verzoekt hierop dat men JOSEPH nog één' dag in het leven spare, en hem in den droogen put

gevangen zette; deze raad vindt ingang, en men besluit denzelven te volgen.
De Rei van Engelen kondigt JOSEPHS komst aan in een' zeer schoonen beurtzang, onder het beeld van een

hygent hart, 't welck zijnen dorst
Wil lesschen aen de versche sprongen
Der zilverzuivre koele bron;
Terwijl de jaeghers, schuw van zon,
(Op hoop, of zy het wildt eens vongen,
In donkre en naere schaduw vast,
Daer looze brack noch winthont bast)
Met zwijnspriet en gespanne bogen
Beloeren het onnozel bloet;
't Welck niemant leet noch letsel doet,
En, al te jammerlijck bedrogen,
Zich vint op 't onverzienst bezet
Van jaegher, jaghtspriet, hout en net VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 297..

Bij uitstek fraai is ook de volgende gelijkenis en het daaruit afgeleide echt poëtische denkbeeld:

Gelijck de perlen in haer schulp,
Der perlen moeder, zullen hangen
De laeuwe traenen, zilt van smaeck,
Van wederzijden op de kaeck,
Op 't perlemoer der lieve wangen.
Och, stremdenze op dit perlemoer;
Dat wy die reeghen aen een snoer
Van gout, om onzen hals te cieren;
Wanneer wy, tot de keel vervult

Van blyschap, 's jongelinghs gedult
En onverbloemde deughden vieren VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 298..

Met het begin des derden bedrijfs ontmoet JOSEPH zijne broeders SIMEON en LEVI. Hij begroet hen heusch en minzaam, verhaalt hun naïf welke moeite hij gehad heeft om hen te vinden, tot iemand, in wien hij zijns vaders engel vermoedde, hem te regt wees, en geeft hun gulhartig zijne blijdschap te kennen dat hij hen gezond aantreft. Doch zij ontvangen hem met eene zwijgende stugheid, die zijn goed hart gevoelig treft en waarvan hij de reden niet bevroedt:

Helaes, wat magh dit zijn? Wat magh de helden deeren,
Dat zy dus overdwers het aenzicht elders keeren?
My aenzien met den neck, en stom als beelden staen?
Och broeders, heb ick u met mijne komst misdaen,
Of niet gegroet als 't hoort? Ontschuldight mijn gebreecken.
Verschoont mijn' dommigheit, hoe krijg ick hen aen 't spreecken?
Ick ben geen antwoort waert: helaes, het is mijn schult Ibid. bl. 300..

SIMEON en LEVI verwelkomen hierop den ergloozen JOSEPH met bitteren schimp en spot; hunne ironie valt wel eens in het gemeene, laag-comische, hetwelk de waardigheid van den treurspelstijl niet toelaat, en zoo ergens, althans hier ongepast is. Men zou naauwelijks in een blijspel een gesprek gedoogen, gelijk men hier aantreft, en waarin deze platte, gemeene, schampere taal gevoerd wordt tegen een' onnoozelen jongen, die zich niets kwaads

bewust is dan dat hij naïf verteld heeft wat hij zoo al gedroomd had:

Simeon.
Ay, ziet dien huichelaar: hoe terght hy uw gedult,
En spreeckt ghy niet een woort?

Levi.
Wel heerschap over moeders,
En vader en al 't huis.

Simeon.
Bezoeckt ghy weêr de broeders?
Komt ghy ons weer bespiên? Verklicker, wellekoom.

Levi.
Wat of de droomer nu weer voorquam in den droom?
Vertel ons uw gezicht, uw' droom. Zingh op, laet hooren.

Simeon.
Wat of hem schort? Hy zwijght, hy heeft zijn tongh verloren.

Joseph.
Mijn broeders, och ick val voor uwe voeten neêr.
Vergeeftme mijn vergrijp, noch eens, en dan niet meer.

Levi.
Rijs op, het is geen wijs, dat koningklijcke zielen,
Zich buigende in het stof, voor onderdanen knielen.

Simeon.
Was vader niet de zon? Was moeder niet de maen?
Wy starren, schooven? He!

Joseph.
Och broeders, laet my gaen.
Och broeders, laet my gaen. 'k Wil gaerne voor u bucken,
Gelijck den jonghste past.

Simeon.
Rijs op: hoe zal 't hier lucken?

Levi.
Nu koningk Joseph, zegh, wie zal uw stalknecht zijn?
Wie schrijver? Wie poortier? Wie schencker, om met wijn
Te kroonen 's konings disch? Wie kamerlingk verstrecken?
Wie muilpaert? Wie kameel? Wie uw karossen trecken?
Koom herwaert Naphtali: koom herwaert Zabulon:
Komt Asser, Isaschar, Gad, Judas, Simeon
En Dan: dit is de schoof: vernedert uwe schoven,
Duickt starren, zon en maen, dit licht zal 't al verdoven.

Simeon.
Ontweldight hem dien staf, en drijft hem naer den put.

Joseph.
Och broeders.

Levi.
Voort, ga voort: dit jancken is onnut VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 302..

RUBEN, die den raad om JOSEPH in den put neder te laten slechts gegeven heeft met het prijsselijk oogmerk om hem heimelijk daaruit te verlossen, komt onderzoeken of er ook eenig water in den put is; hij werpt te dien einde een' steen er in, en besluit uit het niet plompen maar ploffen van denzelven dat het droog op den bodem is.

SIMEON en LEVI naderen met JOSEPH om hem in den put neder te laten, terwijl RUBEN zich verwijdert. Dit tooneel, dat zeer roerend, en het gesprek der drie broeders, dat kort, ernstig en hoogtragisch behoorde te zijn, is integendeel geheel op den blijspeltoon gestemd, en eer geschikt om den lach op te wekken dan om schrik en medelijden in te boezemen. De beide broederbeulen behan-

delen JOSEPH gelijk een paar gemeene struikroovers, die een' weerloozen reiziger uitschudden, onder kwinkslagen en grove aardigheden, die den kieschen aanschouwer of lezer geweldig hinderlijk zijn, en duidelijk toonen dat VONDEL volstrekt geen begrip had van den echten treurspelstijl, als hij de ouden niet te hulp nemen kon, en de kosten uit zijn eigen fonds goed maken moest. Wie het volgende tooneel (dat wij juist om deszelfs verregaande triviaalheid afschrijven), zonder kennis aan VONDELS *Joseph in Dothan* te hebben, las, zou hetzelve gewis eer voor het fragment eener parodie houden van dit treurspel dan voor een integrerend gedeelte van het stuk zelve.

Simeon.
Nu grijn hier na, treck uit dien kakelbonten rock.
Treck uit, eer ick 't u leer.

Levi.
Ja leer hem met dien stock.

Joseph.
Och broeders, kan ick u vermurwen met mijn kermen?
Och heb ick 't zoo gemaeckt? Och is er geen ontfermen?

Simeon.
Schudt uit de py, schud uit.

Joseph.
Hoe heb ick 't zoo gemaeckt?

Levi.
Hij sammelt noch.

Joseph.
Helaes! Waer ben ick nu geraeckt?

Levi.
Daer ghy zult d' uitkomst zien van uwe neske droomen,
In eenen donckren put.

Joseph.
Waer ben ick nu gekomen,
Daer Godt woont noch goe mensch, die my voor 't lest beschut!
Helaes, wat hebt ghy voor?

Simeon.
Ghy moet in dezen put.

Joseph.
Verdrincken in dien put?

Levi.
Om van geen dranck te sterven
Zult ghy van dorst vergaen, en wijn en water derven.

Joseph.
Van hongher en van dorst in dezen put vergaen?
O put, ick zie geen' gront: hier schijnt noch zon noch maen.

Simeon.
Die zult ghy in uw' droom zien schijnen, oock de starren.

Joseph.
't Was mijn gulhartigheit, noit dacht ick u te sarren.

Levi.
't Was uw gulhartigheit: nu 't zoo te passe koomt.

Joseph.
Wie kan gebeteren, dat hy van starren droomt?

Levi.
Hoe ghy het betren kunt, dat zal die put u leeren,
Een rechte school van tucht. Men moet zijne oudren eeren,
De broeders allermeest, en d' ouders boven al.
Wie zich te plomp verheft, raeckt plotselingh ten val.

Joseph.
'k Roep zelfs de hemelen en englen tot getuigen,

Hoe mijn gehoorzaem hart genegen was te buigen
Voor vader, moedren, u en al het huisgezin.
Misduit mijn droomen niet: daer steeckt niet arreghs in.
Och, zaeght ghy in mijn hart: och, lagh mijn boezem open:
Daer is noit list, bedrogh, noch arghwaen ingeslopen.

Simeon.
Hoe zinght hy nu zoo kleen? Wat was dat voor een nuck,
Toen ghy by vader ons betighte met dat stuck?
Wat was dat, simpelheit? Of waren 't groene padden?
Most ghy de broeders noch zoo schendigh gaen bekladden,
Tot schande van 't geslacht, en rockenen dien twist?

Joseph.
Wat mensch leeft zoo volmaeckt, die zich niet eens vergist?

Levi.
Het komt op eens niet aen.

Joseph.
Och, ziet dit door de vingren.

Simeon.
Ja zoo: hoe zou hy ons hier meê om d'ooren slingren.

Levi.
Het slimst quam achteraen: het grontsop drinckt men lest.

Simeon.
Neen, beter 't huis geveeght van deze lucht en pest.

Levi.
Treck uit dien rock, treck uit.

Joseph.
Magh ick mijn rock niet houden?

Simeon.
De rock is u niet nut.

Levi.
Hy moght te nacht verkouden.

Joseph.
Och, moght ick Benjamin eens kussen voor mijn endt.

Simeon.
Een jarigh kint? Het heeft zijn' broeder noit gekent.

Joseph.
Ick most, voor mijn vertreck, hem noch een' kus afprachen.

Levi.
Wel kende u 't kint?

Joseph.
Mijn broêr, gy hebt my aengelachen.
Maer och, voor 't allerlest. Hoe luttel docht ick toen!
Daer is mijn rock: helaes!

Simeon.
Wy dienen werck te spoên,
Eer iemant onvoorziens ons koom op 't stuck betrappen.

Joseph.
Ay broeders, laet my gaen, ick zal u niet beklappen.

Levi.
Wy hebben in dat stuck met zinnen al verzien.

Simeon.
Koom, langh het laddertouw.

Joseph.
Nu kan ick niet ontvliên.

Levi.

Twee vleughels schorten u: ghy zijt een lichte vleugel.

Simeon.
Sta vast: ick zal dit touw gaen knoopen aen den beugel,
Of 't half gebroken rat.

Levi.
Zie voor u, eer ghy stort,
Of uitglijt. Valt het touw een vaem of drie te kort,
Zoo blijft hy in den put licht hangen, als een bengel.

Simeon.

Zoo spring hy voort om laegh.

Levi.
Maer neen, hy heeft den Engel
Van vader op zijn hant, die draegh hem in den dreck.

Simeon.
En feilt en mist hem dat?

Levi.
Zoo breeck hy voort den neck.
Hoe harder smack, hoe nutst: 't fatsoen is maer verloren,
Nu wacker, stijgh te paert: de lijn is al geschoren.

Simeon.
Zoo doet het: op, klim op, en stijgh gewilligh neer.

Joseph.
O Godt, vergeef hun dit.

Simeon.
Voort, voort, geen woorden meer.

Joseph.
Verveelt het u, dat wy voor 't lest ons hart uitspreecken?

Levi.
Ghy mooght in dezen put vry zeven daghen preecken.

Joseph.
Och schenckt my eens voor 't lest: mijn hart verstickt van dorst.

Levi.
Schep water met uw hant, al ziet het wat bemorst,
Het kan den dorst verslaen: de slijm is meest gezoncken.

Joseph.
O Godt, dat laeft mijn hart: noch eens voor 't lest gedroncken.

Simeon.
Nu klim, daer is mijn knie: nu zet den voet in 't touw.

Levi.
Stijgh af.

Joseph.

Leef langh mijn broêrs: troost vader in zijn rouw.

Simeon.
Die rouw is al gemaeckt.

Levi.
Hy daelt met flaeuwe treden.

Simeon.
Zijt ghy om laegh?

Joseph.
Noch niet.

Levi.
Hael op: hy is beneden.
Maeck los het laddertouw: 't wil tijdt zijn dat wy gaen.

Simeon.
Ons werck is nu beschickt: hier moet een dronck op staen,
Met een ontbijt: de zon begint alree te steecken.

Levi.
Komt gaenwe, daer ons loof noch schaduwen ontbreecken.
Hy heft een klaeghliedt aen: hoe galmt die naere klanck.

Simeon.
Ay, luister wat hy zinght.

Levi.
De tijdt valt my te langk VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 303..

De klagt van JOSEPH in den put, die zoo hartroerend en treffend had moeten zijn, is, behalve de vier eerste regels, niet alleen koud en zielloos, maar ook een zamenweefsel van onnatuurlijkheid en valsch vernuft.

Mijn Godt, mijn Godt, magh mijn geklagh niet baeten,
En gaet uw glans en aenschijn voor my schuil,
Voor my, helaes, van u en elck verlaeten,
In dees spelonck en onverlichten kuil?

Ick zie 't gewelf des blaeuwen hemels blincken,
Door eenen bril van damp en dicke lucht ‘Door dezen bril kon JOSEPH derhalve meer zien dan wij moderne Christenmenschen, die integendeel juist door dezen bril niet zelden in onze astronomische waarnemingen verhinderd worden.’ *Apollineum*, I Deel, bl. 52.;
Al schijnt de zon, zy schroomt zoo diep te zincken.
Ick hoor den windt, maer wie hoort mijn gezucht?
De putgalm baeuwt mijn kermen na, mijn smeecken,
En kaetst te rugh den allerlesten tarm.
De steenen zelf uit medelijden spreecken.
Ik roep, ocharm: de putgalm roept, ocharm.
Bedanck ick hem, die noch uit mededoogen
Mijn ziel vertroost, hy danckt my wederom.
En schrey ick: wee mijn ooghen; hy schreit, ooghen.
Zit Joseph stom, de putgalm zit oock stom.
Och haetooft, och hoe bitter zijn uw korlen,
In mijne keel, schier stickende van smart:
Maer nu ontbey, daer komt wat zoets opborlen.
Wat magh dit zijn? Wat troost verfrischt mijn hart Dichterl. Werken, I Deel, bl. 309.
Vondel schijnt met deze putklagt zoo ingenomen geweest te zijn dat hij JOSEPH in het begin van het vierde bedrijf dezelve met eene geringe verandering en op dezelfde rijmklanken laat herhalen:

> Och, Ruben, gaet uw aenschijn voor my schuil?
> Magh mijn gekerm tot Godt en u niet baeten?
> En worde ick dus, in dezen naeren kuil,
> Van Godt en u en ieder een verlaeten?
> Ick stick in slijm, en hijgh vast naer de lucht,
> En zie van veer den heldren hemel blincken,
> Die speelt moy weêr, en hoort naer geen gezucht:
> Hy drijft om hoogh, maer Joseph magh verzincken.
> De putgalm volght op rijm mijn letsten tarm,
> En schijnt beweeght mijn klaghten naer te smeecken:
> Dat 's al mijn troost en tijdtverdrijf, ocharm.
> Mijn keel wort heesch, en naulix kan ick spreeken.
> 'k Bedanck den galm, de galm my wederom.
> Ick klaegh' mijn' noot: hy antwoort vol medooghen.
> Maer Ruben zwijght, als spraeckeloos en stom:
> Hy blijft vast uit, ick klaegh mijn' rouw mijne ooghen.
> Och, Ruben, koom, en zalf mijn diepe smart.
> Ick kaeuw een vrucht vol doodelijcke korlen.
> Och, Ruben, koom, verlicht mijn angstigh hart,
> Ick hoor gerucht, wat of hier op komt borlen?
> *Dichterl. Werken*, I Deel, bl. 322.

?

‘Met de echo zich te vermaken, te zeggen dat deze op rijm spreekt, dat de hemel om hoog drijft en mooi weer speelt, komt geheel niet te pas in zulke nare, akelige omstandigheden, wanneer men zeer ongeschikt is voor alle geestige woordspelingen en vindingen, die hier niets beteekenen, en zelfs niet vrij van het kluchtige zijn. Dat laatste *och arm* sleept zoo ellendig achteraan, dat het medelijden met den dichter maakt.’ Wij nemen deze aanmerking van den oordeelkundigen MACQUET Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, II Deel, bl. 24. toestemmende over, en verkiezen er niets meer bij te voegen.

De brave RUBEN komt JOSEPH troosten en bemoedigen; dit gesprek is roerend en teeder.

Joseph.
Och, help my, wie ghy zijt: och, help my, uit den noodt.

Ruben.
Hy roept, Godt lof, dat 's noch geen teken van zijn doodt.
Hoe is het Josephbroêr? Ick koom uw wonden stelpen.

Joseph.
Och, Ruben, help my uit.

Ruben.
Ick koom, om u te helpen:
Mijn kint, mijn hart, mijn zoon, bedaer wat: schrey niet meer.

Joseph.
Och, help my uit.

Ruben.
Mijn broêr, hier is geen tou, noch leer:
Noch wist ick raet om touw; ick zou mijn kleeren scheuren,
En strengelen een koort: maer matigh u in 't treuren:
't Is om een korte wijl, een korte stoot gedaen.
'k Beloof u, eer de zon op 't hooftpunt komt te staen,
Te redden met dees hant: de tijdt kan 't nu niet draeghen,
Zy zien noch telkens om, uit achterdocht voor laeghen.
'k Ontschuil hun vast. Mijn trouw heeft Joseph niet verzaeckt.
Ghy zijt door mijn bestel in dit verdriet geraeckt.
'k Bestemde 't quaet, op dat er goet uit wert geboren.
Vergeef my toch dien treck, die anders waert verloren.
't Gevaer jaeght my van hier: leer harden: ick moet voort.

Joseph.
Och, Ruben, Ruben, hoor: ay, broeder, noch een woort VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 311..

Het gedrag van den regtschapen RUBEN, die ten minste zijn' broeder met de hoop op redding vertroost en hulp belooft, maakt letterlijk hier de bedrijvelooze Engelen beschaamd, die, in plaats van de hand uit de mouw te steken, en den benaauwden JOSEPH uit den put te helpen, op hun gemak beschrijven welk een mystiek licht de arme jongen in den donkeren put verspreidt:

Zijn mont verstrecke een nieuwe maen:
Zijn ooghen, op den gront gezoncken,
Twee starren, die den nacht ontvoncken:
Het voorhooft, daer de lock om zweit,
Een zon, gekrult met majesteit
Van zyzacht hair en blonde straelen:
Wat schemeringh kan 't hier by haelen,
Des morghens vroegh, of 's avonts laet?
Wat avontstont, wat dagheraet
Beschaemt die winckbraeuw, deze wangen,
Nu met een' dunnen mist behangen?
Als met een' sluier fijn van draet,
En bruin van verf, daer vier door slaet,
En speelt, en schijnt, op 't zwart te zweven,
Te zoet gedommelt en verdreven VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 312..

Dit alles is zeer fraai en poëtisch; maar of eene behulpzame hand den Rei in deze omstandigheid niet tot meer eer zou verstrekken dan het reciteren van fraaije verzen, is mogelijk eene al te prozaïsche vraag van het gezond menschenverstand, dat deze Engelen liefst geheel buiten het spel liet.

MOZES verhaalt eenvoudig dat de broeders, nadat zij JOSEPH in den kuil geworpen hadden, nederzaten om brood te eten. Dezen maaltijd nu brengt VONDEL met het begin des vierden bedrijfs in handeling, en laat LEVI, SIMEON en JUDAS de volgende laffe, triviale, zelfs koddige taal voeren:

Simeon.
Wat zeght ghy, Judas?

Judas.
Niet: ick spreeck geen enckel woort.

Levi.
Ghy zit niet zacht.

Judas.
My dunckt ick zit niet zoo 't behoort.

Simeon.
Koom zet u hier: gemack is nimmer te versmaden.

Levi.
't Is meer dan 't halve mael.

Judas.
Dat hebt ghy net geraden.

Simeon.
Nu, zit ghy wel?

Judas.
Ja, ja, ick zit nu wel, of schaers.

Levi.
Neen, zegt vry wat u deert. Wat wringht uw voet?

Judas.
De laers.

Levi.
Waer is 't?

Judas.
Aen 't slincke been: of *'t* zijn misschien mijn wespen.

Levi.
Wel ken u zelf.

Judas.
Ick moet mijn' boezem wat ontgespen.
't Benaeuwt my wat om 't hart. Nu schep ick weder lucht.

Simeon.
Tast toe: elck toef zich zelf.

Judas.
Wat 's dat? Ick hoor gerucht.

Levi.
Ick niet.

Judas.
Is 't Joseph oock? My dunckt ick hoor hem klagen.

Simeon.
Die windt kan dat geluit zoo veer niet overdragen.

Levi.
En of hy klaeght en kermt, het blijft toch na, als veur.

Simeon.
Wat kan het schaên, dat hy zijn misdaet wat betreur?

Levi.
't Was hem geen errenst, dat hy op het touw most ryen.

Judas.
Ick wert weemoedigh.

Simeon.
Zoo, hadt ghy noch medelyen?

Judas.
Hy sloegh zijn aenschijn zoo barmhartigh west en oost.

Simeon.
Hy zagh naer Hebron toe, naer vaders huis om troost.

Levi.
Hy riep zijn' Engel aen, den trooster aller vromen.

Simeon.
Die hem naer Dothan wees, om zoo te maet te komen?

Levi.
Hy dronck noch hartelijck, en laefde zijne borst.

Judas.
Een hart ter doot bedroeft is altijt droogh van dorst.

Simeon.
Wel Judas zat strax stom, nu kan hy weder spreecken.

Levi.
Wel, wat of Judas schort? Zijn oogh begint te leecken.

Judas.
Ay broeders, houdt uw rust, het lust my niet te wel.

Simeon.
Leit Joseph u om 't hart?

Levi.
Hoe nu, is 't kinderspel?
Verbly u: want wy zijn nu t' ende van ons lijden VONDELS Dichterl. Werken, I Deel. bl. 315..

En dit gaat op dien toon nog eenigen tijd voort, tot zij de karavaan in het oog krijgen. De weifelende JUDAS komt op den inval om JOSEPH aan de reizende kooplieden als slaaf te verkoopen; zijn voorstel vindt goedkeuring, en hij wordt met dien snooden handel belast. De Vrachtmeester nadert, Judas maakt een praatje met hem, vertelt hem dat er een jonge slaaf in den put ligt, die het ‘wat verkerft heeft;’ de Vrachtmeester toont zich begeerig om hem te koopen; JUDAS haalt JOSEPH uit den put, en de koop is spoedig gesloten. Schoon is, op zich zelve, de klagt van JOSEPH, doch zeer onnatuurlijk en ongepast op het oogenblik dat hij zich als slaaf verkocht ziet. VONDEL vervalt hier in zijn gewoon gebrek, van de omstandigheid en gemoedsgesteldheid zijner personaadjen uit het oog te verliezen, en zelf in hunne plaats het woord te voeren.

Och Ismaëller, nu mijn lot
My onder 't lastigh juck leert zuchten
Om troost en hulp tot Abrams Godt;

Gedenck hoe Ismaël most vlughten
Met Agar, dwars door 't gloeient zant,
Zoo wijdt uit aller menschen ooghen,
Daer kint en moeder waer door brant
Versmacht, indien het mededooghen
Des Engels, in die zwoele zon
Haer bey niet had te recht gewezen,
En met een koele en versche bron
Het moeders hart en 't kint genezen
Van dorst, veel feller dan de doot:
Weest zoo een Engel en behoeder
Van my, die, op mijn moeders schoot,
En aen de borst der lieve moeder,
Verstreckte een lieve waerde vrucht,
Niet min als Ismaël de zijne;
Toen zy, vermoeit en afgezucht,
In dorre dorstighe woestijne,
Hem leide in schaduw van de blaên,
En riep, een booghscheut afgeweken,
Godt zelf al heesch om bystant aen,
En kreet: wie kan dat hart zien breecken?
Waer op een trooster neergedaelt
Beloofde hare spruit te zeegnen,
Die nu zoo breet den adem haelt.
Zoo moet u heil op wegh bejeegnen.
Zoo zegen Godt uw langen toght,
Als ghy voortaen een' vrygeboren,
Onschuldighlijck voor slaef verkocht,
Zult handlen, zonder wraeck of toren.
Och Ismaëller, druck my zacht,
Gelijck een telgh van uw geslacht VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 328..

Er is immers geene de minste waarschijnlijkheid dat JOSEPH een oogenblik aan de historie van HAGAR en ISMAËL gedacht, veel minder die, ten minste op dat oogenblik, aan den Vrachtmeester verteld zal hebben. MACQUET begreep dit ook zoo. ‘Iemand,’ zegt hij Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, II Deel, bl. 25., ‘door zijne broeders zoo hard behandeld, wien het harte vol, overstelpt van droefheid, de ziel beroerd en in zulke droevige omstandigheden is, als Joseph, heeft noch lust noch vermogen om zoo geestig te klagen, en het geval van een ander zoo naauwkeurig aan onbekende menschen, ook zelve niet zeer geschikt om naar zulke lange en aardige klagten van een' hunner slaven te luisteren, te verhalen.’

De Vrachtmeester vertrekt met zijn' slaaf; JUDAS ziet hen na, en geeft door de plat-gemeene spreekwoordelijke uitdrukking:

> Helaes, hoe kruipt mijn bloet, daer het niet gaen en kan VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 330.,

eene flaauwe spijt te kennen over hetgene hij gedaan heeft; doch zijne harteloosheid bevredigt dezelve dadelijk door de even flaauwe geruststelling:

> Ick doe 't om beterswil; het wert my niet geweten VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 330..

De Engelen, die niets anders te doen hebben dan de bedrijven met beurtzangen te sluiten, kondigen hierop ook het einde van dit vierde bedrijf aan met eene zwierige beschrijving van den phoenix,

ten deele van CLAUDIANUS ontleend. Deze beschrijving, die gewis hare poëtische waarde heeft MACQUET bepaalt zich (t.a.p. bl. 35) enkel tot beuzelachtige vitterijen wegens den overladen opschik van den phoenix, en ziet de ongepastheid van deze beschrijving, hier ter plaatse en bij deze omstandigheid, geheel en al voorbij: dit is bijkans onbegrijpelijk van zulk een' scherpzinnig' oordeelkundigen, die anders niet schroomde met eene stoute hand het *faux brillant* van VONDELS gebreken weg te strijken, hetwelk anderen zoo zeer belet dezelven te zien., is hier zeer gewrongen aangebragt, en even gewrongen de toepassing des beelds van dezen fabelachtigen vogel op JOSEPH:

> O blinde Arabers, waert ghy wijs,
> Ghy hebt, voor een' geringen prijs,
> Den Phenix, 't puick van uw geslacht,
> Terstont gekreghen in uw maght;
> Den rechten Phenix, die gewis
> Veel schooner dan uw vogel is:
> Een Phenix, dien de haet en nijdt
> Met sporen stoot, verpickt en bijt VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 332..

De bedrijveloosheid dezer Engelen tergt het gezond verstand tot de hoogste verontwaardiging; zij laten met de koelste onverschilligheid JOSEPH door zijne broeders mishandelen en als slaaf verkoopen; zij blijven werkelooze aanschouwers van zijne wegvoering naar *Egypte*; in plaats van den ongelukkiggen te redden, vergelijken zij hem bij den phoenix! Het schijnt dat VONDEL zoo veel oordeel niet had om te bevroeden dat hij met het oordeel der nakomelingschap den spot dreef. Hij bragt Engelen in

dit stuk, en wist blijkbaar niet wat hij hun zou te doen geven; deel aan de handeling konden zij niet nemen; zij konden de daad niet beletten of bemoeilijken, omdat dezelve, overeenkomstig met het verhaal van MOZES, moest volbragt worden: zij waren dus volstrekt tot eene ergerlijke bedrijveloosheid veroordeeld; zij moesten onder hunne oogen een gruwelstuk zien plegen, hetwelk zij, als verhevener wezens en handhavers van regt en billijkheid, konden en moesten beletten; nu laten zij het bij fraaije woorden blijven: hoe laf, hoe ergerlijk voor Engelen, anders altijd, naar het Oostersch begrip, de hulpvaardige beschermgeesten van brave menschen in nood en gevaren! Reijen waren zeker een vereischte in den Griekschen treurspelvorm, dien VONDEL zijne stukken aanpaste De reijen, hoe hoog sommigen daarmede gaan, als fraaije dichtstukken, bederven de meeste treurspelen van VONDEL; zij hebben of geen belang bij de handeling, of blijven, wanneer zij er deel in zouden kunnen nemen, gelijk hier deze rei van Engelen, moedwillig werkeloos, tot ergernis van den aanschouwer. Men leze, tot staving van ons gevoelen over het wanschikkelijke der reijen in VONDELS treurspelen, R. FEITH en J. KANTELAAR, *Bijdragen ter bevordering der Schoone Kunsten en Wetenschappen*, I St. bl. 46 en volgg.; maar behoefde hij de reijen in dit stuk juist uit Engelen te doen beslaan? Zeker neen; dit was, om de opgegeven redenen, wel de ongelukkigste keus, die hij doen kon Veel gepaster komen de Engelen voor in zijn' *Adam in Ballingschap*; doch dit is, gelijk wij reeds gezegd hebben, eene vertaling van een Latijnsch treurspel van H. DE GROOT, in zijne jeugd opgesteld; deze, ofschoon geen beter treurspeldichter dan VONDEL, overtrof hem echter ver weg in gezond oordeel en goeden smaak., en volstrekt niet noodzakelijk. De reijen

hadden afwisselend kunnen bestaan uit de overige broeders, die hij nu als zwijgenden ten tooneele voert, Sichemitische herders en de karavaan, van welke nu alleen de Vrachtmeester handelt. Al deze reijen hadden een voegzaam deel aan de handeling nemen en even fraaije dingen kunnen zeggen als nu deze ergerlijk-neutrale Engelen, en wie zal tegenspreken dat het stuk in belangrijkheid oneindig daarbij gewonnen had?

De stof van het vijfde bedrijf is slechts eene gedramatiseerde paraphrasis van *Genes*. XXXVII, 29-32, en derhalve zeer schraal: VONDEL had dus moeite om dit bedrijf tot eene genoegzame lengte te rekken, en waarlijk, het is ook wel gerekt. De alleenspraak van RUBEN, die, bij den put komende, JOSEPH daarin niet meer vindt, zijne kleederen scheurt en in weeklagten uitbarst, is roerend en krachtig; de gang zijner denkbeelden heeft eene natuurlijke klimming, en hij vreest het ergste het laatst; hij begint met te vermoeden dat JOSEPH in slaap gevallen is, omdat hij op zijn zacht roepen geen antwoord krijgt; hij roept luider: andermaal vruchteloos; nog luider: het baat evenmin. Nu komt de vrees bij hem op dat JOSEPH dood is, dat slangen hem om het leven gebragt hebben: om dit te onderzoeken daalt hij in den put, en JOSEPH levend noch dood daarin

vindende, besluit hij eindelijk dat zijne broeders hem daaruit gehaald en stil om hals gebragt hebben. In deze alleenspraak is het karakter van den braven RUBEN uitnemend wel in het oog gehouden. Met de vrolijke bewustheid dat hij eene goede daad gaat verrigten, en een vroom vertrouwen op God, nadert hij den put:

> O Godt, der vromen wijck,
> Sterck Ruben, zegen hem, laet dezen toght gelucken;
> Dat hy zijn' broeder magh den muil des doots oncrucken,
> Met deze koorde. O Godt, neem Joseph in uw schut.
> Van blyschap springht mijn hart, in Godts naem, naer den put VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 334..

JOSEPH niet vernemende, beschuldigt hij dadeliik zich zelven als de oorzaak van het ongeluk des jongelings:

> Helaes, waer bergh ick my? Och, wat gaet Ruben aen?
> Ick heb dat kint verzuimt: hy zat te lang gevangen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 334..

- - - - - -

> Och, wroeght u 't hart niet? Ja het moet mijn leven langk
> My wroeghen. - - - -
> - - -Ick wil van alles proeven,
> En daelen in dien kuil, en gruwelijcken schoot,
> Op dat ick Joseph visch, 't zy levendigh of doot Ibid. bl. 335..

Zijne wanhoop, nu hij JOSEPH op den bodem des puts niet vindt, slaat van zelfbeschuldiging tot zinverbijstering over:

> Mijn Godt, waer leit mijn broêr? Mijn Godt, ick scheur mijn kleeren.

Mijn Godt, waer dwaelt mijn broêr? Komt wolven, leeuwen, beeren,
Spalck op, spalck op uw keel, en vreesselijcken mont.
Verslint den broeder vry, die eerst zijn broêr verslont.
Verzaet u met dit lijf, in holen en speloncken,
Drinckt Rubens bloet: hy heeft zijn broeders bloet gedroncken.
Maer och, ghy dieren, och, ghy hoort niet eens naer my.
De wildernissen zijn medoogener als wy:
Zy sparen menschen: zy verschoonen zelf het leven
Der menschen, die 't gediert den naem van dieren geven,
En die zelf dieren zijn, en tigers in den aert.
Komt broeders, dempt den put: ick ben de zon niet waert.
De zon magh zulck een' vloeck noch ondier niet beschijnen.
Het gras en loof verdort, de blyde bloemen quijnen,
Waer ick mijn' adem hael: of legh ick in den kuil?
Of heeft een luipert my gegrepen in zijn' muil?
O tiger, bijt niet toe: ick ben niet waert te sterven,
Noch tot een graf uw buick, uw ingewanden t' erven.
Waer ben ick? Schijnt de zon? Of schijnt de bleecke maen?
Nu sterf: neen, sterf noch niet: ghy moet noch dwaelen gaen,
Gaen zien, waer Joseph dwael, waer Joseph zy gebleven:
Of zy liên hem of Cham en Amor broght om 't leven.
't Hebreeus geslacht heeft toch hun haet met recht verdient,
En naulix, in al 't lant, een eenigh mensch te vrient.
Wat toef ick hier? 't Is tijdt: ick moet naer boven steigren.
O zon, ghy deist met recht, en schijnt my 't licht te weigren.
Ja, weiger my uw' glans: keer my van 't heiligh licht,
Eer ick uw zuiverheit bevleck met mijn gezicht.
Mijn oogen schemeren: ick tast gelijck de blinden VONDELS Dichterl. Werken I Deel, bl. 335..

Hij behoudt nog eene flaauwe hoop dat JOSEPH uit den put ontkomen en weggevlugt is, en

schijnt zijn goed hart geweld te moeten aandoen, om tot de vraag te komen:

> Och, broeders, hebtghe u oock, na mijn vertreck, bedocht,
> Hem uit den put gehaelt, en stil om hals gebroght VONDELS Dichterl. Werken I Deel, bl. 336.?

Men vergelijke deze natuurlijk-schoone hartstogtelijke alleenspraak met de straksgemelde onnatuurlijk-zwierige geäffecteerde beschrijving van den phoenix, en men zal zich verwonderen, dat Vondel met zoo veel gevoel van het ware en aandoenlijke zoo veel wansmaak in het valsche en schitterende vereenigen kon.

Een ander staal van VONDELS wansmaak ziet men terstond in het op deze echt-tragische alleenspraak volgende triviale gesprek tusschen SIMEON en JUDAS:

> **Simeon.**
> Al dier genoegh verkocht. Hier zal geen haen na kraeien.
>
> **Judas.**
> Indien 't gelucken wil, dat wy den huisvooght paeien.
>
> **Simeon.**
> Vertrouw dat Levi toe: hy is doortrapt en kloeck.
>
> **Judas.**
> De logen heeft veel schijns: hy lijdt geen onderzoek VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 336., enz.

en dit gaat zoo regel om regel voort, tot het getal van twee en vijftig toe, eeuwige waarheden B.v. 't Is hachelijck te raên wat namaels zal geschiên.,

platternijen Treck Josephs schoenen aen, en roep den jonghen weêr. of ontijdige boert Die dartle droomer reet zijn vader op de schouders.behelzende; het schijnt eer een wedstrijd van epigrammen dan een tragisch tooneelgesprek, hetwelk door de komst van RUBEN afgebroken wordt, die van hen wil vernemen wat er van JOSEPH geworden is, zeggende op een' toon die geweldig afsteekt bij dien der straks vermelde alleenspraak:

> Och, broeders, spreeckt recht uit, en helpt my uit den dut.
> Och, zeght, waer Joseph bleef VONDELS Dichterl. Werken I Deel, bl. 340..

Na eenige onnutte regelwisselingen, zegt Judas:

> 'k Verkocht hem Ismaël, om twintig zilverlingen Ibid. bl. 342..

RUBEN barst hierop uit in weeklagten en verwijtingen, waardoor hij zijne broeders nog meer tegen zich verbittert; naauwelijks heeft hij uitgeroepen:

> Waer bergh ick 't hooft van schaemte? Ick moet my eeuwigh schamen Ibid. bl. 343..

Of SIMEON verwijt hem in platte gemeene uitdrukkingen ten tweede maal Hiervoor, bl. 250. de schandelijkheid, die wij *Genes*, XXXV, 22 lezen:

> Ja schaem u, om uw moêr.....

Schaamde VONDEL zich niet zijnen bijbelhelden

vuige bordeeltaal in den mond te leggen In den *Noah, of Ondergangh der Eerste Weerelt*, leest men (ook in WESTERMANS uitgave, I, 20):

> Hoe vader, heetghe ons voor een schoonheit d'ooghen luicken?
> Natuur schiep niets vergeefs: zy leerde een vrou ge.....

In het vierde bedrijf vraagt CHAM aan zijn' vader:

> Wien lust het willigh in een' beestestal te kruipen?

En Noach antwoordt:

> Dat 's min bezwaerlijck dan een heele zee te zuipen.

Deze en dergelijke schoonheden, die men meer in dit treurspel aantreft, beveiligen hetzelve voor alle critiek: wij zullen het dus ook niet verder aanroeren., wij ten minste schamen ons om ze af te schrijven; wie er nieuwsgierig naar is, moge ze nazoeken op de aangewezen plaats MACQUET, die geene kans zag om dit herhaald schandelijk verwijt te verdedigen, vergoêlijkt hetzelve volgendermate: ‘Als men deze broeders in woede en gramschap, met gloeijende oogen RUBEN aanziende, en als buiten zich zelven zich voorstelt, dan kan men ligt inschikken dat zij iets onbetamelijks zeggen, daar zulke menschen naauwelijks weten wat zij in die vervoering van drift spreken. Men kan derhalve niet zeggen dat het buiten de natuur is; dan een dichter moet denken dat hij altijd zijne lezers moet sparen, en geene onbetamelijkheden, die stooten, zeggen. Daar zijn deelen van ons ligchaam, die zoo min buiten het natuurlijk zijn als ons aangezigt en handen, doch als men hen te veel ontdekt, verdient men berisping.’ *Proeven van Dichtk. Letteroefeningen*, II Deel, bl. 18..

De komst van LEVI met het kleed van JOSEPH maakt een einde aan dezen ergerlijken twist. RUBEN neemt het kleed, en begint op eene geheel onnatuurlijk-poëtische wijze te weeklagen:

O pluim, waerin het duifken stack,
't Welck wrede havicken vervoerden,
Terwijl het my aen hart ontbrack,
En Haet en Nijt hun aes beloerden.
O rock, o vaderlijck geschenck,
U zal ick nacht en dagh omarmen,
Als 't hart in droeve tranen drenck.
U zal ick in mijn bed verwarmen.
'k Zal afgezucht, door al 't geklagh,
Met u al mymerende spreecken,
Gelijck of Joseph by my lagh;
En t' elckens, als mijn ooghen leken,
Zal ick haer wisschen met uw wol.
O wol, o vacht, die 't lam bedeckte,
Het welck ick blaten hoorde in 't hol,
Dat zijne onnoosle tranen leckte;
Dat op zijn blaeten antwoordt gaf,
Toen Godt en alle harders zwegen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 345., enz.

Deze klagt is klaarblijkelijk eene nabootsing der klagt van ELECTRA met de lijkbus van haren broeder ORESTES in de hand, doch zij is in het treurspel van SOPHOCLES gepaster dan hier. RUBEN is te zeer overstelpt door smart en droefheid, om in deze omstandigheid zich van zulke geestige en fraaie overdragtelijke uitdrukkingen te bedienen.

LEVI ontneemt RUBEN het kleed, hetwelk hij met het bloed bezoedelt van een' bok, tot dat einde geslagt, om JAKOB te doen gelooven dat een wild dier JOSEPH verscheurd heeft. De aanmerking van RUBEN wegens dit bedrog is natuur-

lijk, en de aanspeling op den bebloeden rok hier treffender dan de pluim waarin het duifken stak:

> Eerst broedermoorden, dan den vader noch bedriegen:
> Welck een afgrijslijckheit! Ontzien wy schant noch straf?
> Och, eerst onschuldigh kleet, nu lijckkleet, over graf
> En lijck des ouden mans, ghy wort nu mede schuldigh,
> Ja schuldiger dan wy VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 347.. - - -

- - - - - -

> Wat al blancketsel heeft een schellemstuck van doen!
> Men hoeft veel logens, om een logen te bewimplen.
> Bedriegers, gaet bedrieght de harsselooze simplen,
> En kleene kinders, maar geen' man, die harssens heeft.
> t Verraet ons al wat leeft, en al wat niet en leeft.
> De putgalm baeuwt ons na: de heggen krygen tongen,
> De nesten ooren, hoort, hoe piepen oude en jongen:
> Het velt heeft oogen: het geboomte slaet dit ga Ibid. bl. 348..

LEVI wil hem gerust stellen en beduiden dat zijne vrees te voorbarig is; doch hij wijst hem brusk af met dit triviale axioma:

> Men paeit zoo licht geen' man, die pit heeft achter d'ooren Ibid. bl. 348.,

en oppert eenige mogelijkheden dat het stuk aan den dag kan komen. De broeders deelen hierop het ontvangen geld, dringen RUBEN, die dit volstrekt weigert, zijn aandeel op, zenden den bebloeden rok vooruit en volgen den brenger naar *Hebron*. RUBEN toeft nog eene wijl, om het stuk met eene alleenspraak te sluiten, waarin hij zich de droefheid

van JAKOB, bij het ontvangen van den bebloeden rok, voorstelt. Deze alleenspraak, als men eenige gemeene uitdrukkingen toegevend voorbijziet, bevat inderdaad fraaije, natuurlijke en krachtige hartstogtelijke trekken.

Mijn Godt, ick schrick. *Och wat een huis wil ginder leggen*,
Wanneer die logenbo den vader aen koom zeggen,
Hoe 't kleet gevonden zy op 't velt, en toont hem dat,
Gescheurt, gesleurt, gesleept, van stof en bloedt bekladt.
Met wat voor ooren zal hy 't hooren? Hoe zich houwen?
Met wat voor oogen 's kints bebloeden rock aenschouwen?
My dunckt ick zie met wat een jammerlijck gestalt
Hy d'armen smijt van een, en achterover valt
Met zijnen blooten kop Dit lage *kop* gebruikt VONDEL zelfs in tegenstelling van het deftiger *hoofd*, om meerder- en minderheid uit te drukken; Jempsar zegt, in haren droom, van JOSEPH sprekende:

> Ick nam de kroon van mijnen *kop*,
> En kroonde uw *hooft* met puick van stralen.
> *Joseph in Egypte*, Dichterl. Werken, II Deel, bl. 21.

; al 't aengezicht geschapen
Natuurlijck als een lijck: de maeghden, kinders, knaepen,
Ons vrouwen, moeders, en 't geheele huisgezin
Toeschieten op 't misbaer: den kleinen Benjamin,
Aen zijne voeten staende, op 't schreien van de moeders,
Beschreien onbewust 't verlies zijns trouwen broeders.
Ja schrey vry, arrem kint, want ghy verliest wel 't meest.
Hy riep op 't lest om u, met een beangsten geest.
Zijn blinde grootvaêr komt al bevende, op dat schreien,
De huisdeure uit, en laat zich onder d'oxels leien,
Met kommerlijcken gang: ô stijve stramme stock,
O blindeman, bedanck uw blintheit: want de rock

Des alderzoetsten neefs kan u geen droefheit baeren;
Maar hou de hant van 't kleet. O schors van hondert jaren
En seventigh min drie, waert ghy zoo doof als blint,
Of slecht van ouderdom, als 't jongst geboren kint,
Zoo zoudt ghy tandeloos dat leedt niet moeten kaeuwen VONDELS Dichterl. Werken, I Deel, bl. 351..

- - - - -

Ghy broederslagers dwinght my meê tot Vadermoorden.
Zoo morre ik binnens monts, halfdoot van schrick en schroomt,
En wort terwijl gewaar hoe vader weêr bekoomt
Als uit een' naeren droom: hoe op die dorre wangen.
Van wederzyde een traen blijft aen de rimpels hangen.
Hy scheurt in 't endt zijn kleet, zijn borst, zijn baert, zijn hair,
Als een kranckzinnigh mensch, en huilt met groot misbaer:
Dit 's Josephs eigen rock: het wildt heeft hem verbeten;
Een ongenadigh dier mijn' troost, mijn hart gegeten.
Och, vrouwen, laet my gaen. Och, kinders laat my los Ibid. bl. 352..

- - - - -

- - - Ick ga met Joseph sterven.
Gaet kinders, graeft een graf: mijn beenen worden stijf.
Zoo dunckt my dat hy kermt Ibid. bl. 354..

Wij hebben ons misschien een weinig langer met dit stuk bezig gehouden dan wel ons voornemen was; doch hetzelve verdiende zeer wel de aandacht der critiek, en de gebreken aanwijzende, hebben wij tevens het schoone naar billijkheid doen opmerken. Wij stappen er thans van af met den *Joseph in Dothan* voor een der beste treurspelen van VONDEL

te verklaren. Met zijne beide andere treurspelen, JOSEPHS ontmoeting met POTIPHARS huisvrouw en zijne verzoening met zijne broeders, na zijne verheffing tot eersten staatsdienaar aan het hof van den Pharao van *Egypte*, behelzende, zullen wij ons niet inlaten; het eerste stuk is oorspronkelijk, even eenvoudig van daad als de *Joseph in Dothan*, en even ongelijk, zelfs zwakker van stijl; de gesprekken tusschen JOSEPH en de verliefde JEMPSAR zijn vervelend en nietsbeduidend; gezwollenheid en platheid maken bovendien de lezing van dit stuk onaangenaam, schoon het somwijlen den lach opwekt Men heeft waarlijk moeite om ernstig te blijven bij het onderhoud van JEMPSAR met hare voedster, waarmede het tweede bedrijf begint. JEMPSAR ligt te slapen; de voedster treedt binnen, en zegt:

Zy slaept, doch ongerust: 'k wil zachtjes nader treên.
Hier leit het hooft: zy smijt haer armen staegh van een,
En naulix half gedeckt kan 't bedt de leden houden.
Best deck ick 't naeckte lijf, dat anders moght verkouden.
My dunckt zy droomt: 'k wil stil by 't hoofdeind blijven staen.
Hoe raeskaltze in den slaep: nu laet haer eens begaen.

Wat JEMPSAR in den slaap raaskalt kan men ligt raden. De voedster kust haar in JOSEPHS plaats: JEMPSAR, wanende dat JOSEPH haar gekust heeft, verbeeldt zich dat POTIPHAR hun deze vreugd komt - 'benyen,' en springt in den angst van het bed. De voedster roept:

Wat razerny is dit? Dus uit den bedt te stijgen?
En langs de kamer naeckt te vliegen in het hemt,
De vlechten om het hooft, als dol en ongetemt?
Wat razerny is dit?

JEMPSAR.
Helaes waer zijn mijn zinnen?

VOEDSTER.
Die zijn van huis, mevrouw.

JEMPSAR.
Och, haelze weder binnen.

VOEDSTER.
Hoe hijghtghe dus ontstelt? Bedaer wat, en bekoel.
Nu koom, en zet u hier wat neder in dien stoel,
Naerdien ghy op de koets niet langer kunt geduuren.
Koom schiet den tabbaert aen.
Dichterl. Werken, II Deel, bl. 21-23.

Deze situatie en dit gesprek zijn eer het laag comiek eener *farce* dan de veredelde hartstogtelijkheid en de verheven stijl van het treurspel, dien VONDEL in geen zijner stukken ooit regt gevat heeft. JEMPSAR, die zelve verklaart dat zij 'op eer noch schande past,' vertelt haren droom in uitdrukkingen, die te schandelijk zijn om ze af te schrijven. Welk een verschil tusschen VONDELS gemeene, geile, wellustige JEMPSAR en RACINES edele, gevoelige, kwijnende PHEDRA! beiden in denzelfden toestand, is deze zoo hoog beklagelijk als gene diep verachtelijk is; en toch hebben

beide dichters hun ideaal uit dezelfde bron geput.. Het andere is, gelijk wij reeds gezegd

hebben, eene vertaling van het Latijnsche stuk van HUGO DE GROOT, die als treurspeldichter gewis nog beneden SENECA staat, en in dit vak weinig aan den roem te danken had, die hem wegens zijne andere bekwaamheden billijk ten deel viel. Ook dit stuk gaan wij stilzwijgend voorbij; en wat den *Jephtha, of Offerbelofte*, betreft, door den Heer VAN KAMPEN ‘het regelmatigste, en tevens een der schoonste van Neerlands Puikdichter’

geacht Geschiedenis der Nederl. Letteren en Wetenschappen, I Deel, bl. 168., dit stuk is ook al grootendeels eene vertaling van BUCHANANS *Jephthes, sive Votum* G. BUCHANANI *Poemata*, Amst. 1687, p. 187., waarvan MACQUET mede veel goeds zegt Proeven van Dichtk. Letteroefeningen, II Deel, bl. 57. in zijne opzettelijke beoordeeling van dit stuk, waarmede wij ons wel vereenigen kunnen: weshalve wij ons hier met hetzelve niet verder zullen bezig houden, en geheel geen kennis nemen van VONDELS verdere bijbelsche treurspelen, die wij vroeger reeds opgenoemd hebben, die allen genoegzaam elkander gelijken, en wier lezing ieder, die enigen smaak heeft, hartelijk vervelen moet. Het treurspel *Maeghden*, hetwelk hij in 1639 uitgaf, heeft de fabelachtige historie van S. URSEL en hare elfduizend maagden ten onderwerp, eene belagchelijke monnikenlegende, die voor het tooneel geheel niet geschikt is. De bekeerde dichter heeft daarmede eene soort van hulde willen bewijzen aan zijne geboortestad *Keulen*, waar men nog H. reliquiën van dit vroom gezelschap bewaart. In dit stuk schildert hij de hemelvaart van S. URSELS ziel, nadat hij, koddig genoeg, haar lijk in de kist bij eene albasten pop in eene ebbenhouten kas vergeleken had In die ebbenhouten kas, *vulgo* doodkist, schijnt de purpre mond (van de albasten pop) gebeên tot Godt te morren; ja, MORREN (*murmurari*) staat er letterlijk, ook in WESTERMANS uitgave, VII, 339., op eene vergezochte,

winderige en gekunstelde wijze; nog zat de geweerhaakte pijl

> In haer gekwetste borst, zoo wit als melck en zogh,
> Gemarmert van het bloet, dat uit de wonde vloeide,
> En maeckt een' rooden vliet, waerin de ziele roeide
> En zeilde, en vloogh voor wint, voor stroom recht hemelwaert,
> Der zielen haven in VONDELS Dichterl. Werken, VII Deel, bl. 339..

Men hoore nu hoe de blinde vooringenomenheid met VONDEL over deze opeenstapeling van valsch vernuft en ongerijmdheid in hare verbijsterde geestdrift oordeelt:

'Wat al grootsche en bekoorlyke beeldtenissen, om eenvoudig te zeggen: de ziel steeg gaende weg sneller ten hemel! Hier is de ziel het schip van URSEL gelijk, waer meê zy den *Rhyn* kwam afzakken tot aen *Keulen*. Zy steekt, met dat ATTILA'S schicht haer zuiver lichaem deed sneven, van de wal dezer sterfelykheit: eerst *roeit*, fluks *zeilt* ze, en een gelukkige wint haer zeilen vullende, doet haer met een snelheit, als of zy *vloog*, ten *hemelhaven inneloopen*. Dat mag heten gadeloos schilderen met eene enkele streek Godgeleerde, Historische, Philosophische, enz. Vermakelykheden, III Deel, bl. 740.!' Zulke oppervlakkige en scheve beoordeelingen over VONDELS arbeid worden van geslacht tot geslacht nagepraat, nageschreven, van catheders afgedeclameerd, en VONDEL bewonderd, waar hij eigenlijk bespot behoorde te worden. De

schrandere en helderziende JERONIMO DE BOSCH verklaart echter rondborstig dat ‘VONDELS schilderij van het opvaren van URSELS ziel ten hemel, waarin hij die ziel eerst laat *roeijen in het bloed*, dan *zeilen* en eindelijk *voor wind vliegen* regt hemelwaart *der zielen haven in*, hem veel meer buitensporigheid dan uitnemendheid schijnt te bevatten Verhandelingen van TEYLERS Tweede Genootschap, II Stuk, bl. 37, *Aant.*.’ Wij gelooven niets te wagen met dit gevoelen van dezen voortreffelijken oordeelkundigen volkomen bij te stemmen.

Tot besluit van onze beschouwing van VONDEL als treurspeldichter willen wij ons nog eenige oogenblikken bepalen tot zijne *Gebroeders*, welk stuk hij in 1640 uitgaf, en waarmede men toen, gelijk wij reeds aangemerkt hebben Hiervoor, bl. 68., zoo veel ophad. Het onderwerp is genomen uit II *Sam.* XX, 1-14, en behelst DAVIDS uitlevering van zeven mannen uit het geslacht van SAUL aan de Gibeonieten, die hen ophingen, *ad majorem Dei gloriam*, volgens vers 6, en tevens hunne wraakzucht bevredigden.

‘Toen wy belust op Bybelstof te wercken, zegt VONDEL in zijne opdragt aan GEERAERT VOSSIUS, ‘de gewijde bladeren doorsnuffelden, behaeghde ons, boven alle andere, deze historie:’ waarlijk geen gunstig getuigenis van zijnen smaak; wij voor ons walgen van eene historie,

waarin zeven onschuldige menschen door een' zwakken bigotten koning worden uitgeleverd om opgehangen te worden, in de hoop dat er dan op eene langdurige droogte regen zal volgen. Deze gruwelijke historie nu beschouwde Vondel als ‘stof leverende tot een allervolmaecktste slagh van Treurspelen.’ Hier ziet men reeds wat er te verwachten was van een genie die zulk eene armhartige aesthetiek op zulk eene opgeblazen wijze uitkraamde, en met een tragisch gewrocht voor den dag kwam, waarvan hij zwetst ‘te dorven roemen betoont te hebben dat het hem niet aen goeden wille, maer aen de maght ontbrack om alles naer den eisch toe te stellen en te voltoien.’ Dit laatste moeten wij als een' zijdelingschen schimpschoot aanmerken tegen de Hoofden des Amsterdamschen Schouwburgs, onder welke voornamelijk de Glazenmaker JAN VOS uit kunstnijd VONDEL op alle wijzen in het vertoonen zijner treurspelen den voet dwars zettede Zie hiervoor, bl. 92.. Dit treurspel ondertusschen, hoe hoog VONDELS eigenwaan in den gezegden opdragtsbrief hetzelve ook verhief, kan onmogelijk iemand van fijn gevoel, gezond oordeel en goeden smaak behagen. De daad zelve, eene bijgeloovige bloedige lafheid, is in zich zelve afschuwelijk, ontmenscht en laag, en daardoor ontragisch; dolk en vergift mogen in een treurspel tirannen en onschuldigen uit den weg ruimen, maar

galg en rad behooren op het schavot, en niet op het tooneel; doch al ware het dat VONDEL moeds genoeg gehad hadde om de zeven onschuldige slagtoffers van den priesterlijken haat tegen het geslacht van SAUL door het zwaard, in plaats van door den strop te laten omkomen, dan is nog het karakter van DAVID, als geheel en al de speelbal van den Priester ABJATHAR en de Israëlitische geestelijken, die van hem maken wat zij willen, en hem eene bloedige dwaasheid doen begaan, onverdragelijk op het tooneel. Wanneer het VONDELS oogmerk geweest ware om DAVID hatelijk en verachtelijk voor te stellen, dan had hij geene geschikter daad kunnen uitkiezen. Zeker hadden de oude Israëlieten onder het juk van het profetarchisch despotismus geheel andere begrippen van regt en billijkheid dan wij Christenen; hetgeen wij als gruwelen verfoeijen, werd niet zelden bij hen door profeten en priesters nadrukkelijk als iets verdienstelijks bevolen, alle tegenspraak verboden en alle nalatigheid streng gestraft. DAVID, die de kroon aan den Profeet SAMUEL te danken had, en zich geheel afhankelijk van den Opperpriester ABJATHAR bevond, moest dezen wel blindelings gehoorzamen, toen hij hem de uitlevering der zeven ongelukkigen beval, zonder eens te durven onderzoeken of dit bevel regtvaardig en billijk ware, veel minder de uitvoering te weigeren, naardien een bevel uit den mond van een' priester bij de Joden als uit den mond van JEHOVAH zelven werd aange-

merkt

> De Koning heeft dien last van Abjathar ontfangen,
> En Abjathar van Godt, of 't goddelijck besluit.
> *Dichterl. Werken*, III Deel, bl. 131.

. In dezen toestand nu bevindt DAVID zich gedurende den geheelen loop van dit treurspel; hij is niets anders dan een lijdelijk werktuig in de hand des Priesters VONDEL laat BENAJAS dit met ronde woorden tegen MICHOL verklaren:

> Vertrouwt vry, dat hy 't minst hierin niet handlen dar,
> 't En zy met rijpen raet van Godt en Abjathar.

MICHOL merkt hierop zeer gegrond aan:

> Ja Abjathar. Helaes! hoe smoor ik mijn gedachten!
> Wat goet stont Sauls huis van Abjathar te wachten,
> Van dat Ahimelech, zijn vader, hem den troon
> Van Aarons Priesterdom had ingeruimt? De zoon
> Kreegh toen het zwaert, om zich en zijn geslacht te wreecken
> Aen Saul, die hem had met Edoms zwaert doorsteecken.
> Och Vader! toen ghy u aen Priestren had misgaen,
> Aen dien gewyden rock, kon 't Rijck niet langer staen.
> Ibid. bl. 130.

, die door hem zijn oogmerk, de verdelging van SAULS geslacht, bereikt. Men heeft het stuk naauwelijks begonnen te lezen, of met ziet reeds hoe hetzelve zal afloopen. DAVID waagt wel eenige tegenbedenkingen, hij ontveinst geenszins zijn' weezin om het bloedbevel ten uitvoer te brengen, zijn menschlievend hart is geenszins gesloten voor het medelijden met de ongelukkigen, maar zijne redenen zijn zoo zwak en flaauw, en die des Priesters zoo klemmend en beslissend, dat men wel ziet dat de arme slagt-

offers reddeloos verloren zijn. Men hoore het gesprek van beiden:

Abjathar.
Ghy moet al 't overschot van Sauls huis verdoen.

David.
Die stam is lang verdort, nu quynen luttel telgen.

Abjathar.
Die moetghe met een' slagh voort knotten en verdelgen.

David.
Verdelgen met een' slagh? Dat vonnis luit te straf.
O edel bloet, hoe wasch ick hier mijn handen af?

Abjathar.
d'Uitvoerder van het recht magh 't recht niet wederspreecken,
Maer voer het vonnis uit, zoo vlack als 't leit gestreecken.

David.
Zoo blindelingh, of hy dit vatten kan of niet?

Abjathar.
Ja blindelingh, daer Godt zelf oordeelt en gebiet.

David.
God heeft dit niet geboôn, noch zulck een' eisch geprezen.

Abjathar.
Godt zelf heeft u de bron der lantplaege aangewezen,
Om 't eeuwigh klaegend bloet te paeien met dit bloet.
Zy eischen redelijck. 't Is Saul die 't ons doet.

David.
Toen ick eens Saul zelfs, mijn vyant, die in klippen,
Woestyne, en wildernis, my najoegh, by de slippen
Hadde in een hol gevat, en wert geperst zoo stijf,
Begon me 't hart van schrick te kloppen in mijn lijf:
Ick deisde een poos, en sprack in 't endt tot 's mans verschooningh:
't Zy verre dat ick my aen Godts gezalfden Koningh

Vergrype uit bittre wraecke, en zoo mijn handen schen.
Ick stiet mijn volck te rugh, en broght hem tot beken.
Ook in den waghenburgh, van 's vyants leven zeker,
Verschoonde ick hem, vernoeght met 's Koninghs spies en beker.
'k Beweende zelf zijn doot, gelijck mijn eige ziel,
Toen hy op Gilboa, op zijn drie zoonen, viel.
Ick yverde van wraeck, na Sauls nederlagen,
Versloegh hem, die de hant hadde aen den Vorst gelagen,
En strafte twee verraêrs, tot wraeck van Isboseth.
Zoo luttel heeft mijn hant zich door dit bloet besmet.
Zal ick nu 't overschot met koelen bloede smooren VONDELS Dichterl. Werken, III Deel, bl. 119.?

Deze edele taal van DAVID doet den Priester, aan geene tegenspraak gewoon, eenige oogenblikken van verbazing over deze vermetelheid verstommen; inmiddels vat JOAB, de verfoeijelijke handlanger des bloedgierigen Priesters, het woord op:

Joab.
't Is beter zes of acht dan duizenden verloren.

David.
Rampzaligh huis, wat leet ghy niet al ongevals!

Joab.
Zie toe, zie toe: eer ghy al 't volck krijght aen den hals.

David.
Het volck is niet zoo dom, of 't zal naer reden hooren.

Joab.
Wanneer 't van honger raest? De buick en heeft geen ooren.

David.
Dit stuck luidt hatelijck, en maeckt mijn kroon verdacht.

Joab.
Om een verworpen huis?

David.
Een koningklijck geslacht VONDELS Dichterl. Werken, III Deel, bl. 120..

ABJATHAR verklaart hetzelve als

Weerspannigh jegens Godt.

David.

Die maght heeft zelf te straffen.

Abjathar.

Godt vordert dit van u. Godt heeft met u te schaffen Ibid. bl. 1121..

Dit gesprek wordt nog veel langer voortgezet dan wij lust hebben hetzelve af te schrijven Even min als de theologisch-Machiavellistische staatkunde, die de snoode JOAB ten behoeve van het priesterbelang uitkraamt, en met welke de ministers van eerdienst aan hedendaagsche Christen hoven weinig dank zouden behalen; een enkel staaltje van zijn' figuurlijken redeneertrant willen wij toch hier niet onopgemerkt laten. Van SIMEI sprekende, die het oproer te *Seba* aanstookte, zegt hij dat deze

zoo met stijve kaecken
In doove kelen blies, dat strax uit alle daecken
De lichte vlamme sloegh van d'eene in d'andre stadt,
Een brant, waer aen uw kroon genoegh te lesschen had.
Dichterl. Werken III Deel, bl. 123.

Eene koninklijke kroon overdragtelijk als *brandemmer* is even zoo laag en plat als de *stijve kaken* en de *dove kolen* in een treurspel, van VONDEL zoowel als van ieder' anderen dichter.. Het gevolg is dat DAVID, om zoo te spreken, onder protest gehoorzaamt, en uitroept:

O Godt, het werde ons niet tot bloetschult aengeschreven,
Zoo wy op uw gebodt hen mosten overgeven.
Ga hene Benajas, nu langer niet gewacht,
Verzeker my terstont al 't koningklijck geslacht VONDELS Dichterl. Werken, III Deel, bl. 124..

Het gesprek van DAVID met RISPE, weduwe van SAUL, en MICHOL, SAULS dochter, gemalin van DAVID, grootmoeder en tante van SAULS kleinzonen, is inderdaad hartverscheurend. Deze beide deerniswaarde vrouwen smeeken DAVID om genade voor de onschuldige slagtoffers; DAVID laat zich bijna door hare tranen en gebeden bewegen om de inspraak van zijn hart te volgen, maar het stond aan hem niet;

Wanneer de hemel spreeckt moet alle reden wijcken Ibid. bl. 142..

De hemel sprak hier door den mond van den Priester ABJATHAR, en deze was lang zoo goedhartig niet als DAVID, die bovendien gezworen had SAULS nageslacht niet uit te roeijen; RISPE herinnert hem dien eed, en dit brengt DAVID in het naauw:

Wie geeft ons wijzen raet?

roept hij verlegen uit.

Hoe kies ick best van twee het allerminste quaet?
Zal ick my onbeschaemt, met zuchten en met traenen,
Om veel genote deught, om eeden laeten maenen?
Of stellen met gevaer van 't Rijck dees halsstraf uit,

Tot wederwil van Godts orakel en besluit?
Hoe redde ick my hierdoor VONDELS Dichterl. Werken, III Deel, bl. 146.?

Ondertusschen zendt hij de vrouwen toch met eene flikkering van hoop weg;

'k Beloof u, daer 's mijn hant, ick zal mijn' eedt niet breken Ibid. bl. 147.,

zegt hij, maar helaas! ijdele belofte! Naauwelijks heeft hij den Priester van zijnen eed en de belofte gerept, dat hij dien zou houden, of de heilige man weet, trotsch de slimste hedendaagsche Jezuit, DAVIDS geweten gerust te stellen door een middel, overwaardig in de casuïstiek dezer eerwaarde vaders opgeteekend te worden. Gij hebt gelijk, zegt hij,

maer 't overschot begrijpt een negental,
En d'eisch een zevental: zoo kuntghe, met te spaeren
Mefiboseth, den lamme, en 't zoontje, uw eedt bewaeren.
Dat 's Godt en Gabaon en Jonathan voldaen Ibid. bl. 148..

Maar DAVID is evenwel met dit Jezuitisch huismiddeltje niet voldaan, en ofschoon een zeer gehoorzame zoon der Hebreeuwsche kerk, schudt hij toch het hoofd, zeggende:

Och stont het vry, om my wat ryper te beraên!

Dit weifelen behaagt den Priester geenszins, die blinde gehoorzaamheid eischt en verwacht; verbazing verstomt hem, dat DAVID den moed heeft om

zelf te denken, en vreest dat hij de gevangenen welligt ontslaan zal. JOAB ontheft hem van deze vrees, met DAVID op zijne beurt bevreesd te maken voor de geduchte magt der Israëlitische priesterschap:

> Koom Levi niet te na, ten minste by uw schult;
> Dat bloet hout maet noch streeck, en kent noch vrient, noch mage,
> Als 't op een woeden gaet. Waer trof oit feller plage?
> De hemel vecht met hem. Zijn yver brandt, gelijck
> Een loopend vier, en vlieght terstont door 't gantsche Rijck,
> Van Dan tot Berseba. Ghy hoeft geen wyder kennis
> Van Levijs aert, enz.
> - - - - - -
> Dit zy den Vorst een les. Hy treck' niet aen die koort.
> De Gabaonner roept, Godt roept: vaer voort, vaer voort VONDELS Dichterl. Werken, III Deel, bl. 148..

Dit werkt. DAVID geeft, al weder onder protest, bevel tot de uitlevering van zeven der negen gevangenen:

> O Godt, het werde ons niet tot bloetschult aengeschreven,
> Nu wy op uw bevel hen moeten overgeven.
> Ga heene, Benajas, als 't immers wezen zal,
> Ga lever Gabaon terstont dit zevental Ibid. bl. 149..

En nu is het lot der ongelukkigen onherroepelijk beslist. Alle verdere handeling gedurende het vierde bedrijf is volstrekt nutteloos en vervelend gerekt; de zamenspraken bestaan deels in bittere verwijtingen der vrouwen en spitsvondige verdedigingen van DAVIDS gedrag door den Rei der

Priesteren Dit alles is niets meer dan een langdradig onderzoek of DAVID zijn' eed al of niet houdt met de uitlevering der zeven nakomelingen van SAUL. Het gesprek heeft geheel de houding van een akademisch dispuut, de theses, welke de Rei beweert, luidt:

> De Vorst heeft noit zijn woort, veel min zijn' eedt gebroken.

Dit wordt door de beide vrouwen ontkend, en het voorhanden geval tot bewijs aangevoerd. De Rei verdedigt zijne stelling volgendermate:

> Uw goedertieren Heer heeft zijn genâ betoont,
> Van twee Mefiboseths den jongste 't lijf verschoont,
> Oock Micha zijnen zoon; en in hun beider leven,
> Dien hoogen eedt geberght: getroost u d' andre zeven.

Dit thema nu wordt met allerlei sophisterijen gevarieerd. De conclusie van den Rei is dat men leeren moet

> 't Zeil by tijds, voor zulck een onweer strijcken.

waarop RISPE zeer juist aanmerkt:

> Helaes! Zy pleit vergeefs, die voor een doove pleit.
> *Dichterl. Werken*, III Deel, bl. 153-157.

, en deels in het afscheid der veroordeelden, die onder allerlei smaadredenen door de Gibeonnieten ter galge gevoerd worden. Dit laatste beleedigt zoowel alle menschelijk gevoel als de theatrale kieschheid, en de wraakzuchtige triomfzang der Priesters over den ondergang der schuldelooze slagtoffers van hunnen haat, vervult ieder regtschapen hart met diepe verontwaardiging.

Wij willen geen enkel woord zeggen van het vijfde bedrijf; het is te afschuwelijk. RISPE is hier de typus der historie van GEERTRUIDA VAN WART....

> Daer zet ze zich, en huilt, en balckt, en houdt geen maet Ibid. bl. 177.,

zegt een der bloedgierige Levieten, op een' ijskouden toon, die ons het hart doet verstijven.

Waar had VONDEL toch zijne zinnen, toen hij dit onding zamenlapte, hetwelk zijne smakeloosheid tot een ‘allervolmaecktst slagh van treurspelen’ verhief! Bijkans geene bladzijde kan men zonder verontwaardiging lezen, en deze doet ons zwijgen wat wij verder nog van deze dramatische misvorming eener bijbelsche historie zouden kunnen zeggen. VONDEL was de man niet, die met oordeel zijne stof uit de gewijde bladeren wist te putten en met smaak te verwerken; hij hield zich stipt in zijn plan aan de kapittels en verzen der oorkonden, welker gang hij in de verdeeling zijner bedrijven volgde, zonder incidenten of episoden te durven wagen, wier gemis hij door veelal nuttelooze reijen aanvulde, die zelden behalve in het onderhavige stuk, den *Lucifer* en nog een paar anderen, deel aan de handeling nemen. Ondertusschen leveren de schriftuurlijke geschiedenissen eene rijke bron van treurspelonderwerpen, doch zij moeten met de uiterste kieschheid en omzigtigheid behandeld worden. Verscheiden dichters hebben na VONDEL, en met vrij wat beter' uitslag dan hij, onderwerpen uit de Heilige Schriftuur tot zeer fraaije treurspelen bearbeid: wie kent RACINES heerlijke *Athalia* ‘Ik twijfel zeer, of er onder de treurspelen van VONDEL een is, dat halen kan bij de *Athalie* van RACINE,’ zegt VAN ALPHEN, *Theorie der Schoone Kunsten en Wetenschappen*, Inleid. bl. V. en *Esther* niet? DUCHÉ leverde in *Absalon* en

en *Jonathan* goede treurspelen, en LAMOTTES *Machabeen* zoo wel als LAVATERS *Abraham en Izaak*, en nog eenige anderen, die ons niet te binnen schieten, leest men met genoegen; zelfs CLAAS BRUINS *Bybelsche Tooneelpoëzy*, hoe mat en koud in handeling en zamenspraken, wint het nog, in vele opzigten in dit vak van VONDEL, wien niemand onzer vaderlandsche tooneeldichters van eenigen naam ooit tot model genomen heeft, of nemen zal, in weerwil van de dwaze loftuiterij, die VONDELS nagedachtenis meer bespot dan vereert.

Daar wij tot nog toe Professor FRANSEN VAN ECKS distinctie van VONDELS dichterlijke bekwaamheden volgen, moeten wij hem thans in de hoedanigheid van hekeldichter beschouwen, en hiermede zijn wij eenigzins verlegen, alzoo VONDEL eigenlijk geen enkel hekeldicht gemaakt heeft, want bijkans geen der stukken, die men onder zijne werken in deze rubriek geplaatst heeft, kan dezen naam dragen, ten minste in onzen tijd niet Men vindt eene zeer schoone *Verhandeling over het Hekeldicht*, door M.C. VAN HALL in de Werken van het *Amst. Dicht- en Letteroef. Genootschap*, II Deel, bl. 249.; zulke dingen noemt men thans paskwillen, en zij strekken hunner vervaardigers zelden tot eer. Eenige stukken daaronder, die men juist geene paskwillen kan noemen, zijn even min hekeldichten, schoon zij op een' scherpen toon geschreven zijn; zij hebben meer eene sarcastische dan eene satyrische houding: de

uitdrukking is doorgaans meer ruw en plomp dan fijn en geestig. De *Geneesdranck der Geestdrijveren* VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 182., de *Roskam*, *aen* P.C. HOOFT Ibid. bl. 230., de *Harpoen*, *aen Jonkheer* LANDESLOT, *Heer van* Fryburgh Ibid. bl. 237.en de *Gruwel der Verwoestinghe* Ibid. bl. 242. zijn misschien de eenigen, die, strikt genomen, voor hekeldichten zouden kunnen doorgaan; er zijn eenige echt satyrieke slagen in; bij voorbeeld, in het eerstgemelde de volgende, die tegenwoordig nog bij sommigen wel gevoelig aankomen zou:

Hoe ydel, hoe verwaent,
Is hy, die dompen wil de goddelijcke lampen,
En dwaelen in een nacht, vol nevelen en dampen,
Gesteghen in het brein, die altijdt suft en waelt,
En daer de blinde waen slechts doorde beelden maelt,
En oordeelt Geest en Godt wat zijn gepeins verwildert
In 't beckeneel begrijpt, en zich voor ooghen schildert,
Als een kranckzinnigh mensch, die zijn gedachten pijnt,
En raest, en slaet geluit op al wat hem verschijnt!
Noch kan dat zotte volck zijn' moedtwil niet bedwinghen,
Maer berst tot schelden uit, en oordeelt poppedinghen
Den waeren Godesdienst, Godts woorden zonder kracht,
En letters zonder ziel, een donckre helsche gracht,
Den stoel van Lucifer, een deur van ketteryn,
En baent aldus het padt tot duizent razernyen Ibid. bl. 184..

Zoo ook het volgende in de *Roskam*, dat echter al te duidelijk uit JUVENALIS en PETRONUS blijkt overgenomen te zijn:

't Zijn kostelijcke tyen.
Het paert vreet nacht en dagh. In een' karros te ryen
Een Juffer met haer' sleep: de kinders worden groot:
Zy worden op bancket en bruiloften genoot.
Een nieuwe snof komt op met elcke nieuwe maene.
De sluiers waeien weits, gelijck een kermis vaene;
Een eischtmen meer bescheits, men vraegh het Huigens zoon,
In 't kostelijcke Mal: die weet van top tot toon
De pracht en zotte prael tot op een hair t' ontleden.
Hier schort het. Overdaet stopt d'ooren voor de reden,
En kromt des vromen recht, deelt ampten uit om loon,
En stiert den vyant 't geen op halsstraf is verboôn,
Luickt 't oogh voor sluickerye, en onderkruipt de pachten,
Besteelthet lant aen waere, aen scheepstuigh, en aen vrachten,
Neemt giften voor octroy: of maeckt den geltzack t' zoeck:
En eischt men rekeningh, men mist den zack en 't boek:
Hoewel het menschlijck is dat zulcke zaecken beuren:
't Heeft dickmael oock zijn reên. Dick raeckt er meê te veuren,
Die verr' ten achtren was. Kort om, dit 's onze plaegh.
't Is, drijft den ezel voort: gemeentenezel, draegh:
Het lant heeft meel gebreck dus brengh den zack te molen.
Het drijven is ons ampt: het pack is u bevolen.
Vernoeght u datghe zijt een vrygevochten beest:
Is 't naer het lichaem niet, zoo is het naer den geest.
Tot 's lichaems lasten heeft de hemel u beschoren.
Dit past u bet dan ons. Ghy zijt een slaef geboren.
Best doet ghy 't willighlijck van zellef dan door dwangh.
Dus raeckt het slaefsche dier, al hijghende, op den gangh,
En zweet, en zucht, en kucht. De beenen hem begeven,

Hy valt op beide knien, als bat hy: laetme leven;
En gigaeght heesch en schor, de drijvers stock is doof,
En tout des ezels buit, en zwetst vast van 't geloof.
Hoe kan een Kristen hart dees tiranny verkroppen VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 234.!

In den *Harpoen* trekt hij de oproerige predikers van zijn' tijd juist niet vriendschappelijk bij den mantel:

Quaê klap bederft goê zeden.
Dit treft voornaemlijck die in 't openbaer zal reden,
En reeckent dat hy moet den Rechter reeckningh doen
Van elck ontuchtigh woort. Nu braeckt men rijp en groen,
Op wettighe Overheên, ja zelfs op alle Grooten,
Op nabuurkoninghen, 's lants trouwe bontgenooten;
Een lasteringh zoo dier den Kristen mont verboôn.
Hoe gortigh 't varcken zy, men roept: al schoon, al schoon,
Al zuiver Kristendom, met heiligheit behanghen;
En 't hart een stinckpoel is, vol padden en vol slanghen.
Men dringht zijn' naesten van den oever, om een punt,
En elck zijn' medekrist de zaligheit misgunt Ibid. bl. 241..

Wij hebben ons gevoelen wegens zijn' beruchten *Gruwel der Verwoesting* reeds verklaard Hiervoor, bl. 63.. Wij oordeelen dus niet noodig op dit stuk te rug te komen. Ook hebben wij bereids een paar woorden aangaande die voorgewende hekeldichten gezegd, welke wij voor morsige paskwillen houden Ibid. bl. 62,*aant.*, en zouden ons schamen den lezer te noodigen met ons andermaal dien mesthoop door te wroeten, bijaldien

wij voor ons eenigen lust daartoe hadden. Alleen kunnen wij niet onopgemerkt laten dat de voorwerpen van VONDELS schimpzucht niet altijd zulk eene snoode bejegening verdienden; zelfs de brave, eerlijke, opregte CATS stond ten doel aan zijne schampere spotternij. De goede man had den kitteloorigen dichter niets misdaan dan dat hij eens op den onnoozelen inval kwam om uit zijn' naam een kreupel anagramma te maken en JOOST VAN VONDELENS gewrongen om te zetten in SOTJE VOL VAN SONDEN VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 218.. Laf is zeker dit anagramma; maar laf en onbeschoft tevens is het lasterrijm waarmede VONDEL dit CATS betaald zettede:

> Jaep Priaep JACOB CATS. die peilt de Synodaele fortuin,
> Of hy tuingodt Raadpensionaris van *Holland*. magh worden van Graveduin *Zorgvliet*, even buiten *'s Gravenhage*, aan den Scheveningschen weg, in de duinen, door CATS aangelegd..
> Om de snoepvoghels te zien uit de krieckeboomen,
> Gelijck zijn genan in d' oude Hoven van Romen:
> Maer zijn moet verslapt, en het hart hem ontzinckt,
> Dewijl bygeloof en Roomsche afgodery hier stinckt.
> Noch stijft hem wat hoops, om dat de Bethelsche papen
> Alle afgoden lubben, behalven Priapen.
>
> Pasten op den teckst oit glossen
> Hannen pasten bet de klossen
> Met de spille, doen zijn vrou
> Lijsken ELIZABETH VAN VALKENBURG, echtgenoote van JACOB CATS. 't garen hasplen zou.

Pijn is 't, sprack hy, dus te slaven.
Zy zey, bloet van Brouwershaven CATS was aldaar den 10 November 1577 geboren.,
Zwijght, ghy quaemt van kalisdijck,
Ghy waert kael, en ick was rijck.
Is 't om 't jock, of is 't om 't wats-spel?
Zijt ghy Kats, ick ben het Katsvel VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 215..

Als hekeldichter verdient VONDEL, naar ons gevoelen, de weidsche lofspraken, die hem, in die hoedanigheid, toegezwaaid worden Als Hekeldichter kent *Nederland* zijne wedergade 'niet,' zegt de HeerVAN KAMPEN (*Gesch. der Letteren en Wetensch*. I, 161.) als in het voorbijgaan; maar dacht de Heer VAN KAMPEN dan geheel niet aan den dichterlijke brief aan J. OUDAEN, getiteld: *Oorspronk van 's Lands ongevallen*, van den grooten ANTONIDES (welken brief hij toch (bl. 358) billijk den 'heerlijken' noemt)? In deze politieke satyre voert de dichterlijke verontwaardiging eene geheel andere taal dan in de zoogenaamde hekeldichten van VONDEL, die daarbij in geene vergelijking kunnen komen. DE DECKERS*Merx Tartarea* heeft, hoezeer tegen den Paus en de Roomsche kerkleer gerigt, niets van het onhebbelijke en morsige, waarmede VONDELS theologische satyren bezoedeld zijn, en overtreft die ver weg in ware geestigheid. Van de latere hekeldichters, HOFFMAN, de Baronesse DE LANNOY, SCHONCK en anderen, kent de Heer VAN KAMPEN gewis vrij wat betere satyren dan van VONDEL, hij dacht er welligt slechts niet aan; twee of drie regt vernuftige satyren van den nog levenden dichter BARBAZ verdienen dat hij ze naleze, en hij zal als man van smaak toestemmen dat *Nederland* vrij wat beter hekeldichters kent dan VONDEL. De Heer DE VRIES, wien wij op zijne vraag (*Geschied. der Ned. Dichtk*. I, 159), wie als hekeldichter meerderen lof verdient dan Vondel, rondborstig antwoorden: De hier opgenoemde dichters, geeft (ald. bl. 172) Vondel, als hekeldichter, slechts ter loops een negatief pluimpje, noemt met name den *Roskam*, den *Harpoen* en het *Decretum horribile* 'vol merg van zaken en scherpte van uitdrukking,' en zwijgt wijsselijk van de *Medaellie, De Poëten tegen de Consistorie* en andere walgelijke vuiligheden, waarvan hiervoor bl. 62 de lezer even den geur kan rieken., nog minder dan als treurspeldichter.

Als bijschriftdichter slaagde hij doorgaans gelukkiger; reeds onder deze zoogenaamde ‘Hekeldichten’ vindt men een krachtig en bijtend epigram *Aen den Lasteraer van* HUIGH DE GROOT (SALMASIUS), hetwelk onderscheiding verdient:

> O Farizeeusche grijns, met schijngeloof vernist,
> Die 't groote lijck vervolght oock in zijn tweede kist;
> Ghy Helhont, past het u dien Herkles na te bassen,
> Te steuren op 't autaer den Fenix in zijn assen,
> Den mont van 't Hollantsch Recht, by Themis zelf beweent?
> Zoo knaegh uw tanden stomp aen 't heilighe gebeent VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 249..

Even zoo verdient ook onderscheiding zijn bijschrift *Op de Afbeelding van* MAS ANJELLO:

> Zie Mas Anjello hier in print voor elck ten toon,
> Die van de Vischbanck klom op 's Koninghs hooghen Troon,
> Het kitteloorigh Paert van Napels holp aen 't hollen,
> En, op zijn Faëtons geraeckt aen 't zuizebollen,
> In eenen oogenblick gingh plotselingh te gront,
> Gehoorzaemt, als een Vorst, doorschooten, als een hont Ibid, X Deel, bl. 278..

De meeste bijschriften van VONDEL zijn wezenlijke puntdichten, of hebben eene epigrammatische wending, in den smaak der ouden, waardoor zij treffen en behagen. Sommigen zijn inderdaad regt geestig, bij voorbeeld, dit *Op de Print van den Heere van Zuilichem, door zijnen zoon* CHRISTIAEN HUIGENS *geteeckent*:

> De brave zoon ontfingh van Godt en zijnen Vader
> Het wezen en den zwier tot 's hemels prijs en eer:
> Dies voeght de danckbaerheit den zoon en niemant nader.
> Dees schenckt den Vader nu door kunst het wezen weêr.
> Zoo wort dan Christiaen de Vader van zijn' Vader,
> En Vader Constantijn de Zoon van zijnen Zoon.
> Dus tart de kunst natuur. Men eerze met een kroon VONDELS Dichterl. Werken, X Deel, bl. 302..

Men vindt hetzelfde denkbeeld, korter uitgedrukt, weder in het bijschrift *Op de Afbeeldinghe van den ouden* LUTMA *door den jonghen*:

> De vader Lutma teelt
> Den zoon; de zoon weêrom
> Den vader in zijn beelt.
> Natuur staet hier voor stom Ibid. bl. 326..

Van vergezochte geestigheid en valsch vernuft zijn eenigen echter geenszins vrij, gelijk, bij voorbeeld, dit *Op* DIEDERICK ZWELING, *Orgelist van* Amsterdam:

> Aldus heeft Livius ons Zweling afgebeelt,
> Maer niet zijn' fenixgalm, uit 's Vaders asch geteelt.

De Neef, de Grootvaêr, en de Fenix vader zongen
Een eeu den Aemstel toe zoet hemelsche orgheltongen.
Zoo Thebe door een lier tot zulck een' wasdom quam,
Wat zou men dichten van het orghel t' Amsterdam?
Daer David en Orlande om strijt zich laten hooren,
Als Diedrick zielen vanght, en ophanght by heur ooren VONDELS Dichterl. Werken, X Deel, bl. 327..

Al wat aanspraak maakt op goeden smaak moet immers, glimlagchen om het *vangen* en *ophangen* der zielen *bij hare ooren*, en DIEDERICK zal mogelijk zich ook niet zeer vereerd gevonden hebben door deze identificatie met diender en beul.

In het bijschrift *op* VLADISLAUS, *Koningh van* Polen *en* Zweden Ibid. bl. 278. stelt hij dezen vorst voor als een' krijgsheld,

Die zeven heiren, elck van hondert duizent man,
Al teffens, op zijn zwaert vol schaerden, keeren kan.

Dit is immers hyberbolische *bombast*; een held, die alleen 700.000 man *al teffens* met zijn zwaard *keeren kan*, zal wel nooit geboren worden.

Wie *verf* en *oly* zoekt tot zulck een schilderye,
Die menghe *stof* met *bloet*, op 't veldt van Walachye,

Zegt VONDEL op een' niet minder winderigen toon, en zegt eigenlijk eene volslagen zotheid; een mengsel van *bloed* en *stof* tot *zulck een schilderye* zou inderdaad een misselijk geklad opleveren, even walgelijk op het doek als dit recept op het papier.

Wat dunkt u, lezer! van dit *axioma* in het

bijschrift op FREDERIK III, Koning van *Denemarken*:

Penseelen zijn te licht om scepters op te wegen VONDELS Dichterl. Werken, X Deel, bl. 273.?

Dit moge politiek waar zijn, wijsgeerig is het niet waar; de geschiedenis leverde reeds in Vondels tijd voorbeelden genoeg op van schilders, die met veel meer roem de penseel voerden dan menig koning den scepter. Slechts een zelfzuchtige vorstenvleijer, die geen begrip heeft van den rang des kunstenaars, mag zoo spreken, maar geen ijverige republikein gelijk VONDEL.

Ongemeen fraai en krachtig onder al zijne bijschriften vinden wij dit op GERAERT VOSSIUS:

> Laet zestigh winters vry dat Vossenhooft In plaats van deze laffe aardigheid lazen wij hier liever: ‘Laat zestig winters *'t hoofd van Vossius* besneeuwen,’ besneeuwen,
> Noch grijzer is het brein dan 't grijze hair op 't hooft.
> Dat brein heeft heughenis van meer dan vijftigh eeuwen,
> En al haer wetenschap, boecken afgheslooft.
> Sandrart, beschans hem niet met boecken, en met blaeren;
> Al wat in boecken steeckt is in dat hooft gevaren VONDELS Dichterl. Werken, X Deel, bl. 315..

VONDELS bijschriften hebben zonder twijfel uitstekende verdiensten (hoezeer het ook hier al geen goud is wat er blinkt). BRANDt nam hem tot zijn voorbeeld in dit vak, en evenaarde hem in kracht van uitdrukking, epigrammatische wending en beknoptheid van zinuiting, zonder, op VONDELS

gezag, door valsch vernuft en winderigen *bombast* den kwaden smaak te huldigen.

VONDELS klinkdichten ademen doorgaans eene deftigheid, dezer dichtsoort bijzonder eigen. Dat *Op het Veronghelucken van* A.J. ROSCIUS, die den 27 Januarij 1624 met vrouw en kind in het ijs omkwam, is te zeer gekunsteld, om het hart des lezers genoegzaam te roeren, en kan, naar het oordeel van den Heer VAN KAMPEN Geschied. der Nederl. Letteren en Wetenschappen, I Deel, bl. 173., 'hoe schitterend in den eersten opslag, misschien den toets van den goeden smaak niet doorstaan.' Ondertusschen heeft dit klinkdicht toch veel behagelijks: het moge ook hier eene plaats vinden:

> Zijn Bruit t' omhelzen in een' beemt, bezaeit met roozen,
> Of in het zachte dons, is geen bewijs van trou:
> Maer springhende in een meir, daer 't water stremt van kou,
> En op de lippen vriest, zich te verreuckeloozen;
>
> Dat 's van twee uitersten het uiterste gekozen;
> Gelijck mijn Roscius, beklemt van druck en rou.
> In d' armen houdt gevat zijn vrucht en waerde vrou,
> En gloeit van liefde, daer 't al kil is, en bevrozen.
>
> Zy zuchte: och lief, ick zwijm: ick sterf: ick ga te gront.
> Hy sprack: schep moedt, mijn troost, en vingh in zijnen mont
> Haer' adem en haer ziel. Zy hemelt op zijn lippen:
>
> Hy volght haer bleecke schim naer 't zaligh paradijs.
> Vraeght iemant u naer trou, zoo zegh: zy vroos tot ys,
> En smolt aen geest, en hy gingh met heer' adem glippen VONDELS Dichterl. Werken, IX Deel, bl. 340..

Minder blinkend, minder gekunsteld, maar meer

hartelijk, meer treffend is het klinkdicht *Op het overlijden van* CORNELIS PIETERSZOON HOOFT:

Treck om 't Raetsheerlijck lijck geen droeve torenklock:
Het burgerlijck beklagh zal deze baer geleien.
De ballingh, weeu, en wees beluien hier met schreien
Hun' waert, haer' man, haer' vooght, daer 't leven uit vertrock.

Hangh aen den wand van 't Koor dien Burghemeesters rock,
Dien tabbert, wijd van baet- en staetzucht afghescheien,
Dien deeghlijckheit hem gingh zoo onbesproken breien:
Hier aen heeft Eighebaet niet d'alderminste vloeck.

Dat nu Amstelredam in 't roukleet valle aen 't huilen:
Haer zeghenrijcke beurs ontbeert een haerer zuilen,
Haer raethuis een pilaer. Hoe druckt ons dit verlies!

Doch troost u, rijcke Stadt, men zal u zaligh noemen;
Als Room Fabricius, en Katoos deught wil roemen,
Zegh: Hooft dat was de man waer door mijn glori wies VONDELS Dichterl. Werken, IX Deel, bl. 350..

Een der fraaiste van VONDELS klinkdichten achten wij dat *Op het metalen Pronkbeeld van* ERASMUS, *te* Rotterdam.

Wat wijsheit Latium en Griecken hiel besloten
Begreep gantsch Kristenrijck, zoo ras Erasmus quam,
En schonck met zijnen naem aen 't nedrigh Rotterdam
Een naem, naer dien hy was uit haeren schoot gesproten.

De Stadt, verheught om d' eer van zulck een zoon genoten,
Zijn rottende gebeent noch stuivende assche nam;
Maer rechte een steenen beelt. De Nijt spoogh vier en vlam

Om haeren zuighelingh van 't hoogh altaer te stooten:
Dan och, die Groote keert zich niet aen nijt noch spijt.
Geen graf bestulpt zijn faem. Hy heldert niet den tijdt.

Zijn krans groent onverwelckt, en bloeit voor afgunst veiligh.
Die onlanghs was van steen, nu glinstert van metael:
En zoo de nijt zich steurt aen 's Helds verdiende prael:
Wy gieten licht van gout dien Rotterdamschen Heiligh VONDELS Dichterl. Werken, IX Deel, bl. 346..

Thans zullen wij eenige uitgebreidere dichtstukken van VONDEL doorloopen, en nemen het eerst zijne *Brieven der Heilige Maeghden Martelaressen* ter hand. Dezelve verschenen in 1642 met eene opdragt aan de H. Maagd. De inhoud van allen is inderdaad belangrijk. De vooronderstelde schrijfsters zijn allen santinnen der Roomsche kerk, die geacht worden deze brieven kort vóór haren marteldood om het Christelijk geloove aan hare vrienden en bekenden te schrijven. De stof is dus van hoogernstigen aard, en het onderwerp, met weinig variatie, van alle brieven genoegzaam hetzelfde, namelijk standvastige aankleving van den omhelsden nieuwen godsdienst en blakende liefde dezer martelaressen voor haren geestelijken bruidegom. Er heerscht dus in deze heroïdes een geheel ander sentiment dan in die van OVIDIUS, met welke zij niets dan den vorm gemeen hebben; ook de stijl van beiderlei heldinnenbrieven is geheel verschillend; NASO laat zijne briefschrijfsters op eene teedere, gevoelige wijze tegen het hart, VONDEL de zijnen op een' deftigen, verheven toon tegen het verstand spreken. ‘Daar is echter dikwerf in hare reden wat veel geleerdheid en vernuft, die mogelijk niet te wel voegen bij hare uiterste rampen.

Zonder twijfel had deze dichter zijne Maagdenbrieven gewigtiger gemaakt, zoo hij in de reden zijner personaadjen wat meer sentiment en eenvoudige teerheid bij hare deftigheid gebragt had. Men verwondert zich wel over de ongemeene standvastigheid dier martelaressen, doch haar lijden en ijver worden bedekt door den grooten tooi en geleerdheid harer redenen, des men het harte naauwelijks voelt aangedaan door eene stof, die anders zoo geschikt is om tot het gemoed te spreken. Het aandoenlijke, dat in VONDELS Maagden-brieven is, ligt begraven onder het kunstige.' Deze algemeene aanmerkingen van den schranderen MACQUET Dichtlievende Uitspann. I Deel, *Voorr*. bl. VI. over deze *Maeghde-brieven* zenden wij vooraf, alvorens onze aandacht tot elk' derzelven meer bijzonder te bepalen.

Zoo min wij VONDELS treurspelen aan na hem ingevoerde tooneelwetten getoetst hebben, even min willen wij zijne *Maeghdebrieven* volgens eenige latere theorie der briefpoëzij waarderen. Hij had geen ander model dan de *Heroïdes* van OVIDIUS VONDEL, vertaalde dezelve in proza, 'om zich te oefenen, en den vernuftigsten der Latijnsche dichteren, eenige trekken en kunstgrepen af te zien, wanneer hij voornemens was zijne Maeghdebrieven in dicht toe te stellen,' zegt D. VAN HOOGSTRATEN, die VONDELS vertaling dezer *Heldinnebrieven* in 1716 uitgaf., onder welke er geen eene is, die met POPES meesterstuk *Eloïsa aan Abelard* vergeleken kan worden, hetwelk zelfs tot heden door geen poëtischen

brief in eenige taal nog overtroffen is. VONDEL is dus de eerste, die bij ons in dit dichtvak geärbeid heeft, en hij verdient uit dien hoofde met toegevendheid beoordeeld te worden. Wij zullen dus bij onze beoordeeling zijner *Maeghdebrieven*, gelijk gezegd is, geene theorie, zelfs niet eens OVIDIUS, maar slechts het natuurlijke, het ware en welvoegelijke tot maatstaf en de gezonde rede tot rigtsnoer nemen; ons gevoelen zal doorgaans instemmen met of gestaafd worden door dat van een' bevoegd', hoezeer onbekend beoordeelaar dezer *Maeghdebrieven* Proeven van Dichtk. Letteroef. II Deel, bl. 64..

De eerste der twaalf brieven in deze verzameling is van AEGHT aan hare vriendin MAKARIA. Zien wij *in welke omstandigheden*, en vervolgens *wat* zij schrijft.

> Mijn vingers zijn geschroeit,
> En doof en doot gerekt VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 153.,

zegt zij, even nadat zij begonnen had:

> Uw afgemartelde Aeght, niet maghtigh veel te schrijven,
> Kon d'allerleste troost u qualijck schuldigh blijven VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 153..

Geen wonder dat zij ‘niet magtig was veel te schrijven,’ wanneer men weet dat de ongelukkige kort te voren met koorden gerekt, met toortsen geblaakt, met roeden gegeeseld en eene borst van de ribben afgerukt was geworden (die echter door S. PIETERS geest genezen werd), waarna

men haar in een' gloed van kolen liet wentelen. In deze ijsselijke omstandigheid begint zij haren brief, op den gepasten toon, met de bovengemelde twee regels, die den lezer met verlangen vervullen om te vernemen hoe het godvruchtig hart dezer martelares zich zal ontlasten in den boezem harer vriendin; doch met den derden regel vergeet zij reeds hare smart, en schrijft met eene gemaaktheid en vergezochten zwier van fraai klinkende woorden dingen, die men uit de pen van eene zoo ijsselijk gepijnigde godvruchtige maagd in hare jongste oogenblikken geenszins zou verwachten. Zij verhaalt, zonder de minste noodzakelijkheid, dat,

> van Panormus tot Katane toe, gesleurt,
> Zy Aetnaes hitte voelt, en hoort, hoe 't water scheurt,
> En ruischt, op 't rijzenhooft, en d'ingheheide paelen;
> Zoo dickwijls het Zuidtoost een' roof op strant gaet haelen,
> En al het lönisch schuim naer dezen toren jaeght VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 153..

Deze regels mogen dichterlijk en fraai zijn, wij hebben er niets tegen; maar wij hebben er tegen dat VONDELS kwade smaak ze eener gruwelijk mishandelde godvruchtige maagd in de pen geeft, op het oogenblik dat zij den marteldood zal ondergaan, en hare ziel na de reeds geleden folteringen met geheel andere denkbeelden vervuld is dan Aetna's hitte, lönisch schuim, enz.

Even ongepast is ook, in hare tegenwoordige omstandigheid, haar verhaal der redenen, die APHRODISIA en hare dochters aanvoerden, om haar te

te overreden tot het aankleven van het Heidendom, en hoedanig die door AEGHT wederlegd werden. Dit zijn niets dan langdradige, koude, pedante, nietige sophisterijen, waarin het hart geen deel neemt, of parallelen der Heidensche mythologie en oude Joodsche geschiedenis, waarbij men van verveling in slaap valt, in weerwil van den ijdelen tooi der fraaije woorden, waarin dit alles voorgedragen wordt.

De onbekende beoordeelaar vindt in dezen brief weinige regels (en dit zullen de beide eersten wel zijn), ‘die eene teedere aandoening verwekken, en die er zijn worden door den ongepasten tooi begraven. Men lijdt niet met deze martelaresse; men deelt niet in de omstandigheden van het hart, omdat zij zelve in zulke bange uren, die haar zoo dierbaar zijn om haar hart te ontlasten, zich met nietsbeduidende twisten en voorleden gevallen bezig houdt Proeven van Dichtk. Letteroef. II Deel, bl. 76..’ Een dichter, zegt hij wijders, die de schoone natuur volgt (en hiervan had VONDEL of geen begrip of was er te smakeloos toe), ‘zal eene maagd invoeren, die vol is van de liefde voor den Heere JEZUS, van hem spreekt, om hem alleen denkt, niets ademt dan van zijne genade, hoe blijmoedig zij den dood tart, niets acht van al wat de wereld geeft, maar alleen hare uitzigten vestigt op de naderende eeuwigheid, wier voorsmaak zij reeds voelt, enz. Ik bedrieg mij sterk, of zulke teere

sentimenten, zulke zoete aandoeningen zouden hier het hart met medelijden vervullen, en veel geschikter zijn dan een verhaal van hetgeen weleer geschiedde, en voor het grootst gedeelte geene betrekking heeft tot den tegenwoordigen staat der martelaresse, maar door zijne langdradigheid en opgesmukten tooi verveelt Proeven van Dichtk. Letteroef. II Deel, bl. 77..'

In den brief van BARBER aan haren vader DIOSCORUS, die voornemens was haar eigenhandig ons het leven te brengen, zou men billijk de teederste en krachtigste drangredenen verwachten om hem van zijn gruwelijk voornemen te doen afzien en hem over te halen tot den Christelijken godsdienst, dien zij omhelsd heeft, en voor welken zij bereid is haar bloed te storten. Zij moest op eene teedere, aandoenlijke en krachtige wijze hare liefde jegens den Heiland, die haar sterkte en bemoedigde, met de levendigste kleuren geschilderd hebben, om haren vader van het schoone van den Christelijken godsdienst te overtuigen. Niets van dit alles vindt men in dezen ijskouden, pedant gekunstelden brief, veel te spitsvondig-dogmatiek voor een meisje van zestien jaren. In plaats van haren vader eerbiedig, met liefde en zachtmoedigheid te ondergaan, bewijst zij hem dat zij Homerus gelezen heeft, hem op een' vrij scherpen toon toeduwende:

> O vader, schat men zoo een blick van weinige uuren
> En smeltende eer, dat ghy vervalt tot zulck een schant,

Van uw onnozel kroost te slaghten met uw hant;
Noch gruwelijcker dan de veltheer van ons Griecken;
Aen wiens bekladde faem zijn nazaet schroomt te riecken;
Hoewel dat hooft, uit dwangh, ten beste van de vloot,
En noch door 's priesters mes, die jonghvrouw broght ter doot.
Hoe kan de volghende eeuw dit gruwelstuck gelooven!
Dioskorus zal Agamemnons moort verdooven,
En Pelops hof, geschent met d' onuitwischbre kladt,
Zich wasschen door dit bloet, verwatener dan dat VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 164..

Een weinig vroeger boezemt zij haren vader een wonderlijk denkbeeld in van het Christendom, weinig geschikt om hem smaak in hetzelve te doen krijgen:

In Jesus vierschaer heeft geen bant van maeghschap voordeel.
Zy rekent niemants bloet, maer strijckt een effen oordeel.
Des weerelts fackel heeft dit heiligh vier gestoockt,
Den brant daer menigh lant, en Ryck by Ryck, van roockt.
Dat zwaert vaert immer voort met stadt op stadt te winnen,
En deelt de harten, en geheele huisghezinnen,
En baert een vroom geschil; en toont het onderscheit
Van licht en duisternis daer elck om 't yvrighst pleit Ibid. bl. 163..

Gelukkig kennen wij thans een geheel ander Christendom dan dat van S. BARBER, hetwelk bij ons inderdaad ook geen zeer gereeden ingang zou vinden.

De derde brief, van AGNES aan hare zoogzuster EMERENS, begint op den waren toon, die dezen brieven voegt, aandoenlijk en fraai:

Leergierighe Emerens, ghy zijt uit Agnes oogen,
Maer geensins uit haer hart, met wie ghy hebt gezogen
Een zelve voesters melck, en moerbay eener speen.
Och hadt ghy zoo met my een waterbadt gemeen,
En zegheningh der drie aenbiddelijcke naemen
Van Vader, Zoon en Geest, een Godt en godtheit t' zaemen:
Hoe zuiver zou uw ziel, uit dees gewijde bron,
Die Adams ooftsmet wascht, gelijck een morgenzon,
Verrijzen, en voor 't licht de schimmen zien verhuizen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 166.!

Ongelukkig brengt nu dit rijmwoord den smakeloozen VONDEL op vledermuizen, uilen, huibens *Huiben* is eene verouderde verbastering van het Fransche *hibou*, nachtuil. en dergelijk gespuis, dat hij hier zeer ontijdig tusschen de schoone regels laat invliegen, waarop, AGNES na deze hinderlijke stoornis vervolgt:

Mijn zuighgenoot, kon ick mijn hart in 't uwe gieten,
Hoe vrolijck zouden wy een' zelven troost genieten,
En voorsmaeck van 't bancket der Engelen om hoogh,
Die voor mijn komst alreede ontsluiten 's hemels boogh,
Nu 't mes gewet wort, om in mijnen strot te stooten,
Op dat mijn ziel geen bloed gebreck hebbe, om te vloten,
En heen te zeilen naer het rechte vaderlant!
Ick neem dan noch verlof van u, en kus uw hant,
Door deze letter, versch met maeghdebloet geschreven,
Op datze van mijn trouw getuigenisse geven,
By andre maeghden, u en mijnen geen bewust Ibid. bl. 167..

Deze regels zijn de eenigen, die uit dezen brief

verdienen aangehaald te worden. De jeugd van de schrijfster, een meisken, dat

> noch geen dartien jaer magh halen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 167.,

maakt het ook geheel onwaarschijnlijk, dat zij, na het uitstaan van de ijsselijkste mishandelingen en in de verwachting van een' oogenblikkelijken dood, koel en bedaard hare folteringen kan verhalen, zich vermaakt met geestige vergelijkingen tusschen VESTA en MARIA, en EMERENS waarschuwt haar niet te komen beweenen op haar graf, waar het gepeupel haar welligt zou steenigen. Dit alles, kan niet natuurlijk vallen in een kind van nog geen dertien jaren, ten ware men dit bij de andere mirakelen die AGNES deed, ook als een mirakel wilde aanmerken; en in dat geval hebben wij niets meer te zeggen.

CECILIA schrijft aan haren echtgenoot VALERIAEN, die haar in den marteldood zou voorgaan, om hem te troosten en te bemoedigen in dit verschrikkelijk lot en door hare eigen standvastigheid te sterken, gelijk men natuurlijk van eene teedere godvruchtige gade in zulke treurige omstandigheden verwachten zou; CECILIA zelve is van dit begrip, zeggende:

> Hoe kan ick minder, dan voor 't jonghste, u nogh geleiden,
> En wencken, of ick 't hart van verre stercken kon Ibid. bl. 174.?

Even natuurlijk zou men verwachten dat zij alles aanwenden zou wat de godsdienst daartoe krachtigs oplevert: niets van dit alles, lezer! CECILIA vertelt in haren brief VALERIAEN dingen, die hij zeer wel weet, dat hij haar, als bruid, ongerept liet, en hare gelofte van kuischheid eerbiedigde, zich ook bekeerde, door URBAEN gedoopt werd, bij haar in de kamer kwam, waar een engel beider hoofd met rozen en witte lelien omkranste, en zijn broeder TIBURTIUS daardoor insgelijks tot het Christendom werd overgehaald, thans met hem gevangen zit en de martelkroon aan zijne zijde zal ontvangen. Wat had toch de vrome VALERIAEN aan zulk een' nietsbeduidenden brief met oud-nieuws? Slechts vier regels slaan den waren toon aan, waarop de geheele brief gestemd had moeten zijn; het zijn dezen:

> Geen lauwerkrans kan u meer glori geven,
> Dan dus, voor Jesus eer, door 't eerloos stael te sneven;
> En geen triomf maeckte oit den triomfeerder waert,
> Die, aengebeên van 't volck, ten Kapitole vaert VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 175..

Om de eer van VONDELS smaak te redden, wenschten wij eenige honderden dergelijke regels te kunnen afschrijven.

EULALIA, een kind van twaalf jaren, was door hare moeder JULIA, ten tijde van de vervolging der Christenen, onder keizer MAXIMIANUS, naar een landhuis gezonden, waar men haar opgesloten

hield; doch zij brak bij nacht uit en spoedde zich naar de stad, waar zij alles in rep en roere stelde, gegrepen, gepijnigd en ten vure veroordeeld werd.

Het is niet duidelijk of EULALIA dezen brief vóór of ná hare pijniging aan hare moeder schrijft, maar zeer duidelijk is het dat dit twaalfjarig meisje meer als briefschrijfster dan als martelares onder de wonderkinderen gerekend moet worden. Dat hare jeugdige, vurige verbeelding, opgewonden en verhit werd door hetgene zij van de martelaars vernam, dat haar ijver voor de zaak, die dezen met hun bloed bezegelden, telkens nieuw voedsel kreeg, door den roem, dien zij met hunnen marteldood op de aarde, en de belooning, die zij daarvoor in den hemel verwierven, dat hare verstandige moeder, de gevolgen voorziende van den geloofsijver harer dochter, haar op het land in veiligheid zond, dat het meisje, hoezeer overtuigd dat

> 't Onmondig kint moet scherp naer moeders huisles luistren VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 178.,

en

> Wie Godt gehoorzaemt, die gehoorzaem' moeder eerst VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 178.,

toch hare moeder ongehoorzaam was, haar aangewezen verblijf ontliep, en, in weerwil van haar' eigen stelregel:

> Men magh de moeite, die 's lants rust versteurt, wel schuwen,
> De stilte voeght een maeght, die reede staet op 't huwen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 178.,

zich naar de stad terug spoedde, en aldaar zich als eene bijsterzinnige aanstelde, die met alle geweld gemarteld wilde worden, naar geene verstandige redenen luisterde, en het eindelijk zoo grof maakte, dat zij, als een koppig kind, haren zin kreeg, dat alles, zeggen wij, levert niets buitengemeens op; men heeft voorbeelden genoeg hoe ver de dweeperij, ook in later' tijd, zelfs kinderen heeft kunnen vervoeren: dus is S. EULALIA het eenige kind niet, hetwelk eigenwillig een slagtoffer van godsdienstige begrippen werd; doch zij zal wel het eenige kind zijn en blijven, hetwelk, bij zoo veel verstandsverbijstering, nog zoo veel helderheid van geest behield, om zulke spitsvondige, wijsgeerige en natuurkundige brieven te schrijven, als Vondel dezer twaalfjarige martelares er hier een' in de pen geeft. Hij schijnt zelf eenigermate het onnatuurlijke en ongerijmde hiervan gevoeld te hebben, en wil daarom S. EULALIA als een vroeg verstandig, als een zoogenaamd wonderkind doen voorkomen, en doet haar dienvolgens met niet weinig zelf behagen aan hare moeder schrijven:

> Eulalia heeft vroegh de zedigheit bemint,
> Men zagh een oudt verstant in d' oogen van een kint,
> En wijsheits rimpelen, op 't voorhooft zonder kreucken.
> Noit speelzieck, kaeude zy het pit van wyze spreucken VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 178..

Onwillekeurig glimlagchen wij bij deze regels; *quis enim ceu portentum oderit atque execretur*

puerum virili sapientia ERASMI *Encomium Moriae*, Edit. QUERL. XII, p. 24.? wordt de mannelijke wijsheid der jongens gehaat en verfoeid, wat zal men dan wel zeggen van een twaalfjarig nufje, dat aan hare moeder schrijft:

> Hoe zal dees stemmighe, die nu wat meer kan vatten,
> Haer' drempel overtreên, en komen uit te spatten VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 178.!

De geheele verdere inhoud van dezen brief is zoo geleerd en mystiek, zoo wijsgeerig en dweepzuchtig, als of ANNA MARIA SCHUURMANS, dien aan SPANHEIM of LABADIE geschreven had; eene enkele plaats tot bewijs zal wel genoeg zijn:

> Kon uw misleit vernuft dit sterfwit recht beseffen,
> Ghy zoudt geen lijckklaght, maer een bruiloftsliet aenheffen,
> En zanghen, uit der borst, een lof tot Godts gena,
> Waer door ick naer mijn graf, als naer een staetsi, ga;
> Die eeuwigh duurt, en lacht met onverdorde kranssen,
> En onvermoeiden toon, waerop de zielen danssen,
> Dat al de goude vloer en 't zalighste gewelf
> Der starren dreune, als is het d' onbeweegtheit zelf;
> Al drijft het endeloos om 't middelpunt der dinghen,
> Om d' alnatreckende as, waer naer de stoffen dringhen,
> Die, zonder dezen treck, niet langher houden stant,
> Maer spatten liefdeloos, en springhen uit den bant Ibid. bl. 176..

Het is naauwelijks der moeite waardig om het valsche, met alle gezonde begrippen van de natuurwetten strijdige in deze redenering aan te toonen; ieder verstandige ziet dit genoegzaam, en lacht om

deze mystiek wijsgeerige wartaal, die VONDEL uit DESCARTES schijnt geput te hebben.

Overigens is, of behoorde ten minste het hoofddoel van EULALIA niet dezen brief te zijn, hare moeder te troosten; maar of zwetsen en snoeven, winderige gezwollenheid, schittering met valsch vernuft en vergezochte beelden de regte middelen zijn, behoeven wij niemand te vragen, die eenige kennis van het menschelijk hart en goeden smaak bezit, en echter is deze brief er vol van; bij voorbeeld:

> De roode vlam, zoo dra zy stijght, om 't hair te lecken,
> Magh 't schaemroot aenschijn als een vlammesluier, decken,
> Daer ick, al staende, drinck den nektar van de druif
> Der vlamme VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 182..

Wie kan een onzinniger beeld bedenken dan eene *druif der vlam?* Omgekeerd zou *vlam der druif*, voor een' sterken, geestrijken wijn genomen, in andere omstandigheden mogelijk goed zijn.

> Sla dan ga, die 't aenziet, hoe een duif,
> Een haghelwitte duif, ten zoom uit van mijn lippen,
> Gelijck een phoenix, roock en voncken gaet ontglippen.
> Dat is mijn zuivre ziel. Aenschouwers, slaet dit ga.
> Dat is die door het vier gepuurde Eulalia.
> Zy heeft geruit, en laet de ruiveêr u ten beste VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 182..

Al dit fraais, genomen dat de critiek in het afgetrokkene er vrede mede kon hebben, voegt niet in de pen van eene twaalfjarige martelares, en is

volstrekt onbruikbaar tot het oogmerk van haren brief, in welken zij hoegenaamd geen enkelen houdbaren troostgrond aanvoert uit het Evangelie en haar vast vertrouwen op God, maar integendeel zich niet weinig te goed doet op eigen geregtigheld, en zich aanmerkt als

> Christus bruit, die stracks zich zetten wil te prijck,
> Op 't heerlijckste, in 't gezicht der hooftstad van dit rijck VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 182.,

en van hare moeder afscheid neemt met dezen droogen regel:

> Nu moeder, zijt getroost. Vertroost u met dit bladt Ibid. bl. 183..

Wij twijfelen zeer of de goede vrouw met zulk een gedenkstuk van hare dochters verstandsverbijstering, in zulk een' teederen ouderdom, dit wel heeft kunnen doen.

In den brief van APOLLONIA aan DIONYS had VONDEL eene schoone gelegenheid om de geloofsstandvastigheid van die bedaagde maagd heerlijk te doen uitblinken; het oogenblik, waarin zij schrijft, was regt geschikt om haar geduld in de reeds uitgestane mishandelingen in een helder licht te stellen en haar vertrouwen op den goddelijken bijstand in den marteldood, die haar te wachten stond, met klem van redenen te doen blijken. Welk een heerlijke brief had dit kunnen worden! nu is hij waarlijk wel een der minste van de geheele ver-

zameling; het geheele opstel is koud, stijf en gezwollen; het behelst niets dan een bedaard verhaal op rijm van eene vervolging der Christenen te *Alexandrië*; tot in de geringste *détails* van hetgene bijzondere personen daarbij overkwam. Het was middernacht, verhaalt APOLLONIA; zij zat met hare maagden te bidden en te zingen, toen drie zonen van haren buurman den zijmuur van hare binnenplaats overklommen, en aanboden haar in veiligheid te brengen; zij sloeg dit af, dewijl zij zich in het hoofd gezet had dat

> Godt met Christensch bloet zijn lof beschryven wil VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 191.,

en wilde dus getroost haar lot afwachten. Zij bleef ook niet lang daaromtrent in de onzekerheid, en verhaalt in dezer voegen hoe het met haar ging:

> Met bonst men op de poort. De maeghden ondertusschen
> Aen my, en ick aen haer t' omhelzen, en te kussen,
> Te kruissen, naer dat elck bedroeft was, of gesticht.
> Met traenen op de kaeck, of blijschap in 't gezicht.
> De jonghelingen ras ten zymuur opghevlogen.
> De deur raeckt op de vloer, en ick er uitghetogen
> Worde al den nacht gesleurt VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 191..

Zij weet niet wat er van hare maagden geworden is; maar van het omkomen van METRAS, QUINTA en SERAPION is zij volkomen onderrigt, en deelt vader DIONYS al de daarbij plaats gehad hebbende omstandigheden mede op zulk een' ijskouden, wal-

gelijken en gemaakten toon, dat zelfs het gevoeligste hart daarvan onaangedaan blijft, en de spotter stof tot schertsen daarin zou kunnen vinden De plompe en platte wijze, waarop Apollonia verhaalt hoe men den grijzen Metras de beide oogappels met rieten *uitboort*, en ieder oog, op een bijzonder riet *gespit*, op het altaar ten offer brengt, en Quinta, met touwen aan de beenen gebonden, levende over de straat gesleurd wordt, zoodat het hoofd telkens opsprong en eindelijk te bersten stiet, is zoo barbaarsch-walgelijk, dat wij ons oog hoe eer hoe liever van dit gruwelijk schouwspel afwenden, schoon wij zeer wel het gezigt verdragen kunnen van Oedipus, die zich zelven de oogen uitrukt met den haak van het kleed van Jocaste, en Hippolytus, die door zijne hollende paarden insgelijks langs den weg voortgesleept wordt; maar het scheelt veel *wie* zulke ijsselijkheden verhaalt, Sophocles en Euripides, of - Vondel! Het omkomen van Serapion, hoe tragisch ook, zou hier bij sommige lieden zelfs den lach kunnen opwekken; want deze,

> geradbraeckt in zijn huis,
> wordt op een' toren gesleept,
> En, uit den tweeden trans, gebonst van boven neder;
> Die vrome stort *omlaegh*, en leeft *daer boven* weder,

namelijk, gelijk hier letterlijk staat, *op den toren*, waar men hem van *boven neder gebonsd* had. Tot zulke scheve opvattingen geeft Vondel door zijne scheve voordragt meermaals aanleiding. .

APOLLONIA vervolgt haar verhaal:

> Na dat de boosheit mijn stantvastigheit mistrouwt,
> Zoo trecktze met een tangh, en klopt met palmenhout,
> (Na zoo veel terghens, na al 't heen en wederrucken)
> Mijn kaeckebeenders en het out gebit in stucken;
> Een onverdraegbre pijn voor een bedaeghde maeght VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 191..

De kiezentrekkers stellen het aan hare keuze, verbrand te worden of het Christendom te verzaken; zij besteedt den haar toegestanen tijd van beraad met dezen brief aan DIONYS te schrijven, waarin zij niet alleen het gebeurde hem omstandig verhaalt, maar ook nog lust heeft om over de Heidensche godsdiensten te philosopheren, en de Egyptische tempelplegtigheden voordraagt als

> Schandalen, niet alleen voor Christenen en Joden,
> Maer oock voor den Romain, die dier noch voghel acht,
> Noch godtheên, met de grijns van vedren, huit of vacht
> Vermomt, gelijck van outs d' Aegypters hier meê speelden;
> Maer haer besluiten wil in menschelijcke beelden,
> Als nader aen Godts aert, door 't redelijck vernuft.
> Hoewel het luttel scheelt, wie min of meerder suft,
> Nadienze bey begaen een evengroote schennis,
> Aen 't eeuwigh wezen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 184,.

Is dit nu de taal van eene geloovige, bedaagde, mishandelde maagd, die moedig den marteldood onder de oogen durft zien? Zal zij in hare jongste oogenblikken haren geestelijken vader niet met geheel andere zaken onderhouden dan zulke ‘schandalen’ voor het gezond verstand? Zal zij..... Maar de lezer kan nog zoo veel vragen, waarop hij in dezen brief geen antwoord vinden zal. Wij stappen er af.

De brief van LUCY aan EUDOXIA, hare voedster, boezemt ook weinig belang in. Zij verhaalt hare bedevaart naar het graf van S. AEGHT, waar hare

moeder van een' bloedvloed genezen werd. LUCY onder het bidden in slaap gevallen zijnde, verscheen S. AEGHT haar in den droom en voorspelde haar dat zij ook eene martelares zou worden. Zij verbrak dienvolgens hare trouwbelofte en zeide haren bruidegom af, die hierop voor de vierschaar van PASCHAES haar door middelen van regten wilde dwingen tot de voltrekking des huwelijks. Zij bleef dit weigeren, en werd bij vonnis (?) den ‘schoffeerderen’ ten prooi gegeven, vervolgens met koorden door aangespannen ossen gerekt, maar zij

> Verwrickte niet een' voet, en hiel stantvastigh stant VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 196..

Onder dit rekken en trekken had zij nog lust en bedaardheid genoeg om deze en dergelijke geestige aanmerkingen te maken:

> Zoo werckt d'Almogentheit in die aen hem geloven,
> En Archimedes gaen, en zijn vernuft, te boven;
> Hoewel hy zich vermat, te lichten uit zijn as
> Den aerdtkloot, zoo er plaets voor hem daer buiten was VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 196..

Haar ligchaam werd vervolgens met brandende harst en olie overstort, en toen dit niets ‘op haar vel kon winnen’, besloot men haar een' dolk in de borst te drijven. Het tijdverloop tusschen het nemen van dit besluit en deszelfs uitvoering nam zij waar om dezen brief te schrijven. Arme LUCY!....

De brief van KATHARINE aan PORPHIER is volstrekt onbegrijpelijk voor iemand, die de legende der heiligen niet raadpleegt, om ten minste te weten wie deze S. KATHARINE is. Daaruit leert men haar kennen als eene aanzienlijke geleerde Egyptische juffer, die te *Alexandrië*; tegen vijftig geleerden disputeerde over de waarheden van den Christelijken godsdienst, met zulk een goed gevolg, dat allen door haar overtuigd werden en zich lieten doopen. Deze bekeering nogtans was niet naar den smaak van Keizer MAXENTIUS, die den neophyten zijne gramschap deed gevoelen en S. KATHARINA wreedelijk mishandelen; dit had de bekeering ten gevolge van de Keizerin, PORPHIER en tweehonderd hofsoldaten. Nu verloor MAXENTIUS alle geduld; hij onthoofde zijne gemalin eigenhandig; PORPHIER en de tweehonderd soldaten verloren insgelijks het leven en eindelijk ook S. KATHARINA. De engelen droegen zorg voor hare begrafenis. Wat er van de vijftig bekeerde geleerden geworden is weet men niet.

Wij willen ons geen oogenblik ophouden met het leugenachtige van deze grol aan te toonen, waarvan nergens de minste schijn van historische waarheid voorhanden is, en ook geenszins den brief ontleden, die zeer juist door den meergemelden onbekenden beoordeelaar gekenmerkt is als eene ‘wederlegging der Heidensche dwaasheden, die een godgeleerde bedaard op zijne studeerkamer buiten alle vrees zeer aardig zou kunnen opstellen,

maar geenszins in eene maagd, die zoo moet sterven kan vallen, en op geenerlei wijze eenige uitwerking op het hart doen Proeven van Dichtk. Letterroef. II Deel, bl. 86..' De troostredenen, waarmede de vooronderstelde schrijfster Porphier tot den marteldood bemoedigt, luiden ook vrij zonderling:

> Schep moedt, Porphier, schep moedt - -
> Ick volgh u daetelijck, en zweef aen uwe zy,
> Alreede naer 't gewest, daer nevels nochte dampen
> Bezwalcken 't eeuwigh vier der roockelooze lampen;
> Daer niemant veltgheschrey noch jammerklaght noch moort
> Trompet noch wapenklanck, te wapen kleppen hoort:
> Daer zullen wy Maxent en al zijn standerts puffen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 199..

Hiermede laten wij S. KATHARINE maar 'puffen,' halen de schouders op om haar 'Engelsch' grafschrift Ibid. bl. 202., hetwelk in het Nederduitsch haren brief besluit, en slaan het oog op den brief van THEODORE aan hare zuster BASILIA.

Dit is eene ware *pièce curieuse*, zelfs, zoo men wil, eene *pièce galante*. Deze THEODORE kennen wij ten minste eenigzins, al ware het dan ook maar uit CORNEILLES treurspel van dien naam, hetwelk zeker geen van zijne beste is, maar VONDELS heroïde heeft nog veel minder waarde. THEODORE verhaalt in haren brief op eene geestige en schilderachtige wijze dat zij, 'wierookweigerig en Godverloofd,' gevangen en veroordeeld werd tot

het bordeel (een zonderling vonnis voorwaar!) Hier verwacht zij, om VONDELS taal te spreken, ‘geschoffeerd’ te worden, en is het getroost:

> Mijn Bruigom, eens uit Godt, eens uit de Maeght, geboren,
> Bescherm uw maeght, uw bruit; of zoo zy lyden zal,
> Uw wil geschie: zy lyde uw glori te geval.
> Geen water kan de gloet van uwe liefde blussen.
> Terwijl men 't lichaem schent zal 't kuisch gemoet u kussen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 206..

Hierop besluit zij af te wachten wat er komen zal.

Met kraeckt de deur, en gaept, en laet een ridder in Ibid. bl. 207..

Dit was DIDYMUS, die in CORNEILLES treurspel als haar minnaar voorkomt, doch aan wien zij in VONDELS heroïde geene kennis had. Hij kwam in het bordeel met een geheel ander oogmerk dan THEODORE vermoedde en verwachtte, namelijk om haar te redden.

> Hier staet uw vyant niet,

zegt hij,

> o neen, maer uw behoeder,
> Uw lotghenoot, uw troost, uw arts, uw medebroeder.
> Hier ziet ghy Didymus, gezint zijn jeughdigh bloet.
> Te storten voor uw ziel. o Dochter, schep dan moedt.
> Laet ons verwisselen van kleedinghe, en manieren,
> U 't mannelijck gewaet, my 't maeghdelijck vercieren Ibid. bl. 208..

De engelen helpen THEODORE haar toilet maken; engelen in een hoerhuis bezig met eene heilige een

maskeradecostume aan te trekken!..... de zaak is inderdaad al te *curieux* om haar niet naauwkeurig te beschrijven:

> Dees schiet my stracks de laers aen 't een en 't ander been:
> Die strickt de laers met gout, en bintse voor mijn scheen.
> Een ander vlijt en rijght het pantser om mijn lenden,
> En stulpt den helm op 't hair, nu veiligh teghens 't schenden,
> De wapenrock bedeckt mijn schouders met der vaert.
> Een ander geeft my moedt, een ander schilt en zwaert.
> Zoo stapt de krijghsheldin, met haer geweer en waepen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 208..

THEODORE had ondertusschen ook gelegenheid om op te merken dat DIDYMUS in hare kleederen er niet onaardig uitzag, en hij beviel haar zoo wel, dat zij in hare beschrijving jegens hare zuster vertrouwelijk hem *haren* DIDYMUSs noemt:

> Terwijl *mijn* Didymus, door 't maeghdekleet herschaepen
> Een simple maeght geleeck, die, om den hemelschat,
> Alle ydle pracht en prael met wil verwaerloost had,
> Om het wellustigh oogh der wulpschen te mishaegen,
> En door geen pronckery hun zielen te belaegen Ibid. bl. 209..

Met haar gelukte de vermomming echter zoo goed niet, ofschoon de engelen haar geholpen hadden; zij beschrijft die voor eene heilige al vrij luimig en luchtig:

> Doch door mijn aenghezicht en 't lochenent gewaet
> Scheen een gemenghheltheit, en twederleie staet
> Van jonghelingh en maeght, en zachte en fiere zeden.
> Al veinst mijn tret, noch blijckt yet zachters in mijn treden,

> In voorhooft en gebaer, hoe zeer ick 't zelf verwensch,
> En d' onghelijcke sex, die nabuurt, grens aen grens,
> Staet voeghelijck. Men kan die zomtijdts onderkennen,
> En zomtijdts niet, natuur leert langhsaem zich verwennen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 209..

Het is niet waarschijnlijk dat VOLTAIRE van onzen grooten VONDEL (dien hij misschien uit den ophef der Hollanders bij naam kende) wel ooit een meesterstuk gelezen heeft, anders mogt men vooronderstellen dat hij deze THEODORE tot den *typus* van zijne *Pucelle d'Orleans* genomen had, ten minste de luimige critiek zou in sommige positiën van JEANNE D'ARC sporen meenen te vinden dat VOLTAIRE bij VONDEL ter markt geweest is.

Glimlagche ondertusschen wie, wil om deze wederzijdsche vermomming, de plaats, waar dezelve bewerkstelligd wordt, en het gevleugeld gezelschap, hetwelk,

> na dit voltoide werck,

deze plaats van schande en ontucht verlaat,

> en vlieght omhoogh, naer 's hemels kerck VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 209.,

VONDEL stopt in ééns den lagchers den mond met eene magtspreuk van DIDYMUS, die THEODORE op zijn woord verzekert:

> Dees mommery kan u niet strecken tot verwijt.
> Maer tot onsterflijcke eere, in sterfelijcke monden VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 209..

Hij bemoedigt haar voorts tot een onverschrokken vertrek op den toon van een' korporaal, die recruten leert marscheren:

Stap, gelijck ick quam, door *al den drommel* Deze fraaije en deftige uitdrukking bezigt Vondel meermaals, onder anderen zeer eigenaardig in *Peter en Pauwels*, waar Simon Toveraer de helsche geesten in dezer voegen oproept:

> 'k Zal stampen dat het dreunt, en *al den drommel* wecken.
> - - Op, Geesten, klooft den gront
> Der aerde.
> *Dichterl. Werken*, III Deel, bl. 20.

heen,
Eer d' overste ons verrasch, en grype, en boeie aen een.
Voort, voort, nu zie niet om VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 209..

Zij geeft hem een paar zoetluidende namen, maakt hem een mystiek compliment,

en zet den trotsen voet
Ter deure uit onbeschroomt Ibid. bl. 210..

DIDYMUS blijft in vrouwenkleederen voor het gelag zitten; *risum teneas*, lezer?

De hofkornel
Met zijn gewapenden Ibid. bl. 210..

valt in het huis, neemt hem in arrest en laat hem in dit vreemd costume

Door eenen dicken drangh, gevloeit uit alle straeten Ibid. bl. 210.,

naar het geregt brengen, hetwelk hem zoo maar staande voets ter dood veroordeelt, een soldaat (denkelijk omdat de beul tot dit haastige werk niet bij de hand was) is ‘bereid’ om hem te ont-

hoofden, wanneer THEODORE buiten adem komt aanloopen, en roept:

> Hou op, hou op. De schuldighe staet hier
> Ick ben de rechte *man* VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 211..

Men ziet dat zij door de groote haast; en welligt verbijsterd door het kleed, dat zij aanheeft, zelfs hare sexe vergeet, en zich als man aankondigt, waar zij (daar het spel nu toch verbrod was) dit wel degelijk als vrouw doen moest. Dit incident ondertusschen heeft ten gevolge dat THEODORE insgelijks tot het zwaard veroordeeld en de executie tot den volgenden dag uitgesteld wordt. Dien tusschentijd nu neemt zij waar om aan hare zuster, gelijk men zegt, een lettertje te schrijven. Wij hebben den inhoud van haren brief meer een voorwerp van luchtige scherts dan van ernstige critiek gevonden.

Van eenigzins beteren stempel is de hierop volgende brief van MARIA MAGDALENA aan den Apostel JOANNES, ongetwijfeld een der beste en belangrijkste uit de geheele verzameling, en, het *merveilleuse* afgerekend, eene ernstige ontleding het meest van allen waardig.

Strikt genomen, zou MARIA MAGDALENA eigenlijk tot dit Santinnengezelschap niet behooren, althans niet in de hoedanigheid van martelares, ten ware men hare boetoefeningen en vrijwillige ligchaamskwellingen voor marteling wilde houden;

maar wij willen hierop zoo naauw niet zien, en ook niet onderzoeken of Vondel haren brief op een verkeerd postkantoor besteld heeft, waar dezelve mogelijk bij vergissing onder deze bloedige correspondentie geraakt is; wij willen ons eenige oogenblikken met den brief zelven bezig houden.

MARIA MAGDALENA wordt voorondersteld haren brief te schrijven in eene spelonk op een' berg in *Provence*, omstreeks *Massilië*; (*Marseille*), waar zij dertig jaren in boete wegens hare zonden heeft doorgebragt. Zij herinnert JOANNES verscheiden gebeurde zaken, met eene gemoedskalmte, die aan haren staat van afzondering geheel natuurlijk is. Levendig en regt schilderachtig is de beschrijving van haren tegenwoordigen toestand, die haar zeer geleidelijk op dien van JOANNES den Dooper in de woestijn brengt:

'k Zat dertigh winters hier begraeven en vergeten,
En met mijn hair bekleet, na dat mijn kleedren sleten,
Blootshoofts, en barrevoets, en nu bykans verdort;
Noch koom ick aen den tijdt der boete veel te kort.
'k Beklom niet reuckeloos dees onghemeene trappen
Des levens. 't Heeft wat in dus na te treên de stappen
Van Zacharias zoon, die, in Elyas schijn,
By 't brullende onghedierte, en binnen de woestijn,
Gingh waeren, zonder oogh te slaen op ydel vordel.
Hy kneep het kemels hair, met eenen leedren gordel,
Om 't rammelend gebeent, by wijlen half verzaet
Van magren springkhaen, en van wilden honighraet.
De beeck verslaet den dorst. Hy rust de moede leden
In d' uitgheholde rots, daer waecken noch gebeden

Noch hongher zijnen geest afmatten, noch de schrick
Het hair zet overent, dat, langh, en breet, en dick,
Den hals en schouders deckt. Zoo broght hy 't leven over
In schrale wildernisse, ontbloot van gras en lover;
En badt, verkleumt van koude, of van de zon gebraên,
Aldaer zijn' grooten neef, den Bethlehemmer, aen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 213..

Het is waarlijk jammer dat VONDEL den geheelen brief niet op dien toon volgehouden heeft. Hoe veel heeft deze natuurlijke en krachtige schildering niet vooruit boven de armzalige legendengrol, waarmede hij den brief vervolgens stoffeert:

'k Was op mijn' steenen stoel noch naulijcks neerghezeten,
In 't schemerdoncker hol, of 't hol begon te zweeten,
Te baeren eenen draeck, met schubben op den rugh
Geharnast, en verzien met vleughels snel en vlugh.
Hy kon den langhen rugh in zeven boghten krommen.
En schermen met den staert, Zijn vierighe ooghen glommen
Als kolen. Hy blies smoock en zwavel uit zijn beck.
Benaeutheit ging, my aen in 't schaduwigh vertreck.
Terwijl mijn zinnen vast van schrick in twijfel hanghen,
Bestuwt hem een gepiep van grimmelende slanghen.
Het dier aen 't blaezen, klopt de wiecken teghens een,
En gaept, dat d' ope keel een open afgront scheen.
Ik zuchte, want de schrick begon mijn tongh te binden:
Help, lieve Jesus, help. Hy dreight my te verslinden.
d'Aertsenghel, op dien zucht, schiet tusschen beide heen,
En trapt den draeck op 't hooft, die onder hem verdween Ibid. bl. 215..

Dit wonderbaar moge de verbeelding van sommige lezers eenige oogenblikken bezig houden, PERRAULT had een veel voegzamer gebruik daarvan kunnen maken in zijne *Vertellingen van Moeder de Gans*.

De Roomsche legenden en mirakelboeken zijn vol exaltatiën van heiligen, vooral asceten en kluizenaars: het is dus zeer natuurlijk dat MARIA MAGDALENA hier ook zoodanig eene geestverrukking toegeschreven wordt; wij hebben niet alleen er niets tegen, maar zouden zelfs deze vinding vernuftig en fraai vinden, als VONDEL haar niet overdreven had, tot zoo ver zelfs dat de Heiland MARIA MAGDALENA in hare spelonk bezoekt. Zie hier hoe zij hare *extasis* beschrijft:

> Elck etmael zevenmaal van geesten opghetogen,
> Onthaelt my 't maetghezangh der altijdt blijde bogen,
> Waer onder zon en maen en starren ommegaen,
> En houden haeren zwier en weten van geen staen.
> By wijlen komt de Zoon uit 's Vaders zetel daelen,
> En troost my met dezelve onsterfelijcke straelen,
> Die boven Thabors kruin hem straalden om het hooft.
> Dan worden zon en maen en al 't gestarnt gedooft.
> Dan zuigh ick in dien glans mijn ziel en zinnen droncken.
> Wat leckerny is dat! Hoe smaecken my die voncken VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 216..

Men zou al zeer devoot Katholijk moeten zijn om in deze voorgewende bezoeken des Heilands bij MARIA MAGDALENA in hare spelonk niet iets hinderlijks, iets ergerlijks, iets.... iets profaans te vinden.

Uitmuntend schoon, daarentegen, aandoenlijk en teeder is hare herinnering aan het tijdstip dat zij 's Heilands voeten zalfde:

O troostelijckste Zon! wat schoot ghy voor een strael
In 't binnenst van mijn hart; toen ick, als opghetrocken,
't Albast, vol balsem, braek op uw gezalfde locken,
Uw voeten kusse, en wiesch in eenen zilten vloet
Van tranen, borrelende uit een beklemt gemoet;
Beklemt, door dien het zich zoo schendigh gingh te buiten.
O voeten! moght ick u, met deze ontvlochte tuiten,
Noch droogen, als weleer; daer spansel, bagh en snoer
En keten en kleinoot gesmackt lagh langhs den vloer;
Daer Godt geen peerlen koos voor biggelende traenen
Van 't nedrig hart, gezint van 't ydel zich te spaenen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 217. Het is bijkans onbegrijpelijk dat Vondel deze uitmuntend schoone verzen kon laten voorafgaan door zulke ijskoude en laffe rijmregels als deze:

'k Herdenck, hoe ick weleer mijn heil ten dissche ontfingh,
In ons Bethanie, het welck twee halleve uuren
Van stadt, verboden wort de Priesterlijcke muren
t'Aenschouwen, door den Bergh, die tusschen beide stijght;
En vette olijven draegt, daer hy zijn' naem af krijght, enz.

Waartoe deze nuttelooze naauwkeurige geographische aanwijzing naar *Bethanië*; lag? JOANNES wist dit immers zeer wel, en de gewone lezer, als hij het niet weet, blijft even wijs als hij is, wanneer hij CALMET, BACHIENE of HAMELSVELD niet raadpleegt..

Ware de geheele brief in dezen geest geschreven, dan zou hij voorzeker aan het billijk verlangen van dien meergemelden onbekenden beoordeelaar, en

ook aan het onze, beantwoorden; hij wilde namelijk dat de schrijfster in hare eenzaamheid ‘haren vorigen staat overwoog, hoe liefderijk de Heere JEZUS haar had bejegend, hoe genadig hij haar had verlost uit de magt van den vorst der duisternis, hoe haar hart bij het overdenken dezer genade werkte, welke aandoeningen van liefde en dankbaarheid het gevoelde, hoe vele invloeden van Gods geest die gevorderde Christinne genoot. Dit alles,’ dunkt hem, ‘zou natuurlijker, en krachtiger voor het hart wezen dan de verschijning van den draak, dien de aartsengel doodtrapt, en naar Roomsche legenden riekt Proeven van Dichtkundige Letteroef. II Deel, bl. 87..’

De opwekking van LAZARUS, de kruisdood en opstanding des Heilands zijn, om er niets meer van te zeggen, door anderen vrij wat waardiger behandeld dan hier vlugtig in het besluit van dezen brief, dien MARIA MAGDALENA, geheel zonder doel en aanleiding, aan JOANNES schrijft; want wat toch meldt zij hem? Louter zaken, die hem bekend zijn: dus oud-nieuws, behalve misschien dat zij sedert

dertig jaren in eene spelonk in *Gallië*; woont, en hem haar adres opgeeft Dit adres is zoo duidelijk en omslagtig, dat deszelfs opgave veertien rijmregels beslaat, die wij waarlijk den lezer niet zullen voorleggen, uit vrees dat hij duizelig mogt worden van de verschrikkelijke hoogte, op welke MARIA MAGDALENA haar domicilium genomen had, een berg namelijk van 3000 treden hoog, op dezen berg een ‘kam’ van 5000 ellen lengte en ‘versierd met twee paar horens, de starren dreigende gelijk twee spitse torens.’ De *Cimboraço* is immers maar eene Scheveningsche duin bij dezen Provencaalschen granietreus, dien VONDEL zeker niet in de Commentariën van JULIUS CAESAR, maar mogelijk in de Meditatiën van Pater ROSWEYDUS vermeld gevonden heeft.. Wat wil zij van

hem? Niets. - Volstrekt niets? - Ja, wacht, in den allerlaatsten regel:

> Gedenck Maria toch, in 't heetst van uw gebeên VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 219..

En om den Apostel dit te verzoeken, verkladt zij zoo veel papiers!.... Zoo ergens in de dichterlijke wereld, dan is het hier: *Parturiunt montes*...

De brief van TEKLA aan TRYPHENE heeft eigenlijk weinig om het lijf, en verschaft meer stof voor de verbeelding dan voor het hart. De schrijfster verhaalt hare martelgeschiedenis op denzelfden bedaarden, gekunstelden en geestigen toon als hare lotgenooten; doch zij is er onbeschadigd en met den schrik afgekomen: dus kan men dit bij haar eenigermate meer inschikken dan bij de anderen; ook schrijft zij dezen brief niet, gelijk de anderen, als het ware onder het opgeheven zwaard of in het gezigt van den aangestoken brandstapel, maar schijnt haren natuurlijken dood te kunnen afwachten. Het verhaal van hare lotgevallen komt zakelijk hierop neder: zij had te *Iconium* PAULUS in de gevangenis bezocht, door dezen was zij tot het Christendom bekeerd geworden, waarom men haar tot den brandstapel veroordeelde, doch het vuur werd door eene wolkbreuk uitgeblust. Men bragt haar

vervolgens in het leeuwenperk, maar drie leeuwen, die op haar afkwamen, liefkoosden haar, in plaats van haar te verscheuren; de gelijksoortige gevallen van ANDROCLUS en DANIËL worden hier niet vergeten; eindelijk beproefde men of stieren en slangen gretiger zouden zijn om S. TEKLA van het leven te berooven; maar zij lieten haar insgelijks ongemoeid. Het schijnt dat de Iconiërs hiermede ten einde raad waren om de heilige van kant te maken, en haar op vrije voeten stelden; althans zij schrijft dezen brief uit *Seleucië*; (hoe zij er gekomen is, zegt zij niet; misschien ook al door een mirakel), waarin zij TRYPHENE dingen verhaalt, waarvan deze zelve ooggetuige geweest was, en haar ook dit herinnert, besluitende voorts haren brief met de volgende duizendmaal gevariëerde gemeene plaats:

> Volhardt in Godt, en leef gedurigh in 't aenschouwen
> Van hem, die 't al vervult met kracht en majesteit,
> En blijft der vromen troost, als ziel en lichaem scheidt VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 224..

En zoo komen wij eindelijk aan den laatsten brief dezer verzameling, dien namelijk van PELAGIA aan LUCIAEN, haren Priester. Eene heilige, ten minste eene Roomsche kerkheilige, moge de schrijfster zijn, maar op de martelkroon kan zij geene aanspraak maken; zij is immers niet gepijnigd, zelfs niet eens ‘geschoffeerd’ geworden, gelijk zoo velen harer medeheiligen; zij is het bordeel, de pijnbank en den brandstapel letterlijk ontsprongen;

want toen LUCIAEN (wien zij, hier in het voorbijgaan gezegd, zijn' eigen levensloop vertelt) haar met hare moeder en zusters bekeerd had, werd zij (hare moeder en zusters mogten te huis blijven) weggehaald om eene offerplegtigheid bij te wonen; zij veinsde zich daartoe wel bereidwillig, maar verzocht eerst nog eens even naar huis te gaan, om zich wat fraaijer te kleeden; dit werd haar vergund, hare moeder en zusters hielpen haar toilet maken, dat vrij onnoodig scheen, daar zij toch niet voornemens was wederom te komen, maar, dus opgeschikt, ‘vrolijk langs de kamer heen en weder zwierde,’ geestig aanmerkte dat LUCRETIA zich den dolk in het hart stiet *après coup*, maar zij toonen wilde dat

> d'onzuiverheit geen vatten
> Aen Christus maeghden vint, die, met een hemelsprongk,
> Ontglippende dees jaght, genaecken 't veiligh honck VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 228.,

en zeer bedaard van hare moeder en zusters afscheid nam, om van het dak af te springen. ‘Al 't huis is vol gekarm,’ de moeder kust haar: dit is zeer natuurlijk.

> Nu dochter, zeit ze, ga.....
> Wy volghen op die streeck,

maar vinden het onnoodig eerst zoo hoog te klimmen,

> en kiezen eer te springen
> In eenen killen stroom VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 228..

Dit is nu wel zeer onnatuurlijk, maar juist niet onverstandig; want bij een' sprong in het water breekt men ten minste geene armen en beenen, gelijk bij den sprong van een huis. PELAGIA blijft nogtans

> getroost om voort te vaeren VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 229.,

alvorens echter den *saut périlleux* te doen, schrijft zij (denkelijk op den zolder) ‘in der yl’ dezen brief aan Pater LUCIAEN, waarin zij hem een *compendium* mededeelt van de Epicurische wijsbegeerte, volgens het verward begrip, dat eene heilige daarvan heeft, van dezen inhoud:

> De wereltwijzen, die alleen de zinnen slijpen,
> Op aenzien en genot, gaen noode uit hunnen tret.
> Het eb van staet en pracht, en middelen; de smet
> Van naem en faem; de schrick voor pijn en eerloos sterven, Nakomelingh en huis te gronde te bederven,
> Zijn berghen in den wegh. Wie stap er over heen?
> Wie dringht door 't naeldenoogh met krencken van zijn leên?
> 't Is enckle razerny. Die harssens zijn kranckzinnigh.
> Dees wereld lacht te zoet, te dertel en aenminnigh.
> Heft reien aen. Brenght wijn en kranssen voor den dagh.
> Gebruickt uw' tijdt. De zon schijnt schooner dan ze plagh,
> En gaende, t'avont spade, in 't westen onderduicken,
> Belacht die haeren glans verzuimden te gebruicken Ibid. bl. 226..

Ernstig gesproken, schaamt de Roomsch-Katholijke kerk zich niet eene zelfmoorderes, die van haren zelfmoord zeggen durft:

> Men oordeel zoo men wil: dit werck is Godts bedrijf VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 228.,

als eene heilige te vereeren? Welligt is de geheele legende van S. PELAGIA'S sprong niets anders dan eene middeleeuwsche verchristelijking van SAPHO'S sprong van de Leucadische rots, gelijk zoo menige andere legende haren Heidenschen oorsprong even duidelijk aantoont.

Wij hebben gemeld dat deze brieven met eene opdragt aan de H. Maagd, zijn uitgegeven. Dit is ook een wonderlijk zamenweefsel van brommenden mystieken onzin, hoogklinkende poëtische wartaal en overdreven dweepzuchtige zotternij: dit alles vindt men bij elkander in den misselijken zodiak, welken VONDEL in deze twaalf brieven overdragtelijk MARIA aanbiedt, en die een zonderling figuur maken zou in de astronomie, als de beoefening dezer wetenschap eenmaal, met verwerping der Heidensche benamingen voor de sterren en sterrenbeelden, ten dienste der H. Kerk wierd ingevoerd, waartoe Vondel welligt een' wenk heeft willen geven, met eene geheel nieuwe kerkelijke ecliptica, welke MARIA, als de zon, eens in het jaar zou kunnen doorloopen:

> Wy offren u een martelstarregordel:
> Geen diereriem, waer door de zon haer streecken
> Gedurigh houdt de twalef maenden langh;
> Maer riem, waerlanghs uw Kruiszon gaen haer gangh,
> Door 't jaer, omgort met zoo een twalefteecken:
> De Borst, het Lam, het Orghel, zoet in d' ooren,

De Tang, de Leeuw, de Dolck, van bloet noch nat,
't Albast, vol geurs, de Helm, het Zwaerderadt,
De witte Duyf, de Palmtack en de Toren VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 151..

Men heeft uit onze inhoudsopgave kunnen merken dat wij met deze martelbrieven weinig ophebben; terwijl wij overigens volkomen instemmen met het gevoelen des meermalen door ons aangehaalden onbekenden beoordeelaars, aangaande dezelven over het geheel genomen, waarom wij hetzelve hier woordelijk afschrijven. Uit zijne beschouwing was hem, even als ons, gebleken dat al deze brieven het eenvoudig en natuurlijk schoon misten. ‘Het schrikbarende,’ zegt hij, ‘dat het hart moest treffen en met diepe aandoeningen vervullen, ligt onder de schitterende trekken van het valsch vernuft begraven, en verliest al zijne kracht, waarin echter de schoonheid dezer brieven moest bestaan, omdat er niets van het teedere, zachte en aandoenlijke in is. Het schrikkelijke, waar het al eenigzins doorsteekt, is tot afgrijzen voortgezet, en niets ter wereld door het zachte getemperd. Men hoort niets dan van folteringen en geweld. Al de brieven dezer martelaressen loopen op hetzelfde uit, en geven weinig verscheidenheid van karakters, daar zij allen declameren en uitvaren of twisten tegen den Heidenschen godsdienst. Die maagden vergeten allen zich zelve; zij schrijven niets van de gewaar-

wordingen harer ziele op hare jongste oogenblikken, en hoe hare harten zich bevinden bij het verkrijgen der martelkroon. Hoe vol was STEPHANUS op zijn laatste uur van den Heere JEZUS, wiens glorie hij stervend zag! Indien deze maagden den toestand van hare zielen aan hare vrienden en vriendinnen hadden ontsloten, zou men verscheiden karakters hebben gehad, daar de vromen onderscheiden werkingen op hun sterfbed gevoelen, naar hun bijzonder temperament, vordering in het geloof en de genade, enz. Zij zouden het hart van den lezer met de teerste en zoetste aandoeningen van geloovigen op hare sterfuren vervuld hebben, en zeer krachtig getrokken ter liefde voor den beminnelijken Heiland, wiens invloeden haar sterkten bij de grootste smarten. Ja, al hadden de schrikkelijke folteringen en al die geleden smarten wel bewerkt geweest, zouden die lange verhalen evenwel kwalijk geplaatst zijn in den mond (en de pen), van menschen, die in zulke smartelijke omstandigheden verkeerden. Deze zijn niet geschikt voor verhalen vol geleerdheid en kunst, die alleen bij bedaarde menschen, die buiten vrees denken en redeneren, plaats vinden. De verzen, hoe krachtig zij bewerkt zijn, klinken te hoogdravend (somtijds ook wel te laagkruipend) en hebben te veel van de majesteit in het heldendicht (somtijds ook van de burgerlijkheid in het leerdicht), en de gelijkenissen en overdragten

zijn veel te prachtig (somtijds ook veel te plat en gemeen) om eene ware smart en zuivere aandoeningen van het hart te teekenen. Vondel is hier niet gelukkig geslaagd, en wist de kracht van deze soort van poëzij niet. Het is jammer, dat deze schoone stof in geene betere handen is gevallen Proeven van Dichtk. Letterroef. II Deel, bl. 88..'

Een ander, vrij wat meer vermaard gedenkstuk van VONDELS bekeering tot de Roomsche kerk is zijn drieledig dichtstuk *Altaergeheimenissen*. De geschiedenis van dit theologisch leerdicht hebben wij reeds doen kennen Zie hiervoor, bl. 72.; met den inhoud, eene dichterlijke ontvouwing, verdediging en lofspraak van het Roomsche leerstuk der *Transsubstantiatie*, als alleen belangrijk voor de genen die hetzelve gelooven of bestrijden, moeijen wij ons liefst niet, en om het gedicht goed te beoordeelen, zou men zich echter noodwendig in een van beide gevallen moeten bevinden; een onzijdig standpunt is hier onmogelijk: waarom wij ons van de beoordeeling ontslaan, en wel te gereeder, daar er in 1825 te *'s Hertogenbosch*, bij J.J. ARKESTEIJN, een nieuwe

druk van deze *Altaergeheimenissen* is in het licht

gegeven, met eene menigte wijdloopige aanteekeningen en ophelderingen van iemand, die van de *Transsubstantiatie* niet alleen meer gelooft en verstaat dan wij, maar ook als letterkundige zich berekend getoond heeft om dit dichtstuk aesthetisch

en critisch te behandelen. Veel dus van hetgene wij in dit opzigt van hetzelve zouden kunnen zeggen, kan men daar vinden, en nog oneindig veel meer, dat wij stilzwijgend zouden voorbij gegaan zijn; want de noten beslaan in deze uitgave ruim driemalen meer plaats dan de tekst, die slechts het voertuig schijnt te zijn om sommigen derzelven met goeden schik aan den man te brengen. Hoe het zij, deze uitgave maakt dat wij van de beoordeeling des dichtstuks ons kunnen ontslaan Wij vereenigen ons volkomen met de beoordeeling van deze uitgave in den *Recensent, ook der Recensenten*, XX Deel, bl. 112., en waarlijk wij gevoelen er ook geen grooten lust toe, omdat deszelfs onderwerp ons hoegenaamd niet interesseert.

Weinig meer interesseert ons een ander didactisch dichtstuk van VONDEL, getiteld: *Bespiegelingen van Godt en Godtsdienst, tegens de Ongodisten, verloochenaers der Godtheit of godddelijcke Voorzienigheit*, hetwelk in 1662 te *Amsterdam* in het licht kwam. De polemisch-theologisch-philosophische inhoud der vijf boeken behelst een' rijkdom van zaken, die inderdaad de aandacht bezig houden, gelijk allerlei meubelstukken bij verhuizing of openbare verkooping, wanneer zij van hunne plaats gekomenen, verward door elkander gesteld zijn. Orde of plan zal men in dit werk vergeefs zoeken, stellige godgeleerdheid, wijsbegeerte, natuurkunde, wetenschappen, kunsten, bijbelsche geschiedenis,

alles is op eene wonderlijke wijze door elkander gehaspeld, en de meeste argumenten, wanneer er iets bewezen of tegengesproken wordt, dragen blijken dat zij door anderen zijn uitgedacht en VONDEL ze slechts berijmd heeft, waaronder dan ook dikwijls zulke onnoozele, platte en gemeene zaken, dat men de schouders ophalen moet; velen zijn niet zelden van dezen of dergelijken stempel:

> Een anckersmit behoeft een' moker, vier en yzer:
> De beeldehouwer hoeft een bijtel, marmersteen,
> En hamer, om zijn beelt, en ommetreck, en leên,
> Met kunst, naer 't leven zelf, uit marmersteen te houwen:
> De Godtheit eischt noch stof, noch reedschap om te bouwen VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 157..

VONDEL trekt in dit dichtstuk voornamelijk te velde tegen de school van EPICURUS en LUCRETIUS en de materialisten van zijnen tijd, gelijk de vrome Ridder van *Mancha* in den zijnen tegen de windmolens, die hij voor reuzen met vier armen aanzag. Het is somtijds niet onvermakelijk, in deze spiegelgevechten den dichter tamelijk onhandig te zien schermen met wapenen, die blijkbaar voor hem niet gemaakt zijn: zijne slagen vallen dan ook veelal mis, gelijk, bij voorbeeld, al aanstonds deze *coup de syllogisme*:

> Zoo 's weerelts wezenheit of Isheit quam te spruiten
> Uit een noodtwendigheit, uit een onfeilbren noot,
> En dwangh uit Godts natuur, zoo heerlijck en zoo groot

> Wy haer in 't leven zien; wie zou met tonghe of pennen
> Dan 's weerelts eeuwigheit verzaecken en ontkennen?
> Zy waer noodtwendigh, niet vrywilligh voortghebroght VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 158..

Nu en dan krijgt SPINOSA ook wel, gelijk men zegt, eene veeg uit de pan, maar VONDEL durfde zich toch niet regtstreeks aan deden diepzinnigen wijsgeer wagen, dien hij zoo min verstond als zij, die het hardste tegen hem schreeuwden, en het gemakkelijker vonden hem met magtspreuken te veroordeelen dan met bondige redenen te wederleggen. VONDEL neemt wel den schijn aan van het te doen, maar zijne wijze van argumenteren is zoo onnoozel en kinderachtig, dat men er deernis mede krijgt Het volgende, dat wij, als een enkel uit velen, tot een staaltje aanvoeren, was misschien in VONDELS oogen nog wel een *argumentum ad terminos non loqui*:

> Indien hier by geval een teghenvoeter quam
> Opdondren uit den gront der aerde t'Amsterdam,
> In 't nieughebout Stadthuis, en niemant zagh noch hoorde,
> Die hem bedieden kon den bou, enz. enz. enz.
> - - - - -
> Wat dunckt u? Zou hy zich verbeelden, dat dees prael,
> Dit goddelijck gesticht, door Kampens geest ontloocken,
> Tot Amstels eer voltooit, uit vezelen en smoocken,
> En roock, en damp, en stof, en gruis, van overal
> Te hoop geronnen waer, by redenloos geval?
> *Dichterl. Werken*, XIV Deel, bl. 154.

, zijne voornaamste wapenen zijn gemeene plaatsen, spreuken uit AUGUSTINUS en eeuwige waarheden, die niemand betwist; bij voorbeeld:

De waerheit wil zich niet met dwalingen vermengen.
Men kan twee strijdigheên tot geen gelijckheit brengen VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 165..

-

Wie onderleght, al blijckt zijn pleit en zaeck rechtvaerdigh,
Verliest de gunst des volcks, en is geene eere waerdigh Ibid. bl. 167..

-

Waer strijt valt, moet in 't eindt het zwackste een stercker wijcken Ibid. bl. 180..

-

In het veel
Heeft menigh enckel den alleen zijn eenig deel Ibid. bl. 187..

-

De smit, zoo 't vier hem wort
Benomen, smeet niet meer. Geen wan kan koren wannen
Of ziften zonder hant. Als 't paert is uitghespannen,
Dan staet de wagen stil Ibid. bl. 259..

Dergelijke dagelijksche ervaringen en opmerkingen, van welke CATS veel beter partij trok dan VONDEL, zouden wij nog in menigte kunnen aanvoeren, maar deze zullen wel genoeg zijn, om te toonen met welke soort van bewijsredenen VONDEL doorgaans zijne stellingen staaft en verdedigt; stellingen, somtijds zoo onbeduidend en zoo algemeen aangenomen, dat zij volstrekt geen bewijs behoeven, maar somtijds ook zoo gewaagd, zoo vreemd, zoo bizar, dat men verwonderd is hoe een tijdgenoot van DESCARTES en BEKKER daarmede voor

den dag durfde komen. Eene der zonderlingste stellingen uit het gebied der psychologie, die VONDEL voor zijne eigene rekening verdedigt, is wel deze:

De ziel is zelf een licht, bequaem voor uit te zien
Wat eeuwen langh hier na zal op zijn' tijdt geschiên:
Doch z' is gelijck een kaers en schijn in een lantaeren,
Die doncker haer verbiet door glazen op te klaeren,
En 't leven en de kracht van haeren strael verstompt.
Hoe 's lichaems mist haer meer belemmert en bedompt,
Zoo veel te minder deeltze in kennisse en in klaerheit:
Maer Godt, de kenner van alle ongheschape waerheit,
Belieft het midlerwijl te rucken 's menschen geest,
Veel hoogher van den romp des lichaems en zijn leest,
Om dus ontboeit van stoffe en aerdtscheit op te stijghen
In 't hemelsch kabinet der geesten; daer verkrijgen
De zielen een gezicht, en oogh, dat verder ziet,
Dan d' ooghstrael uit het hooft VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 169..

Aan bewijzen voor zijne stelling ontbrak het onzen philosooph ook niet; hier zijn ze:

Zoo zagh men een gezicht van Cyrus, voor het baeren,
Den wijngaert Azien beschaduwen met blaêren.
Dus zagh de moeder van den Grieckschen weereltvorst
Den fieren leeu gedruckt op haere zwanghre borst.
De wichlaers zaghen, toen Augustus wiert geboren,
Hoe hem het groot gebiet des aerdtboôms was beschoren.
Zoo droomde Hekuba, in haer' bevruchten stant,
Hoe zy een fackel baerde, om Pergamum in brant
Te zetten, als in 't einde aen Paris is gebleecken,
Die Troje door het vier der schoone heeft ontsteecken Ibid. bl. 170..

Wat dunkt u, lezer? *Similes habent labra lactucas*, niet waar? Doch wij zullen het ook, om aan de eene zijde geene ergernis, en aan de andere geene stof tot spotten te geven, hier maar bij laten.

Het geheele tweede boek is bestemd om het bestaan van God te bewijzen, en deszelfs wezen, aard en eigenschappen te onderzoeken. Het eerste was even zoo onnoodig als of VONDEL zijn eigen bestaan den Amsterdammeren bewijzen wilde VONDEL zelf scheen overtuigd van de noodeloosheid om het bestaan van God, *quasi res demonstrandum fuisse*, te bewijzen; want vroeger had hij reeds gezegd:

> bera u met Hebreen,
> Chaldeen, Egyptenaers, twee slagh van Indianen,
> Wijsgeerighe Arabiers en Griecken, volgh de vanen
> En arentstanderden van Rome, spreeck den Gal,
> Den Tarter, Rus en Duitsch: zy wijzen overal
> Op eenen zelven Godt. Hun scholen, priesterdommen,
> Natuerwijze, en Sibille, en spreeckenden en stommen,
> Op boeckstaef, starrekunde, en teeckens afgherecht,
> Een wijsheit, die gebloemt in loofwerck spreucken vlecht;
> Zy melden eenen Godt, een ongheschapen wezen.
> Zy leeren eenen Godt aenbidden, dienen, vreezen.
> *Dichterl. Werken*, XIV Deel, bl. 172.

; het andere was in den hoogsten graad vermetel, doch hij ging uit van het *axioma* der scholastieken uit de middeleeuwen, dat men ziel van het bestaan der dingen niet overtuigen kan zonder eene naauwkeurige kennis van derzelver eigenschappen: hetwelk volstrekt valsch is; want de verschijnselen der dingen bewijzen reeds voldoende derzelver bestaan. VONDEL was blijkbaar verlegen met deze wijze van

Gods bestaan te betoogen, het gezond verstand deed hem het ongepaste daarvan ten minste wel vermoeden Dit blijkt ten duidelijkste in deze regels:

> Indien hier middel waer Godts wezen te bevatten
> Op eene wijze en blick, en zonder uit te spatten
> Tot dees verscheidenheên; wy schoven flucks een schot
> Voor dees vrymoedigheit, en riepen: Godt is Godt.
> Maer dan bleef Godts natuer met zijn hoedanigheden
> Noch even onbekent, en buiten 't perck van reden:
> Dies dwingen reden, noodt, en nut ons toe te treên
> Op dees verscheidenheit, om dit eenvoudighste Een
> Te grijpen dus beknopt, gelijk gemenghde dingen,
> Die door hun vorm en stof en anders t'zaemenhingen:
> *Dichterl. Werken*, XIV Deel, bl. 182.

, maar hij had den moed niet om het schoolsche juk van SCOT, OCCAM en andere philosophen der veertiende eeuw, hetwelk waarschijnlijk de geleerde mannen, met wier overleg en raad hij deze *Bespiegelingen* opstelde G. BRANDT, Leven van VONDEL, bl. 69., hem op den hals gelegd hadden, af te werpen: hij moest dus wel tegen dank Gods eigenschappen onderzoeken; en om dit te doen, zegt hij,

> Ontleenen wy geen licht
> Uit d'openbaringen, orakel en gezicht,
> Geschiedenisse en spreuck van Godts gewijde bladen;
> Maer zullen met natuere en reên ons eerst beraden VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl, 184..

Maar hier waagt VONDEL zich in een' doolhof van sophisterijen, quidditeiten, gissingen en hypothesen, waar hij bij geene mogelijkheid met eer

weder uitkomen kan. Het is bedroevend, dikwijls ergerlijk, te zien, in welke bogten hij zich wringt, of aanhoudend in een' cirkel rondloopt, meer negatieve dan positieve bewijzen aanvoert Gelijk het altijd veel gemakkelijker is te zeggen wat een ding *niet*, dan wat het *al* is, zoo heet het hier ook telkens: God is *geen* stof, God is *geen* ligchaam, God is *niet* deelbaar, enz. Wil men weten wat God *al* is, dan krijgt men in de gewone termen ten antwoord: God is een geest, God is zelfstandig, eeuwig, enz.; het beste antwoord, en inderdaad het eenig verstandige hetwelk VONDEL geven kon, is het straks aangevoerde ‘God is God.’, gevolgen trekt uit betwiste oorzaken, of voor bewezen houdt wat hij eigenlijk nog zou moeten bewijzen, en niet zelden eene stelling met de stelling zelve bewijst; bij voorbeeld:

> Maer Godts zelfstandigheit is eigentlijck zijn wezen:
> Dus is 't zelfstandigheit al wat Godts wezen heeft VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 182..

Dit is immers als of iemand bewijzen wilde:

A + B = C: derhalve is C = A + B.

Ach! dat men liever God in geest en waarheid aanbad, dan zijn voor het menschelijk verstand onbegrijpelijk wezen door zulke ellendige sophisterijen te willen uitpluizen, en door welke men het ongeloof slechts stof tot spotten aan de hand geeft! wij ten minste willen ons hieraan niet schuldig maken door het aanvoeren van nog armzaliger bewijsredenen uit dit vervelend rijmwerk, dat waarschijnlijk toch van weinigen gelezen wordt.

Het derde boek, waarin de dichter zich enkel met eigenlijke bespiegelingen over het geschapene bezig houdt, en niets behoeft te betoogen of te bewijzen, wat niet onder het bereik der zinnen valt, is wel het beste; er zijn zelfs fraaije en stoute schilderingen in van voorwerpen uit de zigtbare natuur, door welke Gods bestaan vrij wat klemmender bewezen wordt dan door de armzalige subtiliteiten der schoolsch-theologische dialectiek van S. THOMAS en SCOT, of de onnutte haarkloverijen der Nominalisten en Realisten, die in VONDELS tijd nog onder veranderde formen bestonden, en ARISTOTELES op de akademiën de voornaamste, zoo niet de eenige leidsman in de wijsbegeerte was.

Met waardigheid en treffend schetst VONDEL onder anderen de geheimenisvolle wording van den mensch:

> Stont eerbaerheit het toe, men kon niet rijck genoegh
> Uitdrucken welck een zorgh d'alwijze Vader droegh,
> Om menschen door den mensch te planten, en ontfangen,
> Te koesteren, te voên: maer schaemte verft de wangen;
> Dies wy bequaemheit, vorm, en stof, en stant van elck
> Bijzonder teellidt nu bedecken, en de melck
> Zien springen uit de borst en bronaêr van de moeder.
> Waer toonde zich natuur voorzichtigher en vroeder,
> In 't queecken van de vrucht, die, na de barens smart,
> Het bloet der kraemvrou zuight, en aftreckt van het hart:
> Terwijl de liefde schijnt de moeder te verrucken,
> En zy niet laten kan het kint aen 't hart te drucken,
> Te kussen, reis op reis, als of zy 't moorden wou
> Van vrientschap, zonder maet, vervoert van gunst en trou!

Wat wist Godts wijsheit niet al vonden uit te vinden!
Om d' aenteelt van den mensch met banden te verbinden!
Hy heeftze, knoop op knoop, verzekert en bewaert,
Oock teghens snede en stael van Alexanders zwaert.
Laet gift, het moortgheweer zich matten en vermoeien,
Het menschelijck geslacht vereeuwight zich in 't groeien,
Tot dat de jonghste mensch den draeiboom sluiten zal
Van zulck een eindeloos aenwassende getal VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, b1. 227..

Met welk een stout dichterlijk penseel, met welk eene warmte schildert hij de schoonheid des heelals in den omtrek van een landschap bij een' zomerschen dag!

Nu openbaert zich hier de schoonheit van 't heelal,
Die my voor 't voorhooft slaet. Aen welcke leden zal
Ick 't schoone lichaem van de weerelt best beginnen
t' Ontleden? Wie verruckt mijn' geest, verstant en zinnen,
In 't openschuiven van dit goddelijck tooneel,
En Godts vertooningen? O weereltsch lustprieel!
O lantschap, daer natuur zich zelf aen heeft gequeeten,
En elck om 't rijckst volwrocht, voltrocken, niets vergeeten!
Wat ordineerder heeft die vonden uitghezocht,
En elck zoo wel geschickt, en op zijn plaets gebroght,
Den voorgront, achterdocht, dat flaeuwen, en verschieten;
Hier bosch, daer korenvelt, gins weiden, elders vlieten,
En ope lucht, en bron, die uit den heuvel springht?
Gins blaeut geberghte en rots: hier quinckeleert en zinght
De nachtegaal in 't wilt. Wat vliegen daer al voghels
By vlughten door 't geboomte, of drijven op hun vloghels
Bezadight in de lucht, of over 't effen meer!
De vrolijcke landou, verquickt door 't schoone weêr,

Aen 't groeien, dat men 't kruit en groene gras hoort piepen.
- - - - - -
- - - Hier wort de koey gemolcken.
Daer steeckt de visschers pinck om verschen visch in zee.
Hier rijt een heele vloot voor ancker op de ree
En ginder schoeit de jaght op 't spoor der hazewinden.
De bracken snuffelen, om 't vlughtigh hart te vinden.
Het nest, vol oievaêrs, in top van slot en borgh,
Verwacht met open beck het aes, door 's vaders zorgh
In 't groene velt gevischt. Wie kan de schoonheit noemen
Die zich in 't weeligh vee, en ooft, en zaet, en bloemen,
En starren, zon en maen, en wolcken openbaert!
Hoe schoon schakeert natuur de tulpen, schatten waert,
Gewogen tegen gout, verheven tot Augusten,
De schoonste en dierse bloem, waerop oit byen rusten VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, b1. 236.!

Wenschelijk ware het dat VONDEL met dergelijke bespiegelingen dit geheele dichtstuk gevuld en zich niet op de dorre en schrale heide der overnatuurkunde gewaagd hadde, waar voor hem zelfs geen enkel boterbloemtje te plukken viel!

Maar helaas! met het vierde boek brengt hij ons op het distelig en doornig veld der stellige godgeleerdheid: hoe akelig en woest is hier alles! Geheel ten onregte draagt dit boek het opschrift ‘Bespiegelingen van (over) godsdienst.’ Hij begint, met LUCRETIUS vinnig door te strijken, omdat hij het Heidensche bijgeloof bestreed (hierin trok hij immers met de Christenen ééne lijn, en verdiende dus veeleer geprezen te worden); hij erkent wel dat LUCRETIUS gelijk heeft met de gruwelen te

veroordeelen, waartoe de Heidensche godsdienst den mensch vervoerde, of die op den naam van godsdienst, gesterkt door orakelen en wigchelarijen, gepleegd werden, maar neemt toch de verdediging van dien godsdienst op zich, die tot zoodanige gruwelen aanleiding gaf en dezelve wettigde, zeggende met ronde woorden:

> Maer zeker dit belast den godtsdienst met geen schult;
> Naerdien de wijsheit en de godtsdienst, vry van vlecken,
>
> En onderlingh verknocht, een lijn te zaemen trecken VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 276..

De verwondering over deze zonderlinge verdediging van den Heidenschen godsdienst vermindert wel eenigzins, als de dichter de noodzakelijkheid van den godsdienst (om het even welke) begint te betoogen, en het gevoelen van sommigen wederlegt, die beweren dat God den dienst van menschen geheel niet noodig heeft, daar dezen hoegenaamd hem geen nut of voordeel kunnen toebrengen. Deze wederlegging geschiedt op den gewonen schoolschen trant. Het geheele spiegelgevecht is ondertusschen niets dan eene loutere logomachie die PAULUS zelfs afkeurt, alzoo men *Religio* Ευσεβεια en *Cultus Dei* voor eene en dezelfde zaak genomen en beiden door het woord ‘godsdienst’ uitgedrukt heeft, hetwelk eigenlijk alleen de beteekenis van het laatste zou kunnen zijn, terwijl *Religio* (van *religare*, zamenbinden, vastbinden, afgeleid) een' *band* beteekent, die den mensen aan God verknocht houdt door dankbaarheid, liefde,

eerbied, vertrouwen, enz. zonder dat het hinderlijke woord ‘dienst’ eens daarbij in aanmerking komt, en waarmede aanvankelijk slechts de kerkelijke ceremoniën bedoeld werden Dit bewijst reeds ds middeleeuwsche uitdrukking: *Sese religioni religare*, zich aan de kerk toewijden, geestelijke worden.: waarom *Cultus Dei* ook wel door ‘Godsvereering, godsdienstoefening, eerdienst of kerkdienst’ uitgedrukt wordt, in onderscheiding van *Religio*, waaronder men dan ‘godvruchtigheid, gehechtheid aan God, vroomheid en eerbied voor het heilig Opperwezen’ verstaat. Doch deze fijne onderscheidingen behoeven wij niet meer, daar het woord ‘godsdienst’ (voor *Religio* genomen) algemeen eene eerbiedige hartverheffing tot God beteekent (om het even of zulks in de kerk, in den huisselijken kring of in de eenzaamheid geschiede), en niemand van gezonde hersenen op het denkbeeld komen zal dat hij God daarmede werkelijk een' dienst doe. Het woord ‘godsdienst’ heeft dus voor verstandigen volstrekt niets aanstootelijks, omdat zij het wegens de beteekenis eens zijn, en VONDELS schermutseling tegen zijne hersenschimmige ongodisten desaangaande wekt hoegenaamd geen belang meer.

Nadat VONDEL nu de noodzakelijkheid van den godsdienst op zijne wijze betoogd heeft, verdiept hij zich in de spitsvondigste theosophie, houdt zich bezig met het ontleden der goddelijke eigenschappen, bouwt een stelsel van dogmatiek, zoo verward en strijdig, dat hij zelf niet weet wat hij

meent, schrijft Gode menschelijke hartstogten toe en ontneemt hem die weder een oogenblik daarna; wij hebben waarlijk medelijden met den man dat hij zich zoo afslooft in een vak waar hij geheel niet te huis is, en schamen ons bijkans om de armzalige monnikenargumenten den lezer onder het oog te brengen, waarmede hij voor den dag komt; een

enkel theorema toch kunnen wij niet nalaten hier aan te voeren, regt geschikt om iemand alle verdere nieuwsgierigheid naar meer van dit fraais te benemen.

> - Zoo de pen, in 't wit van een papieren velt,
> Drie lijnen, even wijt van een gescheiden, stelt,
> De midlijn zal alleen de loutre godtsdienst heeten;
> De rechte, afgodery, daer duizent afgoôn zweeten
> De flincke draeght den naem van ongodistery.
> Dus blijft de middenlijn van smette en dwaelingh vry VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 308..

En hiermede stappen wij van dit verdrietige vierde boek af.

Het vijfde en laatste boek behelst eene beknopte geschiedenis van den Joodschen en der invoering van den Christelijken godsdienst. Dit is weinig meer dan een dor geschiedverhaal op rijm; dat men elders beter en schilderachtiger in proza lezen kan, en hier nog vervelender wordt door de langwijlige uitweiding over het leerstuk der Drieëenheid (ettelijke bladzijden beslaande), in welke hij onophoudelijk in denzelfden cirkel rondloopt om den lezer te beduiden dat één drie, en drie één is, zonder

eenig punt te vinden, waaraan hij zich vasthouden kan, om dit mysterie begrijpelijk te maken Beter dan VONDEL slaagde hierin zeker Brabandsch Priester; hij vertoonde zijnen hoorders op den predikstoel een Drieguldenstuk, en zeide dat men zich de *H. Dryvuldigheyt* even zoo moest voorstellen; de vinding was zeker niet onvernuftig, en menigeen om 's mans schranderheid met reden verwondert.. Aleer hij zich in dien maalstroom begeeft, waarschuwt hij anderen voor derzelver diepte:

> Wie zulck een zee doorwaet verzinckt tot over 't hooft.
> Hy is gezalight die dit aenbidt en gelooft VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 348..

Dit vertrouwen wij ook, en zullen VONDEL daarom niet nazwemmen; aanbidden en gelooven ware voor hem zelven ook wel zoo veilig geweest.

Het beste dat ons nog in dit vijfde boek voorkwam, is het verhaal der omwandeling van Jezus in *Judea*, ten minste deze plaats onderscheidt zich eenigzins voordeelig boven vele anderen:

> Gelijck de zon alom de duisternis verlicht,
> Zoo wandelt Jesus vast door Davids rijck, en sticht
> De menschen met zijn leer, gesterckt door wonderdaeden.
> Wie noch bezeten is van geesten, of belaeden
> Met kranckheên, wort in noodt geholpen en gered.
> Geen stadt, geen vleck, geen huis, waer hy een voetstap zet,
> Ontbeeren zijn genade en uitghestorten zegen.
> Wie hem betrout en bidt, blijft nimmermeer verlegen.
> Hy onderwyst zijn school, eenvoudigh, zonder ergh;
> Ten leste, in haeren ringh gezeten, op den bergh,
> Begint het volck en haer het nieuwe licht t' ontsteecken,
> Dat uit zijn leeringh straelt, den kancker en gebreecken

> Der schriftgheleerden melt, en aenwijst wat elck leit
> Naer Godt, op 't heiligh spoor van een volkomenheit,
> Door wonderspreacken, die de sluimerenden wecken,
> En Moses grove wet besnoeien en voltrecken VONDELS Dichterl. Werken, XIV Deel, bl. 363..

Meer verkiezen wij van dit dichtwerk niet te zeggen, hetwelk VONDEL waarschijnlijk veel moeite gekost en in ons oog geringe waarde heeft.

De Heerlijckheit der Kercke, in drie boeken, het welk in 1663 *quasi* te *Keulen* werd uitgegeven, is een historisch dichtstuk en eene soort van vervolg op het vijfde boek der zoo even afgehandelde *Bespiegelingen*. Dit gedicht, almede een gedenkstuk van 's dichters toevlugt tot de oude Roomsche moeder, dient hoofdzakelijk om hare katijvigheden en gebreken des ouderdoms zoo wat te bedekken, en haar op te beuren door de herinneringen aan de gouden dagen harer jeugd, toen zij nog een heel schoon meisje was, gelijk men wel eens meer oude coquettes daarmede zijn hof maakt, hoe laf en walgelijk dit ook klinke in de ooren der genen voor wie zulk eene verlepte schoonheid geen belang meer heeft. Even zoo min heeft ook de Roomsche kerk (de hierarchie namelijk, die dezelve vertegenwoordigt, van den Paus af tot den geringsten Dorpspastoor toe) voor ons geen belang genoeg, dat wij nieuwsgierig zouden zijn naar hare voormalige heerlijkheid, als wij die uit de geschiedenis

niet kenden, in welke zij toch zulk een heerlijk figuur niet maakt, in vergelijking met andere heer-

lijkheden, dat het der moeite waardig is om juist de hare in rijm te brengen. VONDEL, zoo het schijnt, dacht er anders over, en heeft deze moeite gedaan; maar waarlijk, het is in deze heerlijkheid niet al goud wat er blinkt; de oude sloof heeft zeker niet gemerkt dat hij haar met vrij wat *or de Manheim* behangen heeft, waarmede zij zich verbeeldt zeer fraai opgeschikt te zijn, doch waarom de kenners lagchen. Maar hierin hebben de kenners ongelijk; zij behooren den ouderdom te eeren en de dwaasheden van bejaarde lieden te ontzien, in plaats van den spot er mede te drijven; want dit ergert doorgaans niet weinigen, die deze dwaasheden als blijken van hooge wijsheid bewonderen, en die het dikwijls niet geraden is zich tot vijanden te maken. De verstandige weet dit, zwijgt en haalt medelijdend de schouders op. Wij zullen dit ook doen, en VONDELS *Kerck*, sampt hare *Heerlijckheit*, maar in hare waarde laten, tot wij eerst de *Histoire de l'Eglise* van FLEURY doorgelezen hebben.

Veel goeds is er ongetwijfeld te zeggen van Vondels *Joannes de Boetgezant*, in 1662 in het licht verschenen. Schoon het onderwerp deftig en met waardigheid in den vorm des heldendichts behandeld is, en verscheiden wezenlijk fraaije epische sieraden heeft, gelooven wij toch niet dat dit dichtstuk aanspraak op den rang van heldendicht kan maken, zoo min als HOOGVLIETS *Abraham*, STEENWIJKS *Gideon*, VAN MERKENS *David* en nog zoo vele andere dichtmatige levensbeschrijvingen van

van Bijbelpersonaadjen, die gedurende de achttiende eeuw zoo zeer bij onze landgenooten in den smaak vielen. Al wat wij reeds van deze dichtstukken op de onderscheiden artikelen van derzelver vervaardigers gezegd hebben, geldt ook grootendeels van dezen *Joannes*, dien VONDEL inderdaad goed bewerkt heeft, en die zich met genoegen laat lezen. Wij achten her onnoodig het dichtstuk, dat in zes boeken ‘begrepen’ en niet zeer uitgebreid is, in zijn geheel te ontleden, daar het onderwerp de levensloop van JOANNES den Dooper, algemeen genoeg bekend en achtervolgens de daarvan bestaande oorkonden behandeld is. Men zou over het algemeen kunnen aanmerken dat het dichtstuk met overdragten en gelijkenissen (waaronder zeker vrij wat vergezochte Bij voorbeeld, deze, die enkel voor horologiemakers verstaanbaar is:

> Gelijck een uurwerckwight het sneckradt ommedrijft,
> Het sneck het bodemradt; het bodemradt, gestijft
> In zijne sneller vaert, het kroonradt komt beroeren;
> Het kroonradt door zijn drift het strijckradt om komt voeren,
> En 't strijckradt d'onrust drijft geduerigh heene en weêr.
> Zoo houdt de staetzorgh nu den koninclijcken heer,
> En 't priesterlijcke hooft in onrust, en het woelen
> Gaet nacht en dagh zijn' gangk.
> *Dichterl. Werken*, XVI Deel, bl. 85.

en vreemdaardige) overladen is; maar even dit verlevendigt de historie, die anders bij de uitbreiding, in kwijning vervallen en vervelend worden zou. Wij zullen het dichtstuk kortelijk doorloopen, en het een en ander opmerkelijks daaruit aanteekenen.

Schilderachtig is de beschrijving der spelonk, die JOANNES in de woestijn tot een verblijf verstrekt.

> Men stijght by trappen neêr. Van onder sluitze dicht,
> En om en in den buick. Van boven scheptze licht
> Door eene kloof, wanneer de zon op 't hooft komt schijnen,
> Waer voor de schaduwen verwandlen en verdwijnen.
> Een tafel staet in 't ooste, al mede uit louter steen
> Gehouwen. In 't poortael rust Godts profeet de leên,
> Op eene biezemat, met zijne hant gevlochten.
> Het kemelshaeren kleet bekleet den aengevochten
> Voor koude en regen, daer de leêrenriem op sluit.
> De hongher joeght by wijl hem in het onweer uit.
> De wilde honigh, en de maghre springkhaen decken
> Den disch. De bron schaft dranck, die uit een rots komt lecken.
> Hy reeckent d' uuren van het leven, naeu beperckt,
> En kort en onwis, by de schaduwe afghemerckt.
> Hy hoort geen' haenekraey, noch geen gebas van honden,
> Maer leeuwen brullen, schuw en angh van hem te wonden,
> Gelijck de veltslangh, die hier schuifelt met den beck,
> By wijlen met zijn' voet getreden op den neck;
> Terwijl de leeuwen hem aenquispelen en licken,
> Als ofze voor 't geloof des vroomen helts verschricken.
> Een lamp hingh aen 't gewelf der godtskapelle, en blonck
> Als hyze ontstack, en vier uit keizelsteenen klonck
> In tonder van het loof, en drooghe en dorre blaêren,
> Zoo sleet hy, waeckende en Godt biddende, zijn jaeren
> In eenzaemheit, en wachte, ootmoedigh en bereit.
> Te volgen op Godts roep, waer hem de geest geleit VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 27..

In dit verblijf bezoekt hem de Engel GABRIËL en brengt hem den last van God om het volk te

leeren en te doopen. Deze vinding is zeer fraai en echt dichterlijk; de boodschap des Engels is echter wat flaauw en prozaïsch. Het gesprek van NICODEMUS met JOSEPH van *Arimathea* is eene onnutte episode, vrij langwijlig en van weinig belang. Levendig is daarentegen de beschrijving der zamengevloeide menigte, die JOANNES kwam hooren prediken.

> De plaets van heuvelen omheint, daer dit getal
> Op d'uitkomst wacht des mans, die redeneeren zal,
> Gelijckt een' schouburgh, daer elcks oogh de personaedje,
> Die spelen zal, verwacht op een tooneelstellaedje VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 38..

Welk eene gelijkenis! Een prediker van bekeering en boete en een acteur, die in eene aangenomen rol het tooneel betreedt! waar is hier eenige overeenkomst!

De redevoering van JOANNES is vrij lang (zij beslaat het geheele tweede boek). Hij begint van ADAM af, spreekt van de voornaamste personen des Ouden Testaments, herinnert de voorspellingen der Profeten aangaande den Messias, wiens werkelijke komst hij thans aankondigt, vermaant zijne hoorders tot bekeering, en biedt hun zijnen dienst aan, om hen daarin op den regten weg te helpen, waarmede hij zijne rede afbreekt, om dezelve den volgenden dag te hervatten. Met deze hervatting begint het derde boek, en dit vervolg der redevoering is korter, levendiger en krachtiger dan het vorige

gedeelte. Met veel klem en nadruk verkondigt hij dengenen die na hem komen zou:

> Ick zoeck boetvaerdigen in 't vochtige element
> Te domplen: maer hy komt, en nadert hier omtrent,
> Wiens schoenriem deze hant zich niet durf onderwinden,
> Om naere onwaerdigheit, t'ontghespen, of te binden.
> Dees zal u dompelen en wasschen in dien vloet,
> Door hem te heiligen, met eenen in den gloet
> Van 's hemels geest en kracht, die smetten kan vernielen,
> En levren Gode alleen gepuurde en reine zielen,
> Geloutert door de proef. Zoo kunnenze bestaen,
> In 't hof, daer niemant dan geloutert in magh gaen.
> Waeckt op: de rechter komt. Nu gelt'er gunst, noch voordeel,
> Noch stam, noch bloet. Hy heeft de gra en wan van Godts oordeel
> Gereet in zijne hant, en zal, gestrengh en straf,
> Den dorschvloer zuiveren; het graen der deught, en 't kaf
> Der boosheit scheiden, terwe in 's hemels schuur vergaêren;
> Het kaf verteeren in het vier, dat zelfs de jaeren
> Der eeuwigheit verduurt. Een ieghelijck zie toe,
> Hier blinckt de kroon in 't oogh: daer dreight u 's hemels roe VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 62..

Wij zonuen een' dichter der tegenwoordige eeuw berispen, die ons in eene komeet een' voorbode van Gods toorn aankondigde, en allerlei rampen, oorlog, pest, duren tijd, enz. daaruit voorspelde. Dit vooroordeel, door de meerdere vorderingen in de sterrekunde bij ons verdreven, gold nog in VONDELS tijd; duizenden zagen met hem in eene komeet de opgeheven tuchtroede in Gods hand: het is dus te verschoonen dat hij JOANNES in dezelfde volksdwaling deelen en in de woestijn dezelfde taal

voeren doet, die zeventien eeuwen later de meeste geestelijken op den predikstoel voerden; doch het zou thans zijnen hoorderen wonderlijk in de ooren klinken, wanneer een of andere Boanerg zijne biddagspredikatie klem zocht bij te zetten met deze woorden van VONDELS boetgezant:

> Wanneer het hoogh gerecht der godtheit 's volcks godtloosheit
> Wil straffen, en 't gewelt der steigherende boosheit
> Den hemel terght, dan toont de vader, zacht van aert,
> Zijn' kindren eerst de roede, een star met eenen staert,
> Zoo vierig root als bloet, den voorbo van Godts toren:
> Dan schrickt het al wat leeft, en laet zich droevigh hooren
> Met kermen en geklagh, de traenen in 't gezicht:
> Dan voelt elck met berou 't verzuim van zijnen plicht,
> En gaet by wijzen en godtvruchtigen te raede,
> Of Godt de roede spaerde, en aenquam met genaede VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 62..

Treffend schoon, roerend zelfs, is de schildering der boetvaardigheid van sommige hoorders, als eene uitwerking der prediking van JOANNES op hunne gemoederen.

> Wanneer by zomerdagh een koelte komt gevaeren,
> En lieflijk blazen in een zee van korenaeren,
> Dan buight de zwanghere aer het hooft op haeren halm:
> Zoo boogh zich 't hart des volcks, op dezen zoeten galm
> Der stemme des gezants, als van Godts lucht bewogen.
> Men zagh hooghmoedigen ter aerde neêrghebogen.
> De tollenaer, die 't volck, als roest het yzer, eet,
> En kancker 't vleesch verteert, bekent zijn schult met leedt,
> Zoeckt raet, eer straf op straf de steden overromple,

En bidt, dat hy hem wassche en in het water domple.
Och meester, roepenze al, hoe wordenwe geredt?
Hy antwoort: houdt u aen de keizerlijcke wet.
Genoeght u met den loon, en schat de burgherijen
Niet boven uwen last. Dat heet het hart besnijen.
Soldaeten, afgherecht op moedtwil en gewelt,
Brantstichters, rovers in de steden, en op 't velt,
En vrouweschenders staen verbijstert, en verlaeten.
Och, roepenze, wat raet? Hoe kunnen wy soldaeten
In 't naeckende oordeel van 't gezalfde hooft bestaen?
Hy antwoort: wilt ghy u ten beste laeten raên,
Onthoudt u van gewelt: genoeght met uw soldije,
Eer Godt u daegh te recht om uwe tyrannije.
Dus dient Joannes, naer den eisch van elcks gemoedt,
Een' ieder op zijn vraegh, en dompelt in den vloet
Den toevloet van het volck, verzaemt van alle zijden.
Hy troostze liefelijck, die hunne schult belijden,
Met d'aenkomst van den troost der vadren, voor de hant,
Die alle wonden zalft, verloop en onverstant
Zal over 't hooft zien, wat voorheene wert misdreven
Afwasschen, en de schult uitwisschen, en vergeven VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 63..

Het streelend genoegen, dat ons deze wezenlijk schoone plaats verschaft, en gewis ieder' lezer, die gevoel en smaak heeft, verschaffen moet, wordt aanstonds weder verbitterd door de onmiddellijk daarop volgende aanstootelijke beschrijving van het bijeenroepen en vergaderen van den Hemelraad door het Hoogste Wezen, geheel en al op dezelfde wijze als een aardsch monarch zijn' staatsraad bijeenroept en eene zaak van gewigt mededeelt. Wij hebben

HOOGVLIET, die waarschijnlijk op VONDELS voorbeeld, ook zulk een' ergerlijken Hemelraad in zijn' *Abraham* laat vergaderen, deswegens streng berispt en deze roekelooze poëtische fictie met verfoeijing afgekeurd Zie ons III Deel, bl. 356.; elk, die godsdienstig weldenkt, heeft het wanvoegelijke van zulke vernuftsuitsporigheden met ons ingezien, en ons oordeel deswegens gebillijkt. Men moge een Mariabeeld in eene Roomsche kerk een geborduurd kleed aantrekken en met diamanten, zoo fraai opschikken als men wil, het is en blijft eene pop, waar groote kinderen mede spelen; maar dat VONDEL hier den Almagtigen een gewaad omhangt,

> met de naelt
> Des Cherubijns gezaeit vol levendige zonnen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 65.,

en onder anderen zeggen laat:

> Ons opzet is een kerck te bouwen en te winnen, enz.
> Wy willen dat met ons de negen enghlekooren
> Een feest inwijden, enz. Ibib. bl. 66, 67.,

is hinderlijk voor elk, die met VONDEL zich de Godheid niet voorstellen kan als den Paus in het collegie der Kardinalen, om zulk eene gewaagde zinnelijke voorstelling niet nog erger te noemen.

De beschrijving van den optogt van JEZUS uit *Nazareth* naar de *Jordaan* is bij uitstek fraai; alles is levendig, krachtig en met waardigheid behan-

deld, ja met kleuren geschilderd, en geen spoor van valsch vernuft onder den grooten rijkdom van denkbeelden te vinden. Dit dichttafereel is te schoon, om het hier niet ten toon te hangen, ter vergoeding van zoo veel gebrekkelijks en wanstaltigs, dat wij reeds van VONDEL te voorschijn gehaald hebben.

Waer hy de voeten zette en aenquam scheen de zegen
Te vallen uit de lucht: gelijck na eenen regen,
Verwacht met smerte, en daar de dorre beemt om riep,
De zon veel schooner schijnt, het gras groeit, dat het piep.
Een lent van bloemen verft de heuvels en de daelen.
Geen schilder kan landou en lantschap schooner maelen,
Als hy een' reghenboogh van duizent verwen menght.
't Gevoghelt quinckeleert. De blijde leeurick brenght
Zijn toonen by, en volght de keel der nachtegaelen.
De bronaêr laeft het groen met versche waterstraelen.
De ceder neight zijn kroon. Natuur zet heur gelaet
Naer blyschap, en verkeert in eenen andren staet.
De winterbuien, langh aen 't buldren, waeien over.
De bie, verleckert op den tijm, en bloem, en lover,
Zuight honigh uit den daeu. De schaepskoy levert room.
De harten huppelen. De blijschap kent geen' toom.
De heiltrompet saem blies vooruit door steên en landen,
En weckte elck met dees stem: de heilant is voorhanden.
De huizen liepen leêgh. Het ackerwerck bleef staen.
Men zagh nootdruftigheit noch gunst, noch ongunst aen.
Gemack noch onghemack. d'Een komt te voet aenstreven,
Een ander van 't geberght den lantstroom afghedreven.
d'Een spoet te wagen, en een ander rijdt te paert,
Van Hermon stijgenze af, en spoeden nederwaert;
Die aen den oirsprongh van den lantstroom zich geneeren;

Die 't hooghe Galileen en 't lagher ommekeeren,
En bouwen met den ploegh: wat op Genezareth
Geduurigh vlet en vaert, en visch verkloeckt in 't net,
Of zich in steên onthoudt, of op de platte landen;
Het volck op Gilboë, daar Saul viel in handen,
En in zijn eigen zwaert. Uit Samarije quam
Wat zich ontvonckt vondt van geene afgodiste vlam:
Wat om den lantstroom hanght aen alle bey de zoomen
Trock op, en wat het wilt in bosch weet op te komen,
Rondom de doode zee: wie naest aen Seïr paelt:
Wat tusschen Karmels kruin en Hebron adem haalt.
Geheel Jerusalem en haere naeghebuuren
Ontwaecken op dien roep, en tellen dagh en uuren
Om 't groote light te zien, dat uit den oosten rijst.
d'Een volght den anderen. Het stuivend voetspoor wijst
Den wandelaar den wegh, ook daar geen wegen leggen,
En 't velt leght onghebaent, vol kreupelbosch en heggen.
Elck yvert tijdigh, daer de toevloet dicht vergaert VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 68..

De aan spraak van JOANNES aan den Heiland, zijne aanvankelijke weigering om JEZUS te doopen, de doop zelf en de buitengewone omstandigheden die daarbij plaats hadden, dit alles, zoo regt geschikt voor de beschrijvende poëzij, als eene uitmuntende stof voor stoute, verheven dichterlijke schilderingen, is hier uitermate flaauw en koel, weinig meer dan eene berijming van het Evangelisch verhaal, van hetwelk VONDEL waarschijnlijk niet te zeer durfde afwijken en zijner verbeelding ruimer teugel geven, gelijk even te voren bij den wanschikkelijken hemelraad, waarvan geen woord

bij de Evangelisten gevonden wordt. Aangaande de uitweiding wegens de kracht van den doop, hoezeer hier niet ongepast, willen wij liefst ons niet uitlaten. Het bezoek der Priesters en Levieten bij JOANNES, de strikvragen, die zij hem doen, en de ontwijkende antwoorden, die hij geeft, vinden wij ook niet belangrijk genoeg om er bij stil te staan. Het geschil tusschen de discipelen van JEZUS en de aanhangers van JOANNES,

> Wie 't zuiverste van beide
> De menschen zuivert VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 78.,

ware, naar ons gevoelen, beter achterwege gelaten dan het derde boek daarmede te eindigen. Deze onzalige geschillen begonnen waarlijk vroeg genoeg; men behoeft ze niet reeds te vooronderstellen toen Jezus nog naauwelijks als volksleeraar optrad.

Het doorgeloopen derde boek is ongetwijfeld het fraaiste der zes, waarin het dichtstuk 'begrepen' (verdeeld) is. Het vierde begint met een *merveilleux*, dat vlakuit het contrast is van het *merveilleux* uit het derde, waar de dichter den lezer in den hemel voert, God, de Engelen en den Hemelraad geheel zinnelijk en aanschouwelijk aan de verbeelding voorstelt; hier brengt VONDEL den lezer integendeel in de hel Mogt iemand nieuwsgierig zijn te weten waar dit verschrikkelijk verblijf der goddeloozen gelegen is, VONDEL zal het hem als met den vinger aanwijzen, de hel, zegt hij, ligt

> Recht in het middelpunt des aerdtrijcks, even wijt
> Van zuid- en noordas, - - en snijt
> De spil der weerelt juist in twee gelijcke deelen.
>
> *Dichterl. Werken*, XVI Deel, bl. 81.

, waar het er zeer naar,

akelig en lelijk uitziet In het zesde boek (bl. 129) treft men eene zeer naauwkeurige poëtische topographie aan van dit onderaardsch, of liever, volgens VONDELS berigt, middelaardsch gewest, zoo schrikbarend, dat wij niemand van zwakke zenuwen zouden raden deze beschrijving te lezen tegen dat hij te bed gaat, als hij ten minste gerust denkt te slapen. Daar wij echter den moed hadden zoo veel ijsselijks in de eenzaamheid omstreeks middernacht af te schrijven, vertrouwen wij dat een enkele lezer hier ons gecollationeerd afschrift uit nieuwsgierigheid ook wel eens bij dag zal durven inzien.

De poel, daer Lucifer ten halze in quam te smooren,
Gaept wijt, en spalckt den muil wijt open tot aen d'ooren.
Men vaert' er in ruimschoots, met paerden en karros,
Eerst over keizelsteen, en dan door kreupelbosch,
En hegghen, wilt en woest. De wegh in 't ommezwaeien,
Loopt engher, anders dan de wenteltrappen draeien,
Of als kinckhorens, die neêrrollen op een punt.
Het koestrend licht, in 't eerst den ingangh noch gegunt,
Verflaeut allenghs, en als 't vergeet zoo diep te dringen,
Genaeckt men twijffellicht, en avontschemeringen:
Gelijck wanneer de zon, beneên de kim gedaelt,
Noch schijnsel nalaet, dat een poos ter zee uitstraelt,
Dan is het nacht noch dag, of dagh en nacht gemenghelt,
En teffens duisternis en licht door een gestrenghelt.
Men wandelt hier, gelijck in maeneschijn by nacht,
Wanneer het hemelsch heir in orden treckt de wacht,
En op zijn ronde past, langhs diamante wallen,
Waeruit de kroonzucht quam voorover nedervallen,
Die, met de benden der gebroedren, troon by troon
Opsteigherende, Godt durf vliegen in zijn kroon.
De nachtvorst houdt zijn hof in vlammen, op den navel
Des afgronts, schuw van zon, in roock, en smoock, en zwavel;
Een gruwzaem woest begrijp, vol spoocks, en overkropt
Van goddeloozen, elck naer zijn verdienst, gestopt
In barren ovens, of verrotte stanckgioolen.
De scherreprechters, wien 't verdoemrecht wiert bevolen
Strengh uit te voeren, in den naem van 's afgronts godt,
Bekleeden elck hun ampt, en eeren 't nachtghebodt
d'Een voert er zwavel aen, met heele zwavelbooten,
En roeit door dicken damp, zoo wijt de vracht kan vlooten,
Op eenen vlammenstroom, dan derwaert aen, dan hier:
Een ander voedt met traen en oli 't gulzigh vier:
d'Een nijpt de lastertongh met gloeiendighe tangen:
Een ander geesselt, aen een wip, den halfghehangen
Met scorpioenen, dat het bloet beneden drupt:
d'Een blaest in 't helsche vier: een ander stoockt, of schupt
De kool en asschen uit de kolck, en schreeut om voetsel
Van brant, hem toeghevoert van adderen gebroetsel,
Elck om 't wanschapenste, gemenght uit mensch en dier,
Veel tronien in een geroert, met eenen zwier
Naer wolf, en leeuw, en draeck, en beer, en wilde zwijnen;
Al stoockebranden, fix op moortpriem, en venijnen,
Op strop, en knods, en roer, en bijl, en dommekracht.
Is erghens eenigh licht, het is hier eeuwigh nacht;
Ten waer 't opwellen van den roock, met kracht gedreven,
En langh in arbeit, baerde, om 't vier wat lucht te geven.

Men huilt van kille koude om 't snippen van den vorst,
Of hijght zijn aêm ten endt, van onuitleschbren dorst,
Naerdien de drooghe keel inwendigh brant van hette.
Waer rolt nu 't wijnvat, daer de dronckert zich op zette,
Als in zijn' zadel, een gantsch etmael, nimmer zat,
Tot dat de droncken helt van 't paert aen duigen spat?
Wat baet de spaerpot van den gierigaert, bezeten
Van 't gelt, by een geschraept met een verdoemt geweeten?
Waer berght zich nijdigheit, wiens hart verteert van spijt,
Om 's naesten welvaert, daer zy geene scha by lijdt?
Wat helpt de wreedtheit, en de wraeck, het bloetvergieten,
Daer zy in bloet verzinckt, dat om haer stroomt by vlieten,
Die, noit verdroncken, een klaeroen hoort, die verwoet
Gewelt, en wraeck, en moort haer luide in d'ooren toet?
Wat helpt nu bloetschande en schoffeeren van Godts maeghden,
Die door haer zuiverheit het zuiverste oogh behaeghden?
Een korte ketelingh van wellust boet men hier
Op ysre pennen, met de voeten in het vier.
De traegheit kan, genoopt van onrust, nerghens duuren,
Om 't reuckeloos verzuim der onherhaelbaere uuren.
Met welck een' kraeuwel wort de misdaet aenghetast!
Hoe droef de schult beklaeght! Hoe wenschenze afghevast,
En arm, in 't haeren kleet, met waecken en gebeden,
De schult te boeten; moght men opwaert van beneden
Opstijgen in genade, en in gena herstelt,
Bedencken hoe de tijdt aen oogenblicken smelt!
Maer al vergeefs: wie eens van God wort afghezondert,
Komt in der eeuwigheit niet weder opghedondert
Uit dezen jammerpoel..... - Zoo? Hoe is VONDEL dan aan, al deze naauwkeurige berigten gekomen? -.

Onnoozele vraag! Wel, die heeft de Engel RAFAEL hem op zijn verzoek medegedeeld. Men leze slechts de inleiding, die deze beschrijving voorafgaat. Wat zegt ge nu, voorbarige, neuswijze critiek!. In dezen jammerpoel verschijnt ‘de grootvorst van den nacht, God

LUCIFER,'.... in één woord (waartoe al die

euphemische namen!), de duivel Wij hebben vroeger (bl. 140) reeds gezegd dat de naam LUCIFER, *quasi lucem ferens*, lichtdrager, lichtbrenger beteekent. Deze naam is dus zeer ongepast voor den duivel, die, als ‘grootvorst van den nacht,’ immers veeleer LUCIFUGUS of Phosphorosor (lichtschuwer, lichthater) moest heeten. Mogelijk heeft men in vroeger' tijd, toen men veel banger voor den droes was dan tegenwoordig, hem als door een euphemismus onder den Latijnschen naam van LUCIFER aangeduid, om den Hebreeuwschen van SATAN te vermijden, die lang zoo fraai niet klinkt, en dewijl de andere toch ook in den Bijbel gevonden wordt, namelijk in de *Vulgata*,ISAÏAS, XIV, 12.. *Quomodo cecidisti de caelo*, Lucifer, *qui mane oriebaris?* Hetwelk, in den Statenbijbel, vertaald, dus luidt: ‘Hoe zijt gy uyt den hemel gevallen, o *Morgensterre*, gy sone des dageraets?’ Het is onbegrijpelijk dat men anders dan uit bange domheid den naam van LUCIFER (onder welken de profeet JESAIA den onttroonden Koning van *Babylon* overdragtelijk bedoelde) aan den duivel heeft kunnen geven, dien men toch nooit ‘morgenster’ genoemd heeft, maar hem bestendig Lucifer bleef noemen, zelfs nadat drie eeuwen de Bijbel in de landstale voorhanden was., in zijn helschen' staatsraad, waar hij ‘gelijk een klok begint

te brommen' dat er eene omwenteling in het rijk der duisternis op handen is,

> Men smoore 't wassend quaet by tijts in zijn geboorte VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 82.,

bromt hij, en zendt (altijd brommende) zijn' geheimen Agent APOLLION naar de bovenwereld, om het gevreesde onheil af te weren. De helsche missionaris begeeft zich regtstreeks naar *Judea*, stoort den Hoogepriester KAIFAS en den Koning HERODES in hunnen slaap, maakt hunne hoofden warm, stookt hen op tegen JOANNES, als of hij het toeleide op beider verderf, en raadt hem hoe eer hoe beter bij den kop te vatten:

> Dus wort dit smeulend vier in d'asschen uitgedooft Ibid. bl. 84.,

zegt hij, als weerklank op het slotgebrom van het oogmerk zijner zending, die hij hiermede volbragt rekent, en verdwijnt.

HERODES, om JOANNES in het net te lokken,

bezoekt hem in de woestijn, vleit en prijst hem, zoekt zijne oogmerken uit te vorschen en belooft hem zijne bijzondere gunst. JOANNES, die zijn'

toeleg doorziet, zegt hem harde waarheden; HERODES veinst hem dit geheel niet kwalijk te nemen; noemt zijne woorden

> eedle spijs,
> Doch hardt te kaeuwen, en noch harder om verduwen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 89.,

maar dit is ook alles; hij noodigt hem voorts mede te rijden naar het hof en biedt hem het ambt van Hofprofeet aan, hetwelk JOANNES weigert, en op het aandringen van HERODES, dat JOANNES in het rijtuig zal stappen, wordt de menigte, die zich niets goeds van deze noodiging ten hove voorspelt, oproerig; JOANNES echter bedaart de gemoederen, zegent het volk, en rijdt heen met den Koning.

Tegen den avond komen zij te *Macharunte*. JOANNES wordt in het eerst goed onthaald, doch na het eindigen van den avondmaaltijd verraderlijk, naar een' gevangentoren geleid en opgesloten.

HERODIAS, de gemalin van HERODES, bijzonder fel gebeten op JOANNES, dringt bij HERODES aan om den Dooper aan hare wraakzucht op te offeren; HERODES durft haar nogtans hierin niet te wille zijn, omdat JOANNES de volksgunst bezit, en zijn dood welligt beroerte ten gevolge kon hebben.

HERODIAS krijgt echter de priesters en schrifgeleerden op hare hand, die JOANNES doodelijk

haten en zijn' ondergang gezworen hadden. Ondertusschen nadert de geboortedag van HERODES, die met een groot gastmaal gevierd wordt, hetwelk VONDEL tot in de geringste détails toe zoo omstandig beschrijft, als of hij mede aangezeten had Zoo berigt hij, onder anderen dat men met geen ongewassen handen aan tafel kwam:

> Men giet hantwater uit het zilveren lampet
> De handdoeck droogt de hant.
> Men schenkt den koelen wijn, enz.
> *Dichterl. Werken*, XVI Deel, bl. 107.

. Het gaat op den maaltijd lang niet Oostersch, maar vrij burgerlijk en stijf, men zou bijkans zeggen op zijn oud-Hollandsch toe. Het bal wordt met eene menuet geopend, dan volgen de quadrilles en eindelijk de countrydansen, gelijk dit in VONDELS tijd gebruikelijk was. Deze ouderwetsche danspartij, waarbij het orchest zamengesteld was uit

> harp, en schuiftrompet, en feestbazuin, en trommel Ibid. bl. 110.,

wordt eenigzins verlevendigd door de verschijning van SALOMÉ, om een' solo te dansen, evenwel niet op de misselijke harmonie der opgenoemde instrumenten, maar op de klanken eener luit, die zij zelve bespeelt en daarbij zingt: zij oefent dus drie kunsten te gelijk, eene vermoeijing, die men van de sterkste danseres op de tooneelen te *Parijs* of te *Amsterdam* niet zou vergen, al bezat zij ook deze drie talenten in dezelfde mate als de Idumeesche Prinses SALOMÉ. Hoe het ondertusschen zij, VON-

DELS wezenlijk fraaije beschrijving van dit gelijktijdig spelen, zingen en dansen behaagt ons uitnemend; geen wonder dat de zaak zelve den Koning nog veel meer behaagde, die, een weinigje de hoogte hebbende, in de eerste verrukking

> belooft
> En zweert by zijne kroon, met eenen bij zijn hooft,
> Naer d'Oosterlinghsche wijs, al watze zou begeeren,
> Al waer 't de halve kroon, haer rustigh te vereeren VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 114..

HERODIAS, die zeer wel begrijpt dat men het ijzer moet smeden terwijl het heet is, en dus HERODES,

> eer 't wort te spade,
> En hy benuchtere VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 114.,

zijn woord doen houden terwijl hij dronken is, onderright hare dochter dat zij het hoofd van JOANNES in een' schotel moet eischen. Deze vordering ontstelt den Koning dermate, dat hij geheel nuchteren wordt; doch hij moet zijn woord houden. Hij geeft bevel om den Dooper in de gevangenis te onthalzen..... Eenige oogenblikken daarna komt SALOMÉ met het hoofd in een' gouden schotel aandragen,

> Zy schaft het juichende haer' vader op den disch Ibid. bl. 117.,

en prikt, de tong met haren gouden haarnaald; de schotel wordt onder bespottingen den disch langs geschoven en het vijfde boek is uit.

Maar geenszins nog het dichtstuk; VONDEL begreep er nog een zesde boek aan te hangen. Dat hij moeite gehad heeft hetzelve te vullen, nadat de held des dichtstuks op zulk eene treurige wijze uit den weg geruimd is, blijkt aan de schraalheid en vergezochtheid der stof, die hij in dit boek verwerkte. Het begraven van het lijk was het eerst wat hem voor de hand kwam, doch dit was niet genoeg Volgens VONDELS berigt (bl. 126) werd het lijk van JOANNES, gedragen door twee ezels (!!), bij nacht te *Sebaste*. gelijk men zegt, stil bijgezet.; de spijt van HERODES, toen hij 'benuchterd' was, en de mogelijke gevolgen van het gebeurde overwoog, gaf den dichter gelegenheid tot uitweiden aan de hand, maar is, tegen verwachting, slechts even aangestipt. De troostrede van JEZUS aan de discipelen van JOANNES ware geene ongelukkige vinding, zoo VONDEL dezelve ingerigt had naar de wijze, waarop de Heiland gewoonlijk sprak; maar zoo als VONDEL hem hier laat spreken, heeft JEZUS nooit gesproken; zijne taal bij de Evangelisten luidt geheel anders dan

> Wy zien Areta noch zijn schoonzoons hof bevechten,
> En vorst Herodes, met Herodias de boel.
> Van Rome in ballinghschap geschupt uit zijnen stoel.
> Joannes eer zal stant door volghende eeuwen houwen,
> De keizerin Helene een kerck ten hemel bouwen VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 128..

Er is nergens een spoor in de Evangeliën dat de

Heiland een enkel oogenblik gedacht heeft om CONSTANTIJN, diens moeder HELENA en hare voor gewende kruisvinding, of wat er verder drie eeuwen na zijn' kruisdood zou gebeuren. Hier gaat de dichterlijke vrijheid te ver, en wordt roekelooze losbandigheid. Veel gepaster had VONDEL de werkelijke voorspelling van JEZUS aangaande de verwoesting van *Jeruzalem* en de vernietiging van het volksbestaan der Joden hier kunnen plaatsen en dichterlijk uitbreiden; het is zelfs onbegrijpelijk dat hij niet op dit denkbeeld gekomen is, daar JEZUS toch in deze troostrede van zijn op handen lijden spreekt; deze voorspelling immers en derzelver vervulling was van vrij wat meer belang dan S. HELENA en de door haar gebouwde kerk; maar VONDELS smakeloosheid zag dit niet in, en zeer zeker de groote hoop zijner blinde bewonderaars tot op den huidigen dag ook niet.

Om eindelijk dit zesde boek eene evenredige lengte te geven met de overige vijf, vervalt hij tot volslagen bijsterzinnigheid, want hij brengt de ziel van den vromen, braven en deugdzamen JOANNES, die een ander dichter van beter' smaak en gezonder oordeel onmiddellijk na zijne onthoofding door engelen, naar den hemel zou hebben laten voeren, naar... naar... schrik niet, lezer! naar de hel! En waartoe? Enkel en alleen om eens te kijken hoe het er in dit verblijf der eeuwige verdoemenis uitzag, en opdat VONDEL gelegenheid zoude hebben om al die ijsselijkheden tot afschrik der

goddeloozen te beschrijven Deze beschrijving hebben wij, hoewel niet met dit oogmerk, hiervoor bl. 378 medegedeeld.. Nadat de ziel van JOANNES hier alles naauwkeurig bekeken heeft, wordt haar ook het gezigt van het vagevuur vergund, doch hiervan den lezer weinig berigts medegedeeld, dat ons waarlijk spijt, daar VONDEL slechts zijn' Pastoor had aan te spreken, die hem daartoe gemakkelijk in staat gesteld zou hebben; hij wist immers hoe zeker men daaromtrent gaan kan op het getuigenis *de iis qui Purgatorii spatia veluti clepsydris metiuntur; secula, annos, menses, dies, horas, tanquam e tabula mathematica, citra ullum errorum, dimetientes* ERASMI *Encomium Moriae*, edit. cit. p. 77.. De duivels ondertusschen, in het vagevuur zoowel als in de hel, zagen natuurlijk vreemd op bij dit bezoek van eene ziel, die zij geheel niet op hun territoir verwacht hadden, en konden volstrekt niet begrijpen, wat JOANNES toch in de hel te doen had; wat deed hij zelfs in het vagevuur? Zielen kon hij er niet uit verlossen, omdat men in zijn' tijd nog geene missen las, en op de aarde nog niets van een vagevuur wist. Zoo redeneerden deze domme duivels, en zoo zal de lastige critiek nog redeneren, die van alles rekenschap vraagt, en er geen vrede mede heeft dat de ziel van JOANNES daar slechts, gelijk men zegt, om een kijkje komt. Maar VONDEL had lust om hel en vagevuur eens fiksch te beschrijven, en daarom moest de ziel van

JOANNES de reis derwaarts aannemen: *voilà le mot de l'énigme!*

JOANNES bezoekt vervolgens ‘de bovenste ommezwaai’ van hel en vagevuur, waar de geesten der aartsvaderen ‘voor en sedert NOACHS tijden’ op den Messias wachten. Die ‘ommezwaai’ is geheel van VONDELS vinding, ten ware de eene of andere Rabbijn hem uit den Talmud eenig berigt aangaande deze verblijfplaats heeft medegedeeld. Hoe het zij, hier defileren de geesten der aartsvaderen, koningen, profeten en andere voorname personaadjen des Ouden Testaments, met ADAM en EVA aan het hoofd, in eene chronologische orde voorbij den geest van JOANNES: elk wordt met name genoemd en krijgt een troostelijk woord in het voorbij gaan; op deze schare volgen onmiddellijk SIMEON, ‘de onnoozele kinderen,’ ANNA de Profetes, en eindelijk de ouders van JOANNES, de Priester ZACHARIAS en ELIZABETH; hij valt hen om den hals,

> Men had hen alle drie van groote vreught zien schreien,
> En Josef quam er by. Hy ginghze toen geleien
> Met onderlingh gespreck, als vroomen zijn gewent.
> Aldus wert d'ommegangh gesloten in het endt VONDELS Dichterl. Werken, XVI Deel, bl. 144..

En hiermede tevens het zesde en laatste boek van VONDELS *Joannes de Boetgezant*, dien wij digt slaan en ons te bed begeven. Die spookachtige geestenprocessie heeft ons zoo slaperig ge-

maakt, dat wij geen lust hebben om haar nog een oogenblik langer na te zien.

Wij gelooven niet dat het noodig zijn zal om nog meer uitgebreide dichtstukken van VONDEL op deze wijze ter toetse te brengen; het onderzoek zou toch dezelfde resultaten opleveren. Evenmin willen wij ons bezig houden met zijne Psalmberijming, onder den titel van *Koningh Davids Harpzangen*, in 1657 uitgeven; 'een treffelijk werk, en op velerlei maten gedicht,' zegt vader BRANDT Leven van VONDEL, bl. 60.; het laatste zien wij bij het doorbladeren, en aangaande het eerste, vinden wij het gemakkelijker hem op zijn woord te gelooven dan al die 'harpzangen' te lezen, te zingen, of met den grondtekst (het Latijn der *Vulgata*) te verge1ijken, waartoe waarschijnlijk ooit weinig andere liefhebbers gevonden zullen worden: dus wat dit Ψαλμωδειον betreft, VAN IPEREN oordeelde hetzelve naauwelijks eene magere vermelding waardig Kerkel. Historie van het Psalmgezang, I Deel, bl. 182.; waarom zou men dan van ons meer vergen dan van hem?

Nog grooter weerzin hebben wij om ons andermaal af te geven met zijne gebrekkelijke vertalingen der classieken, en laten het berusten bij hetgene wij er reeds van gezegd hebben Hiervoor, bl. 74-77.. De meesten dezer vertalingen verdienen naauwelijks eenige aandacht bij den man van smaak, die de oorspronke-

lijken verstaat, en die ze niet verstaat zal ze waarlijk bij VONDEL niet leeren verstaan.

Wij rekenen dus onze taak afgewerkt te hebben. Dat wij met dezen onzen gansch niet gemakkelijken arbeid dank bij weinigen, maar ondank bij velen zullen behalen, weten wij genoegzaam zeker; tegenspraak voorzien wij, maar schroomen die niet; wij kennen de beweegraderen, die dezelve aan den gang moet helpen. De Professor, die op zijne collegiën over VONDEL zijnen voorgangers getrouwelijk nadeclameert Een dezer hooggeleerde heeren in zekere letterkundige maatschappij eene redevoering houdende, in welke hij Vondel, *more solito*, hemelhoog prees, *Waar wert oprechter trouw - Constantijntje - o Farizeeusche grijns* - en al de overige *chevaux de bataille* zijner voorgangeren niet onaardig had laten caracoleren, kwam op den inval om dat, hetwelk hu bereed, een' zijsprong te laten doen, en reciteerde, onder telkens invallend handgeklap, emphatisch een winderig vers vanJAN VOS, als een fraai gedicht van VONDEL. Ongelukkig voor den redenaar was ik de eenige onder zijne hoorders die wist of zich herinnerde waar deze oude kennis te huis behoorde; ik bragt, toen hij uitgesproken had, hem dit bescheiden onder het oog, en wees hem de plaats in de gedichten van JAN VOS aan. Hij gaf mij voor het oogenblik gelijk, en bedankte mij beleefd; maar ik heb naderhand de gevolgen van mijne vrijmoedigheid in sommige recensiën kunnen bespeuren., zonder mogelijk ooit tien bladzijden in VONDEL zelven gelezen te hebben; de Redenaar, die met zijne lofspraken op VONDEL gouden medailles behaald heeft; de Verzenfabrikeur, die VONDELS schoonheden voorbij ziet; maar met VONDELS gebreken zijne eigen gebreken vergoêlijkt en wettigt; de Boekverkooper, die met eene nieuwe

oplage van VONDELS werken (rijp en groen) zijne fortuin gemaakt heeft, of denkt te maken, de Recensent, die gemakshalve alle nieuw optredende dichters op de critische schaal tegen VONDEL afweegt, en natuurlijk te ligt bevindt; al deze lieden, die er belang bij hebben dat VONDELS roem bij het publiek onaangetast blijve, zullen hunne stemmen verheffen en hunne pennen versnijden tegen zulk eene vermetelheid als de onze, die in hunne oogen misschien aan heiligschennis grenst. Maar wij zullen het ons getroosten; wij weten dat ons oogmerk goed en zuiver was; wij trekken geene voordeelen uit de volksvooringenomenheid met dezen of genen dichter; wij kunnen VONDEL even zoo onbelemmerd en vrijmoedig beoordeelen als ieder' anderen; maar wij kunnen niettemin evenzeer in onze oordeelvelling over zijne verdiensten dwalen als zijne vooringenomen bewonderaars; en waarlijk, om de eer onzer vaderlandsche letterkunde wenschten wij hartelijk in onze berispingen van VONDEL gedwaald en alleen daar gelijk te hebben, waar wij hem prijzen. Er bestaat hoegenaamd geene reden ons de opregtheid dezer betuiging van onzen kant in twijfel te trekken, en dit zal ook niemand doen, die weldenkt en billijk oordeelt.

[Otho de Vooght]

Vooght (Otho de). Wij kennen van dezen een zoogenaamd blij-eindend spel, *De Verliefde Jager*, in 1662 te *Delft* gedrukt; het is extra onbeduidend, maar ook - *extra raar* Catal. der Tooneelsp. van W. HENSKES, No. 298., want

men maakt nog wel blij-eindende spelen, doch men is er den regten slag van kwijt, wat de verzen betreft. Zie hier eenigen uit dit *extra rare* stuk:

Natuyr in 't oope Velt haer rijckelicker toont,
Dan daer men in het Hoff en in de Steden woont,
Natuyr wert daer verkracht, hier kunnen alle sinnen
Van 't menselick vernuft meer vergenouging vinnen.

Nu wordt breedvoerig opgeteld welke ‘vergenouging’ de *zinnen van het menschelijk vernuft* in het open veld zoo al kunnen ‘vinnen;’ wat het gezigt betreft,

't Gesicht schept meer vermaecks, 't sy dat het spele gaet,
Daar 't veel geveruwt gras op vlacke velden staet,
Off daer, enz. - - - -
Doch soo in 't oogh het licht te sterck valt van de Son,
Hy keert na 't donckre Bos daer men noyt Son en von,
Daer 't altoos avont is al was 't maer twaliff uyren,
Hier siet hy hoe het wilt door het geboomt gaet schuyren, enz.

- - - - - -

't Gehoor geniet meer vreughts, wijl het aan alle deelen
Van 't Bos op gorgeltjes als orgeltjes hoort spelen, enz,

- - - - - -

De reuck krijght beter geur, want wie zou derve noemen
De Hooffe Salfpot, by de kruyden, planten, bloemen, enz.

- - - - - -

De smaeck wert meer voldaan in Bossen als in Hoven.

Hierin mag de dichter wel geen ongelijk hebben; men eet zeker wel lekker aan een hof; maar als men een weinigje philosooph en jager is, dan smaakt het toch ook goed, wanneer men,

geseten in het velt,
Sijn eeten in de vuyst, in plaets van schotel stelt,
Het sy dan kaes en broot, met appelen en peeren, enz.

- - - - - -

't Gevoel raeckt hier het hert, te hoofd alleen het lijff,
Doch beter sey ick huyt, want na het hooffs bedrijff
Vermagh me niet yets met de heele hant re raecken,
Maer twee dry vingertjes, de rest so recht als staecken Verliefde Jager, bl. 20..

Men ziet welk een schat van levenswijsheid er bij dezen *extra raren* verliefden jager te halen is.

[Jacob Voordaagh]

Voordaagh (Jacob) was een tijdgenoot van FEITAMA, en vervaardiger eener zwakke rijmvertaling van VOLTAIRES *Dood van Cezar*, die hij in 1737 uitgaf en aan den Franschen dichter opdroeg; in 1741 volgde eene andere treurspelvertaling *De Dood van Semiramis*, nadat hij in 1740 VAN BEUNINGENS begonnen rijmvertaling van CRÉBILLONS *Idomeneus* afgerijmd en uitgegeven had.

[Jeronimus van der Voort]

Voort (Jeronimus van der) J.F. WILLEMS, Verhand. over de Nederl. Tael- en Letterk. I Deel, bl. 292. Antw. Almanak voor 1820, bl. 33. J. KANTELAAR en M. SIEGENBEEK, Euterpe, 1 St. bl. 129. was Factor van de rederijkkamer *De Goudsbloem*, te *Antwerpen* in de laatste helft der zestiende eeuw, en muntte waarlijk niet zeer uit boven zijne kunstbroeders, schoon hij op verscheiden rederijkersfeesten menigen aanzienlijken prijs behaalde. Blootgesteld aan de vervolgingen van den bloedgierigen Hertog van Alba, ontkwam hij ter naauwernood

zijne handen binnen *Lier*, en vervoegde zich bij den Prins van *Oranje*, dien hij verzelde op al zijne togten door *Braband* en *Henegouwen*, in *Frankrijk* en *Holland*, tot een jaar na de Gentsche bevrediging: hij was dus ooggetuige van al de rampen des oorlogs, pest, honger, plundering, moord en de onbeschrijflijkste ellenden, die hem aanleiding gaven tot het opstellen van een werkje, getiteld: *Het Heerlyck Bewys van des Menschen Ellende ende Miserie onderworpen, van het beghin der Menscheyt, tot dat hy wederom coemt tot den grave. Oock hoe ongheluckich hy is buyten alle andere dieren, aengaende de natuere: getrocken wt alle oude Philosophen en stichtelyck in Rhetorycke ghestelt*, gedrukt in den *Briel*, bij A. VOORSTADT Deze druk is zonder jaarteekening; er bestaat nog een andere, in 1596 te *Delft*, bij J.C. VENNECOOL, voor J. TROYEN, Boekverkooper te *Dordrecht*.. Achter dit werkje staat een *Refereyn van de omgekeerde Rocken binnen* Antwerpen.

Zoowel de verzamelaars der Euterpe als de Heer WILLEMS deelen proeven mede van 's mans armhartigen rijmtrant; want rijmen en verder niets zijn immers deze en dergelijke regels:

Wee u, den haen die kraeyt,
In plaets van traenen ghy u met leughens begaeyt,
Christum ghy versmaeyt, aleer ghy wort gebracht
Ter proeven pylaer, eer men u 't kruys oplaeyt,
Twoort in u ghesaeyt, ghy moetwilligh versmaeyt.

Meer vindt men, des nieuwsgierig, ter aangewezen plaatse.

[Izaak Vos]

Vos (Izaak). Deze is ons slechts bij name bekend als opsteller van eenige tooneelstukken voor den Amsterdamschen Schouwburg Catalogus der Toneelsp. van W. HENSKES, No. 301. Naemrol der Toneelsp. van J. VAN DER MARCK, No. 1384. in de laatste helft der zeventiende eeuw.

[Jan Vos]

Vos (Jan) J. WAGENAAR, Amst. fol. III St. bl. 246. Leven van Verm. Mannen en Vrouwen, II Deel, bl. 155. J. KOK, Vad.Woordenboek, XXX Deel, bl. 20. M. SIEGENBEEK, Beknopte Gesch. der Ned. Letterk. bl. 166. werd waarschijnlijk te *Amsterdam* omstreeks 1620 geboren; zijne ouders waren JAN VOS en AALTJE OPMEER. Hij was Glazenmaker van beroep, en, volgens het bijschrift van H. BRUNO op zijne afbeelding,

Poëta natus, non Latinis artibus
Graecisve cultus, cuncta naturâ tenens.

Iedereen stond derhalve ten hoogste verbaasd, toen hij in 1641 met zijn treurspel *Aran en Titus* voor den dag kwam. Het verschijnsel was voor geleerden en ongeleerden even zoo vreemd als de inhoud van dit treurspel, hetwelk om deszelfs hoogdravenden en brommenden toon en de vloeibaarheid der zwierige verzen algemeen met luide toejuichingen ontvangen werd; de dichters van dien tijd verhieven hetzelve hemelhoog in hunne lofdichten; met vervoering riep VAN BAERLE in het zijne:

Rijst Sophocles weêr op? Stampt Aeschylus weêr hier?
Of maeckt Euripides dit ongewoon getier?

Neen; 't is een ambachtsman, een ongelettert gast,
Die nu de gansche Rey van Helicon verrast;
Die nooit geseten heeft aen Grieksche of Roomsche disch,
Wijst nu de wereld aen wat dat een Treurspel is. C. VAN BAERLES ORATIEN, enz. bl. 682.

Ondertusschen was deze *Aran en Titus* het gedrochtelijkste wanschepsel dat ooit de verwilderde verbeelding kon voortbrengen; opgeblazen nogtans door de overdreven lofspraken, versmaadde Vos niet alleen alle onderrigting, zelfoefening en beschaving, maar achtte zich aan geene regelen of tooneelwetten gebonden, en schreef een tweede treurspel, *Medea*, nog wanschapener, zoo mogelijk, dan het eerste, met een winderig voorberigt, waarin hij met de uiterste laatdunkendheid en verwaandheid alle tooneelwetten als onnutte belemmeringen der genievlugt verwerpt, en met versmading nederziet op HORATIUS, die ze voorschreef. Behalve deze twee tragische hoogdravende wangedrochten, schreef hij in de platte Amsterdamsche straattaal de stinkend-morsige en beestachtig-ontuchtige klucht van *Oene* waarmede hij zijn' tooneelarbeid besloot.

Middelerwijl was Vos aangesteld tot een der zes Hoofden van den Schouwburg. Deze Hoofden, naderhand Regenten genoemd, omdat zij tevens Regenten waren van het Wees- en Oudemannenhuis, werden door de Burgemeesters aangesteld, en ontvingen bij de aanvaarding van hunnen dienst elk een' kleinen ovalen zilveren penning, aan de eene zijde met eene bijenkorf en het woord Yver, en op de andere zijde met het stadswapen gestempeld, waaronder de naam des eigenaars was gesneden. Dezen penning konden zij leenen aan wien zij wilden, die dan op vertooning van denzelven zonder betaling in den schouwburg werd toegelaten. Zie C. Bruin, *De Lustplaats* Soelen, bl. 133. *aant*. In deze be-

trekking gedroeg hij zich als een regte tooneeldespoot, die, gerugsteund door het gezag der Burgemeesters, alles willekeurig naar zijn' zin schikte, slechts voor zijn' eigen roem zorgde en anderen dichters, voornamelijk VONDEL, die hem het meest in het licht stond, menigvuldige stof tot klagten gaf. Leven van VONDEL, bl. 68. Hiervoor, bl. 92. VOS had waarlijk ook geene reden om VONDELS bijschrift op zijne afbeelding als een compliment aan te merken:

> Zoo spant natuur door Vos een' regenboogh van dichten,
> Of booghen van triomfe, en leert tooneelen stichten.
> Wat hoort ge, als hy een wijs op vrede en oorlogh zet?
> Een stem gewronghen door een boghtige trompet. VONDELS Dichterl. Werken, X Deel, bl. 321.

VOS ondertusschen, die zoowel Roomsch was als VONDEl, had ver boven dezen het oor der regering; zij gebruikte hem vóór anderen tot het uitvinden en schikken der prachtige vertooningen bij het sluiten van den Munsterschen vrede in 1648 en verscheiden andere gelegenheden. Toen de oude Schouwburg, die in 1638 met VONDELS *Gijsbrecht van Aemstel* was ingewijd, werd afgebroken, leide zijne dochter MARIA VOS op den 24 Maart 1664 den eersten steen aan het nieuwe gebouw, waarbij

zij eenige dichtregelen van haren vader uitsprak. J. VOS, Gedichten, II Deel, bl. 526. Ook in zijne Glazenmakersloopbaan genoot hij zoowel uitstekende begunstigingen der Amsterdamsche regering als eervolle onderscheiding in zijne dichterlijke Icarusvlugt, en stierf in vrij wat onbekrompener omstandigheden dan VONDEL, den 11 Julij des jaars 1667. Zijne drie tooneelstukken, benevens eene menigte gedichten van velerlei aard, werden in 1662 en 1671 in twee deelen in 4to. uitgegeven en in 1726 herdrukt.

Thans zullen wij in eenige bijzonderheden treden aangaande de dichterlijke verdiensten van dezen zonderlingen tegenvoeter van VONDEL, die meer opzien maakte in zijnen tijd dan men in den onzen zou denken, en bijkans eene eeuw lang als een wonderpoëet is aangemerkt geworden, die alles aan de natuur en niets aan de kunst te danken had.

JAN VOS was een man uit de mindere volksklasse, zonder beschaafde opvoeding, zonder belezenheid, zonder eenige kunde dan die van zijn beroep; hij verstond geene vreemde talen, zoo min als de gronden zijner moedersprake; maar in vergoeding van dit alles had hij een' vluggen, vurigen, werkzamen geest, eene levendige verbeelding, een gelukkig geheugen en welligt een' grooter aanleg tot dichter dan VONDEL, maar tevens ook meer eigenzinnige verwaandheid, laatdunkende trotschheid en smakelooze ongevoeligheid dan deze, die zich gaarne liet te regt wijzen en onderrigten, naar

kundigheden streefde en toonde te gevoelen wat hij schreef, ook dan nog, wanneer hij den wansmaak huldigde, of zelfs tot smakeloosheid verviel. VONDELS aanleg ontwikkelde zich gelukkig, omdat hij de kunst te baat nam, veel gelukkiger dan bij VOS, die eigenlijk de kunst verachtte, en alle hulpmiddelen, welke zij ter ontwikkeling en beschaving oplevert, moedwillig van de hand wees. ‘Wij erkennen,’ zegt HUYDECOPER, Proeven van Taal- en Dichtkunde, bl. 54. ‘zoowel als anderen, dat deze dichter niet zeer voorzien was van kunst, maar wij moeten te gelijk toestaan dat hij rijkelijk begaafd was met dien geest, zonder den welken de kunst nooit iemand tot een' goed' dichter kan maken.’ JAN VOS zou volgens het gevoelen van PLOOS VAN AMSTEL, Letteroef. van *Diligentiae omnia*, bl. 28. ‘allen dichteren veelligt overtroffen hebben, had hij met zijne natuurlijke gaven eveneens als met zijn glas willen handelen, hetwelk door bewerking eerst de noodige gedaante krijgt.’ Hij verwaarloosde dus zijn' voortreffelijken aanleg in den engen kring in welken hij zich bewoog. ‘Had hij in beschaafder' stand geleefd,’ meent de Heer DE VRIES, Geschied. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 207. ‘of zijnen geest door de oude letterkunde beschaafd, zijn uitmuntende aanleg had meer voedsel kunnen erlangen.’ Maar in beschaafder' stand ware hem welligt zoo veel onderscheiding niet ten deel gevallen, naardien

dergelijke verschijnsels daar minder vreemd zijn, omdat de zorgvuldiger opvoeding de welige uitwassen van zoodanig een' aanleg vroegtijdig besnoeit en anders wijzigt, dan wanneer zij, gelijk hier bij VOS, in het wilde voortgroeijen. Zijn roem zou er ongetwijfeld in duurzaamheid bij gewonnen hebben; nu bleef het slechts bij eene tijdelijke vermaardheid en eene blinde bewondering, die bij eene nadere beschouwing van het bewonderde eindelijk van zelve ophield. JAN VOS was, naar het oordeel van den schranderen LUBLINK Zeven Verhandelingen, III Zevental, bl. 164. Nieuw Alg. Magazijn van Wetensch. Kunst en Sm. III Deel, bl. 464., ‘onbetwistbaar een man van genie; maar een genie, die, voor het bezadigd oordeel niet zelden schijnt te raaskallen. Hij was een genie, misschien wel geschikt om bouwstoffen aan te brengen, doch dien het volstrektelijk aan oordeel ontbrak, om er, onder het opzigt der critiek, een goed gebouw van te vormen;’ dit wil zeggen dat Jan Vos stond als een vlugge en handige opperman tegen een' bedaarden en oplettenden metselaar, die volgens het plan en voorschrift van een' kundig' architect met overleg arbeidt. De opperman heeft den metselaar eenige handgrepen afgezien; hij vat zelf den truffel op, legt eenige steenen, sommigen regt, anderen verkeerd, kent het bestek niet, of stoort er zich niet aan, arbeidt in blinden ijver voort, en wat hij voltooid heeft, is broddelwerk, waarvan sommige deelen bij toeval goed zijn, maar

dat toch een misselijk geheel oplevert. De oppervlakkige beschouwers bewonderen de stoutheid der onderneming, sommige verstandigen ook, en, het goede in den arbeid des oppermans zeer wel opmerkende, zien daarin zijn' aanleg tot metselaar, en willen hem op den weg helpen om het te worden, maar zijne verwaandheid doet hem alle onderrigting versmaden; hij verbeeldt zich reeds een volmaakt architect te zijn, en hij is slechts een voorwerp van bespotting voor de genen die hem welligt geëerd en geroemd zouden hebben, als iemand die hen in bekwaamheden ver overtrof. Dit is letterlijk de geschiedenis van JAN VOS. HUYDECOPER verklaart dikwijls met verontwaardiging gezien te hebben, ‘dat JAN VOS gehandeld is als een zot en windbuil van dezulken, die in honderd verzen nooit zoo veel verstands kosten doen blijken, als JAN VOS dikwijls in vier of zes regels gedaan heeft’ Proeve van Taal- en Dichtkunde, bl. 54..

Gansch niet ongunstig denkt ook de oordeelkundige VAN EFFEN over de dichterlijke bekwaamheden van VOS; ‘wanneer onze dichter,’ zegt hij, Hollandsche Spectator, I Deel, No. 24, bl. 191. ‘het spoor niet bijster is, en zijne sterke verbeeldingskracht het wit treft, is hij onwederstaanbaar; niets verrukkender kan er gehoord worden, niets hetgeen de ziel zoo roert, en met hartstogten vervult, uitgedacht worden. Voeg daarbij

dat zijne verbeeldingen niet in de menigte der uitdrukkingen verdronken zijn, noch door uitgerektheid hare kracht verliezen, maar, integendeel, door hare bondigheid aan de geringste duisternis niet onderworpen, een' nieuwen nadruk verkrijgen. Men kan dezelven gevoegelijk vergelijken met een' zuiveren diamant, die, niet met goud overladen, maar alleenlijk, in een' kleinen rand van dat metaal gehecht, met zijn' geheelen glans, uit zich zelven getrokken, het oog betoovert.'

BROEKHUIZEN, daarentegen, een man van uitstekende geleerdheid en gezond oordeel, zoowel als bevallig Latijnsch en Nederduitsch dichter, was zoo ingenomen tegen Vos, dien hij een' wildzanger noemde, dat hij, als hij eens lust had te lagchen, het berigt ging zitten lezen, dat onze glazenmaker voor zijn treurspel *Medea* geplaatst had. Hij bekende wel dat deze man veel van de natuur had om dichter te zijn, maar dat hem de kunst ontbrak. 'Hij hield,' zeide hij, 'geene orde in zijne verzen, bijzonder in gedichten van langen adem; hij had geene behoorlijke verkiezing van zaken en woorden, en al wat hij schreef was zand zonder kalk, dat geen goed gebouw maken kon; zijne taal was onzuiver en voor een groot gedeelte barbaarsch; alles was winderig en opgezwollen wat men van hem zag; hij verstond zich de zangmaten niet, die in de muzijk der poëzij vereischt worden, en sloeg altijd op eene en de-

zelfde snaar, dat van ouds voor belagchelijk gerekend was.' Leven van J.V. BROEKHUIZEN, voor zijn Gedichten, bl. 45.

Wij hebben de oordeelvellingen van verscheiden beroemde mannen wegens de dichterlijke verdiensten van JAN VOS hier opzettelijk voorafgezonden, omdat wij doorgaands zeer wel ons daarmede kunnen vereenigen, en zij ons het standpunt aanwijzen van hetwelk men dezen dichter beoordeelen moet.

Het is opmerkelijk dat Vos het meest als treurspeldichter vermaard is, daar hij zoo weinig in het tragische vak gedaan heeft, en met zijne beide treurspelen nog zoo ongelukkig slaagde, dat zij naauwelijks meer dan eene vlugtige vermelding in onze letterkundige geschiedenis verdienen en de aandacht der gezonde critiek geheel onwaardig zijn. Wij zullen ook geenszins met eene oordeelkundige ontleding van zijne beide treur- of liever moordspelen ons ophouden; te minder nog, daar de Heer BILDERDIJK voor weinig jaren eene breedvoerige verhandeling over den *Aran en Titus* Bydragen tot de Tooneelpoëzij, *Leyden* 1823, bl. 13. heeft in het licht gegeven, waarin hij veel meer van dit wanschepsel zegt dan wij van hetzelve hier zouden verkiezen te zeggen; wanschepsel zeggen wij met regt, want JAN VOS heeft het in zijne opdragt aan VAN BAERLE naïf genoeg zelf zoo genoemd. De Heer BILDERDIJK betwist in zijne voornoemde verhandeling VOS de eer der vinding van den *Aran en Titus*, en wil dat dit stuk eene

navolging zij van SHAKESPEARS *Titus Andronicus*, en om dit te bewijzen geeft hij een doorgaand vergelijkend verslag van den inhoud der beide stukken. Het is mogelijk, maar niet zeer waarschijnlijk, dewijl JAN VOS geen woord Engelsch verstond, en er in zijn' tijd nog geene Nederduitsche vertaling van SHAKESPEAR voorhanden en over het algemeen de Engelsche letterkunde hier te lande weinig bekend was: de overeenkomst kan dus niets meer dan louter toevallig zijn; de voorbeelden zijn niet zeldzaam. Maar navolging of eigenvinding, de *Aran en Titus* is zulk eene wijdloopige verhandeling niet waardig, als de Heer BILDERDIJK heeft goedgevonden te schrijven, om dit, zoo mogelijk, te beslissen. Een treurspel, waarin twaalf personen, en tien daarvan voor het oog des aanschouwers, omkomen, waarin eene maagd geschonden, de tong uitgerukt en de handen afgekapt worden, waarin eene pastei van menschenvleesch, een beker met bloed en een paar spooken voorkomen, waarin een moor, levend in het vuur geworpen, onder ijsselijk getier zijne snoode ziel uitbraakt, een treurspel, eindelijk, waarin de personaadjes eene brommende, zwetsende, en tevens gemeene, aanstootelijke taal voeren, zich bedienende van de laagste vloeken en verwenschingen, ‘dat u de donder sla!’ en dergelijken, en platte Janhagelsuitdrukkingen en scheldwoorden, als *hoer* en *pol*, *schavuit, galgebrok*, *ravenaas*, enz. alles in de*zouyvere* Amsterdamsche *ouytspraak*, gelijk men die reeds *veuran* in de *Touynstreet* en

dieper in de*Jordeen* nog hooren kan, is te afschuwelijk, te walgelijk, om zich er lang mede bezig te houden, al ware het ook slechts uit nieuwsgierigheid, om te zien tot welke buitensporigheden een teugelloos blindelings voorthollend vernuft vervallen kan.

Wat de verzen van dit treurspel betreft, VAN EFFEN, die fijne kenner zoowel der Fransche als der Nederduitsche versificatie, (hoezeer hij als man van smaak gereedelijk toestemt dat dit moorddadig treurspel het grootste wanschepsel is dat ooit ergens ten tooneele gevoerd werd) is van gevoelen dat er ‘geen schooner verzen kunnen bedacht worden; de hoogdravendheid, gemeenlijk stijf en hard, doet niet het minste nadeel aan hunne vloeijendheid, en de vloeijendheid, die dikwijls lafheid en flaauwheid is onderworpen, schijnt derzelver trotschheid en verhevenheid een' nieuwen luister te leenen. Ik durf zeggen,’ verklaart hij, ‘dat er in het geheele stuk geen ruwe of kruipende dichtregel te ontdekken is. De spoorlooste denkbeelden zijn zoo krachtig en levendig geschilderd, dat men, eer men den tijd heeft om dezelve in te zien, verrukt is, en met den poëet buiten het pad der reden genoodzaakt is te dwalen.’ Hollandsche Spectator, I Deel, No. 24, bl. 190.

Dit alles moge ten tijde van den kieschen VAN EFFEN de waarheid geweest zijn, toen onze dichtkunst in zulk een diep verval geraakt was, dat men bijkans niets dan laffe ziel- en zenuwlooze

rijmen onder het oog kreeg, maar in onzen tijd hebben de verzen van JAN VOS ook deze tooverkracht verloren; althans die van dit stuk zal ieder tegenwoordig dadelijk erkennen voor hetgeen zij zijn, winderig *galimathias*, en niets anders.

De aanmerking van den Heer VAN KAMPEN Geschiedenis der Ned. Letteren en Wetensch. I Deel, bl. 204,*aant*. is zeer juist, dat Vos hoe langer hoe dieper zonk; zijne *Medea* overtrof den *Aran en Titus* nog in gruwelen, en in de klucht van *Oene* vindt men de schaamteloosheid der ontucht van het vuigste *canaille* op de plompste wijze ten toon gesteld.

Naar ons gevoelen is er hoegenaamd geen goeds van Vos als dramatisch dichter te zeggen: dus geen woord meer van zijn' tooneelarbeid. Maar veel goeds kunnen wij daarentegen zeggen van sommigen zijner andere dichtstukken, ten minste van eenige brokken daaruit; want met welk een streelend genoegen wij ook bij sommige heerlijke plaatsen vertoeven in zijne uitgebreide gedichten, jammert het ons dat de geheelen doorgaans veel meer gebreken van allerlei aard opleveren dan schoonheden, die men met moeite als diamanten uit een' puinhoop moet opzoeken. Wie zich dit getroosten wil, zal zijn' arbeid gewis niet onbeloond zien; de onze ten minste is lang niet vergeefs geweest. Wij zullen hier het een en ander mededeelen van hetgene wij goeds hebben opgedolven, en gelijk men gewoonlijk wat men kostbaars in een' vuilnishoop

gevonden heeft eerst reinigt, voor men het anderen laat zien, zullen wij ook hetgeen wij van VOS afschrijven met een reinigen van de grove taalfeilen, die zijne fraaiste verzen bezoedelen, en waarmede sommige taalzifters onder zijne tijdgenooten zich vrolijk maakten, terwijl wederom anderen dezelve aan eene ernstige critiek onderwierpen, even als of Vos eenig taalkundig gezag had; zoo schreef voor ettelijke jaren zekere J.C. v. A. (VAN APPELTERE) eene *Proeve van Taalkundige Aanmerkingen op de Gedichten van* J. VOS; Taal-, Dicht- en Letterk. Kabinet, IV Deel, bl. 249. doch dezelve behelst weinig meer dan beuzelachtige vitterijen, wegens verkeerde naamvallen, solecismen en dergelijke nietigheden, die men in dien tijd als zaken van het hoogste gewigt behandelde. Ook loopt deze beuzelcritiek slechts over een gedeelte van het eerste gedicht van het eerste deel der verzameling. De jonge philoloog heeft waarschijnlijk tijdig het nuttelooze van zijn' arbeid ingezien en wijsselijk dien gestaakt.

Dit eerste gedicht is vervaardigd bij gelegenheid van den Munsterschen vrede van 1648; als geheel is het wild en verward, zonder plan of orde, gezwollen en winderig in den hoogsten graad; en nogtans leest men dit stuk met een uitstekend genoegen, om de menigvuldige schoonheden van *détail*, stoute beelden, schilderachtige beschrijvingen, zinrijke gedachten en krachtige uitdrukkingen, die men in hetzelve aantreft. ‘Een ander,’ dus begint hij, ‘doop' de punt van FREDRIK HENRIKS

degen in een helmet vol bloeds, om daarmede zijne overwinningen te schrijven op het ijzeren harnas, waar hij zijne borst in waagt; mijne zanggodin heeft lust den vrede te zingen.' Dit denkbeeld is niet alleen nieuw en stout, het is geöutreerd, grotesk zelfs; het kan den toets van het gezond oordeel niet doorstaan: iedereen ziet dit, zonder dat wij het waarom behoeven aan te wijzen, en echter het treft en behaagt iedereen, om zoo te zeggen, zijns ondanks. De gewone dichter laat iemand met bloed schrijven, zonder zijn schrijfgereedschap te bepalen; de stoute dichter (JAN VOS) geeft hem een helmet tot inktkoker, de punt van een' degen tot pen en een ijzeren harnas tot papier..... het denkbeeld is zeker uitsporig, maar toch stout-dichterlijk. ARIOSTO en CAMOËNS staan hier beneden JAN VOS!

Honderde malen ontmoet men bij hem dergelijke denkbeelden, en telkens zouden wij hetzelfde moeten aanmerken. Kortheidshalve gelde zakelijk voor allen, gelijk hier, de uitroeping: welk een dichter ging, aan zich zelven overgelaten, in JAN VOS voor *Nederland* verloren!

De reis van *Europa* naar het rijk des Vredes (hetwelk welig genoeg beschreven wordt) gaan wij stilzwijgend voorbij (er is te veel op aan te merken); de inval van den Vrede, om door eene strenge koude een einde aan den oorlog te maken, is mogelijk te verdedigen, omdat de onderhandelingen wegens het bestand in den strengen winter

van 1608 een' aanvang namen, doch dit is wat vergezocht; hoe het zij, de Vrede zendt eene bodinne, die blijkt het gepersonifieerde bestand te zijn, naar ‘Taurus berregtinne,’ waar de ‘kille vorst, die 't vierde deel van 't jaar door d'ijsstaf heerscht,’ zijn verblijf heeft, met verzoek, ‘om het vuur der heete krijgsgemoeden te blussen.’ De bodin volbrengt hare reis, op eene kar door de lucht, tamelijk spoedig, en ‘daalt op Taurus toppen.’

De nu volgende afbeelding van den Wintervorst is bij uitstek krachtig geschilderd: welk eene stoutheid van vernuft! welk eene levendigheid van verbeelding! welk eene scheppende kracht in het daarstellen!

Hier zat de strenge Vorst, gedost met beerenhuiden,
In 't gapen van een rots, bekroond met dorre kruiden,
Op een' verijsden troon, en zwaait den kegelstaf,
Dien hij in de ijzren eeuw van Jupiter, tot straf
Van't aardsche volk, ontving, dat staâg verwoeder wordde. Werd.
Op 't midden van den riem, daar hij zijn kleed meê gordde,
Had hij den Waterman, den Steenbok en den Visch,
Drie hemelteekenen, daar hij vol moeds op is,
Naar 't leven afgebeeld. Zijn ledematen lilden
Als rieten in den wind. Zijne eigene krachten kilden
Dwars door zijn' boezem heen. Zijn lokken waren graauw
Van nimmerdooijend sneeuw; zijn kloofde lippen blaauw.
Hij klappertandde staâg. 't Bloed klonterde in zijne aêren.
Zijn wenkbraauw was berijpt. De borstelige haren

Van zijn' verwarden baard vast ramlen aan zijn kin
Van gladde kegelen. Zijn aanzigt glom als tin. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 10.

De vredebodin volbrengt haren last en vertrekt.

Hy riep zijn lijftrawanten
Waar hij ten strijd meê trekt.

Deze worden allen bij hunne karakteristieke koppelnamen opgenoemd, te weten:

Starrelief,
Veeplager, Zwaluwschrik, Grasplukker, Loverdief,
- - Natstremmer, Kegelmaker,
Sneeuwstrooijer, Hagelaar, de woeste Buijenbraker,
De sidderende Koud', de kille Klappertand,
De grijsbepruikte Rijp. Ibid. bl. 11. Dergelijke koppelnamen waren bij onze vroegere vaderlandsche dichters zeer in den smaak; HUIGENS geeft acht en twintig zoodanige koppelnamen alleen aan de zon; HEINSIUS zestien aan BACCHUS, POOT twaalf aan Christus, DE KRUYFF veertien aan de lente; bij CATS vindt men geheele risten zoodanige koppelnamen, vooral scheldnamen, en daaronder vrij kluchtige, althans die, welke JOSEPH en POTIPHARS huisvrouw in den *Selfstrijt* elkander naar het hoofd smijten. In VONDELS *Geboortklock van Willem van Nassau* worden de namen van veertien Ondines uit het gevolg der Haagsche Vijvermaagd en die van derzelver veertien minnaars opgeteld. Het Ygodinnentimmer van ANTONIDES schijnt uit VONDELS *Geboortklock* ontleend te zijn. VOS huldigde dus met deze optelling der trawanten van den winter den smaak van zijn' tijd, en had voorbeelden genoeg voor zich. In zijn gedicht op de *vergrooting van Amsterdam* geeft hij de bekende hoofdwinden achttien hulpwinden, die hij in dezer voegen door karakteristieke koppelnamen onderscheidt:

Aardbeving, Waterbalg, Klipkneuzer, Torenslooper,
Mastkerver, Kabelbreuk, Kielschender, Legerschrik,
Huisbreker, Akkerplaag, Boomklover, Zeilenstrooper,
Al t' zamen afgerigt op een afgrijslijk stik.
Bloemplukker, Orgelgalm, Belblazer, Wollejager,
Zandstuiver, Kabelwind, en al wie krachtloos heet,
Werd deze togt ontzeid, enz.
Gedichten, I Deel, bl. 136.

Het is opmerkelijk dat deze zonderlinge benamingen geene de minste hardheid of stramheid in de verzen veroorzaken, die integendeel zeer zacht en vloeijend zijn.

Niet minder krachtig, fraai en stout, vooral op het einde, is de schilderachtige beschrijving der verrigtingen van den Wintervorst.

Hij blies van al 't geboomt' het overschot der blaêren,
En spreidd' zijn' mantel, die, door 't wreedste deel der jaren,
Van eeuwigdurend ijs in 't sporelooze noord
Met hagel geborduurd, met ruige rijp geboord
En sneeuw gevoêrd was, neer. De groene meereminnen
En stroomgoôn hingen 't haar, de baard en gladde vinnen
Vol ijsge droppelen; geen beek noch waterval
Zoo diep, of 't nat bevroos tot ijzerhard kristal.
De schepen werden, in het zeilen, door het stremmen
Der golleven gestuit, de visschen in het zwemmen.
Neptunus dook naar 't zuid. De paarden, die de borst
Der aard' betrappelen, straks draafden langs de korst
Der roerelooze vloên. Het hert werd zoo bekropen
Van de ijsselijke kou', dat het in 't snelst van 't loopen
Bevroor, ja dood bleef staan, daar 't eer uit harden steen
Vol kunst gehouwen dan van kou' gestorven scheen.
Den hond, die 't schichtig volgt met d'open muil vol kiezen,
Begonnen, eer hy 't beet, de kaken vast te vriezen:

Hij bleef al gapend staan, als Cefaals jagthond deê.
Ten laatst' bevroos de krijg. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 12.

Die mantel van ijs, met hagel geborduurd, met rijp geboord en met sneeuw gevoêrd, is zulk een echt-dichterlijk costume voor den Winter, dat men waarlijk het vernuft van den man bewonderen moet, die hem denzelven met zulk eene stoute hand omhing.

Wat nu het geheele beloop des uitgebreiden dichtstuks betreft, waarin deze en nog meer dergelijke uitmuntende schilderingen voorkomen, hetzelve is, gelijk wij reeds gezegd hebben, een wonderlijk zamenweefsel van allerlei zaken en denkbeelden, planloos en zonder eenige orde bij elkander gebragt, een regte poëtische chaos, uit welken de kunst eene heerlijke wereld had kunnen scheppen.

Wie zou gelooven dat de kunst weinig of genoegzaam geheel geen deel had aan de voortbrengselen van onzen dichter, wanneer men enkele brokken daaruit neemt, die meesterstukken van de hoogste kunst schijnen? Eerst bij het beschouwen van den zamenhang der geheelen overtuigt men zich dat het enkel gewrochten zijn der natuur, die zeker geene geslepen diamanten voortbrengt, maar toch steenen, die, hoewel ruw, het oog des juweliers dadelijk voor diamanten erkent.

Zoodanig een ruwe diamant nu is inzonderheid het uitgebreid gedicht van Vos op de *vergrooting van Amsterdam*, of liever eene verzameling van ver-

scheiden ruwe diamanten, waaronder zeker menig valsch steentje loopt; maar de meesten zijn echt en, geslepen, van het eerste water. Wij zullen er een paar oppolijsten.

Geheel het noorden van *Europa* is werkzaam om bouwstoffen te leveren ter vergrooting van *Amsterdam*: dit gronddenkbeeld nu heeft de dichter in dezer voegen aanschouwelijk voorgesteld:

> De Noordsche boschbijl viel aan 't hakken, kappen, houwen
> En kerven om een vloot van duizend schepen met
> De balken, zwaar van hout, tot vordring van het bouwen,
> En masten, langh van stam, daar 't Y zich vast op zet,
> Tot zinkens toe te laên. Elk was tot dienst genegen.
> De satyrs ruig van huid, die nooit door Febus gloed
> Verhinderd waren om hunn' minnelust te plegen,
> Bevonden zich ontdekt, en weken met den stoet
> Der nymphen in een mijn voor 't licht der zonnestralen.
> Het klippig Zwedenrijk ontsloot het hard gebergt',
> Om koper, yzer, staal, tot dienst van 't Y, te halen.
> De berggoôn werden in hun stille rust getergd.
> Men kloofde in alleryl de bosschen, digt van boomen,
> En stookte de ovens aan; men zag 't gesmolten stof
> Bij gloênde beken in den buik der vormen stroomen.
> De reuzen van Vulkaan, die in het diepe hof
> Der Zweedsche mijnen zijn, geraakten voort aan 't smeden:
> Dees breidde platen uit, die rekte d'ijzren staf,
> Een ander wist het staal door vuur en vlam te kneden.
> De vonken schampten van 't geschroeide ligchaam af,
> Gelijk de hagelsteen bij winter van de daken,
> Of blusten in het zweet, dat langs hun leden liep. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 133.

Elders is men evenzeer werkzaam om marmer en hardsteen met mokers, wiggen en bijtels uit de ingewanden der aarde los te scheuren; alle steenovens langs den *Rijn*, de *Vecht* en den *IJssel*

> Zijn bezig om het Y met *moppen* te overlaên. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 134.

Bij dezen regel verbeelden wij ons JAN VOS bezig om zijn gedicht met de *slechte verzen* te overlaên, waarin hij zulks beschrijft.

Het is niet denkelijk dat VOS eenig regt begrip had van de klanknabootsing (Ονοματοποιεια); ondertusschen is het toch bezwaarlijk als toevallig aan te merken dat hij de bouwdrokte dus genoegzaam hoorbaar heeft voorgesteld:

> Nu woelt het in de stad met loopen, rennen, draven.
> De wakkere ijver blies den tragen 't hart vol vier.
> De zoore klanken van de zindelijke schaven,
> Het ploffen van de hei, doormengd met schor getier,
> Het knarsetanden van de hongerige zagen,
> Het gierig kankren van de scherpgebekte boor,
> Het plotsen van den steen, het gieren van den wagen,
> En klank der truffels zijn maatzangen voor mijn oor. Ibid. bl. 138.

De laatste regel nogtans is geen maatzang voor het onze; de antibacchius *māatzāngĕn* klinkt hier volstrekt valsch, waar noodwendig een amphibrachys, *gĕzāngĕn* of dergelijk woord, gevorderd wordt. Zeer zelden zal men ondertusschen in de verzen van

VOS dergelijke hardheid en misslagen tegen de prosodie aantreffen; deze is wel een van de ergsten.

Onmiddellijk op deze klanknabootsende beschrijving der bouwdrokte volgt eene levendige voorstelling der daardoor te weeg gebragte plaatselijke vervorming:

> Hier ziet men water land, daar land tot water maken;
> Ginds wordt de heg een muur, die al de stad verstarkt;
> Daar ziet men 't dak van riet verschept in leijen daken;
> Het natte veld vervormt zich in een drooge markt;
> Ginds wordt de herreberg een hoofdkerk vol pilaren;
> Hier wordt de vuile sloot een klare watergracht,
> Geboord met smallen yp, en linden breed van blaêren;
> Ginds wordt de vlotte schouw een brug van groote kracht. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 139.

In een' enkelen regel teekent hij het wapen van *Amsterdam*:

> De zilvren kruisen staan in zwart op rood satijn. Ibid. bl. 146.

Jammer dat het geheele gedicht niet op dezen toon gestemd is en eene afwisseling van dergelijke schilderijen oplevert! Ondertusschen heeft hetzelve, bij veel gezwollens, plats en gemeens, toch ook vele geestrijke gedachten en mergvolle kernspreuken, van welken wij eenigen hier met genoegen aanteekenen:

> De min is magtig om het krijgsgedrocht te binden;
> Zoo wordt de legertent een bruiloftsledikant. Ibid. bl. 124.

-

Het volk is, zonder winst, een uurwerk, dat niet gaat. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 129.

-

Men werpt het dieplood uit, om naar den grond te zoeken,
Maar 't schip gevoelt den grond veel eerder dan het lood. Ibid. bl. 137.

De tijding der nederlaag van PAULUS AEMILIUS in den slag tegen HANNIBAL bij *Cannae* verwekte eene algemeene verslagenheid te *Rome*:

De straten werden, door 't geween, zoo nat van tranen,
Als 't veld, daar 't leger viel, door 't uitgespatte bloed. Ibid. bl. 138.

Al zijne gedichten zijn vol dergelijke geestige wendingen, fraaije gedachten en zinrijke spreuken. Het uitgebreide dichtstuk *Zeekryg* Ibid. bl. 40. bestaat uit 146 zesregelige strophen, van welke iedere laatste regel eene sententie is; het is bijkans onmogelijk dat al deze apophthegmen van evenveel waarde zouden zijn; doch in verband met hetgene waarvan zij het slot uitmaken treffen zij doorgaans vrij wel het doel; bij voorbeeld:

Na 't dondren van dien schalk gaf hij het volk den zegen
Met zijn vervloekte hand, ja met de wreede hand,
Die 't moordmes, zegt de faam, ô gruwel! had gekregen,
Daar hij 't gekroonde hoofd, de zuil van Engeland,
Van Karels hals meê sneed: wie schrikt niet van die boosheid?
Het kleed der godsdienst dekt bij wijl niet dan godloosheid. Ibid. bl. 51.

De dooden vielen straks als in den herfst de blaêren.
Het vuurwerk, met den moord der vijanden bevrucht,
Ging voort in arbeid, en verloste door het baren
Van duizent gruwelen. Men hoort een naar gerucht,
De vlammen grijpen 't want en maken 't al tot asschen:
Daar 't zwaard niet op vermag laat zich van 't vuur verrassen. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 64.

-

De Zeeleeuw, die zijn klaauw om vrijheid met de pijlen,
Der eendragt wapende, dwingt Blake door 't geweer.
Die hem te tergen plag komt hij op zee verpletten:
Wie leeuwen wakker maakt moet op hun klaauwen letten. Ibid. bl. 67.

Men kan hieruit tevens eenigzins van den inhoud des gedichts oordeelen, een verward, onzamenhangend geheel, dat enkele fraaije plaatsen heeft, doch niet aanduidt wat de dichter eigenlijk er mede bedoelt.

De zucht om punt- en kernspreuken in zijne gedichten te vlechten was JAN VOS bijzonder eigen en overeenkomstig met den smaak van zijn' tijd; VONDEL, BRANDT en ANTONIDES deden dit ook, maar doorgaans gelukkiger dan hij, die zoodanige gnomen niet van de ouden ontleenen kon, en ze doorgaans uit zijn eigen vernuft putten moest: Het is opmerkelijk dat Vos in sommigen dezer spreuken voor een' Roomschgezinde zich vrij verdraagzaam uitdrukt; althans de leer, die hij in de volgende regels verkondigt, is, of was ten minste in zijn' tijd, de leer zijner kerk niet:

De onzigtbre ziel behoort zoo vrij als 't lijf te wezen.
Een hoofdkerk moet er zijn, om twisten te verhoên;
Maar de andren zijn niet dan voor halfgeloken oogen.
Wie dat hiertegen streeft, betreedt het slinksche pad.
Wat Jupiter gedoogt staat ieder te gedoogen.
Wie vreemdelingen lokt, tot welvaart van zijn stad,
Moet hun geloof, de gaaf der goôn, niet buiten keeren.
Gedichten, I Deel, bl. 147.

geen wonder dus dat hij meermalen met de onnoozelste eeuwige waarheden voor den dag kwam en die voordroeg als of het Delphische orakelspreuken waren. Wij willen er eenige aanstippen.

De bloode vlugt bij nacht om veilig weg te raken. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 54.

-

Wie dat zijn' vijand wil bespringen moet niet rusten. Ibid. bl. 56.

-

De dorst der wreedheid is niet dan door bloed te stelpen. Ibid. bl. 57.

-

Wie zonder winnen vecht, begint in 't laatst te zwichten. Ibid. bl. 63.

-

Al wie gelukkig is wordt van den nijd bestreden. Ibid. bl. 123.

-

Wie hoog zal bouwen dient geen diepe modderkolk.
Waar losse gronden zijn vereischt men zware schragen.
Waar menschen wonen moet men sterke wallen maken.
Wie veilig leven zal moet buiten vreeze zijn.
- - - - - -
De koopman en soldaat zijn ongelijk van aard.

De rijke beurs begeert geen krijgsvolk te gedoogen.
De schatten worden nooit genoeg voor roof bewaard. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 126.

-

Men moet eerst maken eer men weder af kan breken. Ibid. bl. 128.

-

Wie wijs zal bouwen moet een grond voor d'opstal weten. Ibid. bl. 131.

Zoo zouden wij nog geheele dozijnen dergelijke onbeduidende gedenkspreuken kunnen afschrijven, waarmede gewis niemand zijn *Florilegium* en nog veel minder zijn geheugen zal stofferen.

Over het algemeen heeft geen dichter den stijl en trant van Vondel zoo geëvenaard als JAN VOS; in sommigen zelfs zoo volkomen, dat iemand, als hij niet beter wist, die verzen ligt aan VONDEL zou toeschrijven; Hiervoor (bladz. 390 *aant.)* hebben wij een voorbeeld aangevoerd van een' Professor, die in deze dwaling verviel. In 1808 gaf de Heer BARBAZ eene soort van tooneelcritiek aan wekelijksche blaadjes in het licht, getiteld: *Amstels Schouwtooneel*; boven ieder nommer las men deze twee regels van JAN VOS (*Ged*. II Deel, bl. 527):

Wie tijd in tijden vindt, wordt geen tooneel ontzeid:
Zoo leert men, door het spel, nog deugd in ledigheid.

Tot No. 48 toe stond telkens stout weg de naam van VONDEL er onder, doch naderhand slechts eene enkele V: een bewijs dat de Heer BARBAZ de verzen van beide dichten niet beter wist te onderscheiden dan de Professor. inzonderheid dezen of dergelijken uit het hofdicht *Kommerrust*, die waarlijk VONDEL niet onwaardig zouden zijn:

Wie rukt mij van 't gebloemte, en voert mij, als de wind
De bladren van 't geboomte, om elders plaats te krijgen?
Ik vind mij aan den berg, die uit den tuin komt stijgen,
Daar Zuilichem onlangs zijn' overgrooten geest
Uitstortte door zijn pen, om de ongemeene leest
Van 't hof te schildren, naar de heerlijkheid der gaven.
Dit was bijwijl 't prieel der staten, prinsen, graven.
Ik durf niet nadren; want mijn veder is te ligt,
Om 't steigerende top te ontmoeten met gedicht.
De tempel van 't vernuft gedoogt geen stompe zinnen.
Hier woont Apollo met de negen Zanggodinnen;
Hij wraakt, om deze plaats, Parnas en Helicon;
De klare vijver strekt hem tot een hengstebron.
De herten komen hier om naar zijn harp te hooren
Gelijk naar Orfeus spel; hij weet hun luistrende ooren
Te binden aan zijn keel en schelle cytersnaar.
Mij dunkt, ik zie dien god, omringeld van zijn schaar;
Of zoo ik mis, zoo mist de dichtgod in 't verkiezen:
Wie 't slechtst om 't best verliest, zal winnen door 't verliezen. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 222.

Deze verzen zijn in alle opzigten uitmuntend; de laatste *tirade* is ongezocht fijn geestig.

Als bijschriftdichter verdient VOS mede lof. Sommigen zijner bijschriften zijn zeer zinrijk en krachtig, en de daarin aangebragte spreuken meestal op hare plaats. Eenigen mogen met de bijschriften van VONDEL en BRANDT wedijveren; uit velen voeren wij dit eene als zoodanig aan, *Op eene Schilderij van den Zondvloed*:

Hier opent de aard', door last van God, haar watersluizen;
De hemel stort, o schrik! haar wolken op ons af;

De springvloed zwelgt al 't land, zelfs dijken, bosch en huizen:
De boozen zijn altijd het doelwit van de straf.
Hier helpt noch poort noch wal door 't woeden van de plassen.
Wat bergen bergen[Zie noot 2] mij voor 't steigren der zeên?
De zielsmet had men best door tranen kunnen wasschen:
Nu is de zondvloed door den zondvloed Deze beide woordspelingen hinderen hier niet; men kan, zoo men wil, ze zelfs fraai noemen; maar anders zijn bij onzen dichter deze aardigheden meestal valsch vernuft; bij voorbeeld:

> Sla uw gezigt eens van deez' *wagen* op de *wagen*,
> *Gedichten*, I Deel, bl. 199.

namelijk op welke de koopmanswaren gewogen worden.

> Dit 's MOERBEEK, die de zee, de *moêr* van alle *beken*,
> Doorkruist.
> Ibid. bl. 203.

De zee is zoo min de moêr van alle beken als deze uitdrukking kiesch en bevallig is. Tegenwoordig tracht men het zamentreffen van homonyme woorden in denzelfden regel te vermijden; ten tijde van JAN VOS en vroeger zocht men ze opzettelijk met elkander in aanraking te brengen; het is dus niets vreemds bij hem verscheiden regels te ontmoeten als deze:

> Elk vreesd' dat hij te *spaê*; zou komen met de *spaê*.
> Ibid. bl. 132.

Hij speelt op deze wijze niet alleen met gelijkletterige, maar ook met gelijkklankige woorden:

> Het noodige *kompas* kwam hun *t' onpas* in nood.
> Ibid. bl. 137.

Met dezen wansmaak waren al zijne tijdgenooten besmet, de beroemdsten niet uitgezonderd, die deze laffe kunstjes zeer aardig vonden, en er dikwijls een goed denkbeeld om bedierven, of door vergezochtheid de spelling verminkten; zoo maakt Vos *Kermerland* van *Kennemerland:*

> De krijg ontziet geen sterke wallen,
> Noch al 't *gekerm* in *Kermerland*.
> Ibid. bl. 350.

Aardiger is de verminking in het volgende puntdicht, omdat zij een' *calembourg* oplevert:

> Kees kwam uit zee, en vocht in kerk en in kapel.
> Kees was eerst *bootsgezel*, nu is 't een *boos 'gezel*.
> Ibid. bl. 507.

Zelfs bij HUIGENS vindt men er, die lang zoo aardig niet zijn uitgevallen. veel te kleen.

Help, Noach! berg mijn lijf!... Hij weigert; maar 't heeft reden:
De ziel, als 't ligchaam zinkt, drijft nog op haar gebeden. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 318.

Niemand zal ontkennen dat dit een der fraaiste bijschriften is; de vier laatste regels zijn inzonderheid regt treffend, en geheel in den smaak van CATULLUS, van wien echter JAN VOS geen enkel woord verstond; Zijne onkunde in vreemde talen maakt dat hij sommige Grieksche en Latijnsche namen onder verkeerde klanktoonen brengt of ellendig radbraakt; zoo geeft hij NAUSICAÄ, de dochter van ALCINOUS, den barbaarschen naam van NAUZIKLA, terwijl hij tevens zijne zucht tot woordspelingen botviert:

Nauzikla schrikt nu dat de Griek haar *naakt genaakt*.
Gedichten, I Deel, bl. 333.

De naam van den schilder KAREL DU JARDIN spelt hij ZJARDYN:

Zjardyn heeft mij door kunst met zijn penseel bedrogen.
Ibid. bl. 377.

Een' anderen schilder, zijn' land- en tijdgenoot, GABRIEL METZ, noemt hij MOETSU:

Wat wonder komt Moetsu aan ons' gezigt vertoogen?
Ibid. bl. 388.

Zelfs met de mythen der poëtische wereld schijnt hij niet zeer bekend; hij telt de Dichtkunst onder het personale der Musen:

De Dichtkunst is de waardst' der negen Zanggodinnen.
Ibid. bl. 551.

maar hoe is het mogelijk dat

uit hetzelfde brein het volgende belagchelijk denkbeeld heeft kunnen voortvloeijen, dat hij geplaatst heeft in een bijschrift op S. LAURENS, die men uit de legende weet dat op eene rooster gebraden werd?

> De hemel opent zich: hier daalt een englenschaar,
> Die, om hun gulden haren
> Te poeiren, Laurens asch eerbiedig willen gaêren. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 357.

Engelen met gepoederde haren zijn reeds koddig genoeg voor de verbeelding; en dan nog gepoederd met de asch van een verbrand menschelijk ligchaam... welk eene vertooning! Wij moeten hem echter het regt doen te erkennen dat hij in zijne bijschriften veel minder tot dergelijke uitsporigheden vervalt dan in zijne andere gedichten; de reden is welligt omdat hij hier slechts een enkel of althans zeer weinige denkbeelden vasthouden moet, die hij in uitgebreider dichtstukken maar in het honderd laat voorthollen.

Zijne puntdichten bedragen een getal van 768, waarvan men veilig zevenhonderd ongedrukt had mogen laten, en de overige acht en zestig zouden ook nog wel eene vermindering kunnen ondergaan. Wij hebben elders eenige zijner puntdichten opge-

nomen, Epigrammatische Anthologie, bl. 30. die ons voorkwamen onderscheiding te verdienen. Hij schijnt zich HUIGENS in dit vak tot voorbeeld genomen te hebben, doch hij is achter hem gebleven.

In het zachte, bevallig-geestige, hetwelk minder zijne zaak scheen te zijn dan het grootsche, zwierige en spreukachtige, is JAN VOS somwijlen ook niet ongelukkig geslaagd; wij behoeven slechts eenige zijner welige en aardige zinspelingen op het haar van jufvrouw M.R. tot bewijs aan te voeren.

Pallas heeft dit haar voor garen
In haar diamanten naald,
Om haar' wapenrok te stikken.
- - - -
Krijgt Diana eens een net
Van uw haren, om te jagen,
Dan behoeft zij brak noch fret,
Om de dieren te belagen:
Wat door bosch en holen zweeft
Blijft dan in haar jagttuig hangen.
Wie een schoone boeijen heeft,
Is niet meer dan half gevangen.
Gouden kluisters nijpen niet.
Phoebus siert zijn zwaddrend hulsel,
Als hij uit de zee opschiet,
Met dit levendig verguldsel.
- - - -
Had Arachne zulke draên,
Als hier om uw schouders zweven,
In hare elpen spoel gedaan,
En in 't proeftapijt geweven,

Z' had de lippen van de Faam
Meer doen roemen op uw stukken
Dan op Pallas grooten naam.
- - - -
Speelde uw hand op zulke snaren,
't Raadhuis aan 't gezegend Y
Zou op 't spel ten hemel varen,
Ja, de klank van zulk een snaar
Zou de gevels steil op metsen
Eer de Grieksche harpenaar
Door zijn spel de ruwe schetsen
Aan het oog vertoonen zou. J. VOS, Gedichten, I Deel, bl. 456.

Dit is immers een stukje onzen liefelijken Poot waardig; en dezelfde dichter kon, bij gelegenheid van den brand der Nieuwe Kerk te *Amsterdam*, in 1645, zulk afschuwelijk *bombast* nederschrijven in deze daarmede geweldig contrasterende regels:

De zerken barsten op van d'een' tot d'andren muur;
De lijken worden door den gloed van 't puin gebraden;
De dooden steken 't hooft verbaasd ten graven uit:
Zij meenen dat al de aard', van boosheid overladen,
Door 't vuur tot asch verteert, en dat hen 't schor geluid
Van Gods bazuin opwekt, om 't oordeel te verwachten. Ibid. bl. 494.

Eindelijk raaskalt hij geheel en al:

Het orgel, dat ons oor door klanken wist te ontsluiten,
Bevindt zijn keel, helaas! door puinstof toegedaan.
Mij dunkt, ik hoor in de asch nog een van zijne fluiten:
Zij schijnt, al morrende op den brand, geluid te slaan. Ibid. bl. 495.

Wij kunnen ons oordeel over de gedichten van Vos niet beknopter zamenvatten en duidelijker uitdrukken dan met de woorden van den Hoogleeraar SIEGENBEEK, die wij hier de onzen maken: ‘Over het geheel,’ zegt hij, Beknopte Geschiedenis der Nederl. Letterk. bl. 167. ‘dragen deze gedichten vele blijken van dichterlijk vernuft en eene levendige verbeeldingskracht, en munten uit door eene gemakkelijke, en te gelijk stevige en deftige versmaat; doch, daarentegen, hebben zij ook veel winderigs, buitensporigs, en dat een' blijkbaren wansmaak verraadt.’

[Lambert de Vos, of Vossius]

Vos (Lambert de), of Vossius, Advokaat te *Brugge*, bloeide omstreeks het midden der zeventiende eeuw, en was tot de letteren opgeleid door de zorg en milddadigheid van OLIVIER DE WREE, van wien men eenige gedichten opnieuw geplaatst heeft in de uitgave van die zijns kweekelings, onder den titel van *Alle de wercken van* LAMBERT VOSSIUS, *bestaende in zeer aerdige ende curieuse Dichten, te weten: alle de vermaerde oorloghstucken ende daeden van den Graeve van Buquoy, Fyghesnoeper, Bacchus cort-ryck, Venus-ban, Bacchusbeeldt, Zoylus winckel, Hemel-spraecken voor den Brughschen H. Bloed-dagh van het jaer* 1641, enz.: te *Brugge* in 1679 gedrukt. Zijn dichttrant was luimig, doch niet vrij van laffe gemeenheid; zijne versificatie, was overigens vloeijend en gemakkelijk, blijkens de proeven, welke de Heer WILLEMS daar-

van mededeelt Verhandeling over de Nederd. Tael- en Letterkunde, II Deel, bl. 119., en waarvan wij deze vier regels overnemen:

> Men moet Arcadiën alleen den lof niet gheven
> Van d'esel-queeckery; want waer de menschen leven,
> En in wat landt hy eens de neuse maer en steeckt,
> Ghy vindt dat d'esels daer oock worden opgequeeckt.

Ook te *Brugge*, in dien tijd, door OLIVIER DE WREE; dat blijkt aan den rijmelaar zelven.

[Meynert Pietersz Voskuyl]

Voskuyl (Meynert Pietersz), waarschijnlijk een Amsterdammer, behoorde tot de tooneeldichters uit de eerste helft der zeventiende eeuw; zijne blij-eindende spelen onderscheiden zich enkel als - zeer raar Catal. der Tooneelsp. van W. HENSKES, No. 140..

[Pieter de Vries]

Vries (Pieter de). Van dezen zijn een paar gedenkstukken voorhanden, hoedanig de rijm- en tooneelkunst in de vorige eeuw te *Batavia* beoefend werd, in twee dramatische genievruchten, het eene is getiteld: *Jan Pietersz. Coen, Voorstander der Bataviase Vryheid, Bly-eyndent Oorlogspel*, gedrukt te *Batavia* in 1762, en het andere: *Apolloos Vreugdefeest op de blyde voorstelling van zyn Hoog-edelheyd, den Hoog-edelen, groot-achtbaren en wydgebiedenden Heere* P.A. VAN DER PARRA, *Gouverneur-Generaal van* Nederlands India; *gevierd, op Donderdag, den* 29 *September* 1763 *en op de Schouwburg vertoond Zaturdag den*

1 *October* 1763. *Groot Divertissement met dans, konst-, vliegwerken en illuminatien*, insgelijks te *Batavia* gedrukt. Beide stukken zijn een wonderlijk mengelmoes van allerlei zaken in kreupele rijmen, zonder eenig plan koddig door elkander gehaspeld als de *Spelen van Sinnen* der Rederijkers van voor twee eeuwen, voor welken zij gemakkelijk konden doorgaan, als zij 1562/3 gejaarteekend waren.

[Abraham de Vry]

Vry (Abraham de). In twee kluchtspelen, van dezen, getiteld: *Theegezelschap, gehouden tusschen eenige Juffrouwen*, en *Vermakelyke Byeenkomst, of zeldzaam koffypraatje*, in 1702 gedrukt, worden de Hollandsche zeden in den aanvang der achttiende eeuw vrij natuurlijk afgebeeld.

[Jacobus de Vryer]

Vryer (Jacobus de) was een tooneeldichter uit het begin der vorige eeuw; van zijne stukken zijn nog slechts de titels op de naamrollen bekend Naemrol der Tooneelsp. van J. VAN DER MARCK, No. 1389..

[Hubertus Gregor. van Vryhoff]

Vryhoff (Hubertus Gregor. van) PH. ZWEERTS, Voorrede voor de Gedichten van H.G. VAN VRYHOFF. werd geboren te *Amsterdam*, den 16 December 1704; zijn vader was JAN VRYHOFF, voornaam koopman aldaar, en zijne moeder JOHANNA CATHARINA GYZELING. Als jongeling van twintig jaren verzelde hij JAKOB PHILIP D'ORVILLE op zijne reize door *Frankrijk*, *Italië*; en *Duitschland*, en

leide zich na zijne terugkomst met ijver toe op de studie der regten, waarin hij in 1735 het meesterschap verkreeg; in 1737 werd hij als Hoogleeraar in deze wetenschap beroepen aan de Hoogeschole te *Harderwijk* en vervolgens in 1743 in die hoedanigheid aan de Doorluchtige schole te *Amsterdam*. Bijna elf jaren bekleedde hij dit ambt, toen hij in eene zwaarmoedigheid en voorts in eene kwijnende ziekte verviel, aan welke hij den 15 April 1754 overleed.

Trahit sua quemque voluptas: een zwaarmoedige professor heeft zoowel zijn stokpaardje als een luchtige student.

> De dolle krygsman mint
> Het dondren van 't geschut, dat andren maekt ontzint.
> Een Bacchusvrient zal wyn zyn eelsten nektar noemen;
> Maer ik min schooner zaek, meer waerdig om te roemen:
> Dat 's d' eedle Poëzy H.G. VAN VRYHOFF, Gedichten, bl. 58.,

zegt VRYHOFF zelf. Het kan zijn dat de man een zeer knap Professor geweest is, die zijne collegiën over de Pandecten en Novellen ordelijk en geleidelijk hield volgens VOET, HEINECCIUS en andere *Prosecutores* onzer grootvaders op de juridische loopbaan; wij hebben geene bewijzen van het tegendeel, en willen het daarom gelooven; maar wij hebben in zijne *Gedichten*, die PHILIP ZWEERTS verzameld en in 1755 uitgegeven heeft Reeds in 1725 had VRYHOFF een kluchtspel, *De Gewaende Dronkaert door liefde*, opgesteld, en te *Leyden* eene verzameling van Gedichten uitgegeven, die hij echter naderhand onderdrukt en voor billioen verklaard heeft; ZWEERTS heeft er echter eenigen van in zijne uitgave behouden., schoon

de verzameling niet groot is, bewijzen genoeg dat hij slechts een zeer middelmatig dichter of dragelijk verzenmaker was, in weerwil van den ophef, dien de uitgever maakt van deze nalatenschap, welke hij gerust voor zich zelven had mogen behouden, zonder dat het publiek er iets bij verloren zou hebben, zoo min als het er thans bij verliest, dat wij geen lust hebben om iets daaruit af te schrijven.

[Jan Fredrik Vygh]

Vygh (Jan Fredrik). Van dezen kennen wij de *Klucht van Jaep Rontvoet*, in 1645 gedrukt, en toen misschien geestig geacht.

[Simon van der Waal]

Waal (Simon van der). Van dezen voortreffelijken en verdienstelijken dichter kunnen wij tot ons leedwezen niets naders berigten dan dat uit den Treurzang van zijne vriendin de Baronnesse DE LANNOY ter zijner gedachtenis Nagel. Dichtwerken van J.C. DE LANNOY, bl. 64. ons blijkt dat hij den 1 Februarij 1781 te *Alkmaar* gestorven en Schoolmeester te *Geertruidenberg* geweest is.

> Versierd met kunst, vernuft en smaak,
> Mogt hij, tot driewerf toe, op Pindus zegepralen Nagel. Dichtwerken van J.C. DE LANNOY, bl. 64.,

dat is, in de taal van zijn' tijd, hij behaalde drie gouden medailles in den jaarlijkschen genootschappelijken poëtischen wedstrijd der Leydsche en Haagsche Gymnasiasten, waar somtijds al vrij wonderlijke Agonotheten den prijs toewezen, doch aan VAN DER WAAL gewis niet onverdiend, en althans niet aan zijn gedicht, den *Heilzamen invloed der Dichtkunst op den Godsdienst* ten onderwerp hebbende. Even geloovig als hij zeggen wij met geheel ons hart hem na:

Is 't hier der dichtren werk, door kracht en lieflijkheên
Van klank en toon en maat het oor niet slechts te streelen,

Maar, door verheven taal en uitgezochte reên,
Hetgeen hun ziel gevoelt aan andren meê te deelen,
Wie weet dan, op wat wijs, met wat welluidendheid,
En vuur en kunstbeleid,
Hun tong in 't hemelhof de tolk van 't hart zal wezen!
Wie weet of elke reên, zelfs buiten 't lofgeschal,
Geen dichtkunst wezen zal,
Waardoor men onderling malkanders hart zal lezen Proeven van Poëtische Mengelstoffen, IV Deel, bl. 229.!

Wie weet dit? Misschien gij, brave dichter! gij, die in het vertrouwen stierft dat gij meer zoudt kennen dan gij op de aarde ooit gekend hadt Nagel. Dichtwerken van J.C. DE LANNOY, bl. 67..

[Job van der Wael]

Wael (Job van der) was een Rederijker en opsteller van het Schiedams *Rood-Roosjens-spel van David ende Goliath*, in 1619 te *Rotterdam* gedrukt.

[Casparus Wagtendorp]

Wagtendorp (Casparus) gaf in 1645 te *Amsterdam* in het licht: *De Oude Hollandsche Geschiedenissen ofte Korte Hollandsche Rymkronyk*, in veertien boeken, beginnende NB. met den Zondvloed! en loopende tot 1560. Deze rijmkronijk is voor den gewonen lezer zeker verstaanbaarder dan die van MELIS STOKE, maar gewis zoo belangrijk niet.

[Jan Walravensz]

Walravensz (Jan). Wij vinden dezen vermeld als Kamernar der Rederijkers, doch niet

waar, en als iemand die in deze hoedanigheid bijzonder moet uitgemunt hebben, alzoo zijne gedachtenis en afbeelding vereeuwigd is geworden op eene tamelijk groote penningplaat, in 1563 vervaardigd G. VAN LLOON, Ned. Hist. Penn. I Deel, bl. 64..

[Marcus Waltes]

Waltes (Marcus). Van dezen bestaan twee kluchtspelen, *De bedrooge Gierigaart*, 1654, en *Bol-Backers-lan*, 1660.

[Jan Wandelaar]

Wandelaar (Jan) J. WAGENAAR, Amst. fol. III St. bl. 267. J. KOK, Vad. Woordenb. XXX Deel, bl. 251. R. VAN EIJNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, Gesch. der Vad. Schilderk. II Deel, bl. 35., geboren te *Amsterdam*, den 14 April 1690, was een zeer verdienstelijk Teekenaar en Plaatsnijder; hij beoefende insgelijks de dichtkunst, en vervaardigde een blijspel, *De Gewaande Bloedverwantschap*, in 1723 gedrukt. Hij stierf te *Leyden*, 26 Maart 1759.

[Jakob van Waning, Junior]

Waning (Jakob van), Junior. Het Haagsche dichtgenootschap, onder de spreuk: *Kunstliefde spaart geen vlijt*, in 1779 tot prijsstoffe opgegeven hebbende: *Tafereel van het beste Huwelijk*, was VAN WANING onder de achttien mededingers naar den prijs, die door A.H. HAGEDOORN behaald wetd Proeven van Poëtische Mengelstoffen, VII Deel, bl. 275.. VAN WANING gaf hierop zijn dichtstuk met dat van J. VERVEER Zie over dezen ons V Deel, bl. 458. gezamenlijk in het licht. Anders hebben wij nimmer iets van

dezen VAN WANING gezien, die in dit gedicht een' goeden aanleg toonde te hebben.

[H.G. Warendorp]

Warendorp (H.G.), ‘Student te *Groningen*,’ staat op den titel van 's jongelings *Mengel-poëzy*, in 1793 aldaar gedrukt. Dit woord op den titel behelst half waarheid en half leugen, beiden zeer juist door een streepje van elkander gescheiden, dat niet noodig geweest ware als het boekje *Mengelrijmen* tot opschrift had, want er is geen enkele regel poëzij in; doch de leugen op den titel wordt dadelijk erkend, zoodra men denzelven omslaat, in de opdragt van Mevrouw de Baronesse VAN STARKENBORG, waar hij dezer dame gedrukt, en dus ook zijnen lezer, onbewimpeld verklaart:

> Gij zult geen puik van taal noch keur van vinding lezen.

\- - - - - -

> Zoo niet het snerpend leed mij boeide aan klip en bank,

zou ik het wel beter gemaakt hebben; maar nu

> Is smaakloos wat ik dicht, gelijk verschaalde wijnen.

Het is geene gemaakte nederigheid, die den *Studiosus* zoo doet spreken; het is de zuivere, onwederlegbare waarheid; het zijn wel degelijk ‘verschaalde wijnen,’ in vroeger jaren reeds door LUIKEN, of CLAAS BRUIN ingeschonken en blijven staan. WARENDORP herinnerde zich zeker het zeggen van den eersten, dat het kindje moet leeren dat alles van onzen Lieven Heertje komt,

Die 't broodje schept en alles geeft,
En zeggen met zijn handjes zamen:
Ik dank u, lieve Heertje! amen J. LUIKEN, 's Menschen Begin, Midden en Einde, bl. 39.,

toen hij een *Slapend Kindje in een wagentje* dus aansprak:

Eenmaal zult gij op een baartje,
Weggevoerd als op dit kaartje Denkelijk een Groninganismus voor *karretje*,,
Slaapen in het somber grav.

- - - -

't Stootend schuuren van de raadjes
Tegen steentjes langs de paadjes
Geevt slegts losse slaapigheid;
Maar maakt Jesus u zijn vrindje,
Zalig sluimren - slaapend kindje!
Engeltjes in heerlijkheid H.G. WARENDORP, Mengelpoëzij, bl. 31..

Ohe! jam satis est! - Ja wel is dit verschaalde wijn!

[Bernard Warnaar]

Warnaar (Bernard). Op den 28 Junij 1706 werd de schouwburg te *Haarlem* ingewijd met eenige zamenspraken op rijm tusschen mythologische en allegorische personaadjes, door dezen WARNAAR opgesteld; het boekje is een *curieus* gedenkstuk van den wansmaak der vorige eeuw; *verba et voces praetereaque nihil....* doch ja, wij zien hier een syllogismus op rijm, dat opmerking verdient:

> Wie dat den Schouburg scheldt ontziet geen overheden,
> Want de eerste grontsteen is door hare gunst gelegt;
> Wie 't nieuw Tooneel bestormt veracht het wettig recht:
> En die 't gerecht bestormt behoort men te verjagen B. WARNAAR, Inwijding van de Schouburg tot *Haarlem*, bladz. 11..

Zeker, zeker... en zelfs zwaarder te straffen, naar exigentie van zaken.

Het Haarlemsch tooneel heeft echter nooit veel figuur gemaakt, niettegenstaande PALLAS voor honderdtwintig jaren met zoo veel ophefs beloofde:

> Ik sal u noch eerlang lusthoven, rijk van vrugten,
> Een hellen, vol van spook en sielen, die naar suchten,
> En hemelen, vol glans, op 't wonderlijkst doen sien.
> Hier sullen goden en godinnen komen vliên
> Op zwaanen, arenden en paauwen, vol van oogen,
> Men salse hier ook sien van draaken voortgetoogen,
> Doen rennen deur het swerk, dat om haar wagen swiert,
> De menschen sullen hier verscheppen in gediert
> En boomen, hard van schors, en boomen weer in menschen:
> Natuur sal uwe kunst, van spijt, in d' afgrond wenschen.
> Out Romen, daar de roem van spelen heeft gewoont
> En Grieken, dat om 't spel net lauwren wiert gekroont,
> Vertoonden noit so veel Ibid. bl. 14.

als men te *Haarlem*, even buiten de Groote Houtpoort, vertoonen zou; de uitkomst heeft ondertusschen geleerd hoe weinig staat er op dergelijke beloften te maken is.

[Dirk Anthony van de Wart]

Wart (Dirk Anthony van de) R. VAN EIJNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, Gesch. der Vad. Schilderkunst. III Dee1, bl. 132., geboren te *Amsterdam*, den 10 Junij 1767, en gestorven te *Nijmegen*, den 8 April 1824, was een verdienstelijk beoefenaar der poëzij, teekenkunst en muzijk, welke drie kunsten hij met zijne geheele ziel beminde. Als dichter behoort hij wel niet onder de beroemde vernuften, maar toch ook niet onder de koele verzenmakers van zijn' tijd gerangschikt te worden. Hij beoefende om zoo te zeggen de schoone kunsten meer voor zich zelven en den kleinen kring zijner vrienden dan wel om roem en eer daarmede te behalen bij het publiek, dat zich toch doorgaans aan geprezen namen vergaapt, en de verdiensten van den bescheiden, nederigen man voorbijziet, die de kunstgrepen, om zich te doen opmerken, niet kent, of ze veracht. Van hier ook dat de teekeningen van onzen VAN DE WART, een' kweekeling van den grooten JAQUES KUYPER, weinig in de kunstverzamelingen der liefhebbers worden aangetroffen, en meest tot origineelen van gravures voor boekwerken gediend hebben. Een zinnebeeldig monument ter gedachtenis van LAVATER, door hem geteekend, is in prent uitgegeven VAN DE WART was ook een verdienstelijk portretschilder; de door hem vervaardigde afbeeldsels der dichters UYLENBROEK en LOOTS zijn insgelijks gegraveerd; verscheiden anderen zijner tijdgenooten zijn nog in miniatuur of met O.I. inkt voorhanden.. Veel lofs verdient ook het

Geldersch Panorama, door hem geteekend en in acht aan elkander sluitende platen geëtst; hetzelve stelt den heerlijken omtrek voor van het Belvedere te *Nijmegen*. De magistraat dezer stad vereerde hem voor de opdragt, bij besluit van den 23 Julij 1806, met een' zilveren schenkbord, met het stads wapen daarop gegraveerd, en de Heer BARBAZ met een Fransch gedicht, hetwelk de Heer H. DE FLINES in het Nederduitsch vertaalde Beiden, oorspronkelijk en vertaling, zijn te vinden in de *Dichtvruchten van den Vriendenkring:* Kunst door vriendschap volmaakter, V Inz. bl. 156, 157..

Er bestaan van hem zes lieve en bevallige tooneelstukjes, vier eigenvindingen: *Liefde en Grootmoedigheid*, 1795, *De Weldenkende Representant*, 1796, *De Schilder*, 1796 en *Ransdorp*, 1800, en twee vertalingen uit het Fransch: *Cange, of de Kruijer van het Lazaret*, 1796, en *De Hertog van Monmouth*, 1799. Zijne dichtstukken zijn meest in onderscheiden verzamelingen verspreid Onder anderen eene zeer fraaije vertaling van Bürgers *Lenardo en Blondine*, in de *Kleine Dichterlijke Handschriften*, XVI Schak. bl. 17., of afzonderlijk voor zijne vrienden gedrukt, en ademen allen deugd, godsvrucht en een zacht vriendschappelijk gevoel, veelal natuurlijk en eenvoudig uitgedrukt op een' toon, die tot het hart spreekt, hetzelve verwarmt en inneemt, zonder het verstand te bedwelmen door mysticismus of sentimenteele dweeperij, waartoe VAN DE WART aanvankelijk door het lezen der vroegere schriften van

FEITH met zoo velen in zijne jeugd werd heengesleept, doch gelukkig in rijper jaren daarvan terug kwam. Echter bleef hij FEITH altijd zeer vereeren, nam hem altijd tot zijn voorbeeld, sprak altijd met verrukking van zijne werken, en zijn laatste dichtstuk was eene uitboezeming van rouw bij het doodsberigt van zijn' geliefden FEITH, dien hij zoo spoedig volgde.

Wij hebben den braven, gulhartigen, gevoeligen, godvruchtigen VAN DE WART van nabij gekend en als den vriend onzer jeugd bemind; het is ons een genoegen hem na zijn' dood ook aan het publiek te doen kennen, bij hetwelk hij in zijn leven zelf weinig zucht toonde bekend te zijn, en zich met de goedkeuring zijner weinige vrienden vergenoegde, of hunne teregtwijzingen erkentelijk en bescheiden volgde. Het is geenszins ons oogmerk zijner nagedachtenis eene eertrophee op te rigten van zijne eenvoudige ongekunstelde dichtstukjes, meer uitvloeisels van zijn aandoenlijk braaf hart, dan meesterstukken van vlug vernuft en scheppende kunst; ô neen! wij willen een paar gedichtjes van onzen vriend slechts doen kennen als veldbloemtjes, die, onder het hoog opgeschoten gras zich zedig verbergende, bij het afmaaijen eerst in het oog vallen, opgenomen en eenige dagen in het water gezet worden, terwijl het overige tot hooi verdroogt; het eenë is getiteld *Hoop en Deugd*:

Wat dobbert ge, ô sterfling! op bruischende baren!
Wat staart ge op een haven in 't nevlig verschiet!

Uw drijvende kiel is omringd van gevaren;
Gij stuurt naar de reê, maar gij nadert haar niet.
Verbeeldt ge u dat streepje de haven te wezen,
Dat ginds aan den horizont flaauw zich vertoont?
Ach! 't is slechts een dampje, uit de zee opgerezen:
Zoo wordt uw verwachting bedrieglijk bekroond.
De hoop schijnt u vaak eene haven te ontdekken,
Waarin ge u geluk zonder tegenheên vormt;
't Bedrog komt u spoedig de hoop zelfs onttrekken:
Zoo wordt uwe blijdschap ter nedergestormd.
Maar ras tracht ge, op nieuw, eene wijkplaats te vinden,
Waarin uwe hulk van verwachting reeds landt;
Helaas! het gebulder der loeijende winden
Ontrukt u 't vooruitzigt op 't deinzende strand.
De stormwinden zwijgen; uw hoop mag herleven;
Gij nadert... ook dáár is geen rust u bereid;
Dáár ziet gij geen kalme, geen vrolijke dreeven,
En klaagt dat ook dáár u de hoop heeft misleid.
Ja, sterfling! zoo lang ge u door haar laat besturen,
Zoo lang stelt het lot uw verwachting te loor;
Zoo lang moet gij treurige wissling verduren,
Verwijdert ge u van het gevarenloos spoor. -
De zee is het noodlot; de rampen zijn baren;
Het spoor is 't bestuur van een' weldoenden God;
De hoop op het noodlot is vol van gevaren;
Maar 't Godsbestuur schenkt ons het zaligste lot.
Het loon dezer wereld, hoe rustloos wij zwoegen,
Is rampen, onzekerheid, knaging en smart;
Het loon van de deugd is bestendig genoegen.....
ô Sterfling! geen hoop dan, maar deugd in het hart Dichtvruchten van den Vriendenkring: *Kunst door vriendschap volmaakter*, I Inzam. bl. 45..

Het andere is een gedeelte uit een afzonderlijk voor zijne vrienden gedrukt dichtstuk, te uitgebreid om hier geheel in te voegen; doch dit fragment is tot ons oogmerk genoegzaam voldoende:

ô Gij, die door een reeks van bittre tegenspoeden,
Die op dit wisselrond, zoo dikwerf, hevig woeden,
Te lang gefolterd zijt! bezit ge een' trouwen vrind,
ô! 't Is in zijne ziel, waar gij een troostbron vindt!
En gij, die troosten kunt als ge uwen vriend ziet weenen;
Schoon gij niet met de daad hem bijstand kunt verleenen:
Die troostreên zinken in uw welgesteld gemoed,
Gelijk de regen op verschroeide planten doet.
Wanneer op 't onverwachtst de rampspoed aan komt rukken,
Waarvoor wij eens, te wreed gefolterd, moeten bukken,
En ons de vriendschap met haar zachte handen streelt,
Dan wordt zijn zwaarst gevoel, aandoenlijk, weggespeeld.
Wanneer de tegenheên ons geld en goed ontrooven,
Zal zij, vóór onze klagt, ons onderstand beloven.
De liefde ontwijkt ons vaak als de armoê binnen treedt;
De vriendschap nadert d´n: zij is ter hulp gereed.
ô Troost der vriendschap! als we aan 't ziekbed zijn gebonden,
Dan wordt uw kracht te recht in onze ziel bevonden;
Dan giet zij moed en hulp in onze harten neêr;
Ons lijden wordt verligt, de smarten zijn niet meer.
Verbeelding voert nog eens mij naar het sterfbed heenen,
Waar kind en gade schreit, de beste vrienden weenen,
Waar 't angstig zuchten door de digtste wolken boort,
En door het englendom met deernis wordt gehoord.
Die smart is grievend, ja, 'k gevoel nog de oogenblikken,
Toen de allerhevigste angst mij bijna deed verstikken;
Die laatste zucht staat mij nog, levend, voor den geest,
Van u, die mij zo trouw, zo dierbaar zijt geweest!

Maar nog gevoelt mijn hart, en zal dit nooit vergeten,
Hoe zeer bij ieder woord mijn wond wordt opgereten,
De blijde troost en hoop van 't zalig wederzien,
Die meerder wellust geeft dan alle schatten biên.
ô Gij, die godsdienst mint, en 't leven na dit leven
Met heel uw hart gelooft, en afwacht, zonder beeven!
Kent gij een blijdschap, die dien wellust overtreft,
Of meer uw teedre ziel tot hemelvreugd verheft?
Is dit geen tegenwigt? - Uw vriend, aan 't stof ontbonden,
Wordt, nu reeds vrij van druk, door u eens blij hervonden.
Gij sterft - de tijd ontzinkt- ge ontwijkt het somber graf....
Ge ontmoet hem - en geen magt rukt ooit hem van u af De Vriendschap, het tegenwigt der rampen dezes levens, bl. 14.!

De bijeenzameling en uitgave van 's mans beste dichtstukjes zouden wij kunnen en gaarne willen bevorderen.

[Herman Frederik Waterloos]

Waterloos (Herman Fredrik), gestorven in 1664, was Krankbezoeker en Voorzanger te *Amsterdam*, een vriend en kunstgenoot, *si placet*, van HUIGENS; met DE DECKER, JAN VOS en andere dichters zijne tijdgenooten schijnt hij ook in aanraking geweest te zijn; immers de laatste maakte een geweldig brommend lofdicht op hem, waarin het valsch vernuft hem zoo ver het spoor bijster voerde, dat hij bij den lezer een denkbeeld opwekt, dat den goeden Ziekentrooster, als hij eenigen smaak had, gewis voor geen compliment nemen kon. Dus luiden de zes eerste regels:

Gy schryft u Waterloos; maar 't is, ik zweer 't, een logen;
Want gy hebt op Parnas, in 't school der schranderheên,
't Poëetsche water uit de hengstebron gezogen:
Hier laafde gy uw dorst met zuivre Hippokreen.
Zoo *wordt men* eerelijk en overschrander *dronken*.
Wie *geestrijk water* drinkt is nimmer waterloos J. VOS, Gedichten, II Deel, bl. 563..

JAN VOS kon den halfeerwaarden man naauwelijks erger bespotten, wanneer hij een paskwil op hem had willen maken, en de 'school der schranderheên' voorgesteld had als een koffiehuis of herberg, waar de berg *Parnas* uithing; het *geestrijk water* en het *dronken worden* hadden hem zeer natuurlijk op dit denkbeeld kunnen brengen.

Wij weten ondertusschen niet of wij het aan het gebruik of aan het gemis van 'geestrijk water' moeten toeschrijven, dat in de gedichten van WATERLOOS, die achter een zeldzaam werkje van HUIGENS Ghebruik en onghebruik van 't Orghel in de Kercken der *Vereenigde Nederlanden*, kl. 8vo. *Amst*. 1659. gedrukt zijn, hoegenaamd geen geest te vinden is; wij zullen letterlijk zes regels afschrijven uit *Davids Zee-gezangh over Saul*.

Godt is zet die mijn Koninklijke Ziel,
In 't strijden door zijn wapens onderhiel.
Godt is zet die de toeghestopte straaten,
Als ook de wal, en 't bolwerk der Soldaaten,
Door zijne handt zo wijt gheopent heeft,
Dat niemant my mijn toght verhindert heeft Ibid. bl. 149..

Spotters zouden misschien het ‘geestrijk water’ de schuld geven dat men hier, in plaats van een' *Zege-zang*, een' *Zee-gezang* van DAVID aantreft, die SAUL toch nooit ter zee bevochten heeft; dat WATERLOOS twee malen *is zet* voor *is het* schrijft, en *heeft* op *heeft* rijmt, maar dan meenen zij gewis geen hengstebronwater, want daarvan heeft de goede ziel nimmer een' droppel geproefd; dit kunnen wij stellig verzekeren, en de enkele regel in zijne berijming van *Zacharias Lofzangh*

> Ghy wendt uw pruik na 't Zuiden en na 't Oosten Ghebruik en onghebruik van 't Orghel in de Kercken der *Vereenigde Nederlanden*, bl. 179.

zou ons bijna tot het gevoelen der spotters overhalen, die aan *Sp. vini* of *Aq. junip*. denken.

[Jan of Willem de Weert]

Weert (Jan of Willem de), van *Yperen*, schreef of voltooide in 1451 *Die nieuwe Doctrinael of Spyeghel van Sonden*, eene vertaling uit het Latijn. Het handschrift werd gevonden achter den *Rymbybel* van MAERLANT F. VAN LELYVELD op HUYDECOPERs Proeve, II Deel, bl. 45,*aant.*, en in het bezit geraakt zijnde van Z.H. ALEWIJN, door dezen bij erfgifte gelaten aan de Maatschappij der Nederlandsche Letterkunde te *Leyden*. De inhoud is inderdaad merkwaardig, om de helderheid der daarin uitgedrukte denkbeelden, en de vrijmoedigheid, waarmede de schrijver het domme bijgeloof en de schandelijke misbruiken der Roomsche kerk bestreed,

lang vóór nog ERASMUS of LUTHER geboren waren. HUYDECOPER Rijmkronijk van MELIS STOKE, I Deel, bl. 164. schreef er de volgende regels uit af, die men ook bij den Heer DE VRIES Geschied. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 22. wedervindt:

Maer ic begripe die sotte riesen,
Die een stom beelde alsoo verkiesen,
*En*de *al haer ghelove an haer setten,*
*En*de *maken van den beelden Mametten,*
*En*de *aenbedense boven onsen Here Godt,*
Hier in breken sy dat eerste ghebod.

De Heer WILLEMS Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. I Deel, bl. 200. levert nog een ander uittreksel, waarin de huishouding der Roomsche kerk vrij vinnig voor dien tijd berispt wordt:

Want als beneficien worden ghestelt in kercken
Men gheeftse dan gheenen armen clercken,
Maer om eere, om bede, of om ghelt,
So sijn die beneficien nu alle ghestelt.
In Abbien, meerder ende minder,
Dat sijn al rike lieden kinder,
Die dit gheestelyc ghoet besitten:
Want die en mogen diken noch spitten,
Want sy sijn teeder, sy en moghen niet wercken:
Men doetse crunen, dan sijnt al clercken.

Welligt zijn in het handschrift de zaden der hervorming nog overvloediger voorhanden, gelijk in meer geschriften van dien tijd, en zelfs honderd

jaren vroeger reeds in die van JOANNES DEKENS Zie over dezen ons II Deel, bl. 161.; het blijkt nogtans niet dat men hen om hunne vrijmoedigheid gemoeid heeft.

[Dirk van Well]

Well (Dirk van). Uit een bundeltje *Stichtelijke Gedichten*, hetwelk deze in 1729 te*Utrecht* liet drukken, vernemen wij dat hij den 28 December 1645 geboren was;

> Niemant wiste

zong hij met zelfbehagen op zijn' veertigsten verjaardag, *stem*: Psalm XXXVIII,

> Iets te zeggen tot mijn leet;
> Ik waer Heyde, Turk noch Jode,
> Ook geen snoode
> Rover, dief, by dit dekreet D. VAN WELL, Stichtel. Gedichten, bl. 167..

Dit was toch ook ten naastenbij de taal van den Phariseus (Luk. XVIII, vs. 11); maar de vrome ziel meende het zeker zoo erg niet, zoo min als hij dacht dat iemand er ooit om lagchen zou, toen hij, op de vois van *Gezwinde bode van de Min*, devotelijk aanhief:

> Heersch o Jesus souverein,
> Verdryf, ja vergruys
> 't Mierenest, dat krielt onrein,
> En maak tot uw huys
> Dit myn hert zeer vereelt Ibid. bl. 29..

In 1725 bad hij op zijn' tachtigsten verjaardag in tachtig zesregelige coupletten nog om ten reinste tachtig schriftuurlijke zegeningen,

> Opdat ik als een mestkalf groei,

zeide hij naïf in het 52ste couplet D. VAN WELL, Stichtel. Gedichten, bl. 17..

Men beschuldigt de philosophen, maar zulke ellendige, domme dweepers bespotten, onteeren en benadeelen den godsdienst vrij wat meer dan de bescheiden bedenkingen, die een verstandig man tegen sommige godgeleerde stellingen oppert, welke doorgaans gemakkelijker zijn te veroordeelen dan redelijk op te lossen of bondig te wederleggen. Achter den titel van deze armzalige prulrijmen staat: ‘Uitgegeven volgens kerkenorde, na voorgaande onderzoek en goedkeuring der eerw. klassis van Utrecht:’ welk eene schande voor de eerw. klassis van *Utrecht*, dat zij het handschrift niet in het vuur smeet!

[Jan Baptista Wellekens]

Wellekens (Jan Baptista) J. WAGENAAR, Amst. fol. III St. bl. 257. J. KOK, Vad. Woordenb. XXX Deel, bl. 2. R. VAN EIJNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, Gesch. der Vaderl. Schilderkunst, I Deel, bl. 118. N.G. VAN KAMPEN, Gesch. der Ned. Letteren en Wetensch. I Deel, bl. 380. werd den 13 Februarij 1658 geboren te *Aalst*, alwaar zijn vader CORNELIS WELLEKENS, gehuwd met MAGDALENA CLOKGIETER, een bemiddeld Laken- en Hophandelaar was. Zijne ouders zonden hem vroegtijdig naar *Amsterdam*, waar een oom van

moeders zijde hem op het goudsmeden bestelde; doch meer zucht tot de schilderkunst gevoelende, liet hij dit handwerk varen, en oefende zich bij ANTHONIE DE GREBBER in het schilderen. In 1676 begaf hij zich naar *Italië*; waar hij elf jaren doorbragt. In 1687 werd hij te *Venetië*; door eene beroerte overvallen, die hem noodzaakte herwaarts te keeren. Hij zettede zich te *Amsterdam* neder, waar hij in 1699 huwde met JOANNA VAN HARDENBROEK, die hem den 24 Mei 1724 door den dood ontviel; hij zelf volgde haar in het graf den 14 Mei 1726. Hij had vier kinderen bij haar verwekt, van welke een zoon CORNELIS en eene dochter MAGDALENA BARBARA hem overleefd hebben. WELLEKENS had het grootste gedeelte van zijn acht en zestigjarig leven te worstelen met graveel en jichtpijnen, waarbij eene bijziendheid kwam, die zijn' lust tot de schilderkunst deed verflaauwen; maar daarentegen nam zijne zucht tot de poëzij toe, die hij gemeenschappelijk beöefende met zijn' vriend PIETER VLAMING Zie over dezen hiervoor, bl. 13., met wien hij gezamenlijk in 1711 eene verzameling van gedichten uitgaf, onder den titel van *Dichtlievende Uitspanningen*, die in 1735 herdrukt werd. WELLEKENS had in *Italië*; voornamelijk smaak gekregen in het herdersdicht, in welk kunstvak hij bij uitnemendheid slaagde, gelijk blijkt uit verscheiden fraaije herderszangen in de zoo even genoemde verzameling. In 1715 gaf hij ook eene vloeijende ver-

taling in het licht van Tasso's *Amintas*, met eene *Verhandeling over het Herdersdicht*, die zeer lezenswaardig is. Hij bragt ook uit *Italië*; den visscherszang op onzen vaderlandschen bodem over; doch behalve in SCHERMER vond hij geene navolgers In ons V Deel, bl. 223, hebben wij een' fraaijen visscherszang van SCHERMER medegedeeld., niettegenstaande deze dichtsoort bij ons zoo regt te huis schijnt te behooren. WELLEKENS is bij ons aan te merken als den vader van het herdersdicht; want MOONEN, die vóór hem herdersdichten schreef, had een geheel verkeerd denkbeeld van de ecloga, schoon hij zeker THEOCRITUS en VIRGILIUS gelezen had; maar - hij had *Italië*; niet gezien, en kende geene andere herders dan Overijsselsche *scheepers*, die hij allerlei theologische sophisterijen en pedante geleerdheid in den mond leide, en zoodanige zamenspraken herderszangen noemde; hij had ze even goed catechisatiën op rijm mogen noemen. Hoe eenvoudig, natuurlijk en toch poëtisch is alles daarentegen in de herderszangen van WELLEKENS! om het even welk een onderwerp hij ook in dezen bevalligen dichtvorm behandelde; DE HAEN is mogelijk de eenige, die hem ooit eenigzins in dit vak nabij gekomen is.

Maar niet alleen in dit, ook in andere vakken van dichtkunst bezat WELLEKENS uitstekende verdiensten, blijkbaar uit de verzameling van zijne nagelaten gedichten, door zijne dochter onder den titel van *Verscheiden Gedichten, Bruilofsdichten* en

Zedelijke en Ernstige Gedichten, in drie deelen in 1729 en 1737 in het licht gegeven. Uit deze verzameling leert men hem kennen als een' braav', gevoelig', godsdienstig' man, die het Roomsch geloove op eene verstandige wijze beleed, als een' vernuftig' en vindingrijk' dichter, die door kunde, smaak en gezond oordeel ver boven een' HALMA, MOONEN, VAN NIEDEK, CLAAS BRUIN, WILLINK en andere zijner tijdgenooten uitmuntte; immers, zegt BIDLOO, werd

> het jagen,
> De visch- en vogelvangst, musyk en alles wat
> De vrye lugt op 't land vermakelyk bevat,
> Met schilderig vertoog van beemden, akkers, bloemen,
> Lusthoven, boomgaarden en wat men schoon kan roemen,
> Door Wellekens gedigt met zulk een keurlykheyd,
> Als had Theocritus hem by de hand geleyd
> Naar Maro, om zyn styl tot Herderskout te wennen,
> En Dante en Ariost met Tasso hem hun pennen
> By laatsten wil gemaakt L. BIDLOO, Pan Poëticon Batavûm, bl. 217..

Al hadden wij de ruimte om hier een' zijner schoone herders- of visscherszangen mede te deelen, dan zouden wij waarlijk in de keuze verlegen zijn; wij moeten het dus bij eene aanbeveling laten om dezelve allen te lezen, en ons hier bepalen tot het mededeelen van eenige weinige stukjes van minder uitgebreidheid of fragmenten van grooteren. Gereedelijk kiezen wij in de eerste plaats het lief, gevoelig en eenvoudig-schoone versje *Aan Lycoris, op het afsterven van haar dochtertje Rozelyntje*.

Is Rozelyntje neergestort?
Die lieve en jonge spruit verdort?
Helaas! wie helpt my klagen?
Maar wie verbaast zich dat een bloem
Hoe schoon, hoe eêl en ryk van roem,
Wert door een hagelbui geslagen!

Lycoris, zijt toch niet bedrukt:
Z' is niet geslagen, maar geplukt
Door hares Scheppers handen,
Eer dat een spin, of vuil gediert,
Haar zuivre blaadjes heeft ontciert,
Of middagzon haar deed verbranden.

Zy is geplukt, om weer verplant
Te worden, in het heilig lant;
Daar zal zy eeuwig bloeien.
O zalig bloempje! wie benijd
Dat gy altijd gelukkig zijt,
Na 's Hemels dauw u zal besproeien?

Lycoris, wiltge uw bloempje weêr?
Of wilt gy 't laten by den Heer,
Die 't beter zal als gy bewaren?
Die keur, dunkt my, vereischt geen raad.
Zo, zo: herstel uw bly gelaat.
Haar welstant moet elk vreugde baaren Zedelyke en Ernstige Gedichten, bl. 272..

Op denzelfden eenvoudigen harttreffenden toon is ook de *Lijkzang over zijn jongste zoontje* gestemd; dit weinige daaruit moge tot een' weemoedigen naklank van het vorige verstrekken:

Toen elk vast weende om zijn verdriet,
Riep hy: ei, Moeder, schrei toch niet.
Geduldig in zijn grote smart,
Ging hem haar droefheid meer als eigen leet aan 't hart.

Dus smolt zijn adem in de lucht;
Hy liet niet een benaude zucht:
Maar wel te vrede met zijn lot
Vloog, als een Engeltje, met open arm naar God.

O bloempje net van zeven jaar!
Al valt uw afzijn ons nu zwaar,
Wy zien u van den steel gerukt,
Eer u onze aardsche ellende en bittre rampspoed drukt Zedelyke en Ernstige Gedichten, bl. 309..

Even zoo natuurlijk weeklaagt zijne stille smart om den dood zijner echtgenoote:

O lieve Maimaand, die 'k zo dikmaal pleeg te roemen!
Hoe zal, hoe kan ik u voortaan met blijdschap noemen?
Gy hebt mijn frissche roos, mijn schone bloem gevelt,
Die nooit de lent herstelt.

Dus quynt de Maibloem, door een vuige rups bezeten,
En 't schoonste en keurlykste ooft, van 't kleinste dier doorbeten,
Zo wordt de heldre lamp, die blinkt in stille rust,
Ontijdig uitgebluscht.

Haar levenslamp is uit. Mijn tranen en gebeden
Die mooglijk, onbedacht met die Opperwijsheit streden,
Zijn vruchteloos voor my, gevolgt van zucht op zucht,
Verdwenen in de lucht Ibid. bl. 325..

‘Eene uitnemende schildering,’ gelijk de Heer DE VRIES zeer juist aanmerkt Geschied. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 310., ‘eene geestige en natuurlijke voorstelling, eene goede keus van aardige beelden, met één woord, een zeldzaam kunstvermogen straalt door in WELLEKENS gedichten. Men vindt overal dat hij dichter en schilder tevens geweest is.’

Wij oordeelen het niet ongepast om ook den stijl en de houding zijner visscherszangen te doen kennen; het volgende fragment zal daartoe genoegzaam en eigenaardigst zijn, alzoo daarin de visscherij zelve behandeld en op eene zoo geestige als ongezochte wijze dienstbaar gemaakt wordt tot het behagelijk voordragen van verscheiden nuttige zedelessen:

Wie was hy, die ons eerst de netten leerde breien,
Om op den roof te spreien?
Het was geen mensch, noch god, maar 't kleine dier, de spin,
Die hare netten weeft, en spant tot haar gewin;
En om een lichte mug, of domme vlieg te vangen,
Op voordeel weet te hangen.
Die vinding en die konst bleef voorts de menschen by:
Wijl yder loert op buit: naar winst is elks verlangen;
Elk vischt op zijn gety.
't Gebruik der Visschery wierd meer en meer geslepen,
En zocht steeds nieuwe greepen
In 't visschen, om den visch,
Hoe vaardig en hoe snel hy op zijn vinnen is,
Op 't schielijkste, in de plassen,

Met voordeel te verrassen.
Men vond het Werpnet uit, om met een' slingerslag
Den wreeden vijverwolf, die heimlijk zat verscholen,
Te sleepen voor den dag,
Eer 't aas nog was verteert, zo datelijk gestolen.
Dus zag de Tiber eer
De vechters in 't geweer,
En met een slingernet, behendig onder 't strijden,
Elkandren gaan te keer;
Een doodelijke greep, die naauwlijks was te mijden:
Ellendige, die eens het net krijgt over 't hoofd,
Wort tevens van zijn macht en van verstand berooft.
De Schakels zet men uit om groot en klein te vangen,
Wijl elk de gronden roert met polssen en met stangen;
De plas wort vuil en zwart,
Daar de benauwde visch, in 't vluchten, zich verwart.
Het zal heel zelden missen:
In troebel water is (gelijk men zegt) goet visschen.
De holle Zeege, voortgetrokken met gewelt,
Gaat schuuren langs het velt,
Om al wat dat er is in haar geweld te sleepen:
't Afbeeldzel van de gierigheid,
Die met haar slinkse en looze greepen,
Zich niets ontglippen laat daar zy de klaauwen spreit.
't Is edeler gebruik het Kruisnet te doen zinken
In 't halve diep, daar 't licht nog flaau schijnt door te blinken.
De visch zwemt af en aan,
En 't schijnt, men gunt hem tijd om zich nog te beraên.
Bedenkt u niet te lang, gy achtelooze visschen!
Gy zult uw' tijd vergissen:
Zo ziet men menigmaal, dat al te lang beraat
Den loomen draler schaadt.
Maar zou ik al 't geheim der Visschery verhalen,

De Netten, Korven en 't gestel naar 't leven malen,
Die zy op stroom, op meir en stille waters zet,
  Ik zong de zon te bed.
De jager weet door list het leger op te spooren;
De vogelaar de vlucht te lokken uit het kooren;
Zo weet een visschersknaap het weêr, de plaats en tijd,
  Wanneer de vischschool rijdt.
Doch 'k laat aan anderen, wien 't lust, dien bot te gallen:
Ik zing slechts uit vermaak, en naar mijn welgevallen.
  Bedriegelyke Fuik!
  'k Denk nu op uw gebruik.
Hoe breed is de ingang, zie, hoe vriendlijk staat hy open!
Maar zacht, wat wyde hals aan zulken naauwen buik!
Hoe zwiert deeze aal rondom, zy glipt er in ter sluik!
Maar zal die losse daad nog met de huid bekoopen:
Geen een van duizend is dien kerker ooit ontsloopen.
  O quaad, o droevig pad,
Dat menig eerst met vreugd, daar na met rouw betrad!
O doodlyke Angel, loos met honig overstreken!
  Van u lust my te spreken;
  Uw lokaas, zoet in schijn,
Wanneer het wordt genut is schaadlijk moordvenijn.
Onnoosle visschen vliedt! 't is lang genoeg gekeken,
  De smaak zal doodlijk zijn.
Vliedt voort: de snoeplust zal u zelfs de keel afsteken,
En uwe gulzigheid op 't alderwreedste wreken.
Maar 't is vergeefs gepreekt: de een voor, en de ander naar,
  Begeeft zich in 't gevaar.
Zoo ik een dichter was, 'k zou hier een dicht van maken,
Dat jong en oud met kracht aan hart en ziel zou raken;
  Een dicht, dat op een ry,
In 't kort, vertoonen zou der menschen zotterny,

Die, om een klein vermaak, om booze en dwaaze lusten,
Voor eeuwig zich ontrusten,
Voor eeuwig smooren in een jammerlijk verdriet.
De een gaat op 't lokaas toe, dat hem de wellust biedt;
Maar naauwlijks is, ter sluik, en vuile smaak genoten,
De prikkel van berou is reeds in 't hart geschoten.
De wraaklust heeft nog naauw de handen, gansch verwoed,
Gewasschen in het bloed,
Een wreeder hartworm knaagt oneindelijk 't gemoed.
Wat doet het druivezap al gruwelstukken werken,
En maakt van menig mensch een' leeu, een' hond, of verken,
Die eigen huis, en eer, en alle wetten schendt!
Hoe menig wordt er ook aan Midas keur gekent;
Die, onder 't goud, het geld en d'overvloed begraven,
Met Tantalus gestraft, zich zelven niet durft laven!
Hoe menig vindt het graf daar hy een' tijtel zocht!
Hoe menig heeft zijn ziel om grooten staat verkocht!
Een ander woelt, belust om wonderen te weten,
En heeft het beste deel, zich zelf, geheel vergeten.
Eer telde ik al de helm en schelpen in het duin,
De hairen op mijn kruin,
De bladren in die laan, eer ik ooit zou verhalen,
Hoe menig lokaas dat de menschen doet verdwalen Dichtlievende Uitspanningen, bl. 24..

Wij moeten WELLEKENS ook doen kennen als godsdienstig' dichter. Met welk eene warmte, met welk eene hartelijkheid erkent hij Gods weldaden in zijn' schoonen *Dankzang!* Ach! hoeveel ziet menig hoogvliegend vernuft als dagelijksche onverschillige dingen, zoo niet als beuzelingen, voorbij, waarin deze oplettende, gevoelige dichter blijkbare

gunstbewijzen des Allerhoogsten jegens het menschdom erkent! Het stuk is wederom te uitgebreid, door den rijkdom der stoffe, om het hier geheel te plaatsen; doch enkele regels moeten wij toch afschrijven.

Maar als de mensch zich zelf beschout
Gelijk een koning aller dieren,
Die in de lucht en 't water zwieren,
Of azen in de weide en 't wout.
Breekt dankbaarheit zijn' mont niet open
Bezeffende zijn' hogen staat?
Daar hy, die zwemmen, vliegen, loopen,
Bedwingt door zijn beleit en raat,
Dan kent hy eerst zijn kracht en waarde,
En dankt den Oppergod, als ondergod der aarde.

't Zy visch of vleesch 't wort zijne spijs;
De wol en vacht gunt hem gewaden,
En lijn- en zijdedraat sieraden;
Al wat er groeit aan halm of rijs
Wordt ons, ter nooddruft, toegezonden,
Met keur van allerhanden smaak:
Zo nutten hier ontelbre monden
Hun daaglijksch broot met groot vermaak,
En 't geen de verre landen teelen
Wordt, elk ten nut, verspreit door alle waereltdeelen Zedelyke en Ernstige Gedichten, bl. 19..

- - - - - -

Juist zo de leden zijn aan 't lijf,
Zo zijn ook alle menschen samen

Door troost, door weldaat en beramen
Elkander nodig tot gerijf.
't Zy hantwerk, kunst of nutte vonden,
De zeevaart, lantbou, 't zwaart en boek,
Elk woekert met zijne eigen ponden
Voor zich, voor my en andren kloek.
Zo haast wy iets in noot ontberen,
Zal elk de hulp en raat der andren best waarderen Zedelyke en Ernstige Gedichten, bl. 21..

- - - - - -

Dus zag ik alles op een ry
Dat algemeen elk nut kan schenken.
Doch zal ik op my zelf niet denken,
Daar 'k 's Hemels goedheit hier bely?
Hoe hoog, hoe dier ben ik verbonden
En aan den grooten God verpligt,
Voor zo veel heil my toegezonden,
Zelfs eer ik nog aanschoude 't licht!
'k Was niet, ocharm, maar door Gods zegen
Ben ik, en wat ik heb is door zijn gunst verkregen Ibid. bl. 22..

- - - - - -

'k Bevind mijn hart en ziel verheugt
Nu mijne zwakke en rijpe dagen
Van veel quellaadje zijn ontslagen,
't Gewoel, bedrijf en drift der jeugd;
'k Moet ook geen bly gezelschap zoeken;
Maar wel vernoegt in eenzaamheit,
Vind ik vermaak in luttel boeken,
En denk: mijn graf dient haast bereit.
Als want en dak begint te kraken,
Zal haast een ondergang van 't gansch gebou genaken.

En als ik val, 'k val niet te vroeg.
Hoe velen, jong en frisch van leden,
Zijn my allang vooruit getreden!
Genoeg geleeft, was 't wel genoeg.
'k Zag sterke stammen met de takken,
Als door een' onverwacht' orkaan,
Gezwint tot aan den wortel knakken.
Dus zijn mijn Broeders voorgegaan,
En 'k schiet nu nog van de ouden over,
Gelijk een dorre stronk, ontbloot van vrucht en lover.

Al baart de zwakheit wat verdriet,
Gedult: mijne ogen gaan nu open,
'k Zie de ydelheid van vrees en hopen,
Van al 't verganklijk waereltsch niet.
De deugt alleen behout haar waarde,
En 'k acht en lief haar ernst en tucht;
't Geen jeugt noch vreugt my niet verklaarde
Verschijnt my nu daar 't leven vlucht.
Al kan ik naau haar krachten roemen,
'k Zal haar (God dank) altoos met lust, eerbiedig noemen Zedelijke en Ernstige Gedichten, bl. 26..

Gaarne deelden wij ook iets mede uit den roerenden *Bedezang* Ibid. bl. 29., doch de zamenhang des geheels laat dit minder toe, alzoo het eene uitbreiding is van het Gebed des Heeren; wij kunnen echter niet onopgemerkt laten dat zijne uitboezeming der vijfde bede ons getroffen heeft. Hoe menig Catholijk en Protestant mogt den braven dichter wel nabidden:

Vergeef mijn grote schult, zo 'k met mijn' evenmensch,
Die my in 't openbaar of heimlijk heeft beledigt,
Uit liefde, om uwent wil, verzoent ben noch bevredigt,
En gun hem vrede en heil zo 'k aan my zelven wensch Zedelyke en Ernstige Gedichten, bl. 35..

Ook in andere dichtsoorten heeft WELLEKENS uitgemunt; zijne bruiloftsgedichten, lofzangen en brieven zijn doorgaans op den eigenaardigen toon gestemd, vol geest en leven, behagelijk door nieuwe oorspronkelijke vindingen, en treffend door kracht van gepaste uitdrukkingen, zonder gezwollen hoogdravendheid, of laffe sentimenteele gemaaktheid.

[Maria Geertruid van der Werken]

Werken (Maria Geertruid van der), zie Cambon.

[Jacobus Wesselsz]

Wesselsz (Jacobus). Waarschijnlijk de zucht om een' tegenhanger te leveren tot HOOGVLIETS*Abraham den Aartsvader* spoorde dezen bloed aan om het *Leven van den Aartsvader Joseph* insgelijks in gerijmde Alexandrijnen te beschrijven, die hij met eenige *Stichtelijke Mengelwerken* in 1769 liet drukken. ‘Oordeelt billijk zonder veroordeelen,’ zegt de goede man in zijne voorrede; doch hij vergt eene volstrekte onmogelijkheid; want het allerbillijkste oordeel is eene veroordeeling van dit allererbarmlijkste rijmprul tot het allerlaagste gebruik, waartoe ooit scheurpapier kan veroordeeld worden.

[Hendrik Wester]

Wester (Hendrik) TH. VAN SWINDEREN, ter Gedachtenis van H. WESTER.. Het is ons waarlijk een genoegen dat wij dezen braven arbeidzamen man, die voor de provincie *Groningen* datgene was, wat de onvergetelijke NIEUWENHUIJZEN voor *Holland* geweest is, in dit werk loffelijk kunnen vermelden, daar hij ook de dichtkunst dienstbaar gemaakt heeft tot het bereiken van zijne lofwaardige oogmerken, die wij in een beknopt overzigt van zijn nuttig en weldadig leven zullen leeren kennen.

WESTER werd den 23 Januarij 1752 geboren te *Garmerwolde*; zijne ouders, ROELF WESTER en WIEKE HINDRIKS, behoorden tot den bemiddelden boerenstand. Zijn vader zelf onderwees hem in het lezen, schrijven, rekenen, en het psalmzingen, en zond hem met zijn tiende jaar naar de school in het naburig dorp *Ten Boer*, om zich verder in deze wetenschappen te bekwamen.

WESTER was stil, bedaard, tot nadenken gestemd en zeer weetgierig; zijn leeslust kon op het platte land slechts schraal voedsel bekomen: behalve den Bijbel, het Psalmboek en den almanak waren in den omtrek weinig boeken te vinden; zijn vader bezat eenige enkele deelen van WAGENAARS *Vaderlandsche Historie*, eene oude in slechten stijl geschreven kerkelijke geschiedenis, en dit was zijne geheele bibliotheek, wier inhoud en den kronijk achter den almanak de jongeling weldra in zijn hoofd had.

Zoo was hij zeventien jaren oud geworden, en weinig behagen in het boerenwerk vindende, werd hij in 1769 winkelknecht te *Groningen*. Zijn tweede meester aldaar was ook een liefhebber van lezen, en bezat vele boeken, tot welke WESTER in zijne vrije uren de toegang vergund was. Deze vrijheid en de verstandige gesprekken met zijn' braven godsdienstigen meester, zoowel als zijn omgang met andere kundige en beschaafde menschen, vormde zijnen smaak en verrijkte zijn' geest met nuttige kennis.

In 1772 moest hij wegens een ligchaamsongemak zijn' dienst als winkelknecht verlaten, en naar het ouderlijk huis te rug keeren. Deze omstandigheid was het middel, hetwelk de Voorzienigheid bezigde om hem op het standpunt te plaatsen, op hetwelk hij eerlang zoo veel goeds en nuttigs om zich heen zou verspreiden. Zijn voormalige leermeester te *Ten Boer* gestorven zijnde, werd WESTER door diens weduwe aangezocht om eenigen tijd voor haar den schooldienst waar te nemen. Medelijden met de ongelukkige en achting voor zijnen overledenen leermeester bewogen hem meer tot het bewilligen van haar verzoek dan zelfvertrouwen op zijne bekwaamheden. Met allen ijver vervulde hij de pligten van zijn' post, en weldra werd hij vaste onderwijzer in dezelfde school, waar hij weinig jaren te voren nog als leerling gezeten had. In deze school voerde hij verscheiden nuttige verbeteringen in, die wel de goedkeuring van den plaatse-

lijken Predikant wegdroegen, doch aanvankelijk geheel niet naar den smaak waren der ouders, die hunne kinderen bij hem ter schole zonden; maar met geduld en zachtzinnige overreding kwam hij de meeste zwarigheden te boven, en zag weldra de goede vruchten van zijne welaangewende pogingen. Daaronder behoorde het invoeren van betere leerboekjes, die hij kon opsporen, en daar de voorraad toen nog niet groot was, besloot hij zelf eenigen op te stellen, die voor zijne verbeterde onderwijsmethode geschikt waren; sedert vermeerderde hij dezelve van tijd tot tijd met zulk een goed gevolg, dat zij thans bijna een' geregelden *cursus* van lager onderwijs uitmaken Men vindt dezelve aangeteekend op de volledige lijst zijner uitgegeven geschriften, achter de Levensberigten van H. WESTER, door TH. VAN SWINDEREN, bl. 60., en weldra op alle scholen door het geheele land werden ingevoerd; verscheiden derzelven zijn twintig en meer malen herdrukt, en worden op den duur reeds voor een tweede geslacht nog even doelmatig bevonden.

Het was in zijn' tijd nog eene sints onheugelijke jaren overal in ons vaderland standhoudende wet dat ieder boerenschoolmeester moest kunnen rijmen Natuurlijk maakte deze onverstandige vordering, die in de steden zoowel plaats had als op het platte land, niet zelden verscheiden schoolmeesters tot voorwerpen van bespotting, die in andere opzigten dit geenszins verdienden; maar ontwikkelde toch ook bij sommigen een' gelukkigen aanleg tot de dichtkunst. GIJSBERT JACOBS, VAN DER PALM, VAN DER WAAl, PERK en menige andere verdienstelijke dichters, die wij in dit werk aangetroffen hebben, waren schoolmeesters van beroep, en welligt uit dien hoofde verpligt dichters te worden, daar zij te veel smaak en gezond oordeel hadden, om niet te zien dan het voor hen niet genoeg was slechts rijmers te zijn.,

en daar men stilzwijgend deze bekwaamheid ook in WESTER vooronderstelde, moest hij de nieuwejaarswenschen zijner scholieren aan hunne ouders en bloedverwanten in rijm opstellen, gedichten maken op boerenbruiloften, en al de poëtische vroondiensten verrigten, die in zijn' tijd aan het ambt van dorpsschoolmeester verknocht waren. Zijn goede smaak en gevoel voor het schoone der dichtkunst deden hem weldra een' walg krijgen van den gewonen slender, die in zoodanige gelegenheidsrijmen gevolgd werd. Het lezen van GELLERTS liederen, de Psalmberijming en andere fraaije godsdienstige dichtstukken, gaf hem veel betere denkbeelden aan de hand, die hij los en natuurlijk op eene eenvoudig-bevallige wijze uitdrukte. Hij vervaardigde verscheiden zangstukjes tot openbaar en huisselijk gebruik, die bij uitnemendheid aan het oogmerk beantwoordden, en schreef dichtmatige lessen, spreuken, zedelijke leefregelen en gebeden voor de jeugd, en dichtstukken, meer opzettelijk voor volwassenen ingerigt, die, voornamelijk bij den burgerstand, de goede zaden in menig onbedorven hart tot wasdom bragten. Het is waarlijk geene gemakkelijke zaak den regten volkstoon te treffen, als men ten doel heeft op eene dichtmatige wijze godsdienstig en

zedelijk nut te stichten, met welk eene minachting sommigen dan ook op de zoogenaamde volkspoëzij nederzien, van welke wij eigenlijk nog geene theorie bezitten, die echter uit de dichtstukjes van WESTER, WOLFF en DEKEN en eenige weinige anderen welligt niet moeijelijk te ontwerpen zou zijn.

Op deze wijze sleet WESTER bijkans tien jaren in nuttige werkzaamheid als schoolonderwijzer te *Ten Boer*, waar hij zoo veel genoegen gaf en genoot, dat het denkbeeld aan eene andere standplaats nooit bij hem opkwam, toen hij geheel onverwacht op het einde van 1783 naar de *Oude Pekel-A* beroepen werd, waar hij in de lente van 1784 zijn' schoolarbeid aanving, die uit hoofde van de grootere uitgestrektheid der plaats omslagtiger was dan in de veel kleinere gemeente van *Ten Boer*, maar den wakkeren man ook een ruimer bestaanmiddel en uitgebreideren kring van werkzaamheid opleverde. In 1785 huwde hij met ANNEKE DOEDENS, die negen en twintig jaren en dus tot 1814 zijne getrouwe levensgezellin bleef, toen zij zeven jaren vóór hem in het graf daalde.

De voortreffelijke maatschappij: *Tot Nut van 't Algemeen* had nog maar weinige jaren bestaan, toen WESTER met dezelve in zeer vereerende aanraking kwam; zij bekroonde namelijk in 1793 zijne *Verhandeling over de gebreken in de Burgerscholen* met den door haar uitgeloofden gouden eerpenning, en in 1800 zijn *Schoolboek der Geschiedenissen van ons Vaderland*. Deze beide geschriften bezorgden WESTER eene welverdiende vermaardheid ook in de

andere provinciën, waar zijne nuttige leerboekjes in geen gebruik en zelfs weinig bekend waren.

Geen wonder dus dat een man, die het geenszins bij het uitdenken van theoriën liet berusten, maar met ijver practisch ten uitvoer bragt wat hij met bedaard overleg ontworpen had, de aandacht des toenmaligen staatsbestuurs tot zich trok, zoodra hetzelve zich met de verbetering van het schoolwezen begon te moeijen. WESTER was, met de Heeren GUYOT, VAN EERDE en NIEUWOLD, de eerste, die in 1801 voor de provincie *Groningen* tot Schoolopziener werd geroepen. Bereidwillig aanvaardde hij dezen moeijelijken post, bij welken hij wel in aanzien won, maar aan geldelijke inkomsten jaarlijks aanmerkelijk verloor, en dit in het klimmen zijner jaren, wanneer de zoogenaamde zorg voor den ouden dag bij onze natie zich zoo karakteristiek vertoont, en zelfs lieden tot geldschraperij vervallen doet, die vroeger alle inhaligheid verfoeiden en geen gebrek te vreezen hebben, al leefden zij ook eene eeuw en langer.

In alle opzigten loffelijk kweet WESTER zich in de uitoefening zijner moeijelijke ambtsverrigtingen, en ontving daarvoor de hulde en erkentenis, die hij zoo wel verdiende. Het is moeijelijk alle eerbewijzen op te noemen, die hij in het openbaar en in het bijzonder ontving, en wij melden alleen dat hij bij de instelling der orde van den Nederlandschen Leeuw tot broeder van deze orde benoemd werd, en bij gelegenheid der viering van het eeuwfeest der Groningsche Hoogeschole het departement der

Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* in die stad hem eene hulde toebragt Alm. der Akademie van *Groningen* voor 1815, bl. 138., die, volgens zijne eigen schriftelijke getuigenis in een' vriendschappelijken brief, grootere waarde voor hem had dan het ontvangen van een' gouden eerpenning.

WESTER eindigde zijn negen en zestigjarig nuttig en werkzaam leven in de *Oude Pekel-A*, den 21 Februarij 1821. Zijne nagedachtenis werd door het departement der Maatschappij *Tot Nut van 't Algemeen* aldaar vereerd door een lijkfeest in de kerk der Hervormden, bij welke gelegenheid de Leeraar M.J. ADRIANI eene treffende redevoering hield. Het Groninger departement derzelfde maatschappij volgde den 16 Maart dit voorbeeld: de Hoogleeraar TH. VAN SWINDEREN sprak toen eene lijkrede uit in de Luthersche kerk, die doelmatig tot deze treurplegtigheid was ingerigt Alg. Konst- en Letterbode voor 1821, No. 14, bl. 209.. In de *Oude Pekel-A* werd ter eere van WESTER een eenvoudig, maar fraai gedenkteeken in de kerk der Hervormden opgerigt, en den 30 Maart 1823 ingewijd door den Predikant M.J. ADRIANI Ibid. voor 1823, No. 15, bl. 226.. Dergelijk een gedenkteeken werd ook te *Groningen* in de Martini kerk geplaatst en den 10 Junij 1823 met eene redevoering door den Hoogleeraar J.A. UILKENS en verdere gepaste plegtigheden ingewijd Ibid. No. 26, bl. 402..

Proeven mede te deelen van 's mans eenvoudigen, hartelijken, populairen dichttrant oordeelen

wij hier bijna onnoodig; zijne dichtstukjes zijn bij duizenden verspreid, en dus bekend genoeg; minder algemeen bekend is misschien zijn stille, weinig opzien barende levensloop, dien wij daarom liever een weinig uitvoerig geschetst hebben, opdat men zie dat de burgerstand ook leden oplevert, die een Staat somtijds meer zedelijk nut aanbrengen dan de beroemdste akademiën met al derzelver nasleep van kostbare formaliteiten, die met de ware geleerdheid toch eigenlijk niets gemeen hebben, en welke zonder dezelve ook wel langs andere wegen te bekomen is WESTER heeft verscheiden kerkelijke godsdienstige redevoeringen met grooten lof gehouden; hij bezat voortreffelijke godgeleerde kundigheden, en echter kon hij geen Predikant zijn, omdat hij - de Latijnsche school en de Akademie niet bezocht had!. Een enkel afzonderlijk gedrukt gedichtje van WESTER, waarin hij eigenaardigst als volksdichter zich uitdrukt, willen wij met de daarbij gevoegde aanteekeningen hier in bewaring nemen; het is zijn *Wilhelmuslied, voor Scholen en Huisgezinnen*.

Wilhelmus van Nassouwen!
Zoo zong ons voorgeslacht
Bij 't dondren der kartouwen
Van Spanjes oorlogsmagt;
En door 't Wilhelmuszingen
Werd ieder man een held,
Om Spanje te bedwingen
In zijn geducht geweld.

Naast God was hun vertrouwen,
In dien benaauwden tijd,
Op Willem van Nassouwen,

Hunn' held in dezen strijd:
Te zingen van dien Zwijger Zoo noemde de Kardinaal DE GRANVELLE Prins WILLEM I. Wanneer men hem in 1567 de tijding bragt, dat de Graven van *Egmond* en *Hoorne* door ALBA gevat waren, vroeg hij, of men den Zwijger ook had? - en toen men antwoordde, dat die gevlugt was, zeide hij: ‘Indien deze visch het net ontsnapt is, zoo is de vangst van ALBA van geen belang.’ WILLEM wist de geheime raadslagen van het Spaansche hof uit te vorschen, maar ook bedekt te houden, om er zijn voordeel mede te doen, en daarom noemde men hem den ZWIJGER.,
Het hoofd der legerschaar,
Gaf moed aan elken krijger,
In 't allerbangst gevaar.

Wilhelmus van Nassouwen,
Zong ieder uit de borst;
Ja, kindren, meisjes, vrouwen,
Elk zong van dezen Vorst; -
Wilhelmus van Nassouwen,
Dien Vorst van 't Duitsche bloed WILLEM I, zoon van Graaf WILLEM van Nassau, werd geboren te *Dillenburg*, in *Nassau*, den 14 April 1533, en was dus, even als zijne voorvaders, een Duitscher. Men noemde hem WILLEM van*Nassau*, of, naar het toenmalig spraakgebruik, WILHELMUS van *Nassouwen*. Hij erfde van zijnen neef RENÉ DE CHALOn het Prinsdom *Oranje*, in *Frankrijk* gelegen, doch dat hij naderhand aan den Koning van *Frankrijk* weêr afstond, met behoud van den titel.,
Mogt Neêrland toen beschouwen
Als 't steunpunt van zijn moed.

Wanneer Filips van Spanje
Ons Neêrland trapte op 't hart,
Was Willem van Oranje
Elks toevlugt in de smart. -

O, laat ons nooit vergeten,
Wat *Vader Willem* deed,
Toen hij voor 't vrij geweten
En 't heil van Neêrland streed!

Hoe hij, in al zijn pogen
Tot redding van ons land,
Zijn eigen aardsch vermogen Op de marmeren graftombe van WILLEM I, te *Delft*, door de Staten tot zijne gedachtenis opgerigt, staat ook, *dat hij tweemaal zeer magtige legers, meest door zijne eigene middelen, heeft op de been gebragt*.
En leven had verpand.
Ja, lieve landgenooten!
De hoop gloeide in zijn borst
Döor 't vast verbond, gesloten
Met aller vorsten Vorst In den wanhopigen staat van ons land in 1573, vroeg men den Prins, of hij ook met een' of ander' Vorst eenig verbond had gesloten? Zijn godvruchtig antwoord was: ‘Ik heb, vóór dat ik de bescherming van dit verdrukte land aanving, een vast verbond met den Vorst aller vorsten gesloten, en ik houd mij verzekerd, dat de A1magtige eens onze pogingen zal zegenen ter redding,’

Wilhelmus van Nassouwen
Blijve altijd Neêrlands lied,
Van kindren, mannen, vrouwen,
In blijdschap en verdriet.
't Herinnere ons de dagen
Van Alba's wreed geweld:
Het schriklijk heer van plagen,
Dat moord en roof verzelt Te weten van 1567 tot 1573..

Het helpe ons in gedachten
Den ouden heldenmoed
Der brave voorgeslachten,
En hun gestorte bloed.
De dagen van viktorie
En vaderlandsche vreugd;
Den tijd van de oude glorie,
En waarheidsliefde en deugd Men denke bij voorbeeld aan de verovering van den *Briel*, op den 1 April 1572; aan de glorierijke overwinning op Bossu, op de *Zuider Zee* 1573, aan de verlossing van *Leyden* 1574, enz..

Wilhelmus van Nassouwen
Was ook in latren tijd,
Naast God, weêr ons vertrouwen,
Tot 's vijands wrevle spijt.
Toen 't vaderland, - verloren
En overdekt met schand, -
In luister werd herboren,
In meer verheven stand In 1813 en 1814..

Toen Willem van Oranje,
Uit 't oude vorstlijk Huis,
Van 't overzeesch Britanje
Kwam, onder 't krijgsgedruisch; -
Toen wij, verlost van boeijen
En 's dwinglands ijzren juk,
Ons land weêr zagen bloeijen,
Na zoo veel ramp en druk Toen Prins WILLEM FREDRIK van *Oranje-Nassau* van *Londen* overkwam, en den 30 November 1813 aan land stapte, was ons vaderland nog gedeeltelijk in de magt der Franschen, en er werd nog hevig gestreden; zijne tegenwoordigheid zette terstond aan de Nederlanders moed, ijver en vertrouwen bij, en zijne verstandige maatregelen bragten steeds orde en welvaart aan ons volk toe.!

Toen de eensverwonnen tijger
Op nieuw zijn prooi besprong NAPOLEON BONAPARTE was in 1814 overwonnen en naar *Elba* verwezen; plotseling maakte hij zich in 1815 weder meester van *Frankrijk*; viel, als een vergrimde tijger, met eene geduchte magt ons vaderland aan, om hetzelve mede te overweldigen; de *Pruissen* werden door hem den 15 Junij te rug geslagen; den 16 poogde hij bij *Quatre Bras* door te breken maar *Brussel*, doch werd door onzen dapperen Kroonprins wederhouden, en den 18, na een moorddadigen slag bij *Waterloo*, werd zijn leger verpletterd!;
Een Naneef van den Zwijger Onze Kroonprins kan een *Naneef* van den ZWIJGER heeten; zijnde niet alleen een afstammeling van JAN DEN OUDEN, broeder van WILLEM I, maar ook is hij voortgesproten uit eene kleindochter van WILLEM I, die met een' zijner voorvaderen gehuwd was.
Zijn' euvelmoed bedwong,
Tot, na een ijslijk slagten
Van menig braven held,
Door zaamverbonden magten
Het schrikdier werd geveld!

Juicht, Belgen, juicht, Bataven!
Juicht uit een warme borst!
God dank! wij zijn geen slaven;
's Lands Vader is 's lands Vorst!
Dat Neêrlands Koning leve,
Met d' Erfgenaam der kroon!
Dat God hen nooit begeve!
Bestendig zij hun troon H. WESTER, Proza en Gezangen voor de Ned. Jeugd, bl. 66.!

[Jacob Westerbaen]

Westerbaen (Jacob), Ridder, Heer van *Brandwijk en Gijbland*, enz., J. KOK, Vad.Woordenb. XXXI Deel, bl. 38., geboren in *'s Gravenhage* in 1599, studeerde in de godgeleerdheid te *Leyden* ten tijde van het houden der beruchte Dordsche Synode, en onthield zich te *Dordrecht* zoo lang de zittingen duurden, om den Remonstranten, wier zaak hij ijverig toegedaan was, met zijne pen van dienst te zijn. Na de veroordeeling van dezen kreeg WESTERBAEN een' afkeer van de godgeleerdheid, en leide zich toe op de geneeskunde. Hij huwde vervolgens met de weduwe van den onthalsden REINIER VAN OLDENBARNEVELD, en sleet zijn leven ambteloos op het door hem aangeleide landgoed *Ockenburgh*, bij *Loosduinen*, waar hij den 31 Maart 1670 overleed.

WESTERBAEN was een tijdgenoot en vriend van CATS en HUYGENS; in zijn' dichttrant houdt hij, gelijk ook de Heer VAN KAMPEN zeer juist heeft aangemerkt Gesch. der Ned. Lett. en Wetensch. I Deel, bl. 190. den middenweg tusschen het gerekte, langwijlige van den eersten en het ineengedrongen beknopte, maar even daardoor somtijds duistere van den anderen. Ook met de meeste andere zijner beroemde tijdgenooten, geleerden en dichters hield hij vriendschappelijken omgang of vertrouwelijke briefwisseling; behalve met VONDEL, wiens verdiensten als dichter hij regt deed, doch wiens veranderlijkheid in het stuk van godsdienst hij berispte, en

zijne stellingen ten aanzien der Misse zoo bondig wederleide in zijn doorwrocht gedicht: *Kracht des Geloofs*, enz. J. WESTERBAEN, Gedichten, I Deel, bl. 595. bij gelegenheid der uitgave van VONDELS *Altaergeheimenissen*, dat VONDEL, die in geleerdheid tegen den schranderen Ridder niet op mogt, daar niets tegen in te leggen wist dan acht nietsbeduidende regels, waarin hij den braven WESTERBAEN voor een' Sociniaan uitmaakte VONDELS Dichterl. Werken, XI Deel, bl. 22.. Zulk eene laagheid deed VONDEL bij zijne aanzienlijke kunstgenooten natuurlijk alle achting verliezen, die hij veelal moedwillig verbeurde; op CATS had hij immers ook een paskwil gemaakt Ibid. bl. 215. Hiervoor, bl. 304., en vroeger door zijn onbescheid zich het ongenoegen van HOOFT op den hals gehaald; HUYGENS schijnt ook niet veel met VONDEL opgehad te hebben, schoon deze zijn' vertaalden VIRGILIUS aan hem opdroeg en hem in eenige gedichten zijn hof maakte; want hij werd door HUYGENS zoo min op *Hofwijck* onthaald als door CATS op *Zorgvliet*, of door WESTERBAEN op *Ockenburgh*.

Op dit *Ockenburgh* sleet WESTERBAEN, als een tweede ATTICUS, in stil genoegen zijne dagen met het beöefenen der wetenschappen en der dichtkunst. De vruchten van zijne letteroefeningen zijn eene dichtmatige vertaling der *Aeneis* van VIRGILIUS, der Blijspelen van TERENTIUS, der Heroïdes en Minnekunst van OVIDIUS, der *Troas* van SENECA

en van eenige der *Kusjes* van JOANNES SECUNDUS; den *Lof der Zotheid*, van ERASMUS, bragt hij vrij goed in verzen over, dat ten uiterste moeijelijk en bijkans ondoenlijk is. Zijne Psalmberijming J. VAN IPEREN, Kerkel. Hist. van het Psalmgezang, I Deel, bl. 180. verdient mede vermelding. Hij beschreef zijn geliefd *Ockenburgh* met levendige dichterlijke trekken, gelijk HUYGENS zijn *Hofwijck*, doch veel losser en bevalliger; men doorwandelt met hem zijn landgoed; ieder voorwerp levert hem stof tot een belangrijk onderhoud over de verschillende onderwerpen. Wij gelooven met den Heer VAN KAMPEN, dat ‘de afwisseling en verscheidenheid van *Ockenburgh*, met een' vloeijenden stijl verbonden, aan hetzelve meer lezers zullen bezorgen dan aan *Hofwijck* N.G. VAN KAMPEN, Gesch. der Ned. Lett. en Wetensch. I Deel, bl. 191..’ Wijders vervaardigde WESTERBAEN eene menigte gedichten van onderscheiden aard, die alle met de bovengenoemde dichtwerken in drie deelen in *'s Hage* in 1672 zijn uitgegeven.

WESTERBAEN had over het algemeen een' eenvoudigen, lossen, bevalligen, gemeenzamen dichttrant; zijne minnedichten hebben aardige en vernuftige wendingen, doch blijven altijd natuurlijk, zonder eenige gezochtheid. Regt Anacreontisch wist hij zich uit te drukken op deze of dergelijke wijze:

Meysjes sijn een hof gelijck
Die seer rijck
Is beplant met lieve bloemen:
So lang als de schoone blaên
Daer in staen
Sal men die genughlijck noemen.

Maer so haest de Lente soet
Heenen spoedt
En de roosjes vast verleppen,
Sal men van der bloemen lof
En den hof
Naeulijx yemand hooren reppen.

So langh 't minnevyertje kruypt
Straelt en sluypt
Uyt de ooghjes van de vrouwen,
Wil de soete lieve min
Tot haer in
En sijn woningh by haer houwen.

Maer wanneer de bitse nijd
Van den tijd
Haere schoonheyd heeft genomen,
Gaet de liefde in 't gemeen
Schuyven heen
En vergeet weerom te komen.

Meysjes, die met soet geweld
Nedervelt
Alles onder uwe voeten,
Leert dan eensjes niet so suyr
Noch so stuyr,
Die uw minnaers sijn ontmoeten J. WESTERBAEN, Gedichten, I Deel, bl. 113..

Eenigen der *Kusjes* van Joannes Secundus heeft hij meesterlijk, doch sommigen wat al te dartel vertaald. Het zesde kusje durven wij nogtans onder het oog van onze lezers brengen:

Lest was ick met mijn Roosemond,
Getreden in een zoen-verbond,
Van duyzend kusjes, min noch meer,
Te geven en te krijgen weer.

't Is waer, mijn lief, ghy hebt voldaen.
't Getal heb ick van u ontfaen:
Maer waer is ergens een getal
Daer liefd' sich in vernoegen sal?

Waer sagh men ooit een korenveld
Daer aer en stoppel was getelt?
Waer sagh men kenlijck tal van graen
Sijn leven op den acker staen?

Waer vond men doch so slechten sot,
Die immermeer den wijngaert-god,
Den gever van het eedle nat,
Om een getal van druyven bad?

Waer sagh men sulcken plompen boer,
So groven kinckel, sulcken loer,
Die ooit sijn handen hief tot Pan
En riep om duysend byen an?

Wie isser, die de druppels telt,
Wanneer het regent op het veld,
En die 't getal van 't goedje kent
Dat van den haegel werdt geschendt?

Het sy of goed, of ongeval,
De Goden senden 't sonder tal:

Jupijn die seyt, het past my wel,
Dat ick my selfs geen maet en stel.

Ghy dan, die mee sijt een godin,
Hoe kan u komen in den sin
Dat ghy my maet in 't kussen stelt,
Daer ghy mijn suchten niet en telt?

De bracke traentjes, die ick giet,
Mijn Roosemond, die telje niet,
De kusjes, tusschen ons gestelt,
Die hebje fijntjes nae getelt.

So ghy de traentjes telt in my,
So telt oock uwe kusjes vry:
Maer so ghy 't eerst wilt overslaen,
So laet oock 't ander tellen staen.

En geef my kusjes sonder end,
En seght: Ick ben nu omgewendt,
Uw traentjes waeren sonder tal:
Mijn kussen oock so wesen sal J. WESTERBAEN,Gedichten, I Deel, bl. 90..

Van zijne puntdichten hebben wij elders proeven medegedeeld Epigrammatische Anthologie, bl. 36.; hij heeft er niet zoo veel als HUYGENS en DE DECKER geleverd, maar zij wijken geenszins in geestigheid voor de beste van dezen.

Onder zijne mengeldichten vindt men wel eens een gelegenheidsstukje, dat zeker niet veel om het lijf heeft; doch de drukker verklaart dat WESTERBAEN ‘om zijn goede onthaal en gemeenzame beleefdheid veler overlastige vrijpostigheid niet ontgaan kon, zoodat hij zich dikwijls gedwongen

vond, naar de gewoonte van dien tijd, tegen hart en zin mede een blaadje aan een' slechten laurierkrans te geven; dat hij zich dikwijls over dien dwang beklaagde, doch onder dat klagen het geheim ontdekte, dat die wat dieper dan op de schors van dergelijke gedichten zag, wel merken zou dat zij een' geheimen zin inhielden, die zijne ware achting nader uitdrukte;' maar desniettegenstaande wanneer dergelijke stukjes eigenwillig uit zijne welige dichtader vloeiden, waren zij geestig en zinrijk: als zoodanig beschouwen wij het liefelijk klinkdicht aan MARIA TESSELSCHADE VISSCHER, toen zij haren echtgenoot en kort daarna hare dochter door den dood verloren had. Wij schrijven het hier niet voor de eerstemaal af:

Ghy treurde, Visschers-kindt, om uw verlooren gaede,
Om uwen Adelaerdt, doe de onbeleefde doodt
Hem in sijn volle kracht so schielijck nederschoot:
Doch een gesegent lot, tot boete deser schaede,
Versoete 't bittre roet van sulcken ongenaede:
Een dochter, die in geest haer speelnoots gingh voorby,
In schoonheyd sonder kunst trad in de voorste ry,
En in bevalligheid een keurigh oogh versaede.
Dees is u nu onthaelt in 't bloeijen van haer jeughd
En ghy verliest in haer veel ingebeelde vreughd:
Maer treurt niet, Tesselschae, 't is 't werck der Cherubynen:
Die zijn door 't keeltje van dit Engeltje bekoort;
Sy seiden: Langh genoegh sijt ghy beneen gehoort:
Kom, klim ten Hemel op, word een der Seraphynen. J. WESTERBAEN,Gedichten, I Deel, bl. 386..

Hoezeer het zachte, lieftallige en gemeenzame het karakteristieke van WESTERBAENS dichttrant uitmaakt, kon hij zich toch, wanneer zijn onderwerp zulks vorderde, tot stoutheid verheffen, en zich van treffende beelden, schilderachtige beschrijvingen en krachtige uitdrukkingen bedienen, gelijk wij die aantreffen in zijn gedicht op den Munsterschen vrede van 1648, waaruit wij eenige weinige regels afschrijven:

Men doop sijn pen niet meer in 't bloed der oorlogshelden;
Geen breuck van beckeneels bespatte mijn papier;
Geen overwonne stad of slagh in open velden
Verciere meer het hooft der Prinsen met laurier.

Men vlecht' een waerder krans van spruitjes van olyven
Voor den Oranje-Vorst, den Nederlandsch' August,
Dewijl wy onder hem den krijgh te land uitdrijven,
En in 't begin sijns rijcks de lonten sien geblust.

De dubbele oorlogspoort, voorsien van honderd sloten,
Van booms en grendelen, van krammen swaer en grof,
Is weder toegekroon: daer 's bloeds genoegh vergoten
En steden omgekeert, in asch, in puin en stof.

De krijghsgod sit geboeit aen beenen en aen handen,
De trommel heeft een gat, vernaegelt is 't geschut,
Mars barst van ongeduld en knarst vast op sijn tanden,
Om dat een eeuw'ge peys sijn dulligheden stut.

De daegen, van te voor door Hendriks dood verduistert,
Doen haer veel schoonder op door 't komen van de Vree,
Waerdoor het krijghsgedrocht voor eeuwigh werd gekluistert
En 't slaghswaerd van Belloon zal roesten in de scheê J. WESTERBAEN,Gedichten, I Deel, bl. 319..

- - - - -

Weest welkom, lieve vree, met uwe zeegehorens;
Wie twijfelt of 't is waer, dat men noyt hopen dorst?
Men hoort ten bomgat uyt de klocken in de torens,
Die spreecken van uw komst volmondigh uyt de borst.

De landman is te been, de burgers op de straeten,
Het juychen van de jeughd klinckt tot den hemel toe;
Het weeligh vreugdevyer verteert geteerde vaten,
En in de peckton brandt de bloedige oorlogsroê.

De vrolijcke schalmey, de schuyftrompetten queelen
En kundigen de vree van 't hooge Raedpaleys:
Hier onder speelt het schut op grove donderkeelen
En laet sich hooren oock ter eere van de peys.

Het brandigh ingewand der swangere kartouwen
(Te braecken vyer en vlam op 's koninghs heyr gewoon)
Verbreyt dees blijde maer met staedigh blixemspouwen:
Die eertijds dreygden moord sijn nu de vredeboôn J. WESTERBAEN,Gedichten, I Deel, bl. 321..

Dan hoe veel behagelijks wij ook in de onderscheiden gedichten van WESTERBAEN vinden, altijd herlezen wij zijn *Ockenburgh* met een nieuw genoegen; altijd vinden wij iets leerzaams, iets, het welk wij met CATS bijna ‘ik en weet niet wat’ zouden noemen, omdat wij er inderdaad geen naam aan weten te geven. Het zijn, ja, gewone zaken, gemeene plaatsen, opmerkingen, die wij zelf maken, en echter, hij weet ze zoo gemeenzaam, zoo natuurlijk, zoo waar voor te dragen, alsof hij een vertrouwelijk gesprek met zijn' lezer voerde, en

deze hem werkelijk op zijn landgoed bezocht, waar hij op de gulhartigste wijze onthaald werd. Op *Hofwijck*, bij HUYGENS, blijven wij vreemd, en altoos, als bij onzen meerderen, op een' afstand; op *Zorgvliet*, bij CATS, vervelen wij ons met de langwijlige voordragt van weinigbeduidende zaken en ouderwetsche geleerdheidskramerij; maar op *Ockenburgh* zijn wij dadelijk te huis, gemeenzaam en vertrouwelijk met den landheer, die in zijne gelukkige onafhankelijkheid zich met koningen gelijk achten kan; want, gelijk SENECA zegt:

Mens regum bona possidet.
Rex est qui metuit nihil.
Hoc regnum sibi quisque dat SENECA, in *Thyest*. 381, 389, 391, door WESTERBAEN dus vertaald:

Een welgestelt gemoed besit een koninckrijck,
- - - Die nergens voor en beeft
Besit een koninckrijck, dat elck zich selven geeft
Ockenburgh, bl. 89, 90.

.

In deze omstandigheid bevond zich WESTERBAEN, en even daardoor was hij bevoegd tegen koningen eene taal te voeren, die zij gewis nimmer uit den mond hunner vertrouwdste gunstelingen vernemen.

Wilt ghy een koningh sijn so temt uw woeste sinnen;
Hy is een slaef die sich van haer laet overwinnen,
Die van begeerlijckheyd werd over zy geruckt
En onder 't vuyle jock van sijne lusten buckt.
Schoon of heel Indien voor uwe krijghsluy beefde,
Of onder uw gesagh het Oost' en Westen leefde,

Ghy sijt van kleyne macht, al heerscht ghy breed en wijd,
So ghy van sorgh en vrees geen volle meester sijt.
Ghy sijt van kleyne macht so u de doornen steken,
Van kommerlijcken angst, die 's nachts uw ruste breken
En daegs u om doen sien; 't is geen vermogend man,
Die gaeren was gerust, en die 't niet sijn en kan;
Die 't geen hy willen kan, niet krachtig uyt kan wercken;
Die wacht van noden heeft, en die zich moet verstercken
Met swaerd en hellebaert van een gehuyrt trawant,
En staet, om schijn van macht, in sijner knechten hand.
Bedrieglijck is de glans der koninckklijcke kroonen;
Men sit gevaerelijck op hooghverheven throonen;
Hy is in staege vrees die op een steylte staet
En doet een swaere val so hy ter nederslaet,
De scepter heefe geen rust, onseker sijn die uyren
Dat kroon, en throon, en staf der koningen sal duyren;
In so een hoogh bewint is 't selden effen zee;
D' een buy is niet verby of d'ander is weer ree;
Dat weer is doorgestaen, die storm is afgereeden,
't Is morgen op een nieuw en erger als op heden.
So dicht en breken niet de baeren aen het strand,
Wanneer haer wind en vloed stouwt nae het laeger land,
Als 't wanckelbaer geval der Princen radt doet keeren:
Daer heeren werden knechts en knechten werden heeren,
En die noch gisteren sat in geduchte macht
Sich siet van daeg gevelt, verdreven of geslacht.
Slaep, die in anderen den onrust weet te temmen,
Ontbindt de vorsten niet van sorgen die haer klemmen;
De nacht, die 't alles bergt, geeft onder haer verdeck
Geen vaste veyligheyd in 't koninckklijck vertreck Ockenburg, bl. 90..

- - - - -

Hy stae dan, wie der wil, nae sulcken slagh van kroonen:
Ick laet aen anderen die scepteren en throonen;
Een welgesteld gemoed is hier mijn koninckrijck:
Waerom ick voor Bourbon noch Oostenrijck en wijck. Ockenburgh, bl. 91.

Menigeen, al bezit hij geen *Ockenburgh*, zou, even als WESTERBAEN, een koning kunnen zijn, als hij wilde, wanneer hij, even als deze brave, gulhartige en vergenoegde landphilosooph, tot zich zelven zeide:

Hoe weynig heeft de mensch voor de natuyr van noo!
Men is so wel bewaert voor regen onder 't stroo
Als onder 't flickeren van hooge schalydaecken.
Deckt ons de zijde meer als saey of wollen laecken?
Werd ghy min van het schaep als van de worm beschut?
Is my een brood genoegh, wat doet my 't tweede nut?
Kan ick aen een kapoen mijn honger ruym versaeden,
Wat helpt my d' andere die met hem werd gebraeden?
So ick patrijsen disch, wat voordeel komter af
Isser te veel aen ses, dat icker twaelif schaf?
Schort my emmer nats, en kan mijn put die geven,
Wat hael ick s' uyt de Maes met waegen van mijn leven?
Wat scheelt het, als ick met mijn nooddruft my vernoeg,
Of ick tien margen lands of icker hondert ploeg?
Geeft my een hoopje graens het geen my kan versaeden,
Wat hoef ick solders vol tot brekens toe gelaeden?
Ick eet mijn buyck daer van so vol als ick begeer;
Wat heeft men van een hoop en volle solders meer Ibid. bl. 93.?

Wie toch, die deze gouden lessen van levens-

wijsheid opvolgt, zal dezen Hollandschen Bias niet nazeggen:

> Wat woonde menigh ruym, die 't altoos so bevroedde!
> Wat wasser menigh rijck, die klaeght van arremoede Ockenburgh, bl. 93.!

En hiermede nemen wij afscheid van *Ockenburgh*, waar wij gaarne nog langer vertoefd hadden.

[Kornelis Westerbaen, Willemsz.]

Westerbaen (Kornelis), Willemsz., waarschijnlijk vermaagschapt met den voorgaanden, werd in 1690 geboren te *Katwijk aan den Rijn*. Tot den predikdienst opgeleid bij de broederschap der Remonstranten, was zijne eerste standplaats *Noordwijk*, vervolgens *Brielle*, en toen*Utrecht*, vanwaar hij in 1745 naar *Rotterdam* beroepen werd, waar hij in 1774 overleed.

Hij was een geleerd, kundig en arbeidzaam man; zijne vertaling der *Algemeene Historie*, beschreven door een gezelschap van geleerde mannen in *Engeland*, is zeer verdienstelijk en met smaak bearbeid; tot verpozing van zijn dienstwerk en afwisseling van andere letterbezigheden sloeg hij somwijlen de hand aan de lier; zijne dichtstukken, weinig in getal, maar vol merg van goede, gezonde en heldere denkbeelden, waren

> Niet opgesmukt, door valsche pronksieraden
> Van weidschen zwier of opgezwollen stijl,
> Maar net beschaafd, met Aristarchus vijl P. LEUTER, De Kruiskerk, bl. 362..

Zijn voornaamste dichtstuk vervaardigde hij op het *Eeuwgetijde der Utrechtse Academie*, gevierd den 27 Maart 1736; hetzelve is toen gedrukt, doch naderhand, met zijn krachtig en ernstig bestraffend gedicht: *Teugel voor den yver des Predikstoels*, in 1748 naamloos verschenen, en zijn' aandoenlijken *Zwaanenzang*, andermaal na zijn' dood in 1774 te *Leyden* en gezamenlijk uitgegeven, onder den titel van *Dichtstukken van* K. WESTERBAEN, Wz. Deze drie dichtstukken zijn der nagedachtenis des braven mans overwaardig; in dezelve betoont hij zich een' warm voorstander der godsdienstige zoo wel als der burgerlijke vrijheid; geheel verschillende van die verwaande trotsche kanselridders, welke in zijn' tijd nog een despotiek geloofsgezag op de gemoederen uitoefenden, verklaart deze regtschapen verkondiger van het Evangelium rondborstig:

> Ik haat den predikstoel
> Daar meesterachtigen in ' t geen men moet gelooven
> De wetten stellen, alsof zy alleen van boven
> Dien last ontfingen Dichtstukken van K.W. WESTERBAEN, bl. 19..

Dit verklaarde de brave tachtigjarige Predikant in zijn' *Zwaanenzang* en met den voet in het graf In dezen zelfden toestand voert de dweepzuchtige, zwartgallige en misantropische BILDERDIJK eene geheel andere, voor een' Christen afschuwelijke en afgrijsselijke taal, de taal der orthodoxe watervrees, het voorteeken van volslagen religiedolheid; hij wenscht namelijk in zijne razernij (*De Voet in 't graf*, bl. 47):

> ô Mocht geheel Euroop van West- tot Oosterkimmen,
> 't Godtergend helsch Parijs in vlammen op zien klimmen!

Even als of er geene tien regtvaardigen in zouden gevonden worden, om welke God zelfs *Sodom*, volgens *Gen*. XVIII, 32 gespaard zou hebben. Men zou schier twijfelen of BILDERDIJK wel eens een Protestant ware; hij voert (met den voet in 't graf! bl. 132) ronduit de taal van den Groot-Inquisiteur van *Spanje*:

> Van 't voorwerp des geloofs moet geen verstand beslechten,

En even te voren die van. S. IGNATIUS DE LOJOLA of S. FRANCISCUS XAVERIUS:

> Gelooven, ja, is meer, is eindloos meer *verkwiklijk* [Denkelijk is dit in de ideologie van BILDERDIJK hetzelfde als *gemaklijk*.],
> Dan 't geen begrijpen heet.

LESAGE TEN BROEK en MOLENAAr heeft men reeds *Bella-Donna* en *Helleborus* toegediend; Mr. BILDERDIJK heeft ze ook hoog noodig.,

wanneer men geene reden meer heeft om zijne gevoelens te bewimpelen.

Was het willekeurig gezag der geestelijken over de onderdanen hem tegen de borst, nog minder kon hij dulden dat zij zich vergrepen tegen 's lands overigheid, en de gemeente tot ongehoorzaamheid en oproer aanspoorden, waarvan hij de treurige gevolgen in 1747 en 1748 zag. De verontwaardiging over zulk eene snoode en strafbare handelwijze dreef hem als JUVENALIS tot het schrijven van een hekeldicht, waarin hij het wangedrag dezer apostelen der muitzucht met levendige kleuren ten toon stelde. Het volgende, dat wij uit den straksgenoemden *Teugel*, het hier bedoelde hekeldicht, afschrij-

ven, getuigt, waartoe de kanselwelsprekendheid in dien tijd aangewend of liever misbruikt werd:

'k Begaf my, droef te moede om 't Vaderland, in 't midden
Van eene ontelbre schaar naar meer dan eene Kerk,
Veel Leeraars hoorende in hun godgewijde werk
Van troosten, prediken, bestraffen en vermaanen.
'k Zag iemand biddende met zijn gemeente in traanen
Wegsmelten, tot een blijk van hun boetvaardigheid.
Dat is de regte weg, die naar den Hemel leidt,
ô Godstolk! sprak mijn hart; houd aan, voer dus naar boven
De zielen, die in God en zijnen Zoon gelooven;
Schaf telkens zulke spijs en nooddruft voor 't gemoed,
Verrijk uw dierbaar volk met onvergangbaar goed,
Laat uwe zorg, uw liefde en yver nooit verkouden;
Dus zultge u zelv' en die u hooren wis behouden.
Doch schoon die braave man my spijs gaf naar mijn' mond,
De lust bevong me om op een' andren bedestond
't Gehoor te leenen aan een' zijner ambtgenooten.
Maar goede God! hoe heeft my daar de tijd verdroten!
Hoe dikwils wenschte ik doof, den leeraar stom te zijn.
Daar schaterde eene stem, die alles net en fijn
Uithaalde, en onderzogt wat yder woord betekent;
Die beuzelingen, in de preekkunst niet gerekend,
Dorst venten voor een' schat van waarheid en gewigt.
Daar hoorde ik wonder veel, maar allerminst mijn' pligt.
De kansel daverde van lasteren en schelden.
Daar was 't verlies van 't Land de schuldt van onze helden;
Daar waren d'Overheên, de zuilen van den Staat,
Ontrouwe dieven, meest all' schuldig aan verraad,
Aan landverkoopery en goddeloos regeeren:
Om hunnent wil alleen moest 't Land Gods gunst ontbeeren Dichtstukken van K.W. WESTERBAEN, bl. 62..

- - - - - -

De muitelingen, die zijn tong, niet lang geleên,
Had opgeruid, om op het Raadhuis voor 't gemeen
De hooge Magistraat gewapend aan te randen,
Begroette, en prees hy hoog, en breidde zijne handen
In zegen over hen en hunne spitsbroêrs uit,
Dat zy hun werk verrigt, en 't heilzaam volksbesluit,
(Dus noemde hy 't) met kragt nu hadden doorgedreven:
Dit moest hun lof by God en al de waereld geeven.
Hier sloot hy zijne rede, en mengde er meer of min
Een' flaauwen aandrang tot berou van zonden in.
Alleen vergat hy zijn toehoorders te vermaanen,
Om zig als burgers en gehoorzame onderdaanen
Te quyten van hunn' pligt, en niet dan met bescheid
Te spreeken van 't gedrag der wettige Overheid Dichtstukken van K.W. WESTERBAEN, bl. 64..

- - - - - -

Wat wonder, dat elke hart een' killen schrik gevoelde,
Daar yder kundig was waarop de schemper doelde?
Die 't heilige gebed misbruikte tot zijn wraak,
Gods ooren lastig viel met een geringe zaak.
Voor my, ik moest me tot in mijne ziel bedroeven:
'k Verliet d' ontheiligde gehoorplaats zonder toeven,
Met een' verbaasden tred, als of ik met dat woord,
De naare bloedkreet van een schrikdier hadt gehoord,
Dat brullende van toorn, graag alles zou verslinden,
Wat zijn verbolgenheid in zijnen weg mogt vinden Ibid. bl. 66..

[Roelof Westerop]

Westerop (Roelof). In 1728 gaf deze te *Hoorn* in het licht: *Hoorns Buitensingel, in Rym beschreven*. Het werk is in denzelfden smaak als

WILLINKS *Amsterdamsche Buitensingel, Tempe, Amstelstroom* en dergelijke gerijmde topographiën, die bij den aanvang der vorige eeuw zeer in den smaak waren. WESTEROP houdt ook in zijn rijmwerk denzelfden slaperigen telgang als zijne kunstgenooten BOGAERT, CLAAS BRUIN, WILLINK en VAN NIEDEK in hunnen gelijksoortigen arbeid, en doorvlecht hetzelve, op hun voorbeeld, ook met allerlei zedekundige aanmerkingen, en zelfs zoodanigen, die men eer onder de Aphorismen van HIPPOCRATES of in de Hygiene der Salernitaansche School zoeken zou; bij voorbeeld deze gewigtige, waarschijnlijk door WESTEROP eerst ontdekte en bekend gemaakte eigenschap van den wijn:

> De wyn, het alderfraaiste nat,
> Uyt druyven sterk geperst, getreden,
> Versterkt de maagth en 't herzenvat,
> Verdunt het bloed, beradt de leden,
> Verquickt de geesten, afgeslooft
> Door denken of door veel te lezen;
> De wyn aan ieder heil belooft,
> Die in 't gebruyk kan matigh wezen:
> Maar de overdaat is nimmer goed,
> Bederft de maagh, de ziel en 't bloed R. WESTEROP, Hoorns Buitensingel, bl. 33..

Wij gelooven niet dat de lezer naar meer zoodanige snuggere opmerkingen van WESTEROP nieuwsgierig is.

[Gerard Westerwyk]

Westerwyk (Gerard) wordt gehouden

voor den dichter van het schoone treurspel *Demophontes*, naar het Italiaansche van den Abt METASTASIO gevolgd, en sedert 1761 herhaalde malen op den Amsterdamschen Schouwburg vertoond.

[Matthias van Westhuyse]

Westhuyse (Matthias van) was Geneesheer te *Middelburg*, waar hij den 29 Mei 1679 overleed. Van heen is bekend eene *Uitbreiding over het Bouk der Psalmen tot de hondert, in eenderley Digtmaat, op Muzyk gestelt met drie stemmen en Bassus continuus*, Middelburg, 1682 J. VAN IPEREN, Kerkel. Historie van het Psalmgezang, I Deel, bl. 193.. Voorts *Mengelmoes van verscheyde Gedichten, op verscheyde voorvallen gerymt*, waaruit DE LA RUE eenige proeven meedeelt, en daaronder ook het volgende niet onaardige puntdicht:

Op iemant.

Piets boeken mogen wel ontbeeren
De sloten, sonder 't minne let;
De spinne sluytse met haar net:
Zoo naerstigh is hy in 't studeeren P. DE LA RUE, Geletterd Zeeland, bl. 110..

[Carel Antoni de Wetstein]

Wetstein (Carel Antoni de) was een Leydsch regtsgeleerde en verdienstelijk beoefenaar der Latijnsche en Nederduitsche dichtkunst. Zijn meesterstuk in de eerstgemelde taal was *Leida ab obsidione Hispanorun liberata*, hetwelk de Hoogleeraar VALCKENAAR in 1771 in het licht gaf. In het Nederduitsch heeft men van zijne hand vier uit

het Fransch in dichtmaat vertaalde treurspelen: *Sofonisba* en *Don Pedro, Koning van Castilië*;, naar VOLTAIRE, *Olindo en Sofronia*, naar MERCIER, en *Willem Tell*, naar LEMIERRE; alles in 1779 gedrukt.

[George Wetstein]

Wetstein (George) verrijkte, ruim eene eeuw geleden, den Amsterdamschen Schouwburg met drie vrij goede tooneelstukken: *Het Gelukkig Ongeval*, 1721, *Erik, Prins van Zweden*, 1722, en *Gustavus Adolphus*, 1723.

[Jan van Wevelinchoven]

Wevelinchoven (Jan van) heeft in 1643 te *Gorinchem* uitgegeven, een ‘bly-eyndigh-spel,’ getiteld: *Elpenor en Rodope*.

[Jacob Campo Weyerman]

Weyerman (Jacob Campo) Levens van Vermaarde Mannen en Vrouwen, II Deel, bl. 94. Bijv. op J. KOK, Vad.Woordenb. III Deel, bl. 343.. Wij zullen ons hier geenszins bezig houden met de menigvuldige schriften, in proza en rijm van dezen beruchten losbandigen deugniet, dien het geenszins aan vernuft, maar in alle opzigten aan elke hoedanigheid ontbrak om eenige aanspraak op de achting van tijdgenooten en nakomelingschap te kunnen maken. Zijne schriften dragen dan ook meestal, bij een' verwaarloosden, slordigen stijl, den stempel van zijn bedorven hart, onbeschaamde zedeloosheid, gemeen en laag karakter, losheid van beginselen en ergerlijk levensgedrag. Wij zullen dus niets daaruit onder het oog van den beschaafden lezer brengen, maar eenigzins zijn woest en avontuurlijk leven

doorloopen, dat nog al het een en ander merkwaardigs oplevert.

WEYERMAN was van eene zeer gemeene afkomst; zijn vader, JACOB WEYERMAN, was een lakei; zijne moeder, LIJS ST. MOREL, had als meid in eene herberg gediend, was dezelve in mansgewaad ontvlugt en had dienst genomen als Tamboer; na het bijwonen van verscheiden veldslagen werd zij tot Sergeant bevorderd; doch in het beleg van *Bonn* gewond en onder het verbinden hare kunne ontdekt zijnde, kreeg zij haar afscheid met een jaargeld van tweehonderd guldens. Toen onze WEYERMAN den 9 Augustus 1677 geboren werd, hielden zijne ouders eene kroeg te *Breda*. Op de school gaf hij met zijn vijftiende jaar blijken van een' vluggen geest en schrander begrip. Zucht tot de letteroefeningen betoonende, werd hij aanbevolen aan het onderwijs van den Predikant SANTVOORT, op het *Woud*; hier gedroeg hij zich tamelijk geschikt, en lust in de teeken- en schilderkunst krijgende, vond hij in het naburig *Delft*, bij THOMAS VAN DER WILT gelegenheid om zich daarin te oefenen.

Bij zijne ouders terug gekeerd, begon hij een losbandig leven te leiden; hunne bestraffingen moede, verliet hij hen heimelijk, en begaf zich naar *Antwerpen*. Hier verleidde hij de dochter van een' herbergier, en vlugtte met haar naar *Rijssel*; doch verliet haar hier wederom, en ging naar *Parijs*. Hier gaf hij zich geheel en al over aan de uitsporigste ligtmisserijen. Een minnehandel met de doch-

ter van een' aanzienlijk' heer, bij wien hij zich als kamerdienaar verhuurd had, noodzaakte hem *Parijs* te verlaten. Op den weg naar *Lyon* ontmoette hij in eene herberg den beruchten CARTOUCHE, die zoo over hem voldaan was, dat hij hem eene beurs met Louis d'or en vrijgeleide door zijne bende schonk. Te *Lyon* maakte hij kennis met zekeren Abt, met wien hij naar *Rome* vertrok. Hier bleef hij insgelijks niet lang. Verliefd geworden op eene aanzienlijke vrouw, die hij vruchteloos ten huwelijk verzocht, besloot hij haar te schaken; doch dit mislukte, en voor de gevolgen vreezende, alzoo de zaak ruchtbaar geworden was, keerde hij door *Zwitserland* en *Duitschland* naar zijne geboorteplaats terug, waar hij bij zijne aankomst zijne ouders gestorven vond, die hem tot zijne ervenis slechts zeshonderd guldens hadden nagelaten.

Bij zijne ongebonden levenswijze had WEYERMAN dit geld spoedig verteerd en bovendien zich nog diep in schulden gestoken; waarom hij in stilte *Breda* verliet, en zich in *'s Hage* nederzettede. Hier schreef hij het *Leven der Schilders* en eenige werkjes, die hem zoo veel voordeels aanbragten, dat hij een bestaan had, en zijne schulden te *Breda* betalen kon, waarheen hij zich nu en dan begaf. Op zekeren tijd zich aldaar wederom bevindende, geraakte hij in geschil, en vervolgens in tweegevecht met een' officier, waarbij WEYERMAN eene wonde bekwam, om welke te verbinden hij zich liet brengen bij den Wondheeler JAN ARENTSZ, met wien

hij overeenkwam hem zoo lang te huisvesten tot hij genezen was. Bij dezen heelmeester woonde eene nicht, met welke WEYERMAN, niet zoo zeer om hare schoonheid, als wel om het kapitaaltje, hetwelk zij bezat, magtig te worden, een' minnehandel aanving. De oom, den toeleg van zijn' commensaal bemerkende, gebood hem zijn huis te ruimen. WEYERMAN, door wiens bewerking men den oom naar de hoofdwacht gelokt had, onder voorwendsel dat een soldaat zwaar gekwetst was, en hem eenigen tijd aldaar ophield, nam zijn' slag waar om met zijne minnares, die spoedig hare kleederen, juweelen en geld zamenpakte, naar *Rotterdam* te vlugten, en zich van daar naar *Engeland* te begeven. WEYERMAN werd om dit bedrijf bij vonnis der regering gebannen uit de stad en baronnie van *Breda*.

De beide gelieven, te *Londen* aangekomen zijnde, huurden een huis, en leefden vrolijk en onbezorgd, zoo lang het geld duurde, en dit was, bij de wijze waarop zij leefden, natuurlijk niet lang. Van trouwen kwam niet; eindelijk was alles verteerd, en een derde deelgenoot der ellende dreigde eerlang den druk nog drukkender te maken. WEYERMAN wenschte dus van zijne minnares hoe eer hoe liever ontslagen te worden; hij veinsde door vergift zich van het leven te willen berooven, en bood, nadat hij zelf eerst gedronken had, der ongelukkige het overschot van den gewaanden doodelijken drank aan, waarop zij, juist gelijk hij gewenscht en verwacht had, met afgrijzen de vlugt nam, zon-

der dat hij ooit weder iets van haar vernam.

WEYERMAN nam hierop zijn' intrek in een voornaam logement, waar hij den kastelein voor eene aanmerkelijke som opligtte. In *Engeland* won hij naderhand veel geld met het schilderen van verscheiden stukken voor de aanzienlijkste hovelingen, en zelfs voor de koningin ANNA Als schilder bezat WEYERMAN nogthans slechts middelmatige verdiensten; de voortbrengselen van zijne penseel hebben geringe waarde; het is bijkans onbegrijpelijk dat hij in *Engeland* als schilder veel geld heeft kunnen winnen; dit is waarlijk geen voordeelig getuigenis van den smaak der Engelschen in het vak der beeldende kunsten bij het begin der achttiende eeuw, gelijk het aan den anderen kant geen voordeelig getuigenis van den smaak der Hollanders was in het vak der fraaije letteren, dat zij met zijne paskwillen, schimpschriften en al wat hij in rijm en in proza schreef zoo hoog gingen; tegenwoordige is zeker dit alles slechts scheurpapier; doch zijn *Leven der Schilders* en *Gevallen van Don Quichot*, hoe slecht en slordig geschreven, worden door de zoogenaamde liefhebbers en bibliomanen, gelijk meer rare prulschriften, nog bijkans tegen goud opgewogen.. Hij onthield zich eenigen tijd aan de hoogeschool te *Oxford*, om zich in de geneeskunde te oefenen; doch de studie verveelde hem weldra, en in *Engeland* geene bezigheid voor zijne penseel meer vindende, keerde hij wederom naar *Holland*. Een jaar woonde hij te *Delft*, en won den kost met schrijven voor zich en eene huishoudster, bij welken hij een' zoon verwekt had; toen verliet hij beiden heimelijk, en begaf zich naar *Amsterdam*, waar hij gouverneur werd van een' aanzienlijk' jong' heer; doch een'

afkeer hebbende van eene ingetogen en geregelde leefwijze, verliet hij eerlang dezen post, en begaf zich wederom tot het schrijven. De vinnige steken, die hij sommigen bijzonderen personen in zijne schimpschriften gaf, bragten hem wel eens in ongelegenheid. Zoo gebeurde het op zekeren avond, juist toen hij zich te bed wilde begeven, dat een ongemeen sterke en groote kerel in zijne kamer drong, en hem wakker afroste. Op de vraag, welke reden hij tot deze mishandeling had, vernam WEYERMAN dat zulks was uit last van zekeren heer, dien hij in zijne schriften beleedigd had, en de onbekende zes dukatonnen voor deze tuchtiging genoot. WEYERMAN vroeg hem hierop of hij voor eens zoo veel den genen, die hem had te werk gesteld, wel een dubbel getal slagen zou willen toetellen, hetwelk de bravo aannam en getrouwelijk volbragt.

Tot dus ver had WEYERMAN ongebonden en ongehuwd geleefd, doch eindelijk geraakte hij ook avontuurlijk aan een vrouw. Op zekeren tijd uit den *Hage* naar *Amsterdam* reizende, ontmoette hij in de trekschuit eene jonge juffer, die hij door vleijende reden zoo ver wist te brengen, dat zij op hem verliefde en de zaak met hem eens was toen zij te *Amsterdam* aankwamen; doch men twijfelde aan de toestemming der ouders, die op een dorp in *Noord-Holland* woonden, en dus door list moest verkregen worden. Hij verborg de juffer eenige dagen in zijne woning, en gaf toen den wegens het uitblijven hunner dochter ongerusten ouders

kennis van haar verblijf en ontbood hen naar *Amsterdam*. Hij wist hun de zaak toen zoodanig voor te stellen, dat de verlegen ouders, in het denkbeeld gebragt dat trouwen voor hunne dochter onvermijdelijk was, in het huwelijk bewilligden. Met deze vrouw leefde hij vier of vijf jaren, toen zij stierf en hem twee zonen naliet.

Omstreeks dezen tijd onthield zich Czaar PETER I te *Amsterdam*, die, van WEYERMANS schranderheid hebbende hooren spreken, nieuwsgierig was hem te leeren kennen. Hij gaf hem dienvolgens als onbekende een bezoek, en was zoo wel voldaan over zijn' vluggen geest en snedige kwinkslagen, dat hij besloot hem mede naar *Rusland* te nemen. Hij ontbood hem des anderen daags bij zich, en sloeg hem voor zich in *Rusland* neder te zetten, met aanbod van den titel van Geheimraad en de waardigheid van Historieschrijver, waartoe ondertusschen WEYERMAN geene de minste bekwaamheid bezat, en beter gemeene ligtmis dan beschaafd hoveling was: wijsselijk bedankte hij dus den Russoschen monarch voor zijn aanbod, en bleef zijn beroep van paskwilschrijver voortzetten, waarin hij het eindelijk zoo grof maakte, dat hij, zich in *Amsterdam* niet langer veilig achtende, naar *Vianen* week; doch ook hier kon hij zijn' aangeboren aard niet beteugelen; vrienden zoo wel als vijanden waren de voorwerpen van zijne kwaadaardige schimpzucht, die hij eindelijk met zulk eene onbeschaamdheid botvierde, dat de regering van *Vianen* hem in ver-

zekerde bewaring nam; doch vermits hij pogingen deed om zijne gevangenis te ontvlugten, werd hij overgevoerd naar den *Hage*, en bij vonnis van het hof veroordeeld tot eene levenslange gevangenis op de voorpoort. In het vonnis werd gezegd dat zijne misdaad in het schrijven van lasterlijke personaliteiten en vuile paskwillen op verscheiden aanzienlijke collegiën van regering bestond.

In deze gevangenis sleet hij de tien of twaalf laatste jaren van zijn woelig en ongeregeld leven. Zijne uitspanning bestond in het opvoeden en tam maken van muizen, die op zijn fluiten uit hunne holen te voorschijn kwamen en uit zijne hand aten.

WEYERMAN ontbrak het aan geene bekwaamheden, zoo min als aan een genoegzaam fonds van vernuft; doch wat baatten hem deze voordeelen, daar hij er geen redelijk gebruik van maakte tot verbetering van zijn bedorven hart en beschaving van zijn goed natuurlijk verstand, en liever een deugniet uit beginsel, gemeene ligtmis en vuile paskwillenmaker dan een achtingwaardig mensch, braaf burger, en nuttig schrijver of onschadelijk geestig dichter wilde zijn?

[Wibus Wibrandi]

Wibrandi (Wibus). In 1768 gaf deze Friesche Advokaat te *Franeker* een gerijmd ding in het licht, dat hij ‘Bly-eind Treurspel’ noemde, met den titel *Menalippe*. Men zou schier twijfelen of de man wel ooit een tooneelstuk gelezen had. Zijn kunststuk bestaat uit een en veertig tooneelen, zonder verdeeling in bedrijven of inachtneming van

tijd en plaats; zijn rijmstijl is bij uitstek deftig; de Prinses MENALIPPE, ontvangt een' brief, en zegt tegen den brenger:

Geef my dan hier de brief,
Doch denk niet dat ik hem ooit antwoord daarop schrief.

Deze regels zijn nog lang na de fraaiste niet; doch wij zullen het er maar bij laten.

[Merten van Wichelen]

Wichelen (Merten van), een Rederijker van *Hal*, verscheen op het landjuweel der kamer *De Peoen* te *Mechelen*, den 3 Mei 1603 met een refereyn, waarin, onder meer andere gewigtige waarheden en wijsheidslessen, ook deze voorkomen:

De fortuyn die can wel rijckdom nemen saen KILIAAN: Saen, *statim, mox, cito*; straks, aanstonds, dadelijk.,
Maer niet de deucht, seyt Seneca wtgelesen,
De deucht en wort van niemant ten onder gedaen,
Maer wilt altijt int openbaer wesen.
Daerom heeft Solon oock veracht mitsdesen,
't Gene daer is verganckelijck int eertsche dal,
Goet en scatten, hy heuet al mispresen.
Diogenes die heeft oock verlaten al,
En heeft ghetoont dat de menschen sijn mal,
Die hier haren naem soecken te maken groot.
Wat de fortuyn verheft, noch eens dalen sal Schatkiste der Philosophen ende der Poëten, bl. 207..

[Jacob Wigbout]

Wigbout (Jacob), Oud-Schipper op *Wieringen*, en aldaar den 2 November 1824 in den ouderdom van twee en zestig jaren overleden, werd ons in 1820 aangekondigd Recensent, ook der Recensenten, XIII Deel, bl. 32. als beoefenaar der

dichtkunst en bewijzen van zijne bekwaamheid onder het oog gelegd, die waarlijk het hart en verstand van den armen braven schipper eer aandeden. Naderhand leerden wij hem kennen, en moesten ons verwonderen zoo veel belezenheid, gezond oordeel, smaak en dichterlijk gevoel bij dezen eenvoudigen, behoeftigen, vromen man aan te treffen, wiens vermagerd gelaat een' glans van godsdienstig genoegen kreeg en wiens oog van warm gevoel glinsterde, als hij met zijne schoone stem een' Psalm opzeide (die hij allen in zijn geheugen had). Deze arme man in zijne grove schippers pij en zijn' hals omwonden met een rood doekje, dwong ons bij het voorlezen van zijne eenvoudige godsdienstige dichtstukjes Nog verbeelden wij ons bij het nalezen van sommige stukjes den liefelijken toon te hooren, waarop hij ze ons voorlas; een toon, die voor de hoogste reciteerkunst onbereikbaar was, althans bij regels als deze:

Die in Gods wegen stil berust,
Zijn slaande hand eerbiedig kust,
In duistre, bange dagen,
Met dankbaarheid zijn pad betreedt,
Kan, zoo in voorspoed als in leed,
Den naam van Christen dragen.

Zijn kloppend hart toont duidlijk aan
Hoe heerlijk zijn gemoedsbestaan
In al zijn daden schittert;
De vale nijd, die hem begluurt,
De hoon en smaad, die hij verduurt,
Maakt hem geenszins verbitterd.

Hij, die, geheel tot God gezind,
Zijn' naasten als zich zelv' bemint,
Die trouw naar waarheid handelt,
Vervult den pligt als Christenmensch,
En hij voldoet aan Jezus wensch,
Die alzoo heeft gewandeld.
Mengeldichten, bl. 12.

meer eerbied af dan menig zoogenaamde Godsgezant in zijn plegtgewaad met zijne theologi-

sche woordenkramerij. Met genoegen vernamen wij dat Z.M. de Koning hem eene gratificatie schonk en de tweede klasse van het Koninklijk Instituut hem ook iets ter aanmoediging vereerde. In 1823 gaf hij te *Amsterdam*, bij G. PORTIELJE, eenige *Mengeldichten over verschillende Onderwerpen* in het licht; hij had daarmede een drieledig doel, opwekking tot godsdienstig en zedelijk gevoel, voldoening aan het verlangen zijner vrienden, die de uitgave begeerden, en om uit derzelver opbrengst zijn behoeftig huisgezin van eenige levensnoodwendigheden te voorzien. Zulk eene naïve blootlegging der beweegredenen tot de uitgave moest de strengste critiek ontwapenen, en het bundeltje viel inderdaad eene zeer kiesche beoordeeling en gunstige aanbeveling te beurt Recensent, ook der Recensenten, XVII Deel; bl. 95., die wij nogmaals herhalen, nu de brave, vrome man reeds van alle aardsche zorgen en kommer ontheven is, en wij niet meer te zijnen opzigte behoeven te zeggen: *Probitas laudatur et alget*.

[Maria de Wilde]

Wilde (Maria de) R. VAN EIJNDEN en A. VAN DER WILLIGEN, Gesch. der Vad. Schilderk. I Deel, bl. 293.. Deze juffer was eene

dochter van JAKOB DE WILDE, Commies tot de hoofdelijke betaling der Admiraliteit en voornaam oudheidkenner en liefhebber der fraaije kunsten. Hij bezat een uitmuntend kabinet van antieke beelden, gesneden steenen en penningen, waarvan zij verscheiden voorwerpen geteekend en in het koper geëtst heeft, die te *Amsterdam* in 1703 in het licht gegeven zijn. Met de teeken- en graveerkunst paarde zij ook de beoefening der dichtkunst; hier en daar hebben wij een niet onaardig versje van haar aangetroffen. Ook vier tooneelstukken: *Abradatus en Panthea*, treurspel 1710; *Het zwervend Portret*, 1742; *De Gekroonde Boererijmer* en *Don Domingo Gonzalo*, kluchtspelen, 1755. Haar geboorte- en sterfjaar is ons niet gebleken. Zij was zeer in achting bij hare kunstlievende tijdgenooten; de voornaamste dichters bezongen hare bekwaamheden; RELAND maakte een fraai Latijnsch gedicht op hare regterhand, en JOAN PLUIMER vereerde haar met dit geestig gedichtje:

Wy bootzen slechts de schaduw na,
Maria, van uw ryke gaven,
Terwijl ik in verwondring sta,
Dat uw vernuft zoo hoog kan draven.
Gy etst en teekent naar de kunst
En beeld- en muntwerk lang verscholen,
Waardoor gy wint der kenren gunst;
De aêloutheid uit gebergte en holen,
Die eeuwen lang geen zonlicht zag,
Zet gy in eenen heldren dag.

Dies zal de faam uw lof trompetten,
Uw vaders liefde uw' eedlen geest
Te pronk in deugdes tempel zetten,
Daar niemant immer is geweest
Dan die, door wakkerheid gedreven,
Het eerslot intreedt, daar men ziet
Met zuyvere en vernuftige oogen
Wat loon de deugd in 't eynd geniet.
't Moest alles op uw' geeft verslingren,
Wyl Pallas huysvest in uw vingren J. PLUIMERS, Gedichten, II Deel, bl. 177..

[Jacob Willemsen]

Willemsen (Jacob) P. DE LA RUE, Geletterd Zeeland, bl. 111., den 26 Mei 1644 geboren te *Middelburg* en aldaar gestorven den 22 Junij 1712, was Kiesheer van zijne geboortestad, en had, bij genoegzame middelen en ruimte van tijd, eene bijzondere liefhebberij voor hetgene men in zijn' tijd oneigenlijk onderzoek der goddelijke waarheden noemde, doch daaronder eigenlijk de hyperorthodoxe dogmatiek volgens de Dordsche canones verstond; ook leerde hij de Hebreeuwsche taal, en de rijmkunst als lid der Middelburgsche rederijkerskamer *Het Bloemken Jesse*, onder de zinspreuk: *In minnen groeyende*. In 1679 behaalde WILLEMSEN bij deze kamer de uitgeloofde eerprijzen met zijne beantwoording op rijm der vier NB. door PALLAS! voorgestelde vragen:

1. *Voor eerst, soo vraegt sy dan*: Waerom most Adam slapen,
Wanneer dat Eva hem ter vrouwe wierd geschapen?
2. *Ten tweede*: Waerom dat haer leeme hut en romp
Niet is gebouwt uyt slyck of uyt een aerde klomp?

3. Waerom uyt middenrif en niet uyt andre leden?
4. En uyt een ribb' alleen? *Segt ons daervan de reden* Nieuwjaersgift aen Mittels Redenhof op de geestige vragen van Pallas, *Middelburg* 1680, bl. 8, 19, 65. De beantwoording dezer zonderlinge vragen wordt ook gevonden onder de *Mengeldichten* van J. WILLEMSEN, achter den derden druk zijner *Zielsbanketten*, bl. 543..

Mogelijk was het onder de vrome Zeeuwen der zeventiende eeuw ook al eene goddelijke waarheid dat de Heidensche godin der wijsheid prijsvragen opgaf uit de historie van ADAM en EVA; wij zouden het voor eene zeer menschelijke waarheid aannemen dat het valsch vernuft zulks op haren naam gedaan heeft, zonder dat PALLAS iets hoegenaamd er van wist, die natuurlijk eer een onderwerp uit de *Ilias* of de *Odyssea* zou opgeven dan uit de *Berezith*, waaraan zij misschien niet eens kennis had.

Hoe het zij, de Kiesheer maakte zulke verbazende vorderingen in de waarheden en het rijmen, dat hij, in plaats van het brood in het zweet zijns aanschijns te winnen, in een' gemakkelijken leuningstoel Hij nam daarbij ook wel eens eene andere positie:

> Hier legge ik als een *afgejogen* hert,

Zegt hij, *Sions Zielsbanketten*, bl. 183. oefeningen houden en geestelijke gezangen berijmen kon, die dan waarschijnlijk in de vergaderingen zijner uitverkorenen werden opgedeund, met welk oogmerk hij ook denkelijk zijn' voor profane ooren bijkans onverstaanbaren klinkklank heeft laten

drukken, namelijk: *De Gangen Gods in zijn Heiligdom, zoo des Ouden als Nieuwen Verbonds*, twee deelen, *Middelburg* 1683, herdrukt in 1706; en *Sions Zielsbanketten*, *Middelburg* 1712, herdrukt met een *Aanhangzel van Mengeldichten* in 1731; de derde druk, met een *Nieuw Aanhangzel*, verscheen in 1757: een overtuigend bewijs hoe lekker deze banketten den wedergeborenen gesmaakt hebben; wij wilden er ook een brokje van proeven, maar het was zoo schimmelig en duf, dat wij het niet konden doorslikken; doch het oog op de voorrede slaande, zien wij dat de Kiesheer dit lekkers ‘alleen voor Sions kinderen en niet voor het gemeen’ bestemd heeft, waaronder hij denkelijk verstaat al wat met oefeninghouders en rederijkers geene gemeenschap heeft, en daaronder zou men zeker moeten behooren, om, bij voorbeeld, met smaak in dit taartje te bijten:

Myn mediteeren wordt aanschouwen,
Ja, dat aanschouwen keert weerom
Tot d' eenspraak, om, met vol vertrouwen,
Te juichen met myn' bruidegom.
Dan leun ik op myn zielsbeminden,
Dan zwyge ik in zyn liefde stil,
Dan voel ik dat zyn zuidewinden
Myn ziel doorwaaijen naar zyn wil.

Myn ziel voelt dan de ware vrugten
Van 't mediteeren, naar uw woord,
o Hemeldaauw! Deez' zielsgenugten
Verkwikten 't hart dat naar u hoort.

o Nooit volroemde Godgeleerdheid!
Dit is geleerd te zyn van God.
Alle aardsche wysheid is verkeerdheid:
Die daarin rust, is zeker zot J. WILLEMSEN, Sions Zielsbanketten, derde druk, bl. 158..

Zeker, een Zeeuwsch Kiesheer, die naar het *woord* van een' *dauw* mediteert, en wiens *hart* naar dien *dauw hoort*, heeft wel het regt om iemand, die de wijsheid van SOCRATES, PLATO, NEWTON, POPE en MENDELSSOHN boven zulk eene onzinnige ‘eenspraak,’ waardeert voor ‘zot’ te verklaren! Men zou bijkans twijfelen of de Kiesheer het zelf wel vast had, toen hij aan DO. S. HASEVOET te *Vlissingen* schreef:

Te *Krabbendyke* is eerst uw stem gehoord,
Uw yver, om, naar eisch van onze dagen,
De *Krabben* Gods te leiden, naar Gods woord Ibid. bl. 561..

Mij dunkt, lezer! wij zullen dezen bankettrommel maar weder digt doen.

[Jacobus Willemsen]

Willemsen (Jacobus), kleinzoon van den voorgaanden, *S.S. Th. Prof*. en Predikant te *Middelburg*, gaf aldaar in 1775 een rijmwerk in het licht, getiteld: *Hertsterkte in Jehova*. Dit is zoo veel als een likeurtje bij het banket van zijn' grootvader; doch de likeur is verschaald en het banket beschimmeld. Men zou al zeer smakeloos moeten zijn, om zonder walging van beiden te proeven.

[Claes Willemsz]

Willemsz (Claes) is de naam van den

opsteller, of ten minste afschrijver Van dit gevoelen althans is de Heer CLIGNETT, zie *Bijdr. tot de Ned. Letterk*. Voorber. bl. XXXIV. van zeker gedicht, getiteld: *Der Minnen Loep*, waarvan het handschrift, gejaarmerkt 1486, HUYDECOPER medegedeeld werd door P. VLAMING, en vervolgens in eigendom geraakte van Z.H. ALEWYN, van wien hetzelve bij erflating in bezit kwam der Maatschappij van Nederlandsche Letterkunde te *Leyden* F. VAN LELYVELD op Huydecopers Proeve, I Deel, bl. 139, *aant*. q.. Hetzelve is verdeeld in vier boeken, en ieder boek in verscheiden hoofdstukken, die ieder een bijzonder mingeval behelzen Een derzelve, namelijk de geschiedenis van LEANDER en HERO, vindt men in W. BILDERDIJKS *Taal- en Dichtkundige Verscheidenheden*, IV Deel, bl. 97.. De mingevallen zijn meerendeels ontleend uit de aloude fabelen, vermengd met sommige verhalen van later tijd B. HUYDECOPER op MELIS STOKE, II Deel, bl. 53.. Het oogmerk des schrijvers was te onderzoeken, even als voor de *cours d'amour* in *Provence*, in wat ‘graad van minne’ de beroemdste gelieven stonden; zoo onderzoekt hij in den geest der Troubadours den graad van minne tusschen FLORIS IV, Graaf van *Holland*, die in 1234 in een steekspel te *Corbie* vermoord werd, en de Gravin van *Clermont*, die

Die tot haren daghen
Malcander en spraken noch en saghen,

welke ‘minne’ bleek van den eersten graad te zijn; want

Die rycke Vorst van hoghen name
Die nye der minnen en bede scame,
Ende nye dan doechde heeft gheiaecht,
Wart ten dode dus verlaecht,
Ende is ghestorven door die minne,
Eer hi ghecomen was daerinne.
My dunckt dat hi nauwelyck en heeft
Der minne eerste graet beleeft J.F. WILLEMS, Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. I Deel, bl. 198..

Wij kennen het rijmwerk van CLAES WILLEMSZ slechts uit HUYDECOPERS menigvuldige aanhalingen van hetzelve en uit eenige proeven door de Heeren DE VRIES, WILLEMS, BILDERDIJK en anderen medegedeeld, wier getuigenis omtrent de dichterlijke waarde van dit stuk tamelijk wel overeenstemt. Als een karaktertrek van de galanterie der middeleeuwen, nemen wij nog de volgende aanhaling uit dit handschrift van den Heer WILLEMS over:

Die vrouwen en hebben niet te claghen,
Het moet doch an den vrouwen staen,
Om haire liefd' ist al ghedaen.
Si vermoghen veel ende meer.
T wyff moet altoes wesen heer
Ende die man moet wesen knecht Ibid. bl. 199..

[Melchior Willemsz, de Jonge]

Willemsz, (Melchior), de Jonge. *De Klught van 't Bakkersknaapje*, door dezen vervaardigd en in 1652 op den Amsterdamschen Schouwburg gespeeld, pleit niet zeer voor de tucht en eer-

baarheid des tooneels in de zeventiende eeuw. De klucht eindigt daarmede dat de knecht en de meid zich *sans façon* ontkleeden, om zamen naar bed te gaan, onder het voeren van dit naïf gesprek:

MADDELEEN.
Zou jy men ook verlaten,
Als ik nou byje sliep?

KARSTIAAN.
Wat drommel meugje praten?
Verlaten! Neen beget, ik ben en blijf je trouw,
En zoekje voortaan ook te houwen tot mijn vrouw.

MADDELEEN.
Ik ga dan voor.

KARSTIAAN.
Doet zoo, en stelje hart gerust.
Dit 's 't eerst dat ik je noch van avont heb gekust;
Maar 'k denkje strakjes op een aêr manier te kussen,
Als ik mijn minnedorst in Venus bron zal blussen.

[Michiel Willemsz]

Willemsz (Michiel), Mechelaar van geboorte en Muzikant van beroep, was ook een tooneeldichter, doch bloeide later dan zijn naamgenoot. Zijn dramatische arbeid bestaat in vier weinigbeduidende stukken:*De Hollandsche Boerevreugd*, *Boerevreugd over 't heyl van Nederland*, *Der Schalken list ontdekt* en *Liefdens Tydverdryf*, allen tusschen 1709 en 1718 gedrukt.

[Daniel Willink]

Willink (Daniel) J. WAGENAAR, Amst. fol. III St. bl. 257. K. Kok, Vad. Woordenb. XXXII Deel, bl. 204. werd geboren te *Amsterdam*, den 31 Mei 1676. Hij was de oudste

van elf kinderen van JAN WILLINK en MARGARETA DESMAZIERES. Hij werd opgeleid tot den wijnhandel, en verbond zich in 1698 door den echt met WYNANDA DE BRUIN. Den tijd, die hem van het stipt waarnemen zijner handelwerkzaamheden en de zorg voor de opvoeding van zijne zes kinderen overschoot, besteedde in nutte letteroefeningen en het opstellen van dichtstukken; ook was hij lid van het dichtoefenend genootschap: *Constantia et Labore*, hetwelk niets dan tooneelstukken heeft uitgegeven, op welk dichtvak de smaak van WILLINK echter niet gevallen was. Hij bereikte den ouderdom van slechts zeven en veertig jaren, toen hij, zich in de *Beverwijk* bevindende, aldaar door eene ziekte overvallen werd, aan welke hij den 16 October 1722 overleed.

WILLINK was een braaf, achtingwaardig mensch, burger en huisvader, gemoedelijk en weldenkend Christen, doch middelmatig dichter, gelijk de meeste zijner gelijktijdige kunstgenooten, met wie hij gelijken tred hield. Zijne werken, zoo bij zijn leven als na zijn' dood in het licht gekomen, zijn de volgenden: *Amsterdamsche Tempe, of de Nieuwe Plantagie, begrepen in twee Boeken, nevens den Amstelstroom*, Amst. 1712; *Bloemkrans van Christelijke Liefde- en Zededichten*, Amst. 1714; *Lusthof van Christelijke Dank- en Bedezangen*, Amst. 1715; *Christelijke Gebeden voor yder dag der weke en op bijzondere tijden en voorvallen gepast*, Amst. 1717; *Amsterdamsche Buitensingel*, Amst. 1723;

De Lustplaats Groot Heerema, by Franeker, *Amst*. 1734, en*Amstellandsche Arkadia*, twee deelen, Amst. 1737. Al deze werkjes zijn zindelijk en fraai uitgevoerd, met platen versierd en sommigen herdrukt. Derzelver inhoud heeft meer stichtelijke en historische dan dichterlijke waarde, en staat in alle opzigten gelijk met dergelijke voortbrengselen van CLAAS BRUIN, met wien WILLINK in denkwijze en dichttrant ook volkomen overeenstemde.

[Arnold Willis]

Willis (Arnold), Boekverkooper te *Rotterdam*, behoorde mede onder de middelmatige dichters, die in het begin der achttiende eeuw eenigen opgang maakten door vloeijende berijmingen van zeer gewone zaken, het opstellen van gelegenheidsgedichten en brommende lofverzen op elkanders bekwaamheden. Hij leide zich ook voornamelijk toe op het uitgeven van dichtkundige werken.

[Sara Maria van der Wilp]

Wilp (Sara Maria van der) was eene dochter van WILLEM FREDERIK VAN DER WILP, Conrector der Latijnsche Schole te *Amsterdam*, waar zij in 1716 geboren werd en ongehuwd in 1803 overleed. Zij bloeide dus gelijktijdig met alle beroemde Nederlandsche dichteressen der achttiende eeuw, die zij ook allen overleefde. In 1757 gaf zij te *Leyden* eene fraaije dichtmatige vertaling in het licht van POPES *Messias, gewyde Herderszang*, welke naderhand in de verzameling van hare *Gedichten*, die in 1772 te *Amsterdam* werd uitgegeven, insgelijks is opgenomen S.M. VAN DER WILP, Gedichten, bl. 57.. Haar dichttrant had

veel overeenkomst met dien van hare vriendin VAN MERKEN, en hare voortbrengselen dragen overigens den stempel van de denkwijze en den smaak des tijds, in welken zij opgesteld zijn. Gelijk zij ook daarmede overeenkomstig bij derzelver uitgave beoordeeld werden, blijkens de volgende uitspraak van een' toenmaligen kunstregter: ‘Eene manlijke deftigheid, alomme in hare dichtstukken doorstralende, doet haar eer aan, als een bewijs harer maniere van denken; terwijl hare zuiverheid van taal, keurigheid in 't gebruiken van woorden en spreekwijzen en vloeibare trant van verzen zamenloopen, om ieder dezen dichtkundigen bundel aangenaam te maken Hedend. Vaderl. Letteroefeningen, I Deel, bl. 314..’ Deze beoordeeling ruim vijftig jaren daarna in de critische distilleerkolf overgehaald zijnde, bleek het dat in de meeste dezer gedichten ‘wel eene kiesche en beschaafde uitdrukking en vloeijende versmaat, maar weinig of geene dichterlijke geestverheffing heerscht. Hier en daar nogtans vindt men blijken dat het haar (der dichteres) aan echt kunstgevoel en levendigheid der verbeelding in geenen deele ontbrak M. SIEGENBEEK, Beknopte Geschiedenis der Nederl. Letterkunde, bl. 270..’ Het afgetrokken aesthetisch *residuum* heeft echter nog geestige deelen genoeg behouden, om te kunnen zien dat deze gedichten ‘zich veelal aanprijzen wegens keurigheid van taal, goeden smaak en schilderachtige voor-

stelling J. DE VRIES, Gesch. der Ned. Dichtk. II Deel, bl. 270..' Deze drie hoedanigheden vindt men al aanstonds vereenigd in dezen trek uit de Fransche geschiedenis:

ô Bartels Nacht, vol yslykheên!
Uw flonkerend gesternt' verdween,
Door schrik verbleekt, op 't zien der wreedste burgermoorden.
Hoe zwymt, in 't stroomend martelbloed
Van zoo veel duizenden, de Seine langs de boorden
Van haar' ontstelden vloed!

Der Eedverwanten krygsgeweld
Wint in 't gefolterd Vrankryk veld;
't Oproerig volk, gestyfd door looze priestertongen,
Werpt schansen op, van straat tot straat,
Tot eindelyk Valois, door bitschen hoon gedrongen,
't Verdeeld Parys verlaat.

Bourbon, met 's volks elend' begaan,
Gespt rustig 't heldenharnas aan;
De wreede zieldwang, die by hem geen heul kan vinden,
Vlucht, als de vleêrmuis, schuuw van 't licht:
Het Eedgespan verstuift, als 't kaf voor de onweêrwinden,
Voor Henriks aangezicht S.M. VAN DER WILP, Gedichten, bl. 226..

Men zal zelden puntdichten van vrouwen aantreffen; zie hier echter een van deze dichteres, dat men geene geestigheid ontzeggen zal:

Wenschelijke begraafenis.

Een lyk te volgen, zal in onze levensdagen,
Om de ongevoeglykheid, geen vrouw aan 't Y bestaan:
Doch zo de booze Nyd ten grafkuil wierd gedragen,
Ik zou in feestgewaad dan meê ter uitvaart gaan Ibid. bl. 209..

Deze verdienstelijke dichteres heeft ook in 1751 eene keurige uitgave bezorgd der *Herderszangen en Mengeldichten van* A. DE HAEN Zie over dezen ons III Deel, bl. 5..

[Adriaen Wils]

Wils (Adriaen), van *Antwerpen*, leverde als ‘Perticvlier’ op het Mechelsche Peoenfeest, den 3 Mei 1603, een refereyn in, hetwelk de broeders met de anderen lieten drukken. Hoe fraai het was kan men genoegzaam beoordeelen uit de volgende regels:

> Cicero ons oock schrijft, en lieffelijck wijst aen
> Hoe dat den mensche is, siet d'een om d'anders wille
> Vortcomen en gemaeckt heel nuttelijck in dees baen,
> En sijn de winckelmaet, daer recht op drayt de spille.
> Vernuft is leyderin des leuens sonder brille,
> Iae dat de wetten stelt, al siet men daeraf scheluen KILIAAN: Schelwe, *strabo*; scheel.
> Al wees certeyn omhoegh Anaxagoras stille,
> Maer Chilos leer ick prijs, die seyt, mensch kent v seluen Schatkiste der Philosophen ende der Poëten, bl, 96..

[Balthasar Wils]

Wils (Balthasar). ‘Veel wils maer kleyn vermogen’ was de zinspreuk van dezen Brabandschen tooneelpoëet, en dit bewees hij overtuigend in zijne drie tooneelstukken: *De Manmoedige Olimpia oft Verlost Roomen. Vertoont op 't Schouborch ghenaemt de Camer des Heyligen Gheest binnen* Antwerpen, *op den* 1 *Februari* 1680; *Geluck en Ongeluck, ofte bedrooge Dienstknaepen*, 1682, en *Den verliefden Periander*.

[Cornelis Wils]

Wils (Cornelis). Door dezen werd ‘gecomponeert:’ *Bon Jan en Sanderyn, kluchtspel, ofte het tweede deel van den Verliefden Periander*, door den voorgaanden, zijn' naam- en kunstgenoot. Beide meesterstukken van armzaligheid werden ‘door de liefhebbers van den Olyftack verthoont op 't Antwerpsche Schouwborgh.’ In dit laatste vinden wij een zonderling drieéénheidsargument, dat zeker de ‘Eirweirde Pater Boeckeurder’ voorbij gezien heeft.

Frans.
Wel noemder dan geen dry? gy noemt een Wael, een Lapper,
Een Mosselkruijer: wel dat is er dry.

Sanderyn.
Wel, snapper,
Die dry is eenen Bon Jan en Sanderyn, bl. 5..

Een tweede stuk van dezen is getiteld: *Den grooten en onverwinnelycken Don Quichot de la Mancha, ofte den ingebeelden Ridder met zijn Schildknaep Sance Pance*, in 1682 gedrukt.

[Jacoba Petronella Winckelman]

Winckelman (Jacoba Petronella) Het Godvruchtig Leven en zalig Afsterven van de Weled. geb. Jonkvrouwe J.P. WINCKELMAN, voor hare *Stichtelijke Gedichten*. was de jongste dochter van JACOB WINCKELMAN, Burgemeester van *Vlissingen*, en MARIA ELIZABETH STERTHEMIUS, en werd aldaar na haars vaders dood geboren, den 8 November 1696. Zij was van hare jeugd af van eene zwakke ligchaamsgesteldheid en worstelde telkens met zware krankheden. Tot

haar veertiende of vijftiende jaar toe leefde zij, volgens hare eigen aanteekening, ‘zorgeloos en wandelde naar de begeerlijkheden der jonkheid, afgescheiden van God en zijne gemeinschap;’ doch toen leerde zij hare belijdenis, kreeg kennis aan vrome lieden, woonde oefeningen bij, gaf zich aan allerlei phantastische mijmeringen over; verbeeldde zich dat de ‘dierbare Heere JEZUS op hare kamer met wijdgeopende armen naar haar toe kwam; kreeg een inzien in alle zijne schatten en algenoegzaamheden; zonk van den eenen afgrond in den anderen, van den afgrond van hare ellende in dien van vrije genade; bevond zich door erf- en dadelijke zonden doodschuldig; werd ingeleid in de kennis van hare doodelijke onmagt,’ en ‘zag voorts allerlei apocalyptische gezigten met haar geloofsoog,’ waarmede zij zeker veel meer zag dan met haar verstandsoog, waarop, zoo het schijnt, een geweldige cataract zat, die haar belette iets hoegenaamd van hare aardsche bestemming te zien, het vervullen der pligten namelijk van echtgenoote en moeder, waaraan zij zich vrijwillig onttrok, en liever als eene oude vrijster in het graf wilde dalen met den reuk van heiligheid dan met de zondige bewustheid het geluk van een' braven echtgenoot bevorderd en den staat nuttige burgers geschonken te hebben.

Zij rekte haar door zenuwziekte en vrome overspanningen uitgeput leven nog tot bijkans vijf en zestig jaren, alzoo zij den 30 Augustus 1761 te *Middelburg* gestorven is.

Onder hare nalatenschap vond men ook een groot aantal dichtstukken. Een gedeelte daarvan werd door jonkvrouw MARIA ELIZABETH WINCKELMAN, eene nicht der overledene, en waarschijnlijk erfgename van dezen letterschat, in 1763 te *Middelburg* in het licht gegeven, onder den titel van *Stichtelijke Gedichten*, die in het volgende jaar gevolgd werden door een' bundel van *Stichtelijke Mengeldichten*. Het geheele werk kwam in 1769 te *Amsterdam* andermaal in het licht, met eene voorrede van den Predikant R. SCHUTTE, die zediglijk oordeelde dat deze gedichten zijne aanprijzing niet noodig hadden, en zich zelven genoeg aanprezen ‘door hunnen zuiverheid met opzigt tot de waarheid, nette schakel van gedachten, uitnemende klaarheid, zachte vloeibaarheid en geur van godvruchtige bevindingen R. SCHUTTE, Voorrede, bl. VIII.. De lofspraak, die hij vervolgens aan deze gedichten geeft, is eene verdere ontwikkeling dezer zes hoedanigheden, die hij daar aan toekent, zoowel als eene vloeibare en gemakkelijke versificatie; ‘Men ziet er,’ zegt hij, ‘den dichtvloed, met zilveren wielingen, zonder zware golvingen of bruisschingen tegen stuitende krebben en hinderlijke steenen, gemakkelijk afloopen Ibid. bl. XIII..’*De gustibus non est disputandem*; maar de stichtelijke gedichten der orthodoxe doorgaans meer theoretisch dan practisch vrome Zeeuwen bevallen ons over het algemeen niet. Tien

regels van den eenvoudigen CAMPHUYSEN verkwikken en verwarmen ons hart meer dan al hunne ijskoude poëtische mystikerijen en prozaïsche berijmingen van onderscheiden spitsvondigheden der stellige godgeleerdheid. Zij schijnen nooit een gezond denkbeeld van gewijde poëzij gehad te hebben, in welk vak de Hollanders, bij veel middelmatigs, toch ook veel goeds, en zelfs meesterstukken Als zoodanig beschouwen wij de Psalmberijming van het Kunstgenootschap: *Laus Deo, salus populo*, de godsdienstige dichtstukken en liederen van LUSSING, VAN ALPHEN, VAN DE KASTEELE, VAN DEN BERG, LUBLINK, FEITH, WARNSINCK en anderen. hebben geleverd. De gedichten van Jonkvrouw WINCKELMAN hebben in onze schatting weinig meer waarde dan het *Banket* en de *Hartsterking* van hare stadgenooten en vrienden, den Kiesheer en den Professor WILLEMSEN Zie hiervoor bl. 504, 507., niettegenstaande eene beschavende hand de grof zinnelijke mystieke beelden welligt een weinig minder aanstootelijk gemaakt heeft.

[Martinus van der Winden]

Winden (Martinus van der). Het zedespel: *De Vriendschap* van dezen in 1760 op den Amsterdamschen Schouwburg vertoond, verdiende de vergetelheid niet, waarin het sedert geraakt is.

[Nicolaas Simon van Winter]

Winter (Nicolaas Simon van), een aanzienlijk Koopman te *Amsterdam*, werd aldaar in 1718 geboren. Zijne ouders PIETER VAN WINTER en ELIZABETH VAN LEEUWAARDEN gaven hem eene beschaafde opvoeding, waarvan de voordeelen,

bij zijne aangeboren zucht tot de letteroefeningen, hem het gemis van taalkennis vergoedde. Al vroeg leide hij zich toe op de dichtkunst, en vormde zich in de school van FEITAMA, wiens dichttrant hij zich eigen maakte. Zijne eerste dichtproeve *Kaïn en Habel* verscheen in 1743. Den 5 Mei 1744 verbond hij zich in het huwelijk met JOHANNA MUHL, dochter van de dichteres AGATHA MARIA SENA Zie over deze ons V Deel, bl. 278., weduwe van JACOB MUHL, en stond vervolgens in vriendschappelijke betrekking met de voornaamste gelijktijdig met hem bloeijende dichters, FEITAMA, DE BOSCH, PATER,HUISINGA BAKKER en anderen Hij was ook een ijverige medearbeider aan de voortreffelijke Psalmberijming, uitgegeven door het kunstgenootschap: *Laus Deo, salus populo*., die hij gewis in levendigheid, bevalligheid en vindingrijkheid overtrof. In 1755 gaf hij zijn dichtstuk *De Amstelstroom* in het licht, een waardige tegenhanger van den *Rottestroom* van DIRK SMITS, en ook geheel in denzelfden smaak behandeld. De Heer VAN KAMPEN brengt zeer oordeelkundig VAN WINTERS *Amstelstroom* in contrast met den *Ystroom*, het meesterstuk van den grooten ANTONIDES; ‘beide gedichten,’ zegt hij, ‘staan tot elkander, gelijk de beide onderwerpen en de geest van de eeuwen der dichters. In het *Y* van ANTONIDES, fier op zijne breede wateren, op de tallooze kielen, die het uit alle werelddeelen op zijnen rug torscht, laat zich de grootsche, verhevene, maar ook wel eens brommende toon der

zeventiende eeuw hooren: de prachtige, maar stille en stijve buitenplaatsen, die in de vreedzame achttiende eeuw de kalme wateren van den *Amstel* zoomen, geven aan VAN WINTER slechts levendige, bevallige, gemeenzame tafereelen. De dichter des *Amstelstrooms* loopt geen gevaar van den wansmaak, waaraan misbruik der fabelkunde ANTONIDES blootstelde, want VAN WINTER gebruikt de fabelkunde niet; maar hij heeft ook geene verschijningen, als die van ATABALIBA aan de Hollandsche schippers N.G. VAN KAMPEN, Geschied. derNederl. Letteren en Wetensch. II Deel, bl. 113..' Dit is zoo, maar in ons oog zouden dergelijke stoute episoden in VAN WINTERS gedicht ook zeer ongepast zijn, daar hij hetzelve volgens een geheel ander plan bearbeid heeft dan de zanger des *Ystrooms* het zijne. VAN WINTER bepaalt zich slechts tot het bevallig schilderen der wezenlijkheid; zijn gedicht is eene poëtische topographie, waarin de voorwerpen wel sierlijk opgetooid, maar natuurlijk en waar voorgesteld worden; het voegzaam invlechten van goede, welsprekend uitgedrukte zedelessen is in soortgelijke dichtstukken, als het met oordeel en smaak, gelijk hier gedaan wordt, verkieslijker dan mythologische fictiën of phantastische episoden. Wij hebben vroeger reeds het gedicht van ANTONIDES als grootsch, stout en verheven, dat van VAN WINTER als wijsgeerig, krachtig en levendig, en dat van SMITS als bevallig, liefelijk en zacht gekenmerkt Zie ons V Deel, bl. 304.; wij

zouden hier nog een vierde stroomdicht, *Den Amstelstroom* van WILLINK, als stijf, koud en zenuwloos, kunnen bijvoegen; doch zijn werk verdient bij dat der drie andere dichters naauwelijks vermelding, en stond den veel bekwameren VAN WINTER bij de behandeling van hetzelfde onderwerp geenszins in den weg.

In 1769, en dus veertien jaren na de uitgave van zijn met zoo veel genoegen ontvangen *Amstelstroom*, gaf VAN WINTER een tweede niet minder bevallig dichtwerk in het licht, namelijk *De Jaargetyden*, waarin hij de*Seasons* van den Engelschen dichter THOMPSON tot zijn model nam, en sommige fraaije trekken daaruit overbragt. Dit naar de jaargetijden vierledig ingedeelde dichtstuk is in ons oog een meesterstuk van beschrijvende poëzij. De vordering, dat een dichter, is het geene volkomen, ten minste eenige kennis van alle wetenschappen dient te hebben, als hij een uitvoerig beschrijvend dichtstuk onderneemt, komt voornamelijk bij onderwerpen als deze *Jaargetyden* in aanmerking, en aan deze vordering heeft VAN WINTER op eene uitmuntende wijze voldaan; niet alleen toont hij deze kennis in eene ruime mate te bezitten, maar heeft dezelve ook met veel oordeel en smaak aangewend in het bevallig schilderen van de onderscheiden fraaije natuurtooneelen, die de afwisseling der jaargetijden oplevert, zoodat zij het oog zoowel van den bedaarden wijsgeer en scherpzienden kenner als van den verrukten beschouwer en gevoeligen enthusiast even zeer behagen.

VAN WINTER inmiddels zijne echtgenoote door den dood verloren hebbende, hertrouwde hij den 26 September 1768 met LUCRETIA WILHELMINA VAN MERKEN Zie over haar ons IV Deel, bl. 401. en beoefende nu gemeenschappelijk met haar de poëzij op eene wijze dit edel paar allezins waardig. Beiden eenstemmig in denkwijze, smaak en kunstgevoel, waren zij ook eenstemmig in de keuze en het behandelen der onderwerpen, en bereikten beiden in kunstvermogen dezelfde hoogte. In 1772 gaven zij gemeenschappelijk een deel met tooneelpoëzij in het licht, behelzende vijf treurspelen, namelijk *Het Beleg der Stad Leyden*; *Jacob Simonszoon de Ryk*; *Monzongo, of de Koninglijke Slaaf*; *De Camisards* en *Maria van Bourgondie, Gravinne van Holland*. ‘Zij voegden die bijeen, dewijl zij oordeelden dat, nu de Hoogste Wijsheid hunne harten en handen door eenen troostrijken Echt vereenigd had, hunne Poëzij niet moest gescheiden zijn.’ In 1786 verscheen een tweede deel, behelzende: *Menzikoff*; *Louize d'Arlac*; *Sebille van Anjou, Gemalinne van Gui van Lusignan, Koninginne van Jeruzalem*, en *Gelonide*. Slechts twee dezer treurspelen, *Monzongo* en *Menzikoff*, zijn door VAN WINTER, de overigen door zijne echtgenoote opgesteld. Al deze stukken hebben uitstekende verdiensten, en zijn mogelijk de eenigen in welke, als wij het zoo noemen mogen, een oorspronkelijke kunstgeest heerscht, daar de meeste eigenvindingen onzer tooneeldichters naar

Fransche of Duitsche modellen gevormd zijn. Eene uitvoerige beoordeeling is hier te minder noodig, daar wij toch zakelijk zouden moeten herhalen wat bij derzelver uitgave en bij de vertooning der voornaamsten door anderen gezegd is, en nog onlangs door den Heer VAN KAMPEN Gesch. der Ned. Lett. en Wetensch. II Deel, bl. 165. wiens vlugtige oordeelvelling wij wel een weinig zouden kunnen uitwerken, doch wij vinden om de aangevoerde reden daarin weinig nut, noch voor den lezer noch voor ons zelven.

In 1779 gaf VAN WINTERS echtgenoote haren uitmuntenden *Germanicus* in het licht, een heldendicht, hetwelk haren *David* in vele opzigten overtreft. Wij geven hetzelve allen mogelijken lof, die aan dit heldendicht kan gegeven worden, en dien het billijk verdient, en echter lezen wij hetzelve met een onaangenaam gevoel, omdat de held van hetzelve de onderdrukker is van onze stamvaders, de Germanen, wier land en bezittingen hij met zijne legioenen komt verwoesten en den vrijen hals der inwoners buigen onder het gehate juk der allesdwingende Romeinen, die wij in de geschiedenis even zeer verfoeijen, als wij de Cimbren, Teutonen en Batavieren bewonderen en verheerlijken, die dezen trotschen alverweldigers de dagen van *Cannae* bloedig herinneren.

Noch de stof, noch de held des dichtstuks wekt dus van den kant des gevoels eenige belangstelling; al de overwinningen van GERMANICUS, zijne han-

delingen, zijne krijgsdeugden en zijn roem verwekken bij ons dezelfde onaangename gewaarwording, als de lezing bij ons verwekken zou van een heldendicht, waarvan de Hertog van *Alba* de held en zijne oorlogen in de *Nederlanden* het onderwerp was. Het verschil tusschen beiden is misschien zoo groot niet als men welligt denkt, en bestaat mogelijk maar alleen in de tijden en zeden, die op een' afstand van zestien eeuwen van elkander verwijderd zijn; doch de zaak is staatkundig dezelfde, worsteling der verdrukten tegen de verdrukking, en zal eeuwig dezelfde zijn, om het even of Germanen tegen Romeinen, Nederlanders tegen Spanjaarden en Franschen, Amerikanen tegen Engelschen of Nieuw-Grieken tegen Turken opstaan en zich het juk van den hals schudden, dat hun eindelijk ondragelijk geworden is. Wanneer wij dit alles met betrekking tot dit uitmuntend heldendicht overwegen, dan komt ons het zeggen van den Heer DE VRIES Geschied. der Ned. Dichtk. II Deel, bl. 262., dat zulks, ‘wat het dichterlijke betreft, weinig ter zake doet,’ eenigzins gewaagd voor; en wij zouden eer met den Heer VAN KAMPEN van het tegengesteld gevoelen zijn, dat het, zoo niet *alles*, gelijk hij beweert, er althans *zeer veel* toedoet: ‘immers,’ zegt hij, en naar ons gevoel te regt, ‘wanneer men poëzij niet als eene verzameling van aangename en bevallige beelden en schilderingen, maar als beweging van de inwendige diepten onzes gemoeds, als eene heilige en kuische

hemeltelg beschouwt, die geenen veroveraar, als zoodanig mag prijzen, allerminst eenen verkrachter van de regten van eigendom en vrijheid, die de Duitschers in hun eigen land, zoo goed als de Romeinen, bezaten N.G. VAN KAMPEN, Geschied. derNed. Letteren en Wetensch. II Deel, bl. 127..

Wie nu met een hart, gloeijend van vaderlandsliefde en vervuld met verfoeijing en afkeer van onderdrukking en onderdrukkers, zich in zoo verre neutraliseren en op zulk een standpunt van wereldburgerschap plaatsen kan, dat hij geheel onaangedaan blijft voor de gewaarwordingen, die elk welgesteld gemoed bewegen, en de verhandelde stof in den Germanicus beschouwt als zaken, die hem niet aangaan, die kan, ja, met een uitstekend genoegen dit heldendicht lezen, en dan heeft de Heer DE VRIES gelijk, dat al het boven aangevoerde weinig ter zake doet; maar op deze voorwaarde heeft dit genoegen voor ons bijkans dezelfde waarde, als dat, hetwelk het lezen der meesterlijke lofrede van TORRENTIUS op den afschuwelijken BALTHASAR GERARDS ons verschaft ‘Welk genoegen,’ vraagt de Heer VAN KAMPEN (l.c. bl. 131), ‘kan het opleveren, een volk te zien onderdrukken en straffen, omdat het eenmaal de vrijheid boven de slavernij had gekozen; vrouwen aan hare mannen - de helden des vaderlands - onttrokken, en verraders beloond te zien?’ Hij verklaart wijders dat haar *David*, als geheel, meer indruk op hem maakt dan de *Germanicus*: dit kunnen wij juist zoo gaaf niet zeggen, schoon wij den *David* mede (zie ons IV Deel, bl. 403 volg.) voor een zeer voortreffelijk gedicht houden.. Wel verre zij het ondertusschen dat wij den verspaanschten Antwerpschen Bisschop

gelijk stellen met de edele LUCRETIA, die gewis haar vaderland en deszelfs vrijvechters zoo vurig beminde als ieder ander regtschapen Nederlander, gelijk overtuigend blijkt uit hare treurspelen en andere gedichten; maar even daarom smart het ons dat juist GERMANICUS de held is, voor wien zij onze belangstelling inroept; dit voegde TACITUS: Mevrouw VAN WINTER had daartoe CIVILIS of ARMINIUS moeten kiezen. Het hindert ons niet dat de Jezuit STRADA en de Kardinaal BENTIVOGLIO den Hertog van *Parma* en den Aartshertog ALBERTUS tot de hoofdpersonen maken van hunne geschiedverhalen der Nederlandsche oorlogen tegen Spanje, maar men zou dit ongaarne zien in die van HOOFT en DE GROOT, bij wie WILLEM I en MAURITS altijd op den voorgrond staan.

Doch al deze bedenkingen ter zijde gesteld (zoo dit mogelijk is), kan men den *Germanicus* aanmerken als een zeer voortreffelijk heldendicht. De held zelf, als Romein beschouwd, is groot en beminnelijk, zijne lotgevallen zijn belangrijk en zijn dood treffend. Zijn karakter gaf der dichteres verscheiden voordeelen aan de hand, waarvan zij zich meesterlijk bediend heeft. Van het wonderbare heeft zij in dit heldendicht zoo min gebruik gemaakt als in haren *David*, en waarlijk wij vermissen het er niet eens in, noch zoeken naar een' *Deus ex*

machina, daar het vernuft der dichteresse geheel andere springveren in beweging weet te brengen, om de belangstellende aandacht gaande te houden. Eenheid, grootheid en geregelde afloop der hoofddaad, natuurlijke zamenhang der episoden met dezelve, voortreffelijke schilderingen van natuurverschijnselen, plegtigheden en veldslagen, verheven sentimenten, edele en krachtige uitdrukkingen, wijze zede- en staatslessen, eene verbazende kennis van oudheid, natuurkunde, plaatsbeschrijving, volkszeden en wat niet al! voorgedragen in edele, stoute en krachtige verzen, wier vloeijende rolling bij het rijzen en dalen nimmer den regten toon verliest, en wier zuiverheid tot het toppunt van volmaaktheid gebragt schijnt, zijn voortreffelijkheden, ‘die hier als in een tresoor vergaderd, het dichtstuk onschatbare waarde geven,’ zeide, bij deszelfs verschijning, een openbaar beoordeelaar Algemeene Vaderl. Letteroef. II Deel, bl. 85., en, volgens zijne voorspelling, bij de nakomelingschap een classikaal gezag zouden doen verkrijgen.

En inderdaad, men zou uit den *Germanicus* en den *Friso* eene geheel nieuwe theorie van het heldendicht kunnen ontwerpen, die misschien tegen de verouderde theoriën opmogt, en de aandacht van het geletterde *Europa* niet onwaardig ware. Eene Fransche vertaling in proza van den *Germanicus* heeft dit dichtstuk ook voordeelig buiten ons land bekend gemaakt MARMONTEL, FORMEY en verscheiden andere letterkundigen gaven in brieven hunnen vereerende bewondering der dichteresse te kennen..

VAN WINTER leefde in den hoogsten graad gelukkig met zijne voortreffelijke echtgenoote in gemeenschappelijke kunstoefening. Ruim van tijdelijke middelen voorzien, ontdeed hij zich van de beslommeringen des handels, nam omstreeks 1780 zijne woonplaats te *Leyden*, en onthield zich des zomers met zijne echtgenoote op zijn in de nabijheid gelegen buitenverblijf *Bijdorp*, waar beiden met hunne vrienden dichtmatige briefwisseling hielden Eene proeve daarvan vindt men in Mevrouw VAN WINTERS hartelijken, schilderachtigen en luimigen brief aan Mevrouw LUBLINK, in de gedichten achter *De Ware Geluksbedeeling*, bl. 95, ook in den Dichtgroet van P. HUISINGA BAKKER aan N.S. VAN WINTER en zijne echtgenoote, in zijne *Gedichten*, III Deel, bl. 100, en mogelijk meer dergelijken in de dichtwerken van anderen., of hen aldaar onthaalden, en al de genoegens smaakten, die deze aarde voor deugdzame harten uit de reinste en edelste bronnen oplevert, en welke genoegens de gevoelige dichteres uitmuntend bezong in een dichtstuk hetwelk eene schilderachtige beschrijving van dit buitenverblijf behelst *Bijdorp*, achter *De Ware Geluksbedeeling*, enz. bl. 169.. Het verlies van zulk eene voortreffelijke echtgenoote was de eenig; maar ook de zwaarste slag, die, na den dood zijner eerste gade, de geliefde vriendin zijner tweede, den braven VAN WINTER trof. Hij verloor haar te *Leyden* den 19 October 1789 en haar lijk werd den 24 te *Amsterdam* in

de Oude Kerk begraven. Een bundel lijkdichten, door de voornaamste dichters bij elkander gebragt, vereerde hare nagedachtenis. Men kwam ook op het denkbeeld om haar op kosten des Leydschen dichtgenootschaps een gedenkteeken boven hare begraafplaats op te rigten; de toestemming der Amsterdamsche regering werd verzocht en verkregen, en eene teekening door den Graveur R. VINKELES vervaardigd, naar welke het monument door den Beeldhouwer A. ZIESENIS zou uitgevoerd worden Vad. Hist. Verv. op WAGENAAR, XIII Deel, bl. 43., maar de oprigting is door de ongunst der tijden achterwege gebleven. Doch dit gedenkteeken was, wel beschouwd, ook onnoodig, daar 'VAN MERKEN, wier naam op ieders tong, wier werken in ieders handen zijn, roem behoudt zoo lang men aan de schoone kunne en aan ware verdiensten hulde bewijzen zal J. DE VRIES, Gesch. der Ned. Dichtk. II Deel, bl. 268..'

In 1792 gaf VAN WINTER het schoone dichtstuk *De Ware Geluksbedeeling, Brieven en Nagelaten Gedichten* van zijne echtgenoote, benevens zijne *Gedichten* en *Fabelen* in het licht, versierd met beider afbeeldingen; en verklaarde in een kort voorberigt weemoedig 'dat er voor hem geen wensch meer overbleef dan dat hij, na door de gunst des Allerhoogsten met zijne dierbare wederhelft op aarde gelukkig geleefd te hebben, eerlang met haar onafscheidbaar zou mogen leven in eene zalige eeuwigheid.' Die wensch werd in 1795 vervuld;

VAN WINTER volgde zijne voortreffelijke echtgenoote in het graf, voor beiden als het ware de poort van den roem hunner onsterfelijke nagedachtenis op den Nederlandschen zangberg, dien zij door hunne uitgegeven werken gedurende de laatste helft der achttiende eeuw zoo luisterrijk verheerlijkten.

[Pieter van Winter, Nic. Simonsz.]

Winter (Pieter van), Nic. Simonsz., zoon van den voorgaanden, bij zijne eerste echtgenooteJOHANNA MUHL Aangaande deze achtingwaardige vrouw schreef VAN WINTER mij in een' vriendschappelijken brief den 12 Februarij 1805: ‘Schoon zelve geene dichteresse, was hare schranderheid en karakter zoo verheven, en hare uitmuntendheid zoo groot, dat ik niet kan nalaten op zulk eene moeder eenigen roem te dragen,’ enz., werd geboren te *Amsterdam*, in 1745. Hij was, even als zijn vader, een beminnaar der fraaije letteren en beoefenaar der dichtkunst. In 1797 gaf hij eene zeer verdienstelijke dichtmatige vertaling in het licht van POPES *Proeve over den Mensch*; in 1804 volgde zijne overzetting der *Lierzangen van* HORATIUS, met zeer lezenswaardige aanteekeningen. Bijna gelijktijdig verscheen zijne vertaling van den eersten zang der *Aeneis*, als proeve, die ongemeen veel goedkeuring vond, waardoor hij aangemoedigd werd, om de vertaling der overige boeken insgelijks te ondernemen; doch toen hij het vierde boek had afgewerkt en uitgegeven, verraste de dood hem in 1807, waardoor deze verdienstelijke arbeid onvoltooid gebleven is.

[Jan Wissingh]

Wissingh (Jan) is opsteller van een kluchtspel, *De Bedrogen Dromer*, in 1656 gedrukt.

[Abraham de Wit, de Jonge]

Wit (Abraham de), de Jonge, is als tooneeldichter bekend door drie stukken: *Het Hofsteeleven*, 1697, *De Wynoegst*, 1698, en *De Ingebeelde Edelman*, 1700.

[Katharina Johanna de With]

With (Katharina Johanna de) was eene der drie dochters van LUDOLPH ADRIAAN DE WITH, Advokaat en langer dan vijftig jaren Secretaris van het kapittel van S. Maria, te *Utrecht*, en eene zeer verdienstelijke dichteres, die in den aanvang der achttiende eeuw bloeide en in 1727 of 1728 overleed. In 1719 gaf zij te *Rotterdam* eene dichtmatige vertaling in het licht der *Getrouwe Herderin*, van den Italiaanschen dichter CONTARINI. Na haren dood bezorgden hare zusters HENRIETTE ELIZABETH en EVERARDINA JACOBA Deze beoefenden insgelijks de dichtkunst, naar het getuigenis van P. VLAMING, voor de *Getrouwe Herderin*:

> Utrecht -
> Boogt nu op drie Zanggodessen,
> Drie gezusters dichteressen
> In het stamhuis van De With.

de uitgave van hare vertaling der *Fillis van Scirus*, uit het Italiaansch van den Graaf BONARELLI, benevens eenige andere gedichten, herders- en visscherszangen enz. die in 1728 te *Amsterdam* in het licht kwamen. Zij was de vriendin van VLAMING en WELLEKENS, wier stijl en dichttrant zij zich voornamelijk eigen maakte en ook bijzonder gelukkig slaagde, in

het velddicht en in het schilderen der eenvoudige zeden en onschuldige minnarijen der land- en duinbewoners, blijkbaar in den volgenden bevalligen veldzang, met het opschrift: *Klorimene*, welken wij, als een der kortste stukjes, ter proeve hier aanvoeren:

Als onlangs Hageroos, op veldmuzyk verslingert,
Gezeten aan haar hoeve, in schaduw van een wingert,
Een deuntje neurde, stuit haar Niza veel te stout,
Die van het jonkspel keerde, en haar dus onderhoudt:
Wy zochten u in 't dorp, in 't jonkspel en de weiden,
En vinden u dus ver van blydschap afgescheiden?
Daar reeds uw geiten en uw lammers zyn gestalt.
De dau bedekt het veldt; de koele schaduw valt
Op de akkers: dus moogt gy u onbezorgt vermaken
In 't jonkspel, daar men lang de vrysters naar zag haken;
Daar blonde Zwaantje met haar Meris gaat ten dans.
Begeef u derwaart heen: zo zal dees groene krans
Van myrtetelgjes en van zachte riddersporen
En tuinviolen, die elks ogen kan bekoren,
Uw lokken sieren: zo munt ge onder andren uit
Gelyk een rozelaar by 't gras en veyl; een bruid
By haar gespelen. Doch kan dit u niet behagen
Zo hoor een poos naar 't geen wy op het jonkspel zagen
En ik u melden zal. Wy mogen onverspied
Hier kouten in het groen. Gy kunt daarna een lied
Aanheffen, zo 't u lust: 'k leen op myn beurt u de oren.
Wy zagen Zwaantje, die haar Meris kan bekoren,
Eerst komen aan den dans, met zoo veel swier en kunst
Dat zy alle ogen trok, en voor zich yders gunst
Verkreeg; daar zy bestond door 't dansvertrek te zweven,
Veel sneller dan het kaf wordt door den wind gedreven
Langs 't open veld; of als een spiegelklare vliet

Die dertelende langs de grazige oevers schiet.
In 't end staakt zy den dans; als Doris, mede ervaren
In deze kunst, deed zien hoeze op den klank der snaren
De ligte voetjes roerde in 't hupplen op en neêr.
Toen sloeg ik 't oog op zyde, en zag Amintas, de eer
Van 't gansche karspel, op de Duitsche fluit bedreven,
Zyn lang verborgen min bedekt te kennen geven
Aan schrandre Dafne, door gelonk en zucht op zucht.
Hoe menig vryster stort geen klagten zonder vrucht
Om zulk een schonen knaap wel dubbel waard te minnen!
'k Weet dat uit menig dorp de braafste harderinnen,
Te veel verslingert op zyn minnelyk gelaat,
Aan 't quynen zullen slaan berooft van troost en raad,
Wanneer zy horen hoe hem Dafnes min doet blaken;
Hoe Dafne, Dafne alleen Amintas kan vermaken.
Uw Klorimene, die hem om zyn deugden mint,
Stroit wis zo lang ze leeft haar zuchten in den wint.
De velden mogen naar heur jammerklagten horen:
Maar ach! haar is noch vreugd noch rust noch troost beschoren.
Nauw hoort dit Hageroos of voelt een dubble smart:
En zegt: myn Klorimene, ach! ach! hoe klopt my 't hart,
O Niza! uw verhaal heeft my met rou beladen.
Kom, vluchten wy van hier: myn smart mogt ons verraden Fillis van Scirus, enz. bl. 91..

Dit liefelijke stukje is immers eene idylle GESSNER waardig, en men zou de dichteres houden voor eene teedere gevoelige minnares, die de zachte gewaarwordingen van haar eigen beminnend hart uitdrukt; maar neen -

Zoo, zonder dat de Min haar zelve kon betooveren,
Had zy haar lier der liefde, als Sappho, toegewijd;

Won ze, als de Thespische Corinna, de eerelooveren
Der Pindarussen van haar' tijd.
Zoo vaak ze aan haren mond de zachte landfluit zette
Voor *Herderlijke Trouw*, of, op de veldschalmei,
De liefdeszegepraal, van *Fillis* uittrompette,
Ging heel het Nymfental van bosch en stroom ten rei,
En hield, al dartlend, feest in die bekoorlijke oorden,
Waar 't vloeijend keurlied klonk der schoone Katharijn,
't Zy aan der Vecht begraasde boorden,
Of 't kabblend zilver van den Rijn J. VAN WALRÉ, Gedachtenisoffer aan W. BINGLEY, enz. bl. 70..

Deze beminnelijke dichteres sleet een kwijnend en ziekelijk leven, en smaakte nimmer zelve de zaligheden der liefde en des huwelijks, die zij zoo schoon en met zoo veel warmte bezong. Hartelijk stemmen wij met den Heer VAN WALRÉ in den lof

Van die begaafde maagd, die Liefde een outer stichtte,
Als voor een' onbekenden God;
Die, als een priesteres, zijn' heilgen dienst verrigtte,
Schoon zonder eigen zoet of teeder zielsgenot;
Die Neêrlands Pindus mogt versieren
Als derde Gratie van haar kunstrijk zusterpaar,
En geen' Secundus, van twee broeders d'evenaar,
In glans en roem liet zegevieren Ibid. bl. 72..

[Claes Jacobsz. Wits]

Wits (Claes Jacobsz.), een Enkhuizer dichter, bloeide in de eerste helft der zeventiende eeuw, en was dus een tijdgenoot van CATS, met wiens dichttrant de zijne ook wel eenige overeenkomst heeft; hij gaf in 1639 een drieledig werkje in

het licht, getiteld: *Stichtelycke Bedenckinge, Onledige Ledigheyt, Stichtelycke Tytkortinge*, waarvan in 1694 reeds de negende druk verscheen, dien wij voor ons hebben; en waarlijk dit verwondert ons niet: het werkje behelst inderdaad veel stichtelijks, goeds en leerzaams, in den eenvoudigen, gemeenzamen en toch voor dien tijd vrij beschaafden volkstoon gedicht. De godsdienstige denkbeelden zijn helder, gezond, voor elk verstaanbaar en bemoedigend; bij voorbeeld:

> Is uw Geloof niet al te krachtigh,
> En in vertrouwen wonder kleyn,
> 't Laet daerom niet te zijn waerachtigh,
> En 't kleyn Geloof kan wesen reyn.
> Sal niet den grooten Godt behagen
> Het wieckjen dat soo slapjens roockt?
> En sal hy niet met lust verdragen
> Het brosse rietjen soo gekroockt?
> - - - -
> Dit kleyn beginsel van 't geloove
> Sal dan in alles zijn volmaeckt,
> Wanneer je door 't Geloof hier boven
> Tot Gods aenschouwen zijt geraeckt C.J. WITs, Stichtel. Bedenckingen, bl. 37, 38..

Wij stellen zulke eenvoudige, hartelijke, echtvrome taal ver boven den mystieken onzin van den geestelijken Banketbakker WILLEMSEN, de miltzuchtige Jonkvrouw WINCKELMAN en dergelijke apocalyptische geestdrijvers.

Wijders bevat dit boekje, even als de werken

van CATS, verscheiden leerzame historiën en voorvallen uit verscheiden schrijvers verzameld en berijmd. Tot eene proeve van 's mans niet onbehagelijken verhaaltrant geven wij hier de *Gedenckwaerdige Justitie van den Keyser* ALEXANDER SEVERUS.

Als Severus seer befaemt
't Roomse Rijk seer wel regeerde,
Een Vetronius genaemt,
By den Keyser steeds verkeerde,
Was by hem in groot aansien,
Daerom hem oock vele liên
Geschencken quamen biên.

Niet dat sy uyt ware gunst
Voor sijn deught hem gingen loonen;
Maer dat hy door redens-kunst
Haer versoecken mocht vertoonen
Gunstigh aen sijn Majesteyt;
Daertoe hy (alsoo hy seydt)
Gewilligh was bereydt.

Als hy vast haer gelt nam aen,
Liet hy voort haer saecke rusten,
En met ydle hoop en waen,
Hy het slechte volckje susten.
Toond' hem als haer beste vrient,
Die haer saeck met gunst aendient,
Hoe wel hy 't niet en mient.

Haere saeck bleef ongedaen,
Hoe veel geldts hy had' verkregen.
Maer de Keyser heeft verstaen
Wat Vetronius gingh plegen:
Hy verfoeyt dit snoode feyt,

Dat hy 't volck aldus misleydt,
En quest sijn Majesteyt.

Hy wil 't hofs gemeene quaedt
Uyt sijn hof met vlijt afschaffen,
Dies liet hy, met goedt beraedt,
Desen snood' grijpvogel straffen;
En sijn dienaers roepen uyt,
Hoe sijn Majesteyt besluyt
Te straffen dezen guyt.

Liet hem binden aen een pael,
En aldaer met roock versmachten:
Eener riep met luyder tael:
Om dat dese man gingh trachten
Te verkoopen roock voor geldt,
Daerom werdt hy hier gestelt,
Met roock ter dood geknelt.

Wierden sy alsoo gestraft,
Die nu roock voor geldt verkoopen:
Soo soud' haest sijn afgeschaft.
't Langh verdrietigh hoofse loopen;
Korter wegen soud' men gaen,
En een pleyt soo langh niet staen,
Maer recht, recht sijn gedaen. C.J. WITS, Stichtel. Bedenckingen, bl. 295..

[Jacob de Witt]

Witt (Jacob de) J. KOK, Vad.Woordenb. XXXII Deel, bl. 262. Burgemeester van *Dordrecht*, de vader van het in 1672 door het Haagsche gepeupel vermoorde edel broederpaar, ‘schreef nog *Stichtelyke Gedichten* in een' tachtigjarigen ouderdom N.G. VAN KAMPEN, Gesch. der Ned. Lett. en Wetensch. III Deel, bl. 68..’ Wij hebben er geene kennis aan.

[Johan de Witt]

Witt (Johan de), J. KOK, Vad.Woordenb. XXXII Deel, bl. 269. zoon van den voorgaanden, Raadpensionaris van *Holland*, de grootste staatsman zijner eeuw, wiens belangrijke levensloop en treurig uiteinde met zijn' broeder als slagtoffers der Haagsche volkswoede in 1672 algemeen bekend is, beöefende in zijne jeugd insgelijks de dichtkunst, en vervaardigde in flaauwe en gebrekkelijke verzen eene vertaling van CORNEILLES treurspel *Les Horaces*, welke onder de benaming van *Horace en Curace* in 1648 in het licht kwam. DE WITT hing sedert wijsselijk de lier aan de wilgen; hij zou het in de dichtkunst toch nooit zoo ver gebragt hebben als in de staatskunst.

[Jacob Eduard de Witte, Junior]

Witte (Jacob Eduard de), Junior, geboren in 1763, was een zoon van den Amsterdamschen Stads-Architect J.E. DE WITTE, en in 1782 Vaandrig in dienst van den Staat, wanneer hij met PIETER VAN BRAKEL, Boomkweeker te *Boskoop*, een' aanslag smeedde om het eiland *Schouwen* in handen der Engelschen te leveren. VAN BRAKEL ontdekte nogtans dit verraad, en DE WITTE liep groot gevaar van zijn hoofd te verliezen; doch een gekibbel tusschen de Staten en den Stadhouder, of eene burgerlijke of militaire regtbank, en dan welk geregtshof den landverrader moest veroordeelen, gaf aanleiding dat hij den 21 Mei 1784 tot eene gevangenis van zes jaren, en vervolgens tot eene eeuwige ballingschap uit *Holland*, *Zeeland, Friesland* en *Utrecht* verwezen werd Vad. Hist. Verv. op WAGENAAR, V Deel, bl. 20-51..

Ingevolge van dit vonnis werd DE WITTE op de Gevangenpoort in den *Hage* gezet. Hier begaf hij zich aan het schrijven van eenige werkjes in proza en dichtmaat, meest van sentimenteelen inhoud, en waarin de bladzijden bijna met zoo vele dwarsstreepjes als woorden gevuld zijn. Hij bezat slechts middelmatige bekwaamheden, weinig belezenheid, smaak en gezond oordeel, en volstrekt geene taalkennis. Ondertusschen vonden zijne verwarde, overspannen, zinledige voortbrengsels toch uitgevers en lezers, en hij maakte, bij het verval van onze dichtkunst, in het tijdvak tusschen BELLAMY en HELMERS, eenigen opgang als dichter; doch deze laatste bewees het eerst de nietigheid van vernuften als DE WITTE en dergelijke jammerlijke poëtasters In de zeer lezenswaardige voorrede van zijn' *Socrates*, die voor de eerstemaal in 1790 in het licht kwam., en al zijn roem verdween in rook. Een' geruimen tijd liet DE WITTE niets meer van zich hooren, en kwam toen wederom als schrijver en verzenmaker voor den dag, onder den naam van WITTE VAN HAAMSTEDE; met welk regt hij den naam van den braven en grootmoedigen basterdzoon van Graaf FLORIS V aannam, weten wij zoo min als op wat grond BILDERDIJK voor een' Graaf van *Teisterband* gehouden wil worden.

[Joseph de Wolf]

Wolf (Joseph de). In de beide laatst decenniën der achttiende eeuw zag het er op den Hollandschen zangberg zeker tamelijk armoedig uit, schoon het, om zoo te zeggen, gouden en zilveren

medailles regende; de namen van een' DE WITTE, KUMPEL, SOBELS, DO. BOSCH, PORJEERE, VAN OLLEFEN en dergelijke prulrijmers pronkten als sterren van de eerste grootte aan den donkeren dichthemel, dat is te zeggen, in dagbladen en maandschriften; doch het bleek eindelijk dat het slechts nietige dwaallichtjes waren, die boven het moeras van den kwaden smaak flikkerden, waarin menig vernuft jammerlijk versmoorde, dat door dit geflikker van den regten weg afgelokt werd; maar in de Zuidelijke, toen nog Oostenrijksche *Nederlanden* was het met de dichtkunst en fraaije letteren nog deerlijker gesteld. De gewrochten van dezen DE WOLF zijn daarvan een overtuigend bewijs. Wij kennen van hem: *Het Bloemperk d'allergewigtigste Lotgevallen, inhoudende de byzonderste Historien, die een tydmerk aen elk' Eeuw gegeéven hebben, als noch eénige Bewysredens over de uytmuntende zedetugt, onfaelbaere Wetstucken, verheventheyd en onsterflyckheyd der Ziel. In Rym en Onrym*. Gend, 1780. Dit bloemperk is zoo wat naar het model van dat door CATS te *Grijpskerke* aangelegd; voorts *Het Leven der Herderen, door* VIRGILIUS, *vrypostig verduytscht*. Dit is eigenlijk eene vrijpostige mishandeling in Vlaamsch rijm van de *Bucolica* des Mantuaners, voor welken wrevel de verwaande Gentenaar in zijne voorrede dus vrijpostig verschooning vraagt: ‘Ik hebbe myne afgematte krachten en voldoenlooze driften, met eéne waekzaemheyd van *Argus*, gewillig opgetoómd, om met het vlugge *Pegasus*

te rennen van de konstlievende heuvelen door de ryke velden van den Kroonpoeét *Virgilius*, die alle den lof der Roomsche Dichtschryveren tevens wegdraegd, en voor welkers geheugenis *Apolos* voesterlingen met het hoofd en de knien geboógen staen; maer alzo myne Zangnymph noch jongh en onervaeren is, ik bid UE. en sraft haer niet met eenen vermételen *Phaëton*, zo onervaeren in het mennen zyns vaders wagen, als ik in het verduytschen van *Virgilius* vaersen.' Wij zijn niet vrijpostig genoeg om den lezer proeven van deze 'vrypostige verduytsching' onder het oog te brengen. 'Hy stelde geheel het Heylig Schrift op rym,' zegt de Heer WILLEMS Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. II Deel, bl. 178., 'en heeft nog menigvuldige andere rymwerken in het licht gegeéven, welke zich doór niets onderscheyden.'

[Adrianus Wolff]

Wolff (Adrianus), Predikant in de *Beemster*, waar hij den 29 April 1777 overleed, is meer bekend door het uitgeven van eenige godgeleerde werkjes en kerkelijke redevoeringen dan wel als dichter; echter verstond de eerwaardige man toch de theorie der rijmkunst, en maakte dus ook nu en dan een vers, dat, naar VONDELS voorschrift, 'wakker op zijne voeten stond;' een bewijs daarvan is onder anderen zijn opstel: *De Bedyking van de* Beemster*, in Dichtmaet*, in 1773 twee malen gedrukt. Dit is inderdaad een *curieux* stuks, voorafgegaan door eene zeer geleerde verhandeling over

den Jambus, Trochaeus, Spondaeus en Dactylus (aan de overige voetmaten schijnt hij geene kennis gehad en van Dimeters, Trimeters, Pentameters, Hexameters, Choriamben, Hendecasyllaben, enz. niets geweten te hebben); mogt iemand onkundig zijn wat bij voorbeeld een Trochaeus is, DO. WOLFF beduidt hem dit op de volgende beknopte, klare en bevattelijke wijze: De Trochaeus bestaat uit twee deelen (lettergrepen), ‘welker eene deel in het andere twee mael bevat is: en zulks op twee wyzen: of dat het tweetal uitmaekt het voorgaende deel, en de derde eerste tyd het tweede deel der rede: staende dus die twee deelen tot elkander als 2 tot 1 (2:1) aldus ـَـ , of, de twee eersten tot een dubblen tyd te zamengesteld zijnde, aldus ـَـ : dit is de Trochaeus.’ Ei, ei! wie zou dit gedacht hebben!

En nu een proefje van Dominees practische rijmkunst:

In juny van 't jaer sestienhondert tien,
Gelukte het bedykeren, te zien
Het werk herstelt, de zylen op de roeden hangen,
Om nutten wind te ontfangen.
Hy komt. De molens gaen. Het water zakt. Het lot
Verdeelt de Beemster, op het Purmerender slot.

- - - - - -

Voor hondert zevendertig jaer,
Betrad een dankbre schaer,
Voor d'eerste mael, den drempel
van haeren nieuwgebouwden tempel A. WOLFF, Bedyking van de Beemster, bl. 13..

Eenige archaeologische, chronologische, philologische en tautologische aanteekeningen, naar de wijze der geleerden, besluiten dit meesterstuk van den Beemster Pfarheer, die de vernuftige ELIZABETH BEKKER ter vrouwe had, van welke ons thans staat te spreken.

[Elizabeth Bekker Wolff]

Wolff (Elizabeth Bekker, Wed. van Adrianus) Alg. Konst- en Letterbode, voor 1804, No. 48, bl. 308. J. KONIJNENBURG, Lofrede op E. WOLFF, geb. BEKKER en A. DEKEN., werd geboren te *Vlissingen*, den 24 Julij 1738. Reeds in 1762, en dus naauwelijks vier en twintig jaren oud, trad zij op in de geletterde wereld Vroeger zelfs was zij reeds door eenige losse dichtstukjes bekend. In de *Letterhistorie en Boekbeschouwer*, I Deel, bl. 384, vindt men van haar een bevallig gedicht, gejaarmerkt 1760 en getiteld: *Beschouwing van het Leven, als eene Bloem aangemerkt*. als echtgendote van A. WOLFF, Predikant in de *Beemster*, en als wijsgeerige dichteres, met hare *Bespiegelingen over het Genoegen*, eene soort van leerdicht, ten betooge dat geen genot van aardsche dingen op zich zelve een bestendig genoegen kan verschaffen, hetwelk alleen door deugdsbetrachting wordt verkregen. Achter dit

leerdicht volgen vijf dichtmatige brieven, in welke *de weg tot het ware Genoegen* wordt *aangewezen*. Dit dichtwerkje kwam in 1763 te *Hoorn* in het licht en vond over het algemeen een gunstig onthaal. In 1765 gaf zij dergelijke *Bespiegelingen over den Staat der Rechtheid, den Val en den gevallen*

Mensch in het licht. Zij behandelde deze onderwerpen geenszins als godgeleerde en als predikantsvrouw, maar als dichteres. ‘Overal kenmerkt zich een diepe blik in het zamenstel van 's menschen geest, zijnen aanleg, vatbaarheid en geneigdheid: de toon is overal levendig en de warmte der aandoening van de dichteresse gaat ongezocht over in het hart van den lezer, om juist zoo te gevoelen als zij zelve J. KONIJNENBURG, Lofrede, bl. 21..’ De zwieriger, losser toon, die reeds in dit dichtwerk heerscht, verkondigt als het ware een' onmerkbaren overgang van het didactische tot het lyrische, waarin zij mede gelukkig slaagde, toen zij haren geboortegrond *Walcheren*, in vier zangen, zoo schoon bezong; dit gedicht, met *Eene Proeve van Mengeldichten* daarachter, verscheen in 1769, en behelst eene afwisseling van levendige, schilderachtige dichttafereelen, elk, naar zijnen aard, onderscheiden behandeld en behagelijk gestoffeerd. In der daad, met dit bevallig dichtstuk, verschillende van de gewone gerijmde topographiën, heeft zij, om zoo te zeggen, een geheel nieuw dichtvak geschapen.

Door deze uitgegeven dichtwerken, en eenige vertalingen uit het Engelsch en Fransch, was jufvrouw Wolff bij het letterlievend algemeen reeds voordeelig genoeg bekend, dat zij het wagen kon in 1772 ook eene verzameling van *Lier-, Veld- en Mengelzangen* in het licht te zenden, waaruit bleek dat zij hare lier niet onwelgevallig naar den eisch

van verschillende onderwerpen stemmen kon, en haar, gelijk naderhand nog duidelijker bleek, geen dichtvak vreemd of te moeijelijk was. Geestigheid, luim, fijne scherts en vrolijkheid scheen haar als aangeboren; maar nimmer verloor zij de betamelijkheid, of den eerbied voor God, deugd en zedelijkheid uit het oog, schoon zij zich eene verklaarde vijandin betoonde van huigchelarij, dweepzucht en bijgeloof, op welke zij altijd moedig met den geesel der satyre aanviel; als eene warme voorstandster van godsdienstige en burgerlijke vrijheid, bestreed zij mannelijk den blinden godsdienstijver en willekeurige geloofsvoorschriften der toenmalige Protestantsche inquisitie en derzelver orthodoxe ketterjagt, en bewees hare hulde openlijk aan de helden en slachtoffers der worsteling van regt en billijkheid tegen geweld en onderdrukking in vroeger' en later' tijd. Het is bijkans onmogelijk eene volledige lijst op te maken van al hare poëtische en prozaïsche geschriften over verschillende, geheel ongelijkaardige onderwerpen, in allerlei vormen; wij kunnen slechts eenigen der voornaamsten, als in het voorbijgaan, aan stippen; bij voorbeeld, hare poëtische brieven van *Jacoba van Beieren aan Frank van Borselen* en van *Arnold Geesteranus aan Maria Reigersbergen*; haar luimig hekeldicht *Aan mijnen Geest*; haar *Ongelukkige Morgen*, *Datheensche Eerzuil*, *Vrouw Snaversnel*, *Bekkeriaansche Doling*, *Santhorstsche Geloofsbelijdenis*, *Menuet en Domineespruik* en dergelijke facetiën leerden al lagchende waarheden, die

het algemeen hoognoodig behoorde te weten. Een belagchelijke pennestrijd wegens de zaligheid van SOCRATES, dien de regtzinnigheid onbarmhartig buiten den hemel sloot, en dien de verdraagzaamheid gaarne aldaar een plaatsje gunde, hield de aandacht des publieks bezig, en elk koos zijne partij, naarmate hem aan het handhaven der regtzinnigheid al of niet gelegen was; men sloeg elkander, om zoo te zeggen, met twistschriften om de ooren, en de kreet der geharnaste geloovigen was de onbeschaamde vordering dat er van staatswege een H. Officie zou opgericht worden, hetwelk de vrijheid van denken en schrijven aan de Dordsche canones moest vastkluisteren. Ook de moedige BEKKER mengde zich in dit onbloedig spiegelgevecht, en rukte den CALGHAS der achttiende eeuw, den schijnheiligen Advokaat der vaderlandsche kerk, de eerwaardige pruik van het hoofd, waaronder hij zijne ezelsooren verborg, en tuchtigde hem met de roede der satyre zoodanig, dat eene algemeene bespotting het gevolg was van zijn oproerig en vervolgzuchtig geschreeuw, toen juist de uitbarstende Engelsche oorlog der publieke aandacht eene geheel andere rigting gaf en haar ongevoelig van deze nietige kerkgeschillen aftrok.

Den 29 April 1777 verloor BEKKER haren echtgenoot A. WOLFF door den dood; zij gaf harer vriendin AGATHA DEKEN in een' dichtmatigen brief kennis van dit overlijden. Dadelijk snelde deze naar de *Beemster*, om haar te troosten en haren verderen levensweg met haar ten einde te wandelen, gelijk

zij dan ook beiden vervolgens onafscheidelijk zamen gewoond, geleefd, gearbeid en lief en leed gemeenschappelijk gedragen hebben tot beider bijkans gelijktijdigen dood toe.

Wij hebben de beminnelijke, zachtaardige, deugdzame DEKEN in dit werk reeds vroeger leeren kennen Zie ons I Deel, bl. 351, II Deel, bl. 142., en tevens opgemerkt dat haar karakter, oppervlakkig beschouwd, zeer weinig met dit van hare vriendin scheen te strooken, ja veeleer het contrast van hetzelve was, en echter tusschen deze beide vrouwen acht en twintig jaren lang eene onafgebroken voorbeeldelooze vriendschap bestond.

Weldra verlieten zij de *Beemster*, namen haar gemeenschappelijk verblijf in de *Rijp*, en vervolgens in de *Beverwijk*, waar zij op het bekoorlijk *Lommerlust* hare gelukkigste en vergenoegdste dagen doorbragten. Hier schreven zij hare beste werken in dichtmaat en proza, sommigen gemeenschappelijk, anderen ieder afzonderlijk, over allerlei onderwerpen en in allerlei vormen. Eene wijdloopige optelling van dezelve is even zoo noodeloos als van hare vertalingen der beste Fransche en Engelsche godsdienstige en zedekundige geschriften, romans, tooneelstukken en fabelen; men zou inderdaad uit de werken van deze beide schrandere vrouwen alleen eene kleine bibliotheek kunnen zamenstellen.

Gedurende den Engelschen oorlog en deszelfs nasleep van binnenlandsche onlusten bleven beide vriendinnen geene onverschillige aanschouwers der

gebeurtenissen van den dag; doch nimmer hebben zij hare pen onteerd door het zamenstellen van eenige dier vuilaardige paskwillen en lasterschriften, welke de wederzijdsche partijen als zoo vele brandstoffen tot voedsel van het vernielend vuur der tweedragt met zoo veel ijver dagelijks in menigte aandroegen. Hare geschriften ten voordeele van de zaak der patriotten waren altijd op den gepasten toon gestemd, en konden nimmer onaangename gevolgen voor haar hebben, ware het geschil op eene andere wijze dan door de gewelddadige tusschenkomst van Pruissische huzaren beslist geworden. Maar nu oordeelden zij met vele andere ingezetenen raadzaam den vaderlandschen bodem te verlaten en naar *Frankrijk* te wijken, waar zij *Trevoux* tot haar verblijf kozen. Bij de uitbarsting der Fransche staatsomwenteling woedde ook de vreesselijke moordbijl onder de onschuldige inwoners van het vreedzame *Trevoux*. Ook de Wed. WOLFF werd voor den bloedraad gedaagd, en zij ontkwam de Guillottine slechts door hare gelukkige tegenwoordigheid van geest, en de vaardigheid van hare vernuftige en snedige antwoorden. Niet genoeg dat zij zich zelve gered had uit de klaauwen der helsche bloedgierigheid, hielp zij ook den echtgenoot van hare vriendin RENAULD bevrijden, die als een offer des schrikbewinds in den kerker zat. Inmiddels had een trouwelooze vriend in *Holland*, wien zij haar eigen vrij aanzienlijk vermogen en de tot geld gemaakte bezittingen van hare vriendin DEKEN bij hare uitwijking had toever-

trouwd, hetzelve ontvreemd, waardoor zij volstrekt behoeftig en verlaten waren; doch de erkentelijke RENAULD nam de zorg voor beider onderhoud welwillend op zich, zoodat zij ten minste voor gebrek beveiligd waren.

Na de omwenteling van 1795 keerden beiden in haar vaderland terug, en namen haar verblijf in *den Hage*, waar zij haar bekrompen onderhoud vonden in de vruchten van hare pen. ‘De smaakverwisseling, intusschen, uit den staatkundigen toestand onzes vaderlands geboren, beperkte niet weinig den letterarbeid der beide vriendinnen J. KONIJNENBURG, Lofrede, bl. 83..’ De geleden rampspoeden, de toenemende jaren en bijkans een geheel nieuw geslacht, onder hetwelk zij thans, om zoo te zeggen, voor de eerste maal optraden, en dat haar genoegzaam vreemd was, dit alles had natuurlijk invloed op haren geest, die in *Frankrijk* den tijdgeest van haar vaderland niet had kunnen volgen, en in de bedwelming van den vrijheidstuimel der Nederlanders geen behagen vond, daar zij geenszins die gouden eeuw te gemoet zagen, welke velen ter goeder trouw waanden dat de Franschen der *Bataafsche Republiek* hadden aangebragt. Slechts DEKEN schreef nog eenige oorspronkelijk werkjes, maar BEKKER hield zich meest met vertalen bezig. Hare geestkrachten begonnen met hare ligchaamskrachten te verminderen; eene ziekte ondermijnde en sloopte eindelijk in drie jaren geheel en al hare gezondheid, en de dood verbrak eindelijk een' acht

en twintjarigen vriendschapsband, met op den 5 November 1804 ELIZABETH BEKKER zachtelijk uit de armen van hare geliefde AGATHA DEKEN over te voeren in de verzamelplaats der dooden te *Scheveningen*, waarheen deze slechts negen dagen daarna haar volgde.

De dood dezer beide voortreffelijke vrouwen trof elk, die hare verdiensten kende en waardeerde, elk, die wist met welk een' ijver beiden onder alle standen gezonde godsdienstige begrippen, zedelijkheid, deugd, verlichting en beschaving verspreid en al wat edel, schoon en goed was naar vermogen bevorderd hadden. De erkentelijkheid verlangde dus in een openbaar rouwfeest harer schimmen eene welverdiende hulde te bewijzen. De Amsterdamsche afdeeling der Bataafsche Maatschappij van Taal- en Dichtkunde hield den 14 Maart 1805 eene plegtige openbare gedachtenisviering der verdienstelijke WOLFF en DEKEN, bij welke gelegenheid de Hoogleeraar J. KONIJNENBURG eene schoone Lofrede en de Heer Mr. M.C. VAN HALL een' uitmuntenden Lierzang uitsprak De Lofrede is afzonderlijk gedrukt en de Lierzang te vinden in de *Werken der Bat. Maatschappij van Taal- en Dichtk*. II Deel, bl. 99, en onder de *Gedichten* van M.C. VAN HALL, bl. 25., vervangen door eene keurige muzijk, onder het opzigt van den verdienstelijken J. KUYPER. Naderhand heeft de beroemde medailleur J.G. HOLTZHEY een' fraaijen gedenkpenning ter gedachtenis van deze beide voortreffelijke vrouwen vervaardigd.

Zeker zijn wel eenige vroegere geschriften der schrandere, geestige en luimige WOLFF en ook eenige der vrome, zedige en ernstige DEKEN in vergetelheid geraakt, voor zoo ver zij slechts met de daarin behandelde onderwerpen, een kortstondig belang wekten; maar de meesten worden nog met veel genoegen gelezen; hare *Economische Liedjes*, *Historie van Sara Burgerhart* Deze fraaije echt vaderlandsche roman is ook in het Fransch vertaald en in 1788 te *Lausanne* gedrukt., van *Willem Levend* In het Hoogduitsch vertaald door J.G. MULLER, en in 1798 te *Berlijn* gedrukt. en *Cornelia Wildschut*, en de naïve, vrolijke en geestige *Brieven van Abraham Blankaart* zullen altijd als Nederlandsche zedenschilderingen classiek blijven Dit voorspelde de geestige A. FOKKE, Sz. reeds in 1792 al schertsende in zijn luimig satyrisch geschrift: *Het toekomend Jaar Drieduizend*, bl. 29, waar hij *De Historie van Sara Burgerhart*, in dat tijdvak als nog aanwezig vermeldt met dezen geleerden titel: E. WOLFFII *dominae eruditissimae* שרה *Cor civicum, ad optimas codices restituta, cum lectionibus variantibus et notis perpetuis*. Irkutskoi, 2010. Dat hij met zijne overdreven boert altijd waarlijk iets ernstigs bedoelde, weet ieder, die tot de kern zijner schriften doordringt, en zich niet enkel met de schors vermaakt.. ‘Misschien hebben deze twee geestrijke vrouwen,’ vermoedt de Heer VAN KAMPEN Gesch. der Ned. Lett. en Wetensch. II Deel, bl. 491., ‘het best de uitdrukking verstaan van het Hollandsche volkskarakter, zoo als het zich in allerlei verscheidenheden in 't gemeene leven vertoont.’

Wel ver ondertusschen dat wij hare menigvuldige

schriften, of zelfs eenigen derzelve, als bijna onbereikbare modellen van volkomenheid zouden aanbevelen, zien wij zoo goed als de vitters en bedillers van haren tijd, dat aan velen derzelve eene beschavende hand ontbroken heeft, en zij wel eens de zoogenaamde kunstregelen verwaarloosden, sommigen misschien niet eens kenden; maar even dit waarborgt aan den anderen kant de oorspronkelijkheid van hare denkbeelden, vindingen en uitdrukkingen, die daardoor beveiligd bleven voor vervalsching, verminking en verwringing; wien het om den levenden geest, en geenszins om de doode letter der geschriften van WOLFF en DEKEN te doen is, zal zulks in het minst niet hinderen, en met haren lofzanger VAN HALL uitroepen:

> Ja, Neêrland zal op al de bloemen
> En vruchten, die ge uw' landgenoot
> Van uw vernuft zoo mildlijk boodt,
> Onsterflijk tweetal! altijd roemen.
> Van hier, wien deze schat mishaagt,
> Wiens tand aan enkle feilen knaagt,
> Voor ware schoonheid blind, hem durft verroekeloozen!
> Natuur blijft schoon, zelfs als zij speelt,
> En op het lagchend veld, naast keur van purpre rozen,
> Ook minder schoone bloemen teelt M.C. VAN HALL, Gedichten, bl. 32..

[Geraerd van Wolschaten]

Wolschaten (Geraerd van), ‘Prevost van syne Coninckclycke Majesteyts Munten des Hertooghdooms van *Brabant*,’ gelijk hij zich qualificeert op den titel van het werkje: *Den Doodt vermaskert*

met des werelts ydelheyt, verciert met de constighe beélden van den vermaerden Hans Holbeen (Holbein). *Antwerpen*, 1654, schreef, behalve dit, nog eenige andere rijmwerkjes Als onder anderen het *Antwerps Lusthofken*, 1661; in 1624 komt hij voor als Boekdrukker en Deken van de kamer *De Violier*, te *Antwerpen*.. Gelijk meer Brabandsche dichters, nam hij CATS tot zijn model; zijne verzen zijn vloeijend, maar langwijlig en beuzelachtig. De Heer WILLEMS Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. II Deel, bl. 107. heeft het geduld gehad om een vijftigtal walgelijk laffe regels van dezen rijmelaar af te schrijven, niets anders behelzende dan eene als kokinjedeeg gerekte verklaring van een prentje, waarop eenige kinderen op stokpaardjes rijden, en waaruit blijkt, hoe gemakkelijk dezen *Sinjoor* Prevost het berijden van zijn' gesteelden *Pegasus* viel; bij voorbeeld:

Een yders peert is veel te steegh,
Loopt, soo den ruyter loopt van deegh,
En roert den ruyter geenen bil,
Soo staet het peertje weder stil,
En dringht den ruyter, 't peertje dringht,
En springht den ruyter, 't peertje springht,
En staet den ruyter, 't peertje staet,
En gaet den ruyter, 't peertje gaet,
En drilt den ruyter, 't peertje drilt,
En stilt den ruyter, 't peertje stilt,
En malt den ruyter, 't peertje malt,
En valt den ruyter, 't peertje valt:
In somma 't is een wonderpeert,
Dat wat den ruyter doet aenveert Den Doodt vermaskert, bl. 14..

[Jan David Wolterbeek]

Wolterbeek (Jan David). Van dezen kennen wij een boekdeeltje met *Stichtelijke Gedichten en Gezangen*, in 1785 te *Zutphen* gedrukt. De uitgave van deze stukjes is, blijkens het voorberigt, eene soort van expiatie. WOLTERBEEK had, namelijk ‘in de dagen zijner blindheid en afzwerving van God, het edele dichtvermogen misbruikt, en tot oneer van zijn' Schepper en Weldoener aangelegd, en mogelijk de vuile tochten van dezen en die gaande gemaakt. - Dit was niet te herdoen,’ *zegt* hij, naïf; doch *meent* ‘zeker ongedaan te maken’, want ‘het lag er toe!’ Hij werd echter van het uitgeven dezer boetgedichten ‘telkens wederhouden door zijne zeer geringe vordering in de taalkunde; maar *op eenen tijd* uit de voorrede der Gedichten van VOET vernemende dat het getal der *rechte* kenners van poëzij zeer gering is, in vergelijking van hun die meest de stichting bedoelen, besloot hij, hoewel nog aarzelende en schoorvoetende,’ denkelijk in de hoop dat zijn werkje de oogen van het gering getal der regte kenners ontsnappen, en alleen het aanmerkelijk getal der genen in handen vallen zou, die geheel geene kennis van taal- en dichtkunde hebben; bedoelende zeker dezen daarmede te stichten en de zonden en ongeregtigheden zijner jeugd te doen vergeten, voor zoo ver hun die bekend waren. Nu, de sijnen combineren wel eens meer eene wereldsche met eene geestelijke speculatie. Ernstig gesproken, wij wenschten wel dat WOLTERBEEK dit zemelknooperige voorberigt achterwege gelaten

had; het zal toch met dat ‘misbruiken van het edel dichtvermogen’ zoo erg niet geweest zijn, dat hij zulks aan het publiek diende te biechten, en zich de uitgave van dezen bundel als eene penitentie behoefde op te leggen; wij gelooven niet dat hij ooit slecht genoeg van hart geweest is, om zulke grove poëtische doodzonden te begaan, als hij ongevraagd belijdt. Wij houden hem voor een' braav', eerlijk', misschien wat al te ongunstig van zich zelven denkend', gemoedelijk', godsdienstig' man, en vinden in zijne gedichten veel stichtelijks, opwekkelijks en troostelijks voor elk die aan zulk eene leiding van denkbeelden gewoon is; zijne stukjes zijn eenvoudig, hartelijk en duidelijk, en op den toon gestemd, die voor deze soort van gedichten voegzaamst is, maar dien velen dikwijls te hoog of te laag stellen. Wij plaatsen WOLTERBEEK naast LUSSING en VAN ALPHEN, aan het lezen van wier gedichten het misschien toe te schrijven is dat men nu en dan bij hem mystieke beelden ontmoet, als bij voorbeeld:

> Werp u voor Jezus neêr; hij kan u in de plassen
> Zijns dierbren heilbloeds wasschen J.D. WOLTERBEEK, Stichtel. Ged. en Gez. bl. 138..

Beter, naar onzen smaak ten minste, oordeelen wij dat WOLTERBEEK slaagde in zachte, erkentelijke lofzangen aan het Opperwezen, waaruit de verzameling ook grootendeels bestaat; tot eene proeve willen wij uit zijn' *Oogstzang* eenige strophen afschrijven:

> Verhef, mijn ziel! uw klanken;
> Ge ontmoet hier juichensstof:

Het past u God te danken:
Vermeld zijne eer en lof.
o Heerlijk Opperwezen!
Wat zijt gij mild en goed!
Wie, wie zou u niet vreezen,
Die 't alles draagt en voedt?

Uw onverdiende zegen,
Uw vaderlijke hand,
Is zigtbaar allerwegen;
Uw goedheid kroont het land.
Wij mogen vrolijk zingen
In dit gezegend uur:
Ontvang onze eerstelingen,
o Schepper der natuur!

- - - -

Ja, Jezus daalde neder,
Hij kwam tot ons op de aard',
Hij bragt Gods gunst ons weder;
De wereld wordt gespaard.
Ja, Jezus is gestorven;
Hij heeft de schuld geboet;
Hij heeft Gods gunst verworven:
Dit tuigt deze overvloed.

- - - -

Mijn wensch is al mijn dagen
Het minste kruimken brood
Aan 't kruisbloed op te dragen,
En aan mijn' Jezus dood
Erkennend toe te wijden
Wat ik op de aard' geniet.
Niets kan mijn ziel verblijden
Dan daar zij Jezus ziet J.D. WOLTERBEEK, Stichtel. Ged. en Gez. bl. 135..

[Antonie van der Woordt]

Woordt (Antonie van der) STRICK VAN LINSCHOTEN, Gedichten, bl. 322, *Aant.*, geboren te *Vlissingen*, den 3 November 1770, stierf den 28 September 1794 te *Amsterdam* aan de noodlottige gevolgen van een' val met zijn paard. Wat de letteren en de zanggodinnen in dezen veelbeloovenden jongeling verloren, weten allen, die hem gekend hebben, of in het bezit zijn van zijne nagelaten gedichten, die in een zeer gering getal gedrukt, en volgens een door hem op zijn sterfbed gemaakt lijstje na zijn' dood onder zijne vrienden verdeeld zijn.

Volgens het eenparig getuigenis zijner vrienden was VAN DER WOORDT een edel mensch, braaf burger en verlicht wijsgeer; dit vinden wij bevestigd in het hartelijk gedicht, bij gelegenheid der promotie van zijn' vriend O.N. THOLEN tot meester in de beide regten, hetwelk achter diens dissertatie gedrukt is, en waaruit wij de volgende krachtige regels afschrijven:

> Wel, mijn Vriend!
> Volvoer 't ontwerp: waar uw bestemming, waar
> Uw lot u voeren moog'... heil zij er u!
> Drink elken dag met volle teugen er
> Der vreugde gouden beker lagchend in.
> Doch, waar dit zij, sta steeds de waarheid voor;
> Ontzeg der onschuld uwer bijstand nooit,
> En vrees, wen 't deugd en eere geldt, den trots
> Der grooten, noch den haat van 't vuig gemeen.
> (Wat ook de huichlaar zegge) volg de stem

Der menschlijkheid: 't geen deze êéns recht noemt, blijft,
In weêrwil van der Koningen edict,
Ook eeuwig recht! Alleenlijk d'ijzren arm
Der dwinglandij, die 't buigt, en haar bespot
De man, die zoo veel zielengrootheid heeft,
Dat hij zijn hart alleen als rechter durv'
Erkennen zijner daden. Hij is vrij,
Ook zelfs, mijn Vriend! wen hij in ketens zucht.
Welaan! zóó groot, zóó edel zij uw doel;
En schoon Gij dan ook, tegen mijnen wensch,
Den kelk der wanspoed dronket, zal het lot
Der wereld weinig u bekommeren.

Hij verdiende dat de edele STRICK VAN LINSCHOTEN hem bij zijn graf dus weemoedig nariep:

't Blinkende slijk en prijkende poppenspel,
IJdele waan en roemzucht verachtet gij,
U vergenoegend met den lof der
Vrienden, die alle uw verdiensten kenden.

Waarheid en gulden vrijheid en billijkheid
Waren de goden, wien gij uw offer bragt;
Heerscher noch onderdaan was de eedle
Leus, die gij koost tot uw levensrigtsnoer.

Hoog steeg uw weetlust, hooger uw kunsgevoel,
Vlissingens Hölty! dat door uw hymnen vloot,
Doch steeg het hoogste uw zuiver harte,
Blakende voor het geluk der menschheid.

Waarom zoo spoedig roofde het grimmige
Noodlot van de aarde u weg van uw vriendenrei?
Vloek zij den waaghals, die vermetel
Schuimende rotsen het eerst dorst rijden STRICK VAN LINSCHOTEN, Gedichten, bl. 173..

Overigens was VAN DER WOORDT een dichter van voortreffelijken aanleg, die *Vlissingen* met BELLAMY tot luister verstrekt en dezen waarschijnlijk als dichter overtroffen zou hebben. Zijne gedichten, allen in rijmlooze verzen en in de voetmaten der ouden opgesteld, zijn eene openbare uitgave overwaardig Ik heb deze schoone gedichten voor eenige jaren bij mijnen onvergetelijken vriend STRICK op het huis te *Linschoten* gelezen, en tot mijne grievende spijt ze verzuimd af te schrijven. Naderhand beloofde een ander bezitter van een exemplaar mij uittreksels uit het zijne voor mijn Woordenboek, doch maakte allerlei tergiversatiën, toen het op woordhouden aankwam. Dat hij nu mijnen wenk in den tekst opvolge, en eene openbare uitgave van deze gedichten bewerkstellige, en hij zal onzer vaderlandsche letterkunde een' dienst bewijzen, den ik gewisselijk niet andermaal verzuimen zal, zoodra mij weder ten exemplaar in handen valt.. Dan, dit gebeure of niet, edele VAN DER WOORDT! uw naam blijve in onverdiende vergetelheid, of blinke eenmaal in een' schitterenden straalkrans onder de namen van onze stoutste vaderlandsche zangers,

> Vrede zij uwer assche! stil zij uw beenderen -
> Hoop voor de toekomst onder uw terp bewaard,
> Tot uit hun stof, met nieuwen luister,
> Weder een goddelijk dichter rijze STRICK VAN LINSCHOTEN, Gedichten, bl. 175..

[Roelof Wouters]

Wouters (Roelof) was een verdienstelijk, braaf, godsdienstig dichter, die in het laatst der vorige en het begin der tegenwoordige eeuw bloeide. Zijne dichtstukken zijn meestal afzonderlijk verspreid; kort vóór zijn' dood gaf hij te *Amsterdam* in 1807

eene kleine verzameling in het licht van *Stichtelijke Gedichten en Gezangen*, die zijn hart en zijn' smaak eer aandeden. Hij nam wel geene hooge poëtische vlugt, doorzweefde geene zonnestelsels, achtte deze aarde, als eene naauwelijks bemerkbare stip, zijne aandacht geenszins onwaardig, en baadde zich niet in aether, gelijk toen onder de dichters sterk in de mode was; maar wie met zulk winderig pseudo-Pindarisch gezwets weinig opheeft, en liever eenvoudige, verstaanbare en het hart aansprekende dichterlijke bespiegelingen en opwekkingen tot Godverheerlijking, deugdbetrachting en pligtvervulling leest, zal gewis deze Gedichten van den godvruchtigen Wouters naast die van TRIP, VAN ALPHEN of LUSSING in zijne bibliotheek geene plaats weigeren.

[Anthonius Franciscus Wouthers]

Wouthers (Anthonius Franciscus). Van dezen Vlaamschen dichter is bekend: *De Stantvastige Genoveva, of Herstelde Onnoozelheyt*, treurspel, voor het eerst in 1666 te *Gent* gedrukt, doch sedert verscheiden malen herdrukt en met eenige veranderingen op den Amsterdamschen Schouwburg vertoond; ook nog: *De twee Gelycke Schippers*, in 1675 gedrukt.

[Olivier de Wree]

Wree (Olivier de), dien wij reeds hebben leeren kennen als den Mecenas van LAMBERT DE VOS Hiervoor, bl. 426., werd geboren te *Brugge*, in 1597, alwaar hij in 1654 stierf. Hij was in zijn' tijd een beroemd regtsgeleerde, en heeft eenige vermaardheid onder de Belgische dichters. Er bestaat van hem

Oorspronck ende voortganck der Carmelieten, Gent 1624, en *Vermaerde Oorloghstucken ende Daeden van der Grave van Bucquoy*, *Mengeldichten*, *Fyqghesnoeper*, *Bachus Cortryck* en *Venus Ban*, gedrukt te *Brugge* 1625 Al deze stukken komen insgelijks voor in *Alle de Wercken* van LAMBERT DE VOS, Brugge 1679; de Heer WILLEMS geeft hiervan de waarschijnlijke reden op, II, 118, *aant.*. Zijn dichttrant is vloeijend en gemakkelijk; de Heer WILLEMS deelt daarvan een paar proeven mede, die inderdaad zeer voordeelig pleiten voor 's dichters bekwaamheid, goeden smaak en kieschheid in zijne uitdrukkingen. Het begin der eerste proeve nemen wij met genoegen hier over:

Al wat de son beschynt, al wat haer gulde stralen
Verlichten en bespien, het moet er toch al dalen
En buygen voor de doot: den scherp getanden tyt
Brenght alle dingh om hals, en schelt noyt iemant quyt.
Waer Troyen heeft gestaen daer siet men coren bloeyen,
In 't hof van Priamus de wilde cruyden groeyen:
van de oude stercke stadt, van 't Neerlants Teruwaen *Terouanne*, eene zeer oude stad in *Artois*, werd in 1553 door Keizer KAREL V ingenomen en op zijn bevel ten gronde toe verdelgd; zij is sedert nimmer weder opgebouwd.
Siet men naeuw hier en daer een boeren hutte staen.
Ja daer is eenen dagh, een fellen dagh ophanden,
Wanneer dit constigh al tot asschen sal verbranden;
Wanneer dat alle dingh, dat was geworden iet,
Eens wederkeeren sal tot synen eersten niet.
De Deught alleen, de Deught can lichtelyek ontwycken
Het syssen van den tyt J.F. WILLEMS, Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. 1 Deel, bl. 249..

[Jonker Jan Wtenhoven]

Wtenhoven (Jonker Jan) J.F. WILLEMS, Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. II Deel, bl. 63., afkomstig uit een aanzienlijk Vlaamsch geslacht ERASMUS spreekt met veel lof van dit geslacht in zijne *Epist.* L. XX en XXVIII. en geboren te *Gent* in de eerste helft der zestiende eeuw, speelde eene voorname rol ten tijde der hervorming, en week vervolgens het land uit. Hij was een der overzetters van het *Nieuwe Testament*, hetwelk in 1556 te *Emden* bij G. CTEMATICUS in het licht kwam en ongemeen zeldzaam is I. LE LONG, Boekzaal der Ned. Bijbels, bl. 709., en bragt ook de Psalmen in 'Nederlandischer Sangs-ryme' over, die te *Londen* bij JOHN DAYE in 1566 gedrukt zijn J. VAN IPEREN, Kerkel. Hist. van het Psalmgezang, I Deel, bl. 116, 125.. Een gedenkstuk van 's jonkers gebrekkelijken rijmtrant is langen tijd bewaard gebleven achter de Psalmberijming van DATHENUS in zijne *Artyckelen des Christelicken Geloofs* en *Kort Gebedt voor de Predicatie*; het eerst begon dus:

Wy ghelooven in eenen Godt alleyn,
Schepper des hemels en der erden,
Onser aller Vader ghemeyn,
Die ons laet syne kinders werden. enz.

En het andere:

o Godt die onse Vader bist
Door Jesum Christ, enz.

Zijne Psalmberijming is even erbarmelijk als die van DATHENUS; het begin van den CI Psalm luidt volgens WTENHOVEN dus:

Van goedheyt end gherichte
Sal ick stellen by dichte,
Heer, ick wil singhen dy,
Wysselick end van deghen,
Wil ick gaen in dyn weghen
Tot dat du komst tot my.

VAN IPEREN heeft als eene curiosoteit WTENHOVENS *Danckseghhinge over de drye hooftstucken onser Saligheyt* bewaard Kerkel. Hist. van het Psalmgez. I Deel, bl. 129.; wij nemen hetzelve hier als eene proeve van de tweeslachtige barbaarschheid van zijn' Germano-Belgischen stijl over.

Ghelooft systu, Heer Jesu Christ,
Dat du mensche gheboren bist,
Ons allen ghelyck, doch ongheschendt
Opdat Godts toorn van ons ghewendt
Wurde end ge-endt.

Ghelooft systu, Heer Jesu Christ,
Dat du mensche ghestorven bist,
Voor onse sunden mit smerten groot,
Ons te bringhen van eeuwighen doodt
In Abrahams schoot.

Ghelooft systu, Heer Jesu Christ,
Dat du mensche opghestanden bist,
Voor onser aller gherechtigheyt,
Dat wy dy dienen emmer bereyt
In alle heyligheyt.

[Abraham Wynbeek]

Wynbeek (Abraham) was een der laatste leden van de Leydsche rederijkkamer *De Witte Acolyen*, onder de zinspreuk: *Liefd' is 't Fondament*, en gaf eenige losse rijmstukjes in het licht van weinig beteekenis, meest betrekkelijk tot de Leydsche Eeuwfeesten van 1774 en 1775, ook een treurspel, *Albonus en Rosemond*, in 1770 gedrukt, nog geheel in den rederijkerssmaak; een der personaadjes zegt:

> 'k Zag liever dat mijn hoofd daer rolde op den grond Albonus en Rosemond, bl. 48..

De koningin wordt op het einde des stuks genoodzaakt vergift in te nemen op dezen deftigen hoogtragischen toon:

> o Gy vervloekte hoer! zoekt gy my door finyn
> Te brengen om den hals? Blyf staen.....
> Zuip uit! zuip uit de rest.....
> - - Noch eens zuip uit, of 'k zal u trappen
> En slepen langs den vloer, voorts u aen stukken kappen,
> Eer ik nog sterf... spalk op den muil.... 't moet alles uit;
> Het grondzop is het best Ibid. bl. 75..

[Karel Wynck]

Wynck (Karel), van *Yperen*, Prior van de Predikheeren, gaf in 1573 te *Gent* bij GHILEYN MANILIUS eenige *Hymni* in het Latijn en Vlaamsch tot kerkgebruik in het licht, een gebrekkelijk, lam en kreupel rijmwerk, hetwelk geene andere waarde heeft dan dat het raar is.

[Ary Wys]

> Wys (Ary), in geen hooge of vreemde scholen,
> van weereldwyzen opgevoed F. DE HAES, Verscheiden Gedichten, bl. 220.,

was een Rotterdamsch burgerman, tijdgenoot en

vriend van SMITS, DE HAES, HOOGVLIET, VERSTEEG en andere toen bloeijende dichters, die zijn' dichtlust aanmoedigden en zijn' in 1745 te *Rotterdam* uitgegeven rijmarbeid: *'s Heilands Kruisgeschiedenis in* 348 *dichttafereelen* met lofdichten vereerden. Dit werk is met regt een gedenkstuk van de matheid en zenuwloosheid der Nederduitsche dichtkunst in het midden der achttiende eeuw. Het water komt iemand reeds in den mond bij het eerste tafereel het beste (als zulke laffernijen dan tafereelen moeten heeten!)

> 't Is een gewyd Profeet, die een gebeurtenis
> Veropenbaart, eerze in de eerstvolgende oorzaak is.
> Had ooit de aaloutheit, in haar predikoefeningen,
> Die zoeneeuw en haar kerktooneelveranderingen
> Juist afgetekent op haar godtgewyde blaên,
> De Heilant Jezus hangt 'er 't godlyk zegel aan,
> Als hy zyn kruisvaart schetst in bybelschilderyen.
> En schuwen wy dan nog het woord der profeetcyen A. WYS, 's Heilands Kruisgeschiedenis, bl. I.?

Neen dat juist niet, maar wel het woord van zulke vijgachtig laffe rijmerijen.

[Hermanus de Wys]

Wys (Hermanus de) is bekend als tooneeldichter door drie stukken, namelijk *De drie Verliefde Nichten*, *Gemeenebest, of de gestrafte Ondankbaarheid*, en *De ontdekte gewaande Tovery*; allen in 1705 gedrukt.

[Joris de Wyze]

Wyze (Joris de). Slechts twee tooneelstukken van dezen, *Lactance en Nicole*, 1646, en *De Voorzichtige Dolheit*, 1650, komen op de naamrollen voor.

[Jonker Jaques Ymmeloot]

Ymmeloot (Jonker Jaques) J.F. WILLEMS, Verhand. over de Ned. Tael- en Letterk. II Deel, bl. 256., Heer van *Steenbrugge*, geboren te *Yperen*, gaf aldaar in 1626 zijne Latijnsche, Fransche en Vlaamsche werken in het licht, verdeeld als volgt: 1) *La France et la Flandre reformées, ou traité enseignant la vraye méthode d' une nouvelle poësie francoise et thyoise harmonieuse et délectable.* 2) *Triple meslange poëtique latine, francoise et thyoiso*, en 3) *Kort Ghedingh tusschen d'Oorloghe ende Vrede, onder de namen van Bellona ende Astrea, vertooght aen* ALBERT*, Eertshertoghe van Oostenryck*. De oordeelkundige Pastoor W. VAN DER ELST zegt aangaande dit werk:

> Doch laet vergeten niet, maer liever setten boven
> Dat Jonckheer Ymmeloot ons weerdigh maeckt te loven:
> Een werck dat opendoet wat in syn meester steckt,
> En ons met kloecken dicht tot eygen spraeck verweckt W. VAN DER ELST, Geestelycke Dichten, *aen den Lezer.*.

YMMELOOT was zeker een verdienstelijk dichter en vriend van HEINSIUS, NIEUWELAND en andere beroemde letterkundigen van zijn' tijd. De Heer WILLEMS deelt, behalve nog eene, de volgende Proeve van zijn' dichttrant mede:

Onze ionckheyt, eer wy paren,
Word gheleken by die varen

In de wilde zee: den wind,
Waerme 't schipken van ons leven
Wordt nu hier, nu daer ghedreven,
Is de liefde, liefde is blind.
Blinckend' ooghen zijn de sterren,
Die de sinnen ons verwerren;
Ons verstand is 't roer van 't schip,
Twelcke dickmaels, door 't belusten
Van des werelds quade lusten,
Stiert ons aen een harde klip.

[Willem Jansz. Yselveer]

Yselveer (Willem Jansz.) was een vermaard rederijker uit de laatste helft der zestiende eeuw. Men vindt proeven van zijn vernuft in *Der Redenrycke Constliefhebbers Stichtelycke Recreatie*, Leyden, 1599, en in de *Rederyckers stichtige t'Samenkomste te Schiedam* in 1603.

[Joannes Ysermans]

Ysermans (Joannes). Van dezen bestaat een rijmwerk, getiteld: *Triumphus Cupidinis*, in 1628 te *Antwerpen* gedrukt. De Heer WILLEMS levert van hem een *Liedeken op de Mey*, waarin het onder anderen heet dat

> Phoebus lieffelycken strael
> Doet de cruydekens weer spruyten.
> Lustich singht den nachteghael
> Daer de vogheltghens soet fluyten.
> Elck die baert
> Synen aert
> Kipt of paert
> Door 's Meys virtuyten. J.F. WILLEMS, Verh. over de Ned. Tael- en Letterk. II Deel, bl. 75.

[Joannes Zammers]

Zammers (Joannes) ontleende zijn kluchtspel: *De Moetwillige Bootsgezel*, in 1697 gedrukt, uit G. Ogiers *Seven Hooftzonden* (de Gramschap).

[Hendrik van der Zande]

Van Zande (Hendrik van der) bestaan vier tooneelstukken: *De Doorluchtige Minnaar*, 1713; *De Dood van Elius Sejanus*, 1716; *Demetrius* en *De Ingebeelde Dood*, beiden in 1717 gedrukt.

[Lucas Zasius]

Zasius (Lucas) dramatiseerde in 1628 eene *Burgerliicke Huyshoudingh*.

[Willem Zeebots]

Zeebots (Willem) PAQUOT, *Mém*. Tom. XII, pag. 66. geboren te *Leuven*, was Pastoor te *Wackerzeele*, alwaar hij stierf in 1690. Hij vervaardigde *Nederduytsche Gedichten, bestaende in eenige Treurspelen ende andere*; de treurspelen zijn: *De Blyde Kersnacht, ofte Geboorte Christi onses Salighmakers; Leven ende martelie van den H. Adrianus; Hendrik den* VIII, *Koningh van Engelant; Historie van den suyveren Patriarch Joseph*, allen te *Leuven* in 1662 gedrukt; voorts nog *Drouvigh Lyden ende bittere Doodt van den Heere Christus onsen Salighmaker*, Leuven 1687.

[Frans Zeegers]

De tooneelarbeid van Zeegers (Frans) bestaat in *De Gestrafte Vrygeest*, treurspel, en *Krispyn Praktizyn*, blijspel, beiden in 1720 gedrukt, en die van [Nicolaas Zeeman ...]

[Nicolaas Zeeman]

[De tooneelarbeid van] Zeeman (Nicolaas) [bestaat] in twee kluchtspelen, *De bedrogen Doctor, of de Spekdieven*, 1715, en *De stomme Schildwacht*, 1755.

[Pieter van Zeeryp]

Zeeryp (Pieter van) voerde tot zijne zinspreuk: ‘Niet al te rijp,’ en waarlijk dit kan men met regt zeggen van zijne beide treurspelen *Arfleura en Brusanges*, 1646, en *De Dood van Brutus en Casius*, 1653.

[Jakob Zeeus]

Zeeus (Jakob) Het Leven van J. ZEEUS, voor zijne overgebleven Ged., geboren te*Zevenbergen*, den 14 Februarij 1686, was de zoon van ADRIAAN ZEEUS, Burgemeester aldaar, en DIRKJE VERDOOLT, beiden zeer brave, ruim bemiddelde lieden, die hem eene beschaafde opvoeding gaven, voor zoo ver de gelegenheid hunner woonplaatse dit toeliet. Met zijn tiende jaar gaf hij reeds blijken van zijn' vluggen geest en aanleg tot de dichtkunst; ook toonde hij lust tot de schilderkunst, waarom zijne ouders hem te *Dordrecht* bestelden bij ARNOLD HOUBRAKEN, om hem in het teekenen te onderwijzen. Schoon deze zelf nu en dan wel een vers maakte, durfde de jonge ZEEUS hem geene onderrigting vergen wegens de werktuigelijke zamenstelling van een gedicht. Hij had geen denkbeeld van de voetmaat of van lange en korte lettergrepen, en wist niet waarbij het toekwam dat zijne verzen niet rolden als die van VONDEL, ANTONIDES, CATS en anderen, welke hij ijverig doorbladerde. Hij meende dat er even veel woorden in ieder vers moesten komen, maar

als dit mede niet vloten wilde, telde hij de letters, en dacht dat het daaraan haperde; doch zijn meester bragt hem eindelijk op het regte spoor. Van *Dordrecht* te huis ontboden, verloor hij zijne moeder in 1699, en zijn vader kort daarna een tweede huwelijk aangegaan hebbende, werd hij naar de *Klundert* gezonden, om zich in de wiskunde te oefenen, in welke wetenschap hij weldra genoegzame vorderingen maakte, om zijn examen als Landmeter te kunnen doen; kort daarop verloor hij ook zijn' vader in het begin van 1703; het is opmerkelijk dat zijne ouders beiden op hunnen verjaardag gestorven zijn. Zijne stiefmoeder bestelde hem op het kantoor van haren schoonvader den Procureur VOORHOF, om de practijk te leeren. In 1709 hertrouwde zij met ADRIAAN VAN SPRANG, Burgemeester van de *Klundert*, en trok met haren man derwaarts, terwijl ZEEUS het beroep van Notaris en Landmeter te *Zevenbergen* bleef uitoefenen.

Onderwijlen verzuimde hij geenszins in zijne uren van uitspanning het beoefenen der dichtkunst, waartoe hij zich, na de bekomen onderrigting van HOUBRAKEN, nog veel sterker voelde aangedreven; ja het was bijkans eene onbedwingbare neiging bij hem geworden, gelijk hij zelf, aan YSBRAND VINCENt schrijvende, getuigt:

> Zoo weinigh als het bergkristal,
> Dat langs een' steilen waterval
> Komt door eene engte nederschieten
> En 't dorstige akkerlant besproeit
> En sneller naer de laegte vloeit

In 't hart der uitgedroogde vlieten,
Zich kan bepalen in zyn vaert,
Zoo weinigh kan myn geest zich dwingen
Als hy, belust op maet te zingen,
Zich heft van d'aerde, om hemelwaert,
Op vlugge wieken voortgedreven,
Zyn tydgenooten na te streven J. ZEEUS, Overgebleven Gedichten, bl. 196..

In zijne woonplaats was echter weinig gelegenheid tot omgang met letterkundige vrienden, die hem konden raden en onderrigten: hij moest dus door zelfoefening en het lezen van goede dichters zijn' smaak vormen. Hij vergeleek zich meermalen bij den gebannen OVIDIUS:

Voor wien zal ik myn vaerzen lezen
Dan voor de wanden van myn eenzaem boekvertrek?
Myn lantgenoot heeft noit myn dicht geprezen,
Maer trapt myn Zangheldin baldadigh op den nek.

- - - - -

Myn groene en onverlepte jaren,
Die weligh in hun lente en eersten bloeityd staen,
Al vroeg verlieft op gryze lauwerblaêren,
Benydt men in hun weelde en wasdom voort te gaen.
De Merksarmaten en de Nederlantsche Geten
Zyn op myn rym te bits gebeten.
Het Duitsche Tomos, vreeze ik, zal
Myn wiege en kerkhof zyn. Rampzaligh ongeval Ibid. bl. 184.!

Gelukkig geraakte hij in kennis en vriendschappelijke betrekking met PIETER NUYTS Zie over dezen ons IV Deel, bl. 535., Officier der vrijheid *Etten*, *Leur* en *Sprundel*, insgelijks

een beoefenaar der dichtkunst, die slechts een paar uren van hem af woonde; beide vrienden bezochten elkander over en weder van tijd tot tijd, of hielden briefwisseling, tot deze Mecenas ZEEUS in 1709 door den dood ontviel, wien hij inderdaad zijne meeste vorderingen en de kennismaking te danken had met YSBRAND VINCENT en andere leden van het Amsterdamsche dichtgenootschap: *Nil volentibus arduum*; naderhand kreeg hij ook kennis aan den Rotterdamschen Boekverkooper ARNOLD WILLIS, KRAEIEVANGER en eenige andere dichters van zijn' tijd, die hem aanmoedigden om zijn' dichtlust den ruimen teugel te vieren.

Het eerste wat van hem, doch zonder zijn' naam, in druk verscheen, was een hekeldicht, *De Ongeblankette Wereld* J. ZEEUS, Gedichten, bl. 401.. Schoon hij deze eersteling, als eene onrijpe hersenvrucht, naderhand verworpen heeft, behelst dit dichtstuk echter veel goeds, en draagt blijken van des dichters gelukkigen aanleg tot de satyre, waarin hij ook vervolgens zoo wel slaagde, gelijk blijkt uit zijne berijming van het derde hekeldicht van JUVENALIS Ibid. bl. 423., maar vooral uit zijn meesterstuk *De Wolf in 't Schaepsvel*, die voor het eerst in 1711 in het licht kwam, en spoedig nagedrukt werd; in 1715 verscheen de tweede druk, en dit hekeldicht werd in 1737 nogmaals onder zijne *Overgebleven Gedichten* gedrukt.

Aan dit hekeldicht heeft ZEEUS zijne meeste vermaardheid te danken; in hetzelve trekt hij moedig

te velde tegen de snoode huichelarij der geestelijken, het schandelijk priesterbedrog en de bedorven zeden der valsche godsdienstleeraars van vroegeren en lateren tijd, wier schaamteloos ergerlijk gedrag, hij, als een warm voorstander van ware, opregte godsvereering, waarheid, deugd en goede zeden, met diepe verontwaardiging verfoeide. Men moet zich waarlijk verwonderen over de stoutmoedigheid des jongen dichters dat hij dit staande leger van geestelijke deugnieten durfde aantasten, in een' tijd dat hetzelve zulk een' magtigen bondgenoot had in de openbare meening, welke hij openlijk trotseerde, toen hij, gewapend met de geeselroede der satyre, optrad en zijn voornemen dus onbewimpeld aankondigde:

> 'k Zal Wolfaert, daer hy schuilt in koorgewaet, ontdekken;
> De witte schapevacht van 't ruige lichaem trekken;
> En met den gordel van zyn priestierlyke kap
> Hem slepen langs het koor tot aen den kansseltrap,
> Daer hy, in ketenen geklonken, onder 't loeien
> Elendige uuren spilt, en speelt met yzren boeien. De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 2..

Het is hem geenszins onbewust dat hij met een' magtigen, door alle tijden heen geduchten vijand te doen heeft,

> Een monster, dat zyn rol in hof en tempel speelt,
> En, waer het gaet, een' zwarm van wangedrochten teelt Ibid. bl. 3.,

namelijk den blinden Godsdienstijver, wiens snoode en verfoeijelijke moeder Schijnheiligheid

> D'ontevenaerde schael, om 't heiligh recht te wegen,
> Als waer zy Themis, torst, en met geknakten degen,

Dien zy behendigh uit der vorsten handen rukt,
't Eenvoudigh volk misleit, dat voor haar voeten bukt De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 3..

Reeds in de grijze oudheid speelde Schijnheiligheid hare gruwelrol bij ieder volk der aarde;

want waer men zyn geschiedboek openslaet,
Bevindt men dat elk bladt vol priesternamen staet.
Der vorsten oordeel raekt door 't kerkgeraes aen 't hollen:
Zy leenen de ooren aen verdichte orakelgrollen:
Hun toelegh is gericht naer kerkelyk belangh,
't Zy recht of onrecht, 't zy goetwilligh of door dwangh:
Een gryze wichelaer moet hun besluit eerst wikken,
Opdat hy 't moge naer zyn eigen oordeel schikken
Eer 't in cement legge; en hy keurt hun opzet goet,
Zoo 't overeenstemt met zyn boos en valsch gemoet,
Dat met geen dieploot is te peilen of te gronden,
Gespitst op loosheit en bedriegelyke vonden.
Maer stemt het met zyn beurs noch hebzucht overeen,
Alschoon het strekk' ten nutte en oirber van 't gemeen,
Hy doemt en wraekt het uit den mont der hemelgoden
Als of het zelfs op lyf en leven waer verboden Ibid. bl. 5..

De dichter doorloopt hierop kostelijk de oude geschiedenis, beschouwt de godsdiensten der Grieken, Romeinen, Egyptenaars, Assyriërs en Joden, ontmaskert de afschuwelijke gedaante van derzelver priesters, en bezingt de verschijning van JEZUS op de aarde, die aan hun gezag en invloed een einde maakte door de instelling van zijnen schoonen en redelijken godsdienst, die stand hield en zich over de geheele aarde voortplantte, niettegenstaande hij zelf, als een slagtoffer van den priesterhaat, een' smade-

lijken dood onderging, na welken de priesterheerschappij door het schaamteloos misbruiken van zijn gezag en leer eene nieuwe veerkracht verkreeg, terwijl zijne gewaande Stadhouders en de Profeet van *Mekka* wedijverden om de geheele wereld aan hunne blinde gehoorzaamheid te onderwerpen. Na het ontmaskeren der snoode bedriegerijen en kunstgrepen, het aanwijzen der gewelddadige middelen en bloedige vervolgingen, door MOHAMED aangewend om zijn gruwelrijk te vestigen, en billijken afkeer van zijne godslasterlijke leer betuigd te hebben, slaat de dichter het oog op *Rome*, en vraagt verwonderd:

> Is dit de groote wereltstad
> Daer 't kruisgezantendom, van martelbloet bespat,
> In heilige aerde rust? Magh ik myn oog betrouwen?
> Wordt hier de godtsdienst zoo geviert en onderhouwen
> Als 't lantgerucht versnelt, en d'Evangelileer
> Gehanthaeft onverminkt? Krygt hier de kerke weêr
> Haer' ouden luister De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 44.? - - - -
>
> Wie zwaeit den scepter hier? Wie heerscht zoo onbepaelt?
> 's Lants grooten kussen zelfs zyn voeten en den drempel
> Dien hy betreedt. Hy zet, als Godt, zich in den tempel
> Voor 't yvrigh volk ten toon, hoewel in menschenschyn,
> Zou dit de nazaet wel van sinte Peter zyn?
> Wat durve ik vragen! zou een visscher, op wiens kleeren
> Geen gout borduursel past, en die zich moet geneeren
> Met broot en water, en doorkruissen lant en zeen
> Het kruis ten dienste, zulk een' nazaet kiezen? Neen Ibid. bl. 45..

De Bethsaïder - - - - -

Zou, sloeg hy 't oog eens op de tempelmajesteit

Van 't Roomsche heiligdom en al zyn kerktooneelen,
Zich schamen als hy met zyn' naem dus hoorde spelen De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 46..

En nu begint de moedige dichter den wolf de schapenvacht zonder verdere omstandigheden van het lijf te rukken; hij ontstelt in het eerst wel een weinig bij het aanpakken; maar, zegt hij,

> Men hebb' zich myner vreeze in 't deinzen niet te belgen;

want wie toch, die gezonde begrippen van God en eerbied voor zijn heilig woord heeft,

> wie zou, verbaest en stom,
> Niet aerslen, als hy ziet de Roomsche guichelpapen,
> Op woeker afgericht, op schatten, scheeren, schrapen
> Hun klaeuwen schenden aen de godtgewyde blaên?
> Zy spreken door hunn' mont den Godt des hemels aen,
> Den geltgod met hun ziel. Komt, zondaers, aengeloopen,
> Hier is de zaligheit om gelt en goet te koopen.
> Wat vreest gy langer nogh voor een rampzaligh endt,
> Daer u de mispaep 't heil des hemels veilt en vent?
> Wat valt het zondenpak uw schoudren light te dragen!
> Gy schuift dien ballast voor een vasten van drie dagen
> Ten halze af. Hebt gy schult aen diefstal; is uw hart
> In d'overdenking van zyn gruwelen benart,
> Het zy de bleeke schim uws vaders, dien gy 't leven
> Uit erfzucht hebt gerooft, komt voor uwe oogen zweven,
> 't Zy weeu of wees, door u mishandelt en veracht,
> Komt spoken voor uw sponde in 't naerste van den nacht,
> Geen noot, gy hebt uit angst te beven noch te trillen:
> Uw biechtvaêr zal dien last op zyne schoudren tillen.
> Zet u de wroeging nogh tot slaefsche wanhoop aen,
> Daer duizent heiligen voor u te koore gaen,

Dienstvaerdigh op uw beê? sluit, sluit gerust uwe oogen;
De veege ziel zal pas ten rompe uit zyn gevlogen,
Of 't priesterlijk gebed geleit haer, aengezet
Door 't misgeschenk, tot ze, uit het vagevier geredt,
Ten hemel instreeft, daer zy rein, en vry van banden,
Zal kunnen azen op den geur der offerhanden.
Heillooze raet! gy zoudt uw zaligheit alleen
Aen d'ydle voorsprake, aen d'onzalige gebeên
Van uwe priesteren zoo reukeloos betrouwen,
En dus uw huis op een' onvasten zantgront bouwen;
Gy zoudt den rotssteen, daar uw heil op is gegrondt,
Versmaden; uw bederf zelfs loopen in den mont;
Den wegh ter helle inslaen, terwyl gy onder 't kermen
Eene onuitbluschbre vlam zoudt grypen in uwe armen!
Indien het vagevier u reinigt door zyn' gloet
Heeft Christus te vergeefsch gelost zyn dierbaar bloet;

Vergeefsch zyn' rug geleent aen strenge geesselslagen;
Vergeefsch de dootstraffe op 't vervloekte hout gedragen.
Maer hoe! ontsteek ik hier den blinden eene lamp?
Of melde ik vruchteloos den dooven zynen ramp?
Ik dwael. Wie kan geluit van stomme menschen vergen?
Gy vreest den hemel uit nieusgierigheit te tergen
Wen gy uwe oogen slaet in 's Vaders testament,
Waer in hy u zyn' wil en wetten maekt bekent,
En zyn verkoornen doet op 't eeuwigh erfgoet hopen,
Dat noch door gelt noch stank van wierook is te koopen De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 47..

Als een *spolium leonis* vertoont de Zevenbergsche ALCIDES der wereld de afgetogen schapenvacht, zegevierend uitroepende:

Dit is het momtuig, waer de koordraek zich in schuilt,
De koordraek, uit wiens mont vergiftigh zever puilt,

Wiens adem al de lucht besmet, wiens vlammende oogen
Elk een doen siddren voor het priesterlyk vermogen,
Dat zelfs de koningen verplicht tor slaverny De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 50..

Hij doorloopt vervolgens vlugtig de geschiedenis der voornaamste Pausen, wier wangedrag hij ten toon stelt, en wier kerkelijke kwakzalverijen hij met Pasquyn bespot. *Rome* verlatende, waar men met den naam van ‘kerkverklikker’ hem toegraauwt, keert hij te rug op den vaderlandschen bodem, waar zijn landgenoot hem

met opene armen tracht
Te omhelzen.

Zie, zegt hij,

Zie, hy komt my reeds van verre groeten,
En op de grenzen van myn vaderlant ontmoeten;
Hy kust my wellekoom. - -
Maer, ach! hoe zal ik flus zyn gramschap moeten vreezen,
Als hy zal merken hoe de waerheit, fier van tret,
Zich op den voorgront van myn dichtpaneelen zet Ibid. bl. 55..

En geen wonder! hier vindt hij ook menig' kerkwolf de schapenvacht af te trekken. Hij bejammert de treurige verdeeldheden en geloofsgeschillen onder de Protestantse geestelijken, die zulk een' nadeeligen invloed hadden op den Christelijken godsdienst, en deszelfs bestrijders telkens nieuwe wapenen in handen gaven. Wel mogt de brave, godvruchtige en weldenkende dichter uitroepen:

Hoe menigh mensch staet nu niet spoorloos en verlegen,
Daer zoo veel herders op zoo veel verkeerde wegen

Hun kudden dryven, die, verbystert, langs de baen
Van hare leiders en misleiders henen gaen,
En blindelings het spoor, haer voorgestelt, betreden!
De ware Godtsdienst, trou verdedigt door de reden,
Die, veiligh achter 't schilt van Godts geheiligt woort,
Haer' vyant weêrstant biedt, kan naeulyx ongestoort
Zyn' adem halen. Ach! hoe droevigh, hoe verslagen,
Hoe deerlyk moet de kerk het kerkverval beklagen,
En siddren, daer zy, fel bestormt en aengerandt,
Alle oogenblikken dreigt te storten in het zant De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 58..

Maar neen, dit is niet te vreezen;

De Bouheer van 't heelal heeft haer op 't schoonst volbout

in het hart van elk regtschapen mensch'en Christen, die alle kerkgezag verwerpt, slechts in één' almagtigen God gelooft, hem alleen vereert, hem alleen gehoorzaamt als redelijk en zedelijk wezen en geen anderen afgezant van hem op de aarde erkent dan JEZUS, den eenigen verkondiger der waarheid in zijne kerk, die zoo vele andere kerken in den weg staat, en welke men dagelijks zoekt af te breken, maar vruchteloos; want

Hoe stevigh staet zy niet op haren hoeksteen! steen
Op steen gelykt malkaêr van boven tot beneên.
Haer gevelprael is liefde, en liefde ontsteekt haer lusten.
't Geloove is haer ciment waerin de steenen rusten.
Dat dan het Ongeloof van spyt en gramschap raez',
En, stormende op haer borst, zich uit den adem blaez',
Niets kan haer deeren, niets vermindert haren luister Ibid. bl. 59..

Hoe velen waren, ondertusschen, in 's dichters leeftijd, en ach! dat wij zeggen moeten zijn er nog,

die Godts woort en wet, zoo rein,
Zoo zuiver op zich zelf, op 't aembeelt van hun brein
Versmeden en hersmeên! elk hanthaeft zyn gevoelen,
En durft zyn dwaling op de hooge predikstoelen
Bepleiten voor 't gemeen, dat kaf voor koren kiest,
En in den doolhof van dien kerktwist zich verliest.
Dees zal 't Socynsche, die 't Armynsche voetspoor volgen;
Die heeft naer Luthers les den ouwel doorgezwolgen;
Een ander keurt het goet wat Nailor voor dorst staen;
Een ander trekt den rok van Menno Symons aen,
Of houdt zyn dwalingh voor de werelt nogh verholen,
Terwyl 't hem zoet valt met de menigte te dolen.
In zulk een barning van geschillen wordt de ziel
Geslingert en gesolt, als een verlege kiel,
Die, mast- en zeileloos, door felle tegenwinden
Gedreven wordt daer lant noch haven is te vinden;
Tot zy zich eindelyk, van alle hulpe ontbloot,
Op een verborge klip of bank te morzel stoot De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 60..

- - - - - -

De priesterschap, verdeelt in duizent duizent sekten,
Die zoo veel onheils in Europe lang verwekten,
Heeft al van outs, gesterkt door wereltlyke magt,
Dat schoon gedeelte van de werelt vuil verkracht.
Zy wil dat elk zich zal op haer gelaet betrouwen,
En in haer wit gewaet een rein gemoet beschouwen.
Zy lokt het menschdom met een' minnelyken lach,
En, lachende, gebruikt ze een' knoop van kerkgezag:
En al wie zich maer vint verwart in hare netten
Zal meer op 's priesters oog dan op den hemel letten:
Men leent het oor aen een' bedriegelyken mont
Die met de waerheit speelt van 't eeuwigh heilverbont Ibid. bl. 61..

Deze Protestantsche wolven nu valt hij even kloekmoedig op het lijf als straks de Katholijke, stroopt hun de schapenvacht even onzacht af, en stelt hunnen hoogmoed, hun wangedrag, lasterzucht, gulzigheid en andere ongebondenheden naakt ten toon; tuchtigt hunne krakeelzucht, toont de nietigheid aan van hunne geschillen en derzelver schadelijke gevolgen, veroordeelt hunne onverdraagzaamheid, als geheel strijdig met den geest der leer van den zachtmoedigen JEZUS, en geeft hen prijs aan de verachting der genen die zich niet willens door deze vermomde wolven omtrent hunne dierbaarste belangen laten misleiden. Met welk eene onverschrokkenheid en vaste hand grijpt hij hun in de schapenvacht:

Onzaligen, die, van verwoetheit aengedreven,
Het ware kruisgeloof den doodsteek tracht te geven,
Hoe lange zult gy op de godtgewyde blaên
Uw tanden slyten, en de waerheit tegengaen?
Hoe lange zult gy nogh langs opgehoopte bergen
Uit dartlen overmoet de hoogste Godtheit tergen,
Afkeerigh van het licht dat op haer voorhooft praelt
En al de werelt met zyn glanssen overstraelt De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 62.?

- - - - - -

Magh ik my zelven wel betrouwen in 't gedrangh,
Daer priester Lastermont, met tranen op de wangh,
's Volks euvelen beweent, tot hy, van spyt gezwollen,
Laet duizent blixemen en duizent donders rollen
Op 't schuldeloos gemoet dat voor den godsdienst pleit,
Het schyngeloof verfoeit, en niets dan waerheit zeit?
Wel waerom zou ik niet! wie kan my toch beletten

De deugt in haer sieraet en vollen glans te zetten,
En de ondeugt, daer zy in altaergewaden zit
Gedoft, een yzren stang te leggen in 't gebit De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 64.?

In een oogenblik is de schapenvacht den wolf onttogen,

Die, daer hy klopt en tobt en tiert en woelt en woedt,
Vergiftigh zever spuwt op 't onbevlekt gemoet;
Waer door de mensch geraekt, uit wanhoop, tot verkeertheit:
Die blint blyft hangen aen den naem van godtgeleertheit,
Als of er noit iets aen zyn prediktael ontbrak,
En zyne tongh altyd gewyde waerheit sprak,
Ja, zoo geleertheit steekt in lasterlyk berispen,
In schelden, schimpen, en in geesselen en gispen.
Blinkt hy gelyk een licht in godtgeleertheit uit,
Nadien hy vaek zyn' mont met lastertael ontsluit,
En, zoet op tweespalt, door regeerzucht aen het branden,
Het wettigh raethuis en zyn raden aen durft randen De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 64..

Hij stelt vervolgens zijn overdadig, ongebonden en ergerlijk leven ten toon, en rigt nu het woord tot de andere wolven:

ô Huichelaren, zoo vuilaerdigh van gemoet!
ô Stokebranden! ô onzaligh nachtgebroet!
Hoe durft ge in 't openbaer van Godt en godtsdienst spreken,
En zoo stouthartigh in 't bestraffen der gebreken
Elk onder d' oogen zien? daer alles wat gy wraekt
Met open monde u voor Godts vierschaer schuldigh maekt?
Daer alles wat gy wraekt u zelf is toe te schryven?
Of meent gy dat men op uw' handel en bedryven
Geen acht geeft? Meent gy by de werelt te volstaen
Met nu en dan op stoel of in de kerk te gaen?

Neen, neen! en zoo gy al de werelt mogt bedriegen,
De Godtheit is door geen bedrogh in slaep te wiegen De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 68..

Eindelijk verheft hij den lof der brave regtschapen Christenleeraars, die hij dus hartelijk toespreekt:

't Zy gy in Christus kruis u zelven vindt gekruist,
En 't kruis verdadigt, met geen blixems in de vuist,
Maer door de kracht van 't woort dat, van genade ontsteken,
Verstaelde harten weet te morssen en te breken:
Het zy we ons vinden door uw licht in 't licht gestelt,
Waer door de ziel in 't vier van 'sHeilants liefde smelt Ibid. bl. 71 -
- - - - - -

Wy leeren, waer ge ons voert, de ware Godtheit kennen;
Geen Godtheit die, gevormt naer 't ydel harssenbeelt
Van 't menschelyk vernuft, de rol van Proteus speelt,
En spreekt door 's priesters mont in allerhande talen,
Verscheiden van geluit; terwyl zy duizentmalen
Verwisselt van gedaente en steets van verf verschiet,
Haer wetten tegenspreekt en haer gebod verbiedt.
Een andre Godtheit rukt de vliezen van onze oogen,
En doet ons knielen voor haer onbepaelt vermogen
Uit eerbiet, niet uit vrees. Zy slaet ons altyd gaê
En lacht ons minzaem toe. Haer tong vloeit van genaê.
Haer boezem zwelt van liefde; en in haer zaligh wezen
Is altyd vreugde, en niets dan eeuwigh heil te lezen Ibid. bl. 72.

Hij gedenkt ook de afgestorvenen onder hen:

En gy, ô helden, die, in 't vleesch door 't vleesch verdreven,
En als godtslasteraers gebrantmerkt, nu by Godt
Noch vleesch noch werelt kent, en met de werelt spot,
(Uw namen zal ik met eerbiedigheit verzwygen)

Gy zaegt uw glory noit tot zulk een hoogte stygen,
Als toen het ongeloof zyn krachten had verspilt,
En zynen klaeu gequetst op 't ongekneusde schilt,
Door uwen arm bestiert, uit diamant gehouwen,
En in wiens ommetrek de waerheit is te aenschouwen De Wolf in 't Schaepsvel, bl. 75..

- - - - - -

Schoon uw gevoelen wordt als godloos afgemaelt;
En of ge onschuldigh wordt voor ketters uitgekreten,
Geen vuile schensmet kleeft op 't zilverblank geweten.
Indien gy met uw oog eens naer beneden zaegt,
Daer gy voorheen zoo fel verdrukt werdt en geplaegt,
Hoe hoogh zoudt gy het heil der kerke in onze tyden
Waerdeeren, en niet eens gedenken aen uw lyden!
Dan zoudt gy nogh, ten loon van uw geleden leet,
Bespeuren dat uw vlyt niet vruchtloos was besteedt:
Dan zoudt gy op uw' raet ons zien op Christus bouwen,
Daer we onze zaligheit alleen in hem beschouwen Ibid. bl. 76..

De dichter besluit met eene krachtige vermaning tot het handhaven der gewetensvrijheid en het weren van allen geestelijken invloed op het staatsbestuur, waarvan men in de geschiedenis zulke treurige gevolgen ziet.

Wij hebben bij dit hekeldicht zeker ongevoelig langer vertoefd dan wij voornemens waren; doch wij vertrouwen dat hetzelve wel verdient uit de vergetelheid te voorschijn gehaald te worden, waarin het gezonken is, terwijl men altijd op de paskwillen van VONDEL wijst, wanneer men het satyrische vak van onze letterkunde verhandelt. De vergetelheid van dit hekeldicht heeft misschien eene oorzaak, waar-

om men zich verblijden moet, namelijk dat er allengs geene wolven in schaapsvellen meer gevonden werden, op welke hetzelve toepasselijk was. Is dit zoo, dan wenschen wij dat het nimmer weder toepasselijk moge worden, ten miste in *Nederland* niet. Ondertusschen ziet men uit hetgeen wij bijgebragt hebben, dat ZEEUS als dichter geenszins de minachting verdiende waarmede de Heer DE VRIES hem behandelt Geschied. der Ned. Dichtkunst, II Deel, bl. 30., die denkelijk al zijne dichtstukken niet gelezen heeft, alzoo hij hem anders gewisselijk als hekeldichter onderscheiding waardig geoordeeld zou hebben. Dat er onder zijne *Gedichten* en *Overgebleven Gedichten* stukjes van weinig beteekenis gevonden worden, is aan de smakeloosheid van POOT en WILLIS te wijten, die na zijn' dood *alles* uitgaven wat zij van hem vonden, tot onvoltooide stukken, fragmenten en opgeteekende invallen uit kladboekjes toe. Wat ZEEUS bij zijn leven zelf uitgaf, was geenszins zijner onwaardig, en vond een gunstig onthaal; zijn lijkzang op den verdronken Prins JOAN WILLEM FRISO Overgebleven Gedichten, bl. 155. werd door het hof van *Friesland* met eene erkentenis in goud vereerd. Zijn treurspel *Otho* getuigt echter dat hij tot tooneeldichter niet geschikt was; doch als hekeldichter had hij welligt de Nederlandsche BOILEAU kunnen worden, zoo hij langer geleefd had; maar hij stierf, nog geene drie en dertig jaren oud, ongehuwd, in zijn geboorteplaats, den 27 November 1718.

[Jacobus Zevecotius]

Zevecotius (Jacobus) J.F. FOPPENS, *Biblioth. Belg*. Tom. I, pag. 545. PAQUOT, *Mém.* Tom. I, p. 230. J. SCHRASSERT, Beschr. van *Harderwijk,* I Deel, bl. 81. J. KANTELAAR en M. SIEGENBEEK, Euterpe, I St. bl. 69. J.F. WILLEMS, Verhand. over de Ned. Tael- en Letterk. II Deel, bl. 18. N.G. VAN KAMPEN, Gesch. der Ned. Letteren en Wetensch. I Deel, bl. 202. M. SIEGENBEEK, Bekn. Gesch. der Ned. Lettertk. bl. 114. was de zoon van FRANÇOIS SEVECOTE, en werd geboren te *Gent* omstreeks 1596. Hij studeerde te *Leuven* in de wijsbegeerte en de regten, en werd Augustijner monnik. Hij deed eene reis naar *Italië*;, en won de gunst van Paus URBANUS VII, voor wien hij zelfs bullen of breves opstelde. Vervolgens kwam hij in *Holland*; te *Leyden* verliet hij den geestelijken staat en de Roomsche kerk. Daar hij zich in ongunstige omstandigheden bevond, werd hij door zijn' bloedverwant DANIEL HEINSIUS Zie over dezen ons III Deel, bl. 114. en andere geleerden in bescherming genomen en op de aanbeveling van PETRUS CUNAEUS in 1626 bevorderd tot Hoogleeraar in de geschiedenis en welsprekendheid te *Harderwijk*, waar hij den 17 Maart 1642 gestorven is. Hij was een zeer geleerd man en voortreffelijk Latijnsch en Nederduitsch dichter, waarvan hij reeds zeer vroeg de blijken toonde. Eene verzameling van Latijnsche elegiën, treurspelen, mengel- en puntdichten, die in 1625 voor het eerst te *Leyden* in het licht kwam, doch in *Braband* reeds drie malen gedrukt was, en in *Holland* naderhand nog verscheiden malen herdrukt werd, verwierf veel goedkeuring.

Wat zijne Nederduitsche gedichten betreft, kunnen wij volstaan met dezelve hier op te noemen, voor zoo ver zij tot onze kennis gekomen zijn, zonder dat het noodig is proeven uit dezelven mede te deelen, die men in overvloed in de *Euterpe* van de Heeren KANTELAAR en SIEGENBEEK aantreft. Uit de aanhalingen van HUYDECOPER kennen wij zijn dichtstuk *Van de Verachting des Doots*, eene vertaling van het Latijnsche gedicht van HEINSIUS, *De Contemtu Mortis,* in vier boeken, te *Leyden* in 1625 gedrukt. Het volgende jaar verscheen aldaar zijn treurspel het *Belegh van Leyden*, hetwelk zeker wel den stempel draagt van den smaak des tijds, waarin hetzelve gedicht is, maar niettemin uitmuntende schoonheden heeft, die hetzelve ver boven de gewone dramatische voortbrengselen van dien tijd verheffen, en die men in de *Euterpe* aangeteekend vindt, gelijk mede de schoonste trekken uit de *Nederduytsche dichten*, *meest over eenige jaren geschreven*, geplaatst achter de *Emblemata ofte Sinnebeelden*, in 1638 te *Amsterdam* gedrukt. De erotische stukjes, waarin hij eene Gentsche schoone, onder den naam van THAUMANTIS, bezingt, zijn vol gevoel, liefelijkheid en natuurlijke bevalligheid; derzelver vinding, vorm, inkleeding en uitdrukkingen zijn TIBULLUS, JOANNES SECUNDUS, HOOFT en JONCTYS waardig. Welligt heeft ZEVECOTIUS ook eenige prozaschriften in het licht gegeven, die in vergetelheid geraakt zijn; althans wij vinden vermeld dat hij staatkundige aanteekeningen geschreven

heeft op SUETONIUS en FLORUS, FOPPENS en PAQUOT, l.c. MORHOFFII *Polyhistor*, Tom. I, pag. 903, II, pag. 498. waarin hij zich een warm voorstander der Nederlandsche vrijheid en hevige vijand der Spaansche overheersching betoont.

Ongetwijfeld is ZEVECOTIUS de voortreffelijkste, of, gelijk de Heer WILLEMS hem verkiest te noemen, 'den Prins' der Belgische dichters, en wij onderschrijven gaarne zijne oordeelvelling over dezen verdienstelijken Gentenaar. 'Zyne Poëzy draegt overal het merk van waere oorspronglykheyd, ademt gevoel, schildert met zulke stoute en kragtige trekken, en heeft een zoo ryken voórraed van treffende vergelykingen en beéldspraeken, dat het waerlyk onbegrypelyk is waerom den naem van ZEVECOTIUS by de liefhebbers onzer Vaderlandsche Poëzy niet meerder in waerde gehouden is. J.F. WILLEMS, Verh. t.a.p.' Dit is eigenlijk zoo geheel onbegrijpelijk niet; ZEVECOTIUS wierp de monnikskap over den tuin, ontweek *België*, hetwelk zich in de magt der Spanjaarden bevond, trok naar *Holland* en verzaakte het Roomsche geloof: hij liet dus waarlijk geen grooten roem achter bij zijne landslieden, die den ketter zeer spoedig vergaten; in *Holland* had men alleen oogen en ooren voor VONDEL en CATS, bij wie een arme Belgische balling, met al zijne meerdere bekwaamheden, in het volksgevoelen niet halen kon, en dus moest ZEVECOTIUS in beide gewesten wel in vergetelheid geraken.

[Adam Karelsz. van Zjermes]

Zjermes (Adam Karelsz. van) De Argus, 1826, No. 2, bl. 17., een beroemd Tooneelspeler op den Amsterdamschen Schouwburg, bloeide omstreeks het midden der zeventiende eeuw, en vervaardigde drie tooneelstukken, namelijk *De vervolgde Laura*, 1647, *De Klagende Kleazjenor en Doolende Doristee*, 1660, beiden uit het Fransch van ROTROU, en *Eduard, of de Standvastige Weduwe*, 1670; deze drie stukken zijn bij elkander in 1716 te *Leyden* herdrukt. Waarschijnlijk was VAN ZJERMES beter tooneelspeler dan tooneeldichter; in de laatste hoedanigheid kunnen wij hem uit zijn' dramatischen arbeid beoordeelen, die uiterst gebrekkelijk en beneden het middelmatige is; aangaande zijne verdiensten als acteur in het treurspel moeten wij het getuigenis zijner tijdgenooten gelooven, gelijk HOOFT, BRANDT, VAN BAERLE, ANSLO en anderen, die hem zeer prijzen, en met ROSCIUS vergelijken, met wien hij in zoover overeenkomst heeft, dat, gelijk deze CICERO in de welsprekendheid onderwees, VAN ZJERMES den Hoogleeraar FRANCIUS tot redenaar vormde Zie ons II Deel, bl. 332.. Als men van de bekwaamheden van dezen voortreffelijken leerling tot die van den meester moet besluiten, dan was VAN ZJERMES voorzeker een man, die al zijne tijdgenooten in de kunst van uiterlijke welsprekendheid overtrof, en hij moet met het uitspreken van BRANDTS lijkrede op HOOFT Zie ons I Deel, bl. 394. wonderen gedaan hebben. De opdragten voor zijne

straks gemelde tooneelstukken zijn zeer merkwaardig te lezen als bijdragen tot de geschiedenis van de kabaalzucht, afgunst en kunstnijd der dichters en tooneelspelers van dien tijd.

[Jan Zoet]

Zoet (Jan) J. WAGENAAR, Amst. fol. III St. bl. 248. J. Kok, Vad. Woordenb. XXXIV Deel, bl. 255., geboren te *Amsterdam*, den 6 Maart 16.., was een man, die meer lust tot de dichtkunst had dan bekwaamheden om dezelve te beöefenen, gelijk blijkt uit zijne *Uitstekendste (!) Digtkunstige Werken*, in 1714 uitgegeven. In 1656 las hij in den *Hage* op den zesden verjaardag van den Prins van *Oranje* (naderhand WILLEM III) in de tegenwoordigheid van het vorstelijk kind, eenige edelen ‘ende godsgeleerden J. ZOET, Digkunstige Werken, bl. 95.’ een vrij lang gedicht, waarin hij tot slot wenschte: ‘Hy erve Troon en Kroon,’ zonder te vermoeden dat die wensch twee en dertig jaren daarna werkelijk vervuld zou worden, want in 1688 beklom WILLEM III den Engelschen troon. Naderhand maakte ZOET nog meer gedichten op dezen vorst Ibid. bl. 108, 115, 117, 120, 126., van wien hij eenige gunsten schijnt genoten te hebben, en daarom in andere rijmen zoo vinnig schimpte op de Staten van *Holland* en DE WITT. Hij was ook de oprigter van eene bent van dichters of redenrijkerskamer te *Amsterdam*, genaamd *De Wijngaardranken*, tot zinspreuk voerende: *Liefde boven al*, die met de Haarlemsche kamer *De Witte Angieren,*

met de zinspreuk: *In liefde getrouw*, naar de wijze der rederijkeren gedichten wisselde; ZOET beantwoordde verscheiden door haar voorgestelde vragen J. ZOET, Digtk. Werken, bl. 269, 271, 274, 278, 281., en gaf er zelf op; onder anderen:

> Kan 't alderquaetste wyf met vuur en vlam te braken,
> Een goet en oprecht Man wel boos en zinloos maken?

Welke vraag in dicht door P. VERHOEK beantwoord werd P. VERHOEKS Poëzy, bl. 194., en om welke voor te stellen ZOET welligt genoopt werd omdat hij zelf met een boos wijf opgescheept was, dat hem het leven zuur genoeg maakte Grafschriften op J. ZOET, achter de *Digtk. Werken*, bl. 390.. Hij verbeeldde zich dat hij niet sterven zou, maar deel hebben aan het duizendjarig rijk der mystieken, hetwelk hij op de aarde te gemoet zag; doch hij werd in zijne meening bedrogen, en ging den weg van alle vleesch den 11 Januarij 1674. Dat deze arme bloed eenige vermaardheid kreeg laat zich uit zijne rijmen gemakkelijk verklaren, waarmede waarschijnlijk elk den spot dreef; wie toch kan zonder lagchen regels lezen als deze en dergelijke:

> Des Heeren vrede zy met u, Jan Klaazen Kwispel.
> 't Verganklik leven is het nabeeld van een mispel J. ZOET, Digtk. Werken, bl. 232..

-

> Dees ouderlooze wees, d' onnoosle Juriaan,
> Pas negen jaren oud, met zwaare pyn belaên,
> Wyl hy zyn water naar behooren niet kon maaken,
> Begon den darden May te kermen en te kraaken J. ZOET, Digtk. Werken, bl. 250..

Hij heeft ook een misselijk tooneelstuk zamengelapt, *Hel en Hemel* genaamd. Het eenigste dragelijk goede, dat wij in de geheele verzameling gevonden hebben, is dit tweeregelig gedichtje:

Op de onbarmhartigheid.

Wie hart, en hand, en kas, en d'ooren voor het weenen
Der arme maagen sluit, die maakt zyn brood tot steenen J. ZOET, Digtk. Werken, bl. 295..

[Sara Maria van Zon]

Zon (Sara Maria van). Wij kennen slechts de titels van twee harer dichtwerken: *Eeuwgetyde van den Munsterschen Vrede*, in 1748, en eene verzameling van *Stichtelyke Gedichten*, in 1756, te *Middelburg* uitgegeven.

[Jan Zoutman]

Zoutman (Jan), die het zout in rym kon toonen P. VERHOEKS Poëzy, bl. 192. was een lid der rijmelbent van JAN ZOET, en vervaardiger van een kluchtspel, *De verstelde en herstelde Wet*, in 1665 te *Hoorn* gedrukt.

[Ambrosius Justus Zubli]

Zubli (Ambrosius Justus) Alg. Konst- en Letterbode, voor 1820, No. 43, bl. 257., in den ouderdom van negen en zestig jaren den 9 October 1820 te *Vlaardingen* overleden, was een zeer verdienstelijk dichter; in 1784 gaf hij zijne eerste dichtproeve in het licht, zijnde *Twee Bybelsche Dichttafereelen*; vervolgens drie tooneelstukken uit het Fransch, *Hamlet*, 1786; *De Edelmoedige Dragonder*, 1790, en *Gesner, of het Zwitsersch Huisgezin*, 1801. Na de omwenteling van 1795 betrad hij de staatkundige loopbaan in onderscheiden betrekkingen,

die hem weinig gelegenheid lieten tot eenigen uitstap in de dichterlijke loopbaan; echter vervaardigde hij een' uitmuntenden krachtigen *Lierzang aan het Bataafsche Volk, bij den aanvang des jaars* 1798, waarin hij op eene nadrukkelijke wijze de rampen voorspelde, die wij gezien hebben dat het gevolg waren der burgerlijke verdeeldheden, die zich eindelijk in eene volslagen vernietiging van ons volksbestaan oplosten, en welke hij met een' weemoedigen blik in de toekomst voorzag. Dit stuk is weinig bekend, en, om de ongunst, waarin de revolutionaire heethoofden den braven ZUBLI en andere gematigde volksvertegenwoordigers hadden weten te brengen, niet algemeen verkrijgbaar gesteld geweest: waarom wij hier eenige trekken zullen aanvoeren uit deze krachtige staatkundige profecij:

Hebt gy der vadren deugden nóch?
Is nóch hun godsvrucht niet uit uw gemoed verbannen?
Is haat voor de ondeugd, voor 't bedrog,
Het edel kenmerk nóch van 't kroost dier groote mannen?

Neen, volk, uw vóórgeslacht onwaard'!
Gy hebt de deugd niet meer, waardoor uw vadren blonken:
Zy waren 't braafste volk der aard';
Gy ligt in weelde en pracht verachtlyk weggezonken.

Hun zeden hebt ge, ô volk! niet meer,
Op uwer vadren God geen kinderlyk vertrouwen,
Geen heilige yver voor zyne eer...
Gy wilt door eigen kracht het vaderland behouên.

- - - - - -

Steun vry op uwer helden moed;
Rust oorlogsvloten uit; vermeer uw legermagten;

't Is God, die overwinnen doet,
En zonder Hem, ô volk! kunt gy geen zege wachten.

Hebt gy den bliksem in uw hand?
Den donder in uw vuist? temt gy de woeste golven?
God spreekt... de hemel staat in brand,
De orkaan breekt los, en de aarde is in de zee bedolven!

Kom! redden we ons door deugd en moed,
Eer we in den afgrond der verdelging nederzinken,
Eer, by het plengen van ons bloed,
De Brit op zyn' triomf de feestbokaal doe klinken.

Kom! redden we ons door broedertrouw.
Zoo lang we in twist, in haat, in staatsverdeeldheid leven,
Zal Neêrlands wagglend staatsgebouw,
Door schok op schok geschud, op zyne pylers beven.

Gy, braven, die, in dit gewest,
Der vadren deugd waardeert, die lust schept in hun zeden,
Op wien ik 't oog eerbiedig vest!
Dwingt door uw voorbeeld elk uw voetspoor na te treden.

Ach! om het dierbaar vaderland,
Om uwen Godsdienst, om uw vrouwen, om uw spruiten,
Laat ons kloekmoedig, met verstand,
Het kwaad, dat ons verteert, in zynen voortgang stuiten.

- - - - - -

Doch, zoo ge, ô volk! uw' God vergeet,
Zyn wet met voeten trapt, niet schuilt by zyne altaren,
Dan wacht u zeker 't gruwzaam leed,
Dat eens Carthago trof, dat Rome is wedervaren.

Dan zal, ô Batavier! uw strand
Niet meerder pronken met uw trotsche zeekasteelen;
Maar, ach! 't armoedig visscherswant
Zal wappren, waar weleer uw wimpels mogten spelen.

Hoe schriklyk zal uw toestand zyn,
Als, op de puinen van uw marmren tempelzuilen,
Eenmaal de roerdomp der woestyn
Daar, waar uw loflied klonk, met naar gekras zal huilen!

Of, als u 't blinkend goud ontbreekt
Dat uwe dyken steunt, en Gods orkanen loeijen,
Als dyk en dam, in 't eind' doorweekt,
Bezwyken voor hun woên, uw landen ondervloeijen..!

Ik sidder... ô Ontfermend God! -

Een *Lierzang aan Leydens Burgery* in 1807, een *Dichttafereel van den Winter, Storm en Overstroomingen in* 1809, in drie zangen, en *Nederland verlost*, 1813, waren de laatste vruchten van zijne dichtoefening.

[Bruno Zweerts]

Zweerts (Bruno). Van dezen bestaan de volgende, meest vertaalde, tooneelstukken: *Tancredo*, 1763 en 1778; *Het verheerlykt Leeuwendaal*, 1766; *De Eerlijke Misdadiger*, 1768; *Belisarius*, 1769; *Tartuffe*, 1776; *De Hollandsche Matroos*, 1781, en *Het Beleg der Stad Calais*, 1786.

[Hieronymus Zweerts]

Zweerts (Hieronymus). Zie SWEERS.

[Kornelis Zweerts]

Zweerts (Kornelis), zoon van den Amsterdamschen Boekverkooper HIERONYMUS SWEERS Zie over dezen ons V Deel, bl. 382, Welke reden 's mans nakomelingen gehad hebben om hunnen geslachtnaam in ZWEERTS te verspellen, is ons onbekend., wordt door den Heer DE VRIES Geschied. der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 223. als een ‘dichter niet zonder lof bekend’ genoemd. Wij kennen van hem, behalve vier tooneelstukken: *Jacoba*

van Beijeren, 1691; *Appollo en Dafne*, 1697; *De Verliefde Gryn bedrogen*, 1722, en *De Verliefde Rykaart*, nog verscheiden andere dichtwerkjes, behelzende, volgens het getuigenis van zijn' zoon,

> een' schat van waardige gedichten,
> Die lieflyk vleijen, en oprechte harten stichten:
> Te veel bekend, bemind, dan dat ik tot bewys
> Daarvan, die allen hier zou noemen Eene volledige lijst daarvan staat achter zijne *Zede- en Zinnebeelden over Koning Davids Harpzangen*, in 1707 te *Amsterdam* uitgegeven.. -
> Daar brave dichters den verdienden roem u geven,
> Daar Moonen, Vollenhove, en Brandt en Alewyn
> En Rotgans spreken Deze allen hebben de *Zede- en Zinnebeelden* met lofdichten vereerd., zal die best bekrachtigd zyn PH. ZWEERTS, Gedichten, bl. 243..

ZWEERTS was ook een beöefenaar der schilderkunst en muzijk; hij werd geboren 1669, en is twee malen gehuwd geweest, eerst met HELENA VAN WEERDEN, vervolgens met JOHANNA ELIZABETH DE LA FONTAINE, met wie hij in 1726 zijne zilveren bruiloft vierde Ibid. bl. 240., en die de moeder was van PHILIP ZWEERTS, die volgt; zijn sterfjaar is ons niet gebleken, doch in 1736 was hij nog in leven, blijkens de uitgave van zijne *Dichtkundige Zinnebeelden*.

[Philip Zweerts]

Zweerts (Philip), zoon van den voorgaanden, en vader van BRUNO ZWEERTS Behalve dezen had hij nog een' zoon, CORNELIS ISAAC ZWEERTS, van wien wij mede eenige losse dichtstukjes bezitten. Dit was wel een regt poëtisch geslacht., was

Notaris te *Amsterdam*, waar hij in 1774 stierf Zijne weduwe JOHANNA MARIA DE PUTTER overleefde hem tot in 1799, haar zoon, de voorn. C.I. ZWEERTS hield hare *Gedachtenis* dichtmatig in eere., en beoefende, op het voorbeeld van zijn' vader en grootvader, insgelijks de dichtkunst, zeker op eene nettere en beschaafdere, maar gewis niet stoutere en krachtigere wijze. ‘Of de dalende lijn eene daling van dichtvermogen met zich voerde,’ wil de Heer DE VRIES Geschied, der Ned. Dichtk. I Deel, bl. 223. niet beslissen; doch wie de treurspelen VAN BRUNO met die van zijn' vader vergelijkt, zal met die beslissing niet lang aarzelen. De treurspelen van dezen zijn: *De Beloonde Deugd, of Gestrafte Wreedheid*, 1723; *Semiramis, of de Dood van Ninus*, 1729 en 1745; *Scipio*, 1736, en eene vertaling van VOLTAIRES *Merope*, 1746. In 1759 gaf hij zijne *Gedichten* in het licht, waarin het hofdicht *Scheibeek* zich in niets van andere dergelijke hofdichten onderscheidt, dat is, zich even zoo net en stijf voordoet als de buitenplaatsen zelve, en lang na die afwisselingen niet oplevert als, bij voorbeeld, WESTERBAENS *Ockenburgh*, waar wij liever acht dagen vertoeven dan vier en twintig uren op *Endeldijk*, *Soelen*, of dit *Scheibeek*, hoe vele historische merkwaardigheden deze landhoeven ons ook mogen herinneren. De overige stukjes dezer verzameling leveren zoo min eenige stof tot vitten als tot bewonderen; al wat men van dezelve zeggen kan is: *In medio consistit virtus*.

[Abraham Zybandt]

Zybandt (Abraham). Deze Amsterdamsche tooneeldichter vervaardigde twee stukken: *De dolle Bruiloft*, 1654, en *De Verleyde Vriendt*, 1668 gedrukt; hij schijnt een kweekeling van JAN VOS geweest te zijn; de stijl dezer bloedige stukken is bij uitstek winderig en opgeschikt, of laf en plat; het laatstgenoemde treurspel begint aldus:

> Zo haeft de goude zon den dauw begon te trekken
> Van bloem en kruyden af, quam my de zorg opwekken Verleide Vriendt, bl. 1..

En eindigt met het doorsteken van twee der hoofdpersonaadjes; de derde ontstelt hierover zoo hevig, dat hij een zenuwtoeval krijgt: die arme man!...

> Hy sterft; zyn hartaêr barst alleen van pyn en smarte Ibid. bl. 49..

[Jan van Zyp]

Zyp (Jan van), inwoner van *Batavia*, was een vriend en kunstgenoot van H.T. TERKAMP Zie over dezen ons V Deel, bl. 399., wiens overzetting in proza van het Oostersch minnedicht *Bara's klagt, over het afzijn van haren minnaar Assedin*, hij in vloeijende rijmende verzen overbragt en te *Batavia* in 1774 uitgaf. De inhoud heeft eene verwonderenswaardige overeenkomst met het zoogenaamde Hooglied, in de oude Joodsche oorkonden opgenomen en aan SALOMO toegeschreven; of er een afschrift van het Hebreeuwsche dichtstuk naar *Indië*; geraakt en door een' of anderen Bramin overgezet is, mogen de philologen onderzoeken; maar BARA voert genoegzaam dezelfde taal en bezigt, met geringe verandering, dezelfde beelden als SULAMMIETH, bij voorbeeld:

Hoe dikwerf zat ik aan uw zy
In groene dreven, daar de bloemtjes vrolyk lachten.
Daar laagt gy in myn' schoot ter rust,
By 't ruischend bronnat, dat zyn boorden vlietend kust,
Daar zeide gy... ach! wat? de zoetste en teerste reden,
Die ooit eens jonglings mond ontgleden.
De lusthofs praal, de gloeijende granaat,
Ontsloot zyn bloem, vol purperkleuren,
Of bood zyn vrucht, vol sap en geuren:
Ach! of gy in dien lieven staat
In zyne vrucht eens waart veranderd of herboren,
'k Had u gegeten Bara's klagt, bl. 9..

Er bestaan nog eenige andere losse dichtstukjes van dezen verdienstelijken handhaver van onze letterkunde op *Java*.

[Jaques van de Zype]

Zype (Jaques van de). In onderscheiding van de Hollandsche ‘blyeindende treurspelen’ der zestiende eeuw, vervaardigde deze een Vlaamsch ‘droefeyndend treurspel’, getiteld: *Rampzalige Ondergangh van Tersides, Koning van Persen, verweckt door wraeck ende weerwraeck van Theocrin ende Amurath. Verthoont voór d'eerstemael op de Gendtsche Schautonneel in den jaere 1716 door de Leerlingen van Rhetorika, onder bestiering van eenige Liefhebbers uyt de hooftgilde der voorz. Stadt*.

Einde.

Aanwijzing der dichters en dichteressen, in dit deel vermeld.

Vicht (R.)... bl. 1
Vilt (J.)... 2
Vincent (J.)... 2
Vincentius (A.M.)... 3
Vink (J.)... 4
Vinne (C. van der)... 4
Visscher (P.)... 4
Visscher (R.,A. en M.T.)... 5
Vlakveld (J.)... 13
Vlaming (P.)... 13
Vleeschoudere (P. de)... 18
Vleuten (C. van)... 19
Vlieg (C.)... 19
Vliet (A. van der... 19
Vloers (P.)... 21
Voet (J.E.)... 22
Vogel (S. de)... 25
Vollenhove (B.)... 25
Vollenhove (J.)... 25
Vondel (J. van den)... 42
Vooght (O. de)... 391
Voordaagh (J.)... 393
Voort (J. van der)... 393
Vos (I.)... 393
Vos (J.)... 395
Vos (L. de)... 426
Voskuyl (M.P.)... 427
Vries (P. de)... 427
Vry (P. de)... 428
Vryer (J. de)... 428
Vryhoff (H.G. van)... 428
Vygh (J.F.)... 430

Waal (S. van der)... 431
Wael (J. van der)... 432

Wagtendorp (C.)... 432
Walravensz (J.)... 432
Waltes (M.)... 433
Wandelaar (J.)... 433
Waning (J. van)... 433
Warendorp (H.G.)... 434
Warnaar (B.)... 435
Wart (D.A. van de)... 437
Waterloos (H.F.)... 442
Weert (J. of W. de)... 444
Well (D. van)... 446
Wellekens (J.B.)... 447
Werken (M.G. van der)... 460
Wesselsz (J.)... 460
Wester (H.)... 461
Westerbaen (J.)... 473
Westerbaen (K.),Wz.... 485
Westerop (R.)... 489
Westerwyk (G.)... 490
Westhuyse (M. van)... 491
Wetstein (C.A. de)... 491
Wetstein (G.)... 492
Wevelinchoven (J. v.)... 492
Weyerman (J.C.)... 492
Wibrandi (W.)... 499
Wichelen (M. van)... 500
Wigbout (J.)... 500
Wilde (M. de)... 502
Willemsen (J.)... 504
Willemsen (J.)... 507
Willemsz (C.)... 507
Willemsz (M.), de Jonge... 509
Willemsz (M.)... 510
Willink (D.)... 510
Willis (A.)... 512
Wilp (S.M. van der)... 512
Wils (A.)... 515
Wils (B.)... 515
Wils (C.)... 516
Winckelman (M.P.)... 516
Winden (M. van der)... 519
Winter (N.S. van)... 519
Winter (P. van), Nsz... 531
Wissingh (J.)... 532
Wit (A. de), de Jonge... 532
With (K.J. de)... 532
Wits (C.J.)... 535
Witt (J. de)... 538
Witt (J. de)... 539
Witte (J.E. de), Jun.... 539
Wolf (J. de)... 540

Wolff (A.)... 542
Wolff (E. Bekker Wed. van A.)... 544
Wolschaten (G. van)... 553
Wolterbeek (J.D.)... 555
Woordt (A. van der)... 558
Wouters (R.)... 560
Wouthers (A.F.)... 561

Wree (O. de)... 561
Wtenhoven (J.)... 563
Wynbeek (A.)... 565
Wynck (K.)... 565
Wys (A.)... 565
Wys (H. de)... 566
Wyze (J. de)... 566

Ymmeloot (J.)... 567
Yselveer (W.J.)... 568
Ysermans (J.)... 568

Zammers (J.)... 569
Zande (H. van der)... 569
Zasius (L.)... 569
Zeebots (W.)... 569
Zeegers (F.)... 569
Zeeman (N.)... 570
Zeeryp (P. van)... 570
Zeeus (J.)... 570
Zevecotius (J.)... 587
Zjermes (A.K. van)... 590
Zoet (J.)... 591
Zon (S.M. van)... 593
Zoutman (J.)... 593
Zubli (A.J.)... 593
Zweerts (B.)... 596
Zweerts (H.)... 596
Zweerts (K.)... 596
Zweerts (P.)... 597
Zybandt (A.)... 599
Zyp (J. van)... 599
Zype (J. van de)... 600

De gedenkpenning op VONDEL te plaatsen tegenover bl. 96.